

סא"ל ד"ר אלחנן אורן
תולדות מלחמת יום הכיפורים

תולדות מלחמת יום הכיפורים

סא"ל ד"ר אלחנן אורן

אמ"ץ - תוה"ד
המחלקה להיסטוריה

91	פרק ה': צה"ל מופתע – 2-6 באוקטובר
91	בין ציפייה מתוחה ל"סבירות נמוכה" –
95	2 באוקטובר עד בוקר 5 באוקטובר
101	הבהוב־התרעה: הסובייטים יוצאים!
115	"מלחמה הערב!" – בוקר יום הכיפורים הערות לשער השני

שער שלישי: מתקפת הפתע וקרבות הבלימה, 6-7 באוקטובר

123	פרק ו': פתיחת המתקפות וקרבות הבלימה – 6 באוקטובר
123	צליחת התעלה (מפה 9)
127	הפריצה הסורית לגולן (מפה 8)
131	נפילת מוצב החרמון
135	החזית הירדנית
136	הלחימה באוויר
138	הלחימה בים

140	פרק ז': הלילה הארוך של המערך הסדיר – ליל 6-7 באוקטובר
140	הפעילות האווירית
141	מוצב הפיקוד העליון
143	ההבקעה הלילית בדרום הגולן (מפה 27)
147	מוצבי הגולן במערכה
148	גבול לבנון
148	הקרבות לעצירת המצרים ממזרח לתעלה (מפה 23)
152	בים – הסטי"לים תוקפים (מפה 10)
155	הערכת המצב וההחלטות במטכ"ל לקראת בוקר ה־7 באוקטובר

157	פרק ח': אוגדות המילואים במערכות הבלימה
157	בלימת הסורים בנפח ובמורדות הגולן לכנרת (מפה 11)
161	לקראת מתקפת נגד בדרום הגולן
164	החזית הדרומית – בלימה והיערכות בציר החת"ם (מפה 12)
169	לקראת מתקפת נגד בחזית התעלה
172	חיל האוויר – עצירת האויב בשתי החזיתות
175	הזירה הימית
176	החלטת הרמטכ"ל על מתקפת־נגד בשתי החזיתות
180	הערות לשער השלישי

הקדמה

מעשה הספר ומקורותיו

מלחמת יום הכיפורים הייתה מן המלחמות הקשות שידעה מדינת ישראל וצלקותיה לא הגלידו עד היום. הספר תולדות מלחמת יום הכיפורים מיועד לספק לקורא סקירה כוללת, מ"מעוף הציפור", המתארת ומנתחת את הרקע למלחמה ואת מהלכיה. הספר מתאר באופן כרונולוגי את מהלכי המלחמה ותהליכי קבלת ההחלטות במטה הכללי, בפיקודים ובזרועות ואת התפתחות הלחימה בחזיתות מצרים וסוריה מתקופת כוננות "כחול לבן" (אביב 1973), דרך המלחמה עצמה ועד לסיום הלחימה והסדרי הפרדת הכוחות בשתי החזיתות, תהליך שהגיע לסיומו באביב 1974.

בתחילת ספטמבר 1975 הורה אל"ם בצלאל אמיר, ראש המחלקה להיסטוריה דאז, לגשת לכתיבת "סקירה מבצעית" על מלחמת יום הכיפורים הכינוי "סקירה מבצעית" ניתן כדי להצביע על היקפה המוגבל ועל היותה תיאור מבצעי של צה"ל במלחמה. הסקירה שנכתבה עסקה רק בעיקרי ההיבטים המבצעיים, הלוגיסטיים והאכ"איים ולא עסקה כלל ברקע המדיני של המלחמה – הישראלי, הערבי והבין לאומי.

כאשר נדונה טיוטת הסקירה, הוחלט לעדכנה ולהרחיבה, במידת הניתן, גם לתחומים שחסרו בה. זאת, בהתבסס על המקורות הגלויים והחסויים שהועמדו בינתיים לרשות המחלקה. "הסקירה המבצעית" הפכה, אפוא, ל"תולדות" המלחמה, אם כי בעיקר לתולדות צה"ל במלחמה; גם בצורתה זו לא התיימרה להציג במפורט את הרקע הבין-לאומי ואת שיקולי הדרג המדיני בניהול המלחמה.

כאשר עלתה לראשונה הכוונה לכתוב ספר כללי יותר קיווה ראש המחלקה להיסטוריה שניתן יהיה להשלימו בזמן קצר בהתבסס על חמש סקירות כלליות שכבר הוכנו במחלקה ובזרועות צה"ל – על המצפ"ה, על זירות הצפון והדרום ועל חיל האוויר וחיל הים. לפי הנחיותיו, נועדה "הסקירה המבצעית" להיות "סיכום אינטגרטיבי של מה שכבר הופק במחלקה ובזרועות, ולא מחקר חדש", ונדמה היה שעיקר העבודה בהכנת הספר יתבטא בעריכה ולא בכתיבה. בדיונים המכינים נקבע

עוד ש"הסקירה המבצעית" תיכתב מנקודת ראות כלל-צה"לית ובסדר עיתי של המלחמה לשלביה, כלומר במהלכה הסימולטני בשתי הזירות, תוך הארת השפעות הגומלין בין הזירות ובין מבצעייהם של כוחות היבשה, האוויר והים.

עריכת הספר הודרכה על ידי שני כללים עיקריים: ראשית, כרוניקה של האירועים, הכוללת שיקולים והחלטות על מבצעי לחימה ואופן הוצאתן לפועל. דרכי פעולה חלופיות שהוצעו ותוכניות שלא הגיעו לידי ביצוע הוזכרו רק בקצרה; שנית, התמקדות במכלול – צה"ל על זרועותיו, עוצבותיו ויחידותיו, ולא דווקא סיפוריהם האישיים של מפקדי הצבא והכוחות הלוחמים.

נקודת המוצא הכרונולוגית היא תקופת הפעילות המוגברת באפריל-יולי 1973 – תקופת כוננות "כחול לבן". נקודת הסיום היא הפסקת האש שנכנסה לתוקפה ב-24 באוקטובר 1973, ובקצרה – המשך הפעילות המדינית-צבאית עד הסדרי הפרדת הכוחות במצרים (בינואר 1974) ובסוריה (במאי 1974).

המלחמה חולקה לשלושה חלקים:

- שלב א' – 6-10 באוקטובר – מפתחת המלחמה במתקפת פתע של האויב בחזיתות מצרים וסוריה, עד לנטילת היוזמה האסטרטגית בידי צה"ל.
- שלב ב' – 11-14 באוקטובר – מתקפת צה"ל בגולן והמגננה בחזית התעלה.
- שלב ג' – 15-24 באוקטובר – מתקפת צה"ל בחזית מצרים והמגננה בגולן, עד הפסקות האש.

המקורות ששימשו בכתיבת "הסקירה המבצעית" נאספו בעת המלחמה על ידי קציני המחלקה להיסטוריה (בסדר במילואים) בפיקוד אל"ם אברהם איילון (לנטש). הקצינים נפרסו במצפ"ה, בפיקודים ובמקצת מהאוגדות בצפון ובדרום. המידע על כוחות צה"ל המצוי במחלקה שלם למדי באשר לפעילות האג"מית של הפיקודים ושל העוצבות, אך תחומים אחדים לוקים בחסר:

- בדרג הפיקוד מועט החומר על הפיקודים ה"שקטים" – מרש"ל ומרכז.
- בדרג האוגדה לא הוגש דוח מסכם לפעילות אוגדה 143 וחסר מידע ממפקדת האוגדה על שיקולים ומהלכים חשובים במערכת הצליחה ואחריה. כמו כן, אין במחלקה מידע על עמידת האוגדות ברמת הגולן במגננה ב"מובלעת" מגמר ההבקעה לגולן הסורי.
- בדרג החטיבה יש פחות מידע על חטיבות חי"ר (לרבות חי"ר וחטמ"ר) מאשר על עוצבות חש"ן (פרט לחטיבת טנקים 500, שאין לה סיכום).
- אשר לסיוע הארטילרי והאווירי – אין די מידע על היעל (האפקט) של ההרעשות והתקפות האוויר.

- המידע על האויב שלם יותר לגבי צבא מצרים, ובמיוחד לגבי ארמיה 3, שרבים ממסמכיה נפלו שלל. לעומת זאת אין מידע מספק על צבא סוריה, תוכניותיו ופעולות עוצבותיו.
- המידע המדיני שעמד לרשות המחלקה בתחילה היה מוגבל. בתיאור המדיניות הישראלית נעשה שימוש במידע שנמסר למצפ"ה. אשר לאויב, למעצמות ולא"ם, התקבל מידע ממקורות אמ"ן וממקורות גלויים. כאשר הופצה הטייטה להערות, נפתחו בפני המחלקה גם פרטיכלים מדיונים ממשלתיים, וכן התכתובת המדינית בין הממשלה לנציגויות ישראל בחו"ל, בעיקר בווינגטון ובניו – יורק.

חשיבות רבה יוחסה לרישומי רשתות קשר ולהשוואת תוכנם עם דוחות וסיכומים מאוחרים יותר. נעשה שימוש רב בהקלטות ובסטנוגרמות מכינוסים ומדברים שנאמרו במיוחד בסמוך לסיום הקרבות וכן בסקירות ובמחקרים על המלחמה שנערכו במחלקה להיסטוריה. מקורות גלויים, כללו כתבות בעיתונים, ספרי זיכרון של חטיבות, וכן ספרים, של מחברים שונים ובהם מדינאים ומפקדים, שניתנה להם גישה למקורות ראשוניים, כגון הפרקים הנוגעים לענייננו בספרו של משה דיין אבני דרך, בספרו של חנוך ברטוב, דדו, בזיכרונות הנרי קיסנינג'ר ובספרו של אלון אדן, על שתי גדודות הסואץ.

כותב הסקירה במחלקה להיסטוריה, ששימשה כבסיס לספר, היה סא"ל (מיל') ד"ר אלחנן אורן ז"ל, ששימש במלחמה כקצין היסטוריה באוגדה 162 והכיר את מציאות המלחמה במפקדת האוגדה. סייעו לו צוותי המחקר במחלקה, וכן במפקדות חיל האוויר וחיל הים. בתקופה הראשונה של העבודה עמדו בראש הצוותים: סא"ל דני גרוה – צוות המצפ"ה; סא"ל יונה בנדמן – צוות אויב ויחסים בין-לאומיים; סא"ל דוד ענבר – צוות דרום; סא"ל אמיתי לביא ורס"ן אורי דותן (ומאוקטובר 1979 – סא"ל יעקב אידל) – צוות צפון; סא"ל יוסי עבודי – ענף ההיסטוריה של חיל האוויר; סרן דוד קינן (וממארס 1977 – ליאת לרר) – מדור ההיסטוריה של חיל הים. בתחילת העבודה שימשו סא"ל יעקב זיסקינד מרכז הצוותים וסא"ל אברהם זוהר – כראש צוות דרום. רס"ן עמוס צור ורס"ן אריק רוזדיאל שימשו זמן מה ממלאי מקום ראש צוות צפון. אלדד אורן עבד בצוות עד 1976. מנובמבר 1977 שימש סא"ל גבי שריג ראש צוות המצפ"ה, ובספטמבר 1979 החליפו סא"ל שמעון גולן.

בעבודת הספר ובדיונים עליו שותפו לעיתים קרובות חוקרים שונים במחלקה להיסטוריה: רס"ן ואח"כ סא"ל שמעון גולן השלים את המחקר המפורט על

המצפה; רס"ן ואח"כ סא"ל ישי קורדובה מצוות יחסים בין לאומיים חקר את מעורבות ארצות הברית; ד"ר משה עמיעוז מצוות יחסים בין לאומיים חקר את מעורבות ברית המועצות; סא"ל (מיל') ד"ר זאב איתן חקר היבטים שונים במלחמה בדרום; שרגא גפני חקר את פעילות פיקוד המרכז; סרן ואח"כ רס"ן זוהר לבקוביץ חקר את הפעילות בגולן מהפסקת האש עד הפרדת הכוחות ושימש ראש המדור למידע ולתייעוד; סגן ואח"כ רס"ן (מיל') ירו"י בורשטיין מצוות דרום, וכן סגן ואח"כ סרן ורס"ן רחל רוזנסקי, סיפקו מידע משלים על פי שאלות המערכת.

המערכת המצומצמת של הספר הורכבה משלושה: ראש המחלקה להיסטוריה, ראש ענף מחקר והדרכה וכותב הסקירה. בתפקיד הרמ"ח נשאו בעת כתיבת הסקירה: אל"ם בצלאל אמיר, שליווה את ההכנות לכתיבת הסקירה ועמד בראש המערכת זמן קצר בלבד, עד למינויו לקצין חינוך ראשי, בדרגת תא"ל, בספטמבר 1975; סא"ל אמיתי לביא, ראש צוות צפון, שמילא את מקום הרמ"ח עד למינויו של רמ"ח חדש; אל"ם אורי אלגום, בדצמבר 1975; אל"ם אהוד רמות, שהתמנה לראש המחלקה בספטמבר 1983. בתקופתו נערכה הבדיקה המשלימה של הספר עם תא"ל (מיל') אבנר שלו, והספר עודכן ממקורות שונים; ולבסוף אל"ם בנימין מיכלסון, שהתמנה לראש המחלקה באוקטובר 1987.

סא"ל מתי גרינברג שימש רע"ן מחקר והדרכה בכל תקופת העבודה, ונוסף על תרומתו בעריכה תיאם את העבודה המנהלתית הכרוכה בהכנת הספר. אחריו תיאמו את העבודה המנהלתית סא"ל נח הרשקו ורס"ן ישראל בן דור. סא"ל יגאל לוטן, ראש ענף מניעה והדרכה, ערך את ביקורת מחב"ש.

באוקטובר 1987 היה הספר מוכן והוחל בהכנות להפצתו בצה"ל, אך הכנות אלו הושלמו רק בספטמבר 1992. בעת עריכת הספר בשלב זה, בשנים 1988–1992, תרמו את הערותיהם אל"ם (מיל') דני אשר וסא"ל (מיל') צבי עופר.

הפצת הספר נדחתה. באוקטובר 2003, במלאת 30 שנה למלחמה, הורה הרמטכ"ל, רב אלוף משה יעלון, את המחלקה להיסטוריה להשלימו ולהכינו מחדש להפצה. מחבר הספר, סא"ל (מיל') ד"ר אלחנן אורן, לא יכול היה לעשות זאת בשל מצבו הבריאותי. ראש המחלקה דאז, אל"ם שאול שי, הטיל את הכנת המהדורה המעודכנת על ראש התחום לחקר הרמה האסטרטגית, סא"ל (מיל') ד"ר שמעון גולן. בשלבים האחרונים של תהליך אישור המחקר ותיאום ההיבטים המנהלתיים, והאישורים השונים להפקת הספר החל מ-2011 ועד להוצאתו לאור טיפל רע"ן חקר הקרבות, סא"ל גדעון מיטשניק; סייעו לציידו בהערות ותיקונים בשלב הסופי סא"ל שמעון גולן ורס"ן גיא אביעד.

במהלך הזמן שחלף מאז הושלם הספר לראשונה התקבלו מאות הערות והארות,

נחשפו מקורות חדשים, בעיקר בצד הערבי (בייחוד המצרי), ונכתבו מחקרים רבים שעסקו במלחמה. המידע שהתקבל ממקורות אלה שולב במהדורה הנוכחית של הספר. כן הוכנסו בו שינויים בעקבות הערות שהתקבלו מהאישים השונים שאליהם הופצה הטיוטה להערות. יחד עם זאת, נעשה מאמץ להימנע ככל הניתן משינויים בטקסט המקורי – הן בתוכנו והן בסגנונו. הגרסה המופצת לציבור זהה לזו שהופצה בתוך צה"ל, למעט ציונם של מקורות מסווגים בהערות השוליים, תחת השם "ארכיון המחלקה להיסטוריה" ולמעט עריכה.

הספר, שהופץ תחילה בתוך צה"ל אבל גם הופקד בספריות אוניברסיטאיות, מוגש עתה לציבור הרחב. הוא אינו מתיימר לחתום את חקר מלחמת יום הכיפורים, מטרתו לספק ככל הניתן כרוניקה מוסמכת, מאוזנת וברוקה שתהווה בסיס לעיון שיטתי במלחמה מעבר לסיפורי קרבות מזווית ראייתם של מפקדים ויחידות, ומעבר לעיסוק, שהפך למרכזי, בשאלת המודיעין וההפתעה, תוך שהוא מצביע על סוגיות חשובות לא פחות ואף יותר: בבניין הכוח, בהכנתו למלחמה ובהפעלתו במהלכה. מלבד זאת מהווה הספר מסמך היסטורי בפני עצמו. הוא משקף את שהיה ידוע על המלחמה במחלקה להיסטוריה בעת כתיבת הסקירות והמחקרים בידי צוותי המחקר. צפוי שעם הזמן יזוהו בספר שגיאות ופגמים, אבל כשם שספרו של ענף היסטוריה על מלחמת העצמאות, שנכתב על ידי מפקדו הראשון, נתנאל לורך, הפך לספר יסוד ולכרוניקה בסיסית לחקר המלחמה, יש לקוות שספר זה ישמש נקודת מוצא למחקרים עתידיים על מלחמת יום הכיפורים.

פרופ' אלון קדיש

ראש המחלקה להיסטוריה

מרץ 2012

שער ראשון

בין התרעה להרגעה - קיץ 1973

פרק א'

קיץ 1973 – צה"ל ברגיעה

כוננות "כחול לבן" ואחריה

מצרים וסוריה מתכוננות לפתוח במלחמה בחודש מאי 1973 – כך אמרו הידיעות שהגיעו למטכ"ל באפריל 1973. המטכ"ל דן במידע באמצע החודש, אך אמ"ן ייחס לו סבירות נמוכה. בבסיסה של הערכת אמ"ן עמדה "הקונספציה": לפי מידע שהיה בידיו, רוצים המצרים והסורים לצאת למלחמה בישראל, אולם הסורים, המודעים לחולשתו היחסית של צבאם אל מול צה"ל, מתנים יציאתם למלחמה בכך שמצרים תפתח בה. המצרים מציבים גם הם תנאי ליציאה למלחמה. ממלחמת ההתשה, שהתנהלה עד אוגוסט 1970, הם למדו כי על כל פעולה קטנה שלהם מגיבה ישראל בעוצמה, עד כדי פגיעה בעומקה של מצרים. לפיכך, הם מתנים יציאתם למלחמה בכך שיהיו בידיהם אמצעים שירתיעו את ישראל מלפגוע בעומק מדינתם. אמצעים אלה – מטוסים וטילים ארוכי-טווח, שיוכלו לפגוע בעומק ישראל, ובכך להרתיעה מלפגוע בעומק מצרים – אמורים היו להגיע בכמות של ממש למצרים לא לפני שנת 1975, ורק אז יהיו מבצעים. לפיכך קבעה הערכת אמ"ן, שמצרים וסוריה לא ייצאו למלחמה רבתי לפני שנת 1975. הערכה זו של אמ"ן נשענה אמנם על ידיעות, אולם משתקפותן של אלו פגה, הדבר לא נודע לאמ"ן. כך הוסיפה "הקונספציה" לשמש אבן-יסוד בהערכתיו לגבי אפשרות פריצתה של מלחמה ביוזמת מצרים או סוריה.¹

באביב 1973 הורה הרמטכ"ל, רב-אלוף דוד אלעזר (דדו), למרות הערכת אמ"ן, על הכנות למקרה שתתלקח מלחמה. דדו ציין במפורש, שהורה על צעדי הכנה "על אף ההערכה בדבר מידת הסבירות", כדי "לענות לאפשרות היותר חמורה של פתיחה כוללת באש בחזית המצרית והסורית במקביל, או בדירוג קל".² לפי פקודת "כחול לבן", שופרו הסידורים לפריסה מהירה של סדר הכוחות (הסד"כ) הסדיר בחזיתות וקודמו טנקים ותותחים לימ"חים קדמיים, שם נועדו להמתין לצוותי התגבור שיוצאו בעת הצורך מבסיסי ההדרכה ויוטסו אל הכלים.

כן ניתן אישור עקרוני לגייס עד 10,000 חיילי מילואים (בעיקר ליחידות חיל התותחנים, חיל הרפואה וחיל הקשר), כדי להשלים את הסד"כ הסדיר; זורזו עבודות במכשולי נ"ט; קודמו ימ"חים בצפון; הוגברו האימונים במערך הצליחה; הוקדמה הקמתה של מפקדת אוגדה בצפון; וזורזה הקמתן והפעלתן של מפקדות ושל יחידות.

במקביל, נבדקו התוכניות האופרטיביות למגננה ולמתקפה. בדיון המסכם על הערכת המצב האסטרטגית, שנערך ב-21 במאי, גרס שר הביטחון, משה דיין, כי מתקרבת שעת חידוש המלחמה ביוזמת מצרים וסוריה. הוא הורה לצה"ל בשם הממשלה להתכונן לאפשרות ששתי המדינות יפתחו במלחמה "בחצי השני של הקיץ הזה", וביתר פירוט הנחה "להיות מוכן לקיץ שמתחיל בעוד חודש ימים", כלומר – מסוף יוני.³

בסוף מאי פג מועד ההתרעות של אמ"ן מאפריל, ובתחילת יוני הודיע הרמטכ"ל לשר הביטחון שהוא עומד להנמיך את רמת "הכוננויות המיוחדות", שנכללו בפקודת "כחול לבן".⁴ בתחילת אוגוסט, בעקבות הרגיעה שנמשכה בחודשים יוני ויולי, הורה סגן הרמטכ"ל, אלוף ישראל טל (טליק), לבטל את צעדי הכוננות שבפקודת "כחול לבן". בעת החזרת המצב לקדמותו נקבע חריג אחד: "מערך הצליחה ימשיך לבנות את עצמו לכוננות אופרטיבית לביצוע". לפי הוראה זאת, נמשכו אימוני צוותים לדוברות "תמסח", הואץ הייצור של אמצעי צליחה והוקדמה הקמת יחידות לגישור סער. כמו כן קודמו כלי צליחה וגישור לרומני ולרפידים.

מאז "כחול לבן" זורזה התעצמותו של צה"ל, ובין השאר הוקדמה הקמתם של גדודי סיור אוגדתיים ונבנו ימ"חים קדמיים ליחידות שריון ותותחנים.⁵

אוגוסט 1970 – אוגוסט 1973

בתקופת "כחול לבן" גבר המתח בין ישראל למצרים לפרק הזמן הממושך ביותר מאז תום מלחמת ההתשה, באוגוסט 1970. עם זאת, הכוננות לא חרגה גם הפעם ממסגרת הסד"כ הסדיר, ולמעשה כמעט לא נקראו אנשי מילואים, אלא בהיקף המצומצם שנדרש להשלמת תקנים במערך הסדיר. כאשר פסקה האש במלחמת ההתשה נדמה היה שתחודש מיד, לאחר שהמצרים הפרו את הסכם הפסקת האש וקידמו בו בלילה טילי קרקע-אוויר (טק"א) אל סמוך לתעלה. השקט נשמר נוכח החלטת ישראל להימנע מתגובת אש. קידום הטילים התגלה בדיעבד כעדות לכוונתה של ברית המועצות להבהיר למצרים שאינה עוד חסרת ישע מפני התקפות חיל האוויר הישראלי, והתמקמותם בסמוך לתעלה היה מימושו של תנאי מוקדם ליוזמה התקפית מצרית בעתיד.⁶

אבידות לנוסעיו. בסוף אותו חודש ביצעה חוליית מחבלים יפניים חברי "הצבא האדום" טבח בנוסעים ששהו במסוף הנוסעים הנכנסים בשדה התעופה בלוד. ברצועה נמשך מאבק שיטתי ויעיל של צה"ל בארגוני הטרור.

ביוני של אותה שנה שבה מארב ישראלי קבוצת תכנון של קצינים סוריים בכירים, שנסעו בקרבת גבול לבנון. הופק מהם מודיעין מבצעי חשוב, ואחרי שנה הם הוחלפו בשלושה טייסי חיל האוויר, שנפלו בשבי סוריה.

בספטמבר 1972 חטפה חוליית מחבלים פלסטיניים קבוצת ספורטאים ישראליים בכפר האולימפי של מינכן. כאשר משטרת גרמניה ניסתה לחלץ את החטופים, רצחו אותם המחבלים. לאחר הרצח באולימפיאדה החליטה ישראל לפתוח בפעולות מנע יזומות נגד המחבלים. בספטמבר בוצעה בדרום לבנון פשיטת סריקה בעוצמה על-חטיבתית, בסיוע של כ-100 גיחות של מטוסי קרב. הפשיטות לתחומי לבנון נמשכו בחודשי הסתיו והחורף. לעיתים פתחו הסורים בהרעשות בגולן, ולעיתים יזם פיקוד הצפון פעילות בנוסח שקיבל את הכינוי "יום קרב": נפתחה אש טנקים וארטילריה, מטוסי חיל האוויר נשלחו להתקפות מרוכזות (בסדרת מבצעי "קפיטל"), והפיקוד ניצב הכן לעמוד בתגובות הארטילריות של צבא סוריה.

בשלהי שנת 1972 ניכרה תכונה מלחמתית במצרים. בסוף ספטמבר פיטר הנשיא סאדאת את אחמד צאדק, שר המלחמה, ומינה במקומו את איסמאעיל עלי. בנובמבר ובדצמבר הובחנו הכנות בצבא המצרי, שהצביעו על אפשרות של פתיחה במעשי איבה, אולי בינואר 1973.⁸

שנת 1973 נפתחה, עם זאת, בצורה רגועה יחסית: החזית הסורית שקטה בעקבות מבצע "קפיטל ד" – המקיף שבמבצעי "קפיטל" – אך בפברואר הפתיע צה"ל בפשיטה עמוקה ומדויקת על שני בסיסי מחבלים מצפון לטריפולי שבלבנון. למחרת אירעה תקרית טרגית בסיני: מטוס נוסעים לובי, שחדר עד רפידיים וסירב לציית להוראות של טייסי חיל האוויר, נפגע בכנפיו והטייס נכשל בנחיתת האונס. כל הנוסעים והצוות נפגעו, ומרביתם נהרגו. במארס חוסלה מפקדת "החזית העממית" בעזה, ובאפריל פגע כוח פשיטה של צה"ל במפקדות מחבלים ובמנהיגיהם בתוך בירות.

כאמור, בחודש אפריל 1973 התרבו הידיעות על תכונה למלחמה במצרים ובסוריה, והוחלט על כוננות "כחול לבן". אחת התוצאות של כוננות זו הייתה, שמספר הטנקים ביחידות ובמחסני החירום בקדמת סיני הועלה מכ-200 ל-300 – מהלך עליו הורה הרמטכ"ל עוד בנובמבר 1972. בתקופת "כחול לבן" גם זורזה הקמת ימ"חים לקליטת תוספת טנקים, ובתום הכוננות נקבע שהטנקים יישארו שם. מאז הוחזקו בקדמת סיני כ-300 טנקים, וברמת הגולן יותר מ-100, כפי שהיה קודם לכן.⁹

בתחילת אוגוסט 1973 נרמה היה שפוחתת הסכנה להתלקחות קרובה, אולם במרוצת החודש הובחנה ברמת הגולן הקמתו של מערך טק"א סורי, שעלה בצפיפותו ובניידותו על המערך המצרי באזור התעלה. ב־20 באוגוסט נדונה במטכ"ל משמעותו של מערך זה לגבי הביטחון השוטף ולגבי המצב האסטרטגי, בעקבות מצע של מפקד חיל האוויר, אלוף בנימין (בני) פלד, וסקירת ראש אמ"ן, אלוף אלי זעירא. את התמורה המבצעית בצפון הסביר אלוף הפיקוד, אלוף יצחק (חקה) חופי. לדעתו, המערך היבשתי של צה"ל בגולן הוא "סמלי" ומותנה ביכולת חיל האוויר לסייע. עתה יהיה על חיל האוויר לתקוף את הטילים הסוריים, לפני שיוכל לסייע לכוחות היבשה. סגן הרמטכ"ל עמד גם הוא על הגבלת חופש הפעולה האווירי ועל הפגיעה ביכולת חיל האוויר לסייע במהירות וביעילות לכוחות היבשה, והמליץ "לנצל כל התגרות [של הסורים] ולהכות במערך [הטילים]". מפקד חיל האוויר שלל עמדה זאת, בטענה כי מוטב שהסוללות יישארו פרוסות לפנים, וכך יהיה קל לאכנן ולהפתיען. הרמטכ"ל קיבל את דעתו, וקרא להימנע מלהיגרר ל"מלחמה קטנה" עקב קידום הטילים. הוחלט לנקוט אמצעי זהירות. רמת הגולן נסגרה לטיס אורחי, פרט לטיסות ריסוס, וצומצמו טיסות האימונים. כמו כן נדונו שינויים מבצעיים, שהתחייבו מהאפשרויות ההגנתיות וההתקפיות שמערך הטילים פתח בפני הסורים, והוחל בהכנות לתרגיל שיבחן את שילוב הארטילריה של פיקוד הצפון עם חיל האוויר, במשימה לשתק את סוללות הטק"א הסוריות עד עומק 35 ק"מ מ"הקו הסגול". מלחמת יום הכיפורים פרצה לפני שהתרגיל נערך.¹⁰

התחזית האסטרטגית לשנים הקרובות - ספטמבר 1973

מגמות ההתעצמות של כוחות האוויר והיבשה של סוריה ומצרים נדונו בהרחבה בדיון מטכ"ל שנערך ב־3 בספטמבר. ראש אמ"ן הדגיש את התמורות האיותיות בציווד שהשתיים רכשו, וציין שלאיכות זאת יש משמעות החורגת מההתעצמות הכמותית באמצעי לחימה. אשר לשריון המצרי והסורי, הצביע ראש אמ"ן על הספקת טנקים חדשים (טי"62) רבים נוספים, ציין שמספרם יעלה עד 600, וכי ייתכן שמותקן בהם מד טווח לייזור. להערכתו, גברה יכולתם של המצרים והסורים לפגוע בעומק ישראל באמצעות טילי קרקע-קרקע: לסורים ספקו טילי "פרוג", בעלי ראש נפץ של 535 ק"ג וטווח של 70 ק"מ, ולמצרים - טילי "סקאד", בעלי ראש נפץ של 600 ק"ג וטווח של 300 ק"מ. האיום העיקרי שהוצג על ידי ראש אמ"ן היה האפשרות שברית המועצות תתגבר את חילות האוויר הערביים במטוסים ובטילי קרקע-אוויר חדישים: "מיג-23" ו"סוחוי-20", וטילי אס-איי-6. להערכתו, תחול התעצמות אווירית בסעודיה ובלוב, והן יוכלו לסייע למדינות העימות. ראש

אמ"ן הסיק, כי שנה או שנתיים מאוחר יותר לא יוכל עוד צה"ל להרתיע את מצרים וסוריה מפני חידוש המלחמה בנוסח "התשה". לנוכח הערכה זאת, סוכם לדון בהמשך אותו החודש בתחזית האסטרטגית לשנים הבאות. סיכום זה בא כאשר נשיאי מצרים וסוריה כבר החליטו, בסוף אוגוסט, על יום ה"ע" למלחמה שיזמו נגד ישראל. שמץ מהמידע על החלטה זו הגיע לאמ"ן, אך נבלע בין פריטי מידע רבים, ולא יוחסה לו משמעות התרעתית.¹¹

הרקע המדיני שעמד לעיני הפיקוד הצבאי של צה"ל בעת הדיונים על התחזית לעתיד, הוגדר בדרגים המדיניים ובמטכ"ל כ"קיפאון", ולא נחזו בו תמורות מדיניות של ממש. במאי 1972 נועדו נשיא ארצות הברית, ריצ'רד ניקסון, והמוזכר הכללי של המפלגה הקומוניסטית של ברית המועצות, ליאניד ברז'נייב, לוועידת פסגה במוסקבה, שביטאה הפשרה ("דטנט") ביחסים בין המעצמות. בעקבות אותה פסגה התברר לנשיא סאדאת, שהתמיכה המדינית והצבאית של ברית המועצות לא תספיק למימוש רצונו לחסל את "תוצאות התוקפנות". בתגובה לכך תבע סאדאת מברית המועצות, ביולי 1972, לחסל את מתקניה האסטרטגיים במצרים. הסובייטים הבהירו שגיבוי על קץ הנוכחות של מתקניהם במצרים בהוצאת יועציהם משם, אך סאדאת הקדים אותם והורה למרבית היועצים הסובייטיים לעזוב באופן מיידי. מאותו שלב החל סאדאת להתקרב לארצות הברית, כנראה מתוך תקווה שזו תלחץ על ישראל, אך לפי שעה נענה רק ברמזים להחייאת "תוכנית רוג'רס". למעשה, שנת הבחירות בארצות הברית, שהייתה גם שנת ההיחלצות האמריקאית מווייטנאם, לא הייתה נוחה ללחץ של הממשל על ישראל, וכמוה גם השנה שלאחריה – נוכח הבחירות הצפויות בישראל, שעמדו להיערך באוקטובר 1973.

בוועידת הפסגה בין ברז'נייב לניקסון בוויינגטון, ביוני 1973, חוזק ה"דטנט" הסובייטי-אמריקאי, ובמקביל, למרות סילוק יועציה ממצרים, המשיכה ברית המועצות לחמש את מצרים, אם כי תחת הסייגים של מדיניות של "חימוש מסויג". בה בעת היא החישה והגבירה את חימושה של סוריה.¹²

בהנחותיו לקראת שלושת הדיונים האסטרטגיים, שנועדו למחצית השנייה של ספטמבר, התרכז הרמטכ"ל בהתפתחויות הצבאיות והדגיש בעיקר את משמעותן המבצעית ואת המסקנות הנובעות מהן לגבי התעצמות צה"ל, ובכלל זה בקשות לסיוע מארצות הברית. הדיון המטכ"לי הראשון מבין השלושה נערך ב-17 בספטמבר ונפתח בסקירת רקע של ראש אמ"ן. אלוף אלי זעירא פתח בהציגו הנחות יסוד, שכוחן יהיה יפה, לדעתו, לחמש השנים הבאות. הנחותיו המדיניות אמרו:

- עד 1978 לא יחול שינוי מדיני של ממש במזרח התיכון.
- ברית המועצות תמשיך בהסלמה בחימוש שתספק למדינות ערב.
- מדינות מערב אירופה ימשיכו למכור מערכות נשק מתקדמות למדינות ערביות, וצפוי ביטול אמברגו הנשק שהטילה צרפת על מדינות העימות.
- ארצות הברית תמשיך למכור נשק מסוגים מתקדמים למדינות ידידות.
- לא יחול שינוי בשיתוף הפעולה הבין-ערבי.¹³

בעוברו להתפתחויות הצבאיות הניח ראש אמ"ן:

- למדינות ערב יספקו הן מטוסים והן טילי קרקע-קרקע, שיוכלו לפגוע בעומק ישראל.
- יחול שיפור ממשי בהגנה האווירית של מדינות ערב.
- תשופר איכות הטנקים הערביים על ידי אספקת טנקי טי-62 והתקנת תותחי 115 מ"מ בטנקי טי-54 וטי-55.
- ישופרו כלי השיט וציוד הלחימה הימי של מדינות ערב, ומדינות ערביות מרוחקות, כמו לוב, יוכלו לפגוע בשיט האזרחי של ישראל.

לדעת ראש אמ"ן, התפתחויות צבאיות אלו יחלישו את כושר ההרתעה של צה"ל. מדינות ערב יעריכו שישאל תימנע מלהגיב בעומק שטחיהן, מחשש לפגיעה שלהן בעומק שטחיה שלה. עם זאת, לדעתו, מדינות ערב יירתעו ממלחמת הכרעה, או מניסיון לכבוש שטחים נרחבים, ולא יסתכנו במערכות גדולות, אולם ייתכן שיגיעו למסקנה שביכולתן לפתוח במלחמה מוגבלת או במלחמת התשה.

כאשר דיבר ראש אמ"ן על מלחמה מוגבלת, עמד לנגד עיניו הלך שלדעתו למדרו המצרים ממלחמת ההתשה – כי זו נכשלה והסתיימה בהתשה עצמית שלהם. הוא העריך, עם זאת, שהם עשויים לנסות ולצלוח את התעלה ולכבוש ראש גשר בגזרה אחת שלה, וכי גם הסורים עשויים לפעול בגולן במקצת כוחם.

אשר לעיתוי אפשרי של ההתלקחות, ראש אמ"ן העריך שלא צפויה המלחמה בעתיד הקרוב. הסיבה העיקרית לכך הייתה, לדעתו, שהמצרים מתנים יציאתם למלחמה ביכולתם להכות בעומק שטחה של ישראל, כדי להניאה מלתקוף בעומק שטחם. למעשה, כוחות האוויר הערביים היו אז חלשים מדי, ולא היה ביכולתם לפגוע בפגיעה קטלנית בשדות התעופה של חיל האוויר הישראלי. לדעת ראש אמ"ן, "מחר", דהיינו בשנים הקרובות, יקבלו מדינות ערב די מטוסים שיוכלו לבצע משימות כאלו (לפי הערכת חיל האוויר, הן יוכלו להקצות טייסת של 20 מטוסי תקיפה ארוכי טווח לכל שדה תעופה של חיל האוויר החל משנת 1975).¹⁴ אם נכונה ההערכה של כמויות

דיין גם ניתח את השוני במצבן המדיני-צבאי של הגזרות: ¹⁹

אם תונחת עלינו התקפת פתע בחזית הדרום וניאלץ אפילו להיסוג לקו שני – עם כל הרע שבדבר – לא יהיה זה אסון; הרי מדובר בקווי הגנה ובשטח מדברי. מה שאין כן בצפון. כאן כל נסיגה עלולה להמיט שואה על יישובינו ברמת הגולן, ואף לקרב את החזית ללב האזורים המאוכלסים שלנו בגליל העליון, בעמק החולה ובעמק הירדן. ולא די שאין בחזית הצפון מכשול קרקע כתעלת סואץ, אף מערך טילי הקרקע נגד מטוסים, שהקימו הסורים באחרונה, צפוף ומשוכלל. למעשה הוא מכסה לא רק את הצד הסורי של החזית, אלא את רוב השטח הישראלי שברמת הגולן.

בניסוח תמציתי סיכם השר את ניתוחו כך: "בגבול ירדן יש יישובים, אבל אין אויב. בגבול מצרים יש אויב, אך אין יישובים. בגבול הסורי יש אויב ויש יישובים. אם הסורים ייכנסו ליישובים שלנו, זה יהיה אסון גדול". ²⁰

ב־25 שנות מלחמה ורגיעה עמדה ישראל נוכח צבאות ערביים עדיפים פי כמה בכמות, ואלה גם עלו עליה בדרגות כוונותם, בהיותם צבאות סדירים וערוכים בגבולות. תורת הביטחון של ישראל נאלצה להתמודד תדיר עם הצרכים הסותרים של "כוונות" לעומת "התכוונות". כבר בעת שרב־אלוף יגאל ידין שימש רמטכ"ל הוא הבהיר, ששומה על צה"ל ליטול סיכון ולקיים את הביטחון השוטף בכוחות כוונות מועריים, כדי להקדיש את עיקר משאביו ואת פרקי האימון והשירות של הכוחות הסדירים והמילואים להתכוונות למלחמה – בציוד, בארגון ובאימונים. בהערכות המצב האסטרטגיות נהגו להבחין בין ה"יכולת" המעשית של צבאות ערביים לתקוף, לפי הפוטנציאל "הטכני" שלהם, ובין ה"כוונות" של מנהיגי ערב לצאת למלחמה, לפי הערכת צה"ל. היכולת המבצעית של צבאות ערב נשקלה כגורם קבוע יחסית לתקופה המוערכת, ומאמצי המודיעין התמקדו במעקב אחרי העליות והירידות בכוונותם של מנהיגי ערב לצאת למלחמה. בהערכות המצב נטו להעריך את ה"סבירות" של התלקחות מלחמתית לפי המידע של הכוונות; אשר ליכולת – העריכו שהצבאות הסדירים, הפרוסים בקרבת הגבולות, יכולים למעשה לתקוף בכל עת. עד שנת 1967 הייתה ישראל רגישה ביותר לנעשה מעבר ל"קו הירוק", הארוך והפגיע, נוכח העובדה שהשטחים והמרכזים החיוניים היו קרובים אליו. מידע על תכונת אויב גרר לא אחת גיוס מוגבל, ואף כללי, של אנשי המילואים. המצב בגבולות השתנה מעיקרו אחרי מלחמת ששת הימים, שבעקבותיה ניצבו כוחות

פרק ב'

צה"ל – נתוני יסוד בקיץ 1973

1. חיל האוויר – אוגוסט-ספטמבר 1973

הערכת המצב והמשימות

לפי ההערכה במטכ"ל, עליונות ישראל באוויר הייתה מרכיב עיקרי בהרתעת האויב, אף כי מערכי הטק"א שלו היו עלולים להכביד על החיל. למקרה שתתלקח מלחמה, נועד לחיל האוויר חלק מרכזי בכל תוכנית כלל-צה"לית, למגננה או למתקפה. מדינות ערב שקדו על התעצמות בחילות האוויר שלהן ובטיילי קרקע-אוויר והצטיידו בטיילי קרקע-קרקע, במטרה להגביר את כושרן לפגוע בעומק ישראל. העוצמה המבצעית של מצרים ושל סוריה במטוסי קרב, בטיילי קרקע-אוויר ובטיילי קרקע-קרקע, בסתיו 1973, מתבטאת בטבלאות שלהלן:

סוגי מטוסים	מצרים	סוריה
מטוסי יירוט ("מיג-21")	כ" 170 *	178
מטוסי התקפה	כ" 230 **	כ" 114 ***
מסוקים	כ" 147	כ" 45
מטוסי תובלה	כ" 80	כ" 12

* לרבות טייסת של טייסים צפון-קוריאניים.

** לרבות כנף של מטוסי "הנטר" (שתי טייסות), שהועברה מעיראק באפריל 1973; טייסת של מטוסי "טופולב-16", נושאי טילי "קלט"; טייסת מטוסי "מיראז' 5" מלוב, מוטסים בידי טייסים מצריים.

*** ועוד ארבע טייסות מעיראק: ב-7 באוקטובר הגיעה טייסת "מיג-21", ב-8 בחודש הגיעו שתי טייסות "סוחוי-7", ולפני 15 בחודש הגיעה טייסת "מיג-17".

סוללות טק"א (בהפעלת פיקוד הנ"מ)			
15	בסוריה**	*10	אס-איי-6 (ניידים) באזור התעלה
10	בסוריה	45	אס-איי-3-2 (נייחים) באזור התעלה

משגרי טק"ק (בהפעלת חיל התותחנים)		
9	טווח 300 ק"מ, ראש נפץ 600 ק"ג חנ"ם	משגרי "סקאד"***
12	24 – טווח 70 ק"מ, ראש נפץ 535 ק"ג חנ"ם בסוריה היו רק שישה משגרים מבצעיים (גדוד אחד)	משגרי "פרוג"****

סעודיה שלחה למצרים טייסת מסוקים מסוג "בל-205" ושלושה מטוסי תובלה "הרקולס", והעבירה את טייסות הקרב שלה לגזרת ים סוף.²⁶ לפי הערכת המודיעין, שמו חילות האוויר של האויב דגש על הגנת מטוסייהם, לאחר כישלונותיהם במלחמת 1967. מאז אובטחו שדות התעופה הערביים בתותחים ובטילי קרקע-אוויר, ולכל המטוסים נבנו דירים תת-קרקעיים (דת"קים), וכן מסלולים מקבילים ובלתי מצטלבים. כדי לשפר את כושר בסיסיהם לספוג התקפות אוויר ולהמשיך לפעול, הקימו מדינות ערב עוד שדות תעופה, וכן הוסיפו מסלולים לשדות הקודמים. אבטחתם של המתקנים ושל כוחות השדה נגד תקיפות מהאוויר עובתה במערך גדול של תותחי נ"מ בקטרים שונים, לרבות תותחי נ"מ מונחי מכ"ם בקוטר 57 מ"מ (וכבדים יותר להגנת ערים). כן הוגדל קוטר תותחי הנ"מ להגנת שדות התעופה והוצבו תותחי נ"מ לאבטחת סוללות הטק"א. בצבאות ערב רווחה ההערכה, שבשלב הראשון למלחמה יימנעו מטוסי צה"ל מלתקוף בכל הכוח האווירי, וכי יגבילו את פעילותם בעיקר לאזורים הקדמיים. על מערך הטק"א הערבי יוטל לעמוד אז נוכח ההתקפות הצפויות של חיל האוויר. לעומת חילות האוויר הערביים, שחסו מאחורי מערכי הטילים, המשיך חיל

* בעומק מצרים נפרסו עוד כ-100 סוללות, וייתכן שהיו למצרים עוד חמש סוללות אס-איי-6. הסוללות הנייחות יכלו לפעול רק ממערכים מוגנים ולא יכלו לדלג, אלא אם כן הוכנו מערכי חילופין מראש (הטילים נישאו על גרורים). סוללות אס-איי-6 היו מתנייעות ויכלו לירות מפריסת פתע ולדלג. טיליהן היו יעילים נגד מטוסים מנמיכי טוס.

* * סביב דמשק ושדה התעופה דמייר נפרסו עוד 11 סוללות.

*** לכל משגר היו שני טילים ועתודה. לפי ההערכה, היו היחידות בהקמה, ועדיין לא מבצעות.

**** לכל משגר שני טילים ועתודה (בסוריה – 1, במצרים – 3).

הרמטכ"ל על תפקיד חיל האוויר במלחמה בשעותיה הראשונות: "אנחנו רואים כאחד השלבים המוקדמים של פיתוח המלחמה את השמדת מערך הטילים, כדי לזכות בחופש פעולה אווירי, ועל זה לא הייתי רוצה לדלג בכל התנאים שבהם תיפתח מלחמה". בהמשך דבריו המחיש הרמטכ"ל את המשמעות של עדיפות מבצעית אווירית זאת לגבי כוחות היבשה, במקרה של צליחת המצרים את התעלה:³¹

אם תהיה לנו התרעה מספקת של 48-72 שעות לפני הצליחה [כלומר, הזמן הדרוש לתגבור הסד"כ במילואים], אז, כאשר יתחילו לצלוח, נטיל על כוחות הקרקע, על החטיבות המשורינות, להיכנס למגע, לבלום עם פחות סיוע ארטילרי, ובלי סיוע אווירי. בשלב ראשון נתאפק, נעשה את המתקפה הגדולה על מערך הטילים, מתוך הנחה שזה ייקח לנו כמה שעות, נחזיק פה מעמד כמה שעות, אבל נחסל באופן יסודי את מערך הטילים ואז נזכה לחופש פעולה.

דברי הרמטכ"ל שיקפו את ההערכה הרווחת ואת הציפייה שחיל האוויר ישיג עליונות אווירית מהירה, ועוד יספיק למלא תפקיד חשוב, או אף עיקרי, במערכות הבלמה לאחר היום או היומיים הראשונים של הקרבות.

סד"כ והיערכות

חיל האוויר הטיל את הלחימה בעיקר על צוותי האוויר במטוסי התקיפה והיירוט, והכשיר צוותי אוויר וצוותי קרקע במידה הדרושה לקיום קצב גיחות נמרץ ורצוף בסבבים רבים.

ערב מלחמת יום הכיפורים, נמנו בטייסות חיל האוויר יותר מ-300 מטוסי קרב שמישים, כמפורט בטבלה הבאה:

סוג המטוס	מטוסים בחיל האוויר	מתוכם בכנפות ¹	מתוכם שמישים	משימות
"פנטום"	109	107	94	תקיפה ויירוט; שישה לצילום
"סקייהוק"	181	162	143	תקיפה
"מיראז'"	76	69	57	בעיקר יירוט; שניים לצילום
"סער" ²	25	20	17	תקיפה
סה"כ	391	358	311	

הערות לטבלה:

1. כולל מטוסים בתיקוני דרג א' ב'.
2. "סופר מיסטר" ששופר בישראל במנוע אמריקאי.

בנוסף, היו לחיל האוויר 74 מסוקים שמישים, מהם 14 מסוקים כבדים מסוג "יסעור", וכן 32 מטוסי תובלה, רק אחד מהם מסוג "הרקולס". מטוסי הקרב היו ערוכים ב־ 14 טייסות, שנפרסו בחמישה שדות תעופה עיקריים ובשני שדות תעופה בסיני, כמפורט להלן:

טייסות הקרב	שדות התעופה
ארבע טייסות	רמת דוד
שלוש טייסות	עקרון
ארבע טייסות	חצור
שתי טייסות	חצרים
גף מיראז'ים מחצור	רפידים
טייסת אחת	עציון (ליד אילת)
גף פנטומים מצריים	אופיר (מרש"ל)

מערך הנ"מ הסדיר של חיל האוויר נפרס רובו ככולו לאבטחת שדות התעופה ויחידות הבקרה של חיל האוויר, אך ארבע מתוך חמש סוללות הטק"א "הוק" הוצבו במערב סיני: שתיים בחזית התעלה, אחת בראס סודר ואחת במרש"ל. הסוללה החמישית הוצבה בגליל.

עיקר הסד"כ האווירי היה מבוסס על המערך הסדיר ועל השלמות מילואים, הניתנות לגיוס מהיר. אולם יכולתו של חיל האוויר לתקוף ביעילות את מערכי הטילים ואת שדות התעופה של האויב לא הייתה מותנית רק במידת כוננותו־הוא, אלא גם בכוננות ובכשירות של גורמי המודיעין ושל אמצעי הלוחמה האלקטרונית. חיל האוויר גם היה מעוניין לקבל סיוע ארטילרי בעת תקיפת סוללות טק"א, אך התכוון לפעול גם בלעדיו, כדי לתקוף בהפתעה (או עוד לפני שיספיק המערך הארטילרי להתגייס ולהתפרס). התוכניות להתקפת שדות התעופה ומערכי הטילים של האויב היו, מטבע הדברים, מורכבות מאוד: מבני מטוסים רבים נועדו להמריא ולפעול לפי לוח זמנים מתואם במדוקדק, בתקווה להפתיע ולהכות את האויב במכות פתיחה בו זמניות. השפעה מכרעת נודעה לתנאים המטאורולוגיים בזירות הפעולה.³² תנאי האקלים בסתיו היו עלולים להכביד על חיל האוויר, שכן בחזית התעלה רבו באותה תקופה ערפילי בוקר, ובשמי הגולך כבר הופיעו ענני סתיו. מגבלות אקלימיות השפיעו, אפוא, על כל הערכת מצב אווירית ועל קביעת הקדימות המבצעיות.

2. חיל הים

הערכת המצב והמשימות

מאז מלחמת ששת הימים התארכו הגבולות הימיים ונמתחו טווחי הפעולה בשתי הזירות הימיות: הים התיכון וזירת ים סוף.

בזירת הים התיכון עוברים קווי האספקה הימיים העיקריים של ישראל. הזירה פתוחה יחסית, מעוטת מפרצים ואיים. בסיסי האויב מצויים מצפון ומדרום-מערב לגבולות ישראל. חוף סיני פתוח לנחיתות, ולאורך חוף ישראל פרוסים אתרים חיוניים, ובכללם מרכזים עירוניים, מרכזי תעשייה ותחנות כוח. נמליה של ישראל מצויים בעמדה מרכזית, בין הבסיסים הימיים העיקריים של מדינות העימות, ובטווח פעולה שבו יכולה ישראל למצות את יתרון עמדתה.

בזירת ים סוף עוברת תובלה ימית, ובעיקר מכליות דלק, לאילת, והמוצא הדרומי של הים האדום פגיע להסגר בין-ערבי. הים סגור, ובו מפרצים, איים ובסיסי אויב פזורים. חופי מפרץ סואץ בשתי גדותיו פתוחים לנחיתות, ואין בהם ריכוזי אוכלוסייה או תעשייה, מלבד מתקני דלק.

ציי האויב נהנו מעדיפות רבה בכלים – הן בסוגי הספינות, במספרן ובמגוון החימוש שלהן והן בעדיפות הטווח של טיל היים-ים הסובייטי "סטיקס" – החימוש העיקרי בספינות הטילים. טווח הטיל "סטיקס" הוא 46 ק"מ, יותר מכפליים מטווח הטיל הישראלי "גבריאלי", שהוא 21 ק"מ, ומשקל הראש הקרבי שלו 515 ק"ג, פי שלושה ויותר משל ה"גבריאלי" (150 ק"ג). לטיל "סטיקס" מנגנון הנחיה אקטיבי מלא, המאפשר ירי בשיטת "שגר ושכח" והסתלקות הסטי"ל מיד עם השיגור. לעומת זאת, ל"גבריאלי" יש הנחיה אקטיבית למחצה, המחייבת את הסטי"ל המשגר לקיים מגע תצפית עם המטרה, עד שהטיל מתביית אליה (יש בכך גם יתרון, כי ניתן למפעילים להתגבר על הפרעות ולוחמה נגד-אלקטרונית בעת טיסת הטיל). הטיל "גבריאלי" מסוגל לנוע בגובה נמוך מאוד מעל פני המים ולפגוע בפגיעה קשה ויעילה בגוף המטרה, סמוך לקו המים.

עוצמת ציי מצרים וסוריה בכלי שיט עיקריים בשתי הזירות ניתנת בטבלה

הבאה:⁴¹

זירת הים התיכון	צוללות	משחתות	ספינות טילים* (סטי"לים)	ספינות טורפדו (סט"רים)
סוריה מצרים	- 10	- 5	9 13-13	13 **24
סה"כ	10	5	23-22	37
זירת ים סוף				
מצרים	2	3 (אחת מהן פריגטה)	4	6

לפי הערכת מודיעין מאפריל 1973, כשליש מכלי השיט של הצי המצרי שהו בדרך כלל בתחזוקה, אבל לקראת מלחמה יזומה סביר היה להניח שישפרו את כשירותם ויגיעו לכמות של עד שמונה צוללות ועשרה סטי"לים.⁴² ישראל חזתה ניסיונות של שני הציים לפגוע בנתיבי השיט לישראל בהסגר ובתקיפת ספינות, בפגיעות בחוף, ובניסיונות נחיתה של המצרים (לצי המצרי בים התיכון היו עשר נחתות, שקיבולן הכולל 40 טנקים).

ייעודו של חיל הים היה הגנתי – להגן על חופי ישראל מפני התקפה של כוחות ים. החיל אמור היה להגשים ייעוד זה על ידי תקיפת האויב בים ובבסיסיו, כדי להשמיד כלי שיט ותשתית חוף חיונית. משימות נוספות היו אבטחת אוניות שיימצאו

* הסטי"לים בציי מצרים וסוריה היו משני דגמים: "אוסא" הגדול יותר, ו"קומאר". להלן נתונים על הכלים ועל חימושם העיקרי:

א. מצבה: הצי המצרי בים התיכון מנה 12 "אוסא", 2-1 "קומאר"; בים סוף – 4 "קומאר"; הצי הסורי מנה 3 "אוסא", 6 "קומאר".
ב. נתונים:

"אוסא"	"קומאר"		
אורך 39 מ'	25.5 מ'		
דחי 215 טונות	81.5 טונות		
מהירות מקסימלית 37 קשר	38.5 קשר		
מהירות שיוט 31.5 קשר	35 קשר		
ג. חימוש עיקרי:			
4 טילים	2 טילים		
2 צריחים דו-קניים 30 מ"מ	צריח דו-קני 25 מ"מ		
מקלעי "גוריונוב".			

** עוד ארבע ספינות מטל"ר, מדגם סט"ר אף-183 (ללא טרפדות).

בנתיבי שיט בפרוץ מלחמה, הישט והנחתת כוחות, וביטחון שוטף בים. בדיונים אופרטיביים הודגש, שחיל הים יגשים את ייעודו ואת משימותיו בשיטה התקפית במגננה כבמתקפה, ויתרכז בהשמדת כלי השיט של האויב.

מאז 1963 היה חיל הים נתון לגיבוש תפיסת מלחמה התקפית מקורית, שהותאמה לזירות וליחסי הכוחות הימיים באזור. אמצעי הלחימה שעמד במרכז תפיסה זאת היה טיל ים-ים "גבריא"ל", שפותח בארץ. ספינות הטילים תוכננו ונבנו במיוחד כדי להיות עיקר עוצמתו של חיל הים. הסטי"לים, הקטנים והמהירים ביחס לכלי השיט העיקריים המקובלים בציים, נועדו לפעול בזוגות או בקבוצות גדולות יותר, שניתן לרכזן כדי לתקוף במתואם בזמן ובמקום נתון. בהשוואה לבני סוגם בציים הערביים, היו לדגמים הישראליים יתרונות מבצעיים חשובים:

כושר תמרון עדיף ומכשור משוכלל ללוחמה אלקטרונית (ל"א), מפיתוח מקורי. יתרון מיוחד לסטי"ל הוא בכך שנדרש צוות קטן יחסית לתפעולו, מה שאיפשר להגדיל את מספר כלי השיט ולהרחיב את פעילותם (מאז הטבעת המשחתת "אילת", באוקטובר 1967, וטביעת הצוללת "דקר" בינואר 1968, נודעה בחיל רגישות יתרה לאבידות הכרוכות בפגיעה בכלי שיט). בין השיקולים הלוגיסטיים בפיתוח הסטי"ל הישראלי היו מחירו הנמוך יחסית והיכולת לבנותו בארץ.⁴³

חיל הים היה נתון בתהליך הפיתוח והניסוי של טקטיקת הסטי"לים, ובכלל זה – הימנעות מפגיעה תוך "סגירת טווח", נוכח הטווח העדיף של טילי ה"סטיקס". בנוסף לאמצעי הל"א, קיווה חיל הים לקבל גם סיוע אווירי. החיל בטח ביכולתו, אולם חש שרק בקרב יוכל להעמיד במבחן את עבודת הצוות המורכבת במערכות ההפעלה של הסטי"לים ואת התמרון היעיל של הפלגות והשייטות. גם שיקול זה עמד מאחורי כוונת מפקד חיל הים, אלוף בנימין (ביני) תלם, לצאת ולתקוף בקדימה ראשונה את ספינות האויב בקרבת חופיו ומעגניו שלו, בשייטת הסטי"לים וביחידות הקומנדרו והחבלה הימיות.⁴⁴

סד"כ, היערכות ותוכניות

עיקר כוחו של חיל הים בסתיו 1973 היה ערוך בים התיכון. בידי החיל נמצאו אז 14 סטי"לים, 12 מדגמי "סער 2" ו"סער 3" ("ספינות שרבורג"), ושתיים מדגם חדש, "סער 4", שנבנו ב"מספנות ישראל" – אח"י "רשף" ואח"י "קשת". הסטי"לים מדגם זה הוגדלו, חומשו בעוד תותחים, רדיוס הפעולה שלהם הוכפל מ-1200 ל-2500 מילין, והם הותאמו במיוחד לתנאי השיוט בים סוף. החימוש העיקרי של הסטי"לים כלל:

מראס סודר וממעגנים קדמיים. בפרוץ המלחמה פעלו בזירה זו שישה "דבורים" ושישה נט"קים מגדלים שונים. שניים מה"דבורים" היו מעורבים ב־ 13 באוגוסט 1973 בתקרית ימית במפרץ סואץ. אש נורתה אליהם מסמ"ר מצרי מדגם "דה קסטרו" (חמוש בשני מקלעי 14.5 מ"מ דו־קניים או ארבעה־קניים). ה"דבורים" עברו מיד להתקפה, פתחו במרדף אחרי הסמ"ר המצרי הנסוג והצליחו לפגוע בו, אך לא הטביעוהו. מהפעולה הופק הלקח, שיש לחמש את ה"דבור" בנשק מסוים, בוצעו ניסויים במרנ"ט "קרנו", והוחל בייצור חצובות להצבת מרנ"טים. בפרוץ המלחמה היו החצובות מוכנות, והוחל בהתקנתן.

מערך גילוי והתרעה ימי נפרס לאורך החופים הארוכים בים התיכון ובמפרצי סואץ ואילת, וכן בחזית התעלה, בגזרת האגמים המרים. בסיורי הספינות סייע חיל הים גם למערך הגילוי האווירי.

התוכניות של חיל הים למגננה נערכו לשתי אפשרויות עיקריות: הנחתה של כוחות מצריים מהים בחוף רומני; מתקפה כללית של האויב, לרבות התקפות חוף והנחתות.

בין המשימות הנוספות של חיל הים הייתה משימתה של זירת ים סוף לסייע לכוחות היבשה בהגנת מרש"ל ובמעבר מהיר למתקפת נגד.

לפי תוכנית "דיאגנוזה", למניעת נחיתה בחוף הים תיכוני של סיני, נועדו שישה סטי"לים להתפרס במארב. תוכנית "סלע", נגד מתקפה ימית כללית, קבעה שפלגה של ארבעה סטי"לים ושני זוגות "דבורים" תצא לים, ועוד ארבעה סטי"לים ימצאו בכוננות מידית בבסיסי חיפה ואשדוד.

התוכניות למתקפה של חיל הים כללו פעולות התקפה, בסטי"לים ובקומנדו ימי, נגד בסיסי חיל הים הסורי, וכן נגד הבסיס המצרי בפורט סעיד והמעגנים בזירת ים סוף. כן תכנן חיל הים את חלקו במבצעים משולבים לנחיתה בחוף המערבי של מפרץ סואץ. בתכונה למבצע מעין זה, ששררה מאז תקופת "כחול לבן", הוחזרו נט"קים לשוט במפרץ סואץ, עד ראס סודר.

המגמה שביסוד כל התוכנית ההתקפית של חיל הים הייתה, כאמור, לעבור ליוזמה התקפית בקדימה ראשונה.

3. פיקוד הדרום

הפיקוד ומרחבו (מפה 2)

לאחר המתיחות ששררה בתקופת "כחול לבן", נרגעה חזית התעלה לקראת יולי 1973. בחודש זה חלו חילופי גברי בפיקוד: אלוף אריאל שרון סיים את תפקידו כאלוף הפיקוד לאחר כארבע שנים, ובמקומו בא אלוף שמואל גונן (גורודיש), ששימש עד אז ראש אג"ם-מה"ד. למעשה התחלפו השניים בתפקידיהם: גונן החזיק עד אותו זמן במינוי חירום של מפקד אוגדה 143, הכפופה לפיקוד הדרום, ועתה ניתן המינוי לשרון. אלוף אברהם (אלברט) מנדלר, מפקד אוגדה 252, האוגדה הסדירה בחזית התעלה, עמד לסיים את תפקידו בראשית אוקטובר, ותת-אלוף קלמן מגן נועד להחליפו. מרחב הפיקוד השתרע על פני הנגב ועל חצי האי סיני, וגזרות החזית היבשתיות הרגישות שלו היו קו תעלת סואץ ואילת. אופייניים לזירה היו קווי חוף ארוכים בים התיכון, במפרץ סואץ ובמפרץ אילת.

מאז מלחמת ששת הימים שאפה ישראל להגיע לשלום הכרוך בחופש שיט בתעלת סואץ, ובהיעדרו נועדה מדיניות הביטחון לשלוט בגדת התעלה, למנוע בה שיט שלא בהסכמת ישראל ו"למנוע מהמצרים הישג קרקעי כלשהו", כהגדרת הרמטכ"לים חיים בר-לב ודוד אלעזר.³³ הם קבעו, כי לשם עמידה במדיניות זו חיוני להחזיק את גדת התעלה לכל אורכה (פרט לקטע שהחזיקו המצרים במלחמת פורט סעיד, מצפון למעוז "אורקל"). אינטרס חיוני אחר היה לאבטח שיט חופשי במפרץ אילת ובמצרי טיראן, ולשם כך קוימו בסיסים במרחב שלמה. קו התעלה ובסיסי מרחב שלמה היו, אפוא, שטחים חיוניים להגנה מפני פגיעה של מצרים, אם בהטרדה בנוסח התשה ואם בהתקפה מקומית או כללית.

להגנת מרחב סיני כולו מפני מתקפה לכיבושו ולהתקדמות אל גבול 1967 היה חיוני להחזיק גם בשטחים השולטים על המעברים ללב סיני, ובעיקר רכסי טסה השולטים על הגישות לרפידיים, ומעברי גידי ומיתלה. מבחינה מדינית וכלכלית נודעה רגישות מיוחדת למתקני הנפט באבו רודס.

תעלת סואץ נמשכת לאורך כ-160 ק"מ, אך שטחי התמרון העיקריים בשתי גדותיה מצטמצמים למעשה ל-95 ק"מ, בגלל ימות המלחה בין פורט סעיד לקנטרה (כ-35 ק"מ) ושני האגמים המרים (כ-30 ק"מ).

הגדה המערבית של התעלה פותחה מאז חפירתה: הוקמו בה שלוש ערים גדולות ואזורי מחנות נרחבים; שטחים חקלאיים מעובדים נמשכו לאורך תעלת

המים המתוקים שנחפרה מהדלתה לאסמעאיליה, ומסתעפת שם צפונה ודרומה; רצועות צרות של שטחים ירוקים חצצו בין השטחים המדבריים, וכוננו בצה"ל "החיץ החקלאי"*.

הגדה המזרחית של התעלה היא מדברית ושוממה, פרט למקומות יחידים: פורט פואד מול פורט סעיד, העיר קנטרה המזרחית, הכפר א־שט ומתקני פורט תופיק מול העיר סואץ. במלחמה נודעה חשיבות מיוחדת לאזור החווה החקלאית, שמומחים יפניים הקימוה מול דוורסואר, ואשר עדיין לא הושלמה ב־ 1967; בצה"ל היא זכתה בטעות לכינוי "החווה הסינית".

רוחב תעלת סואץ הוא כ־ 160-180 מטרים, ודי בכך לעשותה מכשול מים קשה לצליחה. מבנה התעלה וגדותיה מחמיר עוד יותר את קשיי הצליחה לעומת מכשולי מים טבעיים ברוחב דומה: רק"ם לא יוכל לצלוח את התעלה אפילו לאחר איטום למים, בגלל העומק הרב שלה (יותר מעשרה מטרים), ואפילו רק"ם אמפיכי זקוק להכשרת גישות למים, בגלל דפנות האבן התלולות.

בעת שנחפרה התעלה הוערמו שפכי אדמה בשתי גדותיה, בחלק גדול מאורכה, במקומות שהיא חוצה אזורי מלחה וכיצה. בגדה המערבית נכבשו שפכי האדמה לפס רחב שעליו נסללו מסילת ברזל וכביש, ותעלת המים המתוקים מאסמעאיליה לפורט סעיד נחפרה בפס זה.

לאחר מלחמת ששת הימים, ובייחוד אחרי הפסקת האש, נעשו עבודות עפר נרחבות בשתי הגדות: הוגבהו סוללות עפר תלולות, כדי להסתיר תנועת רכב וכדי להוות מכשול נ"ט, והונחו שדות מוקשים. כן הוקמו בסוללות המוגבהות ומאחוריהן משטחי ירי מוארכים ("רמפות") לטנקים, למשחיתי טנקים ולטילים מונחים נגד טנקים. בגדה המזרחית התרוממה הסוללה לגובה עשרה מטרים מעל פני הים, ובמרבית המקומות – לגובה 13-15 מטרים. בגדה המערבית הוגבהו משטחי ירי במקומות רבים לגובה רב עוד יותר (עד 30 מטרים), כדי להשיג הסתר ועמדות אש עדיפות. בצה"ל נטו לראות בהגבהת המשטחים בגדה המערבית שיפור עמדות להגנה ולחילופי ירי, ולא עמדו על שימושם האפשרי לחיפוי נ"ט לחי"ר צולח. זאת, כיוון שהטילו ספק הן בכוונת המצרים לצלוח צליחה רבתי את התעלה והן ביכולתם לעשות זאת.

כוח משקיפי או"ם קיים תצפיות ופטרולים בשתי גדות התעלה. בסתיו 1973 איישו משקיפים בקביעות שבע מתוך תשע נקודות התצפית בגדה המצרית ושמונה נקודות בגדה הישראלית.

* כל שמות הקוד הגיאוגרפיים שיפורטו להלן לקוחים ממפת קוד "סיריוס", ששימש במלחמה.

מערכת הדרכים בקדמת סיני פותחה אחרי מלחמת 1967, אבל מספר דרכי האורך לעומק סיני עדיין היה מוגבל למדי. באזור המלחה, מחוף הים התיכון ועד מצפון לקנטרה, התאפשרה התנועה רק לאורך רצועת החוף הצרה ("השרטון"), הנמשכת מפורט פואד לעבר בלוזה ורומני. צה"ל כבש סוללת דרך ("דרכי הפלסטיק") לאורך מרכז המלחה, כדי לקיים את מערכיו בקו התעלה מקנטרה צפונה, עד מעוז "אורקל", חמישה ק"מ מדרום לפורט פואד. בגזרה שבין המלחות ובין האגמים המרים נמשכים שני כבישי אורך עיקריים לתוך סיני: "הכביש הצפוני", המכונה גם "הציר הצפוני", או "כביש החוף", מקנטרה לאל-עריש; "הכביש המרכזי": כביש אסמעאיליה-רפידים-ניצנה.

באזור נמשכות כמה דרכי אורך משניות, שנשללו בידי צה"ל בעורף קו התעלה, ובהן הכביש מגשר פירדאן (המפורק) מזרחה והכביש מדוורסואר לטסה (ציר "עכביש"). בגדה המזרחית, מדרום לקטע טסה-רפידים, נסלל כביש אורך עורפי מקביל (ציר "פרוי"), מרפידים עד "כביש הרוחב" – הכביש מבלוזה לראס סודר.

באזור שמדרום לאגמים, עד מפרץ סואץ, נמשכות שתי דרכי אורך העוברות במצרי מעברים וקרויות על שמם: כביש גירי – נסלל בידי המצרים לפני מלחמת ששת הימים, מהקצה הדרומי של האגם המר הקטן לאזור ביר תמדה; כביש מיתלה – מסואץ לקלעת א-נחל והלאה לאילת. באזור ההררי, מדרום לכביש המיתלה, עברה דרך בוואדי סודר (ציר "בהלה"), מ"מצבת פרקר" לעבר ראס סודר שבחוף מפרץ סואץ. מדרום לשם השתרע "מרחב שלמה". מחוף מפרץ סואץ, דרך עיון מוסא ועד כביש הרוחב, נסלל עוד כביש אורך – ציר "יורה".

מן התעלה מזרחה נחלק המרחב למספר רצועות רוחב מקבילות, השונות במבנה הטופוגרפי, ובהן מספר דרכי רוחב. מדרום לחוף הים התיכון חוצה התעלה שטחי מלחות נרחבים. ממזרח לתעלה משתרעות המלחות לעומק 30 ק"מ, עד קרבת רומני: משם מזרחה משתרעת ימת ברדוויל. הכביש מאל-עריש, "הכביש הצפוני", מוביל לעבר קנטרה, מדרום לימה ולמלחות. בשטחי המלחות הבלתי עבירים לרכב הותקנו דרכי רוחב מעטות: כביש התעלה מצפון לקנטרה נצמד לסוללה המזרחית; במקביל לה, וכשישה ק"מ מזרחה, נסללה דרך פלסטית בחלקה הדרומי של המלחה; בלוזה ורומני קשורות בדרכים סלולות לשרטון החוף.

מהכביש הצפוני ודרומה ניתן להבחין בקדמת סיני בשתי רצועות רוחב שונות במבנה הטופוגרפי, שבהן נכבשו דרכי רוחב: מישור הגדה וגבעות החול. מישור הגדה, ברוחב שישה-עשרה ק"מ, עביר כללית לרכב, אבל בקרבת התעלה ואגם תמסח מצויים בו אגמים עונתיים ופיסות מלחה טובעניות. לחוף האגמים המרים ומדרומם מצויות קרקעות טין, ההופכות לטובעניות אחר גשם. המישור נשלט הן

מסוללת התעלה והן מגבעות החול שממזרח. במישור זה עבר כביש התעלה (ציר "לקסיקון"), במרחק קילומטר אחד עד שניים ממזרח לתעלה ולמלחות, ושירת את המעוזים ואת המצפים שבסוללה.

גבעות החול נוצרו מהתערמות חולות נודדים על שני רכסים גבעיים מקבילים, המתרוממים ממזרח למישור הגדה, וגובהם עולה ככל שהם מדרימים:

- הרכס המערבי מתרומם מגובה 75 מטרים בצפון עד 200 מטרים בדרום, ומאפשר תצפית אל מעבר לתעלה. לאורך שיפוליו הקדמיים נסלל כביש המאפשר פריסה ארטילרית ותנועה רוחבית נוחה לשריון, בריחוק של כעשרה ק"מ ממזרח לתעלה, וכינויו – "ציר החת"ם". הציר הוארך צפונה לתוך מלחות, ודרומה עד ציר "יורה".
- הרכס המזרחי מתרומם מ-100 מטרים בצפון עד 250 מטרים בדרום. ממזרח לו, ובריחוק כ-30 ק"מ מהתעלה, נסלל "כביש הרוחב" מבלוזה בכביש הצפוני עד ראס סודר לחוף מפרץ סואץ.

ממזרח לכביש הרוחב ומדרום לכביש הצפוני, ועד מבואות אל-עריש, משתרע דרומה, עד הכביש המרכזי, ים חולות כמעט בלתי עביר. מן הכביש המרכזי דרומה, ובייחוד מדרום לציר "פדוי", מתרוממות רמות מבותרות, שהמעבר בהן מוגבל בעיקר לכביש המצרים, ואין בהן כמעט מעברים לרוחב. ממזרח לחולות ולרמות, מדרום לכביש המרכזי, משתרע המישור הנרחב ואדי אל-מליז, ובו היו הבסיסים העורפיים של חזית התעלה – מפקדות, שדות תעופה, מחנות ומתקנים, שהיו מרוכזים סביב רפידים וביר א-תמדה, ומקושרים בכביש רוחבי, שנמשך מהכביש המרכזי עד כביש המיתלה.

כביש התעלה וציר החת"ם שירתו בעיקר את הצרכים הטקטיים בקרבת התעלה, וכביש הרוחב מבלוזה לראס סודר שימש למהלכים אופרטיביים של עוצבות הפיקוד בעומק החזית, ממערב לבסיס ואדי אל-מליז.

בפיקוד הדרום נהגו לחלק את חזית התעלה לשלוש גזרות מערכתיות עיקריות, לפי הגישות לתעלה והתנועה לעורף בשתי גדותיה. במשך המלחמה כמעט לא חלו שינויים בגבולותיהן:

- הגזרה הצפונית – מחוף הים עד מרכז האי אל-בלח, מדרום לקנטרה.
- הגזרה המרכזית – מאל-בלח עד מרכז האגם המר הגדול.
- הגזרה הדרומית – ממרכז האגם המר הגדול עד עיון מוסא (ובתחילה עד ראס סודר).

- מערכ סיני נחשב ברובו לשטח תמרון נוח לעוצבות שריון, ובעיקר:
- מישור התעלה (המזרחי), פרט לאזורי מלחה וביצה.
 - המבואות הצפוניים לרפידיים – מאזורי פירדאן ואסמעאיליה, בגזרת הכביש המרכזי ומדרומו.
 - המבואות הדרומיים לרפידיים – מציר הגידי צפונה-מזרחה, בשולי הגוש ההררי, בגזרת ציר "פדוי".

שטחים להצנחה ולנחיתה מסוקים מצויים בסיני לרוב, וניתן לסווגם לפי המשימות הצפויות:

- שטחים בקרבת גזרת צליחה מצויים כמעט לכל אורך התעלה.
- שטחים בקרבת יעדים חיוניים ובעורף: באזור קטיה בגזרה הצפונית; בג'בל אום מורגם (הנחתה), במורדות הצפוניים של ג'בל סחבה ובג'בל אום חשיכה בגזרה המרכזית; במעברי גידי ומיתלה בגזרה הדרומית; ובעורף – בג'בל יעלק (הנחתה).

חוף הים התיכון מתאים כמעט לכל אורכו לנחיתה מהים, מנחתות טנקים (נט"קים). באזור רומני אפשרית הנחיתה בטווח גישה מ"כביש החוף".

מרחב שלמה כלל במרכזו גושי הרים גבוהים ותלולים, ובהם רק מעברים מועטים. ברצועת החוף של מפרץ סואץ נמשכו, מצפון לדרום, כביש החוף (המשכו הדרומי של כביש התעלה) והמשכו הדרומי של "כביש הרוחב", המתאחדים לכביש אחד בראס סודר. השטחים השולטים שניתן היה לחסום בהם את המעברים מרצועת החוף דרומה היו מעטים, ביניהם ראויים לאזכור הרכסים מדרום לעיון מוסא, שבהם נבלמו המצרים במלחמה. חוף המפרץ לכל אורכו היה חשוף לניסיונות נחיתה מהים ברכב אמפיבי, ברפסודות מצפון לראס סודר, ובנט"קים גם מדרום לו. כן היו אתרים רבים הנוחים להנחתת קומנדו ממסוקים ממזרח לכביש המפרץ, כדי לחסום אותו ולפגוע במתקני נפט.

היערכות הכוחות

היערכות צה"ל בחזית התעלה התבססה על תפיסה מבצעית שהתפתחה תוך כדי מלחמת ההתשה, שבמהלכה הרבו המצרים בהפגזות, ולעתים הציבו מארבים וערכו חדירות ופשיטות. התפיסה התגבשה בדיוני מטכ"ל, שבהם התגלעו חילוקי דעות על תפקידיהם של כוחות ניידים ונייחים (בעיקר רגליים) בהגנת הקו. את מגמותיה של תפיסה זו התווה הרמטכ"ל דאז, רב-אלוף חיים בר-לב, לאור מדיניות הביטחון

לתגבור המעוזים ולפריסה בגזרות צליחה צפויות.

בהימשך הפסקת האש, ובמיוחד לאחר שחלפה שנת 1971 – "שנת ההכרעה" של סאדאת – ללא אירועים מיוחדים, חלו שינויים בהיערכות הראשונית. אלה נבעו מצמצומים של עת רגיעה, וכן מתמורות שחלו בתפיסת ההגנה: עד קיץ 1973 צומצם מספר המעוזים הפעילים. שאר המעוזים – מקצתם נחתמו, ומהם שימשו עתה רק לתצפיות בשעות היום. כן צומצם בשליש מספר הלוחמים במעוז, ושותפו בהם גם מילואי חי"ר (ולא רק חיר"ם).³⁷

עם כניסת האלוף גונן לתפקידו בפיקוד הדרום, אישר המטכ"ל את בקשתו לפתוח מחדש מעוזים אחדים. כך, בפרוץ המלחמה היו 16 מעוזים פעילים, שאוישו לפי התקן המצומצם, ועוד שלושה מעוזי תצפית מאוישים בקביעות בחוליות. בגזרה הצפונית הוחזקו שמונה מעוזים ומעוז תצפית אחד:

- "בודפסט", על שרטון החוף, 15 ק"מ ממזרח לפורט פואד, ובו סוללת תותחי 155 מ"מ בבתי תותח (שכינוים "נְבְרוֹנִים"), שתי מרגמות כבדות וכן מכ"ם ימי. המעוז תוכנן לעמוד בהתקפות לאורך השרטון, מן הים ומן המלחות.
- "טרקלין" – מעוז תצפית על שרטון החוף מצפון לרומני, ובו חוליה ממעוז "בודפסט".
- "אורקל" (המורכב למעשה משני מעוזים פעילים וממעוז מדולל אחד) – בקצה הצפוני של מאחז צה"ל בסוללה, חמישה ק"מ מדרום לפורט פואד – היחיד שהוצבה בו מחלקת טנקים. המעוז תוכנן לעמוד גם בהתקפה מצפון, לאורך הסוללה.
- המעוזים "לחצנית", "דרורה" ו"כתובה" מצפון לקנטרה, "מילנו" בעיר קנטרה (מעוז מאויש אחד, ותצפיות יום בעוד שלושה מעוזים לא מאוישים), ו"מפרקת" מדרום לה.

בגזרה המרכזית פעלו שלושה מעוזים ומעוז תצפית אחד:

- המעוזים "חזיון" ו"פורקן" בגזרת פירדאן ואסמעאיליה, ו"מצמד" בדוורסואר.
 - מעוז התצפית "לקקן", על חוף האגם המר הגדול, נפתח מחדש ואויש חלקית.
- בגזרה הדרומית פעלו חמישה מעוזים ומעוז תצפית אחד:
- "בוצר" – במצר שבין שני האגמים המרים.
 - "ליטוף", "מפצח" ו"ניסן" – מדרום האגם עד סואץ.
 - "מסרק" – על מזח פורט תופיק.
 - מעוז התצפית "אגרופית" – בראס מסלה לחוף מפרץ סואץ, מול עבדיה; נפתח מחדש ואויש חלקית.

בגזרה הדרומית הוחזקה סוללת תותחים בבתי תותח בתעוזו "מברד", מדרום-מזרח לסואץ. חוליות איכון ימיות הוצבו ב"מסרק" וב"אגרופית".
במרש"ל הוחזקו כוחות אבטחה קטנים במתקני הדלק ובבסיסים של חיל האוויר וחיל הים, ונערכו סריקות. באופירה הוחזקו טנקי "טירן" ורק"ם בכוננות, לאיוש בידי צוותים שיוטסו לשם.

תוכניות מגננה ומתקפה ופיתוח אמצעי צליחה

בעת התרעה לתגבור סד"כ הביטחון השוטף בכוחות סדירים, נועדו אלה להיערך לפי תוכנית "שובך יונים", בפיקוד אוגדה 252. עיקרה של התוכנית היה הגנת מערב סיני בשתי חטיבות טנקים וחטמ"ר 275 בקו התעלה, ועוד חטיבת טנקים שהייתה מרוכזת בעורף. מערך זה נועד להדוף כל ניסיון צליחה של מצרים, לפחות עד שאוגדות המילואים יגויסו ויקודמו לחזית, לפי תוכנית "סלע". מאז תקופת "כחול לבן" הוחזקו בימ"חים שבוואדי אל-מליז כל הטנקים המיועדים לתגבורת הסדירה. כאמור, רווחה בצה"ל התחושה שמטוסי חיל האוויר יסייעו לכוחות היבשה הסדירים בבלימה. למעשה, ניתן היה להבין מהצגות התוכניות של חיל האוויר, כי כוחות היבשה יאלצו ללחום יום או יומיים ללא סיוע אוויר, כל עוד הטייסים לוחמים להשגת עליונות אווירית.

שתי אוגדות מילואים, 143 ו-162 (סדירה בחלקה), נועדו לערוך את עיקר כוחותיהן במערב סיני, בתוך חמש יממות מקריאה. תוכנן שאוגדה 143 תיערך בתוך 72 שעות (בהיסע על מובילים). כן הוערך שאם אוגדה שנייה תנוע על זחליה ולא על מובילים, יוכלו שתיהן להיערך בתוך פרק זמן של 72 שעות (בימי "כחול לבן" הציג אלוף פיקוד הדרום, אריאל שרון, לוח זמנים מקוצר, לפיו ירוכזו עיקר סד"כ "סלע" בשלושה ימים, בתנועה על זחלים).

בהנחה שכוח האוגדה הפרוסה יצליח לשאת בעיקר המאמץ של קרבות הבלימה, נועדו אוגדות המילואים להגיע לחניונים מכונסים ולפעול ב"אגרופים", כלומר להקצות כוחות לסייע למגננה רק אם יהיה הכרח בכך, ולעבור מיד למתקפה לפי התוכניות. בתוכניות למגננה הוקצו כוחות טנקים למרש"ל. עד פרוץ המלחמה נשלחו למרחב זה 17 צוותים לטנקי "טירן" (למעשה הגיעו 11 צוותים; שישה הופנו לאילת), ושלוש פלוגות חי"ר (אחת מהן – צנחנים מחטיבת חיר"ם 35).

התוכניות ההתקפיות שהיו קיימות לפני המלחמה התבססו על ההנחה שזו עלולה להתחדש ביוזמת האויב, אם בנוסח של מלחמת התשה ואם כמתקפה מוגבלת או כללית. המגמה הייתה להגיב מהר במתקפה אל מעבר לתעלה, כדי למנוע את התמשכות המלחמה, והמבצעים ממערב לתעלה תוכננו במטרה לחסל

את מערך הטק"א המצרי, להשמיד כוחות ולכבוש שטחים, בהיקף גזרתי, או במלוא רוחבה של חזית התעלה.

כבר ב־1967 הוחל ברכישתם ובפיתוחם של אמצעי צליחה, שיתאימו לצליחת התעלה. באירופה נרכשו מצופי "יוניפלוט", שצויידו במנועים חיצוניים לשיוט עצמי ושימשו במקורם לצרכים אזרחיים. בארץ הותאמו חלקי הדוברות להשקה ולגישור, ופותח גרור להשקת דוברת, שאיפשר לגרור אותה בטנק אחד בשטחי הגישה לתעלה. בגלל סרבולן של הדוברות ואי־התאמתן לגישור סער, נרכש רכב צליחה אמפיבי מיושן מתוצרת גרמניה, המכונה "ג'ילוואה" על שם ממציא (הצרפתי), ובצה"ל כונה "תמסח". ה"תמסחים" ניתנים לצירוף לדוברות טנק או לגשר. הייתה כוונה לשפץ "תמסחים" כשירים, כך שיספיקו לגשר אחד, אלא שהשיפוץ נמשך והתייקר. כן שרר ספק לגבי עמידת ה"תמסחים" באש.

אלוף טל ואל"ם דוד לסקוב מחיל ההנדסה החלו בינתיים בפיתוח גשר סער לפי תפיסה חדשנית: גשר עשוי גלילי מתכת גדולים בעלי כושר ציפה, ועליהם מיסעה. לאחר הרכבת גשר הגלילים במרחק קילומטרים אחדים מהתעלה, יוכלו 12–18 טנקים לגרור, להשיק ולדחוף אותו אל הגדה הרחוקה בתנועה רצופה ומהירה. בקיץ 1972 קיבל הרמטכ"ל את הצעת האלוף טל לבנות גרודי דוברות "יוניפלוט" כדי להרכיב שני גשרים, לצמצם את מספר ה"תמסחים" בשיפוץ ל־19 – שיספיקו להרכבת דוברות אחדות אבל לא לגשר – ולהאיץ את הפיתוח והייצור של גשר הגלילים.

רק בסתיו 1973, סמוך לפרוץ המלחמה, התקדמו מאמצי השיפוץ, הפיתוח והייצור עד שהיו במערך הצליחה אמצעים כשירים משלושת הסוגים הללו, וכן חלקים מסוג רביעי – גשר סער "יוניפלוט" (שכונה גשר "צנע"), באורך 70 מטרים. כל האמצעים יחד איפשרו לפרוס ארבעה־חמישה גשרים – המינימום המבצעי שהיה דרוש לצה"ל.

מפקדת גייסות השריון פיתחה תורת צליחה לפי תפיסת הסער, ועוצבות השריון תורגלו בהפעלתה. ציוד הצליחה והגישור אוחסן מקצתו בשטחים הקדמיים. הוכשרו דרכי גישה לגזרות צליחה מתוכננות, ונעשו בהן הכנות קרקעיות. באחת מנקודות הצליחה האפשריות, ליד מעוז "מצמד", נערמו סוללות עפר סביב מרחב של קרוב לקילומטר רבוע, שכונה "החצר". אף סומנה הנקודה שבה תיפרץ סוללת הגדה להשקת הגשר.³⁸ אחד מגרודי חטיבה 7 אומן בגרירת גשר הגלילים, אלא שערב המלחמה, בגבור המתיחות בגולן, הועבר הגרוד צפונה. בעת המלחמה ניתן אימון מאולתר לגרוד שנועד לגרורו, אך לבסוף נגרר הגשר לתעלה כשהוא רתום לגרוד שלישי.³⁹

4. פיקוד הצפון

המרחב – בין רגיעה לרגישות (מפה 3)

רמת הגולן, הגבול הצפוני של הגליל, עמקי הירדן ובית שאן היו מועדים לפיגועים ולמעשי תוקפנות גם בעיתות רגיעה. מבין גזרות החזית של הפיקוד, הייתה גזרת הגבול הצפוני פעילה ביותר בימי רגיעה, בגלל תקיפות של מחבלים ופעולות המנע של צה"ל, אולם בפרוץ המלחמה נשארה פעילותה מוגבלת ל"ביטחון שוטף". המערכות התחוללו בגולן, ועמקי הירדן ובית שאן נשארו שקטים, אף כאשר התערבה ירדן במלחמה.

אלוף יצחק חופי, שהתמנה לאלוף פיקוד הצפון בקיץ 1972, כבר התנסה, עד סתיו 1973, בפעילות חבלנית מגבול הלכנון ובהתלקחויות בחזית הגולן, שעוררו אותו לבחון את הכוננות ולשפרה. כך, בתגובה על הפצצות חיל האוויר על מחנות מחבלים ועל מתקני צבא סוריה בנובמבר 1972, הפתיעו הסורים בהפגזת קו התלקחו תקריות נרחבות, לרבות "ימי קרב", כפי שכוננו בצפון.

בעת התכונה המלחמתית של אפריל-מאי 1973, התגלתה יכולתם של הסורים לנוע בן לילה מעמדות הקבע שלהם לקווי התחלה. כיוון שהסורים נעו לפי פק"ל, תוך דממת אלחוט, הסיקה מפקדת הפיקוד שמשך ההתרעה התקצר מאוד. כן הייתה המפקדה ערה לפריסת מערך הטק"א הסורי ממרחב דמשק דרומה, והעריכה שהטילים יגבילו מאוד את פעילות חיל האוויר במגננה, בעת שהכוחות הסדירים יהיו עסוקים בהתגוננות עד הגעת המילואים.

אלוף הפיקוד קיבל אישור מטכ"לי לנקוט בהקדם כמה צעדים, כדי לזרז את הצטיידותן של החטיבות ואת תנועתן לרמה:

- הימ"חים של חטיבות טנקים 179 (טנקי "שוט קל") ו-679 ("שוט מטאור") קודמו למחנות קדומניים באזור ראש פינה.
- תחמושת טנקים קודמה לימ"חים ולמחנה עין זיתים.
- נפרצו דרכי טנקים מהימ"חים אל גשרי הירדן.
- נפרצו דרכים (והוכנו משטחי פריסה לתותחים) ברמת הגולן.
- נבנו גשרים מקבילים לגשר בנות יעקב ולגשר אריק (בשפך הירדן לכנרת).

באישור המטכ"ל גם נוספו עבודות ביצורים בקו:

- הושלמה תעלת נ"ט, שנמשכה מקצתה בקו המוצבים, ומקצתה בעורפם

(“רוקינט”), במבואות קונייטרה ממוצב 105 ועד מוצב 109, ובמבוא רפיד

ממוצב 111 למוצב 116.

- הורחבו שדות המוקשים.
- הוכנו משטחי ירי רבים לטנקים בעמדות החולשות על תעלת הנ”ט.

גבול “הקו הסגול” ברמת הגולן נחתם בפרטי נוף גיאוגרפיים מובהקים: בצפון – הר החרמון, ובדרום – בקעת הרוקאד. ביניהם משתרעים שטחי רמה בזלתיים, שמתוכם מתרוממים רכסים ותלים. במרכז הגולן הישראלי מצויים הרכסים החיוניים להגנת הרמה ולמניעת הבקעה אל מעברי הירדן. המעברים והגשרים על הירדן היו חיוניים לא רק למניעת הבקעה מערבה, לתוך מרחבי ההתיישבות הצפופה, אלא גם לאבטחת משאבות המוצא של מוביל המים הארצי, באתר “אשד כנרות”, ממערב לשפך הירדן לכנרת. הם גם היו חיוניים לתחזוקת הכוחות ולקידום עוצבות המילואים לרמה.

במערכות של רמת הגולן הסתמנה למעשה חלוקה לשתי גזרות אופרטיביות – הצפונית והדרומית – שהגבול ביניהן עבר מדרום להר יוסיפון ולקו סינדיאנה-תל חזקה. בגזרה הצפונית מצויות שתי רצועות רוחב של תלים ורכסים:

- רצועת קו המוצבים. ממוצב 103 בצפון עד 110 בדרום. פרטי הנוף הבולטים בקו זה הם (מצפון לדרום): הר ורדה והר חרמונית מצפון לקונייטרה, ותלי אל-עסניה וחזקה מדרומה.
- שורת הרים ממערב לכביש רפיד-קונייטרה-מסעדה, ובהם: מצפון לקונייטרה – הרי אודם, בנטל ואביטל, ומדרום לעיר – הרי שיפון ויוסיפון.

הרצועות ההרריות בגזרה הצפונית מצמצמות במידת מה את צירי האורך ואת הגישות אל עומק הרמה, אולם משאירות צירי תנועה רבים במבוא קונייטרה (פתחת קונייטרה), מדרום ומצפון לה. העיקריים שבין צירים אלה הם:

- ציר “פלג” מאזור רויחינה.
- ציר “אמריקה” מאזור ח’אן ארנבה.
- ציר אחמדיה-מרום הגולן-יוסט (ציר “קרטון”).

בגזרה הצפונית מצוי ציר רוחב ממערב לקו המוצבים: כביש רפיד-קונייטרה-מסעדה (ציר “רשת”-“יקיר”); עוד שני צירי רוחב מקבילים עוברים בעומק רב יותר, ממערב לרצועת הרכסים: דרך חושנייה-נפח-מסעדה (ציר “פלא”) ו”כביש הנפט” (ציר “מחזה”).

הגזרה הדרומית של רמת הגולן פתוחה לתמרון בעיקר במרכזה, בקרן רפיד.

מדרום חוסם מִבְּתֵר הַרוֹקָאד את המעבר לרכב. מצפון למבואות רפיד מצויים מספר שטחים שולטים:

- בקו המוצבים – רכס שעף (תל שעף אל-כביר ותל עכשה).
- ממערב לכביש – הר פרס ("תל זוהר") ותל ג'וחדר.

ממבואות רפיד חודרים לעמק הרמה מספר צירי אורך, המתמקדים צפונה-מערבה אל חושנייה:

- דרך כודנה-פזרה-חושנייה (ציר "טרויה"-כביש").
- כביש רפיד-קונייטרה ("רעיה").
- ציר הנפט ("מחזה").

לעומק הגזרה חודרים צירי אורך, היורדים אל בקעת הכנרת:

- מחושנייה יורד ציר "כביש" לגשר אריק, מצפון לשפך הירדן.
- מתל ג'וחדר יורד ציר "יריב"-פיקרדו לעמק הבטיחה, בתוואי שהוכשר זמן קצר לפני המלחמה וכונה "מעלה גמלא".
- הציר רפיד-נח"ל אל-על וציר "המערכת" (ציר "ירקונה") יורדים לעבר אפק ממערב לרוקאד.

אחדים מצירי האורך הללו משמשים בגזרה הדרומית גם כצירי רוחב: כביש רפיד-קונייטרה ("רעיה"), דרך חושנייה-נפח ("פלא") ו"כביש הנפט" ("מחזה").

לעומת הגזרה הצפונית, מעטים צירי הרוחב בעומק המערך בגזרה הדרומית, בגלל ביתורי הוואדיות היורדים לכנרת. מבין אלה הקיימים, יש לציין את ציר "צידקה", מתל א-סקי לאזור נח"ל גשור ("דרך החת"ם הדרומית", או "ציר המים") ו"ציר הקק"ל", או "ציר המפלים", היוצא מרמת מגשימים צפונה, לעבר עליקה.

בגולן הסורי חולקה הזירה לשלוש גזרות דיוויזיוניות:

- הגזרה הצפונית – מהחרמון עד ג'בא. צירי האורך העיקריים בה הם: ציר מסעדה-מזרעת בית ג'ן-קטנא (ציר "פלד"-צין) וציר קונייטרה-סעסע (ציר "אמריקה"). בגזרה זאת הבקיע צה"ל לגולן הסורי, ובפריצתו יצר טריז, שהורחב מזרחה לעבר כנכר ולעבר כפר שמס, וצפונה עד תל שמס, לפני סעסע.
- הגזרה המרכזית – מאום בטנה עד כודנה, ובה צירי האורך: רויחינה-אל-חרה-צנמין (ציר "פלג"-ציןק); כודנה-ג'סם-אנח'ל (ציר "טרויה").
- הגזרה הדרומית – מרפיד דרומה, ובה צירי האורך: רפיד-שיח' מסכין (ציר "רשת") ו"דרך הנפט" (ציר "מחזה").

בעומק הגולן הסורי יש מספר צירי רוחב, והחשוב בהם: כביש דמשק-שייח' מסכין (ציר "לחץ").

ההיערכות והתוכניות המבצעיות

ברגיעה ניצבו ברמת הגולן הכוחות האלה :

- שני גדודים של חי"ר או חיר"ם ופלוגה מיחידה 483 (סיירת "אגוז") החזיקו בעשרה מוצבים בקו, 12 איש למוצב, וכן במוצב החרמון, על מתקניו וצוותי ההפעלה שלהם (102-מוצב החרמון; 103, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 114, 115, 116, וכן תצפית ב-117).
- חטיבת טנקים מוקטנת 188, ובה 72 טנקים: אחד מגדודיה פרוס בקו והאחר מרוכז בעורף.
- שלוש סוללות ארטילריה סדירות, וסוללת מילואים אחת (שלא נהגו לאישה בקיץ 1973).

ברגיעה ובכוננות נועדו המוצבים לפעילות בט"ש ולתצפית, והם בוצרו וצוידו באמצעי לחימה הדרושים להגנה עצמית, כך שבמלחמה ימשיכו להחזיק בעמדותיהם ולקיים תצפית (במוצב החרמון נמשכו עבודות ביצור גם בעת פרוץ המלחמה). מקצת כוחות השריון, שנועדו למערכות מגננה, היו אמורים לפעול מעמדות וממשטחי ירי בקרבת המוצבים.

משקיפי או"ם איישו בדרך כלל שבע נקודות תצפית בצד הישראלי ותשע נקודות בצד הסורי.

היערכות הפיקוד למגננה התבססה על תגבור בכוחות סדירים, לפי תוכנית "חול ים", ועל תגבור נוסף בחטיבת שריון מילואים וביחידות סיוע, לפי תוכנית "גיר". הסד"כ המוגבר נועד למנוע מחטף סורי או מתקפה מוגבלת. כן הוא נועד לאפשר התקפות נגד ומחטפים ישראלים.

מול מתקפה מקפת אפשרית תכנן הפיקוד להיערך בכל הסד"כ שלו, לפי תוכנית "סלע". התוכנית התבססה על ההנחות הבאות:

- האויב יוכל לפרוץ לשטח ישראל בעוצמת שריון ניכרת, כמעט לכל רוחב הרמה.
- אין לרמת הגולן עומק אופרטיבי מספיק למערכת הגנה ניידת, וכל נסיגה מקו המוצבים עלולה לסכן שטחים חיוניים בצפון המדינה.
- יש להגן על יישובי הגולן.

לפי תוכנית "סלע", אוגדה 36 הייתה אמורה להגן על רמת הגולן ולהיכונן לביצוע

מחטפים. במקביל, הוחל בהקמת אוגדה 210, שנועדה לעתודה פיקודית למגננה ולמתקפה. הקמת אוגדה 210 הוקדמה וזורזה בעקבות "כחול לבן". מניתוח לוחות הזמנים שנדרשו לחיל האוויר כדי להשיג עליונות אווירית ברמת הגולן התברר, כי מערכת הבלימה לא תוכל להסתייע בחיל האוויר ביום או ביומיים הראשונים. יחד עם זאת, רווחה תחושה שמטוסי החיל יספיקו בכל זאת לסייע למגינים.

התוכניות למתקפה הותאמו להתלקחות מלחמה הן ברמת הגולן בלבד והן לאורך שאר הגזרות של "החזית המזרחית". אחת מהתוכניות למתקפה מוגבלת, תוכנית "בן גיל צפון", שימשה בעת המלחמה מצע מבצעי לתוכנית המתקפה לגולן הסורי. בין התוכניות ההתקפיות הוכנה אחת למתקפה כללית בשלוש אוגדות בגולן – תוכנית "זאב ערבות".

בקיץ 1973, בעקבות "כחול לבן", נתנה מפקדת הפיקוד את דעתה, בן השאר, לקשיי המגננה, אם יהיה על כוחותיה לעמוד נגד כל עוצמת צבא סוריה, שיפעל בחיפוי טילי קרקע-אוויר. ההערכה הרווחת נשארה, עם זאת, בעינה – סוריה אינה מתכוונת לצאת למלחמה כללית בלי מצרים.

* * *

בחודשים יוני-אוגוסט 1973, בעיקר מאז ביטול צעדי הכוננות שנכללו בפקודת "כחול לבן", שררה בהנהגה המדינית ובפיקוד הצבאי תחושת ביטחון עצמי, שאף העמיקה במלאת שלוש שנים רוגעות של סטטוס קוו מאז תום מלחמת ההתשה. בשלוש השנים הללו הוסטה תשומת הלב הביטחונית יותר ויותר למניעת הטרור החבלני, בגבולות הארץ וברחבי העולם. הפעילות הצבאית השוטפת הושתתה על הביטחון בהתרעת המודיעין, והייתה נטייה להקצות את המינימום ההכרחי לכוננות בקווי החזיתות. מאמצי הארגון וההדרכה הושקעו בהתכוננות ארוכת טווח, לפי התחזיות האסטרטגיות, שצפו התלקחות אפשרית של מלחמה לא לפני עבור שנתיים או שלוש שנים נוספות. בהצטיידות ובפעילות הלוגיסטית, שהותאמה להערכת המצב המבצעית, ניתנה קדימה להשקעות רב-שנתיות. כאמור, המגמה להעמיק את ייצור הנשק והתחמושת בארץ גרמה להאטת רכישתה של תחמושת יבוא.

למרות אזהרת שר הביטחון על אפשרות לחידוש מלחמה, רווחה בחוגים מדיניים ההערכה, שאם תחול תזווה מן הסטטוס קוו, היא תתרחש בשדה המדיני. ברקע לכך היו גישושי שליחיו של הנשיא סאדאת לעבר הממשל האמריקאי, וציפייה לשיחות "קרבה" בין ארצות הברית לבין מצרים וישראל, שהיו עשויות להיפתח

אחרי הבחירות בארץ, שנועדו לאוקטובר 1973. במערכת הבחירות הנפתחת נסבה המחלוקת על העמדה שיש לנקוט בשיחות אלו, בציפייה ללחצים סביבן מצד ארצות הברית.

- 13 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 14 שם.
- 15 שם.
- 16 שם.
- 17 שם. ראו דיון נוסף בנושא זה: שמעון גולן, "מטרות המלחמה: קביעתן טרם המלחמה וקביעת מטרות ביניים במהלכה – מלחמת יום הכיפורים כמקרה דגם", (להלן: גולן, מטרות), בתוך: חגי גולן, שאול שי (עורכים), מלחמה היום – חקרי מלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 2003, עמ' 96-106.
- 18 ד"ר, עמ' 739, 571.
- 19 שם, שם.
- 20 שם, עמ' 572; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 21 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 22 שם.
- 23 שם.
- 24 שם. "יום לחימה" הוא נתון לוגיסטי, המשמש בסיס לעיתוד. הוא נקבע לפי מתאר אסטרטגי ומערכתי של המלחמה החזויה. על הכמויות המחושבות לפי "ימי לחימה" מוסיפים עתודת בטיחות בשיעור של 50%-100%.
- 25 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ד"ר, עמ' 578.
- 26 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 27 שם.
- 28 שם.
- 29 שם.
- 30 שם.
- 31 שם.
- 32 שם; ישראל טל גרס שחיל האוויר "לא רצה להכיר במגבלות כוח האוויר" בתנאים שנוצרו (טל, עמ' 177, 186).
- 33 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ד"ר, עמ' 491.
- 34 על תפיסת המגננה בחזית התעלה ועל חילוקי הדעות; רא"ל (מיל") חיים בר-לב, "המלחמה ומטרותיה על רקע מלחמות צה"ל", מערכות, 266, עמ' 5-6; ישראל טל גרס שהתפיסה לא עמדה במבחן כבר בעת ההתשה. ראו: טל, עמ' 152-155; ביקורתו של אריאל שרון ראו: Ariel Sharon, *Warrior*, New York, 1989, (להלן: שרון, לוחם), עמ' 218-222; אלי זעירא ניתח את הפולמוס וראה מחדל באי-הכרעה בין שתי התפיסות (זעירא, עמ' 64-65, 71).
- 35 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דיון מפורט יותר ראו: אברהם אדן, על שתי גדודות הסואץ, ירושלים, 1979 (להלן: אדן), עמ' 45-52; תרשים מעוז ראו: ד"ר, עמ' 584.
- 36 מלכתחילה נועדו התעוזים לקלוט פלוגות רגלים (אדן, עמ' 53). בפרוץ מלחמת יום הכיפורים החזיקה פלוגה מסיירת "שקד" בתעוז "מרתף", ופלוגת חרמ"ש ב"טלוויזיה".
- 37 על הכרסום במערך מ-1972 ראו: זעירא, עמ' 64-65; שרון, לוחם, עמ' 237-238.
- 38 שרון, לוחם, עמ' 269.
- 39 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על תוכנית החירום להחשת הייצור של אמצעי הצליחה, ראו: טל, עמ' 168; על פיתוח תורת הצליחה ואמצעה, מנקודת ראותו של אלוף אדן, ראו: אדן, עמ' 175-180.
- 40 ארכיון המחלקה להיסטוריה.

- 41 שם; "מבצעי חיל הים במלחמת יום הכיפורים" (ללא שם המחבר), מערכות, 251-252, עמ' 49 ואילך; ראו עוד ניתוחו של אלוף זאב אלמוג, במאמרו "הזירה הימית של ישראל – הערכה ולקחים" (להלן: אלמוג, הזירה הימית), מערכות, 299, עמ' 14-15.
- 42 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 43 מערכות, 251-252, עמ' 49; תא"ל אלי (רהב), "ספינות גבריא אל – בניין הכוח שהביא לניצחון הימי במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 296, עמ' 31 ואילך; תא"ל הדר קמחי, "המעבר לסטי"לים", מערכות, 332, עמ' 26-28, 33.
- 44 אלמוג, הזירה הימית, עמ' 14-15; ארכיון המחלקה להיסטוריה.

שער שני

בטרם מלחמה

לרבות תגבור מה בארטילריית שדה ונ"מ ברמת הגולן. אולם סוריה לא הגיבה, אף שהמעצמות הגדולות – ברית המועצות וארצות הברית – ראו בתקרית התגרות מצד ישראל. הדי קרבות האוויר נזכרו אך בקצרה בדיון האסטרטגי שנערך במטכ"ל ב־17 בספטמבר, שעה שראש אמ"ן הדגיש שצבא סוריה אמנם "תפס מערך ניכר" ברמה, אלא שהדבר נעשה עוד לפני התקרית האווירית. הוא סיכם שהצבא הסורי נמצא בכוננות גבוהה למדי, אבל להערכתו, אינו מתכוון לצאת למלחמה.² באופן פרדוקסלי, התקרית האווירית בשמי סוריה חיזקה את רושם העליונות האווירית של ישראל כגורם מרתיע, אם כי בדיון האסטרטגי הובע חשש מהתערערות אותה הרתעה אווירית בעתיד.

באג"ם-מבצעים נערך ב־17 בספטמבר דיון עם פיקוד הצפון על המשמעויות של ביטול פקודת "כחול לבן". אנשי הפיקוד הדגישו שיש לתגבר את הסד"כ הארטילרי, כיוון שכל רמת הגולן מצויה באמ"ט, מה שהגביל את חופש הטיסה של חיל האוויר. הם תבעו לתגבר את מערך "חול ים" – מערך הסד"כ הסדיר המלא – בארבע סוללות נוספות על העשר שנכללו בו מכבר. כן ביקשו ארבעה קני תותחים 203 מ"מ, כדי לאפשר לפיקוד להחליף בהם קני תותחים 175 מ"מ. בקשתם נענתה.³

בימים שלאחר מכן פחתה הרגישות לתגובה אפשרית של סוריה על התקרית האווירית, אבל ב־21 בספטמבר, בהתקרב ראש השנה, הורה אג"ם-מבצעים להגביר את הפעילות והערנות, בגלל העלייה העונתית הצפויה בפעילות מחבלים בחודש תשרי בכלל, ובימי החגים בפרט.

ב־24 בספטמבר התקיים דיון מטכ"ל כהמשך לדיון בתחזית האסטרטגית שהוחל ב־17 בו. ראש אמ"ן סקר בקצרה את אירועי השבוע שחלף, הזכיר את חידוש היחסים בין מצרים לירדן, אבל העריך שמפנה זה לא יביא לחידוש פעולות המחבלים מגבול ירדן. הדי התקרית האווירית כבר שכחו; אמנם כוננות עליונה שררה בחיל האוויר המצרי, אבל הסורים כבר הפיגו את הכוננות שהגבירו מיד אחרי התקרית.⁴

כאשר נפתח הדיון, בהערכת המצב האסטרטגית לשנים הבאות, חרג האלוף חופי מתחומו המוגדר של הדיון כדי להעמיד את הנוכחים על דאגתו למצב בגולן. הוא הסביר שנוצרה סכנה "פוטנציאלית לפחות" שהסורים יוכלו לפתוח בהתקפת פתע ברמה, בלי שפיקוד הצפון יוכל לקדמה בעוד מועד. הסיבות לכך היו לדעתו:

- הסורים יצאו מהמערך הקבוע לעמדות היערכות וחזרו לאחור, בלי שהפיקוד ידע על כך. מערכת ההתרעה הקיימת, המותנית בעיקר בתצלומי אוויר, אינה מספקת.

הולכת מלחמה" של סוריה ומצרים יחד; אולם אין לבטל את האפשרות של פעולה מקומית בתגובה על הפלת המטוסים הסוריים. נדונו דרכי הפעולה האפשריות של הסורים, כגון הפגזה או פריצת טנקים לעבר יישוב, והרמטכ"ל הודיע שהורה להגביר את הכוננות ולתגבר בו ביום את סד"כ הטנקים בגולן במפקדת גדוד שריון 77 מחטיבה 7 ועוד שתי פלוגות, שיהיו עתודה. הצוותים הוטסו מרפידיים ועמם הגיע מספר הטנקים המאווישים בגולן לכ־100. הרמטכ"ל הורה להוסיף את מפקדת גד"כ 55 ועוד סוללה, שתייהן מסיני, לארבע סוללות הארטילריה הפרוסות בגולן.⁸ בעת הדיון בממשלה החליט שר הביטחון לעלות בו ביום לרמת הגולן, לסיר במוצבים, לבקר יישוב, ולהזהיר את נציגי היישובים והתקשורת על הסכנות. בהגיעו בצהריים לנפח, סקר לפניו אלוף הפיקוד את המערך העדכני של הכוח הסורי, לפי הידוע לו. הוא ציין שסוללות הארטילריה ארוכת הטווח ומשגרי ה"פרוג" הסוריים לא אוכנו בתצלומי האוויר. בעוברו לכוחות צה"ל, הציג חופי את הפריסה שתושלם עם התגבור:

- שני גדודי חי"ר במוצבים.
- חמש פלוגות טנקים בקו ועוד שלוש פלוגות מרוכזות בעורף (בכלל זה היו שתי פלוגות טנקים מחטיבה 7; למעשה הרכיב המג"ד שלוש פלוגות מוקטנות).
- חמש סוללות ארטילריה; שתי סוללות מכמ"ת 160 מ"מ, סוללת גד"ב 155 מ"מ, שתי סוללות גד"כ 175 מ"מ (לרבות סוללת התגבור).
- יחידת ה"עברי" * תוצב במשך הלילה.

האלוף חופי הסביר, שאי אפשר להפתיע את פיקוד הצפון בשעות היום: "אנחנו רואים למרחקים עצומים על ידי תצפיות קרקע ואמצעים אחרים".⁹ רב־אלוף אלעזר, שבבוקר הביע חשש פן ביקור השר יעורר דאגה בצפון, הצטרף אחר הצהריים לסיוור ולפגישת השר עם נציגי היישובים, שזומנו לעין זיוון. לאחר השיחה נפגש השר עם עיתונאים, עמד על עוצמת המערך הסורי וציין שעתה מסוכך עליו מערך טק"א כבד, בדומה למערך המצרי בתעלה. הוא העיר ש"אין סיבה מיוחדת לראות החמרה במצב, אולם גם לא אירע דבר שבשלו אנו יכולים להירגע ולרפות את ערנותנו", כי בחזית הגולן ניצבים מצד אחד יישובים אזרחיים, ומצד שני – עם וצבא הידועים בקיצוניותם, עם מאות טנקים ומאות תותחים בטווח אופרטיבי.¹⁰

התגבור של ערב ראש השנה ומתן הפרסום לדברי שר הביטחון על דאגתו העידו

* רקטה ארטילרית 290 מ"מ.

על התרשמותם של השר ושל הרמטכ"ל מהתרעתו של אלוף הפיקוד. כאמור, המשותף לשניהם היה בעיקר החשש פן ייפגעו יישובים.

מערנות למתיחות בצפון – 27 בספטמבר–1 באוקטובר

ימי ראש השנה, 27–28 בספטמבר, עברו בארץ בשקט. אולם היישוב והעם היהודי נסערו מהדיעה כי ב־28 בחודש השתלטו שני מחבלים על רכבת ובה עולים מברית המועצות, בגבול צ'כוסלובקיה-אוסטריה. בעקבות הפעולה הועלתה תביעה באוסטריה לסגור את מחנה המעבר לעולים בטירת שְׁנָאוּ, וראש הממשלה גולדה מאיר, שהשתתפה באותו יום בכינוס הפרלמנט האירופי בשטרסבורג, ראתה צורך לנסוע לווינה לפגוש את קנצלר אוסטריה, ברוננו קרייסקי, כדי למנוע הפרעות לעלייה.

בעוד פעילות המחבלים בחו"ל העסיקה את שירותי הביטחון המופקדים על כך, המשיך המטכ"ל בפעילותו השוטפת. בשבת, 29 בספטמבר, זימן אג"ם-מבצעים שני דיונים ל־4 באוקטובר, בהם עמדו לבחון תוכניות של פיקוד הדרום: הדיון האחד – לעיון בהיערכות "שובך יונים", והאחר – להצגת תוכנית הפיקוד לצליחה בדוורסואר בשתי אוגדות, היא תוכנית "אבירי לב". ב־30 בספטמבר, כחלוף שלושת ימי המנוחה הרצופים, הרפה אג"ם-מבצעים את הכוננות הארטילרית, ויחידת ה"עברי" ברמת הגולן הוחזרה לבסיסה. כן אישר אג"ם-מבצעים לערוך, בליל 30 בספטמבר-1 באוקטובר, תרגיל גיוס של חטיבת טנקים 179, שנועדה להיות "חטיבת הגיוס המהיר" בפיקוד הצפון. התרגיל, שהוכן מזה זמן, נועד לבחון את כוננות החטיבה ואת יכולתה המעשית להשלים את גיוסה במועד: "ק" ועוד 18 שעות. כוונת המתכננים הייתה לשחרר את החיילים משני גדודי מילואים לאחר הקליטה השלישית, ולהמשיך לתרגל את גדוד 96 בלבד, וכן את החפ"קים של שני הגדודים האחרים, את המפח"ט ואת מפקדת אוגדה 11.36

באותו יום הגיעה לאמ"ן ידיעה על כוונת סוריה לכבוש את רמת הגולן. הידיעה אמרה, כי מתקפה רבתי צפויה החל מסוף ספטמבר, ופורטו בה שלבי המתקפה ושעת ה"ש" – אור אחרון (למעשה, הייתה זאת גרסה אחרת של הידיעה שנמסרה על ידי המלך חוסיין ב־25 בחודש).¹²

בשעה 18:30 של אותו יום נערך דיון הערכת המצב, שהרמטכ"ל קבע עוד לפני ראש השנה. לדיון זומנו סגן הרמטכ"ל, עוזר ראש אג"ם, רמ"ח מבצעים, עוזר ראש אמ"ן למחקר, מפקד חיל האוויר, רמ"ח אוויר ורמ"ח מודיעין אוויר, וכן אלוף פיקוד הצפון. ראש אמ"ן העריך באותו דיון, כי הסורים אמנם ערוכים למגננה ולמתקפה, אך לא ייצאו למלחמה משתי סיבות עיקריות: סוריה נחותה באוויר

לשכנעם לשנות את הערכתם, המבטלת את ההתרעה המודיעינית על כוונות סוריה. השניים לא סטו מהערכתם גם כאשר התקבלו בלילה עוד ידיעות מסוריה, לפיהן הושלמה ההיערכות גם ברצועת ההגנה השנייה, אף כי העריכו ש"למעריך מלא כזה לא היה תקדים עד כה".¹⁶

ביום המחרת, 1 באוקטובר, התכנס המטכ"ל לדיון השבועי, שנועד לסכם את הערכת המצב האסטרטגית, ולכן השתתף בו שר הביטחון. לדיון קדמה סקירת ראש אמ"ן, שקבע כי מאותו יום שורר מצב צבאי מיוחד הן בסוריה והן במצרים וכי אמ"ן עוקב אחרי התמרון של צבא מצרים (שנועד להימשך עד 7 באוקטובר). ראש אמ"ן הוסיף כי קיבל ידיעות ממקורות אחדים, שהתמרון המצרי הוא מסווה למלחמה, אלא שלדעתו מדובר במצב רגיל, שלא יתפתח למלחמה. עדויות על גיוס מילואים ועל ביטול קורסים במצרים, אף הן אינן מבשרות לדעתו מלחמה, בדומה לצעדים שנקטו המצרים באפריל, שגרמו אז לחשש ממלחמה. אשר לסוריה, הידיעות על מערך החירום ועל הכוונות לתקוף לא שינו את הערכתו, בשל תלותה של סוריה במצרים. אלוף זעירא הודה, עם זאת, שקשה להסביר את התכונה בסוריה: "ההסבר הכי טוב שיש, ואני לא חושב שהוא הסבר מספיק טוב, הוא שהסורים נכנסים למעריך זה בגלל חששות מאיתנו" (כזכור, שר הביטחון יצא לגולן ב-26 בספטמבר להתריע מפני הסורים, ונראה שביקור זה הדאיג גם אותם: שר ההגנה של סוריה, מוצטפא טלאס, כתב אחרי המלחמה שביקורו של דיין ברמת הגולן גרם לסורים לחשוש שהתגלתה התכונה הצבאית שלהם, וכי ישראל תבצע מתקפת מנע).¹⁷

לגבי תיאום הפעילות בחזיתות המצרית והסורית העריך ראש אמ"ן, כי האירועים נובעים מהונאה הדדית בין השותפים הערביים: כל אחד מכריז באוזני השותף שבכוונתו לפעול. השותף יודע שחברו מרמה, ובכל זאת מרכז כוח ומביים היערכויות, אך אינו ממשיך לפתיחה באש. כדבר הזה אירע כבר שלוש פעמים בשנה האחרונה, והפעם הזאת אינה החמורה שבהן. הפעם מתבטאת החומרה רק בהיקף המערך הסורי, שהוא הגדול ביותר השנה.¹⁸

לאחר סקירת ראש אמ"ן עברו הנוכחים לדיון אסטרטגי, והרמטכ"ל סיכם אותו במסקנה, שהתעצמות מדינות ערב אינה מחייבת שינויים בתוכניות האופרטיביות של צה"ל בטווח הקרוב. עתה חזר הרמטכ"ל למצב שהשתרר בגולן. הוא הדגיש כי דרושה מסקנה אופרטיבית – "כוונות מידית כנגד סוריה". בניתוח האפשרויות של סוריה הבחין רב-אלוף אלעזר בין "היכולת הטכנית" של צבא סוריה לבצע "מחטף" או לתקוף, ובין הסבירות המעשית של פעולתו: היכולת הטכנית קיימת מאז ומתמיד.¹⁹

כלומר, יכול לקום בבוקר גדוד טנקים בסיוע עוד כמה גדודי ארטילריה ולחצות את הקו... על אפשרות טכנית זאת איננו יכולים לדעת (באופן טכני אפשרי היה לקום בבוקר ולרדת לגדות, לפני 1967). יכולנו, תיאורטית, לבנות סד"כ שימנע אפשרות כזאת, כפי שהחזיקו הערבים את הקווים, אבל זה אסור לנו, כי משמעותו "התשה פנטסטית" שאינה עומדת ביחס למידת הריאליות של מהלך מסוג זה. ואמנם, שש שנים יכולים הסורים לעשות מחטף, תיאורטית, ולא עשו זאת, ואנחנו שש שנים מחזיקים מערך שהוא מערך התרעה, אבל איננו בנוי למניעת מחטף זה או אחר.

לדברי הרמטכ"ל, נקודת הכובד היא במידת הסבירות: "האם זה סביר שסוריה תקום בוקר אחד, ללא סיוע המצרים, ותכבוש את רמת הגולן? אני חושב שזה דבר בלתי סביר. אם זה יקרה, זה יהיה כרוך בהרוגים כמוצבים וכיישוכים", אולם במקרה כזה של "התפרצות חד-פעמית" של סוריה, "זה ייקח לנו 24-48 שעות ונחסל את הצבא הסורי... לכן אינני רואה כסביר מתקפה סורית פתאומית חד-פעמית על רמת הגולן".²⁰

מסקנת הרמטכ"ל הייתה שצה"ל ערוך לתגבר את רמת הגולן: כשניתנה התרעה לקראת ראש השנה, הוסף גדוד טנקים ואם תהיינה ידיעות התרעתיים נוספות יתווספו עוד שני גדודי טנקים, "אבל אלה סדרי הגודל; כלומר, כוח שיכול למנוע קטסטרופה, לא כוח שיכול למנוע הפתעה חד-פעמית וסבירה". הוא הוסיף: "שום הגנה איננה בנויה על כך שהיא מונעת באופן הרמטי את חדירתו של האויב. מובנה של ההגנה זה איך להכיל את תחום החדירה ואיך לחסל אותו...".²¹ מדבריו עולה, כי נפילת יישוב נחשבה גם בעיניו – בדומה לדברי שר הביטחון ב-24 בספטמבר – כ"קטסטרופה" וכי התגבור בגדודים אחדים יבטל סכנה זאת, בעוד שחדירה "מחטפית" בגבול, כהפתעה חד-פעמית היא סבירה ולא ניתן למנעה.

שר הביטחון ציין באותו דיון שהוא מקבל את הערכת הרמטכ"ל, אך חזר והסביר מדוע המצב בגולן חמור בעיניו: לא זו בלבד שמערך צבאי רציני ניצב מול יישובים, אלא שמאז מלחמת ששת הימים חל שינוי. מחטף היה אפשרי תמיד, אבל ישראל יושבת מאז 1967 על אדמה סורית, הדבר מכאיב לסורים והם רואים בכך עילה לעצמם לפעול. לכן, חייב המטכ"ל לתת תשובה לאפשרות "שכוח סורי יחצה את המכשול הדליל, ייכנס ליישוב וישמיד אותו". התגבור מתקבל, אפוא, על דעתו כתגובה על הסכנה ליישובים.²²

אחרי הדיון הורה הרמטכ"ל לסגנו לחזק את המערך ברמת הגולן. הצעדים העיקריים שנקבעו היו:

- להשלים את גרוד הטנקים של חטיבה 7, כדי להגיע בגולן לכוח של שלושה גדודי טנקים (בגרוד 77 היו ארבע פלוגות טנקים; שתיים עלו עם המג"ד, ועתה – שתי הנותרות).
- להשאיר בימ"ח את הטנקים של הגרוד מחטיבה 179 (שנשאר מגויס לאחר תרגיל הגיוס), כשהם מזוודים וחמושים.
- לבדוק את האפשרות לתגבר את הארטילריה ברמת הגולן בגד"ב 405 (תותחי אם-109). ואכן, אג"ם-מבצעים הורה לתגבר את הצפון בגד"ב זה, וכן בסוללה שנייה מגד"כ 55 שבסיני.
- להחזיר את ה"עברי" לרמת הגולן.

כן ניתנו הוראות כוננות להעברת עוד גרוד מחטיבה 7 צפונה ולהשלמת התמורה בצוותים לדרום ממתקני גייסות השריון. סדרי התגבור והכוננות פורטו בפקודת "אשור" של אג"ם-מבצעים.²³

הוראות התגבור הולמות את הפתרונות המקובלים בצה"ל, כפי שננקטו כל השנים בעת התלקחות, כשצה"ל ביקש להימנע מלגייס מילואים והעביר כוחות כוננות סדירים קטנים מגזרה לגזרה. הפעם תוגבר הגולן על חשבון כוחות המינימום של סיני: מפקדת גד"כ ותותחני סוללה אחת, וכן מפקדת גרוד טנקים ושתי פלוגות, כבר הוטסו ב-26 בספטמבר. עתה הועברה צפונה עוד סוללה מהגד"כ, וכוח השריונאים שהועבר מסיני הושלם לגרוד מוגבר. צוותי הטנקים הנותרים של גרוד 77 הועברו מיד מרפידים צפונה וקיבלו שם טנקים מזוודים של חטיבה 179. כדי למנוע פגיעה בכוננות בדרום, נקבעו צוותי תגבור מתוך בית הספר לשריון (ביסל"ש) להחליף את הגרוד החסר ולאייש את הטנקים שלו שהושארו בסיני.

תוצאות השינויים היו שמהדרום נלקח גרוד טנקים סדיר מתוך תשעה, ושניים הועמדו בכוננות לעלות אחריו. בכך נפגעה האורגניות של חטיבת הטנקים 7, שהייתה מרוכזת בדרום ככוח עתודה עיקרי להתקפות נגד. המח"ט, אל"ם אביגדור (יאנוש) בן-גל, שהעריך שכל החטיבה עשויה לעלות לרמת הגולן, אף יצא בעצמו לשם ללמוד את התוכניות.

ההחלטה לתגבר את רמת הגולן התקבלה, ככל הנראה, על דעת כל המשתתפים בדיון המטכ"ל. משמעותה הייתה הוצאת כוחות שבעין מהדרום, תמורת כוחות כוננות שיגיעו בהטסה ויוכלו להיכנס לפעולה כעבור יממה. הוראת "אשור" משקפת, אפוא, הרפיית מה בכוננות בדרום, מול הגברת המתיחות בצפון, שעיקרה – החשש ליישובי הגולן.

פרק ד'

צבאות מצרים וסוריה בהתכוננות

ההחלטה

המידע ההתרעתי שגרם למטכ"ל לנקוט את פעולות "כחול לבן" בחודשי אפריל-יוני 1973, כאשר שר הביטחון הזהיר שלהערכתו פני הערכים למלחמה, התברר בדיעבד כנכון. בספר זיכרונותיו הביע משה דיין את הדעה, שמנהיגי מצרים וסוריה שקלו בעיקר את הצטיידות כוחותיהם וכי המפתח להחלטה על המלחמה היה נתון בידי נשיא מצרים סאדאת, שאמור היה לשקול אם צבא מצרים בשל למלחמה לאחר שהשלים את ציודו ואימוניו. ואכן, הושג שיפור רב בציוד הצבאות המצרי והסורי עד סתיו 1973, במיוחד בהגנת הנ"מ: שני הצבאות צוידו בשנה שחלפה ב-25 סוללות טק"א מדגם אס-אי-6 – עשר מהן למצרים ו-15 לסוריה.²⁴

סאדאת ואסד נועדו בבורג' אל-ערב, ליד אלכסנדריה, ב-23-24 באפריל 1973, ונראה שבאותו מועד החליטו לצאת למלחמה עוד לפני תום שנת 1973. לאחר המלחמה אמר סאדאת, שקבע את עיתוי המלחמה מלכתחילה לחודש מאי, וכי מאז פברואר תיאם את התוכניות עם נשיא סוריה, "אבל לאותו מועד קבעו הרוסים את ועידת הפסגה השנייה של ברז'נייב עם ניקסון, ומטעמים פוליטיים... החלטתי לדחות את התאריך".²⁵ אולם, לפי ידיעות מראשית מאי ולפי דברים שאמרו אחרי המלחמה סאדאת עצמו, וכן שר המלחמה של מצרים אחמד אסמאעיל עלי, ושר המלחמה של סוריה מוצטפא טלאס, מתברר שבמאי נפלה ההחלטה להילחם, והמועד שנקבע למלחמה היה הסתיו. נראה שסאדאת ואסד ציפו שעד אז יגיע ציוד נוסף ויושלמו אימונים והכנות.

דיונים מכריעים בין מצרים לסוריה נערכו בסוף אוגוסט. "המועצה העליונה המשותפת של הכוחות המזוינים" של שתי המדינות נועדה באלכסנדריה ב-22-26 באוגוסט והחליטה על מועדים מתאימים למלחמה. סאדאת יצא באותו זמן לסעודיה, לקטר ולסוריה, נועד עם אסד ב-25 וב-26 בחודש, ולמחרת נועד אתו פעם נוספת, הפעם בהשתתפות שר ההגנה של סוריה. טלאס, שחזר מאלכסנדריה,

צבא מצרים ותוכניתו (מפה 4)

בסתיו 1973 מנו הכוחות המצריים כ־650,000 איש בשירות סדיר, כ־315,000 מהם בעוצבות היבשה ו־115,000 בחיל האוויר ובהגנה האווירית. מאז מלחמת ששת הימים גדל מספר החיילים ונעשו מאמצים למשוך לשירות קרבי את הסטודנטים, כדי לשפר את איכות הפיקוד הזוטר והלוחמים ביחידות מיוחדות, כגון קומנדו וצנחנים.

כוחות השרדה העיקריים, שנועדו לפעולה התקפית, היו מאוגדים בשתי ארמיות: הארמיה השנייה חנתה מצפון לאגמים המרים, והארמיה השלישית – מהאגמים ודרומה, עד מפרץ סואץ. הארמיות כללו עשר דיוויזיות רגליות ומשוריניות, וכוחות מיוחדים:

- חמש דיוויזיות חי"ר.
- שלוש דיוויזיות ממוכנות.
- שתי דיוויזיות שריון.
- 33 גדודי קומנדו וצנחנים (מאוגדים בשלוש חטיבות צנחנים ובחמש מג'מועות קומנדו).
- חטיבה ממוכנת עצמאית 130 (חטיבת חי"ר של הצי).

עוצמת המצרים בטנקים פעילים הגיעה לכ־2,200, ובתותחי שדה ל־2,300. מוחמד פאוזי, ששימש כשר המלחמה המצרי אחרי מלחמת ששת הימים, טוען כי מצרים החלה בהכנתה של תוכנית המתקפה זמן קצר לאחר אותה מלחמה, ברוח הצהרתו של הנשיא נאצר: "מה שנלקח בכוח, יוחזר בכוח". פאוזי שקד, לדבריו, על שיקום הצבא המצרי ועל גיבוש תוכניות המלחמה, תוך שניהל, עד אוגוסט 1970, את מלחמת ההתשה. מלחמה זו הייתה אמורה לכלול, בשלביה הסופיים, את צליחת תעלת סואץ ושחרור חצי האי סיני, אולם הפסקת האש מנעה את יישומו של שלב זה ב־1970.

תוכנית האב המצרית לכיבוש סיני, שהייתה תקפה באותה עת, נקראה "תוכנית 2000". היא כללה שלושה שלבים: הראשון – חציית התעלה וכיבוש המרחב שבינה לבין מעברי הגידי והמיתלה; השני – כיבוש המעברים; השלישי – המשך פיתוח המתקפה עד הגבול הבין-לאומי. בהמשך גובשה שורה של תוכניות מתקפה, שכונו "גרניט" והתעדכנו בהתמדה, בהתאם לקצב בניין הכוח של צבא מצרים והשינויים האופרטיביים שנגזרו מכך. תוכניות אלו תורגלו במהלך השנים בתרגילי מפקדות מסדרת "תחריר".

סאדאת, שנכנס לתפקידו כנשיא מצרים לאחר מותו של נאצר בספטמבר 1970,

המחלוקת לגבי יעדי המתקפה – בין המצדדים בהסתפקות בצליחה והתבססות בסמוך לתעלה ובין המצדדים בהגעה לקו המעברים. בריאיון שהעניק בשנת 2000 הוא סיפר:³⁸

נהגתי לומר בישיבות המשותפות, לאחר סגירת החלק הנוגע ב"גרניט", כי הכוחות ימשיכו בפיתוח מתקפותיהם מזרחה עד המצרים, לאחר "עצירה אופרטיבית". זהו מונח צבאי, שמשמעותו שהמפקד מחליט על "עצירה אופרטיבית" בשעה שהנסיבות אינן הולמות את המשך ההתקדמות, עקב מחסור בכוחות, או מסיבה אחרת כלשהיא, וההתקדמות מתחדשת לאחר השלמת המחסור. "עצירה אופרטיבית" אינה מוגבלת בזמן והיא יכולה להימשך ימים, שבועות או חודשים.

שני המפקדים המצריים שתכננו והוציאו לפועל את המלחמה מציגים גישות מנוגדות לגבי השאלה מה היו מטרותיה האמיתיות. גמאסי כותב בזיכרונותיו: "האמת שעליה אני יכול להעיד, היא שהתכנון למלחמה מעולם לא הצטמצם להשתלטות על 'קו בר-לב' כיעד סופי. התכנון התכוון להשיג מטרה צבאית אסטרטגית: הגעה לקו המעברים והשתלטות עליו כיעד סופי".³⁹ מולו טוען כאמור שאולי, כי התוכנית תאמה לכוונתו של סאדאת, שסבר כי "אם נוכל להשיב לנו אפילו עשרה סנטימטרים מאדמת סיני ולהתבסס שם איתן, עד שלא יוכל שום כוח עלי אדמות להזיז אותנו, ישתנה המצב כולו". ברוח זו לא הייתה, לדבריו, כל כוונה לפתח את הלחימה ולהמשיך ולהתקדם לעבר המעברים.⁴⁰

בתכנון המלחמה השקיעו המצרים מחשבה רבה בהשגת "הפתעה אסטרטגית". הם ראו בכך תנאי חיוני להשגת מטרות המלחמה. לפיכך, גיבש המטכ"ל המצרי תוכנית הונאה אסטרטגית, שנועדה ללוות את ההכנות למלחמה, ולאחר מכן את מהלכיה. תוכנית זו נשענה על ניתוח מקיף של תפיסת הביטחון הישראלית, תוך כוונה לנצל את חולשותיה. הצוות המצרי שהופקד על תכנון ההונאה האסטרטגית ניצל את כלי התקשורת המצריים כדי להזין את "הקונספציה" הישראלית, לפיה אין ביכולתו של צבא מצרים לצאת למלחמה כללית. בו בזמן ננקטו מהלכים אופרטיביים וטקטיים שנועדו "להרדים" את המודיעין של ישראל. את היציאה למלחמה היסוו מתכנני המלחמה במצרים כתרגיל רבי-היקף – "תחריר 41".⁴¹

בתוכנית המבצעית לארמיות סטו המצרים מהדוקטרינה הסובייטית, הגורסת המשך מידי של תנופת הצליחה וההבקעה וניצולה לפריצה לעומק. במקום מבצע דו-שלבי כזה העדיפו המצרים להתבסס בראשי הגשר שייאחזו בהם ממזרח לתעלה

לאחר השלמת הצליחה, בחיפוי מאסיבי של טילי קרקע-אוויר. זאת, כדי להדוף תחילה את מתקפות הנגד הצפויות של ישראל ולגרום אבידות כבדות ככל האפשר לכוחות השריון ולמטוסים שיסתערו על מערכיהם. המתכננים במטה הכללי המצרי העריכו, שאם תושג הפתעה, עלולים כוחות העתודה האופרטיבית והאסטרטגית של צה"ל לתקוף מבוקר יום ה"ע" ועוד 2, ובמקרה של אובדן ההפתעה – עוד לפני כן. מכל מקום, רק בתום שלב ביניים הגנתי זה – "עצירה אופרטיבית" – יעברו המצרים לשלב ההתקפי הבא, שלב המתקפה לעומק. כך הפכו המצרים את המערכה המתוכננת למבצע תלת-שלבי.

התוכנית למתקפת שתי הארמיות במערב סיני הגדירה את השלבים המערכתיים כלהלן:

- שלב א' – צליחת התעלה בחזית רחבה בחמש דיוויזיות חי"ר מוגברות, וכיבוש ראשי גשר ארמיוניים בעומק 10-12 ק"מ במקביל לתעלה, עד יום ה"ע" ועוד 1 (ייתכן ששלב זה הוארך בעוד יום, תוך פירוט התוכניות, כפי שעולה מפקודות דיוויזיוניות).
- שלב ב' – "עצירה אופרטיבית": בלימת מתקפות הנגד של "כוחות העתודה האופרטיבית" של צה"ל, קידום מערך טק"א ניח (אס"איי-2 ואס"איי-3) ונייד (אס"איי-6) אל ראשי הגשר, חציית הדיוויזיות המשוריינות והמוכנות של הדרג האופרטיבי השני, התארגנות וכוננות לשלב הבא. מספר הימים שנקבעו לשלב "העצירה האופרטיבית" אינו ידוע בוודאות, אולי לא נקבע מראש, אלא הושאר לשיקול במקום, לפי ההתפתחות, וייתכן שנקבעו לו שבעה ימים.⁴²
- שלב ג' – כיבוש המעברים וייצוב קו ההגנה ממזרח להם בשתי דיוויזיות משוריינות, ועוד לפחות שתי דיוויזיות ממוכנות של הדרג האופרטיבי השני, בסיוע דיוויזיות החי"ר של הדרג האופרטיבי הראשון. כל זאת, בתוך ארבעה או חמישה ימים מפתחת המתקפה בשלב זה. המאמץ העיקרי של המתקפה יכוון אל מבוא רפידים.

לקראת המלחמה נקבעה מראש הקצאת החטיבות שיחברו לדיוויזיות החי"ר, כדי שיוכלו להתאמן עימן במשולב. בשלב המערכתי הראשון וב"עצירה האופרטיבית" אמורות היו חטיבות הטנקים להישאר תחת פיקודן של דיוויזיות החי"ר, ולקראת שלב ג' – לשוב אל דיוויזיית האם.

- הסד"כ לשלב א' כלל את הכוחות הבאים:⁴³ (מפה 7)
- חטיבת חי"ר מוגברת 135 נועדה לפעול מפורט סעיד.
- ארמיה 2 נועדה לפעול מצפון לאגמים המרים: הדרג האופרטיבי הראשון שלה

- השלמת בנייתם של הגשרים הכבדים לרק"ם: "ש" ועוד תשע שעות.
- סיום צליחת הטנקים של הדרג הטקטי הראשון וצליחת חטיבת חי"ר ממוכנת 11 (מהדרג הטקטי השני) – "ש" ועוד 10:30-11 שעות.
- הרחבת ראש הגשר וייצובו עד עומק שמונה ק"מ מהתעלה בחטיבה ממוכנת 11 (מהדרג הטקטי השני), בשיתוף עם הדרג הטקטי הראשון (חטיבות 8, 1), החל מ"ש" ועוד 11 שעות (כלומר, לפנות בוקר ביום ה"ע" ועוד 1).
- חציית חטיבת הטנקים העצמאית 25 (משלימה את הדרג הטקטי השני) החל ב"ש" ועוד 11 שעות.
- משימת הקרב של הדיוויזיה: ייצוב ראש הגשר לעומק של עד שמונה-עשרה ק"מ עד סוף יום ה"ע" ועוד 1.
- האחדת ראש הגשר הדיוויזיוני עם ראש הגשר של דיוויזיית חי"ר 19, שנועדה לצלוח בגזרת כביש המיתלה, ויצירת ראש גשר ארמינוני רצוף בעומק 10-12 ק"מ מהתעלה, החל ביום ה"ע" ועוד 2. בכך תושלם המשימה הישירה של ארמיה 3.⁴⁶

ניתוח תוכנית הצליחה המצרית מבליט היבטים טקטיים מרכזיים, שנשקלו בפירוט לקראת הצליחה והיאחזות, ובאו לידי ביטוי בביצועה. המתכננים המצריים ראו את הסכנה העיקרית בתגובה המהירה של כוחות האוויר והשריון של צה"ל ועקבו אחרי שגרת החזית, ובמיוחד אחרי תרגילי הכוננות לתפיסת עמדות קדמיות ולחבירה למעוזים. המצרים ביקשו להשיג אבטחת נ"מ באזור ההיערכות והצליחה על ידי ריכוז מאסיבי של סוללות טק"א ניידות ונייחות ושל תותחי נ"מ. נוסף על כך צוידו הרגלים הצולחים בטילי אס-איי-7 ("סֵטְרֶלֶה") – טילי כתף נגד מטוסים מנמיכי טוס.

המצרים ריכזו טנקים, תותחים נגד טנקים ומספר גדול של טילי נ"ט ומשגרי טילים מונחים נגד טנקים מיחידות הדרג השני כדי לאבטח את החי"ר הצולח מפני השריון הישראלי, עד שיספיקו לגשר על התעלה ולקדם רק"ם לגדה המזרחית. ואכן, ההפתעה הטקטית העיקרית של צה"ל הייתה בכמויות הגדולות של הטילים המצריים ובתפעולם ההתקפי: משגרי טילים מונחים נגד טנקים הוצבו במשטחי ירי בגדה המערבית, וכן קודמו עם הגלים הצולחים הראשונים אל הסוללות שבגדה המזרחית. המגמה המצרית הייתה לירות טילים במרוכז ובכמויות גדולות, עד ירי בו זמני של חמישה עד עשרה טילים לטנק. בגדודי החי"ר וכיחידות הקומנדו המצריות גם הוקמו כוחות של צייד טנקים, שנועדו לפעול בריכוזים מחלקתיים ואף פלוגתיים. הכוחות הורכבו ממספר משתנה של כיתות צייד טנקים, שכל אחת

הייתה מורכבת משתי חוליות, ובתוכן מטולנים ורובאים מחפים. ציידי הטנקים צלחו במהלך ההרעשה המכינה ונועדו להתמקם על הסוללה, וכן לחדור פנימה, עד ה"סנפירים" ומשטחי הירי, כדי להפתיע את השריון הישראלי מקרוב ולמנוע ממנו מלתפוס את עמדותיו. מהפקודות המצריות ידוע גם על תוכנית להנחתת כוח פלוגתי ממסוקים, בעומק של ארבעה ק"מ בציר המיתלה.⁴⁷

נראה, שהאמצעים שנקטו המצרים הצליחו: ציידי הטנקים מנעו ממרבית הטנקים הישראליים להגיע לעמדות, מצהרי יום הצליחה, והסבו אבידות רבות לטנקים שניסו לנוע על הסוללה ובקרבתה בלילה. טילי "סאגר" התגלו כיעילים בעיקר בשעות היום. המצרים ציינו אחרי המלחמה גם את יעילות אש הטנקים שפעלו מהמשטחים השולטים.⁴⁸

המתכננים המצריים העריכו, שנשק הנ"ט של החי"ר המצרי יספיק רק לאבטחה מקומית ולזמן קצר, וערכו ניסויים רבים למצוא טכניקה הנדסית כדי לזרז את פריצת הסוללה המזרחית, שהיוותה מכשול נ"ט בגובה עשרה מטרים. פרצות אלו היו תנאי לגישור, ולפי הערכת המצרים הם נזקקו לשבעים פרצות, כ-15 בכל גזרה דיוויזיונית. מרבית הפרצות נועדו לגשרי רכב מנהלתי ולנגמ"שים; להעברת הטנקים בכל גזרה דיוויזיונית הם התכוונו לבנות שמונה גשרים כבדים, חמישה בגזרת ארמיה 2 ושלושה בגזרת ארמיה 3.⁴⁹

המצרים מצאו שהפתרון היעיל ביותר לפריצת הסוללה היה התזת כמויות מים גדולות ממשאבות לחץ, כדי לפתוח פרצה משופעת, שתעלה מן החוף בשיפוע של כ-20 מעלות. הם בנו דוברות שאיבה, ולכל פרצה הוקצתה מחלקת פלסים של 40 איש עם דוברת. כן הוקצה צמ"ה כדי להכשיר גישות לרק"ם בגזרה המערבית, להקים מזחי גישור ולשפר את הפרצות שייפתחו בסוללה המזרחית. בנוסף, כדי להקל את מעבר הרק"ם, הונחו בפרצות דרכים מיטלטלות מאלומיניום. למעשה, הושלמה פריצת הסוללות בתוך ארבע עד חמש שעות במקומות שהמצרים לא הופרעו באש. במקומות שקרקע טינית האטה את שטיפת הסוללות והכבידה על העבירות התארכה הפריצה – כפי שאירע מצפון לעיר סואץ. המצרים גם תכננו להעביר לגדה המזרחית צמ"ה שיסייע בהכשרת פרצות מלמעלה למטה, לאחר תפיסת קטעי סוללה.

רוב המעוזים נוטרלו תחילה באש ארטילרית בכינון ישיר ועקיף, אך היו מעוזים אחדים שהותקפו מיד – בעיקר אלה שנמצאו באזור הצליחה ואלה שבהם לא נתקלו המצרים בהתנגדות ממשית. ככלל נראה, שהמצרים שאפו להשתלט קודם כל על הסוללה באזורים המיועדים לגישור, והסתפקו בשלב ראשון בכיתור המעוזים מן האגפים. הרגלים שצלחו בסמוך התמקמו בסוללה, הטרידו את המעוזים באש וניסו

להתקדם. במרבית המקומות הם נהדפו, ואז המשיכו בריתוק המעוזים באש נק"ל, כשהם דוחים את תקיפתם לשלב הרחבתו וביסוסו של ראש הגשר. כך, למשל, בפקודת המבצע של דיוויזיה 7, שצלחה בגזרת המעוז "ליטוף", מרחק מה מצפון לו, לא הוזכרה תקיפת המעוז כמשימה. למעשה, הסתפקו המצרים בכיתורו ובריתוקו של המעוז באש ב-6 באוקטובר אחר הצהריים ובלילה. ההתקפה הראשונה עליו, בטנקים וברגלים, נערכה ב-7 באוקטובר אחר הצהריים.⁵⁰

צבא סוריה ותוכניתו

בסתיו 1973 שירתו בכוחות היבשה, האוויר והים של סוריה 185,000 חיילים. הרכב כוחות השדה העיקריים היה כלהלן:

- שלוש דיוויזיות חי"ר (אחת מהן מתוגברת בחטיבה ממרוקו, שכללה למעשה גדוד חי"ר וגדוד טנקים).
- שתי דיוויזיות שריון (אחת מהן, דיוויזיה 3, לא הוערכה באמ"ן כמבצעית, ביוני 1973).
- שתי חטיבות שריון עצמאיות וחטיבה ממוכנת עצמאית.
- שישה גדודי קומנדו צנחנים.

מספר הטנקים הפעילים בצבא סוריה הגיע ל-1,650, ומספר התותחים – ל-1,200. לאחר מלחמת ששת הימים החזיק צבא סוריה מערך חירום בחזית הגולן ונהג לדללו בחודשי החורף. המערך היה בנוי כלהלן:

- רצועת ההגנה הראשונה – לאורך אגן הרוקאד; מאחוריה השתרע מרחב תמרון, שאיפשר תנועה ופריסה כמעט בלתי מוגבלת של עוצבות השריון.
- רצועת ההגנה השנייה – נשענה על "הלג'ה הגדולה"; ממנה נמשכה זרוע אחת צפונה-מערבה, לחרמון, וזרוע אחרת דרומה-מערבה, לבקעת הירמוך.
- קו העצירה נמשך בקו הנהר אעווג', מכיסוֹןָה לקטנא.

ברצועת ההגנה הראשונה החזיקו שלוש דיוויזיות החי"ר 7, 9, 5 (מצפון לדרום), ובמבנה התקני שלהן ארבע חטיבות:

- שתי חטיבות חי"ר, שבכל אחת מהן גדוד טנקים.
- חטיבת טנקים.
- חטיבה ממוכנת, שכללה גדוד טנקים.

ברצועת ההגנה השנייה נועדו להתמקם דיוויזיות השריון: דיוויזיה 1 באזור כיסוּוה;

דיוויזיה 3 באזור ח'אן א'שייח'. הרצועה השנייה נתפסה לראשונה לקראת מלחמת יום הכיפורים.

עוצמת הכוחות ברצועה הראשונה הגיעה לכ־750 טנקים (במספרים תקינים) וכ־80 סוללות ארטילריה. נוסף על עמדות הארטילריה במערך נחפרו עמדות קדמיות, שנועדו, להערכת אמ"ן, להשיג טווח ירי למטרות שממערב לירדן. אף כי הסורים נהגו לדלל את הקו בחורף, הם החזיקוהו בחורף 1972-1973 במלוא עוצמתו, בגלל תקריות האש ו"ימי הקרב". באפריל 1973 הם צמצמו את כוחותיהם בקו לכדי מחצית, ואלה יצאו לאימונים, עד שובם אל החזית בספטמבר. מאז תקריות החורף בנו הסורים מערך טילי קרקע-אוויר בין דמשק לשייח' מסכין: מכיסוה ודרומה נפרסו 35 סוללות, מחציתן מהדגם הנייד אס-איי-6. מערך זה היה מסוגל לא רק לחפות על כוחות היבשה הסוריים בשטחי הכינוס הקדמיים, אלא גם לספק להם הגנת נ"מ בהתקדמות למתקפה.

מרחב ההתרעה מפני מתקפה סורית נחשב לקצר ביותר. בגלל מיקום עוצבות השריון במערך החירום, יכלו הסורים לנוע לקווי התחלה בתוך לילה אחד. נוהגם למעט בשימוש בקשר אלחוט היקשה על גילויים באמצעות האזנה. לכן הוגבל מודיעין השדה של צה"ל בעיקר לתצפיות ולתצלומי אוויר.

מהדיעוה הוודאיות על התוכנית המבצעית של הסורים התברר, שהם התכוונו לכבוש את הגולן הישראלי ולייצב קו הגנה לאורך הירדן בתוך פחות מיממה. לא היה ברור, עם זאת, אם בכוונתם להסתפק מאותו שלב ואילך בהדיפת מתקפות נגד ישראליות, או לפתח מתקפה מראשי הגשר על מעברות הירדן. העובדה שהיו שותפים למגמה המצרית לכפות מלחמה מתמשכת על ישראל, ומודעים לתכנונים של מצרים בעניין זה, מחזקת את האפשרות שמגמותיהם היו מרחיקות לכת יותר מהשתלטות על קו הירדן.

בתוכנית הסורים נקבעה שעת ה"ש" של המלחמה ל־07:00 (לפי המינוח הסורי הוגדרה שעת ה"ש" כשעת מעבר תעלת הנ"ט). נראה שדחייתה עד השעה 14:00 לא גררה שינוי של ממש בתוכנית ובלוח הזמנים הסוריים, שכן נקבע מראש, כי מה שתוכנן ליום יבוצע גם בלילה.⁵¹

בתוכנית המתקפה הסורית, שכינויה "מְשְׂרוע 110", הוגדרה המשימה כלהלן: "כיבוש רמת הגולן, השמדת כוחות צה"ל הערוכים בה וייצוב קו הגנה לאורך הירדן על ידי שלוש דיוויזיות חי"ר ועוד שתי דיוויזיות שריון בעתודה, עד יום ה'ע' ועוד 1 עם שחר."⁵² (מפה 5)

לפי עיקרי השיטה של תוכנית המתקפה הסורית, נועדו הדיוויזיות לפעול בשני דרגים אופרטיביים:

- שלוש דיוויזיות החי"ר יפעלו כדרג אופרטיבי ראשון, יכבשו את הגולן הישראלי וייערכו להגנה לאורך הירדן. כוחות קומנדו וצנחנים נועדו להשתלט בו בזמן על גשרי הירדן ועל נקודות אחרות, ובהן מוצב החרמון (מחקירת שבויים סוריים הוברר, ששתי פלוגות הקומנדו המוגברות הועברו למנחתי מסוקים והוכנו למשימות, אלא שהמיועדים לגשרי הירדן קיבלו פקודת ביטול ב-6 באוקטובר בבוקר. ניתן לשער שהנחתת הקומנדו ממסוקים בגשרים בוטלה בגלל שינוי שעת ה"ש" לצהרי היום).⁵³
- שתי דיוויזיות השריון יפעלו כדרג אופרטיבי שני, ייכנסו בעקבות הדרג הראשון וייערכו בגב הרמה, בכוננות לתקוף נגד במגננה.

לכל דיוויזיית חי"ר סורית הוקצתה חטיבת שריון נוספת: דיוויזיה 7 הצפונית קיבלה את חטיבת שריון 81 מדיוויזיית שריון 3; לדיוויזיות המרכזית והדרומית ניתנו חטיבות שריון עצמאיות – חטיבה 51 לדיוויזיה 9 וחטיבה 47 לדיוויזיה 5. התוכנית המבצעית לדיוויזיות החי"ר, המאוגדות בשני דרגים טקטיים, הגדירה שלושה שלבים:

- שלב א' – ביצוע "המשימה הישירה", לפי מונחי תורת הלחימה הסורית, מ"ש" פחות 1 עד "ש" ועוד 2 (כלומר, השעות 14:00-17:00): הכנה ארטילרית ואווירית, הכשרת מעברים על תעלת הנ"ט ובשדות המוקשים, מעבר הכוח העיקרי על התעלה (בשעת ה"ש"), כיבוש רצועה של שישה-שמונה ק"מ מ"הקו הסגול" פנימה, לרבות מוצבי הבט"ש, והשמדת כוחות הקו הקדמי של צה"ל. משימות אלו הוטלו על חטיבות החי"ר ועל החטיבות הממוכנות, שהיוו את "הדרג הטקטי הראשון".
- שלב ב' – ביצוע "המשימה הבאה", מ"ש" ועוד 2 עד "ש" ועוד 5: השמדת העתודות הטקטיות של צה"ל בגולן, בחטיבות השריון של דיוויזיות החי"ר ("הדרג הטקטי השני"), וכיבוש עוד רצועה לעומק 12-15 ק"מ מ"הקו הסגול" (משמע, עד ממערב לקו זעורה-וסט-נפח-נח"ל אל-על). בה בעת ישוגרו כוחות קדמיים בהיקף גדודי כדי להשתלט, עד "ש" ועוד 9, על צמתים ועל מעברים חשובים בצירים העיקריים היורדים לירדן, כדי לוודא את התקדמות הכוחות העיקריים לשם.
- שלב ג' – ביצוע "המשימה היומית", מ"ש" ועוד 5 עד שחר יום ה"ע" ועוד 1: כיבוש כל רמת הגולן, התארגנות להגנה בקו הירדן, כדי לבלום התקפות נגד של אוגדות המילואים של צה"ל, וכוננות לניצול ההצלחה.

את המגמה לנצל הצלחה ניתן להדגים ממפת שלל של גרוד מחטיבת טנקים 46. החטיבה, מדיוויזיית חי"ר 5, הייתה אמורה להגיע לירדן ולעמק בטיחה בכביש חושנייה-יהודיה. החטיבה הטילה על אחד מגדודיה לחבור אל הקומנדו, שהיה אמור לנחות ממסוקים בגשר אריק, ולהתבסס ממערב לנהר, באלמגור. כן הוטל על גרוד זה לקדם כוח חסימה אל מסעף ורד הגליל.⁵⁴

על דיוויזיות השריון הסוריות הוטל לעבור את הגבול בעקבות חטיבות הדרג הטקטי השני של דיוויזיות החי"ר ולהתקדם בכוננות לבלימה בקו זעורה-נפח-סנבר.⁵⁵

המטכ"ל הסורי תגבר את דיוויזיות החי"ר בחטיבות השריון העצמאיות וריכוז בחמש הדיוויזיות התוקפות כ-1,300 טנקים (במספרים תקינים). כ-830 טנקים היו בעוצבות הרגליות שבדרג האופרטיבי הראשון; 250 בדיוויזיה 7, ובכללם כ-30 בחטיבה ממרוקו; 270 בדיוויזיה 9, שקיבלה כזכור תחת פיקודה את חטיבת הטנקים 51 (אך חסרה חטיבה ממוכנת); 310 בדיוויזיה 5, שקיבלה תחת פיקודה את חטיבת הטנקים 47; כ-470 טנקים היו בדיוויזיות השריון שבדרג האופרטיבי השני (237 בכל דיוויזיה), ובכלל זה חטיבת טנקים 81, שהוצבה בעורף דיוויזיית חי"ר 7. לסיוע ארטילרי הוקצו 155 סוללות של שישה קנים, של תותחים בינוניים, תותחי שדה ומרגמות כבדות.

צבאות ערביים אחרים

ההערכה המקובלת בישראל הייתה, כי פתיחת מלחמה תגרור את הצטרפותן של "מדינות העימות". כן הוערך, כי אם ירדן תפתח חזית בבקעת הירדן, או תתערב במלחמה בגולן, היא תוכל לצרף לסד"כ הבין-ערבי כוחות שריון וחי"ר ניכרים. נראה שמנהיגי מצרים וסוריה סיכמו עם המלך חוסיין לפני המלחמה שירדן תערוך את כוחותיה כך שתרתק כוחות צה"ל בגבולה. ייתכן שהבינו למניעיו של המלך שלא להתערב בפועל במלחמה וייתכן ששקלו גורמים כאורך הגבול, הנחיתות הצבאית הירדנית והיעדר הגנת נ"מ. מקור ירדני העיד על הסכמות כלליות בדבר תפקידיה ההגנתיים של ירדן במלחמה. למעשה ראתה ירדן צורך לשתף עצמה במערכת הגולן, בעיקר משהגיעו כוחות עיראקיים לקרבת גבולה הצפוני, והיא שיגרה לשם חיל משלוח שהגיע בשיאו לסד"כ שכלל מפקדת דיוויזיית שריון ושתי חטיבות שריון (170 טנקים).⁵⁶

ההערכות הישראליות צפו גם הופעת חיל משלוח עיראקי בשעת מלחמה. במאי 1973 הוערך שכוח דיוויזיוני עיראקי עלול להגיע לדרום סוריה בעבור 72 שעות ממתן פקודה. לפי ההערכות, חיל המשלוח העיראקי היה עלול לגדול אם יישמר

פרק ה'

צה"ל מופתע – 2-6 באוקטובר

בין ציפייה מתוחה ל"סבירות נמוכה" – 2 באוקטובר עד בוקר 5 באוקטובר

בתחילת אוקטובר התכנסו מעבר לקווי הפסקת האש כוחות יבשה רבים: עשר דיוויזיות במצרים וחמש דיוויזיות בגולן. מעיני הצופים במעוזי הדרום ובמוצבי הצפון לא נעלמה התכונה הגדולה, אבל במטות עדיין תהו מה משמעותה, מה מסתתר מאחוריה ומה מסתבר ממנה.

בינתיים תוגבר הגולן לפי הוראת "אשור" של אג"ם-מבצעים מ-1 באוקטובר. בעקבות התגבר וצעדי הכוננות בפיקודים נפרסו בחזיתות, עד 2 באוקטובר, כוחות עיקריים אלה:

- בפיקוד הצפון (ברמת הגולן) – מפקדת חטיבת טנקים ושלושה גדודים (113 טנקים); שמונה פלוגות חי"ר (עם 12 "קשתות" – מכשירים לגילוי בני אדם ובעלי חיים הפועלים על עקרון המכ"ם האקוסטי); שמונה סוללות ארטילריית שדה.
- כוחות הביטחון השוטף ברמת הגולן הופעלו תחת פיקודה של חטמ"ר 820. ב-5 באוקטובר הועבר הפיקוד על החטמ"ר מאל"ם צורי שגיא לאל"ם צבי ברזאני (לימים בר). מפקדת אוגדה 36 פרסה רק חפ"ק טכני בנפח והמשיכה לעסוק במקומה הקבוע בהתארגנות וברענון תוכניות אופרטיביות (ולא קיבלה פיקוד על כוחות ואחריות על הגזרה עד ליל 6-7 באוקטובר).
- בפיקוד המרכז (בבקעת הירדן) – מפקדת חטיבת חיר"ם; שתי פלוגות חי"ר (עם שלוש "קשתות").
- בפיקוד הדרום (במערב סיני) – מפקדת אוגדה ושתי חטיבות טנקים, אחת מהן עורפית (182 טנקים); עשר פלוגות חי"ר או חרמ"ש (עם שש "קשתות"), מהן שתי פלוגות חרמ"ש על נגמ"שים ושלוש פלוגות של יחידת "שקד" (גדוד 424); שבע סוללות של ארטילריית שדה.⁶⁰

הכוחות הסדירים הבאים הועמדו בכוננות של 18-20 שעות לתגבור הפיקודים: 33 צוותי טנקים לצפון ו-113 צוותים לחטיבה העורפית בדרום. כן הועברו לדרום שלוש סוללות ארטילריית שדה. על חיל האוויר הוטלה כוננות להטסת הגייסות. חיל הים הגביר את סיווריו בשתי הזירות.

ראש הממשלה שבה בינתיים מאוסטריה, וב-3 באוקטובר כינסה דיון מדיני-ביטחוני, לבקשת שר הביטחון. לדיון זומנו השרים חברי הפורום עימו נהגה להיוועץ בעניינים מדיניים-ביטחוניים, פורום שכונה "המטבח של גולדה" וכלל, נוסף לשר הביטחון, את סגן ראש הממשלה יגאל אלון ואת השר ישראל גלילי. מבין אנשי הצבא זומנו לדיון זה הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר, וכן עוזר ראש אמ"ן למחקר תא"ל אריה שלו, שזומן במקום אלוף זעירא שהיה חולה אותו יום.

שר הביטחון נועד עם הרמטכ"ל ביום הקודם, 2 באוקטובר, וביקש ממנו הערכת מצב מעודכנת ותשובות לכמה שאלות: על סיבת ההיערכות הסורית ומשמעותה; על מהימנות הידיעות על כוונת סוריה לפעול גם בלי מצרים; ועל תחזית מזג האוויר, בעיקר בצפון, בהמשך חודש אוקטובר. כן ביקש נתונים על השוואת ההיערכות הסורית החדשה לקודמתה; תמצית הידיעות המודיעיניות האחרונות והערכת צה"ל עליהן; פירוט היערכות צה"ל, לרבות תגבור, מיקוש ומכשולי נ"ט. במטכ"ל ליקטו קטעי הערכות קודמות והכינו את התשובות והנתונים המבוקשים, ולפני הדיון אצל ראש הממשלה העביר הרמטכ"ל לשר הביטחון מסמך על היערכות צבא סוריה וצה"ל ועל הידיעות המתריעות שהגיעו לאחרונה.

בתחילת הדיון הזכיר משה דיין את מאפייני הקבע של החזיתות ואת הסכנה ליישובי הגולן, וביקש להדגיש את התמורות שחלו בהתעצמות ובהיערכות של צבא סוריה. הוא גם ציין את הידיעות על כוונת סוריה ומצרים לפתוח במלחמה. עוזר ראש אמ"ן פירט את המידע, ניתח אותו וחזר על הערכת אמ"ן: ⁶¹

...לפי מיטב ידיעתי ודעתי, על בסיס תחושה של הרבה חומר שיש לנו, לא מהימים האחרונים, מצרים מעריכה שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה... והיא הייתה הולכת אילו חשבה, אבל היא מעריכה שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה. זה בא מתוך יכולת לדעת ותחושה על דברים שהם עצמם חושבים. על כן, אפשרות של מלחמה משותפת מצרית-סורית אינה נראית לי סבירה, כי לא חל שינוי בהערכתם את מצב הכוחות בסיני, שהם יכולים ללכת להילחם... ההנחה היא שסוריה אמנם רוצה לכבוש את רמת הגולן, ועתה גם להגיב על הפלת המטוסים. אולם הנשיא אסד הוא ריאליסט, שקול וקר מזג; הוא מודע לכך שיחסי הכוחות נוטים בכירור לטובת צה"ל, בשל העדיפות באוויר... כן

חוששת סוריה שצה"ל עלול לנצל מלחמה כדי להגיע לדמשק. לכן, כתוצאה מהערכת הסורים את סיכוייהם לכבוש את רמת הגולן, מול הסיכונים הכרוכים בכך, נראה שאין סוריה מתכוונת לצאת למלחמה...

הרמטכ"ל אמר באותו דיון שהוא מקבל את הערכת אמ"ן, שלפיה אין סוריה ומצרים מתכוונות לצאת למלחמה. לדבריו, לעומת הערכת ה"כוונות" עומדת "האפשרות הטכנית" של שני הצבאות לצאת להתקפה מתוך מערכיהם, ויש להם סיכוי להשיג יותר ממה שיכלו להשיג בעבר, משום שהפעם יפעלו בחסות מטריית טילים. הרמטכ"ל הוסיף, שהקושי הוא שאין לו הסבר לסיבות שבגללן תפסו הסורים את מערך החירום. הוא העלה אפשרות של מתקפה סורית בהיקף החורג מפעילות מקומית, אבל הביע דעתו שניתן לסמוך על כך שאם הסורים יפעלו בהיקף דיוויזיוני או בהיקף נרחב יותר, "תהיה התרעה מסוימת". לפיכך סיכם את המלצותיו: להישאר בהיערכות הנוכחית, או לתגבר במעט את פיקוד הצפון; אם יידרש תגבור נוסף, אפשר יהיה לגייס מילואים, או להציב בגולן חטיבת טנקים במילואים. לשאלת ראש הממשלה אם תגבור הגולן החליש את הדרום, ענה הרמטכ"ל ש"ההחלשה אינה משמעותית".⁶²

שר הביטחון הצטרף להערכת הרמטכ"ל, דן באפשרויות התגובה הצבאיות של ישראל על התקפה סורית מקומית, שעלולה לפגוע במוצב או לאיים על אחד היישובים, וכן העריך את ההיבטים המדיניים של תגובה כזאת. לדבריו, ריכוז סוללות הטק"א סימן מגמה התקפית: אלמלא אמרו לתקוף, לא היו חושפים את העורף, מה גם שהם מביאים בחשבון שצה"ל עלול להגיב נגד עורפם. הוא הוסיף, כי חיל האוויר אכן יגיב בהתקפה מיידית וחזקה בעומק, לרבות בדמשק, עוד לפני שצה"ל יספיק לרכז כוחות שריון למקום הפריצה של הסורים.⁶³

ראש הממשלה סיכמה שהמצב בגבולות יידון בישיבה השבועית של הממשלה

ביום א', 7 באוקטובר.

דיון זה אצל ראש הממשלה היה הראשון שבו נדונה המתיחות בגבולות, בהשתתפות עוד שרי ממשלה. בשומעם את נתוני המידע מאמ"ן, לא חלקו השרים אלון וגלילי על ההערכה שהוצגה, ובדיון השתקפו ההנחות המקובלות, שישראל תנהג לפי ההסתברות של כוונות האויב בעיניה, ובהסתמכות על כושר ההתרעה המודיעיני שלה.

הערכה זאת התבטאה גם בדיון צבאי שנערך למחרת היום. שר הביטחון, שהתעניין בדרכים לשפר את הביצורים ואת המכשולים בקווי הגולן, דן ב-4 באוקטובר עם הרמטכ"ל, עם סגנו ועם אלוף פיקוד הצפון, בהשתתפות קציני מטה,

באפשרויות להוסיף מוקשים ומשטחי ירי ולהאריך את תעלת הנ"ט. אחת ההצעות המוסכמות הייתה לחפור בריכות לאגירת מים כדי לחזק את מכשולי הנ"ט. השר הנחה לשפר את הקיים ככל שצה"ל יספיק במשך חודש אוקטובר, עד בוא גשמי החורף, ובאביב יחודשו העבודות. בו ביום נועד השר גם עם נציב המים, וקיבל ממנו תשובה מעודדת בעניין מאגרי המים.⁶⁴

ביום בו שקלו בתל אביב מה להספיק במשך החודש, עד החורף, ומה לעשות באביב, ציין רוח אמ"ן שיום לפני כן הגיעה לדמשק משלחת של קצינים בכירים ממצרים, וכי מקצתם המשיכו לעמאן. בדוח הועלתה סברה, שהביקור קשור בשיפור מערכת הקשרים עם ירדן. לאחר המלחמה נודע ממקורות מצריים, כי בביקור זה תואמה שעת ה"ש" המצרית-סורית.⁶⁵

מאז התגבור בגולן לפי פקודת "אשור" ועד 4 באוקטובר לא חלו שינויים של ממש במערך הכוננות של כוחות השדה. לקראת שבת, יום הכיפורים, הוציא אג"ם-מבצעים הוראה שגרתית בדבר חופשות, שנועדה למנוע פגיעה בכוננות, בעקבות הקלות אישיות ביוזמת מפקדים מקומיים. ההוראה, שניתנה ביום חמישי בשעה 20:10, אסרה על יציאת צוותי טנקים ותותחים מגרודי הקו. אותה שעה ניתן למפקדת גייסות השריון אשור להוציא צוותי טנקים לחופשה, אבל בלוויית סידורים שיאפשרו לקרוא להם בחזרה במהירות, לפי הצורך. היציאה הותנתה בקבלת אשור טלפוני נוסף בבוקר ה-5 באוקטובר.⁶⁶

המתיחות הביאה להגברה בגיחות הצילום של שני הצדדים מאז השבוע האחרון של ספטמבר. בחזית הצפון מנעו מטוסי חיל האוויר ניסיונות חדירה חוזרים של מטוסים סוריים מ-1 בספטמבר עד 5 באוקטובר (בחודש ספטמבר בלבד ערך חיל האוויר 18 גיחות יירוט). מטוסי חיל האוויר, שצילמו לפני כן בתדירות ממוצעת של גיחה לשבוע, צילמו בחזית הסורית ב-24, ב-26 וב-30 בספטמבר, וכן ב-2 באוקטובר. ב-4 באוקטובר הם צילמו בעומק, באזור תל חרה.

המצרים צילמו את גזרת מפרץ סואץ ב-24 וב-26 בספטמבר, ואת חזית התעלה לכל אורכה ב-3 וב-4 באוקטובר. חיל האוויר צילם באזור התעלה ב-23 וב-25 בספטמבר. מאז שרר מזג אוויר גרוע עד 30 בספטמבר. רק ב-3 באוקטובר נערכה גיחה במרכז אזור התעלה, מול אסמעאיליה, אבל אז אירעה תקלה בצילום. למחרת, 4 באוקטובר, כוסה אזור התעלה בשני מבצעי צילום, בצפון התעלה ובדרומה.⁶⁷

ביום ערך חיל הים תרגיל שגרתני, אך רב היקף, בליל 4-5 באוקטובר. מפקד החיל הפעיל את מוצב הפיקוד הימי (מצפ"י) ותמרן את מרבית כלי השיט בזירת הים התיכון, במטרה לתרגל אמנעה להגנה על חופי ישראל. על כוח "אדום" של ארבעה סטי"לים, ובהם שני הסטי"לים הגדולים מדגם "סער 4", הוטל לחדור אל מערך

נתפסו לתגובה בהולה, אף שזו הייתה עלולה להסגיר את כוונות הערבים; אף הועלתה השערה שהפינוי החפוז נועד לאותת לארצות הברית על סכנת המלחמה. לאחר המלחמה טענו הייכל ושר המלחמה של מצרים, עלי, שפינוי הסובייטים הפתיע אותם והתקבל במורת רוח, כי היה עלול לחשוף ולהסגיר את כוונות הערבים.⁷⁵ שר החוץ של ישראל באותה עת, אבא אבן, טען כי הסובייטים ידעו בוודאי על המלחמה כשהחלו לפנות את המשפחות, ובכל זאת לא עשו דבר להרתיע את הערבים או למנוע את המלחמה.⁷⁶

פינוי הסובייטים הדליק בישראל רק כעין הבהוב "צהוב" של אזהרה חדורת ספקות. שר הביטחון סיכם את הדיון בלשכתו באישור צעדי הכוננות והתגבור שנקט הרמטכ"ל, והציע לשקול הודעה לציבור להאזין לגלי צה"ל ביום הכיפורים. רב-אלוף צור העיר שכדאי לרמוז למצרים, באמצעות ארצות הברית, שישראל ערה לאפשרות של מתקפה, ושר הביטחון הסכים להעלות את ההצעה בפני ראש הממשלה ולהפנות בקשה לאמריקאים לברר אם צבאות ערב עומדים לתקוף. עד אז קיבלה ארצות הברית את הערכת ישראל, שפעילות מצרים היא רק תרגיל. בדיעבד מתברר, שנוצר מעגל קסמים בקהילות המודיעין של ארצות הברית ושל ישראל: האמריקאים, שְׁתָּהוּוּ על פעילות הערבים, נרגעו בהשפעתה של הערכת המודיעין הישראלי, ואילו ישראל קיבלה תשובה מרגיעה מארצות הברית, כאשר העבירה בליל 4-5 באוקטובר שאלה על סיבת בואם של המטוסים הסובייטיים.⁷⁷ אם אמנם ביקשו הסובייטים לאותת לארצות הברית, הם החטיאו את מטרתם. קיסינג'ר אכן תמה בדיעבד כיצד לא "קראו" בארצות הברית את פינוי המשפחות של היועצים הסובייטיים. לדבריו, ידעו הסובייטים על כוונות הערבים מ-3 באוקטובר בערב, ומאז לא עודדו את המלחמה, אבל גם לא פעלו למנוע אותה.⁷⁸

בסיום הדיון בלשכתו, הציע שר הביטחון לרמטכ"ל להכין רשימת פריטי צל"ם חיוניים, למקרה שיוחלט להגיש בקשות לרכש לארצות הברית. הרמטכ"ל הזכיר מטוסי תובלה כבדים מסוג "הרקולס" ומטוסים לצילום מגובה רב.

בשעה 10:00 הגיע שר הביטחון אל ראש הממשלה, בלוויית הרמטכ"ל וראש אמ"ן. גולדה מאיר הסכימה להמלצה להודיע לאמריקאים על הצטברות הסימנים להתקפה אפשרית של הערבים, ולבקשם להודיע לסובייטים שאין לישראל כוונות תוקפניות. כן קיבלה את הצעת השר לזמן לשעה 12:00 את כל השרים השוהים בתל אביב.⁷⁹

סגן הרמטכ"ל טיפל בינתיים בהפעלת מוצב הפיקוד העליון – המצפ"ה – ובתגבור הפיקודים בצוותי טנקים, לרכות צוותים לטנקי "טירן" במרש"ל. כן הורה להכין רשימת רכש לדרישה דחופה מארצות הברית במקרה של מלחמה. סמוך

השוואת התגבור ב-5 באוקטובר לתגבור ב-1 באוקטובר מוצגת בטבלה שלהלן:⁸⁷

הפיקוד והגזרה	לפי "אשור 1" מ-1 באוקטובר	לפי "אשור 2" מ-5 באוקטובר	תגבור
צפון רמת הגולן	מפקדת אוגדה; חטיבת טנקים (3 גרודים, 113 טנקים); 7 פלוגות חי"ר.	מפקדת אוגדה; 2 חטיבות טנקים (5 גרודים, 177 טנקים)*; 7 פלוגות חי"ר, 3 פלוגות חרמ"ש.	עיקר חטיבת טנקים (7 גרודים, 2 טנקים, גרוד חרמ"ש 75).
מרכז	8 סוללות ארטילריית שדה; מפקדת חטיבת חי"ר; 2 פלוגות חי"ר.	11 סוללות ארטילריית שדה; מפקדת חטיבת חי"ר; 8 פלוגות חי"ר.	3 סוללות ארטילריית שדה.
דרום 1. מערב סיני	מפקדת אוגדה; 2 חטיבות טנקים (3 גרודים, 187 טנקים); 10 פלוגות חי"ר-חרמ"ש; 7 סוללות ארטילריית שדה.	מפקדת אוגדה; 3 חטיבות טנקים (8 גרודים, 2 מהם מוגברים, 290 טנקים); 2 פלוגות חי"ר-חרמ"ש; 12 סוללות ארטילריית שדה.	חטיבת טנקים מוקטנת (2 גרודים מוגברים, 10 פלוגות טנקים); 5 סוללות ארטילריית שדה.
2. אילת ומרש"ל		אילת: 6 צוותים לטנקי "שוט"; פלוגות חי"ר; מרש"ל: 11 צוותים לטנקי "טירן"; 3 פלוגות חי"ר.	

משמעות ההחלטה על התגבור בבוקר 5 באוקטובר חיונית להערכת ממדיו של סד"כ הכוננות של ישראל בפרוץ המלחמה. עד הדיון אצל הרמטכ"ל, ב-5 באוקטובר בשעה 08:20, התבססו הערכות המצב על שלילת הסבירות של מתקפה מצרית-סורית, ובשתי החזיתות יחד ניצבו 300 טנקים. מאותו דיון גרם הספק בלבד לתגבור

* לפי נתוני המצפ"ה בעת הפקודה – 175.

כ-200 טנקים ושלוש סוללות תותחים. על אף הכוננות המוגברת דמתה ההיערכות בקווים הקדמיים ובפריסתם להיערכות לביטחון שוטף, שכזכור נועדה לתנאי הפסקת אש ורגיעה ממושכת בקו.

לפי תוכנית "שובך יונים", נועדה האוגדה להיפרס בשתי חטיבות טנקים ובחטמ"ר 275 בחזית התעלה, וכן בחטיבת טנקים מרוכזת בעורף במרחב רפידים-ביר תמדה. התוכנית פירטה את שלבי ההיערכות של האוגדה בכוחות סדירים מתוגברים (עם השלמות מילואים יחידתיות), בתוך 48 שעות מקבלת התרעה. לפי פירוט זה, בתוך 24 השעות הראשונות יתגברו החטמ"ר וחטיבת הטנקים הקדמית מספר מעוזים בטנקים צמודים ויוציאו פלוגות טנקים מהתעוזים המיועדים להפגזה אל חניונים קדמיים. חטיבת הטנקים העורפית תוציא את גדודיה ממשימות ומאימונים, תתרכז ותתכונן לתזוזה, ותנוע קדימה כדי לקבל מידי החטיבה הקדמית את הגזרה הדרומית של קו התעלה (מהאגמים ודרומה). החטיבות בקו היו חייבות לבצע את פעולות ההכנה שלהן בתוך שלוש שעות. החטיבה העורפית הייתה זקוקה, אחרי כינוס גדודיה, לארבע שעות כדי לתפוס את עמדותיה בגזרה הדרומית, ואגב כך היה עליה להעביר גדוד טנקים לחטיבה הקדמית. פעולות הכרוכות בגיוס מילואים ובהסעות ממרחבים עורפיים נועדו להסתיים בתוך 48 שעות, ובכלל זה החלפת חיילי המעוזים בחי"ר מאומן יותר וקידום יחידות ארטילריה.

לאחר השלמת הפריסה, היו כוחות השריון שבחזית התעלה אמורים להתחלק בשלושה קווים דלילים:

- תשע מחלקות טנקים בקו המעוזים, לרבות מחלקה בראס סודר.
- תשע פלוגות טנקים מוקטנות, לאחר שהוציאו מחלקות טנקים קדימה – בציר החת"ם.
- שלושה גדודי טנקים בציר הרוחב.

לפי הפקודה, נועדה עוד חטיבת טנקים להגיע לאוגדה בתוך 48 שעות, כדי להשלים את עוצמתה לשלוש חטיבות טנקים. כאמור, הדבר כבר נעשה: במקום חטיבה 7, שהופקעה לטובת רמת הגולן, הגיעה חטיבה 460, ובבוקר 6 באוקטובר הייתה עסוקה בהתארגנות קדחתנית במרחב רפידים-ביר תמדה.

ההיערכות במלוא הכוח, כלומר מעבר ממערך "שובך יונים" למערך "סלע", אמורה הייתה להיות מושלמת לפי הפקודה בתוך שלוש עד חמש יממות מהקריאה, והאוגדה הייתה אמורה ללחום לבדה, בסיוע מהאוויר, לפחות יממה, בעוד אוגדות המילואים בדרך.

בתקופת הרגיעה, כאשר אוגדה 252 פירטה את תוכניות הכוננות שלה לפי

"שובך יונים", היא הביאה בחשבון גם תגבור הדרגתי של הקו. לפי שיטה זאת, ייעשו בשלב ראשון רק פעולות בחטיבות הקדמיות, בלי להניע קדימה אחת מחטיבות השריון העורפיות, המרוכזות ב"אגרופים".

בבוקר יום הכיפורים נערכה קבוצת פקודות במפקדת אוגדה 252, ובה תדרך המפקד, אלוף מנדלר, כיצד לעבור ל"שובך יונים". סמוך לשעה 09:00 הופסק התדריך, כאשר הודיע אלוף הפיקוד טלפונית למפקד האוגדה על מלחמה אפשרית בשעה 18:00, והורה להימצא בכוננות להפעלת "שובך יונים" בשעה 17:00. זאת, מבלי לקדם חטיבה עורפית לגזרתה בקו לפני אותה שעה, סמוך לחשיכה אווירית, וזאת כדי למנוע "הידרדרות", כלומר פתיחת אש של המצרים בתגובה כביכול למהלך של ישראל. אלוף מנדלר ביקש להקדים את שעת הכוננות להפעלה ל-16:00 וקיבל את הסכמת אלוף הפיקוד. לפיכך הורה מפקד האוגדה למח"טים על הפריסה ב"אחת לפנים" (בעגה האוגדתית נהגו לכנות היערכות כזאת "שובך יונים קטן"): על החטיבות העורפיות להיכון לתזוזה החל בשעה 16:00; מפקד החטיבה הקדמית יתחיל בפעילות בגזרתו משעה זאת, ובהסתר, ובכלל זה יקדם את הטנקים האמורים לחבור למעוזים.¹¹⁰

אחרי המלחמה אמר אלוף שמואל גונן, כי בגמר תדריך הבוקר של הרמטכ"ל לאלופים, בשעה 08:00 בקירוב, הוא נשאר אצל הרמטכ"ל. לדבריו, הוא אמר לרב-אלוף אלעזר כי הוא מתכוון לפרוס חטיבת שריון לפנים ולהשאיר שתיים מרוכזות מאחור, עד איכון המאמץ העיקרי של המצרים, והרמטכ"ל אישר לו את הדבר. כך אכן הורה גונן למפקדתו בצאתו מעם הרמטכ"ל, ובשעה 09:00 לערך, בהגיעו לכאר שבע, הורה זאת טלפונית גם לאלוף מנדלר. כשהציג הרמטכ"ל לשר הביטחון, בשעה 11:00, את ההיערכות שבה יימצאו הכוחות בדרום לפנות ערב, שאל השר אם בהפתח האש יקודמו טנקים. הרמטכ"ל ענה בנוסח דומה לשל גונן: חטיבת שריון תהיה מוצבת לפנים ושתיים יהיו מרוכזות מאחור גם בלילה, עד שיאוכנו הגשרים והמאמצים.¹¹¹

את הכוונה למנוע תזוזות כלשהן של יחידות שריון, הן בעורף והן בקו הקדמי, הסביר אלוף גונן בשיקולו שלו, לנוכח אי-הוודאות שבפרוץ מלחמה, ומחשש שגילוי מהאוויר של תזוזות יביא להסלמה ולהידרדרות. באוגדה אף נאסר להוציא את הרק"ם מסככות מחסני החירום. בהמשך הבוקר שינה אלוף הפיקוד את דעתו על הפריסה והחליט להיערך בכל זאת לפי "שובך יונים" – בשתי חטיבות שריון לפנים, כי זאת הייתה הפריסה המוכרת והמתורגלת – אבל את שעת התזוזות לא שינה. לפיכך נועדה חטיבה 401 לנוע לגזרה הדרומית רק בשעה 16:00, וחטיבה 460 נועדה להתקדם לשטח ריכוז ב"פורדיה", ממזרח לטסה. בינתיים ניתנה הוראה

לסוללה אחת מגד"כ 403 לנוע על מובילים לגזרה המרכזית.¹¹² בשעה 12:00 נקלטה תשדורת או"ם, שהתפרשה כהתרעה על פתיחת אש קרובה. מפקד האוגדה הורה מיד לזרז את ההכנות בעוצבות העורפיות ולהימצא בכוננות לתזווה מידית. החטיבות העורפיות יצאו מהימ"חים ומהמחנות לשטחי ריכוז מחוץ להם. ליתרת גד"כ 403 הורה מפקד האוגדה לנוע על הזחלים. למעוזים הועברה הוראת "כוננות ספיגה", אבל ניתנה פקודה מפורשת שלא לקדם טנקים למעוזים.¹¹³

הכוחות הסדירים במערב סיני לא נערכו, אפוא, עד פתיחת האש לפי "שובך יונים", אשר הערכת המצב המקובלת ראתה בה את מערך הכוננות המינימלי הדרוש לעמוד בפני צליחה, ואפילו גזרתית בלבד. הם גם לא נערכו בהיערכות החלופית שנשקלה בבוקר – חטיבה לפנים ושתיים מאחור – שבה היו שלוש חטיבות טנקים אמורות להימצא במערב סיני, מכביש הרוחב ומערכה. עתה חנו החטיבות העורפיות במרחק של שעות נסיעה מאזורי הריכוז והפריסה.

למתקפת הפתע שיזמו המצרים הייתה השלכה אופרטיבית חמורה על יכולת הלחימה של הכוחות בדרום: בהיערכותם בעוצמה פחותה מהמינימום הנדרש לפי התוכנית, הם היו אמורים ללחום בבלימה למשך זמן רב מהצפוי, עד להגעת המילואים, ועם סיוע אוויר מצומצם מהצפוי.¹¹⁴

לקראת הצהריים של 6 באוקטובר זומנו אלופי הפיקודים ומפקדי הזרועות לתדריכים אישיים של הרמטכ"ל. בתדריך של האלוף גונן בלשכת הרמטכ"ל סוכמו המגמות המבצעיות לפיקוד:

- בערב יבלום הפיקוד, וכך יעשה גם ביום המחרת.
- בימים 8-10 באוקטובר תימשך צבירת הכוחות כדי לעבור למתקפת נגד.
- בליל 6-7 באוקטובר ניתן יהיה לבצע את "צפניה", וב-8 באוקטובר – את "בן-חיל".

האלוף נחפו לשוב למפקדתו והגיע אליה לפני השעה 14:00.¹¹⁵ אחרי השעה 13:00 נפגש הרמטכ"ל עם מפקד חיל הים, אישר את תוכניתו וסיכם שיוצאו שני סטי"לים דרומה ושניים צפונה, כדי לשפר את כיסוי המכ"ם ולהקדים את ההתרעה לחיל האוויר.

התדריך לאלוף פיקוד הצפון, יצחק חופי, ניתן בשעה 13:30, ובו הודגש, שעל הפיקוד לבלום במינימום אבידות. לפי התדריך, חיל האוויר מתכוון לתקוף את שדות התעופה הסוריים, בתנאי שמזג האוויר יאפשר זאת, ואחר כך את מערך

- והכנות – פרק מתוך הספר המצרי מלחמת רמדאן, מערכות, 276–277, עמ' 69; אנואר אל-סאדאת, סיפור חיי, ירושלים, 1978 (להלן: סאדאת), עמ' 183.
- 27 ב-3 באוקטובר הגיע לדמשק שר המלחמה של מצרים, אסמאעיל עלי, לתיאום מבצעי סופי. אז נלווה אליו בהא א-דין נופל, ראש המטה הפדראלי למבצעים, שהופקד על התיאום המבצעי עם הסורים. בדרכם חזרה נסעו בנפרד. נופל חזר לקהיר דרך עמאן, ותדרך שם את רמטכ"ל צבא ירדן. ראו: שמואל בר, מלחמת יום הכיפורים בעיני הערבים, תל אביב, 1986 (להלן: בר), עמ' 45, 47–48.
- 28 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 29 שם; על הרקע להתגבשות מדיניות הצליחה המצרית והתוכנית המבצעית, ראו: אלחנן אורן, "מבלימה לצליחת-נגד במלחמת יום הכיפורים, תשרי תשל"ד (אוקטובר 1973)", (להלן: מבלימה לצליחת-נגד), אצל: גדליהו גבירצמן, אבשלום שמואלי, יהודה גרדוס ואחרים (עורכים), ספר סיני ב', תל אביב, 1978, עמ' 962–966.
- 30 דיין, עמ' 682.
- 31 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דני אשר, "התוכנית הסורית למלחמת יום הכיפורים ומהלכי המלחמה", בתוך: חגי גולן, שאול שי (עורכים), "מלחמה היום" – חקרי מלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 2003 (להלן: מלחמה היום), עמ' 289–296.
- 32 סקירת סימפוזיון אסטרטגי של העיתון הסורי "תשרין" (להלן: "תשרין"), חצב, 12 בנובמבר 1979, עמ' 5–6.
- 33 דיין, עמ' 681–682, בעקבות: H. Heikal, Road to Ramadan, London, 1975, p. 215.
- 34 על שיקולי שעת ה"ש" ותיאומה ראו: סא"ל אבי שי (יונה בנדמן), "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית המתקפה", מערכות, 250, (להלן: בנדמן, מצרים), עמ' 23–26; גרסה של מצרים על השיקולים ראו: "תכנון והכנות" (הערה 26 לעיל), עמ' 69–70; אסטרטגים סוריים ציינו, שצבאם ספג אבידות כבדות בגלל ויתור סוריה בעניין העיתוי ("תשרין", עמ' 7–8).
- 35 סאדאת, עמ' 178.
- 36 בית הספר למודיעין, עבד אל-ע'ני אל-גמאסי, זיכרונות אל-גמאסי, מלחמת אוקטובר 1973, 1994 (תרגום מספרו של גמאסי, שיצא לאור בפרס ב-1989) (להלן: גמאסי), עמ' 116.
- 37 סעד א-דין שאזלי, חציית התעלה, תל אביב, 1987, עמ' 19–28.
- 38 ראיון עם שאזלי, "אל-ערבי", 15 באוקטובר 2000.
- 39 גמאסי, עמ' 231.
- 40 ראיון עם שאזלי, "אל-ערבי", 15 באוקטובר 2000. דיון בסוגיה ראו: שאול שי, "המחלוקת על מטרות המלחמה של צבא מצרים במלחמת יום הכיפורים", בתוך: מלחמה היום, עמ' 279–288.
- 41 לעניין ההונאה ראו: אהרון זאבי, "היבטים מדיניים בתוכנית המצרית להונאה במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 338, עמ' 4–9; יגאל שפי, "ההונאה המצרית במלחמת יום הכיפורים", בתוך: מלחמה היום, עמ' 153–172.
- 42 על המועד הצפוי למתקפות נגד אסטרטגיות ראו: בנדמן, מצרים, עמ' 30; על משך העצירה ראו: שם, עמ' 22; בר מציג את "העצירה האופרטיבית" בצורה מוטעית, כיוון שלא ציין נכונה את המטרות האופרטיביות לשלב הראשון (בר, עמ' 36, 52); במצרים גרסו אחרי המלחמה ש"העצירה האופרטיבית" נבעה מתפיסה שגויה, וכי הייתה זרע לכישלונות (בר, עמ' 72–73, 75).

- 43 בנדמן, מצרים, עמ' 30.
- 44 נראה שלפני המלחמה צורפו עשרה טנקי עתודה, כדרוש לפלוגה, לכל גדוד טנקים, בלי צוותים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 45 בנדמן, מצרים, עמ' 26.
- 46 ארכיון המחלקה להיסטוריה. בפקודות של מפקדות הארמיות ושל עוצבות ארמיוניות שנפלו לידי צה"ל מדובר בהשלמת השלב הארמינוני הראשון כבר ביום ה"ע" ועוד 1. לעומת זאת, מצויות בידי צה"ל פקודות של דיוויזיה 7 מארמיה 3 ושל דיוויזיה 2 מארמיה 2, שלפיהן השלב הארמינוני הראשון מסתיים עד גמר יום ה"ע" ועוד 2. יש שהסיקו מכך שהשלב הראשון הוארך ליומיים וחצי. ייתכן שתפיסת "העצירה האופרטיבית" גררה אחריה הכנסת "עצירות טקטיות" להתבססות ולהדיפת התקפות נגד גם בשלב האופרטיבי הראשון.
- 47 בנדמן, מצרים, עמ' 28. המקורות המצריים טוענים, שהנחתת הקומנדו לא נועדה להכשיר פריצות לעומק, אלא להשהות את כוחות העתודה הישראליים (בר, עמ' 53-54). אולם הסבר זה כשלעצמו אינו מספק לגבי הנחתת קומנדו במעברי הגידי והמתלה ולגבי שיגור שני גדודי חטיבה ממוכנת עצמאית 130 לחבור אליהם.
- 48 בנדמן, שם.
- 49 שם, עמ' 58-59, 74.
- 50 בפקודת ארמיה 3 נועדו הדיוויזיות לתקוף מעוזים כבר בעת הצליחה וההתבססות בסוללה (ארכיון המחלקה להיסטוריה)/ דיוויזיה 7 לא נהגה כך למעשה.
- 51 שם.
- 52 שם.
- 53 שם.
- 54 שם. החבירה לקומנדו נקבעה לשעה 24:00 ביום ה"ע", ותפיסת אלמגור – לבוקר יום "ע" ועוד 1. בהערה על המפה נאמר שתפיסת חסימה בוורד הגליל נועדה לאבטח את החטיבה השכנה (הפועלת בגזרת כביש קונייטרה-ראש פינה) מפני כוחות העתודה הישראליים, שיתכנסו כצפוי בבקעת גינוסר. קצינים סוריים דיברו על תוכניות שלא גובשו (Vague) לשלב שני – התקדמות לתוך הגליל המזרחי. ראו: Col. Trevor N. Dupuy, *Elusive, Victory, The Arab Israeli Wars 1947-1974*, London, 1978, p. 433 (להלן: דופוי).
- 55 ארכיון המחלקה להיסטוריה. לדברי קצינים סוריים נקבע מראש, שרק דיוויזיית שריון אחת תושקע בניצול ההצלחה באחת הגזרות, וכי השנייה תישאר בעתודה (דופוי, עמ' 443).
- 56 ארכיון המחלקה להיסטוריה; סא"ל דוד [ענבר], "צבא ירדן במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 266 (להלן: ענבר, ירדנים), עמ' 28-29; ראו גם ההיסטוריה הרשמית של צבא ירדן: Brig. Syed El-Edroos, *The Hashemite Arab Army, 1908-1979*, Amman, 1980 (להלן: אדרוז).
- 57 על ההסבר שנתנו העיראקים לשיקולי מצרים וסוריה נגד שיתופה של עיראק ראו: צבי עופר (עורך), *צבא עיראק במלחמת יום הכיפורים*, תל אביב, 1986 (להלן: צבא עיראק), עמ' 66-67; על מדיניות ממשלת הבעת' העיראקית כלפי הכורדים ראו: אריה שמואלביץ, "האם יקיץ הקיץ על מרד הכורדים?", *סקירה חודשית מס' 5*, מאי 1975, עמ' 41 ואילך; עפרה בנג'ז', "דרכי התבססותו של משטר הבעת' בעיראק", *סקירה חודשית מס' 11*, נובמבר 1976, עמ' 44-47; על החשש של העיראקים מההמרה בכורדיסטן בפרוץ מלחמת יום הכיפורים ראו: צבא עיראק, עמ' 75; על חידוש היחסים הדיפלומטיים בין עיראק לאיראן, כדי לוודא רגיעה בגבול המזרחי, ראו: שם, עמ' 69; על המעורבות האפשרית של ברית המועצות – ארכיון המחלקה להיסטוריה.

- 58 לטענת העיראקים, בקשותיהם לקבל מובילים מסוריה, מכוויית ומירדן, להחשת ההיסע בתחילתו, הושכו ריקם (צבא עיראק, עמ' 81-82).
- 59 הצעת סאדאת דלפה ל"אל-נהאר" הביירותי. הוא עצמו הזכיר את ההדלפה בנאום באפריל 1979, "מעריב", 10 באפריל 1979, עמ' 17.
- 60 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 61 שם.
- 62 שם.
- 63 שם.
- 64 שם.
- 65 בנדמן, מצרים, עמ' 20.
- 66 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 67 שם.
- 68 שם.
- 69 שם.
- 70 שם. פירוט נוסף ראו: אורי בר-יוסף, הצופה שנרדם – הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה, לוד, 2001 (להלן: הצופה שנרדם), עמ' 295-296.
- 71 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 72 שם.
- 73 שם.
- 74 שם; דיין, עמ' 573. ראש אמ"ן הזכיר את ההתרעה שקיבל ראש "המוסד", וציין כי הוא מצפה למידע משלים "עד הערב". אותו מידע הוא שהביא לפנות בוקר של 6 באוקטובר להתרעת "מלחמה הערב". בשעה 10:00 חזר ראש אמ"ן על הערכתו בדיון עם ראש הממשלה, והזכיר את האפשרות שהמשפחות הסובייטיות מפונות מפני התקפה מצרית-סורית, העיר הפעם שסיבה זאת "מאוד לא סבירה, אך אולי הרוסים חושבים שבכל זאת אלה עומדים לתקוף, כיוון שאין הם מכירים טוב את הערבים". בהמשך היום התקבלה ידיעה, שהייתה עשויה לתמוך בגרסה שלפיה הסובייטים החליטו על פינוי בתגובה על כוונת מצרים וסוריה לפתוח במלחמה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 75 שם; רמטכ"ל צבא מצרים תיאר את פינוי המשפחות הסובייטיות כ"מבוהל" (panicky). ראו: Lt. Gen. Saad El-Shazly, *The Crossing of the Suez*, San Francisco, 1980, p. 142 (להלן: שאזלי).
- 76 Abba Eban, *The New Diplomacy – International Affairs in the Modern Age*, New York, 1983, pp. 209-210.
- 77 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ישי קורדובה, מדיניות ארצות ברית ב"מלחמת יום הכיפורים", תל אביב, 1987 (להלן: קורדובה, ארצות הברית), עמ' 30; על מעגל הקסמים המודיעיני ראו: Alan Dowty, *Middle-East Crisis – US Decision-Making 1958, 1970, 1973*, Berkeley, Los Angeles & London, 1984, pp. 209-210 (להלן: דאוטי). לארצות הברית הוצעו שני הסברים לבוא המטוסים הסובייטיים: אירע משבר ביחסים עם מצרים ועם סוריה, או הסובייטים מעריכים ש"יפרצו מעשי איבה" (קיסינג'ר ב', עמ' 467).
- 78 קיסינג'ר ב', עמ' 465-467, 469-470; ראו גם: אריה בראון, משה דיין במלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 1992 (להלן: בראון), עמ' 350.
- 79 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דיין, עמ' 574. השדר הועבר לארצות הברית בשעה 23:30 שעון ישראל (קורדובה, ארצות הברית, עמ' 30-31).
- 80 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דיין, עמ' 574.
- 81 ארכיון המחלקה להיסטוריה.

- 101 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דיון, עמ' 576.
- 102 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סגן הרמטכ"ל העיר, שהגיוס החל באיחור וכי המילואים ייכנסו למערכה רק בבוקר המחרת.
שם. 103
- 104 שם; דיון, עמ' 578.
- 105 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על צמצום היקף המכה האווירית המתוכננת ומשמעותו – ראו: טל, עמ' 171, 186; גולן, המכה האווירית עמ' 58.
- 106 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
שם. 107
- 108 אלוף פיקוד הצפון אמר אחרי המלחמה, כי הפעם הראשונה שנאמר בה באורח חר- משמעי, שצפויה מלחמה כוללת הייתה בתדריך לאלופים בבוקר 6 באוקטובר. למרות זאת, בפיקוד לא ניתנו גם אז הוראות לשינוי ההיערכות (שם).
- 109 שם; המידע על נח"ל גשור – ראו: במחנה נח"ל, דצמבר 1973, עמ' 18.
- 110 פקודות אלוף גונן – ארכיון המחלקה להיסטוריה. אוגדה 252 סיכמה את הכנותיה לפעולה בשני השלבים – "שובך יונים קטן" ו"שובך יונים מורחב", או "גדול" – בדיון מטה ב-5 באוקטובר בשעה 18:00. כאשר קיבל מפקד האוגדה מאלוף הפיקוד את הוראות הטלפונית, פקד להימצא בכוננות ל"שובך קטן" (שם).
- 111 שם; בכינוס לסיכום המלחמה הזכיר רא"ל אלעזר את הנחיותיו, אך דיבר על הנחיות מהצהריים ולא מהבוקר (שם); ועדת אגרנט טענה על אי-בהירות בהנחיות האופרטיביות שניתנו לפיקוד הדרום (דוח אגרנט, עמ' 40-41); הרמטכ"ל חלק עליה (דוח אגרנט, עמ' 144-145).
- 112 ארכיון המחלקה להיסטוריה. נראה, שהחלטת אלוף הפיקוד על דחיית הפריסה לא הייתה ידועה לרמטכ"ל. דברי אלוף גונן על שינוי דעתו ועל החלטתו לפרוס לפי "שובך יונים" (ולפי הוראות אלו נהג מפקד האוגדה בפרוץ האש) – שם. זמן המשלוח של מברק אג"ם-דרום – 10:00. לאוגדה הוא הגיע רק בשעה 14:15 (שם).
- 113 שם.
- 114 ועדת אגרנט ראתה בפריסת הכוחות בסיני שגיאה של אלוף הפיקוד (דוח אגרנט, עמ' 42-43); האלוף טל גרס, בדיעבור, ששיטת ההגנה לא עמדה "במבחן מלא" של מלחמה כללית, בגלל אי-הימצאות די כוחות סדירים ואי-גיוס המילואים (טל, עמ' 154).
- 115 ארכיון המחלקה להיסטוריה. ייתכן שהאלוף עדכן את הרמטכ"ל על החלטתו להיערך לפי "שובך יונים", כלומר ב"שתיים לפנים", בפגישתם בצהריים, אבל יש ספק בכך. על כל פנים, האלוף לא אמר לרמטכ"ל שעיכב את התזוזות עד השעה 16:00. לפיכך נראה, שהרמטכ"ל לא ידע כי החטיבות העורפיות, "המרוכזות", עדיין חונות במחנות ואדי מליז (שם).

שער שלישי

**מתקפת הפתע וקרבות הבלימה,
6-7 באוקטובר**

פרק ו'

פתיחת המתקפות וקרבות הבלימה –

6 באוקטובר

צליחת התעלה (מפה 9)

המתקפה המצרית החלה ב־6 באוקטובר בשעה 14:05, בהרעשה מאסיבית מכינה של ארטילריה לכל אורך התעלה, על המעוזים ועל הצמתים שממזרח להם. בשעה 14:24 צלח הדרג המסתער את התעלה לכל אורכה בכ־20 גזרות צליחה, בחיפוי הרעשה ארטילרית וירי נ"ט ממשטחי ירי בגדה המערבית.

הצליחה נפתחה על יד חמש דיוויזיות חי"ר מתוגברות, חטיבת "פורט סעיד" – חטיבה ממוכנת עצמאית – וכן אגדי קומנדו, ובסך הכל כ־12 חטיבות חי"ר בדרג הטקטי הראשון. החטיבות המסתערות הסתייעו בריכוזים ארטילריים מאסיביים ובמטס התקפה של חיל האוויר המצרי, שתקף מטרות בקדמת סיני, עד רפידיים, ובקרבת שרם א־שייח'. מטוסי האויב תקפו מפקדות קדמיות ומחנות. כמו כן הותקפו שדות תעופה בצפון סיני ובאופירה, סוללות "הוק", תחנות מכ"ם וסוללת 175 מ"מ – בסך הכל 128 גיחות התקפה.

העוצבות המצריות הצולחות בדרג הטקטי הראשון, מצפון לדרום, לפי גזרות ההגנה של כוחות צה"ל והמעוזים שבהן היו:¹

מעוזים	נתקפת	גזרה	עוצבה מצרית צולחת
	עוצבות ויחידות	הגזרה והאזור	
מ"בודפסט" עד "דרורה"	חטמ"ר 275, גדוד חי"ר 68	צפונית – השרטון והמלחות	חטיבה עצמאית 135
			הארמיה השנייה
מ"כתובה" עד "מפרקת"	חטמ"ר 275, גדוד טנקים 9	צפונית – אזור קנטרה	חטיבות חי"ר 134, 9 (מדיוויזיית חי"ר 18)
מצפון לאגם תמסח – "חזיון" ו"פורקן". מדרום לאגם תמסח – "מצמד" ו"לקקן".	חטיבה 14 גדוד טנקים 184	מרכזית – מצפון לאגם תמסח עד האגם המר הגדול	חטיבות חי"ר 120, 4 (מדיוויזיית חי"ר 2); חטיבות חי"ר 112, 16 (מדיוויזיית חי"ר 16)
			הארמיה השלישית
במצר האגמים המרים – "בוצר". על כביש גידי – "ליטוף". מכביש מיתלה, ודרומה – מ"מפצח" עד "אגרופית".	חטיבה 401, גדוד טנקים 52	דרומית – מהאגם המר הקטן עד מפרץ סואץ	חטיבה ממוכנת עצמאית 130 חטיבות חי"ר 8, 12 (מדיוויזיית חי"ר 7); חטיבות חי"ר 7, 5 (מדיוויזיית חי"ר 19)

כל גזרת הגנה גדודית עמדה, אפוא, בפני צליחת שלוש עד חמש חטיבות חי"ר מצריות. לאחר הגישור עמדו לצלוח בכל גזרה דיוויזיונית גדודי הטנקים החטיבתיים, החטיבה הממוכנת וגדוד הטנקים הדיוויזיוני, ועוד חטיבת טנקים חוברת לתגבור. בשתי היממות הראשונות נועדו להיכנס לפעולה בגדה המזרחית

בהתקפות האוויר נפגעו מספר מטרות באזורי הבסיסים, ובגדוד 195 (חטיבה 401) נהרגו עשרה שריונאים מפלוגת המפקדה.

מפקדת האוגדה ברפידים פקדה מיד על שתי חטיבות הטנקים לנוע אל כביש הרוחב, לקראת קבלת משימות. חטיבה מוקטנת 460 (גדוד "שוט" 198; גדוד "מגח" 79), בפיקוד אל"ם גבי עמיר, יצאה מרפידים לטסה. מחטיבה 401 (טנקי "מגח"), בפיקוד אל"ם דן שומרון, הוצא גדוד 196 לציר "פדוי", כדי לאבטח את מבוא רפידים, והחטיבה המוקטנת יצאה בציר גירי ("פוררת"). מג"ד 424 נשלח עם פלוגה מהגזרה המרכזית לראס סודר, ליטול פיקוד על גזרת מפרץ סואץ, מדרום ל"צידר".

בשעה 15:00 בערך התברר למפקדת האוגדה ולפיקוד, שהחלו לקבל ידיעות על צליחות, שאין מאמץ עיקרי יחיד של המצרים, וכי הם פועלים לאורך כל הקו. בשעה 16:00 התרשמו באוגדה ובפיקוד, שהגזרה הצפונית נמצאת במצב קשה ביותר. אלוף הפיקוד ביקש סיוע אוויר ומטוסים כווננו נגד אזורי הצליחה. מפקד האוגדה הורה למח"ט 460 לנוע, עם גדוד 198, לגזרה הצפונית. אחר כך הופנו לעבר אותה גזרה גם שתי פלוגות "מגח" מגדוד 196 ("כוח לפידות", על שם מפקדו, סא"ל יעקב לפידות). על גדוד 79 של חטיבה 460 הוטל להישאר בגזרה המרכזית ולחבור אל חטיבה 14. בהגיע חטיבה 401 לכביש הרוחב, קיבל המח"ט הוראה להמשיך לגזרה הדרומית.

עד שהגיעו חטיבות 460 ו-401 לאזורי הצליחה, לחמו באויב הצולח רק המעוזים והשריונאים של חטיבות 275 ו-14. כן נפרסו עוד שלוש סוללות ארטילריה בגזרה המרכזית, ומעט הסוללות פיצלו את האש למעוזים ולסיוע לשריון, לעתים עד הקצאת קנים בודדים למשימות ירי. תקלות טכניות אירעו במסעה של סוללת התותחים הראשונה שקודמה מרפידים, ועד שעה 16:25 היא נותרה עם קנה תקין אחד בלבד.

מפתיחת ההפגזה המצרית קודמו הטנקים בחזית התעלה לפי תוכנית "שובך יונים". פלוגות יצאו מהמעוזים למשטחי ירי ולעמדות טבעיות ממזרח למעוזים, ופוצלו לצמדים או למחלקות טנקים, שיצאו ללחום את מלחמתם.

בגזרה הצפונית קודמו צמדי טנקים למעוז "בודפסט" ול"סנפירים" שבדרכי הביצות. פלוגות טנקים יצאו לצומתי ציר "לקסיקון" שבעורף המעוזים "מילנו" ו"מפרקת", ואחר כך רוכזו מול "מפרקת". כל הכוחות, למעט הצמד שנע ל"סנפיר" שבעורף "לחצנית", הגיעו למקומם בלי שנתקלו באויב ונכנסו ללחום בטנקים ובמשגרי נ"ט שעל המשטחים הגבוהים ("הרמפות") שמעבר לתעלה, ובכוחות חי"ר בגדה המזרחית. מגדוד 9, שאליו הצטרפה גם פלוגת חרמ"ש מגדוד 79, נותרו

בערב טנקים יחידים וזוגות באזור הביצות, שני הטנקים שבמעוז "בורפסט" ושרידי פלוגה מול "מפרקת" (ופלוגת חרמ"ש מגדוד 79).

בגזרה המרכזית קידם מח"ט 14 מחלקת טנקים לעמדות שממזרח למעוז "מצמד", ופלוגות טנקים מוקטנות לעמדות שממזרח למעוזים "חיזיון" ו"פורקן" (ביניהן פלוגת טנקים מגדוד 196, שהגיעה בשעה 16:00 כפלוגת טנקים שלישית לגדוד 184). הכוחות נתקלו בצייד טנקים ונכנסו לקרב עימם ועם חי"ר שעל הסוללות. בשעה 16:00 הגיעו כ-200 רגלים מצריים עד תעוז "טלוויזיה", בעומק שמונה ק"מ מהתעלה (ייתכן שהונחתו ממסוקים שלא נצפו). מחלקה מפלוגת החרמ"ש, שעמדה לצאת לטסה, נכנסה לקרב אתם והזעיקה תגבורת. הכוח המצרי נפגע והונס.

בגזרה הדרומית הניע מח"ט 14 צמדי טנקים למעוזים "בוצר" ו"מסרק", ולראס סודר. יתר הטנקים נעו בשלוש פלוגות. פלוגה מוקטנת מגדוד 52 נתקלה באזור "ליטוף" בצוות קרב מהחטיבה הממוכנת 130 ופגעה בכ-20 כלים. שתי הפלוגות האחרות נתקלו בצייד טנקים בקרבת "מפצח" ו"מסרק", ונגרמו להן אבידות ניכרות. ארבעה טנקים חברו אל מעוז "מסרק".

בערב נותרו גדודי חטיבה 14 מדוללים לאחר אבידותיהם ומפוצלים לפלוגות ולמחלקות. אלו ניצבו בעמדות מאחורי המעוזים וציפו לבוא תגבורות מהחטיבות העורפיות, שאחד מגדודיהן כבר נכנס לקרב הרחק מאחור, ליד כביש הרוחב, בשעה 16:30.

הפריצה הסורית לגולן (מפה 8)

סמוך לשעה 14:00 פתחו הסורים באש הכנה ארטילרית כבדה, שנמשכה כשעה, וחיל האוויר הסורי פתח במטס התקפה מצומצם יחסית, שכלל 52 גיחות נגד מפקדות ומתקנים צבאיים ברמת הגולן ונגד מוצב החרמון. בהתקפת אוויר על מחנה נפח נפגעו כעשרה חיילים (פגיעה במערכת החשמל הכבידה על הנדחקים לחפ"ק הצר). בהתקפות אוויר סוריות אחרות לא הושגו פגיעות של ממש.

בחסות סוללות טילי קרקע-אוויר ניידות, שהיו פרוסות במערך צפוף, פתחו שלוש דיוויזיות חי"ר סוריות במתקפה לפריצת "הקו הסגול" ולהבקעה לעומק. שבע חטיבות החי"ר של הדרג הטקטי הראשון הסתייעו ב-157 סוללות ארטילריה (כ-25 סוללות לגזרה חטיבתית). בו בזמן הונחת כוח מגדוד צנחנים סורי משני מסוקים מערבית למוצב החרמון וחסם את כביש הגישה אליו, כהכנה לכיבושו על ידי שאר הגדוד בשלב השני. מסוק שלישי התרסק בניסיון נחיתה ומרבית אנשיו נספו. שישה מסוקים סוריים המריאו אל יעדם, אך לא ביצעו את משימתם בגלל מזג האוויר.

וחברו למחלקה מפלוגתם שהחזיקה ברכבל התחתון, בלא שהתריעו למוצב על נחיתת הסורים.

בעוד כוח החסימה הסורי מתמקם בעמדותיו, עשה שאר גדוד הצנחנים הסורי את דרכו ברגל מהחרמון הסורי לעבר המוצב הישראלי, כשהוא מאורגן בשמונה צוותי לחימה מחלקתיים (מג'מועות). בשעה 15:15 בערך, כאשר שתי המג'מועות הראשונות הגיעו לקרבת המוצב, חדלה הארטילריה הסורית לירות וכוח הרתק פתח באש נק"ל לעבר המוצב. באותה שעה התקרב מדרום מערב למוצב מסוק רביעי, שממנו זינקו 16 לוחמי קומנדו מובחרים, שחלקם הצטרפו להסתערות לעבר המוצב וחלקם התמקמו ככוח רתק נוסף.

משפסקה ההפגזה על המוצב והחלו להישמע באולם המרכזי קולות ירי של נשק קל מבחוץ, יצאו מפקד המוצב ועוד ארבעה לוחמי "גולני" אל משטח הלחימה, דרך הפתח המערבי העליון. הם הבחינו בעשרות חיילים סוריים המתקדמים על הכביש לעבר שער המוצב, וכן בכוח רתק השוכב על סוללת עפר מחוץ לגדרות המוצב. בהיעדר עמדות לחימה, התפרסו מפקד המוצב והלוחמים על השכפ"ץ שמימין לפתח ופתחו באש ממקלע המא"ג ומנשקם האישי. הסורים הופתעו מהאש שנורתה לעברם והתקדמותם לעבר השער נבלמה. המא"גיסט נהרג מיד וסמל המוצב תפס את מקומו. מפקד המוצב הבחין שתחמושת הלוחמים אוזלת במהירות, ירד לאולם המרכזי והתקשר בטלפון למח"ט 820. הוא הסביר את מצבו וביקש ממנו להנחית בדחיפות "אש על מוצבינו". המח"ט אישר את בקשתו ומפקד הסיוע החטיבתי החל לטפל בכך. לוחמי "גולני" המשיכו לירות לעבר הסורים ומנעו את חדירתם למוצב עד שהחלה הפגזת צה"ל בשעה 15:45 בערך. אז הורה מפקד החטיבה למפקד המוצב להסתגר בתוכו עד תום ההפגזה ולפרוץ החוצה רק בפקודה שלו. בשל אי-הבנה לא יצאו יותר הלוחמים מהמוצב והמשיכו להגן על פתחיו מבפנים.

הסורים הסתערו לתוך חצר המוצב וכמה מהם חדרו דרך הפתח המערבי העליון למפלס העליון שלו, כשהם משליכים רימוני רסס ורימוני עשן ויורים צרורות לעבר חדרי העבודה. כניסתם למוצב הייתה הססנית ואיטית ולוותה בירי רב ובקריאות בעברית ובערבית לאנשי המוצב להיכנע. כמה מהם ירדו בגרם המדרגות שהוביל לעבר האולם המרכזי והשליכו רימונים לעברו. הם הגיעו לאולם המרכזי, אך לא העזו לטהר את החדרים שהיו בו, או את המחילות היוצאות ממנו. ככל הנראה הם הפעילו גם מחולל עשן, שפעל בעזרת מנוע קטן. האולם התמלא בעשן, באבק ובקולות נפץ וירי, שגרמו לתופעות של פאניקה והיסטריה בקרב החיילים המקצועיים. העשן הסמיך גרם לתחושת מחנק אצל החיילים, ומשחשבו שהסורים משתמשים בגזים, החלה אנדרלמוסיה באולם המרכזי. חיילים התרוצצו מבוהלים בחפשם מחסה

במחילות היוצאות מהאולם המרכזי. חלקם הוכו בהלם ונתרו קפואים במקומם בחדרים, שהיו ממוקמים לצד האולם המרכזי. בין השעות 16:00-17:00, הזמן שבו חדרו הסורים רק לחלקו העליון של המוצב, השיבו חלק מהחיילים אש מפיונות שונות באולם המרכזי לעבר גרם המדרגות ומנעו מהסורים לרדת. בשלב הזה ניסה מפקד המוצב לרכז את האנשים מהמחילות השונות ומהחדרים שבאולם המרכזי לעבר אחת המחילות. זה השלב שבו נותק הקשר בין המוצב ובין העולם החיצון.

בשעה 17:30 בערך ניסה מפקד המוצב לפרוץ ממנו דרך אחת המחילות, כדי להיחלץ דרכה ולנוע לרכבל העליון, אך נתקל בסורים ושב לאחור. מהשלב הזה התרכזו מרבית אנשי המוצב באותה מחילה, למעט הרופא ושלושה לוחמי "גולני", שאחד מהם היה הרוג והשני פצוע. חמישה אחרים הסתתרו בשני בונקרים במפלס התחתון. בשל העובדה שחלק מהאנשים כלל לא הכיר את המוצב ולא התמצא במבוכים, הם התפצלו לשתי קבוצות נפרדות, שהיו קרובות זו לזו. בסביבות השעה 19:00 חדרו הסורים לטהר את פנים המוצב והשתרר שקט יחסי.

בשעה 16:50 בערך קיבלה תצפית "חדווה" הוראה לשוב למסעדה דרך הרכבל התחתון ואנשיה החלו לנוע עם הנגמ"ש שלהם על הכביש המוליך אליו. בשעה 17:00 בערך, בעת שהתקרב הנגמ"ש לעיקול נחל שיאון, שבו הייתה ממוקמת תצפית "טלי" עם זחל"ם מרגמה 81 מ"מ, נפתחה לעברו ולעבר "טלי" אש כבדה מהרכס שמעליהם. הנגמ"ש נפגע מפצצת אר.פי.גי ונבלם במרכז הכביש. שלושה לוחמים נהרגו במקום והשאר נפצעו ותפסו מחסות. מפקד תצפית "טלי", שעמד חשוף בזחל"ם, נפגע מכדור בגבו, אך נהג הזחל"ם הניע את רכבו ודהר מהמקום לרכבל התחתון. הכוח הסורי התוקף היה ככל הנראה כוח החסימה מגדוד סיור מטכ"לי 87, שאמור היה להתמקם ב"עיקול הטנק" מבעוד לילה, אך טעה בדרכו והתמקם מעל לכביש שבין הרכבל התחתון לבין הר דב. הסורים ירו זמן ממושך, אך הסתלקו מהמקום מבלי לרדת אל הכביש. עם רדת החשיכה, בשעה 17:35 בערך, לאחר שהכוח הסורי הסתלק מהמקום, דיווח מפקד "חדווה" בקשר למפקדת פלוגת התעסוקה של גדוד הנח"ל בהר דב על ההיתקלות ועל הנפגעים וביקש חילוץ. זו דיווחה על ההיתקלות לחמ"ל חטמ"ר 820 בנפח. התארגנות כוח החילוץ, שכלל רופא, חובש וחמישה לוחמים, ארכה כשעה. הכוח שנע על שני נגמ"שים התקדם לאט, בזהירות וללא אורות. בשעה 18:30 בערך הוא הגיע למקום ההיתקלות, טיפל בפצועים ופינה אותם ואת ההרוגים מהשטח. מאותה העת ועד סוף המלחמה לא נכנס יותר כוח של צה"ל לשטח שבין הר דב ובין החרמון.

בשעה 19:30 בקירוב יצא, בהוראת מח"ט 820, מ"פ החרמון ממסעדה לרכבל התחתון, עם נגמ"ש ועם מחלקת טנקים שסופחה אליו, כדי לבדוק מה קורה בחרמון

וכדי לפנות את הפצועים שהגיעו לשם אחר הצהריים. הכוח הגיע בשעה 21:00 בערך לרכבל התחתון. לאחר שהמ"פ נוכח שברכבל התחתון הכול תקין ודיווח על כך למפקדת הגדוד, הורה לו המח"ט שמחלקת הטנקים תישאר במקום כדי להגן עליו ולפנות את פצועים. משום מה פינה המ"פ בעצמו את הפצועים לנפח. בהגיעו לשם סמוך לחצות, נכנס לבונקר הפיקוד ודיווח לאלוף ולשאר המפקדים על שאירע בחרמון.

בשעה 21:00 בערך החליט מפקד המוצב לנסות ולהיחלץ ממנו לעבר הרכבל התחתון. בשל נתק בין האנשים, הצליחו לחמוק מהמוצב רק הוא ו-16 חיילים. הם חצו שדה מוקשים, ירדו לעמק בולען ונעו מערבה לעבר הרכבל העליון. מעט לפני השעה 23:00, כאשר החלו לרדת במדרון הסלעי לעבר עיקול הכביש המוליך מהרכבל העליון ל"עיקול הטנק", זיהה אותם כוח החסימה הסורי ופתח לעברם אש. מפקד המחלקה של "גולני" ועוד חמישה מלוחמיו הסתערו במורד הגבעה. שלושה נהרגו במקום ושניים נפצעו ונפלו בשבי למחרת בבוקר. קצינים וחיילים נוספים תפסו מחסות והשיבו אש. הקת"ק נפצע קשה ומת מפצעיו מאוחר יותר. 11 הנותרים הצליחו להיחלץ ממקום ההיתקלות, כשחלקם פצועים קל, והתפזרו בשטח. במהלך הלילה וביום שלמחרת הצליחו רק עשרה מהם להגיע בשלום לקווי כוחות צה"ל. חייל נוסף שנקלע למקומו של גדוד קומנדו סורי, נלכד וחוסל.

עם שחר ה-7 באוקטובר הוחלט בפיקוד לפנות את הכוח שהיה עדיין ב"עיקול הטנק". כוח הקת"ק והפלגה מיחידת הל"א המטכ"לית ירדו לרכבל התחתון, חברו למחלקת הטנקים ולכוח החי"ר שהחזיק במקום, ויחד ירדו בשיירה למסעדה. לפני הצהריים ניסו שאר חיילי המוצב, בפיקוד סמל מחלקה מחטיבת "גולני", להיחלץ ממנו, אך בעת היציאה פתחו עליהם הסורים באש. בחילופי האש נהרגו הסמל ועוד שני חיילים. 27 חיילים שנשבו הובלו ברגל למוצב החרמון הסורי. בדרך חוסל אחד מהם – לוחם "גולני" פצוע שהתקשה ללכת. במוצב נותרו חמישה חיילים שהסתתרו במפלס התחתון. הם נשבו ב-12 באוקטובר, לאחר שהתגלו באקראי. מבין 54 החיילים שהיו במוצב בהיפתח האש נחלצו עשרה, 31 נשבו ו-13 נהרגו במוצב ובסביבתו. לצה"ל נגרם נזק מודיעיני חמור, בשל נפילת הציוד המסווג ובשל המידע שמסרו לסורים מקצת השבויים.⁷

החזית הירדנית

ערב המלחמה קיים פיקוד המרכז, בפיקודו של אלוף יונה אפרת, פעילות ביטחון שוטף שגרתית במרחבי יהודה ושומרון, וגשרי הירדן היו פתוחים לתנועה, תוך

מהקרקע הפילה שניים מהם. ניסיון המצרים לתקוף מכלי דלק גולמי בלילה הראשון למלחמה היה תקדים לפגיעה במטרות תשתית שאינן צבאיות במובהק, כגון מטרות דלק ותחנות כוח.¹¹ בשעה 21:30 נפגעה ושותקה יחידת הבקרה באופירה משני טילי "קלט", ששוגרו ממטוס "טופולב-16".

חיל האוויר המשיך לתקוף בלילה, וביצע כ-45 גיחות בחזית הדרום, לרבות גיחות סיוע לחיל הים. אולם את עיקר מאמציו השקיע החיל בהכנות למתקפה האווירית בבוקר המחרת, שבה קיווה להשיג חופש פעולה בשמי התעלה. המצב חייב לפעול כאן בקדימה ראשונה, אף כי הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר העדיפו לתקוף תחילה את חיל האוויר הסורי.

מוצב הפיקוד העליון

מפרוץ המלחמה עשה הרמטכ"ל לקדם במהירות המרבית תגבורות לחזיתות. הגיוס, ההצטיידות וההקצאות אולתרו, בדילוג על חלק משלבי ההתארגנות בימ"חים: השריון הונע על מובילים ועל זחליו, מתוך כוונה שיקדים להגיע לשטח, ויחידות משנה קודמו והוטלו לפעולה, תוך שיבוש האורגניות של עוצבות ויחידות. הודות לאלתורים החפוזים הגיעו מרבית כוחות היבשה לחזיתות בתוך 36 שעות, במקום 96 שעות לפי נוהלי הגיוס. סגן הרמטכ"ל ראה בפריסה המזורזת את אחד הגורמים ש"הציילו את המלחמה".¹²

למצפ"ה הצטרפו אחר הצהריים האלופים (מיל') רחבעם זאבי ואהרון יריב, והחלו משמשים בפועל עוזרי הרמטכ"ל.¹³ במקביל, זימן שר הביטחון את הרמטכ"לים לשעבר ותדרך אותם. אחדים מהם שהו תכופות במצפ"ה במהלך המלחמה, וביניהם – רב־אלוף יגאל ידין.

לאחר שהידיעות מן החזיתות החלו מצטברות, כונס קד"ם הרמטכ"ל בשעה

18:30 ונמסרה בו הערכת אמ"ן, שעיקריה היו:

- בחזית הדרום – בתעלה יעשו המצרים בלילה מאמץ רב להשיג את היעדים ההכרחיים, לפי הדוקטרינה הסובייטית, לקראת הפעלת דיוויזיות השריון בבוקר המחרת.
- התוכנית המצרית היא לבנות במשך הלילה שלושה גשרי טנקים מתוך חמישה מתוכננים, ולהעביר בלילה את עוצבות השריון של הדרג האופרטיבי השני, כדי לפרוץ בבוקר בדיוויזיות השריון, לנצל הצלחה לעבר המעברים ולהיערך להגנה ממזרח להם. המצרים הקציבו לכך פרק זמן של שלוש עד חמש יממות.
- בגזרת מרש"ל יפעלו המצרים, לפי התוכניות, להנחית כוחות באבו רודס בסירות דיג ובמסוקים.

● בחזית הצפון – התוכנית הסורית דומה ביסודה לתוכנית המצרית: בלילה ייעשו מאמצים לחצות את תעלת הנ"ט ואת הגורות המוקשים בשלוש דיוויזיות החי"ר, המיועדות להבקיע לעומק של חמישה עד עשרה ק"מ. עד הבוקר יוצבו גשרים על תעלת הנ"ט, כדי לאפשר עם בוקר את פריצת דיוויזיות השריון מערבה, לעבר הירדן, ואם אפשר, גם לחצותו.

תוך כדי הדיון בקד"ם התקבלה ידיעה, לפיה נורו שלושה טילי "פרוג" על נצרת, סמוך לשעה 19:30. הידיעה בוטלה כעבור דקות מספר, אך עוררה רצון לדון בתגובה נגד מטרת אסטרטגיות בסוריה.

הרמטכ"ל סיכם את המגמות לפעולה בשתי הזירות. באשר לחזית הדרום:

- לשלב הראשון נערכו הכוחות "בסדר" – חטיבה משוריית אחת לאורך התעלה ושתי האחרות מרוכזות. היערכות זאת אינה מתאימה עוד, וחשוב להיערך במשך הלילה באופן שימנע מן המצרים הישגים ממשיים. (עדיין ציפו לחציית המיידית של דיוויזיות השריון 4 ו-21, ולפיתוח המאמצים העיקריים מתוך ראשי הגשר).

- הכוונה היא לחלק את 300 הטנקים לארבעה צוותי קרב בגודל חטיבת. בלילה יש למצוא את נקודות הכושר ולרכז שם את המאמץ, גם אם בשל כך יהיה צורך לעזוב מעוז (בשעה 17:55 דיבר הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום, ששקל לפנות את מעוז התצפית "אגרופית". הרמטכ"ל אישר לו לפנות מעוזים שמולם אין מאמצי אויב, אולם אלוף הפיקוד הבין את הדברים כאילו תפסו רק לגבי "אגרופית").¹⁴

- תינתן קדימה להעברת טנקים (על פני ארטילריה) לחזית הדרום.
- חיל הים ירכז שישה עד שמונה סטי"לים מול חוף צפון סיני, לסכל ניסיונות נחיתה של כוחות האויב, העומדים כנראה להפליג מפורט סעיד.

- ביום א', 7 באוקטובר, יימשך קרב הבלימה, ואם צה"ל יעמוד בו ויפגע בכוחות שממזרח לתעלה, הוא יוכל לעבור ב-8 באוקטובר למתקפת נגד לפי "צפניה" (מדרום לפורט סעיד).

- חיל האוויר יופנה בקדימה ראשונה נגד מערך הטילים בתעלה. כמו כן יותקפו שדות תעופה, כדי למנוע המראות ליירוט. במשך היום יבוצעו ארבעה מטסים. לאחר ההתקפות המוקדמות תבוצע גיחת צילום ויוחלט אם להמשיך בתקיפת סוללות טק"א. כן יסייע חיל האוויר לכוחות הקרקע בתעלה מאור ראשון.¹⁵

- נראה סביר לפעול ביום שני, 8 באוקטובר, לפי תוכנית "צפניה", ואם יתאפשר – לכבוש גם את פורט פואד.

- מרש"ל זקוק לתגבורת נגד התקפות חי"ר, ולכך יספיקו 40 טנקים. חטיבה 35 תשמש עתודה מוטסת, אך אין להטיסה עוד באותו הלילה.

באשר לחזית הצפון קבע הרמטכ"ל:

- הבלימה בגולן בשלב זה טובה מאוד.
- יש לסגור את הפירצה בין מוצב 116 למוצב 117 ולכלום במשך הלילה ניסיונות פריצה נוספים, עד קבלת תגבורת למחרת בבוקר. הרמטכ"ל הסכים להערכה שדיוויזיות שריון סוריות לא ינסו לפרוץ באותו לילה.
- יש לכבוש בחזרה את החרמון ביום א', בכוח מחטיבת "גולני".
- לתקיפת חיל האוויר הסורי ומערך הטילים שלו ניתנת קדימה שנייה, לאחר שיותקף חיל האוויר המצרי.

הרמטכ"ל החליט לדחות עד בוקר המחרת את ההחלטה לאיזו זירה להפנות את אוגדה 146, שהתארגנה בסביבת ירושלים, בתקווה שיתבהר עד אז ערפל הקרב. כל ההנחות וההחלטות שהונחו והתקבלו בקד"ם הרמטכ"ל התערערו במשך הלילה. המאורעות הוכיחו כי גם "מצפון נפתחה הרעה".

ההבקעה הלילית בדרום הגולן (מפה 27)

בין הערביים, משעה 17:30 בערך, נפתח שלב שני במתקפה הסורית. עד אז נכשלו חטיבות החי"ר בניסיונותיהן לכבוש את המוצבים, אך עתה תקפו בדרום הגולן שלוש חטיבות טנקים וחטיבה ממוכנת, והצליחו לחדור לשטח הישראלי. שלב זה נמשך כל שעות הלילה. נראה שהסורים שאפו לדבוק בלוח הזמנים המבצעי שלהם, גם לאחר דחיית שעת ה"ש" המקורית מהבוקר לצהריים, שגררה כניסה ללילה.

בגזרה הצפונית תקפו בלילה רק גדודי הטנקים של חטיבות החי"ר, וחטיבות הדרג השני נעו קדימה, כדי לתקוף בבוקר. כוח גדודי מחטיבת טנקים 43 (דיוויזיה 9) חדר מדרום למוצב מדרום לקוניטרה ונע בציר "רשת" צפונה כדי לפנות לעבר נפח, אך נלכד במארב. חטיבת טנקים 51 הצליחה לחדור מדרום למוצב 111, שנמצא דרומית לציר "טריויה", הגיעה בלילה לחושנייה ועד ציר הנפט ("מחזה"), ופנתה מעט צפונה גם בציר "פלא".

בגזרה הדרומית חדרה חטיבת טנקים 46 אחרי חצות לאורך ציר הנפט. נראה שפנתה מגבעת אורחה (ג'וחדר) מערבה, והמשיכה בתנועתה צפונה, בין ציר הנפט לדרך קק"ל, באזור נח"ל גשור. חטיבה ממוכנת 132, שחדרה גם היא בגזרת ציר

לכן, הגיע לנפח והוטל עליו להוציא דרומה כוח פלוגתי, שקיבל את הכינוי "כוח צביקה". הוא יצא על ציר הנפט בשני טנקים פגועים שתוקנו. תוך כדי תנועה נאלץ אחד הטנקים לחזור בגלל קלקול, וצביקה, שנשאר בטנק בודד, נלחם בכוחות סוריים עדיפים בהרבה לאורך הציר, בנסותו להגיע לצומת חושנייה.

יחידות המילואים, שגויסו ביום הכיפורים בשעות הבוקר, נמצאו עדיין בשלבי התארגנות והצטיידות, כאשר מפקדת הפיקוד לחצה להעלות לאלתר כוחות לרמת הגולן, ואפילו בפלוגות ובמחלקות. כוח המילואים הראשון יצא ממחנה פילון לעבר רמת הגולן בשעה 21:00. היה זה כוח של עשרה טנקי "שוטקל", בפיקוד מג"ד 266 מחטיבה 179 שבפיקודו של אל"ם רן שריג - "החטיבה המהירה" (לגיוס) של הפיקוד. בהגיעו לנפח מנה הכוח שבעה טנקים (שלושה נשארו בדרך). הוא נכנס בציר הנפט, בשעה 23:00 בערך, נע דרומה וחבר אל "כוח צביקה". לאחר חצות, במרחק כארבעה ק"מ מדרום לנפח, נתקל הכוח בטנקי אויב, ובמשך כשלוש שעות ניהל קרב לילי עם כוח עדיף בכמות ובציוד לראייה בלילה. בקרב זה נפגעו מרבית הטנקים של הכוח, המג"ד והמ"פ נפצעו, ושרידי הכוח נסוגו תוך כדי ניסיון להתארגן מחדש לבלתימה. "כוח צביקה" המשיך לפעול, ומאוחר יותר חברה אליו פלוגת טנקים מוקטנת.

כוחות סוריים גדולים, שחדרו מדרום למוצב 111, הגיעו לפני 22:00 לחושנייה. כן חדרו כוחות סוריים בגזרת ציר הנפט ודרומה משם. בגזרת מוצב 117, שבו ניצבה רק חוליית תצפית, חדרו כוחות סוריים לפני חשכה בדרכם לעבר תל א-סקי. מוצב 116, שנעקף והותקף אחר הצהריים, שוב הותקף בשעה 20:00. כמו כן נאגף הכוח שפעל ליד ג'ז'חדר. כל המוצבים היו נתונים להתקפות חי"ר ושריון בהמשך הלילה, אך לא נכבשו.

כוחות חטיבה 188 ספגו פגיעות קשות, והכוחות בציר הנפט נאלצו לסגת לנוכח הלחץ. למח"ט לא הייתה עתודה להפעלה, כי הכוחות שיצאו לתגבר את החטיבה נתקלו מדרום לנפח ולא יכלו לחבור. לכן הוא נאלץ לתמרן בכוחות קטנים, כדי להשיג השהיה ולסתום פרצות.

הארטילריה הופעלה בסיוע למוצבים ולמחלקות הטנקים. הסוללות הסדירות המעטות, שעמדו בלחץ מפרוץ הקרבות, ובעיקר בעמדות הקדמיות בגזרה הצפונית, נאלצו לדלג לאחור לפני השעה 21:00. עד אז ירו התותחנים בגולן כ-3,000 פגזים 155 ו-175 מ"מ, וכ-900 פצצות מרגמה 160 מ"מ.

קרוב לחצות השמידו טנקים מחטיבה 46 הסורית בגזרה הדרומית את סוללה ב' של גד"ב 405 בעמדתה, בקרבת צומת "יריב" דרך קק"ל. לא היה עוד מנוס מלהורות לסוללות בגזרה לדלג אחורה. אחת הסוללות הנסוגות (מבה"ד 9) נתקלה לפנות בוקר בטנקים מאותה חטיבה והושמדה.

הראשון חבר אל שרידי כוח המג"ד, שנכנס קודם לכן, ובלם את האויב מדרום לנפח. מן הכוח השני נותרו רק שלושה טנקים שלא נפגעו. הסמג"ד נהרג. בינתיים עלה מגשר אריק, בכביש יהודיה (ציר "כביש"), כוח ראשון של ארבעה טנקים מחטיבה 679, בפיקוד סמ"פ, שהיה אמור להגיע לציר הנפט ולחבור אל חטיבה 188. הכוח הקטן, שחצה את הירדן ב־01:00 בערך, נתקל בטנקים סוריים ממזרח לכביש 52 (קצביה אל־ג'דידה), והמשיך במגע אש עם האויב עד בוקר המחרת. מח"ט 188 חש לפנות בוקר שהוא צפוי לכיתור, וביקש אישור לצאת במורד גמלא ולשוב לגזרתו בצומת נפח. מפקד אוגדה 36 אישר זאת, וכמוהו עשה מפקד אוגדה 210, שכבר הגיע באותו זמן לאזור אלמגור. בשעה 07:15 נסוג חפ"ק המח"ט דרך עמק הבטיחה, שב לרמה וחזר לנפח ב־09:00. מאז חצות הועמד מוצב הפיקוד העליון במטכ"ל על המצב המחמיר בגולן. בשעה 00:25 שוחח אלוף פיקוד הצפון בטלפון עם הרמטכ"ל, דיווח לו על זרימת כוחות סוריים רבים מפירצה באזור מוצב 116 וביקש סיוע אוויר. הרמטכ"ל דחה בקשה זו לאחר בחינתה, בגלל המשימות שהוטלו על חיל האוויר בבוקר המחרת.¹⁸ החל משעה 03:00 השתנתה לחלוטין הערכת המצב במטכ"ל, כאשר אלוף הפיקוד עמד על כך שמצב כוחותיו קריטי וחזר וביקש סיוע אוויר בדרום הרמה, מחשש שלא יימצאו כוחות לבלימת ההתקפה הצפויה של השריון הסורי, בעוצמת דיוויזיה משורינת אחת לפחות. בשעה 03:20 ניתנה הוראה לפנות את הגברים מכל יישובי הרמה, וסמוך לשעה 04:00 התיר הרמטכ"ל לפנות מוצבים, העלולים להישאר מכותרים, בתנאי שהפינוי ייעשה לפני אור ראשון.

מוצבי הגולן במערכה

מוצבי הביטחון השוטף (בט"ש) היו ממוקמים לאורך קו הפסקת האש, על צירי פריצה אפשריים ובנקודות שולטות. מלכתחילה הם נבנו למשימות ביטחון שוטף, ובמלחמה כללית נועדו להשתלב במערך ההגנה כמוצבי תצפית. 16 מוצבים נבנו ברמה בנוסף למוצב החרמון, ומהם אוישו 12. בכוננות שלפני יום הכיפורים הוצבו במוצבים קת"קים ורופאים, ובשבת הם תוגברו בלוחמים נוספים, כך שבכל מוצב נמצאו 16 לוחמים (ובמוצבים 107 ו־111 – 20 לוחמים). חשיבותם העיקרית של המוצבים למערכה הייתה בידיעות שהם העבירו לדרגי הפיקוד. עד צהרי ה־6 באוקטובר הם דיווחו על תנועות אויב ועל מיקום טנקים וסוללות ארטילריה. מפתחת האש הם קיימו תצפית מתמדת, והיו מהמקורות העיקריים של מודיעין השדה. דיווחיהם על תנועות האויב ועל סוגי הכלים סייעו

שהוטסו לעורף כוחות צה"ל בסיני ולמפרץ סואץ: מטוסי חיל האוויר השמידו 16 מסוקים שהובילו כוחות אלה, וכוחות הקרקע של צה"ל השמידו ארבעה מסוקים, וביחד - קרוב למחצית מספר המסוקים המצריים שפעלו באזור. מרבית חיילי הקומנדו הנותרים מיהרו לחפש מפלט מפני כוחות ישראלים קטנים, שפתחו במרדפים קרקעיים ואוויריים אחריהם, בעיקר לאורך מפרץ סואץ. רק בגזרת חוף סיני הצליחו המצרים להחדיר כוחות: הפלוגה מגדוד קומנדו 183, שנחתה בתל פרמה, יצאה מזרחה והציבה מארב בין רומני לבלוזה; כוח פלוגתי מוגבר מגדוד קומנדו 203 הובל בסירות ונחת לחסום את השרטון ממזרח למעוז "בודפסט".

בחשכה היורדת התמקמו גדודי החי"ר המצריים על הסוללה שליד התעלה וממזרח לה, תוך שהם נצמדים לכביש התעלה ולמסעפיו. מלבד מקומות ספורים, הם לא התקדמו מזרחה ממשטחי הירי ומה"סנפירים" שלכדו. הרגלים המצרים, שהיו משופעים בנשק נ"ט, ארכו לטנקים הישראליים שניסו לפלס לעצמם מעבר אל המעוזים הנצורים. המצרים הסתייעו בציווד לראיית לילה, שכלל מגברי אור כוכבים שהותקנו על נק"ל ונשק נ"ט.

בתעלה המשיכו המצרים בגישור. כבר בערב הושלמו גשרי רק"ם כבדים ראשונים, ומשעה 20:00 לערך הועברו טנקים ליד "חיזיון", בגזרת הארמיה השנייה. הארמיה השלישית החלה להעביר טנקים באזור "ליטוף", בגזרת דיוויזיה 7, לפני עלות השחר של יום המחרת.

כוחות אוגדה 252 פעלו משעות הערב של 6 באוקטובר בשלוש מפקדות עוצבתיות: על הגזרה הצפונית הופקד לפנות ערב תת־אלוף קלמן מגן, שהתקשר עוד בבוקר עם הפיקוד והאוגדה, ונאמר לו להגיע לבלוזה. כאן נטל את מפקדת חטיבה 275 והפעילה כמפקדת אוגדה מאולתרת - "כוח נמר" (או "כוח קלמן"); חטיבה 14 המשיכה לפעול בגזרה המרכזית; חטיבה 401 נכנסה לפעולה בגזרה הדרומית. משעות הערב ובלילה התנהלה הלחימה בגזרות החטיבתיות באופן כמעט עצמאי. המג"דים והמ"פים פעלו כשם שנהגו בתקריות מלחמת ההתשה, והטנקים חברו אל רוב המעוזים בגזרה הצפונית והדרומית, פינו נפגעים ונלחמו נגד כוחות שצלחו לגדה המזרחית.

בגזרה הצפונית נע מח"ט 460, אל"ם עמיר, בציר הרוחב, והגיע למסעף "מאדים" בשעה 19:00 בערך, עם 36 טנקי "שוט קל" של גדוד 198, מתוך 42 שיצאו מרפידים. תת־אלוף מגן, שרצה לרכז כוח בציר קנטרה-בלוזה, הורה לו באלחוט לפצל את הגדוד ולנוע למעוזים "מילנו" ו"מפרקת". בדרכו פגש מח"ט 460 את מג"ד 9, וזה הסביר לו את שקרה ונלווה אליו לנווט.

"כוח לפידות" הגיע בערך בשעה 23:00 לבלוזה, עם תשעה טנקי "מגח" (16)

טנקים יצאו מביר תמדה, אך שבעה מהם התעכבו, בגלל תקלות, בדרך). טנקים אחדים הופנו ל"טרקלין", ואחרים לעבר "בודפסט". הטנקים נתקלו במארב מצרי שהונחת מהים והוצב ב"ערוגה 3", כחמישה ק"מ מהכניסה לציר השרטון אל המעוז, והדרך נשארה חסומה.

כוח מגדוד 198 חבר בלילה אל מעוז "מפרקת", פגע בשריון מצרי צולח ופינה נפגעים, אך ספג אבידות, ומקצת כליו שקעו בשטחים ביצתיים שלא היו מוכרים לאנשיו. כוח המח"ט נכנס לקנטרה וטנקים אחדים מתוכו נפרדו ותעו ברחובות העיר. כמחציתם הגיעו למעוז "מילנו", משם נשלחו צפונה לאורך הסוללה, ולפנות בוקר יצאו לפקודת תת-אלוף מגן לעבר תעוז "יורם", בכוונה להמשיך משם אל המעוזים הצפוניים. אלא שעד אז נותרו עם מח"ט 460 רק חמישה טנקים, והמשימה בוטלה. מג"ד 198 נסוג גם הוא בערך ב-10:00 עם כשמונה טנקים, שאת מקצתם חילץ מהביצות תוך כדי לחימה. מכוחות אלה ומעוד טנקים שיצאו מקו המים ארגן מח"ט 460, עד שעות אחר הצהריים, כוח של כ-20 טנקים.

חטיבה 14, שהחזיקה עתה בגזרה המרכזית, תוגברה עד הערב בגדוד טנקים מוקטן 79 מחטיבה 460, שכלל 24 טנקים. המח"ט, אל"ם רשף, חילק את כוחותיו לצירים: מג"ד 79 נשלח עם פלוגה לצומת אסמעאיליה ("טליסמן"-לקסיקון", שנודע גם כ"דיזי"), ופלוגה מוקטנת נשלחה לעבר גשר פירדאן. מחלקת טנקים נשלחה לאזור דוורסואר והוכפפה לסמ"פ מגדוד 184, שנותר עם שני טנקים מהלחימה אחר הצהריים. כוח זה שמר עד אחרי חצות על מגע עם המעוזים "מצמד" ו"לקקן", ומנע התקרבות חי"ר מצרי אל "מצמד".

מח"ט 14 חשש מחדירת המצרים בגזרה הרחבה בין מעוזי "פורקן" ו"מצמד", מה גם שלא נשאר כוח להחזיק ב"טלוויזיה". קרוב לשעה 20:00 הופנה סמג"ד 79, שהגיע עם פלוגת טנקים שלישית מגדוד 196, לסרוק לאורך צירי "עכביש"-טרטור", ומשם צפונה ב"חוה הסינית" וב"מיסורי". הכוח נתקל מקרוב בחי"ר מצרי ובטילי נ"ט בצומת "טרטור"-לקסיקון", ונאלץ לנתק מגע ולהתארגן מחדש במסעף "טרטור"-עכביש".

לאחר חצות הגיע לטסה הגדוד המוקטן 196, שכלל 18 טנקי "מגח", והופנה לגזרת "חיזיון". כמו כן "שאל" המח"ט פלוגת חרמ"ש שנועדה לחטיבה 460, והציב אותה בתעוז "הברגה", מחשש שכוח מצרי יחדור מצפון ל"חיזיון". סמוך לשעה 02:00 הוא הורה לסמ"פ מגדוד 184 שבאזור "מצמד" לסייר לאורך ציר "לקסיקון" צפונה. הסיור נתקל במארב חי"ר ליד ציר "שיק" ופרץ צפונה עד "לקסיקון 250", קיבל הוראה לחזור ונתקל שוב בכוחות מצריים, שכללו הפעם טנקים. מרבית הטנקים של הסיור נפגעו.

המרכזי, ואוגדה 162 בציר החוף. לאחר חצות הוא שוחח בטלפון עם הרמטכ"ל וביקש סיוע אוויר מול אסמעאיליה, אך בקשתו נדחתה בשל המתקפה האווירית המתוכננת לבוקר.

עד השעה 03:00 השלימה מפקדת הפיקוד את דילוג החפ"ק לאום חשיבה. אותה שעה עוד סבר האלוף גונן ש"הצליחה המצרית נכשלה, כי הם לא הצליחו להעביר חטיבת שריון"¹⁹. מהמידע שקיבל הוא הסיק שהתקפת המצרים נבלמת, וכי כוחות אוגדה 252 חברו אל רוב המעוזים. לכן לא ראה צורך לפנות מעוזים, כפי שהתיר הרמטכ"ל, ורצה לקדם אליהם את הצנחנים המועברים דרומה, כדי להחליף את חיילי המילואים לפי תוכנית "שובך יונים". גם מפקדת האוגדה לא נענתה להצעות מפקדי השריון בשטח לפנות מעוזים. רק כעבור שעה־שעתיים הובררה לפיקוד חומרת המצב, כאשר דווח לו שמספר הטנקים התקינים של אוגדה 252 אינו עולה על 50 אחוזים מהמספר שהיה בידיה בפתחת האש. למעשה, נותרו לאוגדה 252 בבוקר 7 באוקטובר כ־100 טנקים תקינים, שליש מ־300 הטנקים שאתם נכנסה למערכה בצהרי 6 באוקטובר. מה־100 שנותרו, כ־30 היו בגזרה הצפונית, כ־30 בגזרה המרכזית וכ־40 בגזרה הדרומית. החלטת אלוף הפיקוד לקדם את שתי אוגדות המילואים לקו קיבלה משנה תוקף כאשר הוברר מצבה של אוגדה 252. גם בחזית התעלה, כמו בגולן, התקדרה התחזית לקראת הבוקר. רק מהזירות הימיות הגיעו ידיעות טובות בלילה הראשון למלחמה.

בים – הסטי"לים תוקפים²⁰ (מפה 10)

זוגות הסטי"לים שהוצאו מחיפה בפרוץ המלחמה פנו צפונה. הספינות "רשף" (מדגם "סער 4", עם מכ"ם "דגון") ו"מבטח" (ספינת תותחים), בפיקוד מפקד פלגה 31, סא"ל גדעון רוז, פנו אל נתיב שיט בטווח 40 מילין ימיים מחוף לבנון וסוריה. קרוב לשעה 16:30 יצא בעקבותיהן מפקד שייטת 3, אל"ם מיכאל (יומי) ברקאי, עם שלושה סטי"לים, "מזנק", "חנית" ו"געש", כדי לחבור אל הזוג הראשון ולערוך בלילה סיור אלים, להפגז מטרות בחוף הסורי ולהטביע כלי שיט באזור פעולתו. אגב סיור זה התפתח קרב הסטי"לים הראשון בתולדות שני הצידים.

הכוח בפיקוד המש"ט הפליג באיגוף קרוב, כדי שיוכל להתקרב ליעדים מצפון־מערב, וגם ללכוד אוניות אויב, אם ינסו להתגנב לאורך החוף. כאשר היה הכוח כ־35 מילין ממערב ללאטקיה, הוא גילה בשעה 22:28 ספינת טורפדו סורית מדגם כ־123, ולאחר שסגר טווח ממנה, פתח לעברה במטחי תותחים. זו השיבה אש והחלה לחמוק מזרחה. "חנית" נשארה להעסיק את הסט"ר שנפגע, ושאר הכוח המשיך בדרכו. עתה גילה מקשת ממזרחו ופגע בה בשני טילי "גבריאל". בינתיים

החטיבה התקדמה קילומטרים מספר מזרחה, אבל עם ערב חזרה לחניון לילה מתחת לראש המעלה. מג"ד 53, שנשאר עד רדת החשכה בהר פרס, החליט לסגת לקו כוחות צה"ל, וקיבל את אישור הפיקוד. הרגלים עלו על הטנקים, והכוח הסתנן בין הסורים עד מורד גמלא. עתה תיאם המג"ד את החבירה עם מג"ד 39 בקשר אלחוט, בתיווך קצין האג"ם הפיקודי, והגדודים הגיעו לקשר עין. למרות זאת, נפתחה אש מגדוד 39 סמוך לשעה 22:30. כתוצאה מהאש נפגע טנק מגדוד 53 והקמב"ץ נהרג. בבוקר הגיע הגדוד למחנה ירדן.

אל הכביש העורקי של דרום הגולן עלה גדוד הטנקים המוקטן 278 (מחטיבה 179), ושתי פלוגות ה"שוט קל" שלו הגיעו אל מצפון לנחל אל על בשעה 10:00 לערך. מיד פתח באש מטווחים רחוקים על טנקים סוריים מחטיבה ממוכנת 132 וחטיבת טנקים 47, שהתקדמו מרמת מגשימים דרומה, ובלם אותם.

חטיבה ממוכנת 9, בפיקוד אל"ם מרדכי בן-פורת, הייתה אמורה להגיע לאלמגור, אולם תוך כדי תנועה שינה קצין האג"ם הפיקודי את התכנון, והורה לה לעלות לכיוון נחל אל על. המח"ט הגיע לשם עם גדוד ה"שרמנים" של החטיבה, חבר אל גדוד טנקים 278 ונטל אותו תחת פיקודו. החטיבה נפרסה בשני הגדודים לרוחב המצר. תוך מגע אש עם האויב השמידו שני הגדודים כ-20 טנקים של האויב והתקדמו בחיפוי הדדי עד כשלושה ק"מ מצפון לנחל אל על, שם הם נערכו ללילה. החרמ"ש הושאר מכונס הרחק מאחור – גדודי החרמ"ש של חטיבה 4 ב"ורד הגליל", וגדודי החרמ"ש של חטיבה 9 בגבעת יואב.

לקראת מתקפת נגד בדרום הגולן

לפני הצהריים של 7 באוקטובר נמסר למפקדת פיקוד הצפון שאוגדה 146 כבר יצאה צפונה ובה חטיבת טנקים 205, חטיבה ממוכנת 670 (בלא גדוד הטנקים), גרס"ר ואגד ארטילרי. גדוד טנקים 61 הוסע על מובילים בכביש הרכס בשומרון, ושאר הכוחות נעו על הזחלים בבקעת הירדן ובשומרון, ובכללם טנקי "שוט" של חטיבה 205 (שמנועיהם מסוג "מטאור" צרכו בנזין ונזקקו לתדלוקים תכופים יותר מטנקים הצורכים סולר). מן הערב החלו להגיע טיפין-טיפין לשטחי ריכוז באזור צמח, שאותו בחר מפקד האוגדה להיות שטח ריכוז.

כאשר הוחלט במטכ"ל להקצות את אוגדה 146 לפיקוד הצפון, ציפו שם לבסס בעזרתה את ההגנה ברמת הגולן, ולו בקו שני, כדי להגן על פתחי הצירים, ובייחוד על הכביש הראשי לפני המורד לגשר בנות יעקב. במטכ"ל קיוו שבסיוע חיל האוויר תוחזר היציבות הדרושה למערך ההגנה בצפון, כדי שהפיקוד יוכל לעבור למתקפת נגד כשתגיע האוגדה. הרמטכ"ל הנחה את אלוף הפיקוד במגמה זאת סמוך ל-08:00.

כאשר נועד שר הביטחון עם הרמטכ"ל בשעה 08:45, בשובו מחפ"ק צפון, דיבר אתו רב־אלוף אלעזר על מתן קדימה למתקפת נגד בגולן, והעלה את המגמה המסתמנת לפתוח בה למחרת (ובחזית התעלה – ביום ג', 9 באוקטובר).

עם קבלת ההודעה על שיגור האוגדה השלישית לגולן, ראה פיקוד הצפון שתי דרכים להפעלתה: ייצוב קו הגנה לאורך הירדן, אם יהיה הכרח בכך, או הנחתת מתקפת נגד בדרום הגולן לעבר רפיד. הפיקוד העדיף להטיל את האוגדה למתקפת נגד בגזרת הכביש המרכזי או בדרום הרמה, אם אך יצליח לייצב את המערך בגזרת נפח־עליקה. אבל בצהריים, בעת שגבר לחץ הסורים על נפח, קיבל אלוף חופי מהרמטכ"ל את הידיעה שהוא מוכרח להעתיק את חיל האוויר לחזית התעלה, וכי על פיקוד הצפון להסתדר בלא סיוע אוויר.

בשעה 15:00 התייצב מפקד אוגדה 146, תת־אלוף משה (מוסה) פלד, בפני אלוף הפיקוד, באחת השעות הקשות במערכת הבלימה המרה – לאחר אובדן מפקדת חטיבה 188 וכאשר עדיין לא יוצב המצב סביב נפח. האלוף הציג את האפשרויות, ומפקד האוגדה הציע לתכנן את מתקפת הנגד, בעוד החטיבות נמצאות בדרכן לצמח. סוכם שתת־אלוף פלד ייצא לסייר בדרום הגולן, אך החלטה סופית תותנה בייצוב המערך במרכז הרמה. לפנות ערב נראה שאולי יהיה הכרח להסתייע בכוחות מאוגדה 146 בבלימה.³¹

בשעה 18:30 בערך הגיע לחפ"ק צפון בהר כנען רב־אלוף (מיל') חיים בר־לב, לאחר שלפנות ערב יזם הרמטכ"ל את שיגורו צפונה, לעמוד על המצב ברמת הגולן ולסייע לאלוף הפיקוד לגבש את התוכניות המבצעיות. רב־אלוף בר־לב, שכיהן אז כשר המסחר והתעשייה, הגיע למטכ"ל לפני 17:00, הספיק לשוחח קצרות עם הרמטכ"ל שעמד לטוס דרומה, קיבל תדריכים מסגן הרמטכ"ל ומשר הביטחון, ויצא צפונה. בהגיעו לחפ"ק, התעדכן מפי אלוף הפיקוד וקציני מטהו. נראה שנוכחותו של רב־אלוף בר־לב תרמה לשיפור האווירה במפקדת הפיקוד.³²

מפקד אוגדה 146 נקרא לאישור התוכנית והגיע לחפ"ק כנען בשעה 19:30. עד אז גובשה ההחלטה לתקוף וסוכמה התוכנית למתקפה שתיפתח בבוקר המחרת, בשלושה מאמצים:

- מאמץ עיקרי – בדרום, באוגדה 146. לפי הצעת תת־אלוף פלד, האוגדה אמורה הייתה לתקוף בכל צירי דרום הרמה: ציר נחל אל על־רפיד ("טיפה"); ציר מעלה גמלא־הר פרס ("פיקרדו"־"צבעון"); וציר "המערכת" לאורך "הקו הסגול" ("ירקונה"). אוגדה 146 קיבלה ת"פ גם את חטיבה 4 ואת חטיבה 9, שכבר פעלו בגזרתה.
- מאמץ ממערב – באוגדה 210. זאת אמורה הייתה לתקוף בציר יהודיה־חושנייה

החזית הדרומית – בלימה והיערכות בציר החת"ם (מפה 12)

בחזית התעלה המשיכו הארמיות המצריות, מאור הבוקר, להעביר את דיוויזיות הדרג האופרטיבי הראשון לגדה המזרחית. מולן עמדה אוגדה 252 בכוחות שמנו עתה רק כ-100 טנקים. 16 שעות לאחר פתיחת הלחימה ניצבו רק איגודים פלוגתיים וגדודיים מצומצמים בין ציר התעלה לציר החת"ם.

עד הבוקר הצליחו דיוויזיות ארמיה 2 להעביר גם מקצת הטנקים, אבל בארמיה 3 העבירו הדיוויזיות בלילה רק את החי"ר. בשעות הבוקר המוקדמות החלה דיוויזיה 7 בהעברת הטנקים שלה, ובמשך היום העבירה את כולם, וכן גדוד ראשון מחטיבת השריון 25. דיוויזיה 19 עדיין לא הצליחה להשלים את בניית הגשרים.³⁵ המצרים החלו מתבססים בראשי גשר רדודים, שעומקם ברוב המקומות לא עלה על שלושה ק"מ. במשך היום הם תקפו את המעוזים בחי"ר, בחרמ"ש ובטנקים, אולם לא ניסו לנצל את הפערים בחזית הדלילה של צה"ל, ולעת עתה לא פתחו בהתקפות מאסיביות לעומק.

לא כך הצטיירה התמונה במפקדת פיקוד הדרום. לפי הדוחות המצטברים מן האוגדה ומהחטיבות על הופעת טנקים, דימו שם שנפתחה "התקפה מצרית שגירשה אותנו מקו המים". הערכה זאת הלמה את ציפיות הפיקוד לאחר שחיקת הטנקים הישראליים, שכן לפי הדוקטרינה הסובייטית ולפי תוכניות אופרטיביות שהיו מוכרות לפני המלחמה, הניחו שם שהמצרים יזדרזו לנצל כל הצלחה ולפרוץ לעומק בכל פירצה שתפתח עם נסיגה כלשהי של כוחות צה"ל. החשש גבר כאשר נאמר לפיקוד שסיוע האוויר הצפוי נלקח ממנו.³⁶ למעשה, פעילות חיל האוויר בתעלה צומצמה, אך לא הופסקה כליל.

לאור המצב שהצטייר במצפ"ה מן הדיווחים מהדרום, הורה הרמטכ"ל לאלוף הפיקוד, בשעה 07:25, לתכנן קו הגנה שני. כעבור חצי שעה חזר על הוראתו, ובשיחה עם האלוף גונן הביע תקווה שצה"ל יוכל לעבור למתקפת נגד ביום ד', 10 באוקטובר, בסיוע מאמץ מרוכז של חיל האוויר, אותו היקצה עד אז בקדימה לחזית הצפונית.

בינתיים הגיע אלוף אדן, עם חפ"ק אוגדה 162, לאזור בלוזה, ובשעה 06:30 נטל תחת פיקודו את "כוח קלמן", על חטיבה 460 המופחתת וכוחות הקו. סמוך ל-08:00 דיווח אלוף הפיקוד לסגן הרמטכ"ל על חלוקת גזרות בחזית התעלה: אלוף אדן קיבל את הגזרה הצפונית, מ"מפרקת" וכביש אבו סמרה (ציר "מאדים") וצפונה, ואלוף מנדלר קיבל את הגזרה דרומה משם.

כוחות אוגדה 162 הגיעו מן הבוקר על מובילים ועל זחלים בציר החוף, שהלך ונסתם בתעבורה רבה מהכיל. לפי הפקודות, ניתנה קדימה להיסעי טנקים,

והארטילריה שהוסעה בעקבותיה התעכבה. בתנועתה לחזית כללה האוגדה את חטיבות טנקי "שוט" 217 ו-500, את החטיבות הממוכנות 11 ו-204, ואת האגד הארטילרי 215. חטיבה 217, בפיקוד אל"ם נתן (נתקה) ניר, שרק היא קיבלה מובילים לטנקים, נעה ראשונה בשדרה האוגדתית.

חפ"ק האוגדה, שהקדים כאמור להגיע לבלוזה, לא נתקל באויב, אולם עם בוקר נכנסה לפעולה פלוגת הקומנדו המצרית שנחתה בערב הקודם באזור רומני. תחילה היא פגעה מן המארב בשיירת משאיות והציתה חמש מהן, ובשעה 08:00 פגעה בכוחות חטיבה 217. הקרב נמשך עד הצהריים, בהשתתפות יחידות חטיבה 217, לוחמים מיחידה 424, שנקלעו למקום בדרכם מבלוזה לרומני, ואנשי חרמ"ש מגדוד 184, עד שהושמד הקומנדו המצרי. במארב ובקרב נהרגו תשעה ונפצעו 14 חיילים מהיחידות הלוחמות. כן נפגעו שלושה טנקים, שלושה זחל"מים ונגמ"ש. התנועה בציר נעצרה לשעות מספר, אך השדרות האוגדתיות עקפו מדרום, בציר "לסטים". היתקלות זאת המחישה את יכולת ההשהיה של הקומנדו המצרי והבליטה את

ההישג שבהשמדת כוחות הקומנדו במסוקיהם ב-6 באוקטובר בין הערביים. מהאזנה לרשתות קשר ומדוחות האוגדה והפיקוד, נוצר בינתיים במצפ"ה רושם של לחץ גובר של צבא מצרים. בשעה 09:50 הודיע אלוף הפיקוד לרמטכ"ל על שלוש שדרות פורצות בגזרות המעוזים "חיזיון", "מצמד" ו"ליטוף", וביקש ממנו להטיל את מטוסי חיל האוויר נגד הגשרים. הרמטכ"ל, שהעריך שחל שיפור מה בגולן, ואילו הלחץ בדרום מחמיר, הורה למפקד חיל האוויר להעתיק את מאמצו העיקרי לחזית התעלה בגמר מבצע "דוגמן 5".

עוד קודם לכן, בשעה 09:20, בעקבות ידיעות על תקיפת המעוזים "מצמד" ו"מפרקת", הורה הרמטכ"ל שיש לפנות מעוז "אם הלחץ חזק מדי". זאת, לאחר שהגיע למסקנה שיש לשים את הדגש בריכוז המאמץ בקווי הבלימה.³⁷ עתה, כשהורדו הפקודות לכוחות הקדמיים, היו כל המעוזים מנותקים ומוקפים, וכל ניסיון לחלץ את אנשיהם היה כרוך בלחימה.

בשעה 11:45 הגיעה למצפ"ה ידיעה, שלפיה שני ריכוזי שריון, כ-60 טנקים בכל אחד, יוצאים מזרחה אל מעברי מיתלה וגירי. למעשה, דווח שהטנקים מתרכזים בצירי מיתלה וגירי, כלומר בצומתי ציר התעלה, אלא שהידיעות שובשו והוגזמו בתהליך הדיווח.³⁸ בו בזמן פנה אלוף הפיקוד אל מפקד חיל האוויר בבקשת סיוע, כאשר במטכ"ל ציפו לגמר מטסי "דוגמן 5" בגולן. בשעה 12:07 הורה הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר לתת סיוע בהול לחזית התעלה ולהעתיק את מאמצו העיקרי לשם, אך כעבור שעה, כאשר דיווח פיקוד הצפון שחטיבה 188 נלחצת באזור סינדיאנה, הורה הרמטכ"ל לערוך את חיל האוויר לסיוע מחולק לשתי החזיתות.

- חטיבת טנקים 500, בפיקוד אל"ם אריה קרן, התעכבה בהיסע, ויחידותיה הצטברו באזור רומני מ-7 באוקטובר בערב. פלוגה מגדוד 429 סופחה מיד לחטמ"ר 275 והוצבה באזור רומני. בליל 7-8 באוקטובר הצטברו בחטיבה 58 טנקים.⁴²
- חטיבה 204, בפיקוד אל"ם צבי רם (רמי), ערכה שני גדודי חרמ"ש ליד רומני ואת גדוד הטנקים 19 (26 "מגחים") באזור "ריאקציה", בכביש הרחב.
- חטיבה 11, בפיקוד אל"ם אהרון פלד (פדלה), עדיין נעה בציר החוף. היא הגיעה בבוקר 8 באוקטובר ומנתה 23 טנקי "שרמן" ושני גדודי חרמ"ש.
- חטיבה 460 הציבה מחלקה בצומת "מאדים"-"חזיזית", ושאר הכוח התארגן באזור "ריאקציה". עד הערב קיבצה החטיבה כ-55 טנקים בשני גדודים – גדוד 198 וגדוד 19, שהועבר לפיקודה מחטיבה 204.⁴³
- האגד הארטילרי, שחיכה לחזרת המובילים מהמסוב הראשון, קיבל בערב פקודה לנוע על הזחלים. הגדודים החלו להגיע לגזרת הלחימה כ-8 באוקטובר בערב.⁴⁴

אוגדה 143 נעה לחזית התעלה על זחלים בכביש המרכזי. מפקד האוגדה, אלוף שרון, הגיע לרפידיים כבר לפני השעה 08:00 ולמד את המצב מאלוף מנדלר.⁴⁵ עד 13:00 הצטברו ברפידיים כ-100 טנקים, ובאותו זמן המליץ שרון לאלוף הפיקוד להשאיר את כל אוגדתו מרוכזת ולתקוף עם חשכה. האלוף גונן, לעומת זאת, הורה לשרון להתרכז בציר הרחב, בעיקר בטסה, לאבטח את מסעף "מבדיל"-"פדוי", ואם יקדים להגיע – לקדם כוחות עד ציר החת"ם, אך לא כדי "להכות כוחות", אלא למנוע פריצה של המצרים מזרחה.⁴⁶

מפקד האוגדה יצא מרפידיים סמוך ל-14:00. בהגיעו לטסה הוא נועד עם מח"ט 14, אל"ם אמנון רשף, ובשעה 16:00 נטל פיקוד על הגזרה המרכזית, מהאי אל-בלח ועד מצפון לציר הגידי. הוא הורה להיערך להגנה ולקדם כוח לדרך החת"ם באזור "הברגה".⁴⁷ עם ערב החלו כוחות האוגדה מגיעים לקדמת סיני. עם גיוסם הם מנו את חטיבות הטנקים ("מגח") 421 ו-600, חטיבה ממוכנת 875, גדס"ר 87 ואגד ארטילרי 214. משעות הבוקר המוקדמות נעו מרבית הכוחות על זחלים בציר באר שבע-ניצנה-רפידיים-טסה (כ-270 ק"מ) ונפרסו כלהלן:

- חטיבת טנקים 600, בפיקוד אל"ם טוביה רביב, הגיעה לרפידיים החל בשעות הצהריים, ועד השעה 20:00 ניצבו שניים מגדודיה באזור "ילטה", ממערב לטסה, וגדוד 409 – במסעף "פדוי"-"מבדיל". לחטיבה היו 107 טנקים.⁴⁸
- חטיבת טנקים 421, בפיקוד אל"ם חיים ארז, מנתה 76 טנקים (שרוכזו מבית הספר לשריון בג'וליס, משבטה, מסדנה גייסית 650 ומבה"ד 20). החטיבה הגיעה בשעה 13:00 בערך לאזור רפידיים. גדוד 599 קודם לאזור "הברגה", גדוד שני

והיה נכון לקבל את ההימור, אם הרמטכ"ל יגיע בדרום להחלטה לתקוף, אבל הטיל ספק אם הכוחות מוכנים לכך. סוכם שהרמטכ"ל יחליט על צורת הפעולה בהתאם להתרשמות ומביקורו בדרום.⁵⁷

בשובו מלשכת ראש הממשלה למצפ"ה, נתפס רב-אלוף אלעזר להתלהבות שעוררו הדוחות הראשונים מהתקפות המטוסים על גשרי התעלה: נמסר בהם שהטייסים כבר השמידו שבעה מ-14 הגשרים. בשעה 16:45 כונס קד"ם, ובו פירט הרמטכ"ל שלוש דרכי פעולה אפשריות להפעלת האוגדות בחזית התעלה:

- אפשרות ראשונה – להיערך להגנה בקו המעברים.
- אפשרות שנייה – לצאת למתקפת נגד ולצלוח את התעלה, כהמלצת האוגדות והפיקוד ("לו היה זה תרגיל בפו"ם, אולי הייתי עושה זאת", אמר).
- אפשרות שלישית – להמשיך בבלימה מוגבלת, בלי להתיש את האוגדות של אדן ושל שרון. במסגרת זו, ניתן אולי להפעיל מקצת כוחותיהן ולנסות התקפות נגד בין המעברים ובין התעלה, בלי לחצותה, כדי להשמיד כוחות מצריים.

הרמטכ"ל קבע עוד, כי חיל האוויר חייב לתקוף את הגשרים בכל מחיר, כדי לנתק את עורקי האספקה והתגבורת של המצרים. לאחר המלחמה הוברר (גם ממסמכי שלל), שמעבר הטנקים בארמיה 3 הושבת כמעט כליל למשך כ-24 שעות, מצהרי 7 באוקטובר עד צהרי 8 באוקטובר, עקב פגיעות בגשרים ותקלות אחרות. נראה שגם בגזרת ארמיה 2 אירעו עיכובים במעבר טנקים. במודיעין העריכו שארמיה 2 העבירה כ-250 טנקים או יותר עד חשכה, ואילו ארמיה 3 העבירה עד אז לא יותר מ-150 טנקים.

בטרם יצא לדרום הודיע הרמטכ"ל שההחלטה על צורת הפעולה שם תתקבל בשובו. הוא הגיע לחפ"ק "דבלה" סמוך לשעה 20:00 ונועד להערכת מצב עם אלוף הפיקוד, סגנו ושניים ממפקדי האוגדות. אלוף אדן הביא עמו גם את תת-אלוף מגן. אלוף שרון התעכב בשל המתנה למסוק והגיע לאחר סיום הדיון, אך הספיק לשוחח עם הרמטכ"ל.⁵⁸ בדיון הציגו המפקדים את הצעותיהם ורב-אלוף אלעזר סיכם והתווה תוכנית לשתי מתקפות אוגדתיות מדורגות מצפון לדרום על ראשי הגשר הארמיוניים המצריים:

- אוגדה 162 תתקוף את ארמיה 2 מצפון לדרום – מקנטרה עד דוורסואר – בלי להתקרב לתעלה ולסוללות שלגרתה, כדי להימנע מלהיתקל בחי"ר ובנשק הנ"ט של הארמיה. אוגדה 143 תהווה עתודה במקומה.
- אם תצליח אוגדה 162 ותתייצב בגזרה שמצפון לאגמים, יפנה אלוף הפיקוד לרמטכ"ל, והוא שיחליט אם לבצע את השלב השני בתוכנית. בשלב זה תנוע

תחילה. למעשה, רבו קשיי צה"ל, בעיקר בחזית התעלה, כאשר פתח עם בוקר במאמצי מתקפה בו זמניים בשתי החזיתות.

* * *

מתקפת הפתע המצרית-סורית הכתה את צה"ל בהלם כפול: לא זו בלבד שהוא לא ניצב הכן, אלא כוחות "הכוונות" עצמם הופתעו; בצפון הם היו ערוכים למעשה לתקרית רבתי בנוסח "יום קרב", יותר מאשר למתקפה במלוא רוחב החזית, ובדרום – אפילו הכוח המזערי שהיה אמור לקדם מתקפה כללית, לפי תוכנית "שובך יונים", לא נערך בקווים הקדמיים. כשנפתחה האש, מיהרו המפקדים להטיל כוחות קדימה, בתגובות רפלקסיביות, פרי הרגלים ותרגילים מאז שנות מלחמת ההתשה, ועד מהרה לא נותרו בידיהם עתודות.

הלם ההפתעה לצה"ל ניכר ביום הלחימה השני. מפקדות הפיקודים והמצפ"ה נקלעו בין הערכות פסימיות לאופטימיות, ונראה שלא חזרו עדיין לשיווי משקלם. מבוקר ה-7 באוקטובר, מאז הפניית אוגדה 146 לחזית הצפון, נותר המטכ"ל למעשה בלא עתודת שריון. חיל האוויר נשאר זרוע הכוח היחידה שעמדה לרשות המטכ"ל. העתקת המאמצים האוויריים במשך היום משקפת את המהפכים בהערכות; אלו ניזונו מנתונים משתנים במהירות, שהוזרמו מהמטה ומהשדה, וגרמו ל"תגובות יתר". עם ערב גברה האופטימיות, שררה תחושה ששיא המשבר כבר עבר – הסדירים בלמו על אף הכל, המילואים הגיעו, מפקדי האוגדות דוחקים לתקוף – ועם בוקר יכה צה"ל במצרים ובסורים גם יחד. עדיין לא עברו שתי יממות מפתחת האש, וצה"ל התכונן להטיל שלוש אוגדות למתקפת נגד בשתי חזיתות הלחימה.

הערות לשער השלישי

- 1 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 2 שם; עוצמת הארטילריה של צבא מצרים – ראו: בנדמן, מצרים, עמ' 30.
- 3 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 4 לווא' טלאס מספר על מלחמת אוקטובר 1973 (ג'יש אל ערב, 7 באוקטובר 1975).
- 5 שם. דברי אלוף יצחק חופי על שגיאתו בהחזקת חטיבה 7 כעתודה מרוכזת (במקום חלוקת הגולן לשתי גזרות חטיבתיות) – דדו, כרך א', עמ' 322. תא"ל משה ברי-כוכבא ביקר את הטלת העתודה בטרם עת (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 6 הפקודה להכפפת הגדודים ניתנה רק בסמוך לשעה 18:00, כאשר החליט אלוף הפיקוד על חלוקת הגולן לגזרות חטיבתיות (שם).
- 7 שם.
- 8 אדרוז, עמ' 488. על השיקולים הירדניים ראו: שם, עמ' 495-496, 536.
- 9 ארכיון המחלקה להיסטוריה. שהב"ט החליט לא לפרסם את דבר הפגיעות במגדל העמק.
- 10 שם.
- 11 מפקד חיל הים ציין שלפני המלחמה הוטל כעין טאבו על תוכניות לפעולה נגד מטרות דלק (שם).
- 12 שם.
- 13 דדו, כרך ב', עמ' 25-26, 39, 40-41.
- 14 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 15 נשקלו גם הנתונים המטאורולוגיים בגולן, בתעלה ובדלתה. התוכנית הראשונה של מפקד חיל האוויר הייתה לפעולה במטס הראשון נגד מערך הנ"מ בתעלה, בהכנה למבצע "תגר" (נגד טילי קרקע-אוויר), ולפעול בו בזמן נגד שדות התעופה בדלתה (שם).
- 16 רפאל איתן, רפול – סיפורו של חייל, תל אביב, 1985 (להלן: רפול, חייל), עמ' 128.
- 17 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אל"ם דני אשר, "הנ"ט כמענה – תכנון הפעלת האמצעים נ"ט ע"י המצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 336, עמ' 6-10.
- 18 ארכיון המחלקה להיסטוריה. הרמטכ"ל גם דחה את הצעת שהב"ט לסייע לכוחות היבשה בלילה.
- 19 שם.
- 20 שם; מידע משלים: "במחנה", 16 ביוני 1976, עמ' 9-10; ראו גם: [סא"ל א' הראל], "קרב לטקיה – קרב הטילים הימי הראשון בהיסטוריה", מערכות, 276-277, עמ' 57-58.
- 21 לפי סא"ל רהב, חיל הים "עצר נשימתו" ב"שתי הדקות הארוכות", שמירי ה"סטיקסים" עד שהחטיאו, כי היה זה הרגע הקריטי לתורת המלחמה של חיל הים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 22 אלמוג, הזירה הימית, עמ' 14-15.
- 23 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דייך, עמ' 595.
- 24 באמ"ן נשקלה האפשרות של התערבות ירדן, לפי תצ"אות שנתנו רק תמונה חלקית (בגלל כיוסי עננים בשמי ירדן, לרבות רבת עמוץ והצירים מצפון וממערב לה). פוענחה נוכחות כוחות שריון במרחבי האימונים שמדרום לרבת עמוץ. רע"ן 2 באמ"ן-מחקר, סא"ל זאב

- בר-לביא (ביבר) הסיק מכך שעוצבות השריון עוד לא רוכזו ולא הונעו בצירים היורדים לבקעת הירדן. ראש אמ"ן קיבל את הערכתו (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 25 אלוף פיקוד הצפון ביקש את אוגדה 146 בשעה 04:00, ואז השיב הרמטכ"ל שישקול זאת בחיוב (שם); ד"ר, עמ' 595-596.
- 26 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 27 שם. לאחר המלחמה ציין מפקד חיל האוויר שיקול נוסף – שלא תהיה ראות טובה לפני 11:00 (שם). אל"ם גיורא פורמן אמר אחרי המלחמה, שהוחלט לתקוף את מערך הטילים, כי לא ניתן היה לקבל מידע אמין על מטרות קרקע סוריות (שם).
- 28 שם; לרב"ר רל"ש הרמטכ"ל, סא"ל אבנר שלו, במצפ"ה עמדו על עומק המשמעות של החלטה מוקדמת זאת, שהייתה כרוכה בנטילת סיכון בחזית הירדנית (שם).
- 29 רפול, חייל, עמ' 130.
- 30 שם, שם.
- 31 סמוך לשעה 16:45 שוחח אלוף הפיקוד עם סגן הרמטכ"ל על אפשרות כזו (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 32 לפני שיגורו של רא"ל בר-לב שקל הרמטכ"ל לשגר לצפון את סגנו. שר הביטחון הסביר לבר-לב שהכוונה המקורית הייתה להחליף את אלוף הפיקוד (שם). ראו, לעומת זאת: ד"ר, עמ' 602-603); ד"ר, כרך ב' עמ' 71-72.
- 33 תא"ל אורי בר-און, רמ"ט הפיקוד, מסר את הפקודה למפקד אוגדה 36 בשעה 21:20. מפקד אוגדה 210 קיבל את הפקודה מאלוף הפיקוד בשעה 21:33. אלוף חופי שוחח עם תא"ל איתן ב-8 באוקטובר ב-02:30. (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 34 אלוף לנר ואל"ם בר-מסדה ציינו בראיונות את ההשפעה החיובית של הפגישה (שם)
- 35 שם; יונה בנדמן, "ארמיה 3 חוצה את סואץ", 8-6 באוקטובר 1973, "מערכות", 296, עמ' 30-26.
- 36 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 37 שם.
- 38 ב-11:00 אמר אלוף טל, שהמצרים מרוחקים עשרה ק"מ מהתעלה, וב-11:45, לאחר שיחה עם אלוף גונן, אמר שיש טנקים באזור המעברים. ב-12:08 דיווחו מהדרום כאילו יש טנקים מצריים בציר החת"ם (שם); ראו גם: ועדת אגרנט, דוח שלישי ואחרון, ירושלים, 1975 (להלן: אגרנט, דוח שלישי), עמ' 231.
- 39 על פגישת שר הביטחון עם אלוף הפיקוד – ארכיון המחלקה להיסטוריה; אגרנט, דוח שלישי, עמ' 232-235, 238; גרסת שר הביטחון: ד"ר, עמ' 596-597.
- 40 על שיחת גונן-אלעזר בשעה 12:30 – ארכיון המחלקה להיסטוריה; באותו בוקר אמר הרמטכ"ל לשר הביטחון שאוגדות 162 ו-143 מגיעות ל"קו שני", והתכוון לכביש הרוחב (שם); ראו גם: שמעון גולן, "היחסים בין הדרג הצבאי לדרג המדיני בישראל במלחמת יום הכיפורים", בתוך: זמנים, 84, 2003, (להלן: גולן, צבאי-מדיני), עמ' 9.
- 41 לפי הסיכום באוגדה 162, היו לחטיבה 217 בבוקר 8 באוקטובר 71 טנקים (אגרנט, דוח שלישי, עמ' 169), בגרודים – 68-69 טנקים, ובמפח"ט – שניים (שם, עמ' 547, 664, 672).
- 42 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 148-149. ראו, לעומת זאת, שם, עמ' 169.
- 43 שם, עמ' 165-166, 169.
- 44 שם, עמ' 167.
- 45 על התגייסות האוגדה, התארגנותה וההיסע עד טסה – ראו: שרון, לוחם, עמ' 288-294. שרון מצדיק את התנועה על זחלים גם בשיפור השליטה בכוחות – שם, עמ' 291. על התרשמותו מהקורות בחזית התעלה מפרוץ המלחמה – שם, עמ' 293-297.

שער רביעי

**מגננה ומתקפות נגד –
8-10 באוקטובר**

פרק ט'

מתקפת הנגד – כישלון בתעלה, התקדמות בגולן

בליל 7-8 באוקטובר עסק המצפ"ה בהכנות מיידיות ובתדריכים למאמצים בחזית התעלה ובגולן: תואמה הקצאת מטוסי חיל האוויר לסיוע בשתי החזיתות, והוטל על מפקדת קחצ"ר לתכנן בהן לוחמה זעירה. בדיון בראשות הרמטכ"ל, שנפתח בשעה 23:00, נדונה השאלה האם סוריה תטיל עוד דיוויזיית שריון למערכה. ההנחה הייתה שאם לא תעשה זאת, מתקפת הנגד בגולן תשבור את הצבא הסורי בדרום הרמה ואפילו "תנקה" את כל הגולן הישראלי מנוכחות סורית. אז יתאפשר לחטיבת "גולני" לכבוש מחדש את מוצב החרמון. במטכ"ל קיוו שאולי יושג אף יותר מכך, וכי אם הסורים יתמוטטו, יתאפשר להתקדם לגולן הסורי.

בקד"ם שהחל בחצות 7-8 פירט הרמטכ"ל את התוכנית שסיכם בפיקוד הדרום. כמו כן הציע אפשרות חלופית: אם תגבר בלילה זרימת כוחות מצריים בצפון התעלה, בגזרת קנטרה, תישאר אוגדה 162 בהגנה, ואוגדה 143 תתקוף ראשונה, מדרום לצפון.¹ הרמטכ"ל דיבר על הכוונה לתת את הסיוע הארטילרי והאווירי המרבי לכל אוגדה בתורה, במתקפות שייערכו בדירוג: "המתקפות האלה יהיו עם ארטילריה – ריכוז ארטילרי בכל אוגדה – ועם מאמץ אווירי מרוכז לאותה אוגדה, עם הרבה פצצות", גם פצצות מצרר, כדי שכל מערכי החי"ר עם הטילים יבוערו, וכוחות צה"ל "יוכלו ללכת ולפצח טנקים". לפי ההנחה שרווחה אז, נערך החי"ר המצרי עד עומק שמונה ק"מ מהתעלה. הרמטכ"ל מצא לנכון להסביר את האופי המוגבל של המתקפות: "הכוונה אינה לגשת לתעלה ממש, אלא לתקוף את הטנקים ואת הכוחות שמהתעלה ופנימה, מבלי לטפל בהרכה חי"ר שישנו בסוללה עצמה, עם הרבה מאוד טילי נ"ט... בגמר המתקפה האוגדתית, היא תתייצב באזור, לא תשב על התעלה אלא אם יתברר שההתמוטטות כללית – אבל אין כוונה לנקות את הסוללות".² ביטוי לגישתו זו נתן הרמטכ"ל בשיחותיו עם שר הביטחון, בהן הזכיר שיש גם "תוכנית לחצות את התעלה", אולם רק אחרי ש"יתבהרו התוצאות"

האוגדות – מנדלר, אדן ומגן – ואלה התכוננו לפעול לפי דברי הרמטכ"ל מהלילה הקודם. אלוף שרון התכונן לפעול לפי מה ששמע מאלוף גונן.⁶ סמוך לשעה 04:00 החל אלוף הפיקוד מתקשר באלחוט למפקדי האוגדות, להנחותם. בדבריו לאלוף אדן, שהועברו מקצתם באמצעות תת-אלוף מגן, בגלל קשיי קשר, הזכיר אלוף גונן את האפשרות לחבור אל המעוזים המנותקים "חזיון", "פורקן" ו"מצמד". כמו כן, ביקש להתכונן לצלוח באזור "מצמד" ולהתבסס על ציר "חבית" (כעשרה ק"מ ממערב לתעלה). אדן השיב שינסה להתקשר למעוזים כשיגיע לאזור. אשר למשימה בכללה, העיר שיוכל להעריך את המצב רק בבוקר, תוך כדי הפעולה. לשמע ספקותיו של אדן, החליט גונן להטיל על שרון את החבירה למעוזים והורה לו להיכון "לגשת" אליהם בבוקר, לחלץ את מגיניהם ולחזור לעמדותיו, בטרם ייכנסו כוחות אוגדה 162 לגזרתו בהתקפתם דרומה. שרון השיב שהוא מוכן להתחיל תוך 45 דקות, אלא שהפקודה לא ניתנה ואף בוטלה בשעה 06:17, לאחר שיחתו של גונן עם הרמטכ"ל. באותה שיחה הסכימו שניהם שהמעוזים "מצדיקים את קיומם" בדיווחם על הנעשה, והביאו בחשבון שתוך כדי מתקפות הנגד יחברו אליהם (לאחר המלחמה הסביר אלוף גונן, שביטל את החבירה של אוגדה 143 עם המעוזים, כי במשך הלילה חצו עוד כוחות מצריים את התעלה, ועזרה למעוזים הייתה מותנית עתה בהצלחת המתקפות האוגדתיות, שיונחתו באגף ראשי הגשר). כאשר ביטל אלוף הפיקוד את גישת אוגדה 143 למעוזים, הזכיר לאלוף שרון שהאוגדה תתקוף דרומה בצהריים – משמע, עד אז תעמוד בכוננות להילחם ולסייע לאוגדה 162.⁷

כזכור, העריכו במצפ"ה כי בחזית יצטברו 650–700, טנקים והרמטכ"ל ציפה שיופעל סיוע ארטילרי מרוכז. לפי פקודת המרשם של הפיקוד ציפו שם לכ-530 טנקים: כ-200 באוגדה 162, כ-180 באוגדה 143, וכ-150 באוגדה 252 (לרבות בחטיבות 274 ו-875 שבדרך). למעשה, הצטברו כ-510 טנקים, ובמניין זה נכללו כל הטנקים שהגיעו לגזרות האוגדתיות, ולא רק אלה שנועדו לתקוף: בגזרת אוגדה 162 – כ-240 טנקים, בגזרת אוגדה 143 – מספר דומה, אך בגזרת אוגדה 252 ניצבו רק 30 הטנקים של חטיבה 401.⁸

הארטילריה בחזית עדיין לא תוגברה תגבור של ממש, אך נראה שבפיקוד התעלמו מכך. אלוף אדן התריע שלוש פעמים שאין לו סיוע ארטילרי. בתשובה לפנייתו השלישית הודיע לו אלוף הפיקוד שיקבל סיוע מ"השכך", אך בגזרת אוגדה 143 ניצבו רק סוללת תותחים כבדים ומרגמות כבדות 120 מ"מ.⁹ הפיקוד לא העמיד את הרמטכ"ל על נתוני העוצמה המעודכנים. סמוך לפתיחת המתקפה גרס הרמטכ"ל שאוגדה 162 מפעילה 300 טנקים, בסיוע ארטילרי מרוכז.

יגיע אליו. מח"ט 217, שנתפס אף הוא לשמועות על החצייה מערבה, שאל אם יש כוחות ב"צד השני", ונענה בשלילה מוחלטת, וכי הוא הראשון שנועד להתקדם בציר "חביבה".³¹

קרבות אוגדה 162 בגזרות "חיזיון" ו"חמוטל" (מפה 14)

בינתיים נסעה חטיבה 500 מערבה, ואלוף הפיקוד שוב זירז להטילה ל"מיסורי". באזור "ציונה" חלפו הטנקים של החטיבה על פני השיירות של חטיבה 14, שיצאו מולם מ"נוזל" ומ"חמוטל". מפקד האוגדה ציפה שחטיבה 500 תיכנס בהקדם לפעולה באזור דוורסואר, אבל הקשר עימה אבד מאז השעה 11:04 והתחדש רק בשעה 12:15, כאשר המח"ט דיווח שהוא ב"נוזל" ויורה מערבה. גרוד 430, שהמתין עדיין בעורפה של "הברגה", קיבל הוראה ממפקדו לחבור אליו, לאחר שעוכב – תחילה בשל העמדתו בכוננות להפעלה כלפי "חיזיון", ואחר כך בהמתנה לקריאת חטיבתו, אחרי שהאוגדה קיבלה הוראה לזרז את התקדמותה דרומה. בה בעת המשוכה האוגדה לטפל בקבלת גרוד 599, וגרוד 430 החל מתקדם בציר "חזיזית".³²

לאחר השעה 12:00 הגיעה חטיבה 217 לציר אורך "אבנית", ושני המח"טים, גבי עמיר מפקד חטיבה 460 ונתקה ניר מפקד חטיבה 217, נפגשו. מיד לאחר שנפרדו, התריע עמיר שהמצרים התחילו להסתער לכיוון הצומת וכי הם יורדים מ"חיזיון" ומ"שחף" לכיוון "חזיזית", וביקש ממפקד האוגדה להכניס את גרוד 430 לבלום בציר "חביבה". הצעתו התקבלה מיד, הגרוד ניתן לו ומח"ט 500 עודכן בכך. למח"ט 460 היה זה רגע קשה; למעשה, לא נותרו לו כוחות משלו – שרידי גרוד 19 וגרוד 198 נזקקו להתארגנות. הוא סיכם עם ניר שהחטיבה המגיעה מצפון תוכנס לגזרה שמציר "חביבה" וצפונה, ואת גרוד 430 פרס מדרומו, באזור "זנגוויל".³³ למעשה, לא פיתחו המצרים התקפה מזרחה, ונראה שהתפרסו בעיקר לרוחב, בציר "לקסיקון".

במפקדת הפיקוד עקבו מאז הבוקר אחרי הצטברות כוחות ב"מיסורי", ומשעה 12:30 גברו שם חששות מהתפתחות התקפות מצריות בחזית רחבה. אחר כך הוכרר שאוגדה 162 לחוצה בגזרת "חיזיון" והתעורר חשש גם מהתקפה בקנטרה. עתה הסביר אלוף הפיקוד לשר הביטחון כי שיגר את אוגדה 143 בגלל "פריצה גדולה" וחששו לדרום סיני, וכי הורה לאוגדה 252 לאבטח את מעבר הגידי, העלול להיחשף כאשר אוגדה 143 תעבור דרומה. מהמטכ"ל הוא דרש סיוע אוויר, שאם לא כן יהיה עליו לעבור להגנה.³⁴ מפקד אוגדה 162 המשיך לצפות שאכן יקבל סיוע אוויר של ממש; בשעה 13:15 בערך הוא הורה לשני המח"טים להיכונן לתקוף לעבר התעלה כשיינתן סיוע כזה.³⁵

השעות 16:00-18:00 ולכבוש את סואץ, ובשעה 12:40 אישר הרמטכ"ל בקשה זן.⁵⁹

אחרי השעה 12:00 החלו להתעורר בפיקוד חששות מריכוזי שריון מצריים בדרום. בשעה 12:12 השיג אלוף גונן קשר לאלוף שרון, הורה לו להגיע תחילה לגזרת "מסרק" (מעוז "המזח"), והסביר שיש שם ריכוז טנקים גדול (בדיעבד הוברר, שטנקים מדיוויזיה 19 החלו חוצים אחרי הצהריים, לאחר תיקון הגשרים). אלוף הפיקוד הטיל על שרון שורה של משימות: להשמיד שריון, לכבוש את העיר סואץ, לצלוח ולייצב קו בגדה המערבית, מהתעלה למרגלות ג'בל עתקה (מ"מפצח" ל"עטרה"). כעבור 20 דקות הסביר האלוף גונן לשר הביטחון שאוגדה 162 עוד לא עברה את התעלה, כי אברו לה שלושה טנקים, וכי אוגדה 143 הופנתה דרומה בגלל "פריצה גדולה של שריון מצרי וחשש לדרום".⁶⁰

כאשר גבר החשש מפריצה בדרום, ואוגדה 143 הופנתה דרומה, כבר הגיעו טנקים ונגמ"שים מצריים למגע עם גדס"ר 87 – הכוח היחיד שנותר בגזרת ציר "עכביש" – וזאת לפקודתו של סגן מפקד האוגדה. בצאת חטיבה 600, הרחיבו פלוגות הגדס"ר את פריסתן ל"חמדיה" ול"כישוף". סמוך ל-12:30 הן הבחינו בטנקים ובנגמ"שים מצריים מתקדמים מ"טלוויזיה" צפונה מזרחה, והחלו לדלג לעמדות. בתוך כך נהרג המג"ד מאש ארטילרית.⁶¹

נראה שבפיקוד ציפו שאוגדה 162 תתקדם במהירות דרומה ל"מיסורי". בעת שאלוף אדן דרש סיוע אוויר, האיץ אלוף גונן באוגדה 143: "קיפצו מהר למטה, בהול, יש למטה התקפות נגד כבדות". הרמ"ט הסביר לאלוף הפיקוד שמקצת הכלים של האוגדה עדיין מתדלקים בטסה. בינתיים הצטבר המידע על לחצים בגזרות קנטרה ו"חיזיון", על מגע באזור "מכשיר" עם המצרים המתקדמים מ"מיסורי", ונקלטה ידיעה על כוונתם לפתוח בהתקפות נגד בחזית נרחבת. בשעה 13:30 הזהיר אלוף גונן את אלוף מנדלר שיציאת אוגדה 143 חושפת את צומתי כביש הרוחב, והורה לו לתפוס את צומתי ציר הגידי ו"פדוי" בכוחות המגיעים מהעורף. בשעה 14:00 אף שקל אלוף הפיקוד להפסיק את המסע של אוגדה 143. כעבור רבע שעה הורה לרמ"ט האוגדה לעבור את כוחותיו המתדלקים בטסה, כי ייתכן שהאוגדה תופנה לכבוש את "מיסורי" ו"אמיר" ("החוזה"). כן התקשר לסגן הרמטכ"ל ודיווח על כוונתו לשנות את משימת האוגדה. אלוף טל השיב לאלוף הפיקוד שהוא ממתין לשובו של הרמטכ"ל מהצפון כדי לקבל אישור. בינתיים קיבלה מפקדת האוגדה, ב-14:35, הוראה להיכונן לשינוי משימה – התקפה לעבר "מיסורי" – "מצמד" – ולהודיע מתי היא מוכנה. במקביל, שוגר רמ"ט הפיקוד, תת-אלוף ששון יצחק, אל אלוף שרון, במסוק, לאחר שלא ניתן היה להתקשר עמו, כדי להעביר לו את

להירתק לקרבות, משום שנותרה הכוח המערכתי האחרון של הפיקוד. אלוף שרון, שגרס כי הוא זה שמחזיק ב"חמוטל" וב"מכשיר", השיב שאינו נוטה לתקוף כדי לסייע לאוגדה 162, אלא ירצה ללחוץ בלילה על "אמיר" ועל "מיסורי". אלוף גונן שאל אם אלוף שרון יוכל לתקוף בחטיבה 421 צפונה, אבל לשמע התנגדותו חזר בו (כזכור, ציפה ארן ששרון יעלה על "זנגוויל" מדרום, אבל עתה הודיעו גונן שלא ישקיע בכך את אוגדה 143). כרבע שעה חלפה, ושוב הציע אלוף שרון לתקוף: הוא מצא ש"מכשיר" בידי האויב ורצה להשיבו. אלא שעד אז גמר אלוף הפיקוד בדעתו שאוגדת שרון לא תתקוף כלל, אלא תצא להתארגן להגנה, ובשעה 19:12 הורה לה לבלום ב"ציונה" ולהחזיק ב"ילטה", כדי למנוע את המצרים מ"לשטוף" את טסה.⁶⁶

אוגדה 143 הוצאה מגזרת הלחימה העיקרית בבוקר, כאשר יכלה לסייע לאוגדה 162, או לפחות להחזיק בשטחים השולטים על ציר החת"ם, מ"נוזל" ודרומה. לא זו בלבד שטולטלה לריק, אלא שיצאה בטרם עת, לפני שאוגדה 162 יכלה לתקוף ולהיערך במקומה. כך נפתחה פירצה, שבה העמיק האויב לחדור לעומק המרבי מהתעלה, תפס את "נוזל", "חמוטל" ו"מכשיר" בצומתי הכביש המרכזי וכביש החת"ם, ואיים להבקיע לטסה. כשנחפזה האוגדה לחזור, חל שיבוש בהיסעיה, וכוחותיה נכנסו לגזרת אוגדה 162 וכמעט פגעו בה, בטרם ייעצרו להיערך לבלוימה.

הכוחות באגפי חזית התעלה - "כוח נמר" ואוגדה 252

בבוקר ה-8 באוקטובר חששו בגזרת הכביש לבלוזה מניסיון של צבא מצרים לפרוץ מקנטרה. לאחר יציאת אוגדה 162 נותר בגזרה "כוח נמר" (או "כוח קלמן"), שעיקרו החטיבות הממוכנות 11 ו-204. לפקודת חטיבה 11 הועבר גדוד טנקים 126 (27 טנקי "שוט"), שהושאר לפעול מול קנטרה, כשחטיבה 217 יצאה דרומה. כמו כן ניתן לה גרס"ר 279 של אוגדה 162, ובו 13 טנקי "מגח". זאת, בנוסף ל-22 טנקי "שרמן" אם-51 שהיו לה. לחטיבה 204 הוכפפו "כוח לפידות", שמנה עתה 20 טנקי "מגח", ופלוגת טנקים מחטיבה 500, שהושארה ל"כוח נמר" יום קודם לכן. "כוח נמר" החזיק בגזרה מציר "טלטול" צפונה. גדודי החרמ"ש שלו נערכו במתחמים סביב בלוזה והחלו בהתחפרות. הטנקים נפרסו בין ציר "טלטול" לתעוז "יורם", וקיימו במשך היום מגע אש עם שריון האויב, שפעל עם סיוע ארטילרי כבד וירי טילי נ"ט. מח"ט 11, אל"ם אהרון פלד, פעל בטקטיקה שהייתה מכוונת להימנע מפגיעות טילים. במשך היום הצליחו כוחות צה"ל להשמיד יותר מ-30 טנקים ומספר דומה של נגמ"שים, באבידות קלות לעצמם. נראה שהמגינים שיבשו את התקפות צבא מצרים, על ידי כך שהצליחו להפריד את החי"ר המצרי מן השריון

וסיכלו את ניסיונם להתקדם במתואם.

פעמיים במשך היום רצה אלוף הפיקוד להטיל על תת-אלוף מגן פעילות התקפית: בשעה 11:40 הוא הודאג מהנעשה בקנטרה, ואז שאל אותו אם ביכולתו לפעול לעבר פורט סעיד, או לעבר הגשר ב"מילנו" (כלומר בקנטרה). הוא נענה שיש לכוח רק סוללת ארטילריה יחידה. בשעה 16:30 רצה אלוף גונן להטיל על "כוח קלמן" לתפוס את המעוזים שבמשולש המלחות – "כתובה", "דרורה" ו"לחצנית" – אך מיד חזר בו וביקש לפרוץ את החסימה שבציר ל"בודפסט", ולמנוע גיחת אויב מקנטרה מזרחה.⁶⁷

בדרום החזית הוטל על אוגדה 252 לבלום בגזרתה ולהמתין לאוגדה 143 במתקפתה. עד אחר הצהריים הייתה חטיבה 401, בפיקוד אל"ם דן שומרון, הכוח העיקרי של האוגדה. החטיבות 875, בפיקוד אל"ם אריה דיין (בירו), ו-164, בפיקוד אל"ם אברהם ברעם, עדיין היו בתנועה אליה. מח"ט 401 הפעיל שלושה כוחות גדודיים מופחתים, שפעלו עד הצהריים בגזרות "ליטוף" ו"מפצח", והחזיקו בקרת-מורה ("פולגון"). בשעה 13:30 הזהיר אלוף הפיקוד את מפקד האוגדה לאבטח את צומתי ציר הרוחב בגידי, ב"פדוי" ובטסה. אותה שעה דיווח אלוף מנדלר שייתכן שהמעוזים "מפצח" ו"ליטוף" נפלו וכי כלים רבים של האויב נעים בגזרת "מסרק".⁶⁸

לאחר ביטול העברתה של אוגדה 143 דרומה, הוחזרו הכוחות הקדמיים של חטיבה 401 אל ציר החת"ם ונערכו בתעוזים "מצווה" ו"נוצה", ובקרת-מורה. במשך היום הגיעו כוחות המילואים. גדודי החרמ"ש של חטיבה 875 נערכו משעות הבוקר במוצא המערבי של מעבר הגידי. לפנות ערב הגיעו שניים מגדודי חטיבה 164: גדוד הטנקים 183, ובו 21 טנקי "שוט", הגיע ב-17:00 ל"מצווה" וקיבל את הגזרה, וגדוד 104, שכלל 33 טנקי "שוט", נע בשעה 19:30 על ציר החת"ם דרומה, נתקל בטנקי אויב והתארגן ב"בקרן 62". בנוסף לכך, גדוד 106 של החטיבה הופנה לטסה, לדרישת הפיקוד, וכשהגיע לשם בערב, הועבר ת"פ אוגדה 143. גדוד 129 מחטיבה 875, ובו 20 טנקי "שרמן", התרכזו עד הלילה בצומת המיתלה ("לרסון"). שבעה טנקים שלו נשלחו לראס סודר והצטרפו לחטיבת חיר"ם 35, שכללה עד אז את גדודי חיר"ר 450 ו-890, ארבעה טנקי "מגח", פלס"ר, פלוגה מגדוד 424 ומחלקת נח"ל.

בתום היום

הרמטכ"ל ציפה למהר ולחולל את ראשית התמורה האסטרטגית במתקפות הנגר בשתי החזיתות. במצפ"ה היו מודעים היטב ללחץ הזמן ולקשיים שבפריסת כוחות

במערב סיני הרחוק, עד בוקר 8 באוקטובר; לפיכך, הסתפקו בכוח שעמד להצטבר לפי תחזיתו של הפיקוד. למעשה, פתח הפיקוד במתקפה במועד שקבע, אבל לפני שהושלם הריכוז הקדמי של השריון ושל הארטילריה – ולמצפ"ה לא הייתה ידיעה מעודכנת על מצב הכוחות. גם במשך היום אישר המצפ"ה את הבקשות המבצעיות שהגיעו מהפיקוד, על אף הפקפוקים ובלא ידיעה עדכנית על הנעשה באוגדות. נראה שהמצפ"ה לקה בניהול המערכתי בגלל פגמים בעבודת המטה האג"מית.

אשר לפיקוד, אלוף גונן לא זו בלבד שאץ להטיל את אוגדה 162 למערכה בבוקר, אלא שהלך והאיץ את הקצב בהחלטות חפוזות ובפקודות דחופות, בלי שעמד על משמעות המידע שקיבל מהאוגדות. פקודות, עדכונים ופקודות שכנגד ניתנו ללא "כיסוי" בכתב וללא "סגירה" בתיאומי מטה.

אוגדות המילואים הגיעו לחזית אחרי התגייסות חפוזת ומסעות מזורזים על הזחלים, בעוד שהארטילריה הייתה בדרכה. הרצון לפעול מהר ולהכות מיד היה משותף לכל הדרגים. מפקדי האוגדות קיבלו ללא עוררין את פקודות האלוף גונן, והמצפ"ה, שניזון בלעדית מהתמונה שצייר בפניו הפיקוד, בלי לנהל בקרה על כך, לא השהה את אישורו לשינויי המשימות.

מליל 7-8 באוקטובר ציפו אנשי המעוזים בגזרת אוגדה 143 לכוחות השריון שיחברו אליהם. בינתיים הוחמץ סיכוי לחמוק בלילה, ולמחרת גרר הפיקוד את אוגדה 162 לניסיונות חילוץ כבדי אבידות. לאחר פעולות היום נותרו המעוזים האחרונים מנותקים: "בודפסט" בצפון, "חיזיון" ו"מצמד" במרכז, "ניסן" ו"מסרק" בדרום. בצהריים נפל מעוז "מפצח", בקצה ציר המיתלה. אנשי "חיזיון" עקבו אחרי הקרבות שסערו בקרבת המעוז, כאשר נהדפו כוחות צה"ל שאמרו לחבור אליהם. סמוך ל-18:00 חדרו טנקים מצריים לחצר המעוז, אבל אנשי החזיקו מעמד בלילה בבונקרים. הם נכנעו בשעה 09:00 למחרת.⁷⁰

בקרבות ה-8 באוקטובר נפגעו יותר מ-60 טנקים, ומהם אבדו קרוב ל-50. עם תגבורות הטנקים שהגיעו במשך היום – חטיבה 164 וחטיבת טנקי "טירן" 274 – הגיע מספר הטנקים בפיקוד עד כ-600.

המצרים המשיכו לבסס את מערכיהם בראשי הגשר, ולפי ההערכה הגיע מספר הטנקים שלהם בערב ל-750. במשך הלילה עברה יתרת הטנקים של הארמיה השלישית, שעוכבו לפני כן – מרבית הטנקים של דיוויזיה 19 ושל חטיבה 25 – והושלמה צבירת הכוחות הדיוויזיוניים שלה, עד עוצמת דיוויזיית חי"ר ועוד חטיבת טנקים וגדוד קומנדו. בליל 8-9 באוקטובר יצאו עשרה מסוקים מצריים להנחית כוחות (שניים לתל פרמה ליד בלוזה, שמונה למפרץ סואץ). ארבעה מהם נפגעו באש כוחות צה"ל.

הפיקוד המצרי תבע מהארמיות להשלים במשך היום את "המשימה הישירה" של השלב האופרטיבי הראשון, אולם כמעט בשום מקום הן לא נאחזו עדיין בקו החת"ם – פרט לגזרת "נוזל"-"חמוטל"-"מכשיר" במרכז, ועל ציר "בקרן" בדרום. "כוח קלמן" הצליח לבלום את דיוויזיה 18; אוגדה 162 התאוששה ועמדה בפני דיוויזיה 2; אוגדה 143 חזרה בעוד מועד לתפוס את "חמדיה" ולחסום את הכביש המרכזי ב"ציונה". אפילו דיוויזיה מצרית אחת לא ביצעה עד אז את משימת הקרב שלה במלואה, ואף כי הדיוויזיות חברו לראשי גשר ארמיוניים, היו ראשי גשר אלה מבוססים על ציר התעלה בלבד וחסרו את העומק של 8-12 ק"מ, שאילו רצו להגיע בשלב הראשון.

המתקפה בדרום הגולן (מפה 15)

המתקפה בגולן תוכננה כ"הך בימין – שמור בשמאל". אלוף הפיקוד העדיף לתקוף עם אור ראשון, אבל הניח למפקד המאמץ העיקרי, תת-אלוף מוסה פלד, לקבוע את שעת ה"ש". ההכנות למתקפות האוגדה נמשכו: חטיבות 4 ו-9 הועברו תחת פיקודה אך לפנות בוקר, מיד לאחר קבוצת הפקודות האוגדתיות, וכוחות נוספים המשיכו להגיע לצמח, ביניהם מקצת גדודי הארטילריה, שהתעכבו בקבלת תחמושת ובתנועה על הזחלים.

אוגדה 146 התכוונה לתקוף בשני צירים:

- במאמץ עיקרי יפעלו חטיבה 9, בפיקוד אל"ם מרדכי בן-פורת, וכן גדוד טנקים "שרמן" 377 וגדוד טנקים מוקטן "שוט קל" 278 מחטיבה 179; חטיבת טנקים 205, בפיקוד אל"ם יוסי פלד, ובה גדודים של טנקי "שוט קל" 94 ו-125; וגדס"ר "שוט קל" 288. המאמץ יושקע בציר עין גב-נחל אל על-ג'וחדר. החפ"ק האוגדתי ינוע מאחורי חטיבה 205.
- מאמץ משני יהיה בציר מעלה גמלא. תפעל בו חטיבה 4, בפיקוד אל"ם יעקב הדר (פפר), ובה גדוד טנקים "שרמן" 95, גדוד טנקים "שוט" 39 מחטיבה 188, וגדוד טנקים "שוט מטאור" 61 מחטיבה 205. סגן מפקד האוגדה, אל"ם אברהם רותם, ינוע עם החטיבה.

חטיבה ממוכנת מוקטנת 670, בפיקוד אל"ם גדעון גורדון, שנותרו לה רק גדודי החרמ"ש, יועדה לטהר בעקבות המאמץ העיקרי ולאבטח את האגף לאורך "הקו הסגול". במשך היום החלה החטיבה לאסוף לעצמה מספר טנקים. האגד הארטילרי האוגדתי מנה שני גד"כים וגדוד תותחי שדה (גד"ש) מתנייעים, גמ"כ 160 מ"מ וגדוד 120 מ"מ. למעשה הגיעו הגדודים לעמדות אך בשעות הבוקר,

ומפקד האגד הכניס את שני הגד"בים לציר מעלה גמלא. הגד"ש המתנייע (תומ"תי "פריסט" 105 מ"מ) נצמד לחטיבה 205.

מפקד האוגדה רצה לפתוח במתקפה עם אור ראשון, אך נאלץ לבקש דחייה עד שעה 08:30, כדי לתת שהות לכוחות להצטבר ולהתארגן – במיוחד לחטיבת טנקים 205 שנועדה להשתתף במאמץ העיקרי.

מח"ט 4 העלה לפני עלות השחר את הטנקים לראש מעלה גמלא, ועד שעה 07:00 הגיעה החטיבה למגע עם אויב במזרעת קונייטרה. שתי חטיבות המאמץ העיקרי של האוגדה החלו בפעולה בציר נחל אל על-רפיד בשעת ה"ש" שנקבעה. חטיבה 9 התקדמה וגברה בקרב קשה על הכוחות הקדמיים של חטיבת הטנקים 47 ושל החטיבה הממוכנת 132 הסוריות. בהגיעה עד קו נוב-אל-מא הורה מפקד האוגדה, בשעה 09:30, לחטיבת טנקים 205 להחליף את חטיבה 9 כחטיבה מובילה, לאחר אבירות בטנקי "שרמן". במועד זה הגיעה חטיבה 4 לציר קק"ל (דרך רמת מגשימים-מזרעת-קונייטרה), ומפקד האוגדה התכוון לקדמה לעמדות השולטות מצפון-מערב על ציר אל-על-ג'וחדר, כדי לסייע למאמץ העיקרי.

עד הצהריים הגיעה חטיבה 205 לתל א-סקי, וחטיבה 4 – אל מעבר למזרעת קונייטרה. בקרבות אלה הושמד רובה של חטיבת טנקים 47 הסורית. אחרי הצהריים המשיכה האוגדה בלחימה לעבר צומת רפיד. בהתקדמותם החלו הכוחות נתקלים, לעתים במפתיע, בשרשרת מגנני נ"ט, שהסורים הספיקו לתפוס מאז 7 באוקטובר, ואשר השתרעו במרחב שבין תל א-סקי לנח"ל גשור (ציר "ציקדה"). בצהריים קיבלה החטיבה ידיעה מוטעית, כאילו גבעת ג'וחדר בידי צה"ל, אך הופתעה מאש מגנן נ"ט ונעצרה לפני הגבעה. פלוגת הג'יפים, עם החרמ"ש מהגדס"ר, תקפו את הגבעה רגלית ממזרח, והסורים נסוגו ממנה; אולם החטיבה לא נאחזה בה. אחרי הצהריים הפתיעו טנקי אויב מהאגף כוח חרמ"ש בגזרת תל א-סקי, אבל תגובה תוקפנית של לוחמי החרמ"ש הרתיעה אותם.

לאחר התארגנותה, נשלחה חטיבה 9 לאבטח את האגף הצפוני. החטיבה נעה מציר קק"ל לנח"ל גשור, ובראשה גדוד 278. לפנות ערב נתקל הגדוד לפתע באויב, עת נפתחה עליו אש תותחי נ"ט מטווח 1,000 מטרים. מגנן נ"ט סורי, שהופתע בעצמו בעת שהתמקם, הוא שפתח באש. האויב רותק באש הפלוגה המובילה, עוד לפני שהספיק לאייש את כל תותחיו, ופלוגה שנייה הסתערה מיד. ב-20 דקות חוסל המגנן, ובו 24 תותחי נ"ט.

עד הערב הצליחו כוחות האוגדה להתקדם עד לפני תל ג'וחדר ולעמדות השולטות על ציר הנפט. בהתקדמותם הסתייעו באגד הארטילרי, שהקצה לגדודים מטרות בציר הנפט (מתחקירי שבויים נראה שאש זאת פגעה, בין השאר, בגדוד

טילים מונחים נגד טנקים ממונע בשריוניות ברד"ם מאגד נ"ט 65, שסופח לדיוויזיה (1). כוחות האוגדה הגיעו לעמדות השולטות על ציר הנפט, לרבות גבעת ג'וחדר, ובלילה חנו מדרום-מערב לגבעה.

אוגדה 210 הייתה אמורה לבלום בציר יהודיה ולנסות לפתח התקפת נגד מזרחה, אל ציר הנפט. האוגדה מנתה בבוקר 8 באוקטובר רק את חטיבת הטנקים 179 המוקטנת, בפיקוד הסמח"ט, ולה פחות מ-40 טנקים. בכוחות קטנים היא בלמה את הסורים בקרבות תנועה ואש מקומיים על הגבעות שממערב לציר הנפט, באזור משתא-סלוקיה. ב־08:00 בערך נהרג הסמח"ט, וסגן מפקד האוגדה, תת-אלוף משה בר-כוכבא, יצא קדימה לפקד על כוחות החטיבה.

התעבורה בכביש יהודיה הוטרדה מדי פעם, מאז היום הקודם, מאש טנקים סוריים שחמקו לציר "רפאל" והתמקמו בתל עמרה. כוח דו-פלוגתי מופחת, שמנה רק שבעה טנקים, הופעל נגד הסורים לאחר השעה 17:00, בעקבות התקפה אווירית יעילה ובסיוע ארטילרי. שמונה מטנקי האויב נפגעו (חלקם מהאוויר) וניטשו, והשאר נסוגו.

בינתיים עמדה אוגדה 36 במערכת הבלימה בגזרה הצפונית ופעלה בשני מאמצים:

- המאמץ העיקרי – לבלום את המתקפה הסורית שהתחדשה בחצות הלילה במבוא קונייטרה וצפונה משם, בחטיבת טנקים 7 ובחטיבת חי"ר 1.
- המאמץ המשני – להשתלב במתקפת הנגד הפיקודית ולתקוף דרומה בציר הנפט ובציר תל יוסיפון-חושנייה (ציר "פלא").

חטיבה 679, בפיקוד אל"ם אורי אור, התארגנה מחדש עד הבוקר ומנתה עתה 36 טנקים, שחולקו בשווה לשלושת הגדודים. מהבוקר עמדה בלחץ כבד מגזרת סינדיאנה. גדוד 289, שניצב מעלות השחר באזור המחצבה ממזרח לנפת, הופנה בשעה 10:00 לבלום בציר הנפט, אך כאן נתקל בכוחות עדיפים שפרצו את מערכו והתקדמו שוב לעבר נפח. המח"ט הוציא את גדוד 57 מ"הקו הסגול" וסתם את הפירצה בעזרת פלוגת תגבורת מחטיבה 7, שתפסה את תל עבאס ממערב לציר הנפט. מפקד האוגדה שיבח את המח"ט והחטיבה על "לחימת הגבורה" שלהם, ש"הצילה את הגזרה".⁷¹ עם התפתחות מתקפת הנגד הפיקודית של אוגדות 146 ו-210 פחת הלחץ על חטיבה 679, והיא הצליחה להרוף את טנקי דיוויזיה 1 דרומה עד רמתניה. אבל אחר הצהריים נתקלה החטיבה בהתנגדות חזקה של אויב עדיף,

לרבות ירי טילים מונחים נגד טנקים ממזרח, ונאלצה לסגת שוב לאזור סינדיאנה, מחשש שהאויב יתקוף באגפיה.

במבוא קונויטרה גברה התקפת האויב. הסורים קידמו לקרב כוחות מהדיוויזיה המשוריינת 3, תחת פיקודה של דיוויזיה 7, בסיוע ארטילרי כבד. מפקדת אוגדה 36 נאלצה לתגבר את חטיבה 7 בפלוגה שהחזיקה בעתודה (חמישה טנקים מחטיבה 679). דבר הלחץ במבוא קונויטרה הגיע למצפ"ה, כאשר בעקבות גילוי 30 טנקים סוריים באום בטנה, בשעה 16:00, דרש הפיקוד סיוע אוויר.⁷² למעשה, נבלם לחץ הסורים באזור מוצב 110-קונויטרה בכוח פלוגתי של שבעה טנקים, שנע לעמדות אש שולטות ופגע בעשרות טנקים סוריים.

עד 7 באוקטובר בערב ריכוז גש"פ 181 כ-30 טנקים בבית המכס העליון, וכן סופחה אליו פלוגה מחטיבת "גולני" בזחל"מים. הגדוד הוכפף לאוגדה 36, ומבוקר ה-8 באוקטובר החל לסרוק משני עברי הכביש המרכזי (ציר "יבשה"). לאחר 08:00 בא הגש"פ במגע עם 15 כלי רק"ם של האויב, מרביתם נגמ"שים, שהעמיקו לחדור עד "צקלג 48" באזור עין סמסס-צנובר וקרבו למחנה ירדן – מרכז התחזוקה הקדמי. האויב סולק, לאחר חילופי אש שנמשכו עד הצהריים, ובהם נפגעו כשליש מכליו. הגש"פ מוקם אחר הצהריים לאבטחת נפח. במקביל, נערכה סיירת מטכ"ל במארכי נ"ט בגישות אל המחנה.

בינתיים ריכזה האוגדה את שרידי חטיבת הטנקים 188 במחנה ירדן ובנתה את "כוח בן-חנן" (על שם מפקדו, סא"ל יוסי בן חנן), שהמרכיב העיקרי בו היה גדוד 53.

ניסיון לעלות לחרמון

ב-8 באוקטובר נכשל ניסיון לכבוש מחדש את מוצב החרמון. עם שחר הגיעו למוצב 103 קציני וחייל שהצליחו להיחלץ ממוצב החרמון. מח"ט 1, אל"ם אמיר דרורי, שתיחקר אותם, הבין מהם שבמוצב נמצאים עדיין כמה עשרות חיילי צה"ל ותבע מאלוף הפיקוד לעלות לעבר המוצב כדי להצילם. לאחר שאושר לו לתקוף, התבצע נוהל קרב חפוז ביותר. המח"ט החליט לנוע למגע בשני צירים, כאשר כוח רגלי, בהרכב פלוגה ומחצית פלס"ר 1, בפיקוד מג"ד, יטפס על כתף החרמון ממזרח לכביש, וכוח ממונע, בהרכב שתי פלוגות על זחל"מים ושני טנקים, בפיקוד מג"ד, ינוע על ציר הכביש.

הכוח הרגלי נתקל, בשעה 09:45 בערך, בגדוד קומנדו 183, שהיה ערוך להגנה חפוזה על נ"ג 1614, ולאחר קרב שנמשך עד לשעה 14:30 בערך הצליח לכבוש את הגבעה בסיוע ארטילרי ובסיוע של כוח מחלקתי מגדוד 17, שהתמקם כבסיס

אש מצפון לו. בתום ההסתערות הוברר שרוב הסורים כבר נסוגו מהגבעה. הכוח הממונע נתקל בשעה 10:00 בערך, מצפון ל"עיקול הטנק", במערך הקדמי של גדוד צנחנים 82, שהיה מורכב מכוחות חסימה מצוידים בנשק נ"ט ובמחרוזות מוקשים שהונחו על הכביש. לאחר קרב קשה נאלץ המח"ט, בשעה 11:30 בערך, להסיג את הכוח לאחור באישור הפיקוד. בקרב, שהסתיים בשעה 16:00 בערך, נהרגו 23 לוחמים ומפקדים ונפצעו 55. גופותיהם של שמונה חללים נותרו בשדה הקרב. המצפה"ה אישר את המבצע, בניגוד למגמתו מהערב הקודם, ואף העביר לקריית שמונה את חטיבת חיר"ם 317, בפיקוד אל"ם חיים נדל. הוטל על החטיבה להיכונן למבצע מוסק לכיבוש החרמון הסורי, אך המשימה בוטלה אחרי כישלון חטיבה 1, והצנחנים נשארו בעתודת הפיקוד. בצהריים הוטל על החטיבה להיכונן לתקוף בליל 8-9 באוקטובר, בכוחות מוסעים בזחל"מים, את מוצבי "הפטמה" ו"המסולעת" בגזרת חאדר. גם משימות אלו בוטלו לפנות ערב.

8 באוקטובר היה יום המפנה במערכה על רמת הגולן. הפיקוד נטל את היוזמה, ואוגדות 146 ו-210 הגיעו בהתקדמותן לעמדות השולטות על ציר הנפט. כמו בפיקוד הדרום, גם פיקוד הצפון הפעיל את הכוחות בדוחק זמן ובנוהל קרב מאולץ, נוכח לחצי האויב: מפקדי האוגדות לא זומנו יחד, לא אושרו תוכניות ולא הוצאה פקודה בכתב. אולם ההסתגלות לאילוצים הייתה מציאותית; ממילא לא הייתה כוונה לבצע מהלכים מותנים ומשולבים, ואלוף הפיקוד הניח למפקד האוגדה התוקפת להתאים את שעת ה"ש" האוגדתית לקצב ההכנות וצבירת הכוחות שלו. למעשה, החל כל כוח לפעול בזמנו ובמרחבו שלו, והגביר את תנופתו תוך כדי התקדמות.

בתחום הסיוע, התבטא המפנה בשיפור התיאום בין מפקד התותחנים הפיקודי ובין החפ"ק האווירי. מהבוקר אף פעלו התותחים בירי משולב על סוללות טק"א סוריות, כאשר סוללת גד"כ יורה למטרה וסוללות גד"ב יורות "מוץ".

טנקים מצריים (למעשה הייתה זו הערכה ממעיטה. במשך הלילה עברו הטנקים הנותרים של ארמיה 3).

דיוויזיות השריון 4 ו-21 עדיין לא חצו את התעלה. לפי ההערכה, אם המצרים יעריכו שהם ייצבו את הקווים, יש אפשרות שהם יפתחו במתקפה בבוקר המחרת, לאחר שיעבירו בלילה דיוויזיה משורינת ודיוויזיה ממוכנת, ויתקפו בשתייהן או במשורינת בלבד. אם תתגלה בלילה פעילות של הכוחות המיוחדים והם יונחתו ממסוקים בצירי המיתלה והגדי ובציר המרכזי, יעיד הדבר על כוונה לפתוח במתקפה בבוקר. כמו כן, צפויה פעילות של כוחות מיוחדים במרש"ל.

בגזרת ירדן, ההערכה הייתה, כי ב-24 השעות הבאות לפחות לא צפויה התערבות ירדן במלחמה. ברוח על המצב המבצעי, שנשלח בערב לארצות הברית, הובעה ציפייה שהממשל ייעץ למלך חוסיין שלא להתערב.⁷⁴

אשר לכוחות צה"ל, המטכ"ל נשאר, בעקבות מתקפות הנגד ב-8 באוקטובר, ללא עתודות שריון ממשיות. כוחות מעטים עדיין היו בשלבי התארגנות וטרם נכנסו למערכה:

- חטיבה 164 הגיעה עם 50 טנקים לאזור הגדי, ועוצמתה אמורה הייתה להיות מושלמת עד 85 טנקים.
- עוד 25 טנקים אמורים היו להגיע לפיקוד הדרום למחרת בבוקר.
- "כוח בן-ארי", מורכב מ-27 טנקי "שוט" ועוד 14 טנקים שאמורים היו להגיע עד למחרת בצהריים, נמצא בהתארגנות בבית הספר לשריון.
- 25 טנקים, בלא צוותים, נמצאו בבית הספר לשריון.

בדיון בין הרמטכ"ל לסגנו סוכם שיש לייצע לגולן את שני גדודי הטנקים המתארגנים. למעשה, רק גדוד אחד עלה לגולן ב-9 באוקטובר, השלים את התארגנותו למחרת, בפיקודו של סא"ל עמוס כץ, והועבר תחת פיקודה של חטיבה 7 ("כ"כוח כץ").

סגן הרמטכ"ל הטיל על פיקוד הדרום לתכנן מבצעים לתפיסת שטחים חשובים ממערב לתעלה ולמפרץ סואץ, למקרה שהמלחמה תסתים כשהמצרים מחזיקים בגדה המזרחית. דרך זאת הועדפה על ניסיונות לעקור את המצרים ממערכיהם בגדה המזרחית, תוך הסתכנות באבידות כבדות.

בערב גובשה במטכ"ל החלטה, להוציא את מרחב שלמה מפיקוד הדרום ולהכפיפו לאחריות המטה הכללי החל ב-9 באוקטובר, בשעה 12:00. הוחלט שלמרש"ל יינתן מעמד כשל פיקוד מרחבי, ובראשו יעמוד האלוף ישעיהו גביש,

שהיה אלוף פיקוד הדרום במלחמת ששת הימים. במצפה השתררה אווירת בדיק בית וחשבון נפש. הרמטכ"ל תהה על ליקויי הביצוע והדיווח, ודיבר בנימת "מה קרה לנו?". בדוחות אמ"ן נשמעה לראשונה הערכה לכושר הלחימה של חיל הרגלים המצרי.⁷⁵

המטכ"ל רוצה לרכז את המאמץ בצפון

שר הביטחון והרמטכ"ל ביקרו סמוך לחצות ליל 8-9 באוקטובר בפיקוד הדרום ועמדו שם על משמעות הכישלון. הם הדגישו לאלוף הפיקוד כי מעתה עליו להישאר בבלימה, למנוע מהאויב הישגים, ובה בעת להתארגן, לצבור כוח ולהשלים את עוצמת השריון. הציפיות להישגים מהירים, לפחות בגולן, שבעקבותיהם יועתק המאמץ דרומה, טרם נגוזו, ולכן לא הוציא הרמטכ"ל מכלל אפשרות מבצע צליחה קרוב. הוא הנחה שאין לשקול צליחה לפני 10 באוקטובר (למעשה, ליל ה-10-11), וכי יש להיכון למועד זה.

עד שובם מפיקוד הדרום הצטברו במטכ"ל עוד ידיעות שהצביעו על הצורך לרכז מאמץ בצפון. סמוך לחצות גבר הלחץ על חטיבה 7, וסגן הרמטכ"ל הורה לחיל האוויר לסייע לה בהנחה.⁷⁶ ב-9 באוקטובר בשעה 00:30 הגיעה ידיעה על תזוזת חטיבת הטנקים העיראקית הראשונה עם טנקי טי-55 לעבר החזית הסורית. ידיעות מהחזית המצרית רמזו על המשך מעבר שריון ואף על מעבר חטיבת טק"א (כנראה אס-איי-6), וגבר החשש מפני ניסיון המצרים לפגוע בערים בארץ, לאחר הפצצת פורט סעיד.⁷⁷

ב-9 באוקטובר בשעה 01:45 הזהיר אלוף רחבעם זאבי, שהיה עד שמונה ימים קודם לכן אלוף פיקוד המרכז, את אלוף אפרת, שהחליפו בתפקיד זה, מפני האפשרות שהמלך חוסיין לא יעמוד בלחצים המופעלים עליו ויצטרף למלחמה, והמליץ להכין "ציירי טנקים".

באותו בוקר, ב-03:35, שוב שוגרו טילי "פרוג" מסוריה. אחד הטילים פגע בגן הילדים בקיבוץ גבת, מבלי שגרם לנפגעים, ושניים פגעו במבני מגורים בשדה התעופה ברמת דוד. טייס אחד נהרג ושניים נפצעו. אלוף פיקוד הצפון ביקש להגיב בהפצצת דמשק.

משה דיין ורב-אלוף אלעזר חזרו מהדרום בהלך רוח קודר, ועודכנו במתרחש. שר הביטחון הציג חזות קשה של מלחמה מתמשכת, בתנאים קשים, והעלה שיקולים למצב שבו יחסרו כוח אדם ונשק חיוני.⁷⁸ בשיחתו עם האלופים במצפה ציין השר דגשים לפעולה מידית:

● חזית הצפון – ברמת הגולן לא תהיה נסיגה. יש לבדוק את כל האמצעים, לרבות

- הפצצת דמשק. רצוי להפציץ את החטיבה העיראקית בתנועתה.
- חזית הדרום – יש לבדוק מהו הקו התכליתי ביותר שצה"ל יוכל להחזיק בו בתנאים קשים, ושיכלול את שרם א־שייח', סנטה קטרינה, אילת ואל־עריש. המדיניות היא שלא להישחק ולאפשר ליצור קו זה. אין לעסוק בתוכניות התקפיות, כגון כיבוש פורט סעיד.
- אין למלא מחנות שבויים. יש לקחת שבויים כמשקל נגד לשבויינו.
- יש להרתיע את המלך חוסיין מפני כניסה למלחמה.
- חיזוק צה"ל – יש לבדוק אפשרות לגייס משוחררים ובני גילאים צעירים, ולהכשירם בקורסים מזורזים. יש לבחון אפשרות לגייס מיהדות העולם בעלי מקצועות, כגון שריונאים וטייסים. יש להכין דרישות מרביות לרכש, כולל נשק נ"ט.

השפל המורלי בהנהגת המלחמה בשחר 9 באוקטובר שיקף את מכות הפתיחה המצריות ואת התנפצות האשליות: עוצמת ההפתעה; קשיי חיל האוויר ואבירותיו לעומת הציפיות ממנו; השיפור בלחימת האויב; הצורך בחילופי מפקדים בדרום אחרי התקלות ב־8 באוקטובר; יחסי הכוחות החמורים שנוצרו, אחרי שצה"ל כבר נאלץ להשקיע את עתודותיו ואילו האויב עדיין לא. דומה שראשי מערכת הביטחון חשו עתה לא רק את מועקת המצב, אלא גם תשישות גופנית מצטברת (הרמטכ"ל עצמו כמעט לא עצם עין קרוב לארבע יממות, פרט לתנומות חטופות במסוק). בערב של אותו יום תדרך שר הביטחון את עורכי העיתונים, במגמה "להתיישר עם העם", אך חש שלא הצליח לשכנע, ולא שיער עד כמה זעזע אותם. אחד העורכים העיר שדבריו חוללו "רעידת אדמה"⁷⁹.

בהמשך לפגישה עם שר הביטחון נערך, בשעות הבוקר המוקדמות, דיון על מהלכי המלחמה. השתתפו בו הרמטכ"ל, סגנו, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר והאלופים יריב וזאבי. הרמטכ"ל גיבש את דעתו שאי אפשר עוד לפעול התקפית בשתי הזירות בעת ובעונה אחת, וצריך לשבור אויב אחד. לדבריו, בדרום יש לעבור להגנה ולהפסיק את התקיפות; את סוריה יש לשבור בתוך 24 שעות, על ידי אי־נסיגה ברמת הגולן, הדיפת התקפות הנגד של הסורים, השמדת שתי דיוויזיות השריון והפצצת מטרות בעומק.

הרמטכ"ל העריך, שפעולות אלו יביאו את סוריה לבקשת הפסקת אש, ואז ניתן יהיה לפתח מאמץ התקפי נגד מצרים. בינתיים הורה לפיקוד הדרום לארגן את כוחותיו כלהלן:

- אוגדה 252 – בהגנה.

- אוגדה 162 – בהגנה.
- אוגדה 143 – תתרכז ממזרח לטסה ותתכנן צליחה ביום רביעי־חמישי, 10-11 באוקטובר.
- "כוח קלמן" יישאר במקומו ויתכנן את כיבוש פורט סעיד בפעולה לילית, כדי להשיג אחיזה בתעלה.
- האלוף מנחם (מנדי) מרון, מפקד אוגדה 440, אחראי לבניית קו עצירה שני במעברים.⁸⁰

"קבינט המלחמה" התכנס בשעה 07:30, בהשתתפות הרמטכ"ל. שר הביטחון גרס, שאין עוד סיכוי מידי לעבור את התעלה ואף לא להתקרב אליה, ולכן יש לעשות את המאמץ המרבי "להוציא את סוריה מהמלחמה". הרמטכ"ל הצטרף להערכה ש"בחזית המצרית מצבנו קשה", וגרס שיש "לשבור את הסורים" במתקפה ובהפצצות בעומק המדינה. ראש הממשלה התלבטה בעניין, תוך בחינת המשמעות המדינית של הפצצות בעומק סוריה, לרבות דמשק. כשנשאל השר ישראל גלילי לדעתו, השיב קצרות: "יש לעשות". ראש הממשלה אישרה את קווי הפעולה והחליטה להסביר לארצות הברית את ההכרח שבהפצצות. כמו כן ראתה הכרח להעמידה על חומרת האבידות בצידוד כבד, ואף שקלה לצאת לנסיעה סודית אל הנשיא ניקסון.⁸¹

בשעה קודרת זאת לישראל עוד הייתה ארצות הברית שלווה. אמנם ב־7 באוקטובר אחר הצהריים כבר הגישה ישראל בקשות לאספקת מטוסים ו־300 טנקים, אולם היה ברור לכל שמדובר בהשלמת החסר אחרי המלחמה, והממשל החל שוקל את הבקשות בלי להתחייב לאספקה דחופה. מזכיר המדינה קיסינג'ר התרשם יותר ממה שמסר לו השגריר שמחה דיניץ בערב, בהגיעו מישראל: "זה"ל יכה במלוא הכוח בשתי החזיתות; הגיוס וההיערכות יושלמו עד צהרי יום ב' (8 באוקטובר), וישראל תזדקק לעוד 48 שעות כדי להשלים את המבצעים – משמע, תושג הכרעה עד 10 באוקטובר. באותה עת גם גרס קיסינג'ר, שכוונת מצרים מצטמצמת לתפיסת ראשי הגשר.⁸²

אוגדות 146 ו־210 תוקפות - 9 באוקטובר (מפה 16)

לאחר המאמצים ברמת הגולן בשעות האור של 8 באוקטובר נזקקו הכוחות להתארגנות, ולא ננקטה פעילות לילית. לאוגדות ניתנה הוראה להמשיך במתקפה עם שחר, ומשימותיהן לא שונו מהותית.

אוגדה 146 נערכה מדרום־מערב לציר הנפט: הטיבה 205 – בגזרת תל ג'וחדר;

חטיבה 4 – בגזרת שעבניה; חטיבה 9 – בגזרת נח"ל גשור; חטיבה ממוכנת 670 אֶבְטַחָה את ציר נח"ל אל-על-ג'וּחַדֵר ואת קו הגבול מציר הנפט ודרומה, באגף המזרחי של האוגדה; האגד הארטיילרי, שגדודיו דילגו שלוש פעמים ב-8 באוקטובר, נפרס בלילה ממערב לתל ג'וּחַדֵר.

אוגדה 210 חלשה על ציר הנפט ממערב, בציר יהודיה-חושנייה.

בבוקר תיאמה מפקדת הפיקוד את הגזרות שבין שתי האוגדות. תחילה נשקלה האפשרות לכפוף את חטיבה 9 לאוגדה 210, העולה על חושנייה ממערב. אולם לאחר תיאום עם מפקדות האוגדות סוכם גבול הגזרות כך, שאוגדה 210 תנוע עד צומת ציר הנפט-ציר יהודיה, ואילו השטח שממזרח לצומת, ובו תל א-טלאע וחושנייה, יהיה בגזרת אוגדה 146.

אוגדה 36 החזיקה בגזרת סינדיאנה-תל יוסיפון באמצעות חטיבת טנקים 679, ובלמה ברכסים השולטים על מבוא קונייטרה וצפונה משם, עם חטיבת טנקים 7 וחטיבת חי"ר 1.

מפקד אוגדה 146, תא"ל מוסה פלד, פגש בראשונה את המח"טים שהועברו אליו מאוגדה 210 כאשר זימן קבוצת פקודות מצפון לרמת מגשימים. הוא פירט את תוכניתו להתקדמות, בציפייה להתנגדות מתקשחת של כוחות סוריים גדולים:

- חטיבה 205 תמשיך לתקוף צפונה, בציר רמת מגשימים-צומת רפיד, ותכבוש את הר פרס.

- חטיבה 4 תתקוף בין הר פרס לחושנייה, לעבר מוצב 111 וכודנה בציר "טרויה".
- חטיבה 9 תאבטח את אגפה הצפוני-מערבי של האוגדה בגזרת נח"ל גשור-ציר הנפט.

סגן מפקד האוגדה נשלח לנוע עם חטיבה 4, כדי לתאם את מהלכי שתי החטיבות הפועלות מצפון להר פרס.

חטיבה 205 עקפה בבוקר את גבעת ג'וּחַדֵר הנטושה והחלה מתקדמת צפונה אל צומת רפיד והר פרס. מיד בתחילת ההתקדמות נתקלה בריכוזי שריון סורי, בציר הנפט ובציר רפיד-חושנייה, בעיקרם מחטיבת הטנקים 46 שנפגעה ב-7 באוקטובר בצומת דרך קק"ל-כביש". כוחות סוריים אחרים תקפו מכיוון כודנה דרומה. ייתכן שכאן הוטלה לקרב יחידה טרייה מהחטיבה הממוכנת 21 מדיוויזיית הטנקים 3, שנשלחה לתגבר את דיוויזיה 1. התלקחו קרבות שריון בשריון, ולקראת הצהריים התקשתה החטיבה לעמוד בלחץ, עד כדי כך שמפקד האוגדה פקד על חטיבות 9 ו-4, שכל אחת תוציא לעזרת החטיבה פלוגת טנקים. הסורים נשברו לפני שהגיעו תגבורות אלו, בין השאר כתוצאה מכ-60 גיחות תקיפה של חיל האוויר באזור

רפיד-חושנייה במשך היום. אחר כך הוברר שהיה זה הניסיון האחרון של דיוויזיית השריון 1 להחזיק במבוא רפיד.

אחר הצהריים תפסה חטיבה 205 עמדות ששלטו על צומת רפיד וכבשה מחדש את הר פרס, ששלט בתצפית למרחקים. בכיבוש התל הצטיין לוחם שהתגנב אל קרבת טנק סורי, פגע באנשיו ברימון וגרם לכניעת הצוות. עד אז ניצלו הסורים את התל לטיווה ארטילרי, ומיד לאחר כיבושו חשו כוחות צה"ל בגזרה שנחלשה האש הסורית משם.⁸³

בשעות אחרי הצהריים החל רק"ם סורי תוקף את כוחות חטיבה 205 מכיוון חדש, ממערב למזרח, כנראה במטרה להיחלץ ולסגת אל ממזרח ל"קו הסגול", בגלל איום כוחות צה"ל על חושנייה ושליטתם על הציר מחושנייה לרפיד. הלחץ על חטיבה 205 הוקל עם התקדמות חטיבה 4 במרכז הגזרה האוגדתית; תוך חילופי אש עם טנקי האויב, הצליחה זו לתפוס אחר הצהריים את השליטה על ציר "רשת", בין הר פרס לחושנייה.

חטיבה 9, שאבטחה את האגף הצפוני-מערבי של האוגדה, קיבלה הוראה לכבוש את חושנייה. בעוברה את ציר הנפט לפני הצהריים, נתקל הגדוד הקדמי שלה, גדוד 278, באש מתל א-טלאע, בדרום חזיתו של מערך נ"ט סביב חושנייה, שבו החזיקה חטיבה ממוכנת 58 (מדיוויזיה 1). החטיבה לא הצליחה לכבוש את המערך בהסתערות הראשונה, ונערכה מחדש. אחר הצהריים ביצעה התקפה בשני צירים, מדרום וממערב, וכבשה את המערך מהממד הצר שלו, כאשר גדוד ה"שרמנים" 377 מסתער במאמץ העיקרי מדרום. בתנופת התקדמותה המשיכה החטיבה ושטפה (אך לא טיהרה) את כפר חושנייה, עברה ליד המחנה הצבאי והגיעה לפנות ערב למסעף חושנייה בכפר רפיד-קונייטרה; אלא שכאן היא מצאה עצמה מנותקת מדרגי התספוקת, נתונה לאש ארטילרית יעילה ובתוך תנועת טנקים סוריים נסוגים, ולכן דילגה בחשכה מספר קילומטרים דרומה.

חטיבה 670 הוסיפה וליקטה טנקים והמשיכה לאבטח עמם את כביש אל על-ג'וחדר ואת האגף המזרחי של האוגדה. לקראת ערב שלטו כוחות אוגדה 146 מדרום על ציר רפיד-חושנייה (ציר "רשת").

מפקדת אוגדה 210 עדיין פקדה בבוקר רק על חטיבת הטנקים המוקטנת 179, שבה היו כ-40 טנקים, אך החל בשעה 10:00 פקדה גם על חטיבת הטנקים המוקטנת 679, שהועברה מאוגדה 36, שגם בה היו כ-40 טנקים. בסך הכל מנתה עתה האוגדה כ-80 טנקים. לפי תוכנית האוגדה, היה על חטיבה 179 לבלום בציר יהודיה

ולדחוק את הסורים מזרחה, לחושנייה. עם קבלת חטיבה 679, נאמר לה להתקדם לחושנייה מצפון. כאשר קיבל המח"ט את הפקודה, דיווח למפקד האוגדה שכוח סורי תוקף אותו, אך הוא נמצא בעמדות טובות מצפון לרמת'ניה. היה זה מאמץ מחודש של דיוויזיה 1 לתקוף צפונה, והפעם בחטיבה משורינית 76, שנכנסה לגולן ב־8 באוקטובר. מפקד האוגדה הורה למח"ט 679 להשמיד טנקים באזורו ולעבור להתקפה לפי שיקולו. אחר הצהריים החלה החטיבה להתקדם דרומה.

גם חטיבה 179 הצליחה להתקדם מזרחה תוך קרבות טנקים. לקראת לילה סגרה אוגדה 210 על חושנייה מצפון ומערב: חטיבה 679 החזיקה בתל רמת'ניה, וחטיבה 179 חצתה את ציר הנפט ותפסה גבעות ממזרחו. החפ"ק האוגדתי ניצב באזור קצביה-ג'דירה (צומת דרך קק"ל וציר "כביש").

אוגדה 36 בולמת – 9 באוקטובר (מפה 16)

בבוקר ה־9 באוקטובר שוב לחצו הסורים מרמת'ניה צפונה, אבל בעיקר גבר לחצם במבואות הצפוניים של קונייטרה. מדרום תקפה חטיבת הטנקים הסורית 76 את חטיבה 679, שעה שהייתה אמורה לעבור תחת פיקודה של אוגדה 210. כמו כן ניסו הסורים להנחית קומנדו ב־12 מסוקי "מי־8". מטוסי חיל האוויר הפילו שניים מהם, אחד נוסף הופל באש מהקרקע, והשאר הנחיתו כ־75 חיילים מצפון לכפר נפה. לוחמי סירת מטכ"ל וחיילי חי"ר עם מספר טנקים מהגש"פ יצאו למקום והשמידו את הנוחתים – כ־50 מהם נהרגו, ואחדים נשבו.

במבואות קונייטרה נפתחה מתקפה חזקה, שתואמה אולי עם התקפת הנגד של דיוויזיה 1 במבוא רפיד. הסורים הסתערו על העמדות של חטיבת טנקים 7 בכ־160 טנקים, בתגברם את דיוויזיה 7 בחטיבת טנקים 81 מדיוויזיה 3. טנקים של חטיבה 7 נפגעו ברכס חרמונית מהרעשה ארטילרית ממושכת ודייקנית. הטנקים הוסגו ממשטחי הירי למדרון האחורי, ואז הצליח השריון הסורי להתקדם במישור שמדרום-מזרח לחרמונית (שקיבל את הכינוי "עמק הבכא"), ושני גדודים הגיעו לוואדי א־שברק שמדרום להר ואיימו לפרוץ לעבר אלרום. טנקים אחרים טיפסו במדרון המזרחי והגיעו למשטחי הירי המפונים. נפתח קרב נואש, שבו גברו הטנקים הישראליים על הסוריים מטווחים קצרים והדפו אותם בעזרת גודר טנקים שהוחש לעזרה מצפון החרמונית, בעוד הטנקים הניצבים מדרום ל"עמק הבכא" מתרוקנים מתחמושתם. מפקד "כוח טייגר" שבתל ג'ית, מדרום לעמק, דיווח בשעה 10:30 שהוא נאלץ לסגת, אך מיד לאחר מכן הוסיף: "כוח שלנו עולה לקראתנו". היה זה "כוח בן-חנן", ובו 11 טנקים, ששוגר מעליקה והספיק להגיע ברגעי המשבר. כוח התגבור עלה מיד לתל ג'ית ולדהרת אבראהים (מצפון ל"בוסטר"), תפס עמדות

וב-10:49 פתח באש יעילה על השריון הסורי ב"עמק הבכא". הטנקים של גדוד 77, שתוגברו במחלקה, הסתערו גם הם בחיפוי הפגזה מדויקת, והצליחו לחזור ולתפוס את משטחי הירי בחרמונית. בשעה 11:02 דיווח המג"ד: "הולך לנו טוב מאוד".⁸⁴ בלחימתה הסתייעה חטיבה 7 ב-18 גיחות של חיל האוויר באזור הפריצה וב-22 גיחות באזור ח'אן ארנבה, כאשר המח"ט מפקד עליה מחפ"ק שניצב ממערב לצומת "יקיר"-קרטון".⁸⁵

בעת הקרבות הקריטיים מדרום לחרמונית ועל משטחי הירי, הבחין מוצב 107 בסימנים לנסיגת הסורים ודיווח על כך לאוגדה. מפקד האוגדה 36, תת-אלוף איתן, שכבר שלח את התגבורת קדימה, ביקש ממח"ט 7 להחזיק מעמד עוד דקות מספר; ואמנם, הסורים נשברו ראשונים והחלו נסוגים. אגב כך נפגעו באש כוחות צה"ל מן ה"בוסטר" וממשטחי הירי בחרמונית, שנתפסו מחדש.

בגמר הקרב נותרה חטיבה 7 עם 32 טנקים כשירים, אבל המח"ט החל מאגד כוחותיו וקידמם עד הערב לתעלת הנ"ט, ומדרום לאחמדיה – אל ה"קו הסגול". עד אז הגיעה מצבת החטיבה לכ-60 טנקים.⁸⁶

באותו יום ניחתה מכה בעורף המערך, בהיתקלות עם קומנדו סורי שהוחדר מדרום-מזרח להר ורדה. חטיבה 1 גילתה את הכוח סמוך לשעה 10:00, שיגרה טנקים להר ורדה וזחל"מים דרך הכפר בוקעתא, ואלה נתקלו בסורים בפאתים המזרחיים של הכפר והניסו אותם משם. לסריקה הצטרף הפלס"ר של חטיבה 7, שהוזעק לצומת בוקעתא, ובגמר הסריקה העביר פצועים של חטיבה 1 לְוּסְט. בדרכו נורתה עליו אש נ"ט. כוחות נכנסו שוב בנגמ"שים לסרוק מדרום לכפר, אך נתקלו מקרוב בסורים שהתמקמו בחפירות ישנות ומאחורי גדרות אבן. בסריקה רכובה הסבו הכוחות אבידות כבדות לסורים והניסו את שרידיהם בעזרת שני טנקים שהצטרפו לסורקים. בהיתקלויות נהרגו 30 מפקדים ולוחמים של צה"ל – חמישה מחטיבה 1, ובהם מג"ד 12, וכן 24 מפלוגת הסיור של חטיבה 7, ובהם מפקדה.⁸⁷

המתקפה ב-10 באוקטובר

המצפ"ה דן כבר בצהרי 9 באוקטובר בפיתוח מתקפת הנגד בצפון, לנוכח המצב בשתי החזיתות. לפי הערכת המודיעין על הצבא הסורי, אברה לו האופציה לתקוף, לאחר שסבל אבידות כבדות: הושמדו יחידות שלמות, הצבא עייף ומצבו אף יחמיר מכיוון שחיל האוויר זכה לחופש פעולה יחסי בגלל מיעוט השיגורים מסוללות הטק"א הסוריות. לצבא הסורי נותרה הברירה – להגן או לסגת – והבחירה תלויה במידה רבה בצה"ל ובהשפעת ההפצצות האסטרטגיות. אמ"ן העריך שהסורים חוששים מהתערערות המשטר בגלל ההפצצות בעומק. מהבוקר הם חזרו וביקשו

בכל אחת משתי החטיבות אוגדו הטנקים בשני גדודים: גדוד 96 וגדס"ר 134 בחטיבה 179; גדודים 57 ו-93 בחטיבה 89.679.

לקראת 08:00 תפסה חטיבה 679 עמדות חיפוי לעבר חושנייה ולעבר רכס מוצב 110, וחטיבה 179 טיהרה את כל הרכס באמצעות גדס"ר 134. הסיירים הסתערו על הסורים במורדות הר שיפון ברגל ובנגמ"שים. ההתקדמות נמשכה לאורך ציר קונייטרה-רפיד ("רשת"), ושאר החטיבה התקדמה על גב הרכס. "כוח יריב" (שישה טנקי "שרמן", בפיקוד סא"ל יריב בן-אהרון), שהצטרף לחטיבה ביום הקודם, אבטח את אזור הפעולה בגזרת תל אל-חריעה (מצפון למוצב 110).

בשעה 09:00 הגיעה חטיבה 179 לתל עכשה וקיבלה הוראה לעצור, מחשש שתפגע בכוחות אוגדה 146, שהיו אמורים לנוע על ציר כודנה. ייתכן שבפעירת אוגדה 210 הוחמזה ההזדמנות לעלות על תל כודנה תוך תנופת ההתקדמות, ובעוד הסורים מתקשים להתארגן.⁹⁰ עד השעה 10:00 חברה החטיבה אל מוצב 110, שבו החזיקו עדיין חיילי גדוד 13, שעמדו מול ניסיונות הסורים לכבושו. אף כי המוצב נותר עד אז בשטח שבשליטת הסורים, הצליח הגדוד להחזיר אליו פעם ביום זחל"מים, ובהם מזון ותחמושת.

לקראת השעה 12:00 הורה הפיקוד לאוגדה להתקדם מעבר ל"קו הסגול", מדרום לקונייטרה, להשתלט על הצומת "רביבים"-פלג" (מדרום לרסם אל-חלבי, כשני ק"מ ממזרח ל"קו הסגול"), ולהיכונן להתקדמות לתל מסחרה. מפקד האוגדה הציע לדחות תוכנית זו, בטענה שעמדותיו על "הקו הסגול" שלטו על כל המרחב מזרחה והצומת וסביבתו היו בשטח נחות. הפיקוד הסכים. בהמשך היום דיילג חפ"ק האוגדה להר יוסיפון.

אוגדה 210 ניצבה, אפוא, מצפון לציר כודנה, שעה שאוגדה 146 תקפה לעבר תלי כודנה מדרום וממערב. מפקד אוגדה 146, תת-אלוף מוסה פלד, אמור היה להתקדם בחזית רחבה בעקבות האויב הנסוג, והורה למח"טים לפעול כלהלן:

- חטיבה 205, ולה 50-60 טנקים, תכבוש את תל אל-אצבח ואת "סגול 328" (כשני ק"מ ממזרח לתל) בשטח ההפקר, ואחר כך את תל כודנה.
- חטיבה 9, ובה 23 טנקים, תכבוש את תל פזרה (ממזרח לחושנייה) ותתקדם לכודנה.
- חטיבה 4, שכללה 45 טנקים, תכבוש את רכס מוצב 111 ותסייע לחדירת חטיבה 9 מזרחה.

עם בוקר תקפה חטיבה 205, הגיעה אל תל אל-אצבח ואל "סגול 328", אבל ספגה התקפת נגד חזקה, שגרמה נפגעים רבים ואילצה את החטיבה לסגת אחר הצהריים

ל"ציר המערכת" ("רעיה") ולציר רפיד-חושנייה. המח"ט, אל"ם יוסי פלד, כתב לאחר זמן על תחושתו כי שגה כאשר לא הביע בפני מפקדו את שיקוליו נגד המתקפה.⁹¹

חטיבה 9 שוב כבשה את חושנייה, הגיע לתל פזרה בשעה 09:00, ותפסה את מסעפי הכבישים לחושנייה ולכודנה. הסורים הצליחו לכבוש בהתקפת נגד רגלית את תל פזרה, שהחזיק בו רק כוח קטן, אך החטיבה כבשה אותו מחדש כעבור זמן מה ועלתה בציר "טרויה". היא הגיעה ל"קו הסגול" בצהריים בכ-15 טנקים בלבד, והסתייעה בהתקדמותה במתקפת אוגדה 210, שכבר הקדימה והגיעה לעמדות השולטות על ציר כודנה מצפון.

חטיבה 4 התקדמה נוכח התנגדות וכבשה את רכס המוצבים 111-112. מעמדוניה שלטה החטיבה על גזרת חטיבה 205 וסייעה לה בעת הקרב באזור תל אל-אצבח, וכן שלטה על ציר כודנה מדרום.

לפני הצהריים הגיעו למטכ"ל ידיעות על תסיסה והתמרמרות של החיילים הסוריים במערכי כודנה,⁹² אך היה זה לאחר שאוגדה 210 נעצרה וכאשר אוגדה 146 כבר נבלמה מדרום, ועוד לא עלתה על ציר כודנה ממערב. שעת הכושר חלפה אפוא.

בשעה 07:00, עוד לפני ההתקדמות לכודנה, קיבל מפקד אוגדה 146 אישור מאלוף הפיקוד להרחיב את גזרת המתקפה ולהתקדם מ"הקו הסגול" מזרחה, לאורך ציר הנפט, עד ואדי רוקאד, תוך שאלוף הפיקוד מדגיש שהיעד העיקרי הוא כודנה. חפ"ק האוגדה התמקם לאורך ציר "צידקה"–"יריב" ("סגול 432").

גדוד מחטיבה 205 תקף בגזרת ציר הנפט, אבל עלה על מוקשים ונאלץ לסגת. החטיבה הממוכנת המוקטנת 670 תקפה את מוצב צידא (מדרום לציר הנפט) בחרמ"ש ובשבעה טנקים שליקטה. ארבעה מהם הצטרפו להסתערות ושלושה חיפו מבסיס אש במוצב 116. החטיבה נתקלה בהתנגדות קשה ונסוגה לאחר היפגעות טנקים בעמדות החיפוי והתקפת אוויר קשה של הסורים על גדוד מכמ"ת 352, שסייע לחטיבה (אחת הסוללות כמעט הושמדה על אנשיה ועל כליה). גדוד טנקים 94 מחטיבה 205 תקף בציר הנפט ונסוג גם הוא, כאשר טנקים נפגעו ממוקשים ומאש נ"ט וארטילריה ממזרח לאום אל-לוקס.

בצהריים קיבלה חטיבה 9 הוראה להיכונן להתקפה על תל כודנה ולהתקדם עד טווח מגע, אך בניסיונה להתקדם מ"הקו הסגול" נעצרה מיד, כשנפגעו ארבעה טנקים שלה מאש נ"ט וממוקשים, והיא נותרה עם 11 טנקים בלבד. מפקד האוגדה ביטל את הפקודה והורה לחזור ל"קו הסגול", שם התנהל קרב אש עד הערב. ביום השלישי למתקפה הצליחה האוגדה להתקדם עד קו הפסקת האש ולהרוץ

בגזרתה את הסורים מהגולן הישראלי, אבל נכשלה בניסיונות לנצל את ההצלחה מזרחה – אולי בגלל ההערכה שהאויב יוכה וייסוג, וניתן יהיה לפתוח במרדף בחזית רחבה בכוחות המופחתים. אלא שהסורים הספיקו לתפוס את מערכיהם ממזרח ל"קו הסגול" באמצעות דיוויזיות החי"ר 5 ו-9 שנסוגו לפני כן, ואף מיקשו את הצירים בעקבות השריון הנסוג. מח"ט 205 כתב לאחר מעשה בשבח לוחמי הפלס"ר שלו, ש"היו לעיניים ולאוזניים" לטנקים ופעלו בצורה נועזת באמצעות הג'יפים שלהם.⁹³ עם זאת, ששת גדודי החרמ"ש של האוגדה השתתפו רק באופן חלקי בפעולות שהיו עד אז. חטיבה 670 הפעילה את שני גדודיה בהתקדמות, אולם גדודי חטיבות 4 ו-9 נותרו מרוכזים מאחור, ורק מספר פלוגות קודמו לאבטח חניוני לילה ולסייע בהתחמשות.

גזרות אחרות בגולן

מאמץ המתקפה הסורי במבואות קונייטרה נשבר לחלוטין ביום ג', 9 באוקטובר, אבל אוגדה 36 עדיין לא ידעה זאת. חטיבה 7 המשיכה לחלוש גם ב-10 באוקטובר על "הקו הסגול" מעמדוטיה – מהחרמונית עד ה"בוסטר" – והחלה בפעולות ראשוניות עד "הקו הסגול", כגון חבירה אל מוצבים ואל כוחות קדמיים, סריקה אחר נעדרים וחיסול שרידי אויב.

לאוגדה 36 עוד נותר לטהר את קונייטרה מהסורים, שנראו נאחזים בה במספר מקומות, שעה שכוחות קטנים של צה"ל כבר היו מצויים במחנה התעסוקה במערבה. משימת הטיהור הוטלה על חטיבת חיר"ם 317, וזו פעלה בשני צירים: כוח מגדוד חיר"ם 471 חדר לעיירה בציר אלרום-קונייטרה ("יקיר"), בחיפוי טנקים ותול"רים; תול"רים מגדוד סיור נ"ט 582 וטנקים מחטיבה 7 חיפו באזור בית החולים בצפון על פעולת גדוד 471 ואחר כך הצטרפו לטיהור. מיד בכניסת הכוחות לקונייטרה התברר שהעיר ריקה. במשך היום התארגנה אוגדה 36 להבקעה לשטח הסורי, הציבה תצפיות וסיורים באזור ג'ובתא אל-חשב ועסקה בשיקום הרק"ם. עד 10 באוקטובר השתלטו, אפוא, כוחות פיקוד הצפון מחדש על כל הרמה, עד "הקו הסגול", ורק כתף החרמון נשארה בידי הסורים.

לפני הצהריים יצא הרמטכ"ל לצפון וכחן את הדרכים להמשיך בתנופת המתקפה ואת האפשרות להבקיע אל מעבר ל"קו הסגול" בעקבות הסורים הנסוגים. ממפקדי אוגדות שמע על הלחימה העזה של הימים הראשונים. אלוף חופי הזהיר שהסורים עדיין אינם מתמוטטים ומפקדים סיפרו עד כמה עייפים לוחמי צה"ל: קשה להיזו כוח שנעצר, מכיוון שהחיילים נרדמים בתוך הטנקים. לעומת זאת, חטיבות החי"ר

הסוריות כמעט לא נפגעו והן ערוכות במערך מאורגן וממוקש מעבר לגבול. בדיונים ניכרה העדפה להבקעה בגזרה אחת, והחלו לשקול את התוכנית. לפני צאתו חזרה למטכ"ל סיכם הרמטכ"ל, כי מכל מקום, "על הפיקוד לתקוף מחר", אף אם לא יוכל לפתח איום מירי על דמשק.⁹⁴

בשעה 12:35, בשעותו בצפון, שמע רב-אלוף אלעזר מאלוף זעירא שמטוסי תובלה סובייטיים טסים לסוריה. ראש אמ"ן הציע לתקוף את מסלולי השדות (אך להימנע מלפגוע במטוסים), כדי לשבש את רכבת האוויר הסובייטית. הרמטכ"ל הסכים וביקש מסגנו לקבל את אישור השר לפעולה, לנוכח הסיכון המדיני-מעצמתי הכרוך בה. כיוון שמשה דיין סירר אותה שעה בדרום, הציג סגן הרמטכ"ל את השיקולים הצבאיים לראש הממשלה. זו נועצה בשרים גלילי ואלון, ביקשה לקבל את חוות דעתו של דיין בעודו בדרום, ואחרי קבלת המלצתו אישרה לתקוף. אחר הצהריים תקפו המטוסים שדות תעופה, ואף את שדה חלב, הרחק בצפון סוריה. בעורף תבעו המתיישבים לשוב למשקיהם בהקדם. בדרום הרמה הורשו הגברים לחזור כבר ב-8 באוקטובר לכל היישובים, למעט נוב ורמת מגשימים. ליישובים הצפוניים החלו לחזור ב-9 בחודש, וכעבור ימים מספר חזרו גם המשפחות.

גבול לבנון

באותו שלב עדיין לא הוסטו כוחות לגבול לבנון, אף כי ארגוני המחבלים החלו להגביר את פעילותם כדי להשתלב במאמץ הבין-ערכי ולהפגין את תרומתם למלחמה.

מתחילת המלחמה קידמו המחבלים כוחות מצוידים במרגמות ובמטל"רים מהבסיסים בעורף ה"פתחלנד" לקדמתו, והביאו כוחות נוספים מבסיסיהם במחנות הפליטים בביירות ובחוף לבנון לגזרת החרמון ולגזרה המרכזית בדרום לבנון. המחבלים העריכו שפעילותם המוגברת תרתק לפחות כוחות ישראלים מוגדלים, ואפילו בכך ראו הישג לעצמם. הם ניסו לפעול לאורך כל הגבול, אבל מיקדו את פעולתם בעיקר כלפי יישובים בגבול "אצבע הגליל": כשליש מ-130 הפעולות העיקריות בכל משך המלחמה אירעו בקריית שמונה, במטולה, במרגליות, במשגב עם ובמנרה. עוצמת הפעילות גברה בראשית המלחמה ושככה אחרי 10 באוקטובר. רק בימים 8–10 באוקטובר ביצעו המחבלים 39 פעולות ירי מעבר לגבול, שהעיקריות שבהן היו הטמנת מוקשים מדרום למנרה; ירי אש מרגמות מִירון על סיור ליד ברעם; התפוצצות מטען ליד קיר מפעל ביפתח, שבה חייל נפצע קל; ונפילת פצצת מטל"ר במרכז נהריה, מבלי שהתפוצצה. חטמ"ר מירון, בפיקוד אל"ם צורי שגיא, נשא באחריות לכל גזרת גבול לבנון,

לרבות הר דב. לאחר הפעלת תוכנית "סלע" ותגבור החטמ"ר, הוא הגיע לעוצמה של כשישה גדודי חי"ר, חי"ם ומיעוטים, והסתייע בגנ"ט ובגמ"כ 120 מ"מ. למניעת חדירות עמדו לרשותו 16 "מרבלים" * ושמונה "קשתות" (מכ"ם קרקעי). החטמ"ר הגביר את כוונותו ופעילותו: תגבר את הסיורים בכוח אדם וברק"ם, הרבה ב"מרבלים" (עד יותר מ-20 בלילה), והפעיל עד שתי פלוגות בלילה במארכי בטן, שהוחדרו מקצתם לשטח לבנון. החטמ"ר גם הגיב באש מרגמות 81 ו-120 מ"מ, ואחר כך בירי תותחים. הפעילות המוגברת של כוחות ההגמ"ר פגעה במאמצי המחבלים, ועד המועד שבו נערך הפיקוד למתקפה בגולן הסורי היא הביאה לצמצומם.

פיקוד המרכז

בשלושת הימים הראשונים של המלחמה שרר שקט בפיקוד המרכז, כולל במרחבים שנוספו לצפונה ודרומה – מחוז בית שאן וחלק של מחוז הנגב. בבוקר 9 באוקטובר נקרא אלוף הפיקוד, יונה אפרת, למצפ"ה לדווח על גזרתו. לפי הדיווח, היו לירדנים 528 טנקים, מהם בעלי תותחים נחותים משל צה"ל, מאורגנים בשתי דיוויזיות שריון, וכן טנקים אורגניים בעוצבות החי"ר. לדבריו, ירדן מסוגלת להצטרף למלחמה ולפתוח במתקפה בתוך 12 שעות מקבלת ההחלטה. ייתכן שכוחות עיראקיים יתקדמו דרך ירדן.

- סד"כ פיקוד המרכז, לאחר פריסת המילואים, היה, לדברי האלוף:
- "כוח משה", בפיקוד אל"ם משה יוסף – כוח שריון דו-גדודי של טנקי "שרמן" שכלל את גש"פ 182 וגדוד 268 מחטיבה 670, עם קרוב ל-90 טנקים; עוד 10 טנקים של הכוח הוצבו באילת.
 - שלוש חטיבות חי"ר – 5, בפיקוד אל"ם יהודה גולן; 16, בפיקוד אל"ם זאב עופר; חטמ"ר מוקטן 612, בפיקוד אל"ם יחזקאל רביד.
 - חטמ"ר 63 – (חטיבת "הבקעה"), בפיקוד אל"ם עמוס מדרוני, שגדודיה הוחלפו בחי"ר מעולה (גדוד חיר"ם 48, גדודי נח"ל 906 ו-902) – בעתודה.
 - שני גדודי חרמ"ש ונ"ט.
 - פלוגת צנחנים, סיור ונ"ט (מסיירת "חרוב").
 - הארטילריה בכל גזרה – גד"ב וגמ"כ.

* מארכים ניידים-נייחים מצוידים במערכת "דגן" לראיית לילה על צירי חדירה אפשריים של מחבלים.

פרק י"א

מתקפות מקומיות בדרום - 9-10 באוקטובר

מגמות האויב

התוכניות האופרטיביות של הצבא המצרי קבעו כי עליו לעבור ב-9 באוקטובר לשלב הביניים המערכתי, "שלב העצירה האופרטיבית". בשלב זה הוא רצה לשבור את מתקפות הנגד של עוצבות המילואים הישראליות, באמצעות ראשי גשר בעומק 10-12 ק"מ. המצרים לא הספיקו להעמיק את ראשי הגשר לעומק הנדרש, וגם במקומות ששללו מצה"ל את השימוש בדרך החת"ם, עדיין לא השיגו שליטה מספקת כדי לנצלה כציר רוחב קדמי, ועדיין היו מוגבלים לציר רוחב יחיד – כביש התעלה. לכן, הם המשיכו בהתקפותיהם גם בימים הבאים, במטרה להעמיק את ראש הגשר ולהשלים את משימות הקרב של הדיוויזיות והארמיות.

המצרים התאמצו להעמיק גם את ראש הגשר הדרומי לעבר ראס סודר, כדי לפתוח דרך למרש"ל. כיבוש ראס סודר וא-טור נכלל כבר בשלב המערכתי הראשון שלהם, אך לא בוצע בגלל עיכוב בגישור בגזרת דיוויזיה 19, וכן מחמת פגיעה בכוחות המונחתיים ופעולות חיל הים וחיל האוויר, שהצליחו לשבש את הכנות המצרים להנחתת כוחותיהם.

בד בבד עם מתקפותיהם, עברו המצרים לביסוס ראשי הגשר של הארמיות – ביצורי שדה, מיקוש ובניית מגנני נ"ט, לרבות העברת צינורות מים ודלק לגדה המזרחית על קרקעית התעלה.

מגמות המטכ"ל והפיקוד

כאשר קבע הרמטכ"ל את מגמת הבלימה בדרום בליל 8-9 באוקטובר, הוא ציפה שהמצרים ימשיכו לתקוף ויעבירו לסיני את עוצבות השריון. למחרת עדיין לא עמדו במטכ"ל על מגמת המצרים לעבור ל"עצירה אופרטיבית". בצהרי 9 באוקטובר נמסרה בקד"ם הרמטכ"ל הערכה כלהלן:

- בגזרת ארמיה 3 השלימו עוצבות החי"ר המצריות את חדירתן בלילה ותפסו

- רצועה בעומק 10-12 ק"מ. בשתי הארמיות תגברו את הכוחות בדרגים, וארמיה 2 העבירה כנראה את הדיוויזיה הממוכנת 23, מקצתה או כולה (למעשה, עברה חטיבת הטנקים שלה, חטיבה 24, וחברה לדיוויזיית חי"ר 2). התקפת כוח משימה מצרי על-חטיבתי נבלמה בצומת הגירי באבידות כבדות לתוקפים.
- מהבוקר הגיעו ידיעות על מחסור בתחמושת, בדלק ובמים בארמיה 3, לאחר שהמצרים נתנו קדימה להעברת ארטילריה, בעקבות האבידות שספגו.
 - מגזרת ארמיה 2 הגיעו ידיעות על תחילת נסיגה של הקומנדו באזור הביצות.
 - בהיעדר ידיעות ודאיות על עוצמת השריון בגדה המזרחית, העריך אמ"ן שהיו שם כ-700 טנקים (400 בארמיה 2 ו-300 בארמיה 3). סגן הרמטכ"ל העריך שהיו שם פחות מ-550-600 טנקים מצריים.
 - פוטנציאל הגישור של המצרים הוערך ב-12 גשרים, מהם שישה עד שבעה גשרים לרק"ם. מרביתם נפגעו מן האוויר ומארטילריה, אך המצרים מחליפים את החלקים שנפגעו ומכשירים את הגשרים מחדש תוך שעות ספורות (ב-9 באוקטובר אוכנו ארבעה גשרי רק"ם פעילים, מתוך פוטנציאל של שמונה).

ראש אמ"ן העריך כי המצרים פועלים בדיוק לפי הדוקטרינה הסובייטית, ומאחר שהחי"ר מייצב קו בעומק 12 ק"מ, צפויות עתה דיוויזיות השריון 4 ו-21 להיכנס לגדה המזרחית, בגזרות שבהן השיג החי"ר את העומק הדרוש כדי לפתוח בשלב החדש – הפריצה לעומק.

במעמד זה סיכם הרמטכ"ל מחדש את המדיניות ההגנתית לחזית התעלה והסביר מדוע אין לחזור על הניסיון לחסל את ראשי הגשר, לאחר הכישלון הקודם: כוחות האויב בראשי הגשרים תוגברו בשריון; החי"ר המצרי מצויד בטילים אנטי טנקיים, ושוב אסור לשלוח טנקים קדימה ללא סיוע; צפויה התקפה של שתי דיוויזיות שריון מצריות רעננות, וצריך לחכות להן בכל כוחות השריון של פיקוד הדרום ולא להתישן על ראשי הגשר. לכן, על פיקוד הדרום להימנע מלתקוף, להניח לאויב לתקוף ולנהל את המגננה כך, שתביא שינוי ניכר ביחסי הכוחות. לדבריו, צפויות שתי אפשרויות:

- המצרים ירכזו עוצמת טנקים ויפתחו במתקפה, ואז ייאלצו לתקוף מול השריון של צה"ל שיימצא בעמדות – שתי אוגדות בקו ואחת להתקפות נגד כשהן מתחלפות ביניהן. בלימה כזאת יכולה לגרום שינוי ניכר ביחסי הכוחות לטובת צה"ל, כפי שקרה ברמת הגולן.
- המצרים יצליחו לפתח מתקפה, לתמרן ולאגוף את כוחות צה"ל ולהנחיל להם אבידות כבדות, ואז יהיה צורך לנהל קרב הגנה משולב בנסיגה. ממדיו של חצי

האי סיני ומבנהו הטופוגרפי מאפשרים נסיגה עמוקה יחסית, אפילו עד ההרים. שם אין מרחבי תמרון, הכוחות המצריים יהיו רחוקים מהבסיס המוצק שלהם ומהמטרייה המאסיבית של טילי הקרקע-אוויר ולא יוכלו להשיג הישגים של ממש.

להערכת הרמטכ"ל, אם ייבלמו המצרים בקווים הקדמיים, תימשך המלחמה ימים, ואילו אם ייבלמו באחוריים, היא עלולה להימשך שבועות. נוכח זאת הוא העדיף את ההגנה בקווים הקדמיים. לדבריו, המגמה היא, שכאשר תיווצר הזדמנות יעבור צה"ל להתקפות נגד. האפשרות האחת תהיה כיבוש פורט פואד בכוח צנחנים ובחרמ"ש, כדי להמשיך ולכבוש את פורט סעיד ולשלוט על צפון התעלה. חשיבותו של צעד זה כפולה: פגיעה מורלית קשה בצבא המצרי, ויתרון פוליטי – צה"ל יימצא אז כפתח התעלה. אפשרות שנייה שהעלה הרמטכ"ל הייתה צליחת התעלה באוגדה ויצירת מתחם בגדה המערבית, כמבצע שיוכל לרתק כוחות מצריים ולהקל את הלחץ בגזרות האחרות. התוכנית נועדה להתבצע רק לאחר מפנה מהותי בזירה, כלומר אם תישבר מתקפת המצרים והם יחלו לסגת לתעלה.

הרמטכ"ל ראה באיזון שהיה קיים באותה עת סכנה: אייכולתו של צה"ל להכריע את המצרים ואי-רצונם להיכנס לקרב עם צה"ל כדי להכריעו, יגרמו להארכת המלחמה. לקראת אפשרות כזאת יש להתכונן בבניית כוחות ובהוספת כלים.

באותו מעמד אושרו שתי פעולות מיוחדות לביצוע בלילה הבא (ליל 10-11 באוקטובר): הנחתת שני תותחי אם-102 במסוקים בג'בל עתקה לפשיטת הפגזה, והשטת כוח מארב וחבלה לחוף המערבי של מפרץ סואץ.

שר הביטחון והרמטכ"ל הדגישו לאלוף פיקוד הדרום את המגמה הדפנסיבית, בחצות ליל 8-9 באוקטובר. אלוף גונן הבהיר מגמה זו למפקדי האוגדות, בדיון שערך עימם בהמשך הלילה. הוא העריך שנותרו בקו החזית בין 300 ל-400 טנקים, והודיע למפקדים: "אנו מפסיקים את ההתקפות ואנחנו מתגוננים, עיקר הכוח על ציר הרוחב והכוחות הקדמיים על ציר החת"ם. נחכה עד שיצטבר כוח... תוך מספר ימים יהיה לנו סד"כ של 600-700 טנקים ונוכל לעבור לאקט העיקרי, כלומר צליחה". עד אז יש להסב לאויב אבידות בשבירת התקפותיו, על ידי "שחיקה ולא תקיפה"⁹⁵.

כדי להקל על הפיקוד בבלימה ובצבירת הכוח, צומצמה גזרתו. כזכור, לפיקוד המרכז כבר הועבר הנגב, עד מדרום לאילת, וב-9 באוקטובר הופרד גם מרש"ל. פיקוד הדרום התרכז מעתה בחזית התעלה. בעורפן של אוגדות הקו הוקמה אוגדה

440, בפיקוד אלוף מנחם (מנדי) מרון, ראש אג"ס-מה"ד, והוטל עליו לפקד על המרחב העורפי של קדמת סיני ולתכנן קו הגנה שני במעברים (מתוך התכנון הוברר, שכמעט לא ניתן לעצב קו יציב במרחב זה, בהיעדר אמצעי התרעה ומרחב תחזוקה בעורפו, ובשל חשיפת שדות התעופה ברפידים ובכיר תמדה. גם בדיעבד הוצדקה, אפוא, ההיערכות בצירי הרוחב והחת"ם). כמו כן, הוטל על אוגדה 440 לתכנן את מבצע "אור ירוק" – מבצע משולב לנחיתה ממערב למפרץ סואץ.

- מבוקר 9 באוקטובר חולקו הגזרות בפיקוד הדרום כלהלן:
- "כוח קלמן" ("כוח נמר") – בגזרה הצפונית עד "ורמונט".
- אוגדה 162 – עד מצפון לכביש המרכזי (ציר "טליסמן").
- אוגדה 143 – עד דרום האגם המר הגדול (תעוז "חורבה").
- אוגדה 252 – עד מדרום לציר "יורה" (ומשם דרומה, למרש"ל).

במרחב רפידים התארגנה חטיבת טנקי "טירן" 274, בפיקוד אל"ם יואל גונן, ובליל 9–10 באוקטובר הועברה תחת פיקודו של פיקוד הדרום והתמקמה בציר "פדוי", בין גזרת אוגדה 143 לגזרת אוגדה 252. במרחב רפידים כונסה גם חטיבת חיר"ם מוקטנת 247, בפיקוד אל"ם דני מט.

"כוח קלמן" ("כוח נמר")

לאחר התארגנותו, כלל "כוח קלמן" שתי חטיבות ממוכנות וכ-100 טנקים. מפקדת הכוח הוציאה צוותי חילוץ לאסוף טנקים, שנשארו לצדי הכבישים, וקיבלה טנקים שתוקנו בגרוד שירותי החימוש (גש"ח) בבלוזה ונותרו בלא צוותים. ב-10 באוקטובר היא העבירה שני כוחות תגבור לאוגדה 162, לשיקום חטיבה 460: "כוח לפידות", שמנה עתה 13 "מגחים", פלוגת "שוטים" של שמונה טנקים (במקורה – מגרוד 429 בחטיבה 500, שנשארה מאז 7 באוקטובר ב"כוח קלמן") וגרוד חרמ"ש 86 מחטיבה 204.

בימים הבאים אוגד "כוח קלמן" כמפורט להלן:

- חטיבה 204 – גרוד חרמ"ש 141, 12 טנקים מקובצים, פלוגת ג'פים ושבעה תותחים נגד טנקים 90 מ"מ.
- חטיבה 11 – גרוד הטנקים 226, (חמישה "שוטים", 22 "שרמנים"), גרוד הטנקים 126 (26 "שוטים"), גרדס"ר 279 (17 "מגחים") וגרודי החרמ"ש 54 ו-128.
- "כוח וילנר" (בפיקוד סא"ל זאב איתן) – הורכב עד 9 באוקטובר תחת פיקודה של חטיבה 204 וכלל "שוט" אחד ועשרה "שרמנים"; ב-10 בחודש הועבר לחטיבה 11, ובהמשך חוזק עד להרכב של שבעה "שוטים" ו-14 "שרמנים".

חטיבה 421 ממזרח ל"חמוטל"; את חטיבה 14 עם גרס"ר 87 ומשעות הצהריים עם גרוד 106 של חטיבה 164, בציר "טליסמן".⁹⁷

כפי שקבע אלוף פיקוד הדרום, משימת האוגדה הייתה להיערך הגנתית, לרכז כוח בעורף ולהתכונן לצליחה. אולם מפקד האוגדה, אלוף אריאל שרון, ציפה שהמצרים יחדשו בהקדם את המתקפה בציר המרכזי, תוך עקיפת עמדותיו מצפון ל"ציונה", והציב לעצמו שתי מטרות מידיות נוספות: לחלץ את אנשי מעוז "פורקן" שבגזרתו ובו בזמן לכבוש מחדש את "חמוטל" ואת "מכשיר". לאחר שובו מהחפ"ק הפיקודי, פקד מפקד האוגדה על חטיבה 421 לתקוף את "חמוטל", ועל חטיבה 600 לתקוף את "מכשיר". על כוח בפיקוד מח"ט 14, שיכלול מספר טנקים ונגמ"שים, הוטל לעבור דרך חטיבה 421 ולחלץ את אנשי "פורקן", מנקודת מפגש שאליה גיעו ברגל.

לפי פקודת הפיקוד, הורה אלוף שרון בכוקר לחטיבה 600 לתפוס את תעוז "חורבה", כדי לאבטח את אגפו הדרומי. עד שעה 09:30 תפסו את התעוז שתי מחלקות טנקים ואגב כך השמידו מספר טנקי אויב.

משעה 06:00 תקפה חטיבה 421 את מערך "חמוטל" בשני גדודים משני קצותיו, בחיפוי גרוד שלישי מ"ציונה". בהמשך תפסו שני גדודים עמדות אש לכיוון "נוזל", ובחיפויים חבר כוח מחטיבה 14 אל כ-30 אנשי מעוז "פורקן" שנסוגו ברגל. בעת החילוץ נפגעו שלושה נגמ"שים על אנשיהם, וחטיבה 421 חילצה אותם עד השעה 10:00. גרוד 599, שעלה על מערב "חמוטל", לחם בינתיים בכוחות חי"ר על היעד ונפגע מטילים מונחים נגד טנקים שנורו מ"מכשיר". רוב הטנקים והמפקדים נפגעו והגרוד נסוג בעוזבו שלושה טנקים פגועים במתחם. בשעה 14:00 לערך פקד מפקד האוגדה על שאר כוחותיה של חטיבה 421 לצאת לאחור, לאזור "ציונה".

בשעה 07:30 ניסה גרוד 410 מחטיבה 600 לתקוף את "מכשיר" ממזרח, אך הניסיון נכשל בגלל אש ארטילרית יעילה וקשיי הטיפוס בחולות. המג"ד נפצע. כן נפצע הסמח"ט שהחליפו, והגרוד נסוג לעמדות שממזרח ל"מכשיר".

בעת שאוגדה 143 תקפה בכביש המרכזי, פתחו המצרים במתקפה דרומה משם. בשעה 09:30 תקפה חטיבת טנקים 14 המצרית בכיוון "חמדיה", ב-60 טנקים ובעקבותיהם נגמ"שים. גרוד 409 מחטיבה 600 ירד למדרון אחורי, ועל הכוח המצרי הונחתה אש ארטילרית שעצרה את הנגמ"שים ופגעה בטנקים. התקדמות הטנקים המצריים נמשכה, והמח"ט, אל"ם רביב, העדיף לנצור אש, והעלה את גרודיו לעמדות אש רק כשהגיעו המצרים לטווח 1,800 מטרים. גרודי חטיבה 600 עצרו את גל הטנקים הראשון בפגיעות מדויקות, אך המצרים חידשו את ההתקפה, ומקצתם הסתייעו בשטחים מתים למרגלות "חמדיה". גל זה נשבר סמוך ל-10:30

הגיעו בינתיים לשפת האגם. האלוף שרון רצה להשאירם שם ולגשת להכנות מהירות לצליחה. האלוף גונן והאלוף טל, ששהה באותה עת בדרום, נטו לשקול זאת, אולם הרמטכ"ל היה משוכנע שהשעה אינה כשרה לצליחה, וכשיחה עם סגנו בשעה 18:45 הדגיש זאת בתוקף ועמד במפגיע על כך שאלוף הפיקוד "יוציא אותו החוצה, ושיתארגן להגנה"⁹⁹. נדחתה גם הצעת שרון לפעול בלילה ולברוק את הנעשה במעוז "מצמר" (לכאורה, לא היה ודאי אם המעוז נפל; אולם מפקד האוגדה עצמו דיווח בשעה 11:25 שהקשר עם המעוז נותק, ונראה שנפל. למעשה, המעוז נכנע כבר בבוקר). שרון ניסה לערער שוב ושוב, עד שקיבל לפני חצות פקודה סופית לצאת.¹⁰⁰ עד בוקר ה־10 באוקטובר נסוגו גדס"ר 87 וגדוד 184. בקרבות אותו היום נפגעו כ־50 טנקים של האוגדה, וכ־20 מהם אבדו או ניטשו בשטח האויב.

שר הביטחון והרמטכ"ל היו תמימי דעים בכיקורתם על מהלכי האוגדה אחר הצהריים. מהדיווחים שקיבלו ממפקדת פיקוד הדרום הצטייר כאילו האלוף שרון פעל בניגוד למגמות המטכ"ל ולפקודות אלוף הפיקוד. הם גם שללו את עצם ההיגיון של כוונת שרון לפתוח בצליחה באותו זמן, עליה למדו מדיווחיו של האלוף גונן. מול ביקורת זו טען האלוף שרון, כי כל הצעדים שעשה ב־9 באוקטובר מתאימים ללחימה בהגנה, לפי תורת הלחימה של צה"ל ולפי ההיגיון המבצעי; כי מהלכיו באותו יום התאימו לכוונות ולהוראות שקיבל; וכי עובדה היא שהממונים עליו – אלוף הפיקוד וסגן הרמטכ"ל, כאשר היה בדרום – העריכו שיש מקום לשקול צליחה והמליצו לרמטכ"ל לאשר זאת, אלא שהוא קיבל תמונה לא נכונה של הנעשה בשטח, שלל את הרעיון בתוקף והורה להסיג את הכוחות הקדמיים של האוגדה.¹⁰¹

אוגדה 143 חזרה לעמדותיה: "חמוטל" ו"מכשיר" נשארו בידי המצרים, אף כי הללו לא הצליחו למנוע את מעבר חטיבות 421 ו־500 דרך "חמוטל"־מזרח. "טלוויזיה" עצמה נשארה בידי המצרים. גדוד 184 מחטיבה 14 החזיק בלילה בעמדות ממערב לה, ועם בוקר נערך מדרומה (מצפון ל"סגול 194"), שם הוחלף בידי כוח מחטיבה 600.¹⁰²

מפקד האוגדה המשיך במאמציו לאסוף את החללים ואת הטנקים שנותרו בשטח ממערב "חמוטל". הוא תכנן סריקה מהירה ל־10 באוקטובר עם שחר, בחיפוי שני גדודי חת"ם, וזו בוצעה על ידי מג"ד 257 (מחטיבה 421), שעלה ליעד בחמישה טנקים ובפלוגת נגמ"שים מגדוד 424. הוא מצא את היעד כמעט נטוש, אך נאלץ לסגת, כאשר טילים פגעו בשלושה מהטנקים שלו.

האוגדה נערכה מעתה בשתי חטיבות לפניים. חטיבה 14 יצאה להתארגן ב"יוקון"

(ואחר כך עברה לכביש הרוחב) והחזירה את גרוד 106 לחטיבה 164 באוגדה 252. חטיבה 600 חזרה לעמדות בדרום – "מכשיר", "חמדיה" ו"כישוף" – והציבה כוח קדמי מדרום ל"טלוויזיה". עם חשכה הותקף הכוח ב"מכשיר" על ידי חי"ר ונשק נ"ט מטוח קרוב, ונסוג ל"סגול 202" מדרום ל"מכשיר". חטיבה 421 נשארה בעמדותיה ב"ציונה" ומצפון לכביש. למשך ימים מספר רגעה הגזרה, ורק אש ארטילרית נורתה בה.

רב-אלוף חיים בר-לב בחזית התעלה

בעקבות הדיונים במטכ"ל ובממשלה, בבוקר 9 באוקטובר, סיכם הרמטכ"ל עם סגנו שייצא לחזית הדרום ליום אחד, כדי לוודא את יישומה של המדיניות ההגנתית. אלוף טל הגיע לחפ"ק "דבלה" בשעה 16:30. הוא התרשם מהתקדמותה של אוגדה 143 ומצא שמצב הפיקוד טוב מכפי שחשבו במצפ"ה. לעומת זאת, קיבל ממרש"ל התרעה על ניסיונות המצרים לפרוץ בגזרה הדרומית לעבר ראס סודר, וכן העריך שהכוחות אינם חזקים דיים להתקפה, אבל מספיקים להגנה ממושכת. הוא גרס שדרושים צעדים אחדים, הכוללים את קיצור קו החזית ועריכת חי"ר בעומק לפנים, כדי לרכז את הטנקים מאחוריו; בניית קו הגנה שני, שיעבור בגזרת אום חשיבה; הקמת אוגדת עתודה, שתופעל רק בפקודת אלוף הפיקוד.

מן הבוקר שקלו שר הביטחון והרמטכ"ל את החלפת אלוף הפיקוד בעקבות כישלון המתקפה ב-8 באוקטובר. יתר על כן, ביקורתם על הפעילות ההתקפית שנמשכה ב-9 בחודש, ובעיקר על פעילות אוגדה 143, שלפי התמונה שהצטיירה אצל הרמטכ"ל נגדה את מגמותיו שלו וסתרה את פקודותיו של אלוף הפיקוד, חיזקה את השר ואת הרמטכ"ל בדעתם למנות מפקד בכיר וסמכותי, שיטיל את מרותו בדרום. באישור ראש הממשלה ושר הביטחון, ולאחר תיאום עם רב-אלוף בר-לב, הציע הרמטכ"ל שבר-לב ימונה למפקד חזית הדרום, וכי אלוף גונן יוכפף לו. שר הביטחון המליץ על כך לראש הממשלה וקיבל את אישורה. בשעה 21:30 תדרך הרמטכ"ל את רב-אלוף בר-לב בנוכחות השר, ואמר לו שהכוונה היא להניח לדיוויזיות השריון 4 ו-21 לצלוח, ולהשמידן בקרבות שריון בשריון. רב-אלוף בר-לב קיבל אישור לשקול ולהחליט על דרך הפעולה – לתקוף שוב את ראשי הגשר, או להמתין לקרב שריון בשריון גדול עם דיוויזיות השריון.

בר-לב הגיע לפיקוד ביום המחרת (10 באוקטובר), לאחר פשיטת הבוקר של אוגדה 143 על "חמוטל".¹⁰³ בימים הבאים רגעה החזית, וניתנה שהות לשפר את השגרה ואת תיאום המטה במפקדה, שהצטופפה בחפ"ק "דבלה" הצר מהכיל.

אוגדה 252

כשהועבר המרחב שמדרום לצייר "יורה" תחת פיקודה של מפקדת מרש"ל, הצטמצמה גזרת האחזיות של אוגדה 252 לציירי הגידי והמיתלה, ועם זאת היא הוסיפה לפעול גם מדרום לגזרתה, בתיאום עם חטיבה 35. כוחותיה העיקריים כללו עתה את חטיבות הטנקים 401 ו-164, את חטיבה ממוכנת 875, את "כוח בישוף" (בה"ד 1) ואת גדוד 202 מחטיבה 35. ב-9 באוקטובר היו לאוגדה 145 טנקים.

האוגדה נערכה עתה בשלושה קווים:

- חטיבות 401 ו-164, ולעתים גם חטיבה 875 – על צומתי דרך החת"ם: חטיבה 164 בתעוז "מצווה" בצייר הגידי וחטיבה 401 בתעוז "נוצה" בצייר המיתלה.
- מאחוריהן החזיקה חטיבה 875 במבוא המערבי של מעבר הגידי.
- "כוח בישוף" החזיק במגננים שבמעברים, וגדוד חיר"ם 202 הוחזק במרוכז.
- חפ"ק האוגדה ניצב במעבר המיתלה.

ב-9 באוקטובר בלמה האוגדה ניסיונות פריצה של המצרים אל צומתי הגידי והמיתלה, ועקבה אחרי ניסיון דומה לפרוץ דרומה לראס סודר. חטיבה 401 פגעה ב-20 טנקים מצריים מדרום לצייר המיתלה. כן נפגע האויב מהאוויר, בעיקר בגזרת ואדי מבעוק. אולם בשעה 09:30 אילץ לחץ האויב את החטיבה להסיג את כוחותיה מקרת מורה ("פולגון") מזרחה, רגלים מצריים תפסו את הגבעה השולטת, והיא לא נכבשה עוד מחדש. להקלת הלחץ על חטיבה 401 נשלח מח"ט 164, עם גדוד טנקים 104, מציר הגידי ל"נוצה", ובדרכו נכנס בקרב עם כוחות מצריים. ב"מצווה" נשאר גדוד טנקים 183, שעבר תחת פיקודה של חטיבה 875, ובלחימתו נפגעו שלושה טנקים שלו.

לפנות ערב גבר החשש, שהאויב עלול להגיע לראס סודר, ותיפתח לו דרך לעקוף את מעבר מיתלה בוואדי סודר (צייר "בהלה"). בליל 9-10 באוקטובר נשלח "כוח אסף", בפיקוד סא"ל אסף וילין (לימים חפץ), מפקד בא"ח 35 לטהר את הצייר מאנשי קומנדו. הכוח כלל פלוגה מגדוד חיר"ם 202 וזחל"ם, ותוגבר בשבעה טנקי "טירן" מחטיבה 274 ובסוללת מרגמות 120 מ"מ.¹⁰⁴

ב-9 באוקטובר בשעה 02:00 התפנו כ-38 אנשי מעוז "בוצר", בעזרת שלושה טנקים וזחל"ם שהיו עימם, שהפתיעו את המצרים בהדלקת אורות והצלוחו לעבור ביניהם. האוגדה המשיכה לסייע באש ארטילריה ומטוסים לשני המעוזים הנותרים בגזרתה – "ניסן" ו"מסרק" – אולם ב-16:00 נפל מעוז "ניסן" ועשרה מלוחמיו נשבו.

ב-10 באוקטובר ניסה כוח מצרי לפרוץ בשנית דרומה, והפעם בלמו אותו מטוסי

"מיג-21", שהגיעה ב-7-8 באוקטובר לשדות התעופה סייקל ודמייר, ושתי טייסות "סוחוי-7", שהגיעו ב-8 באוקטובר והוצבו בשדות התעופה בליי ודמשק בין-לאומי.¹¹¹

במשך היום הוגבר הסיוע האווירי לכוחות הקרקע של צה"ל, שפיתחו את מתקפת הנגד בדרום הרמה, כשהעדיפות ניתנת לאוגדה 146. כ-85 גיחות נערכו בגזרת רפיד-חושנייה, ו-40 בגזרת ח'אן ארנבה-צומת אחמדיה. המטוסים התרכזו בהתקפת אמנעה על התגבורות הסוריות שזרמו אל החזית, והצליחו להשמיד את סוללת הטק"א בח'אן אל-עיש.

בהמשך הבוקר דיווח מפקד חיל האוויר שסוללות הטילים הסוריות משתתקות. מפקד החפ"ק האווירי בצפון, אלוף מרדכי הוד, סבר שאם הן לא הושמדו, הן סבלו מקשיי אספקה ואנשיהן המומים. בדיעבד הוברר שהסורים רוקנו את מלאי הטילים שבסוללות.

בהתקבל האישור לתקוף מטרות עומק, פעל המצפ"ה לפי תוכנית האב "דומיניק" ובחר מטרות בדמשק ובחומס. סמוך ל-12:00 תקפו 19 "פנטומים" את המטכ"ל הסורי ואת מפקדת חיל האוויר בדמשק, את בתי הזיקוק בחומס ואת תחנת הכוח ליד העיר, את תחנת הכוח ליד מחנה אל-האמה ואת תחנת ממסר הקשר מסוריה למצרים. בהתקפה על המפקדות בדמשק נפגע אחד מאגפי המטכ"ל הסורי, פצצה נפלה בחצר מפקדת חיל האוויר, ונפגע בניין הטלוויזיה הסמוך. נפגעו גם בתים אזרחיים, ובין נפגעייהם היו גם דיפלומטים סובייטיים. נראה, שרישומה של התקפה זו היה בעיקרו מורלי. בבתי הזיקוק בחומס הושגו פגיעות מעטות. תחנות הכוח ותחנת הממסר נהרסו כליל. כן הותקף מוצב המכ"ם בג'בל ברוך שבלבנון, שסיפק מידע לסורים (הלבנונים טענו שהמוצב לא היה פעיל; אחרי המלחמה הודו הסורים שהמכ"ם סייע להם).

בסך הכל נערכו כ-180 גיחות התקפה וכ-50 גיחות פטרול-ביחד כ-230 גיחות בחזית הסורית. בגיחות אלו אבדו לחיל האוויר מטוס "פנטום", שלושה מטוסי "סקיהוק" ומטוס "מיראז" אחד.

המאמץ האווירי בדרום עדיין היה גדול מזה שהושקע בצפון, למרות מגמת המטכ"ל, ועיקרו היה סיוע לכוחות הקרקע, וכן תקיפת שדות התעופה. כדי לייעל את הסיוע, הורה מפקד חיל האוויר לעבור לשיטה "קבלנית": גזרות הוקצו לטייסות, שנטלו אחריות להתקפות רצופות על היעדים בהן. המטוסים המצריים לא הגיחו ב-9 באוקטובר לפעילות התקפית, ונאלצו להגן על שדות התעופה שלהם. בעקבות ההתקפות הועברו ארבעה מפציצי "טופולב-16" ללוב ולסודאן.

הטייסים הבחינו, שהסורים מחדשים ירי טילי קרקע-אוויר, ונראה היה שקידמו טילים ממצבורים עורפיים (טיילי אס-איי-6 חדשים הובאו ברכבת האוויר הסובייטית, שמטוסיה הראשונים הגיעו לחלב אחר הצהריים). בעקבות זאת הותקפו שתי סוללות, בעין דכר ובאזור ג'סם. בנוסף, חזר חיל האוויר להפציץ מטרות בעומק: הותקף הנמל הצבאי מינת אל-בידא בקרבת לאטקיה, ומפקדתו נפגעה קשה; בתי הזיקוק בחומס הותקפו בשנית, והפעם נפגעו גם הם קשות, ו-17 מתוך 49 מכלי הדלק הובערו (בעת ההתקפה נפגע גם בית חרושת לסוכר בקרבת מקום, ובתחנת הכוח בקטנא, מדרום-מערב לחומס, נפגעו שני גנרטורים וארבעה מתוך חמשת השנאים). הפגיעות בתחנות הכוח ב-9 וב-10 באוקטובר הביאו לצמצום אספקת החשמל בסוריה למחצית היממה, ונראה שבעיקר סבלה מכך האוכלוסייה העירונית. כן הותקפו המסלולים בשדות התעופה חלב ודמשק בין-לאומי, כדי לשבש את רכבת האוויר הסובייטית. בחלב נפגע מטוס סובייטי בעת נסיעה בנתיב הגישה המקביל למסלול. כמו כן הותקף שדה התעופה חולחולה.

בכ-210 גיחות התקפה ובכ-100 גיחות פטרול אבדו לחיל האוויר שני מטוסים: "מיראז" ו"סקייהוק".

בחזית המצרית פעלו מטוסי האויב בעיקר בהגנה והגיחו רק להתקפות פזורות. פעמיים הותקף המחנה בבלוזה ונפגע התאג"ד, אך שלושה מטוסים מהתוקפים הופלו באש נ"מ. בהתקפה על סוללת גד"ב, שהוצבה באזור התעוז "יורם", הושמדו שני תותחים. שני מטוסי "טופולוב-16" תקפו את אבו רודס וגרמו נזק רב; אחד מהם הופל. במשך היום אבדו למצרים עוד שני מטוסי "מיג-21". בסך הכל איבדו המצרים שישה מטוסים באותו יום.

חיל האוויר סייע לכוחות העומדים במגננה, ובמאמץ מרוכז פעל לאמנעת הכוח המצרי הממוכן שהתרכז בעיון מוסא, במגמה לנוע דרומה. מטוסי "סקייהוק" ו"סופר מיסטר", שפעלו בשולי האמ"ט, תקפו כאן בכ-90 גיחות, הסבו אבדות וסיכלו את ניסיון המצרים להתקדם לראס סודר.

גם ביום זה הותקפו שני שדות תעופה, כדי לאלץ את המצרים להחזיק את המטוסים סגורים בדת"קים. אוכנה והותקפה סוללת טילי אס-איי-6 בגדה המזרחית, באזור האגם המר הקטן. כמו כן חזרו המטוסים, פעמיים בשעות אחרי הצהריים, לתקוף את מערך הטק"א בפורט סעיד במטרה לסייע להתקפת כוחות הקרקע לאורך השרטון, וכן לשפר בניסוי קרבי את הטקטיקה לתקיפת מערך טק"א צפוף ומשופע בטיילים, אבל מבודד יחסית. חיסול הטיילים גם היה עשוי לפתוח נתיבים לתקיפת המערכים שמדרום למלחות.

באותו יום נערכו בגזרה הדרומית כ־240 גיחות התקפה (כ־180 מהן בחזית) וכ־140 גיחות פטרול. בגיחות אלו אבד מטוס "מיראז' אחד. הפעילות האווירית בשתי החזיתות צומצמה מעט ביום זה. מספר הגיחות בצפון עלה, אך עדיין נפל ממספר הגיחות בדרום.

בשלושת הימים שבין 8-10 באוקטובר, פעל חיל האוויר המצרי באורח הגנתי לחלוטין וביצע כ־950 גיחות להגנה, וגיחות בודדות להתקפה. חיל האוויר הסורי ערך בימים אלה קרוב ל־300 גיחות התקפה וכ־1,070 גיחות הגנה. 86 מטוסים ועשרה מסוקים של האויב הופלו באותם ימים (41 מטוסים וחמישה מסוקים מצריים; 45 מטוסים וחמישה מסוקים סוריים).

בשלושת הימים של המאמץ הקרקעי המחולק בשתי החזיתות ערך חיל האוויר כ־2,125 גיחות, כ־710 ליום בממוצע, למעלה משליש מהן ליירוט. מתוך כ־1,380 גיחות ההתקפה, יותר משני שלישים נערכו בדרום (כ־960 גיחות). 29 מטוסים אבדו לחיל האוויר בשלב זה, 19 מהם בחזית הדרום – שיעור ההולם כללית את היחס המספרי בין הגיחות בדרום ובצפון.

באותם ימים גם נמשכה הפעילות האינטנסיבית של מטוסי התובלה – בפניו, בממסר קשר ובעיקר בהובלת ציוד, לרבות מזון. המסוקים עסקו במשימותיהם המגוונות, ובכללן מרדפים אחרי קומנדו, לוחמה אלקטרונית, חיפוש והצלה, סיורים, פינוי פצועים והובלות אח"מים. מטוסים קלים שותפו גם הם במרדפים ובהטסת מפקדי האוגדות. עם הדיפת התקפות המצרים ועם הגבלת הפעילות ההתקפית של כוחות צה"ל בדרום, התכונן עתה חיל האוויר ליטול בעיקר כוחו חלק במתקפה שעמדה להיפתח בגולן.

הזירה הימית

הפעילות הימית של צבא מצרים כוונה מ־8 באוקטובר לחסימת נתיבי השיט לישראל. בים התיכון הופעלו בדרך כלל שתי צוללות מצריות, שניסו להטביע אוניות ישראליות בשטח שהכריזו על סגירתו במזרח הים. הסורים הסתגרו בנמלים לאחר קרב לאטקיה, בלילה הראשון למלחמה, והחזיקו את אוניותיהם בכוננות עליונה. ב־9 באוקטובר אף סגרו את נמל לאטקיה לתנועה אזרחית בין-לאומית. פלגה משייטת 13 נשלחה ב־9 באוקטובר לאבטח את תחנת המכ"ם בראש הנקרה. זאת, בעקבות התרעה על כוונה ליזום פיגוע במכ"ם זה. כן התקבל מידע על כוונה של ארגוני המחבלים לפגוע, בתיאום עם סוריה, באוניות ישראליות באירופה, וכן במטרות חוף.

בימים 8-10 באוקטובר עשה חיל הים סידורים מבצעיים ולוגיסטיים לשיפור הפעילות הימית. הוחל בהעברת עוד "דבורים" לזירת ים סוף ובהרכבת מרנ"טי "קרנ" (84 מ"מ) עליהם, כדי להגביר את עוצמת האש שלהם ולציידם בנשק "מסיים".

מ-9 באוקטובר הוחל בעוד פעולות לאבטח את אוניות הסוחר ולהכביד על זיהוין, ובכלל זה הסוואה, דממת אלחוט ושיט בהאפלה מלאה, פרט לאורות ניווט. כמו כן הוקצו נתיבים לכניסה לנמלים וליציאה מהם.

בשלב זה במלחמה פעל חיל הים בעיקר בדרום. לליל 8-9 באוקטובר רוכזו עשרה סטי"לים בקרבת החוף המצרי, בין פורט סעיד לאלכסנדריה. להערכת מפקדת חיל הים, היה צפוי שכלי שיט מצריים יחמקו מנמל פורט סעיד, עקב פעולת חיל הים על השרטון, כדי לחבור מחדש אל מעוז "בודפסט". נערכה תוכנית לארוב לכלי שיט אלה מול פורט סעיד ולהציב חסימה בכיוון אלכסנדריה.

שני זוגות סטי"לים – "געש" ו"חיפה", "מזנק" ו"חץ" – כבר שטו ב-8 באוקטובר במשימות פטרול מצפון לדמייט, ועתה יצאו לחבור אליהם שלושה זוגות סטי"לים נוספים, בפיקוד מש"ט 3, אל"ם ברקאי: "חרב" ו"סופה" בפיקוד המש"ט; "אילת" ו"משגב" (ספינות תותחים), בפיקוד מפקד פלגה 31, סא"ל רז; ו"קשת" ו"רשף", מדגם "סער 4", בפיקוד מפקד פלגה 35, סא"ל רהב.

בשעה 16:00 שונתה המשימה, משהוברר שלחץ יבשתי של ישראל בגזרת פורט סעיד אינו צפוי עתה. הוחלט לשוב באיגוף עד דמייט ולהפגין את החוף, כדי למשוך כלי שיט מאלכסנדריה. עד השעה 18:45 קרב הזוג של המש"ט לחוף, בעוד ארבעת הזוגות האחרים ממתנים מצפון. בשעה 20:12 נודע שארבעה סטי"לי "אוסא" יצאו מאלכסנדריה מזרחה, והמש"ט הורה למפקד פלגה 31 להצטרף אליו עם פלגתו. כל הספינות פנו מערבה, ובשעה 21:10 גילו שתי מטרות כחמישה מילין מצפון לפלטים. ניתנה פקודת התקפה, אבל כעבור 30 דקות הוברר שהמטרות הן מצופים. בשעה 22:10 נאלץ המש"ט לשחרר את ארבעת הסטי"לים שכבר שהו זמן ממושך בים, ונותר להם מעט דלק (מקצת הסטי"לים נחפזו לצאת למשימה לפני גמר התדלוק). הם פנו לחיפה, ושלושה זוגות נותרו בשטח: זוג המש"ט מדרום, זוג מפקד פלגה 31 במרכז וזוג מפקד פלגה 35 בצפון.

משעה 23:30 החל להתפתח "קרב דמייט-בלטים". זוג הסטי"לים הדרומי פנה דרומה להפגין את חוף דמייט, ובעת התנועה גילה במערב ארבעה סטי"לים מצריים. כעבור זמן קצר פתחו אלה בירי טילים מטווח 45 ק"מ לערך, החטיאו והחלו לברוח מערבה. הכוח הישראלי פתח במרדף כדי לסגור על הסטי"לים המצריים הנסים. כשהגיע לטווח פגיעה של טילי "גבריאאל", ירה הסטי"ל "קשת" טיל ראשון מטווח

20 ק"מ ופגע בסטי"ל מדגם "אוסא". הירי נמשך עד שעה 01:12 ובמהלכו נפגעו עוד שני סטי"לים מצריים. ספינות חיל הים קרבו לכלים הפגועים והטביעו את שלושתם. רק סטי"ל מצרי אחד הצליח לחמוק. הקרב הסתיים ב־9 באוקטובר בשעה 01:33, ללא נפגעים לכוח צה"ל. שוב נרכש ניסיון חשוב בטקטיקת הנט"ל ובכניסת הסטי"לים הישראליים לטווח ירי, לנוכח עדיפות הטווח של הטילים המצריים. בים סוף, מפורט סודאן ודרומה, פעלו שתי משחתות מצריות, פריגטה ושתי צוללות, שהטילו סגר ימי במצר באב אל-מנדב, בהתבססן על נמל עדן. ב־10 באוקטובר עצרה משחתת מצרית מכלית אנגלית בדרום הים האדום, והודיעה שצפון הים סגור לשיט.

חיל הים פעל בכלי שיט קטנים במפרץ סואץ. בליל 8-9 באוקטובר יצא זוג "דבורים" עם חשכה לסיור אלים באזור אבו דרג', כדי לתקוף כלי שיט מצריים שהיו צפויים לתקוף את ראס סודר. עוד זוג יצא בשעה 21:00 למארב באזור ראס זעפרנה. הזוג הצפוני גילה מטרה מדרום לביר עדיב וקיבל אישור לתקוף, ובהיותו בתנועה ליד מסוף הדלק בראס סאדאת זיהה בטווח 3,000 יארד את המטרה – סמ"ר מדגם "דה קסטרו". ה"דבורים" התקרבו מכיוון הגלים והירח במטרה לחסום לאויב את דרך הנסגה, ונראה שהצליחו להפתיעו. הם פתחו באש תותחי 20 מ"מ ממרחק של 500-600 יארד. הסמ"ר נפגע במטח הראשון, ונעזב בהיותו אחוז להבות. כאשר התרחקו ה"דבורים" ופתחו טווח עד 2,000 יארד מהסמ"ר, נפתחה עליהם אש תותחי חוף 130 מ"מ מראס מחג'רה, ואחד ה"דבורים" נפגע קשה מהדהף של פגיעה קרובה. שני ה"דבורים" הגיעו לראס סודר בשעה 02:30.¹¹³

באותו לילה, בשעה 01:00, ירו שני סטי"לי "קומאר" מצריים טילים לעבר ראס מוחמד, בלי לגרום אבידות או נזק. ירי הטילים המחיש את יכולת הסטי"לים המצריים להגיה ממעגנם בע'רדקה, להתקדם תחת מטריית טק"א עד האי שדואן, לסכן ממנו בירי טילים תנועת כלי שיט ישראלים בפתח מפרץ סואץ ולסייע לפעולה נגד שרם א־שייח'. מפקד זירת ים סוף, אל"ם זאב אלמוג, הציע לפעול נגד המעגן בע'רדקה, כדי למנוע מהסטי"לים המצריים את הגישה לשדואן, וקיבל את אישור מפקדת החיל להפעיל את הקומנדו הימי למשימה זאת. בגלל הדחיפות הוחלט לבצע את הפעולה למרות המגבלות המבצעיות החמורות: עדיין שרר בזירה מחסור באמצעי לחימה מתאים להובלת הצוללנים, והיה צורך להשתמש בסירות גומי, אף כי טווח הפעולה – 102 מילין (כ־180 ק"מ) – היה כפול מן הטווח המתורגל. זאת ועוד, סירות גומי רגישות לרוחות ולמצב הים. בגלל הגנת הטילים על היעד גם נמנעה הפעלת מסוק לחילוץ הכוח. בכל זאת סברו מפקד הזירה ומפקד הכוח שהמשימה מצדיקה את נטילת הסיכון.

שתי סירות גומי יצאו דרומה בשעה 13:00 והגיעו לקרבת היעד בשעה 20:30 בערך, לאחר תנועה בים קשה. הן התקשו להגיע אל עמדת הפעלה בגלל כוננות הצבא המצרי בכל האזור: סט"ר מצרי נמצא מסייר בפתח המעגן, ב"נקודת הטבילה" המתוכננת לצוללנים, ובינתיים עלה הירח. קרוב לשעה 23:00 הוחלט להחזיר את הכוח בתנאי הפלגה קשים. ב־10 באוקטובר בשעה 02:40 חברו סירות הגומי אל "דבורים" שקודמו לקראתן ותדלקו אותן, וב־08:20 חזרו לבסיסן. אף כי לא הושגה פגיעה, הוכיחה הפעולה למבצעה שניתן להגיע ולפעול בלי להתגלות.¹¹⁴ באותו לילה פונה הכוח הימי מבסיסו בראס סודר, לפקודת מפקד מרש"ל. פלגה של שלושה "דבורים" יצאה באותו זמן למנוע נחיתת כוח קומנדו מצרי, שנצפתה יציאתו מעדביה. לפנות בוקר חזרו ה"דבורים" לאבו זנימה, בלי שנתקלו באויב.

פרק י"ג

לקראת מתקפת הכרעה בגולן הסורי

במשך ה־10 באוקטובר, היום החמישי למלחמה, התייצבה במידת מה המערכה בשתי החזיתות. הסורים נהדפו מרמת הגולן אל מאחורי "הקו הסגול" ונערכו שוב במתחמיהם לאחר אבידות כבדות בשריון, והמצב באוויר היה נוח יותר לחיל האוויר. המתקפות המצריות מראשי הגשר שככו במרבית הגזרות, אך אוגדה 162 עמדה בגלי הסתערות מבוקר עד ערב. בגבול לבנון גברה הפעילות החבלנית: אירעו חדירות לקיבוץ יפתח ונורו קטיושות על נהריה. הועלתה הצעה לפעול נגד ה"פתחלנד", אך היא נדחתה משיקולים מדיניים. אשר לירדן, נודע על קידום כוחות, תסיסה בצבא והלוך רוחות בעד הצטרפות למלחמה (ב־9 באוקטובר האיזו גם הסובייטים בחוסיין להצטרף למלחמה).¹¹⁵ הידיעות השפיעו על השיקולים, כאשר דנו במצפ"ה אם להעביר גרוד טנקים מיריחו לתגבור הצפון. רב־אלוף (בדימוס) יגאל ידן העיר, שהבעיה היא "ארץ ישראל האמיתית", וזאת ריקה מטנקים (בבקעת הירדן ניצבו כ־90 טנקים, ועוד עשרה באילת).

כזכור, התרשם הרמטכ"ל מקשיי הלחימה בצפון. הציפיות מהבוקר להתמוטטות ולפריצה אל מעבר ל"קו הסגול" התבדו, והיה ספק אם הכוחות העייפים יוכלו להמשיך ולתקוף. אף על פי כן נפרד הרמטכ"ל מאלוף פיקוד הצפון בהוראה להתכונן למתקפה למחרת. במשמעותה לא הייתה זאת יותר מפקודת התראה, ולאוף חופי ניתן לקבוע את עוצמת המתקפה ואת גזרתה.

הרמטכ"ל חזר מהצפון סמוך לשעה 16:00, התעדכן, ולנוכח האפשרויות המסתמנות בגולן ובתעלה החל שוקל עם חבריו במצפ"ה אם לתקוף בצפון. בשעה 18:00 הצטרף משה דיין לדיון, בשובו ממרש"ל. ב־20:40 הוא יצא אל ראש הממשלה, והדיון נמשך בלעדיו. בשלב הראשון של ההתייעצות החלו להתגבש שתי דרכי פעולה:

- ניסיון להשיג הכרעה אסטרטגית בסוריה ביום המחרת, בהבקעה מהחזית ובהתקפות אוויר על שדות תעופה ונמלים ועל דמשק, ולאחריה ריכוז מאמץ בדרום.

לאחר ההתקפות על שדות התעופה בסוריה, שנועדו להרתיע את רכבת האוויר הסובייטית, המתינו בישראל במתיחות לראות איך תגיב ברית המועצות. מארצות הברית התקבלו כבר לפנות בוקר ידיעות מעודדות על אספקה צבאית: מזכיר המדינה קיסינג'ר אמר לשגריר דיניץ שישראל חייבת לפעול בכל הכוח, כאילו עוד יש לה 40 המטוסים שנפלו, וכי ארצות הברית תמלא את החסר באמרו: "רק הפו מהר וחזק". עם זאת העיר קיסינג'ר, שארצות הברית לא תוכל להטיל וטו, אם תוגש לאו"ם הצעה להפסקת אש במקום הימצאות הכוחות. השגריר השיב שישראל תוכל להסכים להפסקת אש, רק אם כל הכוחות הלוחמים ישובו לקווי 6 באוקטובר.¹²⁶ בישראל התרשמו עמוקות מן ההבטחות לסיוע. גולדה מאיר השיבה במברק תודה לנשיא ניקסון, ומשה דיין אמר לרמטכ"ל שלישראל יש עניין עם "אמריקה שמוכנה לתת לנו כל מה שאנחנו רוצים".¹²⁷ לקראת ערב שוב הגיע דוח מהשגריר על שיחה עם קיסינג'ר, שבה הדגיש בפניו מזכיר המדינה את "החשיבות העליונה שנהדוף מה שיותר מהר את כוחות האויב מעבר לקו הפסקת האש". כחצי שעה אחר כך הזהיר השגריר שהתפתח עימות מעצמתי, בגלל רכבת האוויר הסובייטית מכאן והגברת הסיוע האמריקאי לישראל מכאן; לכן יש לצפות ללחצים עצומים להגיע להפסקת אש מידית ולהקפאת המצב בשטח.¹²⁸ עתה התבשר הרמטכ"ל שארצות הברית תספק את הצרכים המידיים ללא הגבלה, וסגן הרמטכ"ל הורה לתת-אלוף אריה לוי, עוזר ראש אג"ם, להכין נתונים להזמנה דחופה (בפועל, החליט הממשל האמריקאי, רק כעבור שלושה ימים, לספק לישראל נשק ותחמושת בכמויות של ממש).

אחרי צאתו של שר הביטחון מחדר הרמטכ"ל נמשכה הערכת המצב, כדי לגבש החלטה. רב-אלוף אלעזר הציג שלוש אפשרויות. הוא פתח ב"תחזית שחורה", לפיה לא ניתן לשפר את המצב ויש לשאוף להפסקת אש "בהיערכות הקיימת". לעומתה, הוא הציג שתי "אלטרנטיבות ורודות":¹²⁹

- התקפה בחזית הסורית, כדי שהמערך הסורי יתמוטט והסורים יבקשו הפסקת אש. על כך אמר: "אני לא מאמין שיתמוטט".
- כיבוש פורט סעיד בתוך יום יומיים; הוא הביע תקווה שדיוויזיות השריון המצריות יחצו את התעלה ויוכו בסני, ואז יצלחו כוחות צה"ל, בסיוע מהאוויר.

ראש אמ"ן הציג לשאוף להכרעה צבאית בחזית אחת, ואלוף זאבי המליץ לרכז את המאמץ הקרקעי והאווירי בצפון. סגן הרמטכ"ל שלל התקפה; לדעתו, יש לקצר קווים ולהימנע מלשחוק כוחות. סמוך לשעה 21:30 התקשר אלוף חופי ודיווח

שנפגש עם מפקדי האוגדות, וכי מעבדים את התוכנית למתקפה. רב-אלוף אלעזר עוד חכך בדעתו, עד שהעיר אלוף טל שיש לחשוש שמא יחשוש מנהיגי ערב בחולשת צה"ל, כאילו אבדה יכולתו לתקוף ולהכריע, ולו רק בחזית אחת. הערה זאת היא שקטעה באחת את לבטי הרמטכ"ל. הוא הגיב מיד: "אם אתה צודק, אז צריך לתקוף מחר". סגנו עדיין דבק בהתנגדותו למתקפה בחזית הסורית.¹³⁰

הרמטכ"ל הודיע על החלטתו לשר הביטחון ב-22:00 ויצא עימו לדיון ב"קבינט המלחמה".¹³¹ בגלל משקל הלבטים במצפ"ה, החליט רב-אלוף אלעזר לקחת איתו את אנשי המטה המצומצם, עימו נהג להתייעץ במהלך כל המלחמה: סגן הרמטכ"ל ישראל טל, עוזרי הרמטכ"ל רחבעם זאבי ואהרון יריב, ראש אמ"ן אלי זעירא, ומפקד חיל האוויר בני פלד. בתחילת הדיון ציין הרמטכ"ל כי בפני צה"ל עומדות שתי דרכי פעולה אסטרטגיות: היעצרות בקו הגבול בגולן ומעבר למבצע התקפי בחזית המצרית; או מתקפה לתוך הגולן הסורי. בין הנימוקים להיעצר ציין, שקו המוצבים הוא הנוח ביותר להגנה ויאפשר להעביר אוגדה לחזית התעלה (במשך כחמישה ימים). לדבריו, אין ודאות שצה"ל יוכל להכריע את סוריה במתקפה, ואולי יצליח לחדור רק לעומק של 15-20 ק"מ. באין הכרעה בצפון לא יוכל להעביר אוגדה לדרום. הנימוקים שהעלה בזכות מתקפה היו: אף כי פוחתת עוצמת חיל האוויר, הוא עדיין יכול לרכז מאמץ העשוי למוטט את הסורים כמו ב-1967, ולכן יש ללוות את ההבקעה בהפצצת מטרות בתוך דמשק. חשוב להוכיח את אמינות כוחו של צה"ל, ולכן יש להכריע ולו בחזית אחת, כאשר קיים סיכוי להפסקת אש אחרי ההכרעה. אלמלא כן, יש חשש שחוסיון ואחרים יצטרפו. הרמטכ"ל סיכם בהמלצה לתקוף את סוריה למחרת "עד הסוף" ("all out").¹³²

סגן הרמטכ"ל הסכים עם הצורך במפנה מהיר, אבל טען כי כדי לשמור על אמינות תדמיתו המרתיעה של צה"ל, אסור שהאויב יזכה בעוד שטח. לדבריו, הסורים מותשים מכדי לתקוף עתה, אך המצרים יכולים לעשות זאת. לכן הוא חלק על השיטה שהציע הרמטכ"ל וטען שאין לתקוף בסוריה, וכי המתקפה שם תגרור התערבות של ירדן, העלולה להטות את הכף בגולן. זאת ועוד, אפילו יוכרעו הסורים, לא תושג הפסקת אש, כי המצרים עשויים להמשיך במלחמה. את המפנה המיוחל ניתן להשיג בסיני, אם המצרים ייגררו להעמיק באחת הגזרות, וצה"ל יפגע בהם במערכת מגננה, שבה יש סיכוי להשמיד מאות טנקים. אף אם המצרים לא יתפתו לכך, לא ייגרם נזק, וצה"ל יזכה ב"שהות לנשימה וניתוק מגע".¹³³

מפקד חיל האוויר התנגד לדברי סגן הרמטכ"ל. לדעתו, התקפה בסוריה עשויה להרתיע את ירדן; העיראקים עוד לא נכנסו למערכה; מערך הטק"א הסורי הותש; חיל האוויר יוכל לרכז מאמץ ולפתוח פרצה לכוחות היבשה, שינצלו את תוצאות

התקפותיו. אלוף זאבי הצטרף לדעתו של אלוף פלד וקבע, כי למרות שהגייסות עייפים, יש סיכוי שיוכלו להכריע במאמץ נוסף.

כאן הטה את הכף משקל המידע המדיני והצבאי שנמסר לנוכחים: יגאל אלון קרא מברק מהשגריר בארצות הברית, שלפיו הציע ברז'נייב לניקסון להגיש למועצת הביטחון החלטה משותפת על הפסקת אש, ונשיא ארצות הברית הודיע שיענה ביום המחרת. השגריר הביע מיד את התנגדות ישראל, כשם שהגיב לפנות בוקר בשיחתו עם קיסינג'ור.¹³⁴ המידע שבמברק קושר אל המידע שמסר ראש אמ"ן על תוצאות ההפצצות בשדות התעופה הסוריים: הסובייטים השיבו לאחור מטוסי תובלה שהיו אמורים לנחות בדמשק; משמע, כרגע אין ביכולתם לסייע לסורים במצוקתם. ראש אמ"ן גרס, כי ברית המועצות לא תניח לסורים להתמוטט, ולכן תלחץ להפסקת אש, וכי אפילו לא תיענה לה מצרים, יישאר בידי צה"ל נתח מאדמת סוריה. משה דיין הזכיר, שהכוחות בגולן נעצרו באותו יום מרוב עייפות, אך הביע הסכמתו להתקפה, אם הכוחות אכן מסוגלים לכך "ויש להם נשימה לתת עוד מכה טובה". יגאל אלון העיר, שמברקו של ברז'נייב משנה הכל ומחייב לפעול מיד. גולדה מאיר ראתה משמעות "היסטורית" בהתקפת שדה התעופה חלב, אם זו הכריחה את הסובייטים להחזיר את מטוסייהם. היא סיכמה שאין לחכות, וכי מוכרחים לנצח לפחות בחזית אחת. לדבריה, אם ישראל לא תוכל לנצח, ארצות הברית לא תסתכסך למענה; לכן יש להשיב את אמינות כוחו של צה"ל. הכוחות חייבים לאיים על דמשק, אך החלטות על כיבוש העיר ועל הפצצתה יתקבלו רק באישורה. גם היא העירה שבגולן ניתן להביס את הסורים בזמן קצר, ואולי אף להוציאם מהמלחמה, אך בחזית המצרית אין סיכוי כזה. ייתכן שהמתקפה תרתיע את ירדן, או שזאת תסתפק בהתערבות מוגבלת בחזית הסורית. שר הביטחון תמך במתקפה, אף כי גרס שירדן תתערב, וכבר החלה במשלוח כוח לסוריה. לדבריו, אם ישראל תכה בסוריה, לא יתקוף חוסיין בעמק הירדן.¹³⁵

החרפת העימות הבין-מעצמתי התבטאה באותו יום גם ביחסן של המעצמות לירדן ולהתערבותה במלחמה. ארצות הברית הודיעה לישראל שירדן החליטה לשלוח חטיבה לסוריה וכי ברית המועצות מדרבנת את ירדן להצטרף למלחמה. בכל זאת ביקש מזכיר המדינה שישראל תימנע מלפגוע בירדן.

כאשר הוחלט לנקוט יוזמה התקפית, כבר העיק על המצפ"ה מצב האבידות באדם ובציוד הלחימה. בימים הראשונים למלחמה רווחו שמועות מוגזמות על האבידות, אבל הידיעות הוודאיות שהיו ברשות המצפ"ה היו מקוטעות וחלקיות, מה גם שנוכח נפילת מעוזי התעלה ומוצב החרמון לא נודע עדיין כמה מאנשיהם נהרגו

או נשבו. הדוחות עד אז הסתכמו ביותר מ-350 הרוגים, כ-100 נעדרים וכ-1,500 פצועים (למחרת דווח על כ-500 הרוגים, יותר מ-250 נעדרים ושבוים, וכ-2,100 פצועים). לפי הנתונים שנבדקו לאחר המלחמה עלה מספר ההרוגים עד אז על 950, מספר השבויים הגיע לכ-220 ומספר הפצועים הגיע ל-1,500.

57 מטוסים אבדו בחמשת הימים הראשונים למלחמה, ולחיל האוויר היו עתה כ-270 מטוסים שמישים (לעומת 307 מטוסים שמישים בפרוץ המלחמה).

האבידות הכבדות בטנקים בימים הראשונים ומאמצי החילוץ והתיקון הקדחתניים בחזית ובעורף, הביאו לכך שמספר הטנקים בפיקוד הצפון עמד עתה על כ-400 (לעומת כ-300-400 טנקים שנותרו לסורים). בחזית התעלה ניצבו כ-650 טנקים של צה"ל (לעומת 700-750 טנקים מצריים בגדה המזרחית). במרש"ל ובפיקוד המרכז היו עוד 150 טנקים ישראליים ובסך הכל כ-1200 טנקים. מספרי הטנקים השמישים בעוצבות החזית נפלו בהרבה מ-1,200. עוצמות אלו עמדו בסתירה למגמות המטכ"ל לצבור בדרום 900 טנקים, ובגולן 800. למעשה, עד סוף המלחמה לא ניתן היה להשלים את האבידות בטנקים שנגרמו בימים הראשונים, על אף מאמצי התיקון והשיקום: בגולן לא עלתה מצבת הטנקים עד סוף המלחמה על 400, ובחזית התעלה היא הגיעה לשיא של 700 טנקים בהיפתח מערכת הצליחה, וירדה עד 570 בהפסקת האש.

סגן הרמטכ"ל עמד על הבעיות הלוגיסטיות המחמירות עם התמשכות הקרבות: מחסור בתחמושת טנקים 105 מ"מ; מלאי של תחמושת "בטן" אחת לכל הטנקים שבמערך ועוד 40,000 פגזי מטען חלול פגומים, לשימוש חירום בלבד. אלוף רחבעם זאבי דרש לאסוף תחמושת 105 מ"מ שפוזרה בשטחנו, מכיוון שנותר מלאי לשלושה עד שלושה וחצי ימי לחימה בלבד בקצב הנוכחי. הצורך באורך נשימה לוגיסטי עוד גבר, כאשר התברר שהסובייטים החלו ברכבת אוויר לסוריה, אולם הכל ציפו להקלה כשתגיע האספקה מארצות הברית.

הלחצים הקריטיים הללו העיבו על הישגיו של מערך התחזוקה, שבלטו על רקע ההפתעה בפתיחת המלחמה, ההתגייסות המואצת וההתפרסות המאולתרת. מזון ומים, דלק, חלפים וציוד סופקו תוך התגברות על קשיים, ואגב אלתורים ופריסת קציני קישור אפסנאיים (כתחליף לדיווח הלקוי מעוצבות השדה). מעבר למשימות השגרתיות, אלתר מערך התחזוקה את הצטיידותם של כוחות ויחידות שהוקמו במשך המלחמה והתארגן להספקת הדלק לצרכים האזרחיים בהתאמה לצרכי הצבא.

מערכת ההדרכה התארגנה מתחילת המלחמה למשימות אבטחה והדרכה מזורזות. לפי הצעת ראש אכ"א, אלוף הרצל שפיר, הוכפף אג"ם-מה"ד לאכ"א,

הלם ההפתעה והמהלומות הכבדות בימים הראשונים, נבלמו התוקפים בדרום ואף נהדפו בצפון. חלפו פחות מחמש יממות לחימה, ועל אף לבטי המטכ"ל והממשלה עבר צה"ל למתקפת הכרעה במטרה לאלץ את סוריה להפסיק את האש.

הערות לשער הרביעי

- 1 לפני כן, בדיון בחדר הרמטכ"ל, התעוררה אי-בהירות בדבר כיוון ההתקפה של אוגדה 143 – אם מצפון לדרום או מדרום לצפון (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 2 שם.
- 3 שם; השוו: אגרנט, דוח שלישי, עמ' 272.
- 4 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על שיחת שרון-גונן – ראו: אדן, עמ' 80-81.
- 5 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 288-289; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 6 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 292; אדן, עמ' 83, 89-91.
- 7 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 296-299, 305, 731; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 8 פירוט של הצטברות הטנקים באוגדה 162: חטיבה 460 – כ"ט, חטיבה 217 – 69, חטיבה 500 – 58, "כוח קלמן" ("נמר") – 62 (מתוכם בחטיבה 11 – 22, בגדס"ר 279 – 13 ובחטיבה 204 – 27, מהם 20 ב"כוח לפידות" ו-7 בפלוגה נספחת מחטיבה 500; באוגדה 143 חטיבה 14 – כ"ט; גרס"ר 87 – 21; חטיבה 421 – 76; חטיבה 600 – 107 (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 9 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 326, 557, 560.
- 10 שם, עמ' 337; הרמטכ"ל העריך שיש בחזית, בסך הכל, עד כ"ט 700 טנקים, והם ביחסי כוחות (כמותיים) 1:1 עם המצרים (שם). בשעה 05:38 הודיע אלון אדן לאלוף גונן שיש לו 170 טנקים לפעולה (להוציא מה ששמט למשימות משניות), וחסרים לו יותר מ-40 (שם, עמ' 558-559). אחרי חצות ה-7-8 באוקטובר העריך הרמטכ"ל, שעיבוד התוכניות בפיקוד ובאוגדות יביא לדחיית המתקפה עד 10:00-11:00 (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 11 פקודה למח"ט 460 – אגרנט, דוח שלישי, עמ' 536-537; פקודות למח"ט 217 – שם, עמ' 535 (לעומת עמ' 541); פעולתו של מח"ט 217 – שם, עמ' 542-544; פקודות למח"ט 500 – שם, עמ' 554-556.
- 12 לפי נתונים שריכזה ועדת אגרנט, מנתה האוגדה 184 טנקים בשלוש החטיבות, אולם אלון אדן גרס שהיו לו 163 טנקים בלבד (שם, עמ' 169). נראה שחלו טעויות בנתונים בגלל אי-דיוקים בדיווח, נשירת טנקים של חטיבה 500 בתנועה על הזחלים והקצאת טנקים ממנה לאבטחת רומני. כן נראה, שאלוף אדן לא כלל במניינו את גרוד 126, שנשאר בגזרת קנטרה, אולם חשב שיש יותר טנקים בחטיבה 500. לאלוף גונן הוא דיווח שהוא פועל עם כ"ט 170 טנקים. בליל 8-9 באוקטובר הוא אמר לרמטכ"ל שיצא עם 175 (דרו, כרך ב' עמ' 114).
- 13 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 168.
- 14 שם, עמ' 304, 306, 559.
- 15 שם, עמ' 547, 607.
- 16 הוראות לחטיבה 460 – שם, עמ' 307, 552; לחטיבה 217 – שם, עמ' 549-550, 564; לחטיבה 500 – שם, עמ' 563, 615-616 (כוונת מפקד האוגדה הייתה לאפשר לה תנועה נוחה ומהירה עד ציר החת"ם – אדן, עמ' 93).
- 17 מח"ט 460 טעה תחילה באיכון, ודיווח שהוא ב"זנגוויל" (שם, עמ' 565, 594). הוא תיקן

- 42 שם, עמ' 437, 699-700.
- 43 שם, עמ' 439, 701.
- 44 שם, עמ' 714-718, 720; ארכיון המחלקה להיסטוריה. מג"ד 198 חזר ואמר שהגיע עד "מכשיר", אולם יש ספק באיכון, ובמיוחד כיוון שאין בדבריו אזכור ל"ציר פוטון" – קטע מציר החת"ם, שהתוקף מצפון צריך לחצותו. נראה שמרבית הטנקים הגיעו לחלק המערבי ולחלק המרכזי של "המוטל".
- 45 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 703, 705-706, 724.
- 46 מפקד האוגדה דיווח בחצות, שאיבר כ-50 טנקים (ארכיון המחלקה להיסטוריה); אגרנט, דוח שלישי, עמ' 473, בספרו ציין אדן שבערוב היום נותרו לו 100 טנקים (אדן, עמ' 115), ולמחרת בבוקר – פחות מ-120 (שם, עמ' 130).
- 47 ראו ביקורת של אלוף אדן על עצמו, בין השאר על שלא ערער על ההוראה לפנות מערבה, ועל האוגדה – אדן, עמ' 119-120.
- 48 פקודת ההתרעה על התקפה צפונה נבעה מן האפשרות שזרימת כוחות מצריים בלילה תחייב פעולה אלטרנטיבית: בלימה באוגדה 162 והתקפה באוגדה 143 (אדן עמ' 119, 124-125). המידע על אוגדה 143 לוקה בחסר: מצויים רק קטעים מהרשת האוגדתית, וחסרים קטעים מהרשתות החטיבתיות. על הפקודות שניתנו באוגדה 143 בליל 7-8 באוקטובר – אגרנט, דוח שלישי, עמ' 729-730; על פרטי ההיערכות: חטיבה 421 – שם, עמ' 735, 737, 747; על גרס"ר 87 – שם, עמ' 761.
- 49 שם, עמ' 299, 622, 747-748, 932.
- 50 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אגרנט, דוח שלישי, עמ' 759-760 (הוועדה סיכמה שהמצרים הגיעו ל"מכשיר" לפני הצהריים, עוד לפני צאת אוגדה 143 דרומה).
- 51 שם, עמ' 376-378, 575, 597-596.
- 52 שרון, לוחם, עמ' 301-302 (לא נמצאו תימוכין לכך ברשתות הקשר ובתכתובות מעת האירוע).
- 53 כל המפקדים באוגדה אמרו שהופתעו. אין ידיעה אם אלוף שרון עצמו קיבל התראה מוקדמת יותר על כוונת אלוף הפיקוד לשגר את אוגדה 143 דרומה. עם זאת, כזכור, אוגדה 162 שמעה כבר ב-09:35, ושוב ב-10:16, על כוונת אלוף גונן להניע את אוגדה 143 (אגרנט, דוח שלישי, עמ' 359, 596). ייתכן שתחושת ה"קסטטרופה" נבעה מהספק של אלוף הפיקוד אם אוגדה 143 תיכנס לקרב לפי התוכנית המקורית (כלומר – מצפון לדרום, החל בכביש הגידי, ממערב לכביש החת"ם), או תמשיך הישר דרומה בכביש הרוחב. ייתכן גם שתחושה זו נבעה מהוראתו של אלוף גונן לוותר על העברת גְּזֵרוֹת סְדוּרָה (שם, עמ' 378-379). המח"טים אמרו שקיבלו רושם זה מפקודות מפקד האוגדה (שם, עמ' 767, 769, 772, 778-779, 784, 789). גם למפקד האגד הארטילרי היה רושם כזה (שם, עמ' 792). לדברי קצין האג"ם האוגדתי, שהיה עם אלוף שרון בחפ"ק, נשמע העניין קריטי (שם, עמ' 768). בנסיבות אלו עמד מפקד האוגדה על כך שכל כוחותיו, לרבות גדוד 599, ייצאו דרומה. לאחר זמן טען קצין האג"ם שפקודת הסיפוח לגדוד ניתנה לאוגדה אחרי פקודת היציאה דרומה (שם, שם). למעשה, הפקודה הראשונה על סיפוח הגדוד לאוגדה 162 ניתנה ב-10:23, ופקודת התנועה לאוגדה 143 ניתנה ב-10:37 ואילך. הפיקוד חזר ודרש את העברת גדוד 599 מאוגדה 143 לאוגדה 162 גם אחר כך, ולאחרונה בשעה 11:15 (שם, עמ' 600).
- 54 שם, עמ' 349-350, 352, 764.
- 55 שם, עמ' 351.
- 56 שם, עמ' 376, 391.
- 57 שם, עמ' 381, 385, 395; ארכיון המחלקה להיסטוריה.

- 58 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 399-400; לפי ארכיון המחלקה להיסטוריה, הרמטכ"ל הטיל ספק בשמועה על צליחת אוגרת אדן את התעלה.
- 59 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 401; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 60 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 387, 403-404, 772-773; בשיחה עם האלופים במצפ"ה הטיל שר הביטחון ספק בלוח הזמנים לכניסת אוגדה 143 לקרב. על כך העירו הנוכחים שהאוגדה תוכנס לפעולה אולי בשעה 18:00, עם חשכה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 61 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 776-778, 809; קצין האג"ם ייחס לחמ"ל את עיכוב הגדס"ר (שם, עמ' 770). לפי המקורות, הגדס"ר הושאר בגזרת "עכביש" למרות הוראת אלוף שרון להוציאו. שרון עצמו כתב שהוא הורה להשאיר את הגדס"ר, ובכל מקרה הצדיק בדיעבד את השיקול של סגנו להשאירו (ארכיון המחלקה להיסטוריה; שרון, לוחם, עמ' 302).
- 62 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 425, 428, 431 (והשוו: שם עמ' 815-816); ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 63 שם; אגרנט, דוח שלישי, עמ' 407, 410-414, 420-424, 797, 799-800; על "טליסמן" כגבול הגזרה ראו: שם, עמ' 802, 812-813.
- 64 על חטיבה 421 – ראו: שם, עמ' 800-801, 808, 830; על הכוחות האחרים – שם, עמ' 810, 812, 836; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 65 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 438, 815-816, 818; עדויות המח"ט והמג"דים – שם, עמ' 823-835.
- 66 שם, עמ' 441, 706, 818, 820-822; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 67 שם; אגרנט, דוח שלישי, עמ' 392.
- 68 שם, עמ' 407; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 69 שם.
- 70 ליד מעוז "חזיון" נבנה בשעתו מתקן ניסיוני לשפיכת דלק מוצת על התעלה ("אור יקרות"). לפני פרוץ המלחמה נשלח צוות לבדוק אם המתקן תקין. הצוות נפל בשבי עם אנשי המעוז. המתקן לא הופעל והמצרים טענו שסתמו את פתחיו בפעולת קומנדו בלילה שקדם למלחמה (בנדמן, מצרים, עמ' 18, 35).
- 71 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 72 סיוע האוויר התעכב, כנראה בגלל קשיי מזג אוויר, אף כי חיל האוויר תקף מטרות סוריות במבוא קונייטרה במשך היום (שם). הידיעה על שלושים הטנקים התפרשה ככניסת דיוויזיית שריון 3 למתקפה. לפי מקורות סוריים, נהרג באותו ערב מפקד דיוויזיה 7, עמיד (תא"ל) עומר אברש (דופוי, עמ' 487).
- 73 ארכיון המחלקה להיסטוריה; צבא עיראק, פרק ג' – התנועה האסטרטגית, עמ' 73-87.
- 74 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 75 אגרנט, דוח שלישי, עמ' 457, 461; ארכיון המחלקה להיסטוריה (השוו: דדו, כרך ב', עמ' 110-111); אחרי המלחמה בוקרו אלתורי נוהל הקרב בהטלת האוגדות למתקפות הנגד בשתי החזיתות. ועדת אגרנט ביררה עם הרמטכ"ל את אופי הדיון בדרום ב-7 באוקטובר בערב, ושאלה אם סיכמו נשא אופי מחייב. הוא השיב שלא סיכם הצעה מהפיקוד שהוגשה לו, כי אם "זו הייתה התוכנית שלי. זו הייתה המסקנה שאני הגעתי אליה, ונתתי אותה כפקודה" (אגרנט, דוח שלישי, עמ' 277, 321). הוועדה ביררה מדוע לא הוצא לפיקוד סיכום בכתב (שם, עמ' 321-322). לשאלת הוועדה, הסביר סגן הרמטכ"ל שהוא ראו את המתקפה כמבצע פיקודי לפי הנחיית הרמטכ"ל, ואולי טעה בכך. אג"ם-מבצעים פירט רק את עיקרי המשימות בפקודת "אשור 6" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 76 מפקדת חיל האוויר התנגדה לסיוע בהנרה, כי עד אז אברו בלילה שלושה "פנטומים" בסיוע לחטיבה 7 (שם).

- 77 הידיעה על טילי קרקע-אוויר שהועברו לסיני נבעה מטעות בזיהוי יחידות ובוטלה (שם).
- 78 שם; הערכות מאוחרות – ראו: אגרנט, דוח שלישי, עמ' 470; דרו, כרך ב', עמ' 114-118 (רוח "מצדה" ריחפה על דברי השר – שם, עמ' 116).
- 79 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דייץ, עמ' 611; השו: דרו, כרך ב', עמ' 129, 135-136.
- 80 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אגרנט, דוח שלישי, עמ' 474-476, 481. פורט סעיד העסיקה את הרמטכ"ל ואת שהב"ט גם ב-8 באוקטובר בבוקר, ואז עמדו לבקש אישור הממשלה לפעולה זאת (שם, עמ' 361-362, 373-374).
- 81 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אגרנט, דוח שלישי, עמ' 470-477. גולן, מטרות, עמ' 110-109. גולן, צבאי-מדיני, עמ' 11-13. דברים דומים נאמרו לממשלה בשעה 10:30 (אגרנט, דוח שלישי, עמ' 477-481); מזכיר המדינה האמריקאי דחה את רעיון הנסיעה בכל תוקף, וראה בה אך נזק לישראל ולארצות הברית כאחת (קסינג'ר ב', עמ' 493).
- 82 על בקשות לטנקים ב-7 באוקטובר – ראו: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 33-35. על הערכת הזמן של דיניץ – ראו: קסינג'ר ב', עמ' 485 והשו: ניקסון, עמ' 921; על הערכת קסינג'ר את מגמות מצרים – ראו: קסינג'ר ב', עמ' 483 על היחסים הקרובים של מזכיר-המדינה והשגריר דיניץ – ראו: שם, עמ' 483-485. דברי דיניץ בבואו מהארץ עשויים היו לחזק את דברי שר החוץ, אבא אבן, שאמר לקסינג'ר בניו יורק במוצאי יום הכיפורים, שטובים הסיכויים לסילוק המצרים והסורים ממאחזיהם בתוך שלושה ימים (שם, עמ' 475).
- 83 רפול, חייל, עמ' 132; על כיבוש התל וערכו – ראו: יוסי פלד (עם רונית ורדי), **איש צבא**, תל אביב, 1992 (להלן: פלד), עמ' 171-172.
- 84 קהלני, עמ' 119-122; "כוח בן חנן" נועד תחילה לעבור ת"פ חטיבה 679. כשגבר הלחץ על חטיבה 7, ביקש מפקד האוגדה את מח"ט 679 להעביר לה פלוגה, אך זה הציע לקחת במקום זאת את "כוח בן חנן" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 85 שם.
- 86 שם.
- 87 שם; **נערים בסיירת** [פלוס"ר חטיבה 7], תל אביב, 1974, עמ' 20-44; **ברקים ברמה** [הנופלים מגדוד 12, גדוד "ברק"], תל אביב, 1977, (להלן: ברקים ברמה) עמ' 13-16, 101-102.
- 88 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 89 מח"ט 679 צירף את שרידי גדוד 289 לגדוד 93 ב-9 באוקטובר (שם).
- 90 התרעות מאוגדה 146 גרמו למפקדת הפיקוד לעסוק בתיאום האש והתנועה של האוגדות מ-09:00 עד אחרי 10:00. אלון הפיקוד העדיף שלא תארע תקלת אש, אפילו יחמקו סורים. אוגדה 210 ביקשה אישור להמשיך באש ולא תבעה לנוע בציר "טרויה" (שם). לא נראה שנוצר מגע אלחוט ישיר בין שתי האוגדות לתיאום הגזרות והאש (שם).
- 91 פלד, עמ' 176.
- 92 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 93 פלד, עמ' 176.
- 94 ארכיון המחלקה להיסטוריה. חוויית השיחות עם מפקדי השרדה ניכרה בדברי רא"ל אלעזר בערב (שם; דרו, כרך ב', עמ' 149-151). משה דייץ התרשם שהרמטכ"ל חזר מהצופן "במצב רוח ירוד" (דייץ, עמ' 632).
- 95 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 96 מידע על גדוד חיר"ם 564 – ראו: ישראל הראל (עורך), **אבירי הלב**, ללא תאריך [1978] (להלן: אבירי הלב), עמ' 46-47; מידע על כוח הנח"ל – ראו: **במחנה נח"ל**, דצמבר 1973, עמ' 13-15.
- 97 השימוש במושג "עתודה", שאינו הולם את מונחי תורת הקרב, מביע את הכוונה. הביטוי

- חוזר ביומן החמ"ל, בשעות 11:15 (כלפי אוגדה 162), 18:17 (לאוגדה 143): "להתארגן – עתודה פיקודית, כמו בבוקר", וכן בשעה 23:20. ביקורתו של אלוף שרון על ההחלטות בליל 8-9 באוקטובר – ראו: שרון, לוחם, עמ' 306-308.
- 98 על פעולת חטיבה 600 – ראו: אילן גור (עורך), החטיבה במלחמת יום הכיפורים, תשל"ח (להלן: ספר 600), עמ' 11-13; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 99 סגן הרמטכ"ל הציג את הדעות בדרום בשיחה טלפונית עם הרמטכ"ל בשעה 18:45. אלוף שרון רצה לנצל את גשר הגלילים שהורכב ב"יוקון", וסגן הרמטכ"ל שמע מקצין הנדסה ראשי, תא"ל י' בן-דב, ב-8 באוקטובר בערב, שאפשר להכין גשר זה עד ליל המחרת (ליל 9-10 באוקטובר), אם יתאפשר לעבוד ללא הפסקה. אלוף טל ראה יתרון אפשרי בהחזקת קטע מגדת התעלה, הן להגנה והן "למבצע נועז" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 100 שם. אלוף שרון אינו מזכיר את פעולתו בשעות היום ב-9 באוקטובר, בניגוד לפקודת אלוף הפיקוד (שרון, לוחם, עמ' 307). בהערותיו לטיוטת מחקר זה טען שרון כי לא חרג באותו יום מהוראות אלוף הפיקוד (ארכיון המחלקה להיסטוריה). לעומת זאת בספרו הוא תיאר בפרוטרוט את המחלוקת באותו ערב על הפעלת הגדס"ר (שרון, לוחם, עמ' 307-309).
- 101 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 102 רשף, חטיבה 14, עמ' 73, 76; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 103 על יוזמת הרמטכ"ל בדבר מינויו של בר-לב, ועל קבלת האישור – שם; ראו עוד: דיין, עמ' 608, 611. בצאת רא"ל בר-לב דרומה מסר הרמטכ"ל לשר הביטחון כי הודיע לגונן שבר-לב הוא "מפקדו" (ארכיון המחלקה להיסטוריה). שרון קיבל את הידיעה במורת רוח. הוא ראה עצמו מצוי ב"קן צרעות" של אינטריגות ו"פוליטיקה פנימית", שרק בר-לב, שהיה שר בממשלה, היה לדבריו חסר בו (שרון, לוחם, עמ' 205). שרון תיאר בספרו את בר-לב כיריבו (rival) מאז שנות החמישים (שם, עמ' 123, 128, 208).
- 104 ארכיון המחלקה להיסטוריה; נראה שנכללה גם פלוגה א' (המ"פ – עמי יעקבי) מגדוד חיר"ם 564 (אבירי הלב, עמ' 45).
- 105 מידע על "כוח אלמוגי" – ארכיון המחלקה להיסטוריה; מערכות, 266, עמ' 24 (שם נאמר בטעות שגדוד 202 הגיע לגזרה ב-10 באוקטובר. הגדוד הגיע רק ב-11 בחודש).
- 106 פקודת אג"ם-מבצעים להקמת מרש"ל הוצאה בשעה 01:35 וקבעה את גורתו כלהלן: "כמו בנוכחי, עם רצועה ברוחב 10 ק"מ עם הכביש לאבו סודר". פקודת ההקמה משעה 02:50 קבעה "גבול גזרות לפי הצפוני של חטמ"ר 72" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 107 שם. על הכוח מחטיבה 35 פקד מ"פ ח' של גדוד 890. הצנחנים הכוינו את המטוסים (שבתקיפה הראשונה ירדו על ג'פים שלהם – שם); על אבידות הכבדות לחטיבה המצרית – ראו: שאזלי, עמ' 241, 246 (הוא כותב על חטיבת חיר"ר 1).
- 108 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סגן הרמטכ"ל שמע על פקודת אלוף פיקוד מרש"ל בשהותו בדרום, ואישר אותה (שם).
- 109 שם.
- 110 בעת התקפותיה של אוגדה 162 הייתה פעילות חיל האוויר בגזרת פירדאן מינימלית: בשעות 10:00-16:00 בוצעו רק שתי גיחות בגזרה, מתוך 26 גיחות בגזרת ארמיה 2. בעת שנפגע גדוד 19, הופנו המטוסים לעבר קנטרה/ אחרי שעה 16:00 פעלו עשרה "פנטומים" נגד גשרים באזור פירדאן (שם). על אי-מתן סיוע לניסיון ההתקפה של אוגדה 162 אחר הצהריים – ראו: אגרנט, דוח שלישי, עמ' 406-408, 422-423, 655-656.
- 111 צבא עיראק, עמ' 236, 239.
- 112 המטכ"ל העיראקי חשש מהפצצת גשרי הפרת ומהתקפת אמנעה בצירים המדבריים (צבא עיראק, עמ' 79, 82). מפקד חיל האוויר הטיל ספק במידע על ההיסעים של העיראקים, הסביר את המגבלות של התקפות אמנעה, והמליץ לבצע פשיטות במסוקים נושאי ג'פי

- תול"ר. למעשה, לא נערכו התקפות אמנעה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
 113 שם; תיאור מפורט – ראו: מייק אלדר, שייטת 13 – סיפורו של הקומנדו הימי, תל אביב, 1993 (להלן: אלדר), עמ' 22-25.
- 114 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ביקורת על גרסת אלדר בדבר הפעולה נגר ע'רדקה ראו: סא"ל ג' (גליקמן), מערכות, 332, עמ' 29-33; תגובת אלדר – מערכות, 337, עמ' 54-55.
- 115 קיסינג'ר ב', עמ' 493-494.
- 116 ארכיון המחלקה להיסטוריה; גולן, מטרות, עמ' 111-112.
- 117 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דדו, כרך ב', עמ' 154-156 (ברטוב טועה בהערכת עמדתו של רא"ל אלעזר, וטוען שרצה כל העת לתקוף בצפון, אולם אין ספק שלפני השעה 21:00 הוא נטה להישאר במגננה, כפי שדיווח השר לראש הממשלה).
- 118 לימים גרס קיסינג'ר שישראל עמדה "על פי פחת", לפני שהתעשתה (קיסינג'ר ב', עמ' 473); על הזעזוע למדיניות ולאסטרטגיה של ארצות הברית – ראו: שם, עמ' 492-494 (על "תבוסה אסטרטגית" ראו עמ' 494); על הצורך למנוע ניצחון של הנשק הסובייטי עמד קיסינג'ר גם במגעיו עם דיפלומטים ערביים (שם, עמ' 498, 525, 631).
- 119 דאוטי, עמ' 215, 245.
- 120 Victor Israelyan, *Inside the Kremlin During the Yom Kippur War*, Pennsylvania, 1995 (להלן: איסראליאן), עמ' 57; הייכל, עמ' 214.
- 121 איסראליאן, עמ' 57.
- 122 שם, עמ' 58. פרטים על שיגור הרכבת האווירית – השווי: J. Glassman, *Arms to the Arabs – The Soviet War in the Middle East*, Baltimore & London, 1975, p. 122, 145.
- 123 על רכבת האוויר הסובייטית ועל הצעת הפסקת האש – ראו: קיסינג'ר ב', עמ' 497-498. כבר ב-6 באוקטובר הציעה ארצות הברית לברית המועצות לשתף פעולה בנקיטת יוזמות במועצת הביטחון (שם, עמ' 472-475, 478-479); המידע על הכוננות הסובייטית ב-10 באוקטובר – ראו: שם, עמ' 502, 504, 507.
- 124 מידע מהסובייטים מ-8 באוקטובר, על ניסיונם לקבל את הסכמת מנהיגי ערב להפסקת אש – ראו: שם, עמ' 486, 489; הערכת קיסינג'ר על סבירות גרסתו של סאדאת (בספרו) על הלחץ הסובייטי – ראו: שם, עמ' 497-498; על כך שקיסינג'ר הסתייע במגעיו עם מצרים להשעיית הדיון במועצת הביטחון – ראו: שם, עמ' 497, 499-500; על האינטרס של ארצות הברית בהישג של ישראל – ראו: שם, עמ' 497, 519; על האזהרה לברית המועצות בעקבות רכבת האוויר – ראו: שם, עמ' 499.
- 125 איסראליאן, עמ' 60.
- 126 קיסינג'ר ב', עמ' 495-496.
- 127 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 128 השגריר הודיע למזכיר המדינה כי ישראל לא תציית להחלטה שתשאיר כוח ערבי מעבר לקווי 6 באוקטובר (שם).
- 129 שם.
- 130 שם; סמוך לשעה 22:00 הסכים אלוף טל רק למאמץ "מוגבל" בצפון, בלי לשחוק כוח – ובלבד שהעולם לא יסיק שישראל חלשה. העיקר בעיניו היה למשוך את המצרים לתקוף בעומק סיני, עד כביש הרוחב, ולהכותם שם (שם); גרסת ברטוב (דדו, כרך ב', עמ' 158-157) אינה מציינת שהחלטה התגבשה בעקבות המפנה בהערכת הרמטכ"ל.
- 131 הפגישה אצל ראש הממשלה נפתחה סמוך לשעה 22:30 (ארכיון המחלקה להיסטוריה); ברטוב טעה בציון זמן הפגישה עם שהב"ט ופתיחת הדיון אצל ראש הממשלה (דדו, כרך ב', עמ' 158).

שער חמישי

**מתקפה בגולן ומגננה בחזית התעלה –
14-11 באוקטובר**

פרק י"ד

מתקפת ההבקעה לגולן הסורי

תוכניות המטכ"ל

כאשר החליט המטכ"ל לפתוח במתקפה מעבר לגבול, עמד לנגד עיניו ניסיון מלחמות ישראל בעבר: ככל שיגדל הישג המתקפה, כן יוקדם ויגבר הלחץ המדיני לכפיית הפסקת אש, מה גם שעתה היו המעצמות מעורבות בעימות. ברית המועצות שגרה משלוחי אספקה גדולים באוויר ובים לסוריה, וארצות הברית הודיעה שתספק את הדרוש לישראל. מגמת המטכ"ל הייתה לכפות הפסקת אש, ולו בחזית הסורית בלבד, בתוך יומיים לכל היותר. המטכ"ל הדגיש את ההכרח בהבקעה עמוקה ומהירה, כדי למנוע הפסקת אש בטרם הכרעה, ושר הביטחון תדרך את אלוף הפיקוד: "הכוחות הפורצים חייבים לשמור על תנופת הפריצה קדימה לעבר דמשק בציר הקצר ביותר, ולהמשיך בה אפילו בלילה. כל מטר נוסף לכיוון דמשק חשוב מבחינה פוליטית"¹.

בקד"ם שהחל ב-11 באוקטובר בשעה 02:15 הציג הרמטכ"ל את עיקרי התוכנית של פיקוד הצפון: שתי אוגדות, 36 ו-210 יתקפו. אוגדה אחת תבקיע באזור מוצב 104, תנוע דרומה ותשאף להתחבר אל הציר המרכזי דמשק-קונייטרה. האוגדה האחרת תנוע בעקבותיה, כדי למנוע את הצורך בהבקעה נוספת, ותתקדם בציר צפוני יותר, במטרה לעזור לאוגדה הראשונה, או לפרוץ עוד צעד קדימה. הבקעת שתי האוגדות תהיה בעוצמה של 200 טנקים, ותלווה בסיוע מאסיבי מרבי של חיל האוויר, אשר "יחרוש" את אזור המערכה מאור ראשון. נוסף על כוחות השריון של האוגדות, ייטלו חלק פעיל במתקפה חטיבת "גולני" וכוח צנחנים מחטיבה 317. אוגדה 146 תגן מול דיוויזיית השריון הסורית 1. שעת ה"ש" לתחילת המתקפה תהיה בין 10:00 ל-11:00.

בתדריך לאלוף הפיקוד ולמטהו, שנערך עם אור ראשון, הדגיש הרמטכ"ל את חלקו של חיל האוויר. אף כי רצה להקדים, אישר את בקשת מפקד אוגדה 36 לקביעת שעת ה"ש" ב-11:00, כדי לייעל את ההכנה האווירית. בתדריך עמד

הרמטכ"ל על המגמה להתקדם בכיוון כללי לדמשק ולא הגדיר יעדים מערכתיים סופיים; אלה יותנו בהישגי ההבקעה והפריצה לעומק. פקודת המבצע המטכ"לית (שהוצאה רק בשעה 19:50), הורתה לפיקוד להשתלט על מזרעת בית ג'ן, להיכון להתקדם עד סעסע ולייצב קו בצומת "שדפה"–"אמריקה"².

טייסי חיל האוויר דיווחו על ירי טילי קרקע-אוויר לעברם, ובמצפ"ה נטו להסיק מכך שהסורים כבר הספיקו להצטייד מרכבת האוויר הסובייטית. כן נודע שמטס סובייטי נוסף עם אספקה יצא לסוריה. ידיעות מעודכנות על צבאות עיראק וירדן מסרו שחטיבת טנקים עיראקית הגיעה לדמשק וחטיבה שנייה נמצאת בדרך, וכי הצבא הירדני ערוך במערך חירום הגנתי, וכמעט ודאי שטנקים ירדניים, בעוצמה חטיבתית, עושים דרכם לסוריה, למרות שטרם אוכנו.

לפי דוחות המודיעין מהחזית המצרית, לא נוספו עוצבות שריון ממזרח לתעלה, אך לא היה ברור אם הועברו סוללות טק"א. נודע שהמצרים מודאגים מהמצב בחזית הצפון, ואף ביקשו מלבנון למנוע פריצת צה"ל לסוריה דרך ה"פתחלנד". בידיעות אלו לא היה כדי להסיח את הדעת מן ההבקעה בגולן, אך לקראת שעת הצהריים, כשעקב הרמטכ"ל מקרוב אחרי התכונה למתקפה, שוב גברה הרגישות לנעשה בחזית התעלה. סמוך לשעה 10:00 התקשר רב-אלוף חיים בר-לב לסגן הרמטכ"ל, שנשאר במצפ"ה, ומסר לו את הערכתו שלו על ההתפתחות הצפויה בחזיתו: השלב הראשון במבצע המצרי הושלם, ולפי הדוקטרינה הסובייטית יש לצפות להטלת דיוויזיות השריון למערכה עוד באותו יום.³ לדעתו, נימוק נוסף להעברה הצפויה של השריון המצרי לגדה המזרחית הוא רצון לסייע לסורים, על ידי הגברת הלחץ על צה"ל בזירה הדרומית. הוא המליץ שהמצפ"ה יפעיל כוחות פשיטה בעורף הקווים המצריים ונגד מפקדות של ארמיות ודיוויזיות, כדי לשבש את התוכניות המצריות. סגן הרמטכ"ל הסכים להערכה שהמצרים מוכנים לחצייה ועלולים לבצעה עוד באותו היום או למחרת, 12 באוקטובר. לדעתו, אם יפרצו בשלושה צירים, לא יוכלו כוחות פיקוד הדרום לכולדם ללא סיוע אוויר. כמו כן, תמך אלוף טל בפשיטות על העורף, בעיקר באזורים קנטרה ואסמעאיליה.

המצפ"ה, שהתמקד בניתוח האפשרויות של מתקפה קרובה של צבא מצרים, ראה אינטרס ראשון במעלה בדחיית המתקפה המצרית, או לפחות בהגבלתה לגזרה אחת. אלוף טל עדכן את מפקד חיל האוויר, אלוף פלד, וזה הקצה מטוסים למקרה שחיל האוויר יירדש לסייע בבלימת דיוויזיות השריון המצריות. כמו כן נשקלו האפשרויות להונאה, כדי להרתיע את המצרים ממתקפה מוקדמת. הרמטכ"ל, שהיה בחפ"ק פיקוד הצפון, שמע מאלוף טל על שיחתו עם רב-אלוף בר-לב. שר הביטחון,

שהגיע לחפ"ק צפון ב־12:15, מצא לנכון להעמיד את אלוף הפיקוד על האפשרות שהמאמץ האווירי כולו יועתק עוד באותו ערב לחזית התעלה.

תוכניות והכנות בפיקוד הצפון (מפה 18)

כוחות פיקוד הצפון עמדו בפני מערך ההגנה הסורי המבוזר ב"קו הסגול". הרצועה הראשונה של מערך הגנה זה נשענה באגפיה על מכשולים קרקעיים בלתי עבירים – החרמון בצפון וקניון הרוקאד והעלן בדרום. המערך נבנה לעומק 7–15 ק"מ, והיה מורכב מקטעי תעלות קוויות, שנחפרו בעיקר מול צירי פריצה אפשריים. לפני המוצבים הוכנו עמדות לנשק מסייע והונחו שדות מוקשים רבים. מאחורי קווי התעלות נחפרו מגנני נ"ט, שהורכבו מעמדות תותחי שדה ונ"ט, מעמדות טנקים וממצדיות. רצועת הגנה זו נועדה למנוע פריצה משטח הגולן הישראלי לעבר מרחב התמרון שמאחורי המערך ולחסום גישה לצירים המובילים לדמשק. כאשר נהדפו הסורים במתקפת הנגד, הם תפסו מחדש את מגנניהם החפורים, שעדיין לא נפגעו בלחימה, ונערכו כלהלן:

- בגזרה הדרומית נסוגו דיוויזיות החי"ר 5 ו־9 בצורה מסודרת, למרות אבידותיהן, ותפסו את מערכיהן הקבועים. מרבית הטנקים של דיוויזיות אלו הושמדו.
- השרידים המוכים של דיוויזיית שריון 1 נסוגו תחת לחץ ונערכו באזור כודנה-סוויסה. הם תוגברו ביחידות מחטיבה ממוכנת 21 של דיוויזיה 3.
- בגזרה הצפונית נסוגה דיוויזיית חי"ר 7 למערכיה, לאחר שאיבדה את מרבית הטנקים שלה בניסיונות ההבקעה במבוא קונייטרה. בכפיות לדיוויזיה זו פעלה חטיבה ממוכנת מרוקאית, שסבלה אבידות גם היא, ונערכה עתה באזור מזרעת-בית ג'ן.

לפי הערכת אמ"ן, נותרו 300–400 טנקים סוריים בחזית ובמרחב ההגנה שבין "הקו הסגול" ובין ריכוזי השריון העורפיים שבמבואות דמשק. בעורף ניצבו כוח רפעת אסד ועוצבות מדיוויזיית שריון 3: חטיבת הטנקים 65, שעדיין לא נפגעה, וחטיבה ממוכנת מוקטנת 21. המטכ"ל הסורי פקד על המערכה ממוצב הפיקוד בפרברי הבירה.⁴

כאשר נמסרה לפיקוד הצפון כוונת המטכ"ל לעבור למתקפה בגולן, עמדו לנגד עיניו מגמות אחדות: לנצל את ההצלחה של מתקפת הנגד ולהשמיד כוחות רבים ככל האפשר, כדי למנוע מהצבא הסורי להתארגן ולהתייצב מחדש; להשתלט על שטחים שמהם יוכל לאיים על דמשק, ולתפוס מערכים שמהם יהיה נוה לקדם את חילות המשלוח הצפויים מעיראק ומירדן – כלומר, פיתוח אפשרי של המבצע

בעת התנועה הועבר לאוגדה אישור מן הרמטכ"ל להפסיק את ההתקדמות בין הערביים, לבסס את ההישג ולסייר לקראת חידוש ההתקדמות למחרת. רב-אלוף אלעזר עקב אחרי הנעשה מחפ"ק צפון עד 15:15, ואישורו – בשונה מהמגמה המקורית להמשיך בהתקדמות בלילה – הושפע מקשיי אוגדה 210. לפיכך נערך הכוח הצפוני של אוגדה 36 עם חשכה בחניון סביב צומת "צין" – "מסגד". בלילה הוא הדף התקפת נגד של שריון וחי"ר, באמצעות אש הטנקים והרגלים שבחניון. במאמץ הדרומי עלו שניים מהטנקים על מוקשים. כשהתעכב הפינוי, הופעלו חיילי חטיבה 1 לפינוי מוקשים. שאר הכוח הצליח לעבור בשטחים החשודים במיקוש והתייצב על דרך המוצבים הסורית. מכאן נעו הטנקים מצפון לג'ובתא אל-חשב לעבר טרנג'ה, התפרסו ממזרח לכפר והחלו מתקדמים במרחב הפתוח לפני מחנות חלס, אגב חילופי אש עם טנקי אויב. עד הערב השתלטו על המחנות ועל הכפר חלס, והתמקמו שם בחניוני לילה.

חטיבת "גולני" נעה בעקבות המאמץ הדרומי. גדוד 12 שלה טיהר את ג'ובתא אל-חשב ונשלח צפונה לאבטח את צומת חאדר. גדוד 51, בסיוע טנקים, טיהר את תל דהור, והסיירת החטיבתית טיהרה את הבונקרים שבמורדותיו.

האוגדה הספיקה לפרוץ עד הערב לעומק הגזרה, להשתלט על ציר "מסגד" ולפתוח לעצמה גם ציר להעתקת התקדמותה לכביש הראשי. היא התקשתה בתחזוקה, כי עדיין לא נפתח ציר "צין" ממסעדה לצומת חאדר. האוגדה הסתייעה בהתקפות של חיל האוויר, שהרבה לפגוע בכלי הנ"ט הסוריים בגזרת הפריצה ובתל דהור, וזכה לשבחיו של מפקד האוגדה. אבידות האוגדה בהבקעה היו עד אז קלות.

אוגדה 210 כללה, לקראת ההבקעה, כ-80 טנקים בשתי חטיבות מופחתות – חטיבה 679 (כ-40 טנקי "שוט-מטאור") וחטיבה 179 (כ-40 טנקי "שוט-קל"). בדרך אליה נמצא "כוח נתי" (30 טנקי "שוט-קל"), שהגיע לנפח בשעה 15:00. גדוד חיר"ם 471 מחטיבה 317 הועבר תחת פיקודה של האוגדה באותו יום.

כ-10 באוקטובר נשקלה האפשרות שהאוגדה תפרוץ בגזרת מוצב 109, והובא בחשבון שבאזור זה נפגע החי"ר של דיוויזיה 9 הסורית. הכוונה הייתה להימנע מלהטיל על האוגדה הבקעה, ואלוף הפיקוד חשב שיחדיר אותה בציר הכביש לרמשק, אם יתמוטט המערך הסורי. מפקד האוגדה, אלוף דן לנר, הביע ספק בתוכנית ובלוח הזמנים. התוכנית שסוכמה בסופו של דבר קבעה, כי האוגדה תפעל בדירוג אחרי אוגדה 36, ותנצל את הצלחת ההבקעה שלה, באחת משלוש דרכי פעולה: פריצה בגזרת ג'ובתא אל-חשב, מדרום לציר של אוגדה 36; הכנסת חטיבה בעקבות אוגדה 36; ניצול הצלחה בציר קונייטרה-דמשק (ציר "אמריקה").

אוגדה 210 תכננה שחטיבה 679 תבקיע באזור מוצב 105, במקום שבו תעלת הנ"ט הישראלית לא תפריע למעבר, תגיע לתל דהור ומשם תנוע דרומה בציר "ציפה" לח'אן ארנבה. חטיבה 179 תמתין בגזרת מוצב 107, ותופעל לפי פקודה. אולם בעת אישור התוכנית בתל שיבן, בשעה 08:00, הוברר למפקד האוגדה שאוגדה 36 מבקיעה בשני צירים ומנצלת גם את הציר שתכנן לחטיבה 679. אלוף הפיקוד סיכם, לפיכך, שאוגדה 210 תפעל בשלב הראשון כהטעיה, ותתכונן להיכנס בעקבות אוגדה 36, או להיכנס בכביש הראשי לדרמשק. מפקד האוגדה חזר לחפ"ק שלו והכין תוכנית לפריצה בכביש, בהיותו מודע להכרח בפעולה מהירה, ובציפייה שהבקעת אוגדה 36 תשבש את הכוח הסורי בחזיתו.

עם בוקר הוציאה אוגדה 210 סיור אלים של שתי מחלקות טנקים לאורך "ציר המערכת", ממוצב 109 וצפונה, כדי "למשש את הדופק". הטנקים נעו ופתחו באש אל מטרות בקו, אך הסורים לא הגיבו ואף לא ירו אש ארטילרית. מפקד האוגדה ראה בכך סימן מעודד. בשעה 10:00 הוא נתן בהר יוסיפון את פקודותיו להבקעה על פי התוכנית המעודכנת:

- הכנה ארטילרית מאסיבית על מערכי הנ"ט הסוריים באזור הפריצה.
- חטיבת טנקים 179 תבקיע על כביש קונייטרה-דרמשק ("אמריקה") בפריצה של תנועה מהירה ואש. "כוח נתי" יתגבר חטיבה זאת בהגיעו.
- חטיבת טנקים 679, בחיפוי, תיכון לנוע בעקבות חטיבה 179 ותפנה דרומה מצירי "ציריך"-רביד".
- שעת ה"ש" נקבעה ל-14:00.

בשעות הבוקר התקבלו דוחות ראשונים על בריחת חיילים סוריים בגזרה הצפונית, ולאחר הרוח על הבקעת אוגדה 36 דווח על בריחת כלי רכב מח'אן ארנבה ונקלטה תשדורת של מח"ט מדיוויזיה 9, שאינו יכול להחזיק מעמד. הרמטכ"ל דחק באלוף הפיקוד שלא לאחר בניצול ההצלחה והזכיר את התמוטטות צבא סוריה בגולן ב-1967, עת היה הוא אלוף פיקוד הצפון. כשנראה שמושגת התמוטטות חלקית, הורה אלוף חופי להקדים בשעה את שעת ה"ש" של אוגדה 210. נראה, שהרמטכ"ל ואלוף פיקוד הצפון שקלו גם את הידיעות מחזית התעלה ואת התראת שר הביטחון, שחיל האוויר יועתק דרומה בערב. לעומת זאת, ייתכן שלא הגיעו אליהם דוחות מחטיבה 7, משעה 11:39 ואילך, על טנקים סוריים בח'אן ארנבה ובצירים "צין" ו"שבתאי".

בצהריים נודע לאוגדה 210 ש"כוח נתי" מתאחר, אך לעומת זאת התבשרה שהיא מקבלת תחת פיקודה את חטיבה 9 מאוגדה 146, שכבר יצאה מצומת רפיד

עם 15 טנקי "שוט-קל" ו-30 טנקי "שרמן", ותגיע אחרי הצהריים לצומת אחמדיה.⁶ בשעה 12:41 קיבלה האוגדה את הפקודה לפרוץ בשעה 13:00. שתי מחלקות טנקים הוצאו כרבע שעה לפני כן להטעיה על ציר "פלג". גודר מחטיבה 679 נפרס בעמדות חיפוי באזור ה"בוסטר", וחטיבה 179 החלה לנוע. המח"ט החליט להתקדם ממזרח ל"קו הסגול" בשתי שדרות: גודר 96 בכביש וגדס"ר 134 בדרך הפונה צפונה-מזרחה ועוברת מצפון לח'אן ארנבה. הגדס"ר הוביל, אך מיד בצאתו נתקל במקבצי מוקשים שהניחו כוחות צה"ל בשני מקומות ליד מוצב 107, והתעכב עד סילוקם. כאשר חידשה חטיבה 179 את התקדמותה, מצאה שהחיפוי מחטיבה 679 אינו יעיל בגלל הטווח הרחוק ובגלל האבק והעשן על היעדים. המח"ט הודיע למפקד האוגדה שהוא מוותר על החיפוי ויפרוץ בחיפוי עצמי, אבל כבר בראשית התנועה הונחתה על החטיבה אש ארטילרית עזה שפגעה בשלושה טנקים. הגדס"ר התקדם במהירות בנתיב שמצפון לכביש, אך הופתע מאש נ"ט יעילה, לרבות של טילי נ"ט, בקרבו אל מדרום לתל צחי ("סגול 4372"), ו-19 הטנקים שלו הוצאו מפעולה, למעט אחד. גודר 96 פרץ במהירות על הכביש אגב ירי לצדדים, איבד כלים, אבל שישה מהטנקים שלו הצליחו להגיע לכפר ולצומת ח'אן ארנבה-ג'אב ("אמריקה"-"ציריך"). כאן פנו אחדים מהטנקים בטעות דרומה (לציר "רונה"). מח"ט 179 דיווח על מצבו הקשה והציע להכניס מהר את חטיבה 679, כדי לנצל את ההבקעה ולייצב את ההישג.

אותה שעה סבר הרמטכ"ל שאוגדה 210 הופעלה מוקדם מדי, וביקש לשקול את החזרתה, אולם בינתיים, בשעה 15:00, כבר הורה מפקד האוגדה למח"ט 679 להתקדם מיד בכביש, וסגן מפקד האוגדה, תת-אלוף משה בר-כוכבא, יצא אל החטיבה. שר הביטחון, שהגיע באותן דקות לחפ"ק האוגדתי ב"בוסטר", שב והדגיש את הצורך בחדירה מהירה לעומק.

מח"ט 679 חילק את 40 הטנקים שלו לכוח מחפה ולכוח פורץ. שני הכוחות, עשרה טנקים בכל אחד, נועדו לנוע מצפון לכביש ומדרומו, ולחפות אגב תנועתם גם על חילוץ הנפגעים של חטיבה 179. המחפים ספגו אבידות, אך הקלו על הכוח הפורץ להבקיע במרוכז, כמעט ללא אבידות, עד מסעף "שבתאי", ממזרח לח'אן ארנבה. לכאן הגיעו כוחות החטיבה בשעה 16:00, כאשר חטיבה 7 כבר קרבה מצפון, והמח"ט תיאם את החבירה עם כוחותיה. עם רדת החשכה עמדה החטיבה במגע עם טנקים סוריים שפעלו מצפון לתל שער ומצומת הצירים "אמריקה"-"יאיר".

חטיבה 9 הגיעה בשעה 16:20 לצומת אחמדיה, ולפי הוראות מפקד האוגדה המשיכה בדרכה בכביש הראשי. הוטל עליה לפנות בח'אן ארנבה דרומה, לכבוש את תל כורום מעורפו ולהמשיך בציר "רביד", מדרום לתל שער, למסעפי מעץ

(”רביד”-”יאיר” ו”אמריקה”-”יאיר”). החטיבה לא נתקלה באש במעבר, כבשה את תל כורום עם חשיכה, כמעט ללא התנגדות, והגיעה לצומת ”רביד”-”יאיר” בשעה 19:45. פלוגת טנקי ”שרמן” ופלוגת צנחנים מסופחים הושארו בג’בא (בצומת ”ציריך”-”רביד”).

עם רדת החשכה נמצאו כוחות האוגדה בצומת ח’אן ארנבה, במסעף ”אמריקה”-”שבתאי” ובמסעף מעץ, אבל העיירה ח’אן ארנבה עדיין לא טוהרה וכוחות חי”ר סוריים חסמו בנשק נ”ט את ציר קונויטרה-ח’אן ארנבה והפריעו להעברת הדרגים ולפינוי נפגעים. כדי לפתוח את הציר, קודמו שני כוחות חי”ר בסיוע קומץ טנקים: גדוד חיר”ם 471 טיהר את הכפר, לעתים בקרב מבית לבית, וגדוד חרמ”ש 91 טיהר מדרום לכביש ואבטח כלפי אום בטנה. בו בזמן הוכנס גדוד ההנדסה האוגדתי לחלץ את הטנקים הפגועים ממוקשים. כפריצה לח’אן ארנבה נפגעו כ-40 טנקים, ובחטיבה 179 נהרגו 23 איש ונפגעו כ-50 נוספים.

בלילה ניסו צידי טנקים סוריים לפגוע בעמדות של חטיבה 679, בין תל שער לציר ”אמריקה”. לוחמי גדוד 471 הניסו אותם. במסעף מעץ פגעה חטיבה 9 בטנקים וברכב סורי שנסעו בציר ”אמריקה”, מבלי לדעת שכוחות צה”ל הגיעו עד שם. עד הבוקר הכשירו הפלסים את דרכי ח’אן ארנבה, ורכב הדרגים קידם דלק ואספקה בציר ”אמריקה”. הרק”ם שוקם ואויש בצוותים חדשים. ”כוח נתי” התארגן ליד צומת אחמדיה, אליו הגיע לפני חשיכה.

ההתקדמות לעבר סעסע וכנכר

בחצות ליל 11-12 באוקטובר, כשהמטכ”ל דן במגמות ליום המחרת, כבר ידע שהשריון המצרי לא חצה את התעלה, אך ציפה שיעשה זאת ביומיים הקרובים. אשר לגולן, הערכת המודיעין הייתה כלהלן:

- ברצועת ההגנה הראשונה יש 330-340 טנקים סוריים. בגזרה הצפונית הם נערכו בריכוזים של 30-40 טנקים.
- הסורים לא תקפו הלילה, כפי שרצו. יש להם שתי דרכי פעולה אפשריות: בלימה במערך המגן, בשילוב עם התקפת נגד בשריון; ביסוס רצועת הגנה שנייה בשריון נוסף, מתוך 330 הטנקים של הרצועה הראשונה ועוד כ-500 מהטנקים המרוכזים בגישות לדמשק.
- עד שבת, 13 באוקטובר, צפויה תגבורת של חטיבת שריון וחטיבה ממוכנת מעיראק. סבירות התערבותה של ירדן כ-24 השעות הבאות – נמוכה. עדיין לא אוכנה חטיבת הטנקים הירדנית שיצאה צפונה (בדיעבד התברר שהעיראקים הקדימו:

חטיבת טנקים מוקטנת 12 הגיעה לחזית ב-12 באוקטובר לפני הצהריים, ואילו חטיבת הטנקים הירדנית יצאה מזרקא בצהרי ה-12 באוקטובר.⁷

סגן הרמטכ"ל, שניהל את הדיון, סיכם שתימשך המתקפה ותיבדק האפשרות להשקיע גם את אוגדה 146 באחד הצירים. הוא חזר על המגמה – לייצב קו מסעסע לחרמון, כדי להכניס את דמשק לטווח תותחי 175 מ"מ. אם ייצוב קו זה יהיה כרוך באבידות רבות, ניתן יהיה להסתפק בקו מערבי יותר.

ארצות הברית הודיעה לישראל שהמלך חוסיין נלחץ לשגר חטיבה לגולן, אבל יפגין נוכחות רק בדרעא. באמצעות הבריטים הוא אף ביקש הבטחה מישראל שלא תפגע בירדן, ומזכיר המדינה של ארצות הברית אכן ביקש שישראל תבטיח זאת. אותה שעה גם ביקש הממשל האמריקאי מחוסיין שיימנע מלהתערב. שר הביטחון, שעשה בגולן כשהגיעה פניית ארצות הברית, דרש שלא תינתן כל הבטחה כזאת. בצהריים שוגרה התשובה לשגריר בווישינגטון: ישראל מתנגדת בהחלט ליציאת החטיבה הירדנית לגולן ורואה בכך "הידרדרות", וחיוני למנוע אותה אם הדבר ניתן.⁸

הרמטכ"ל עצמו חזר מהצפון בערב, השתתף עד סמוך לחצות בדיון הממשלה ושוחח בטלפון עם המפקדים בחזיתות ובזרועות. את אלוף פיקוד הצפון תדרך בדבר המגמות והמגבלות המבצעיות. הוא קבע שלפי הערכות מדיניות צפויה הפסקת אש, אולם יש לפיקוד הצפון עוד "יום שלם". משימתו ליום זה היא להתקדם עד סעסע. אם המערך הסורי יתמוטט, יש להתקדם עד היתקלות במערך או עד קטנא. בנוסף, יש לעלות לחרמון הסורי ממזרעת בית ג'ן. לא תהיה עוד הבקעה ואין לשחוק את חיל האוויר ללא הכרח.

מפקדת הפיקוד רצתה ללוות את המאמץ העיקרי לעבר דמשק בלחץ בגזרה הדרומית, כדי לרתק שריון אויב ולמנוע העברתו צפונה, וכן כדי לקדם פני התערבות של ירדן. על אוגדה 146 הוטל לנצל הצלחה ולחדור בציר "רשת" עד שייח' מסכין, ולהיכון לנוע מנוא צפונה עד האגף הדרומי של אוגדה 210. נראה שהפיקוד ראה התקדמות זאת כ"חדירה" נוכח התנגדות קלה, ולא כ"הבקעה", בה לא רצה הרמטכ"ל. מפקד האוגדה, תת־אלוף פלד, תכנן להתקדם בשלב ראשון בגזרת כודנה-ציידא, והטיל על החטיבות את המשימות הבאות:

- חטיבה 4 תשאיר חיפוי ברכס שעף־סינדיאן, תנוע ממוצב 110 מזרחה אל מעבר לציר "רפש" ותתקוף את כודנה מצפון.
- חטיבה ממוכנת 670 (שתוגברה בשלוש פלוגות טנקים מגש"פ 181) תתקוף מדרום את אל־חנות ואת צידא.

- חטיבה 205 תחפה על שתי החטיבות, ובשלב שלאחריו התקדם מזרחה על ציר "רשת".

מתקפת אוגדה 146 החלה לפי התוכנית. בצפון נעה חטיבה 4 מזרחה בשטח קשה ובהפגזה כבדה, הגיעה לצייר קונייטרה-ביר עג'ם (ציר "יקיר"), והמשיכה בשטח נוח יותר לעבר הרוקאד (ציר "רפש"). בדרום פעלה חטיבה 670. היא ריתקה את צידא וכבשה את מוצב אל-חנות שמדרומה. כאן היא ספגה אש ארטילרית קשה ונכנסה בקרב אש עם טנקים שתפסו עמדות ממזרח לאל-חנות. חטיבה 205 ניצבה בעמדת חיפוי, אך עוד לא נעה בציר "רשת".

כאשר הגיע שר הביטחון לחפ"ק הפיקודי, בשעה 08:00 לערך, סבר שהמאמץ בגזרה הדרומית אינו משרת את המטרות המדיניות, ותבע לרכז את כל המאמצים בגזרה הצפונית, כדי להתקרב ככל האפשר לדמשק. הוא הסביר לאלוף הפיקוד, שאם חטיבה 40 הירדנית תיכנס לסוריה, יופעל חיל האוויר להשמדה, אך ההחלטה לתקוף ירדנים מותנית בקבלת אישור מראש הממשלה. משם שר הביטחון יצא לחפ"ק אוגדה 36, ואחר כך המשיך לחפ"ק אוגדה 210 ובדק עם אלוף לנר אם דרושה לו עוד חטיבה. ב-09:30 המליץ דיין לפיקוד לתגבר את אוגדה 210.⁹ הלחץ להכרעת הסורים לווה במסרי המרצה והאצה מצדה של ארצות הברית. השגריר דיניץ העביר לארץ את דברי קיסנינג'ר: "תפסו שטחים ככל שתוכלו", והודיע שמזכיר המדינה מקווה להשהות דיון במועצת הביטחון עד שעה מאוחרת בשבת, 13 באוקטובר.¹⁰

בעקבות שיחתו עם שר הביטחון הזהיר אלוף הפיקוד את מפקד אוגדה 146 כי עליו רק לגשש, מבלי להסתבך בלחימה קשה. בשעה 10:40, הורה לו אלוף חופי להעביר את חטיבה 205 לאוגדה 210, כדי לאבטח את האגף הדרומי של הטריז ולתגבר את ניצול ההצלחות המקומיות של חטיבות 4 ו-670. מהצהריים נערכה אוגדה 146 למגננה ב"קו הסגול". חטיבה 670 נפרסה בקו, מקונייטרה דרומה, וחטיבה 4 רוכזה בעורף.¹¹

בגזרת ההבקעה בצפון התכוון הפיקוד להרחיב את המאמץ מכביש קונייטרה-סעסע דרומה, והפנה את אוגדה 210 לעבר נסג', במגמה להתקדם מזרחה לע'בע'ב, או צפונה לכנכר. הכביש הראשי ("אמריקה") הוקצה לאוגדה 36, ואוגדה 210 קיבלה את הציירים "ציריך"-ציקן". חיל האוויר המשיך לפעול משעות הבוקר בגזרותיהן של האוגדות המבקיעות.

מפקד אוגדה 36 תכנן לחדש את התקדמות אוגדתו לסעסע משני כיוונים: בכביש ממזרעת בית ג'ן (ציר "שדפה") וממסעף חלס בכביש הראשי. בבוקר

12 באוקטובר החל המאמץ הצפוני להתקדם לתוך מזרעת בית ג'ן, כדי לכבוש את הכפר, לתפוס את השטחים השולטים עליו ממזרח ומצפון ולהיכונן לנצל את ההצלחה לעבר סעסע. בעת ובעונה אחת עם ההתקפה על הכפר הונחתה התקפת נגד סורית בטנקים ובחי"ר, בסיוע מטוסים. קרבות טנקים התפתחו בחורשות שמדרום-מזרח לכפר, לעתים בטווח עשרות מטרים. על אף התקפת הנגד הצליחו כוחות צה"ל להשתלט על מזרעת בית ג'ן, והקרב הסתיים בשעה 14:00 לערך.

המאמץ הדרומי של האוגדה יצא לעבר תל שמס בציר קונייטרה-סעסע. בהגיעו למרחק 3,000 מטרים מתל שמס, התפתח קרב נגד טנקים ונגד טילי נ"ט סוריים. כ־20 טנקים סוריים נפגעו לרגלי התל, אולם התקדמות הכוח הואטה מירי טילי "סאגר" ותקיפות מטוסי אויב. שלושה קצינים נהרגו וטנק נפגע בהתקפת אוויר. הכוחות נחלצו לאחור מהשטח המוכה.

כאשר נבלמה ההתקדמות, ביקר שר הביטחון כחפ"ק האוגדה, שדילג לתל דהור, והדגיש לתת-אלוף איתן את המגמה להתבסס מסעסע והלאה, כדי להציב בקביעות תותחים בטווח הרעשה מדמשק. מפקד האגד הארטילרי התכוון לקדם תותחי 175 מ"מ לעמדות קדמיות, וחטיבה 7 התכוונה לאגוף את מגנן הכביש ולתקוף את תל שמס משטחי הלג'ה.

בינתיים עסקה חטיבה 1 בטיהור המרחב העורפי ובפתיחת ציר "צין" עד "הקן הסגול". החטיבה טיהרה את הכפר חאדר ואת המוצבים סביבו: "אדום 4974" (בכפר ומצפון), "הפטמה" ("אדום 4972"), "החודרת" ("סגול 4872") ו"המסולעת" ("אדום 4873"). כוח הנדסי סרק את ציר "צין" ושוליו, ופתח אותו עד הערב. בתום הטיהור התמקמה החטיבה בצומת חאדר-טרנג'ה. בשעה 18:00 קיבל גודר 12 את האחריות לגזרת מזרעת בית ג'ן והתמקם בכפר, וכן קיבל תחת פיקודו פלוגת טנקים מחטיבה 7.

בצהריים שוב קיבלה אוגדה 36 תחת פיקודה את חטיבת חיר"ם המוקטנת 317, שבפיקודה נותרו גודר חיר"ם 567 והגמ"כ (גודר חיר"ם 471 הוצב תחת פיקודה של אוגדה 210, וגדס"ר-נ"ט 582 הועבר לחזית התעלה). לצנחני החטיבה ניתנה המשימה לטהר את התלים בעורפה של ח'אן ארנבה: תל אחמר ותל אל-קבע. המשימה הושלמה עד הערב.

מהצהריים עסקה חטיבה 7 בהחדרת כוח לשטחי הלג'ה הקשים למעבר רק"ם. "כוח בן-חנן" חזר לחלס, ומשם הוביל מפקדו פלוגה באיגוף אל מאחורי תל שמס. פלוגה שנייה של הכוח יצאה בדירוג בעקבותיו, בעוד הגדודים 75 ו-74 מרתקים את המגנן מחזיתו ומחפים על תנועתו מדרום. הפלוגה המובילה הצליחה לעבור, הגיעה לעורף המערך הסורי ופגעה במפתיע ברק"ם וברכב. המפקד העדיף לתקוף

מבלי להמתין לפלוגה העוקבת, ובקבלו סיוע ארטילרי החל להסתער, בשעה 15:30, אולם למרגלות התל נפגעו ארבעה מששת הטנקים המסתערים. הטנקים הנותרים הוסגו עם הפצועים. מפקד הכוח נפצע קשה, וחוליך אחרי חשכה יחד עם חייל שנשאר לאבטחו, על ידי כוח מסיירת מטכ"ל.¹²

כאשר נפגעו הטנקים על תל שמש, התכונן כוח ארטילרי להגיח ולפתוח באש מעמדה קדמית על מחנה קטנא, אך נאלץ לדלג לעמדה חלופית בגלל אש נגד סוללות סורית, ונערך לפתוח שוב באש.¹³ אולם אז שונתה המשימה, והפיקוד הטיל על האוגדה להיערך כלפי איום חדש שהתפתח באגף הדרומי.¹⁴ עם החילוץ מתל שמש הסתיים, לפי שעה, מאמץ ההבקעה של אוגדה 36.

בשני ימי ההבקעה נהרגו 29 מאנשי חטיבה 7 (11 מהם ב"כוח בן-חנן"), ונפגעו קרוב ל-20 טנקים. "כוח בן-חנן" פורק: גרוד 53 הוצב ליד רמת-ניה כעתודת הפיקוד ושאר אנשי הכוח הועברו לגרוד 74. 27 מאנשי חטיבה 1 נהרגו בהבקעה ובהחזקת העמדות עד סוף המלחמה.

אוגדה 210 התעכבה בשעות הבוקר של ה-12 באוקטובר בהתארגנות לתנועה, עקב פעילות הלילה בח'אן ארנבה, שהייתה הכרחית לפתיחת צירי האספקה, ובגלל הטרדות מן האוויר, שבהן נפגעו טנק בחטיבה 179 ומשאית תחמושת בחטיבה 679. כוחות ראשונים של האוגדה יצאו לדרכם לאחר שעה 09:00. כאשר החפ"ק האוגדתי עמד לדלג מן ה"בוסטר" קדימה לתל שער, הגיע שר הביטחון והדגיש גם לאלוף לנר את החשיבות המדינית והצבאית של התקדמות מהירה לעבר דמשק. האוגדה תכננה עתה להגיע עד כנכר, אגב הרחבת גזרתה לתלים שמדרום לציר "ציריך":

- חטיבה 679 אמורה הייתה לנוע בציר מעץ-כפר נסג' (ציר "יאיר") ובציר שמדרום-מערב לו (ציר "יריד"), ולהשתלט על צומת כפר נסג'. הוטל עליה לצאת ראשונה, ושאר החטיבות המתיננו לה.
- חטיבה 9 אמורה הייתה לנוע בעקבות חטיבה 679 עד כפר נסג', ומשם להוביל לעבר כנכר.
- חטיבה 179 תוכננה לנוע לצומת מסחרה, להשתלט עליו ומשם לנוע מזרחה, לצומת כפר נסג'.
- האגד הארטילרי נפרס מדרום לציר "אמריקה", בין ח'אן ארנבה לצומת מעץ.

חפ"ק סגן מפקד האוגדה התמקם בתל שער, ובצהריים דילג גם חפ"ק מפקד האוגדה מגבעת ה"בוסטר" לשם.

חטיבה 679 התארגנה בלילה בצומת "שבתאי"-אמריקה, ובה 30 טנקי "שוט"

מטאור" (שנוזקו לתדלוק בצהריים). ב־06:00 חבר אליה "כוח נתי" עם 20 טנקים (לאחר העברת שמונה טנקים לחטיבה 179). בשעה 09:15 יצאה החטיבה, ובראשה "כוח נתי", שנע פרוס דרומה־מזרחה, כדי לתקוף את צומת כפר נסג' ממערב. עיקר החטיבה נע בעקבותיו, בין הצירים "יאיר" ל"יריד". "כוח נתי" נע כמתוכנן והשמיד בדרכו טנקים אחדים, אך בהתקרבו לצומת נפצע המג"ד, והכוח נבלם. בעודו נערך, פנתה החטיבה באיגוף ימני וכבשה את הצומת בשעה 13:00. כאן נעצרה לתדלוק ולהתארגנות, וקיימה מגע אש עם האויב מצפונה, באל־הבריה.

מח"ט 179 נאבק בלילה על שיקום החטיבה, כדי שתמשיך ללחום כגוף. עם התגברות מ"כוח נתי" הגיעה עוצמת החטיבה ל־24 טנקים ו־15 נגמ"שים, ופעלה עתה כאיגוד של גודר טנקים וגודר חרמ"ש. כבר השכם בבוקר יצאה החטיבה לג'בא, תל שער ותל אל־כורום, כדי לשחרר כוח מחטיבה 9 לחבור לעיקר חטיבתו בצומת מעין. כעבור שעותיים קיבלה חטיבה 179 פקודה לנוע לעבר מסחרה, ושם מצאה לפנייה מתחם נ"ט גדול. טילי "סאגר" רבים נורו לעבר הטנקים, אך הם חמקו מפגיעה. המח"ט קיבל היתר לעקוף את צומת מסחרה מצפון, נע דרך א־טיחה ואל־מל, המשיך מזרחה בין תל עלקיה לתל קרין ופנה צפונה לציר "ציקן" המוליך לכנכר. בעלייה על הציר נכנסה החטיבה לקרב אש עם כ־25 טנקי אויב, שפעלו מצפון לאל־הבריה, בטווח 2,000–2,500 מטרים. עתה לא נותרו לחטיבה אלא שמונה טנקים כשירים, והיא נעצרה להמתין לחטיבה 9.

בבוקר חיכתה חטיבה 9 למעבר חטיבה 179, ובינתיים חבר אליה הכוח שנשארג בג'בא בלילה הקודם. בשעה 10:15 היא יצאה דרומה, פרצה מערך אויב בחמרית, הגיעה לכפר נסג' בשעה 14:00 ופנתה צפונה בפריסה רחבה ממערב לציר "ציקן". בהגיעה ממערב לתל קרין, נתקלה מצפון לאל־הבריה במתחם שעצר את חטיבה 179, הסתערה, הניסה את הטנקים הסוריים, ואז המשיכה להתקדם.

בינתיים התאושה חטיבה 179, תיקנה מספר טנקים והצטרפה להתקדמות לעבר כנכר. קרוב לשעה 16:00 כבר עברו שני הכוחות את תל מרעי, והמורדות בדרך לעיירה נפרסו לפנייהם. דווקא עתה הורה מפקד האוגדה לעצור, כי לפתע הופיע מדרום־מזרח כוח טנקים גדול של האויב, שאיים על האגף הדרומי החשוף של האוגדה ועל הטריז הישראלי כולו.

העיראקים מפתיעים את אוגדה 210 (מפה 19)

כאשר חפ"ק סגן מפקד אוגדה 210 עלה לתל שער, התריעה תצפית שהוצבה שם, בשעה 13:26, על כוח בעוצמת חטיבה ממוכנת הנמצא על ציר "קראון" (דיר אל־עדס־תל שמש), וביקשה להפעיל מטוסים נגדו. המטוסים תקפו את הכוח אחרי

14:30 בקרבת דיר אל-ערס. זמן מה לאחר השעה 15:00 הבחין לראשונה קמ"ן האוגדה ב־80 עד 100 טנקים, הנעים במהירות בשני גופים בכביש צנמין-עקרבה (ציר "פיליפס"), כשמונה ק"מ מדרום לכוחות צה"ל. אחד הכוחות פנה צפון-מערבה לכפר נסג', והאחר נע בתחילה מערבה אל תל חרה, ואחר כך סב לתלי אל-מל ומסחרה. שוב הוזמן סיוע אוויר, ומטוסים הופנו לתקוף את הכוח.¹⁵ אלוף לנר עדיין לא זיהה את הכוח. הוא העריך שלפניו שתי חטיבות, המאיימות על האגף שחשף ביודעין, כדי לזרז את ההתקדמות לכנכר. עתה ראה הכרח להיערך לקראת האיום החדש. למרות הקושי להפסיק את ההתקפה שהתחילה "להתגלגל" לעבר כנכר, הורה לנר לכוחותיו המרוכזים בכפר נסג' וצפונה משם לפנות מיד דרומה-מזרחה. מפקדי החטיבות התקשו לעכל את הפקודה.

חטיבה 679 עדיין עסקה בשעה 15:30 בהתארגנות ובתדלוק בצומת כפר נסג', כאשר קיבלה התרעה להיכון לנוע לבלימת האויב בתוך עשר דקות. ב־15:40 היא נעה ותפסה עמדות מדרום-מזרח לכפר נסג', בקשת החוצה את הצירים "ציריך" ו"איר". "כוח נתי" הושאר בצומת כעתודה. סמוך לשעה 16:00 הוברר, לפי זיהוי של נגמ"שי אם-113, שהאויב הוא עיראקי. בשעה 16:10 נוצר מגע אש עם טנקי אויב – שהסתייעו בהפגזה ובתקיפות של מטוסים סוריים – אשר הגיעו לעתים עד טווח 400-500 מטרים מכוחותינו. הקרב נמשך כשעה, עד שהאויב נהדף כשהוא נוטש טנקים. מטוסי חיל האוויר הופנו נגדו, ובטרם חשכה הספיקו לבצע כ־30 גיחות התקפה באזור כפר נסג'-עקרבה.¹⁶

התעכבותה של חטיבה 679 לתדלוק היטיבה עם האוגדה, כי לנוכח ההפתעה מצד העיראקים היא היוותה עתה ציר חיוני לתמרון של האוגדה. בעוד החטיבה בולמת את הכוח התוקף, סב קומץ הטנקים של חטיבה 179 על עקבותיו ותפס עמדות במורדות הדרום-מזרחיים של תל קרין. חטיבה 9 נערכה בכ־40 טנקים מדרום לתל וממערב לו. שני הכוחות הספיקו לפגוע מהאגף בכוח העיראקי המתקדם לתקוף את כפר נסג', השמידו חמישה טנקים ופגעו ברק"ם, עד שנפסקה האש עם חשיכה. בינתיים נמשכה תנועת שריון האויב מדרום, ונוצר חשש שהמערך האוגדתי בכפר נסג' יוגף וכי שריון האויב יפרוץ לתל שער ולציר "אמריקה", או לעבר קונייטרה.

עתה קידם מפקד האוגדה בשמחה את פניו של מח"ט 205, אל"ם יוסי פלד, שהתייצב בתל שער לקבל פקודות, ומסר שחטיבתו, שמנתה כ־50 טנקי "שוט" מטאור", קיבלה את הוראת ההעברה במבוא רפיד בשעה 12:30, ועושה עתה את דרכה מקונייטרה. מפקד האוגדה ראה סיכוי לכבוש בכוח הטרי את שני התלים, מסחרה ואל-מל, כדי לייצב את הכוחות שבכפר נסג', מדרום לציר "ציריך", קו

מתוכנן לפגוע באגף הדרומי של הטריז, אלא שהכוחות שהגיעו לע'בע'ב ושוגרו קדימה, בלי שהתמצאו בגזרה, נועדו לחבור אל דיוויזיית החי"ר הסורית המרכזית – דיוויזיה 9 – כדי למנוע את ניתוק דרום הגולן הסורי ולהכיל את הטריז באגף שנפרץ. לאחר המלחמה גם הוברר, שמפקדת דיוויזיה 3 העיראקית הגיעה בלילה לע'בע'ב, וכי מפקד הדיוויזיה הוא שהטיל על חטיבת טנקים 12 לפעול תחת פיקודה של דיוויזיה 9 הסורית.¹⁹ עוצבה יחידה תקפה, אפוא, את אוגדה 210 אחרי הצהריים – חטיבת הטנקים העיראקית 12, בהרכב של שני גדודי טנקים ושני גדודי חרמ"ש, אחד מהם מחטיבה 8.

באותו לילה חדר מסוק "יסעור" והנחית 25 איש מפלוגת הסיור של חטיבה 35 על כביש רוטבה (עיראק)-דמשק, כ-27 ק"מ מצפון-מזרח לבירה הסורית, כדי להציב מארב לשירת חיל המשלוח העיראקי. בהגיע אורחה ראשונה – שני טנקים על מובילים, משאיות וג'יפים – פוצץ המארב מוביל מים לפני השירה, פגע בטנקים ובשאר כלי הרכב, ונסוג ללא נפגעים במסוק שבא לאספו.²⁰

כאשר השלימו החטיבות של אוגדה 210 את היערכותן והכנותיהן, הן נמצאו סוגרות על העיראקים בצורת ח ("ארגז" בלשון האוגדה), מבלי שהללו הבחינו בכך. הכוחות העיראקיים הקדימו לנוע כבר משעה 03:00, כשהם נעזרים בציוד לראיית לילה. מפקד האוגדה הורה לכוחותיו לנצור אש במידת האפשר עד שחר ולהניח לעיראקים להעמיק ולהילכד בפח שטמן להם (מפה 20).

באור ראשון גילה גדוד ה"שרמנים" של חטיבה 9 כ-40 טנקים מתקרבים לחזיתו מציר "שימון". כאשר הגיעו הקדמיים עד 200 מטרים, פתחו ה"שרמנים" באש מטווח קרבי, בעוד טנקי "שוט-קל" נעים לעמדות אש באגף המזרחי של העיראקים. עד מהרה נפגעו כ-15 מהטנקים העיראקיים.

טנקים עיראקיים אחרים עלו בציר "ציריך" ונתקלו באש של חטיבה 205 באגף המערבי של "הארגז". באגף המזרחי קודמה חטיבה 179 למסעף "יריד"- "שימון". באותו זמן התקדמה חטיבה 679 והצטרפה לירי על האגף העיראקי, אבל נעצרה בפקודת האוגדה, כדי להניח לחיל האוויר לפעול נגד העיראקים. למעשה, תקפו המטוסים מטרות בעומק, במגמת אמנעה. 28 גיחות התקפה בוצעו במרחב מסחרה-עקרבא מאז השחר ובהמשך הבוקר.

האויב הלכוד ניסה לנתק מגע, ומשעה 07:00 החלה האוגדה ללחוץ דרומה. חטיבה 679 נעה למרדף במרכז הגזרה לעבר מסחרה, וחטיבה 179 – לעבר א-טיחה. בעורפן שוגרה חטיבה 9 לתפוס מחדש את כפר נסג' והגיעה לשם בשעה 08:45. חטיבה 205 קיבלה תחת פיקודה את גדוד 75 מחטיבה 7 (20 טנקים) ויצאה ב-07:20 לכבוש את תל מסחרה, שעדיין הטריד בטילים ובטיווח ארטילרי. החטיבה

פנתה לאגוף את התל מדרום-מערב, במושכה אש טילים מתל חרה הגבוה והשולט מדרום. עד שעה 09:55 נכבשו הכפר והתל בסיועה של חטיבה 679, שריתקה מצפון. סיירי החטיבה הקדימו פלוגת צנחנים מגדוד חיר"ם 471 (מחטיבה 317) בסריקת כיפת התל. נראה שהתמשכות ההתקפה על תל מסחרה סיכלה את כוונת מפקד האוגדה לסגור על העיראקים מדרום. הם הצליחו לחמוק מן הכיתור, אך עד הצהריים הוכרעו ונטשו כ-40 טנקים בנסיגתם.²¹

תוך כדי המרדף ביססה אוגדה 210 את שליטתה בגזרה מעמדותיה בתילים מסחרה, אל-מל, קריין ומרעי. בכל המערכה מרובת ההפתעות כמעט לא סבלה האוגדה אבידות באדם וברק"ם. במהלכה היא חזרה לקו שהגיעה אליו 24 שעות לפני כן, והחפ"ק חזר לתל שער. מעתה היה האגף המזרחי שלה נתון לאיומו של חיל המשלוח העיראקי, ככל שהלך ותוגבר.

ייצוב הטריז בגולן

הכניסה הנמרצת והמפתיעה של הכוחות העיראקיים למערכה חייבה את פיקוד הצפון ואת המטכ"ל לשקול אם וכיצד לחדש את ההתקדמות בטריז הסורי. בראשונה עסק הרמטכ"ל עם עוזריו בהמשך המתקפה בגולן אור ל-13 באוקטובר, ואז שררה ציפייה לאירועים מכריעים בחזית התעלה ובזירה המדינית. אחרי הצהריים דנה ראש הממשלה עם "קבינט המלחמה" ועם נציגי המטכ"ל בהצעה לצלוח את התעלה, אך בהתקבל מידע על כוונת מצרים לפתוח במתקפה, הוחלט להמתין לה ולהכות תחילה את השריון המצרי בגדה המזרחית. לפנות ערב הודיעה ממשלת ישראל לארצות הברית שאינה מתנגדת עוד להפסקת אש קרובה (אולי בתוך יום או יומיים).

ב-13 באוקטובר בשעה 01:30 עודכן הרמטכ"ל בחמ"ל שדיוויזיות השריון המצריות החלו לחצות מזרחה. באותו מעמד נדון גם המצב בגולן, והרושם שנוצר בעקבות התערבות הצבא העיראקי היה שלא יתאפשר עוד להתקדם ולכבוש שטחים בגולן, בעיקר נוכח עייפות הגייסות. עם זאת, צה"ל עדיין לא הגיע לטווח של תותחי 175 מ"מ לדמשק, ולפיכך רצה הרמטכ"ל לחדש את הלחץ ההתקפי בגולן מזרחה, כדי להשפיע על המשא ומתן הצפוי על הפסקת אש. כדי להתקרב לדמשק, הוא ביקש מאלוף פיקוד הצפון להתקדם בציר "צין" עד חינה. באגף המזרחי של הטריז ביקש להעתיק את המאמץ מציר כפר נסג'–כנכר דרומה, אל תל חרה, כדי להשמיד את הכוח העיראקי.²² פקודת המבצע ל-13 באוקטובר אכן הטילה על פיקוד הצפון הן להמשיך במתקפה מהטריז דרומה, לעבר תל חרה, והן לייצב היערכות בצפונה על נהר אעווג', כלומר בקו כנכר–סעסע. כמו כן אושרה הפגזת מחנות כיסווה.

- בקד"ם הרמטכ"ל בבוקר 13 באוקטובר הוצג סיכום המודיעין בצפון: הסורים מנצלים את כניסת הכוח העיראקי לחזית כדי להרוויח זמן. נראה שהגיעה לחזית חטיבה ממוכנת (45 טנקים). חטיבת טנקים שנייה עומדת להגיע בצהריים לדמשק והסורים לוחצים להזרים עוד כוחות.
- נראה שחטיבת שריון ירדנית נכנסה לסוריה; כן צפוי שם כוח סעודי קטן בן שתי פלוגות נ"ט ממונעות וגדוד שריוניות.
- נראה שבסוריה מתגבשת דעה שהיא תוכל אולי לעמוד בפני מתקפת צה"ל, הודות לתגבור ולצל"ם הרב המגיע מברית המועצות.

סיכומי הרמטכ"ל והנחיותיו ביטאו את הכוונה להמשיך ולחתור להכרעה בסוריה, אולם ביטאו התחשבות ברגישותה של ברית המועצות ובהערכה שקרובה הפסקת אש:

- אין כוונה לכבוש את דמשק, אלא להתקדם עד טווח תותחי 175 מ"מ לעיר. הממשלה החליטה שלא להתקרב יותר מדי לבירה הסורית, נוכח ידיעות על כוננות של שלוש דיוויזיות מוטסות של ברית המועצות (ייתכן שעל ההחלטה השפיעה גם ידיעת סוכנות הידיעות הסובייטית טא"ס על פגיעה באזרחים בדמשק ובאונייה סובייטית בנמל טרטוס).
- יש להמשיך ולהשמיד את הכוח העיראקי.
- פיקוד הצפון יבחן את האפשרות לכבוש בלילה את המערך של סעסע (כלומר, תל שמס).
- חטיבה 7 תרוכז להגנה, ומול הלג'ה יוצבו כוחות מועריים.

למעשה, לא התאפשר לפעול התקפית ב־13 באוקטובר, מעבר לעמדות שאליהן חזרו אוגדות 210 ו־36. באותו ערב כונס קד"ם רמטכ"ל נוסף, כדי לקבוע את הפעילות ללילה וליום המחרת (14 באוקטובר), אם עוד יוכל הפיקוד לפעול בכוחותיו היגיעים והמצומצמים. בפני הנוכחים הוצגה תמונת מצב מעודכנת של האויב לאחר אבידותיו הכבדות:

- דיוויזיה 7 הסורית התפרקה, ורק כוח קטן עם שישה טנקים מחזיק בתל שמס.
- חטיבת חי"ר 90, שהועברה מחומס דרומה, ניצבת ממערב לדמשק.
- לדיוויזיה 3 העיראקית נותרו כ־50 טנקים ו־80 נגמ"שים. חטיבה עיראקית שלישית צפויה להגיע לגזרתה באותו הלילה (חטיבת חי"ר 20 אכן הגיעה בליל 14-15 באוקטובר, וחטיבת טנקים מוקטנת 6 – ב־15 בו. תחת פיקודן נעו גדודי שדה ארטילריים וגדודי נ"מ).²³

על שדה התעופה אל-מזה שמדרום לדמשק, והשיגו תוצאות טובות. בגמר הירי דילגו מיד חזרה.

חטיבה 1 הוציאה באותו לילה מארב למער אל-מיר, על ציר "שדפה", ממזרח למזרעת בית ג'ן, וטייחה ארטילריה על המתחם הסורי באזור. מארב אחר יצא עד הציר לחרמון הסורי (ציר "רזי"), באזור הכפר חינה. המארבים לא נתקלו באויב. באותו לילה בוצעה עוד פשיטה מוטסת. מסוק "יסעור" הנחית כוח מפלוגת הסיור של חטיבה 35 באזור קטיפה, על כביש דמשק-חומס. לאחר שהמסוק עזב את המקום גילה הכוח כי נפלה טעות בניווט, והחל לנוע לעבר היעד. בדרכו עלה על מארב סורי, הסתער עליו, ואחד מאנשיו נפצע. עקב שיבוש לוח הזמנים הורה המצפ"ה לכוח שלא לבצע את המשימה. בינתיים גילו הסורים את הכוח ואת המסוק והנירו את האזור ממטוסי קרב. הכוח נע לשטח בלתי עביר והתמקם בו להגנה. כאשר חדלה ההגנה נכנס המסוק למקום וחילצו.

עם בוקר רצתה מפקדת הפיקוד לנצל את כיבוש תל שמש להתקדמות צפונית ומזרחית. ניסיונות אלה הופסקו לאחר שהסורים הגיבו באש ארטילרית חזקה ורצופה, והרמטכ"ל הנחה להישאר במגננה, הן כדי לאפשר ריכוז המאמץ האווירי בחזית התעלה והן כדי לקדם ניסיון של הסורים לפעול במתואם עם המצרים. בשעות האור של 14 באוקטובר תקפו הסורים ברגלים ובשריון את עמדות חטיבה 1 במזרעת בית ג'ן. בגזרות אחרות אירעו רק חילופי אש מקומיים של שריון. כוח מחטיבה 7 התקדם מעט ממסעף מעץ והגיע עד תל ערוס (בין תל שמש לתל מרעי). בערב החלו הסורים להפגז יישובים בעמק החולה, בתגובה על הפגזת אל-מזה בלילה הקודם. הפיקוד עמד להפגז מטרות צבאיות בפרברי דמשק בלילה ותותחים קודמו אל מצפון-מזרח לתל שמש וכבר עמדו הכן לירי, אלא שמצפון לאל-מזה לא אוכנו מטרות צבאיות מובהקות. הרמטכ"ל, שהשתתף אותו זמן בדיון הממשלה שבו אושרה הצליחה בחזית הדרום, נשאל לדעתו, ובהסכמת שר הביטחון הורה לירות שוב על אל-מזה. סגן הרמטכ"ל העביר את ההוראה לאלוף הפיקוד, אולם זה ערער עליה, מכיוון שלא רצה לחשוף את אתר הסוללה לאש נגד סוללות, בירי שלא יכוון אל מטרות בדמשק עצמה. הירי לא בוצע, ובדיעבד קיבל הרמטכ"ל את שיקולו של אלוף חופי.²⁴

גזרת לבנון

בארבעת ימי המתקפה בגולן לא עלה בידי המחבלים מלבנון לבצע פיגועים ולא לגרום לצה"ל להסיט כוחות לחזית הלבנון. כוחות צה"ל פגעו במחבלים מלבנון בשלוש היתקלויות בגבול ומעבר לו:

- בליל 12-13 באוקטובר פתח מארב "מרבל" באש באזור יראון. מחבל נפצע ונתפס ודיווח שקבוצתו מנתה 20 איש. בסריקת השטח נמצאו שני משגרי בזוקה, ארבע פצצות ומספר רימונים.
- בליל 13-14 באוקטובר הרג מארב שלושה מחבלים באזור מטולה.
- בליל 14-15 באוקטובר הרג מארב חמישה מחבלים באזור עבסיה, מעבר לגבול.

כישלון ניסיונות החדירה, הביא את המחבלים לעבור לירי לילי בנשק קל, ולירי בזוקות, מטל"דים ומרגמות נגד ריכוזי אוכלוסייה, בלי לחצות את הגבול. נראה שגבר חששם מתגובה מאסיבית של ישראל, או מהתקדמות צה"ל לבקעת הלבנון, ולכן החלו חוסמים צירים בקדמת ה"פתחלנד".

עם סיום המתקפה

המתקפה לתוך הגולן הסורי הסתיימה בכיבוש תל שמש, בטרם תגיע ליעדה. במקום לתפוס את קו נהר אעווג', המצוי בטווח הפגזה יעילה של הבירה הסורית, נתפס קו תלים בריחוק כשישה ק"מ דרומה משם, אף כי המצפ"ה המשיך ולחץ ב־12 וב־13 באוקטובר להגיע עד סעסע וכנכר. אם הייתה שעת כושר לחידוש המתקפה, היא חלפה כאשר המאמץ האסטרטגי של צה"ל הועתק ב־15 באוקטובר לחזית התעלה. חיל האוויר, שריכז את מאמציו בחזית הגולן מבוקר 11 באוקטובר, והשתתף בהבקעה ובהכלת הכוח העיראקי, העתיק את מאמצו העיקרי דרומה כבר ב־14 בחודש.

תנופת המתקפה בגולן פגה בגלל העייפות המצטברת של כוחות שלחמו ברציפות מפרוץ המלחמה, ועקב השחיקה בשריון: מספר הטנקים הצטמק ב־14 באוקטובר עד כ־300; כלומר, כל אחת משלוש האוגדות בגולן הצטמצמה לעוצמה חטיבתית (82 טנקים באוגדה 36; 130 טנקים באוגדה 210; 85 טנקים באוגדה 146). המבנה העוצבתי שהתהווה באוגדות תוך כדי מערכת ההבקעה היה: הטנקים של אוגדה 36 רוכזו רובם ככולם בחטיבה 7, חטיבת השריון היחידה בה. לעומת זאת, אוגדה 210, שקיבלה את חטיבות 9 ו־205, הפיקה גמישות אופרטיבית מקיום ארבע מפקדות חטיבתיות תחת פיקודה.

שני גורמים עיקריים פגעו בתנופת המתקפה בגולן: אוגדה 210 נפגעה קשה

ב-11 באוקטובר, בהבקעה לח'אן ארנבה, והרמטכ"ל עצמו חש שהוטלה למערכה בטרם עת. בדיעבד נראה, שסיכויי ההתקפה היו משתפרים בתוך שעה-שעתיים, בגלל האיום של אוגדה 36 מציר "שבתאי" וקליטת חטיבה 9, שהייתה משפרת את סיכויי הפריצה של חטיבה 179. עיכוב ההתקפה היה מאפשר גם ריכוז של סיוע אווירי ושל אש הכנה ארטילרית לגזרה, שקיבלה עד אז רק עדיפות משנית בסיוע המכין. לאחר המלחמה העלתה בדיקה בשטח, שהכוח הסורי משני צדי הכביש הראשי היה בעוצמה של שתי פלוגות מתוגברות בטנקים מחופרים ובתותחי נ"ט, וכי שדות המוקשים ומספר קטן של פגזים וטילים הם שהסבו את האבידות לאוגדה.²⁵

עם חלוף הזמן נמתחה ביקורת על עצם ההחלטה לאלתר הבקעה בגזרה שנייה. מח"ט 679 טען שחטיבה מאוגדה 210 יכלה להיכנס בעקבות חטיבה 7 בתוך שעה מקבלת פקודה.²⁶ עם זאת נראה, שמה שהכריע את הכף היו לחץ הזמן והתחושה האופטימית שנבעה מכניסתה הטובה של אוגדה 36, שגרמה לאוגדה 210 להטיל להתקפה את חטיבה 179, עוד לפני שחטיבה 679 תפסה עמדות חיפוי משופרות, וטרם הגעתה של חטיבה 9. כאשר התקדמה חטיבה 179, היא סבלה גם מהיעדר קישור ארטילרי יעיל.

למחרת הופתע חפ"ק האוגדה מהופעת כוח המשלוח העיראקי באגפו, וכמוהו הופתע אלוף הפיקוד. זאת, למרות שהמטכ"ל והפיקוד קיבלו מידע מוקדם על הגעה צפויה של העיראקים (אלא שאמ"ן העריך כי כוח המשלוח יגיע לחזית מאוחר יותר, וכי יתפרס הגנתית בציר "אמריקה").²⁷ למעשה, הספיקה האוגדה להגיב בזריזות. כוחותיה רוכזו בכפר נסג', וחטיבה 205 הגיעה בעוד מועד וניתן היה לערוך אותה להגנה מדרום לתל שער ולתל כורום. עם ערב חלו שיבושים, וחטיבה 205 שנשלחה לתקוף נקלעה להיתקלויות, עד ששבה ונערכה. כאשר חידשו העיראקים את גישושיהם בלילה, ניתנה הוראה בהולה לחטיבות לחזור מכפר נסג', וגם אוגדה 36 נערכה בחופזה להגנה.

הופעת העיראקים יצרה מציאות אופרטיבית חדשה, שבין היתר גרמה לכך שההתקדמות לכנכר ולסעסע לא חודשה עוד. הרמטכ"ל המשיך לתבוע שהכוחות ימשיכו להתקדם, אלא שבפיקוד ראו הכרח להתבסס בתלים החולשים על סעסע ועל כנכר מדרום, והיו מודעים לקשיים שבכניסה לשתי העיריות, שהייתה כרוכה בתפיסת הרכסים מצפונן, שבהם כבר החלו הסורים להיערך להגנה.²⁸ לדברי אלוף הפיקוד אחרי המלחמה, "למעשה, בואם של העיראקים... ואחר כך כניסת הירדנים, גרמו לכך שבמצב שהגענו אליו, בתשישות נוראה, בכמות קטנה מאוד של טנקים... יכולנו לעשות עוד מאמצים נוספים, לולא יחסי הכוחות שנשתנו בבת אחת."²⁹

גדודי הארטילריה הפיקודית בצפון הגולן, לרבות הגד"כים, קודמו רובם לתוך הטריז אחרי ההבקעה וקיבלו אבטחת חרמ"ש בעמדותיהם הקדמיות. לעתים הופעלו התותחים בירי חיפוי להתקפות אוויר, בתיאום עם החפ"ק האווירי, באופן שנוסה עתה לראשונה (לפי דוחות מהעוצבות, תרם הירי לשיפור הדיוק בסיוע האוויר). רק יחידות חי"ר וחרמ"ש מעטות שותפו במתקפה, אך הן היטיבו ללחום לצד כוחות השריון במאמץ הגדול. בכל מקום שפעלו, הן מילאו תפקידי אבטחה והקלו על השריונאים לפעול ברציפות ולהיכון בלילה להמשך הפעולה באור ראשון. יתר על כן, הן מילאו תפקיד חיוני בפתיחת שני צירי התנועה הלוגיסטיים, בטיהור ח'אן ארנבה בלילה ובכיבוש משלטי חאדר ופתיחת ציר "ציפה" בפעולות יום. לבסוף, הן שסיימו את המתקפה בהתקפת לילה אופיינית על תל שמס. כבר ביום המחרת הועברו שני גדודי חי"ר"ם להתארגנות בפיקוד המרכז, לקראת משימות חדשות: גדוד 50 מחטיבה 35, שבפרוץ האש החזיק במוצבי דרום הגולן, וגדוד 461 מחטיבה 317.

המתקפה בגולן לא הוציאה את סוריה מן המערכה, אולם השיגה הישגים אופרטיביים חשובים להמשך המלחמה: הצבא הסורי לא התמוטט, אולם הוכה, ואבידותיו פָּבְדוּ באדם ובכלים. התקווה להרתיע את העיראקים נכזבה, והירדנים עמדו אף הם להיכנס למערכה, אולם נכבש טריז רחב ועמוק בגולן הסורי ונתפסו עמדות שמהן ניתן היה לאיים על דמשק ולרתק את כוחות סוריה, עיראק וירדן להגנה. כל זאת, בעוד כוחות צה"ל ערוכים בעמדות נוחות לבלימת התקפות נגד של כוחות עדיפים בכמותם. בימים הבאים עמד הפיקוד בפני התקפות נגד אלו, ואגב כך חיזק והרחיב את הטריז שכבש במתקפת ההבקעה.³⁰

פרק ט"ו

14-11 באוקטובר - מגננה בחזית התעלה

"בין הזמנים" בחזית התעלה - 11-13 באוקטובר

הצבא המצרי ספג אבידות כבדות בניסיונותיו לשפר את ראשי הגשר שלו ב-9 וב-10 באוקטובר. בימים הבאים החליש את התקפותיו, אולם המשיך בניסיונות לקדם חי"ר לשטחים שולטים פנויים וביצע התקפות מקומיות בעוצמה גרודית וחטיבתית, בסיוע ארטילרי וברי טילים מונחים נגד טנקים. נראה שיישם בכך את הדוקטרינה הסובייטית בדבר עיצוב קווי המגע לקראת מתקפה. ההתקפות המקומיות נועדו להרחיב את ראשי הגשר על דרך החת"ם, כדי להשלים את המשימות הישירות של הארמיות. המצרים התמידו בהן, אף כי ספגו אבידות, כנראה מכיוון שראו הכרח לבסס את ראשי הגשר הארמיוניים בעומק אופרטיבי מספיק.

מבוקר ה-11 באוקטובר ציפו מפקד החזית ומפקדי האוגדות בחזית התעלה להתחדשות המתקפה המצרית, ביודעם שכוחות היבשה של צה"ל וחיל האוויר משקיעים את מאמצם העיקרי בגולן, וכי המגמה בחזית התעלה היא לבלום, לנסות ולהשמיד טנקים מצריים, בעיקר ב"צליפה", ולחסוך בשריון.³¹ מגמת הפיקוד עתה הייתה למעט בפעולות בשריון, להתבסס בחי"ר במעברי הגידי והמיתלה ולהגביל את הפעילות ההתקפית של הרגלים להחדרת חוליות עם קת"קים, כדי להטריד את המצרים באש ארטילרית. בו בזמן המשיך הפיקוד בתכנון ובהכנות לצליחה.

"כוח נמר" עבר שינויים מאז 10 באוקטובר: כליל 10-11 בחודש נשלח סמג"ד חיר"ם 564, עם שתי פלוגות צנחנים, לאבטח את מוצב הפיקוד באום חשיבה. למחרת הוחזר גרוד 126 לחטיבת האם, חטיבה 217. בעקבות ההעברות נערכה חטיבה 204 להגנת מרחב המלחות מתעוז "יורם" וצפונה, וחטיבה 11 נשאה בעיקר המאמץ בגזרת כביש קנטרה-בלוזה. מח"ט 204, אל"ם צבי רם, נערך בגזרה זו בשתי צורות: לקראת שחר - בטנקים נגד ניסיונות התקיפה של השריון והחי"ר המצריים, ולקראת לילה - בחרמ"ש, להחזקת מערכיו ולהנחת מארבים, תוך שהוא מסיג את הטנקים לחניונים מאובטחים בדרך החת"ם. עם עלות השחר סרק החרמ"ש

עמדתו שאם הצבא רוצה הפסקת אש בהקדם, מוטב שלא לערוך מבצע צליחה. לדעתו, המצרים יהיו "מוכנים יותר להפסיק את האש במצב הנוכחי מאשר במצב שבו יחצה צה"ל את תעלת סואץ". במקום זאת העדיף להאיץ בכוחות שבגולן "להתקדם בכל מחיר", כדי להכניס את דמשק לטווח הפגזה. לפני צאת השר, סמוך לשעה 13:30, הוא אמר שהחלטת הצליחה צריכה להתקבל משיקול צבאי, וכי אין לערב בה את השאלה "אם המבצע יכפה הפסקת אש אם לאו". הרמטכ"ל, לעומתו, גרס שהצליחה מוצדקת "רק בתנאי שיש סיכוי להשיג הפסקת אש תוך זמן קצר ביותר אחרי ההתקפה", ולכן ביקש להביא את הנושא להכרעה ממשלתית ופנה למזכירו הצבאי של שר הביטחון שיעשה לזימון "קבינט המלחמה"⁴².

בשעה 14:30 התכנסו אצל ראש הממשלה השרים דיין, אלון וגלילי, לדיון צבאי-מדיני, בהשתתפות הרמטכ"ל ואנשי מטהו. שר הביטחון פתח בקצרה, ציין שהרמטכ"ל הוא שביקש את הדיון והזמינו לדבר. רב-אלוף אלעזר הציג את "השלב הבא של המלחמה". בבואו להגיש את המלצתו הצבאית, אמר: "הגענו למצב שבו אנחנו זקוקים להפסקת אש", שאם לא כן ייקלע צה"ל ל"מלחמת התשה בגבולות נוראים", ובלי שיוכל לארגן את הצבא מחדש. לכן העיקר בעיניו הוא אם מערכת צליחה תגדיל את הסיכוי להפסקת אש.⁴³ רב-אלוף בר-לב הציג את תוכניתו לצלוח ללא דיחוי, למעשה בליל 13-14 באוקטובר. איחור בצליחה יקטין לדעתו את סיכויי המערכה, כי האויב עלול לצאת להתקפה בדיוויזיות השריון. מפקד חיל האוויר צידד אף הוא בתוכנית וציין שטילי קרקע-אוויר עוד לא הוצבו בסיני; אם המצרים יקדמום, הם יקשו על צה"ל. אגב כך שאל אלוף יריב אם עוד יהיה אפשר לצלוח אחרי התקפת שריון מצרית, ורב-אלוף בר-לב השיב שהדבר ייתכן רק אם צה"ל יצליח לשבש באופן מוחלט את השריון המצרי ולרתקו לסיני בטנקים שיישארו ערוכים שם להגנה. אלוף טל אמר שאינו ממליץ לצלוח באותו שלב, והצביע על שורת מגבלות במבצע, אם יפתח עוד לפני התקפה של המצרים: הצליחה כרוכה בהבקעה קודמת, קשה, לעומק 10-12 ק"מ, כדי להגיע עד הגדה הקרובה; לאחר ההבקעה על צה"ל לצלוח, ועדיין אינו מוכן לכך בצידו ובאימונים; אף לאחר הצליחה אין ודאות שהצבא המצרי יתמוטט, וייתכן שהמערכה תימשך. הוא הצביע על ההימור והסיכון שייטול צה"ל, שעודנו מתקשה בלחימתו ברגלים המצריים וטרם התנסה בצליחה, ולעומת זאת הצביע על עדיפותם של השריונאים בלחימה נגד שריון האויב בשדה הפתוח והעיר שממילא ייתכן שהמצרים הם שיקדימו ויתקפו עוד לפני הצליחה המוצעת. באמצע דבריו של סגן הרמטכ"ל הסיט שר הביטחון את תשומת הלב לנעשה בגולן. הוא הזכיר שצה"ל מתקרב לדמשק, הודיע שאישר להפגוז את שדה התעופה אל-מזה, והציע ליידע בכך את

בעת שממשלת ישראל החליטה על המתקפה ב־10 באוקטובר היא ציפתה למשלוחי נשק מארצות הברית, אולם מאז התקבלו רק ידיעות על עיכובים ועל אספקה מצומצמת – שני "פנטומים" ליום. ב־12 באוקטובר בשעה 16:30 לפי שעון ישראל הודיעו מושינגטון שמחלקת ההגנה אישרה העברת הציוד במטוסים צבאיים, וכעבור עשר דקות – על הכוונה להפעיל את רכבת האוויר בו ביום, אך נראה שהידיעות לא הספיקו להגיע לשולחן הדיונים של הממשלה (למעשה, רכבת האוויר הופעלה רק מה־13 בחודש).⁴⁷

כאשר העלה משה דיין את הצורך בתיאום עמדות עם מזכיר המדינה של ארצות הברית, הוא הזכיר כי "הרמטכ"ל אמר שהוא מעוניין בהפסקת אש", וטען: "מדוע על קיסינג'ר למנוע הפסקת אש, אם הרמטכ"ל רוצה בזה?". לכן גרס דיין שיש לומר למזכיר המדינה שישאל אינה מתנגדת לתרחיש המדיני שפרס בפניה, אך הבהיר כי אל לה לישראל "לבקש הפסקת אש, חס וחלילה". הוא יצא מהנחה שהפסקת אש לא תושג, שכן מדינות ערב לא ייענו להצעה, ובכל מקרה לא תוסדר הפסקת אש בחזית המצרית "מהיום למחר, בלי או עם צליחה". את אי־התנגדותה של ישראל למהלך המדיני ראה דיין כצעד טקטי, שנועד למנוע את האשמתה, אם האש לא תופסק והיא תבקש לקבל נשק. ישראל גלילי העיר, שאכן יש לנתק את השיקולים הצבאיים לצליחה מן הציפייה להפסקת אש מיידית ויגאל אלון פקפק בריאליזם של תוכנית הצליחה. ראש הממשלה סיכמה כי עד אותו שלב רצתה ישראל למצות את 48 השעות, אבל אין עוד מקום ל"סחבת". גם היא לא האמינה, לדבריה, שתהיה הפסקת אש.⁴⁸

בעת הדיון הצבאי־מדיני עדיין ניכרה בשרים רישומה של העמקת הטריז בסוריה. שר הביטחון העיר, שהוא פחות פסימי מאנשי צבא אחדים כאשר להתרחשויות, ואמר כי אם יתקפו המצרים ביום המחרת, תיווצר סיטואציה צבאית נוחה ביותר לישראל. אולם סמוך לשעה 17:20 שמע מן הרמטכ"ל על ההפתעה שגרמו העיראקים, אשר סיבכה את המצב בגולן.

בסופו של אחר הצהריים הגדוש הזה נותרו משה דיין וישראל גלילי בחדרה של גולדה מאיר, ושר הביטחון הציע לה שיתפטר אם אין לה עוד אמון בו. ראש הממשלה הגיבה שהיא רוחשת לו אמון מלא, ו"רואה את עצמה שותפה לאחריות", ולכן תבעה ממנו שישאר על משמרתו.⁴⁹

בשעה 17:30 שודר מברק לשגריר דינין, ובו הסכמת הממשלה ל"תרחיש" וללוח הזמנים להסדרתה של הפסקת אש "גם בלי השהיה נוספת". ההודעה מישראל הפתיעה את שר החוץ אבא אבן, שעשה בניו יורק, ואת השגריר בושינגטון. דינין השתדל עד אז להשיג ארכת זמן למערכה בגולן, ועוד בשעה 12:30 לפי שעון ישראל

הודיעוהו מהארץ ש"כל השהיה רצויה לנו". כמוהו הופתע מזכיר המדינה, שכזכור האיץ בישראל להתקדם לעומק סוריה. קיסינג'ר ביקש הסבר, והשגריר עצמו ביקש הבהרה ושאל מהו לוח הזמנים הרצוי עתה. ראש הממשלה התקשרה אליו טלפונית במשך הלילה, דיברה על הקשיים במערכה הצבאית ועל הצורך הרחוף בהפסקת אש, ואף הסמיכה את השגריר להודיע למזכיר המדינה שיגיש הצעת החלטה עוד באותו הלילה, אם הדבר נראה בעיניו.⁵⁰ שמחה דיניץ זכר כעבור שנים שנדהם מדברי גולדה מאיר על המצב. בזיכרונות קיסינג'ר, המתבססים בין השאר על נימת דבריהם של דיניץ ושל אבן, משתקפת הדאגה העמוקה שעוררה ההודעה. פעמים מספר הוא תיאר אותה כבקשה להפסקת אש, וגרס שישראל הייתה "להוטה מדי" לזרזה.⁵¹ למעשה, הרושם בארצות הברית נוצר מדברי ראש הממשלה, שהדגישה את המצוקה הצבאית ולא נתנה ביטוי לכוונת שר הביטחון לתאם עמדות, מבלי שייווצר הרושם שישראל מבקשת הפסקת אש ומתוך הנחה שצפוי סירוב מצד הערכים לכך.

סמוך לחצות, בשוכו של דיין מחזית התעלה, אליה יצא בעקבות פגישתו עם ראש הממשלה, נועד "קבינט המלחמה" בשנית, גם הפעם בהשתתפות הרמטכ"ל. עתה נראה שתיתכן הגברת המעורבות של ברית המועצות בסוריה. שר הביטחון העריך שהמעצמות רוצות בהפסקת אש כדי שלא להיגרר להתערבות, אלא שהסורים ידחו קרוב לוודאי את היוזמה; מכל מקום, חשוב שארצות הברית תהיה "שותפה" בהסדרתה של הפסקת האש.⁵²

יוזמת הפסקת האש גוועה בטרם נולדה. ארצות הברית וברית המועצות ציפו, מאז המגעים ב-9-10 באוקטובר, שבבוא העת תעלה בריטניה את ההצעה כמועצת הביטחון. אחרי קבלת ההבהרות מישראל, ביקש מזכיר המדינה את שגריר בריטניה בארצות הברית לפעול, וייתכן שרמז לו על נכונותה של ישראל לקבל הפסקת אש, אולם הבריטים ביקשו לקבל תחילה את הסכמת סאדאת לצעד כזה. ב-13 באוקטובר השכם בבוקר פנה שגריר בריטניה בקהיר אל נשיא מצרים, אך זה סירב לו. כאשר הגיעו אבן ודיניץ אל קיסינג'ר בושינגטון, באותו בוקר, שמעו ממנו על סירוב המצרים.⁵³

בשעה שבושינגטון דנו בהפסקת אש, כבר עברו הכוחות בגולן לתקוף את העיראקים ולחדש את התקדמותם, ובחזית התעלה ציפו בדריכות למתקפה המצרית.

מחכים לשריון המצרי - 12-13 באוקטובר

ההתרעה על המתקפה המצרית הקרובה, ועל פתיחתה בגייסות מוטסים, גררה פעילות נרחבת. הורדו הוראות לפיקוד הדרום, למרש"ל ולמפקדת חיל האוויר

בשעה 19:15 נערך קד"ם הרמטכ"ל, ובו דווח על העברת חטיבות טנקים מדיוויזיות 4 ו-21. ההערכה הייתה שהדיוויזיות יסיימו את המעבר בליל 13-14 באוקטובר. עדיין לא הגיעו ידיעות על הדיוויזיה הממוכנת 23. חוץ ממנה נותרו בין קהיר לתעלה 300-350 טנקים. בסיכומו עמד הרמטכ"ל על הפעולות הנדרשות למיצוי המתקפה בצפון, ואחר כך העלה את הערכתו על הצפוי בדרום:

- הגיע המועד לתפנית בחזית הדרום – לצאת לקרב הכרעה בתנאים טובים בהרבה מאלה שבתחילת המתקפה בצפון: הגייסות נחו, התארגנו, הצטיידו והם ששים לקרב.
- נראה שהמצרים יתקפו בשעות הבוקר, או בשעות האחרונות של החשכה, בשלושה מאמצים דיוויזיוניים של כוחות שריון, שינסו להשיג פריצה; בלילה יצנחו צנחנים או יונחתו במעברים, וביום השני ישאפו כוחות השריון לחבור אל הצנחנים.
- תוכנית הבלימה מוכרת ומתואמת בין האוגדות. הפיקוד והמצפ"ה יחליטו את מי לקדם ולמי להורות שלא לזוז בכל מחיר.
- המאמץ העיקרי של חיל האוויר יופנה לחזית הדרום, כדי לסייע ביצירת נקודות כובד בתאי שטח של 10-15 ק"מ, ולהגיע בהם ליחסי כוחות טובים, בעיקר לשריון. זה יתפוס עמדות באגפים ויפעיל ארטילריה נגד חי"ר. עוד משימה לחיל האוויר – סיוע לבלימה בשעת הצורך, בתקיפת הטנקים והרגלים שמסביבם.
- אם ייגרמו לאויב אבידות גדולות, יש הכרח לנצל את ההצלחה, ללחוץ בלילה ולארגן את הכוחות. ביום השני יש לזנב באויב, אך בשום פנים לא לצאת למתקפה כללית להדיפתו ממחוזיו בסיני. אם הכל ילך למישרין, יפרוץ צה"ל ויחצה את התעלה בשתי אוגדות בלילה השני, 15-16 בחודש.

המתקפות המצריות נשברות – 14 באוקטובר (מפה 21)

לפי הידוע כיום, הגיע נשיא מצרים בבוקר 12 באוקטובר לכלל החלטה לפתוח במתקפה לעומק – השלב השלישי בתוכניתו. מהערכת המצב הצבאית הוא היה עשוי להסיק שהישראלים הפסיקו למעשה לתקוף את ראש הגשר וכי הפעילות האווירית צומצמה ביותר, כלומר – ייתכן ש"העצירה האופרטיבית" כבר השיגה את משימת ההשמדה. לעומת זאת, הסורים נפגעו קשה בימים הראשונים למלחמה וביקשו את המצרים לתקוף, כדי להקל עליהם את לחץ צה"ל, שתקף נגד והמשיך בהבקעה לתוך סוריה. לדבריהם, הצבא המצרי יפיק יתרון מפתחת מתקפה, כאשר המאמץ העיקרי של ישראל מכוון צפונה, אם יקדים בטרם יוכו הסורים ובטרם יוכל צה"ל להפנות תגבורות דרומה.⁵⁵

"כוח נמר", בפיקודו של תת-אלוף ששון יצחק, קבע את מפקדתו בחפ"ק "תמזה", ליד מסעף כביש הרוחב שממזרח לבלוזה. בגזרתו תקפה דיוויזיית חי"ר 18, שהנחיתה את מאמצה העיקרי באמצעות חטיבת הטנקים העצמאית 15 בכביש קנטרה-בלוזה, ומאמצים נוספים בחרמ"ש ובטנקים דרומה משם, בצירי "טלטול"-מאדים".

בשעה 06:30 החלה הפגזה ארטילרית על קו המגע, ומטוסים מצריים תקפו את בלוזה. כוח חטיבה 204 בתעוז "יורם" (שמנה חמישה טנקי "שוט-קל", חמישה נגמ"שים, מחלקת חרמ"ש וסוללת 120 מ"מ) יצר מגע עם אויב ב"מיקה" והשמיד חמישה טנקים. כוח מחטיבה 11 וגדס"ר 279 ב"מרתף" השמיד תשעה טנקים מטווח רחוק.

בשעה 08:45 תקפה חטיבה 15 המצרית, בכ-60 טנקים ונגמ"שים, בגזרת כביש החוף, וכ-25 טנקים ונגמ"שים נעו לעבר "ורמונט" ובציר "טלטול". כוחות חטיבה 11, שכללו גם את "כוח וילנר" ב"רבוט 60" ואת גדוד 226 מדרום ל"ורמונט", המתינו לאויב בעמדות אחוריות, ובתוך כך הפעילה החטיבה אש ארטילרית. הטנקים עלו לעמדות כשהגיעו טנקי האויב לטווח 1,000 מטרים, ובקרב השמידו עד כ-30 טנקים. בסך הכל הושמדו בגזרת "כוח נמר" באותו יום כ-40 טנקים מצריים, ללא אבידות לכוחות צה"ל. שני טנקים של חטיבה 11 עלו במשך היום על מוקשים של צה"ל, שהונחו מדרום לכביש החוף.

חטיבה 274, בפיקוד אל"ם יואל גונן, הייתה ערוכה בבוקר עם גדוד 228 בצומת "מאדים"-חזיזית", עם גדוד 227 ב"זרקור" ועם גדוד 25 ב"הברגה". חטיבה 500 ניצבה כעתודה על ציר "ספונטני". הפיקוד בגזרה נשאר בידי סגן מפקד אוגדה 162, תת-אלוף דב תמרי. כוחות חטיבה 274 הותקפו בשני ריכוזיהם: בצומת "מאדים" תקף כוח מצרי, מורכב מחרמ"ש ומחי"ר, כנראה מדיוויזיה 18, בסיוע טנקים, ובגזרת "הברגה"-זרקור" תקפה חטיבת טנקים 24, בלוויית חי"ר וחרמ"ש מדיוויזיה 2. ההתקפות החלו עם שחר, לאחר הפצצה על "הברגה" והפגזה ארטילרית על ריכוזי החטיבה. בשעה 08:00 תקפה חטיבה 24 בטנקים, עם חרמ"ש על נגמ"שים וחי"ר, מתוך חפירות סמוכות לקו המגע עם כוחות צה"ל, וירתה טילי נ"ט. גדוד 25 שהיה ב"הברגה" עמד בלחץ כבד והמג"ד נפצע. גדוד 430 מחטיבה 500 נשלח לסייע לו, והמח"ט נתן לו את הפיקוד בגזרה. על קשיי הלחימה בטווחים קרובים נוסף הקושי להבחין בין טנקי "טירן" של האויב לאלה של כוחות צה"ל. בינתיים נפצע גם מג"ד 227. עד שעות הצהריים נבלמה ההתקפה המצרית.⁵⁹

גדוד 228, שהיה באזור "מאדים", לחם שלוש שעות בכוח של כ-20 טנקים, נגמ"שים וחי"ר מוסע במשאיות, והשמיד 12 טנקים מצריים. כשגבר הלחץ על

שהציב את החפ"ק ב"חמדיה", הספיק לרכו את כל גרוד 184 מדרום ל"מכשיר", ועם גרוד 79 פתח באש ארוכת טווח. כאשר הגיעו טנקי האויב לטווח של 1,500 מטרים הטיל את הגדס"ר, שתוגבר בפלוגה מגדוד 79, להתקפת נגד מדרום. בשעה וחצי הושמדו כאן כ-40 טנקים מצריים. ארבעה טנקים ישראליים נפגעו מטילים. במהלך ההתקפות שהנחיתו המצרים בבוקר החלו נקלטים דוחות דמיוניים שלהם על הצלחותיהם כביכול, לפיהם כבר הגיעו לטסה ולמעבר המיתלה. לפיקוד הישראלי נראה אז, שלאחר שבירת המתקפות המצריות והאבדות הכבדות שנגרמו להם הוא יוכל לגרור אותם לעוד התקפות וניסה לפתותם בתכסיסי הונאה, לרבות דיווח סרק על אבידות כבדות לכוחות צה"ל ועל כוונת מפקד החזית להורות על נסיגה, אם יתקפו המצרים בשנית. בשעה 11:20 ביקרו שר הביטחון, סגן הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד אצל מפקד האוגדה והנחווה ברוח זאת, ומפקד החזית והרמטכ"ל אף השתתפו בשיחות הונאה באלחוט.⁶⁰

חטיבה 14 ביימה אחרי הצהריים נסיגה, וחטיבה 600 הוחזרה לאוגדה בלי גרוד 407 (שהועבר כעתודה לאוגדה 252). החטיבה המוקטנת יצאה קדימה בציר "רביכה", הותקפה מהאוויר ללא אבידות ואף הפילה מטוס באש מקלעים. עד שעה 16:00 תפסה חטיבה 600 את מערכי "חמדיה" ו"כישוף", בעוד חטיבה 14 יוצאת אחורה להתארגן לצליחה. חפ"ק האוגדה דילג אחרי הצהריים ל"אדרה", מדרום ל"כישוף", וכאן תכנן את פרטי מערכת הצליחה.

לפנות ערב שוב התקדם כוח מצרי בציר "פוטון", אך חטיבה 421 הוזרה בעוד מועד. במקום הגדודים שלחמו מהבוקר, ניצב עתה בעמדות גרוד 599. הוא דילג טנקים לעמדות מארב, ובדמדומים פגע בעשרה טנקים מצריים מטווח של 2,500-3,000 מטרים.

הדיוויזיה המשורינת 21 המצרית איבדה יותר מ-80 טנקים בהתקפתה – כמחצית הטנקים שיצאו לקרב – וארגונה השתבש. אוגדה 143 לא סבלה כמעט אבידות ולא נסוגה מכל עמדה.⁶¹

בתחילת המתקפה המצרית נמצאה אוגדה 252 ערוכה לעומק:

- במערכים הקדמיים, על צומת דרך החת"ם, נערכו חטיבה 164 המוקטנת בציר הגידי ובמעוז "מצווה"; חטיבה 401 המוקטנת בציר המיתלה ובתעוז "נוצה"; וגרוד חיר"ם 202 בציר "יורה".
- בצמתי כביש הרוחב רוכזו החטיבה המוקטנת 875 במוצא מעבר הגידי, ושני גדודים במוצא המיתלה (גרוד 104 מחטיבה 164 וגרוד 46 מחטיבה 401). גרוד חרמ"ש 89 מחטיבה 875 החזיק ב"עכברוש" מול ואדי מבעוק.
- במעברים החזיק "כוח כישוף". בערב 13 באוקטובר הגיעו מרפידים לאזור

אך הצליחו לבלום את המצרים, עד שהללו הותקפו מהאוויר ונהדפו. חיל האוויר סייע גם בשבירת ניסיון התקפה שני בשעה 10:30.

בשעה 11:30 שלח מג"ד 202 מחלקת טנקים לציר "זאבה", מחשש שטנקים מצריים יאגפו מדרום. ואמנם, המחלקה נתקלה בטנקים מצריים, פגעה בעשרה מהם וחזרה לצומת (למחרת נלכדו באותו מקום כ-130 רגלים מצריים). בכך סוכלה ההתקפה, אך חילופי האש נמשכו עד לפנות ערב. גרוד 407 מחטיבה 600, שהועבר דרומה והוכפף לחטיבה 401, הגיע בשעה 11:30 והוצב בצומת המיתלה, במקום הכוח שיצא לוואדי מבעוק (ולמחרת הוחזר לאוגדתו, לצליחה).

מפקד אוגדה 252 ניסה אחרי הצהריים לגרור את האויב לניסיונות נוספים להתקדם, אך לשווא.

מ-10 באוקטובר עמדה חזית התעלה במשימה שהוטלה עליה, וכ-14 בחודש זכתה בניצחון הגנתי גדול: המצרים איבדו קרוב ל-200 טנקים, כ-80 מהם בגזרה שבה עמד צה"ל לעבור לצליחת נגד. נראה שמספר סיבות גרמו לכישלון צבא מצרים:

- ההכנות לא הושלמו, ובמתקפה לא הושקעו כל הכוחות המוטסים והמשוריינים המתוכננים.
- לא ניכר ריכוז כוח: ההתקפות בוצעו בעוצמה חטיבתית, ואף לא בשעת "ש" אחת. ייתכן שהתקיפה בחטיבות נבעה מהערכת חסר של הכוחות שעמדו מולם.
- השריון המצרי התקדם ללא סיוע אוויר, גם באזורים שבהם נעדר חיפוי טק"א.
- חטיבת טנקים 3 בחרה בציר תנועה נחות קרקעית ונלכדה בוואדי.
- התגלו מגבלות השריון המצרי בתפעול ובתמרון של כוחות גדולים בקרב נייד, ובלטה נחיתותם של תותחני הטנקים המצריים.

ברוב הגזרות הוכה השריון המצרי מתוך המערכים הקדמיים, שבהם המתינו צוותי הטנקים של צה"ל בעמדות שולטות והתעלו בלחימתם. בדרום, שם חדרו המצרים לעומק, הצליחו כוחות קטנים לכולמם, וכך זימנו לחיל האוויר מטרות להשמדה, מחוץ לטווח "האמ"ט הלוחט" (שבו "מטריית" הטילים המצרית הייתה יעילה ביותר), אף כי גם שם עדיין פעלו בתחום האמ"ט.

חוקרים ומפקדים מצריים מתחו ביקורת על המהלך כולו, על שנערך קודם זמנו, וגנרל שאולי הגדירו כ"טעות הגדולה הראשונה" של ההנהגה המצרית, שגררה אחריה עוד טעויות. לצורך המתקפה הועברו לגדה המזרחית של תעלת סואץ מרבית העתודות המשוריינות של צבא מצרים, וממערב לתעלה נותרה למעשה רק חטיבה משוריינת אחת. עם היוודע כישלון המתקפה דרש שאולי להחזיר מיד

את העתודות המשוריינות לגדה המערבית, אולם איסמאעיל עלי וסאדאת התנגדו לכך. לדעת שאזלי, סללה החלטה שגויה זו את הדרך לצליחתם של כוחות צה"ל. על רקע זה ברור מדוע הנשיא סאדאת כלל לא הזכיר בזיכרונותיו את מתקפות 14 באוקטובר.⁶²

בשבירת המתקפות המצריות ב־14 באוקטובר נפגעו בפיקוד הדרום רק כ־25 טנקים, ובכך התאפשר לפיקוד להמשיך בהכנות האינטנסיביות לצליחה. עם זאת, גם לאחר כישלון הצליחה המצרית לא היה ברור שהמצרים לא יחדשו את המתקפה ביום המחרת. בצהריים גרס מפקד החזית שמוקדם עדיין להנחית מתקפות נגד על המצרים, וכי עדיף לגרור אותם להמשיך ולתקוף ולהתנפץ אל מערכי צה"ל. בערוב היום סבר אלוף הפיקוד שאם המצרים יתקפו שוב, והתוצאות שיושגו יהיו דומות לקודמותיהן, תוכשר הקרקע לצליחה מערבה. כאשר שב סגן הרמטכ"ל מהחזית, הוא סבר שאין בכוח הצבא המצרי לפרוץ וכי איכר לראשונה את שיווי משקלו. הרמטכ"ל עצמו לא היה בטוח אם קרבות אותו יום חוללו יותר מאשר את ראשית המפנה, והניח שההכרעה תחול אם השריון המצרי יובס בניסיון חוזר לתקוף גם למחרת. מכל מקום, הוא סיכם שיש להיכון בכוחות ובאמצעים לצלוח בערב המחרת, לאחר הבסת המתקפה המצרית.⁶³

פיקוד מרש"ל

מאז האיום על ראס סודר ב־9 באוקטובר, סוכלו כבר בראשיתם כל ניסיונות החדירה של המצרים דרומה – הן בפעילות של חטיבה 35 והן בהתקפות חוזרות של חיל האוויר על ריכוזי שריון בעיון מוסא ובקרבת המעוז הנטוש "אגרופית".⁶⁴ בליל 11-12 באוקטובר קידמה חטיבה 35 סיורים עד ציר "זאבה" כדי לתפוס את הצומת, אך לאחר שבלמה בו בלילה התקפת גרודי חי"ר מצריים על הכוחות הקדמיים, תפסה את המערך בצומת "סקטים". ב־12 בחודש החזיקו במערך זה שתי פלוגות טנקים, ובהן 19 טנקים, ושתי מחלקות ג'פי תול"ר וסיור, בסיוע גמ"כ מוקטן. חטיבה ממוכנת מצרית, שהתקדמה דרומה, נבלמה ואיכדה מספר טנקים ונגמ"שים וכעשר משאיות, ונסוגה ל"זאבה", בעוד חיל האוויר מונב בה. ב־13 באוקטובר התגלה מארב מצרי של רק"ם וחי"ר על ציר הרוחב, במסעף "חניבעל", וסולק משם בהתקפת צוות קרב משוריין בפיקוד מח"ט 35 ובעזרת זחל"מים ששיגר גדוד 202 מעמדותיו בציר "יורה". 20 חיילי אויב נהרגו ושלושה נגמ"שים הושמדו.

בליל 13-14 באוקטובר שוגרו סיורים לעיון מוסא ול"מיסיסיפי" (מערבה משם, לחוף הים), אבל לא גילו אויב. כוח קדמי התקדם עד צומת "זאבה" – "פגישה",

והוסג לפנות בוקר ל"סקטים", אחרי ששניים מאנשיו נפצעו בהתקפת גרוד חי"ר מצרי.

אט-אט תוגבר מרחב שלמה בטנקים. בליל 12-13 באוקטובר, כאשר ננקטו אמצעי זהירות בפני מתקפת השריון המצרית הצפויה, הורה סגן הרמטכ"ל להעביר פלוגת טנקים מאילת לתגבור ראס סודר. בבוקר ה-13 בחודש הורה הרמטכ"ל לעבור מהיערכות הגנתית לכוננות לתקוף צפונה, ולרכז לשם כך 40 טנקים בראס סודר. בליל 13-14 באוקטובר ניתנה הוראה לקדם בליל המחרת את גרוד "דב לבן" מא-טור לראס סודר. הגרוד, שהיה מצויד ברק"ם שלל אמפיבי, מנה שבעה טנקי פי-טי-76 ו-12 נגמ"שי בי-טי-אר-50. מספר הטנקים בפיקוד הגיע ב-14 באוקטובר לכ-70.

בחוף מפרץ סואץ נמשכו עד סוף המלחמה מרדפים אחרי כוחות קומנדו מצריים, שהונחתו בלילות הראשונים. במרדפים שותפו מספר מסוקים, פלוגה מגרוד חיר"ם 890 בזחל"מים, צוות מגרוד 424 ומחלקת טנקים. בסריקות ובמרדפים נתפסו 320 חיילים מצריים ונהרגו 196. נראה שכ-100 מהם נמלטו. (מפה 22)

פיקוד המרכז

פיקוד המרכז נשא עתה באחריות לחזית המזרחית, מים כנרת ודרומה, עד מעבר לאילת, ועמד בכוננות למקרה של התערבות ירדן במלחמה. בה בעת המשיך בפעילות ביטחון שוטף.

בליל 10-11 באוקטובר ידע כזכור המטכ"ל, כמעט בוודאות, שטנקים ירדניים עושים דרכם לסוריה. אותו לילה עמד פיקוד המרכז לסיים את הכנותיו למגננה. גרוד ה"שרמנים" ביריחו קיבל פקודה להימצא בכוננות לתנועה על מובילים לפי פקודה, אך משימתו העיקרית נשארה כמקודם – להגן על הציר לירושלים. המטכ"ל הודאג מריכוז של 80 טנקים ירדניים בצפון בקעת הירדן, שביכולתם היה להגיע מערבה ולאיים בנייתוק הצירים לדרום הגולן. באילת ביצרו הפלסים ושני גרודי החי"ר את מערכיהם.

בקד"ם שנערך בבוקר של 11 באוקטובר, לפני פתיחת המתקפה לתוך הגולן הסורי, נמסר שצבא ירדן ערוך במערך חירום הגנתי וכי חטיבות השריון שלו מוחזקות בריכוזים. אז כבר היה ידוע שחטיבת טנקים ירדנית אחת נעה לחזית סוריה. אלוף פיקוד המרכז, יונה אפרת, וקציני מטהו דיווחו שמערך הפיקוד תוגבר גם ב"צידי טנקים"; מבוצעות עבודות הכשרה הנדסיות נרחבות למכשול ולביצור; גשרים ומעברים על הירדן הוכנו לחסימה וכל המוצבים אוישו; וכי מפקדת הפיקוד נמצאת במקומה והחפ"קים מצויים בתהליך איוש.

פרק ט"ז

11-14 באוקטובר - הלחימה באוויר ובים

הפעילות האווירית - 11-13 באוקטובר

בהיפתח המתקפה בגולן העריך המצפ"ה שיעמדו לרשות המבצע יומיים לכל היותר, ולאותם ימים ריכוז חיל האוויר מאמץ מרכזי לזירה הצפונית. מ-13 באוקטובר הופחתה הפעילות האווירית בצפון, אך עדיין עלתה על זאת שבדרום. רק למחרת, ב-14 בחודש, הועתקה פעילות חיל האוויר בעיקרה דרומה, הן להדיפת התקפות השריון המצריות והן לקראת המעבר למערכת הצליחה.

עד ההבקעה והפריצה לעומק הגולן הסורי ב-12 באוקטובר, הפעיל חיל האוויר מאמץ יומי של למעלה מ-690 גיחות, אבל מ-13 בחודש הופחת מספר הגיחות היומי ביותר משליש. מן המאמץ היומי הושקעו בשלב זה כ-180 גיחות בסיוור וביירוט. בגולן ריכוז חיל האוויר את המאמץ העיקרי בסיוע להבקעה. בדיון מפקדים בליל 10-11 באוקטובר הורה מפקד החיל שהפעם הכרח לתקוף ללא רתיעה מן הטילים וכי חיוני שכוחות היבשה יתקפו עם תחושת אמון בחיל האוויר. לקראת ההבקעה רוכז המאמץ בגזרת כביש קונייטרה-דמשק. מצפון לכביש הראשי תקפו מטוסים באזור שבין "הקו הסגול" לקו ח'אן ארנבה-מזרעת בית ג'ן וממזרח לקו זה. חיל האוויר יישם, אפוא, גם בצפון את שיטת ה"קבלנות", שהונהגה בחזית התעלה ב-9 באוקטובר. כן הוגברה יעילותן של התקפות הסיוע להבקעה. בוצעו תקיפות לאמנעת השריון הסורי ונגד ריכוזים, מפקדות, סוללות תותחים וטק"א. 12 מטוסי "סקייהוק" תקפו את מוצב החרמון הישראלי מהבוקר עד אחרי הצהריים, ובסך הכל נערכו כ-225 גיחות התקפה בגזרת ההבקעה.

המתקפה האווירית נפתחה עם שחר, בתקיפת סוללות טק"א. בכ-40 גיחות הותקפו ארבע הסוללות הצפוניות שבמערך הטילים בגולן, שהגנו על כוחות היבשה הסוריים וסיכנו את מטוסינו. הסוללה הצפונית ביותר הושמדה, ועוד סוללה נפגעה. בתקיפות הבוקר נתקלו הטייסים באש ובטילי קרקע-אוויר. כאמור, אמץ העריך שהטילים הובאו לסוריה ברכבת האוויר ביום הקודם. כאשר נודע שעוד מטס

טבעה (לפני כן הורה שר הביטחון שלא להפציץ את הנמל מהאוויר, אם יש בו אוניות סובייטיות).⁶⁹ פעולת הצי הסורי ואש יעילה של תותחי חוף 130 מ"מ הצליחו למנוע פגיעות במכלי הדלק.

לאחר הפגיעות החוזרות שספגו הסטי"לים הסוריים אף בעת גיחותיהם החפוזות מהנמלים, הם הסתגרו במעגנים. מעתה הסתפקו הסורים באש תותחי החוף. בליל 13-14 באוקטובר שיגר חיל הים כוח של שמונה סטי"לים אל החוף המצרי, כדי להפגזו מטרות ולגרור את ספינות האויב לקרב בים. תוך כדי פעולה לא נמצאו מטרות ראויות לירי בתותחי 76 מ"מ ונורתה רק אש תותחי אל-70 (40 מ"מ) אל המגדלור בכף דמייט. הסטי"לים משכו אש של תותחי 130 מ"מ מפורט סעיד, אבל כלי שיט מצריים לא יצאו נגדם. נמל אלכסנדריה, שנמצא 100 מילין מערבה משם, הועמד בכוננות, הספינות המצריות נקראו לשוב, ותוך כדי תכונה פגעו תותחי החוף המצריים בספינת טורפדו מצרית מדגם פי-183, שמיהרה אל הנמל. לקראת המעבר למתקפה היבשתית בדרום הצליח חיל הים לרתק את הצי המצרי למעגניו בים התיכון.

במקביל, תגבר חיל הים את זירת ים סוף בשלושה "דבורים": שניים הועברו מחיפה ואחד מאשדוד. ה"דבורים" הופעלו בבסיס מפרץ שלמה ב-9, ב-11 וב-12 באוקטובר.

בליל 11-12 באוקטובר חזרו צוללני שייטת 13 ותקפו את מעגן ע'רדקה. מניסיונם הקודם (בליל 9-10 באוקטובר) הוסק, שיש לצרף סירות גומי לנשיאת דלק זורכי. הפעם הגיעו הצוללנים לאזור המטרה בשעה 20:30, אך נדרשו להם עוד כארבע שעות כדי להגיע לסטי"ל "קומאר", שעגן ליד המזח, בעוד פצצות עומק מופעלות נגדם מדי פעם. לאחר חצות הוצמד מוקש לגוף הסטי"ל המצרי והוא הוצא מפעולה, אך לא טבע. בעת שנסוגו הצוללנים ונאספו בסירות הגומי, ניתכה עליהם אש יעילה מתותחי 20 מ"מ והם נאלצו לנטוש סירה אחת. עד שעה 08:30 הם חזרו לבסיס מפרץ שלמה.⁷⁰

באותו לילה יצא כוח קומנדו על סירות גומי לחלץ את חיילי מעוז המזח ("מסרק"), אך המצרים גילו את הסירות בתנועה, ואש כבדה אילצה אותן לחזור על עקבותיהן.

ידיעות על ריכוז כלי שיט מצריים בראס ע'רב הצביעו על כוונות המצרים להשיט כוחות ואספקה לחוף המזרחי של המפרץ, אולי במגמה לתקוף את אבו רודס על מתקניה, לרבות סוללת ה"הוק" שמוקמה בה מאז 11 באוקטובר. בליל 14-15 באוקטובר רוכזו חמישה "דבורים" כדי לפעול במתואם: שלושה יצאו ממרש"ל לתקוף מדרום, ושניים הפליגו מא-טור לתקוף מצפון. הכוח הדרומי

פרק י"ז

בטרם צליחה

כאשר פתח צה"ל במתקפת ההבקעה בצפון, לא ניתן היה להתעלם מן האיום בחזית התעלה. ביום המחרת, 12 באוקטובר אחרי הצהריים, אף התקבלה כזכור ידיעה על מתקפה מצרית העלולה להיפתח בו כלילה. בין הערכיים הוברר שההבקעה בגולן נעצרה למעשה, ואוגדה 210 אפילו נסוגה, כדי להיערך נגד הכוח העיראקי שתקף באגפה.

למטכ"ל ולממשלה היה 12 באוקטובר יום של חבלי הערכה והחלטה. המתקפה בגולן לא "שברה" את כוחם של הסורים, וההתקדמות הואטה לפני תל שמש וכנכר. חזית התעלה רגעה ליום-יומיים, אך התעורר חשש שהמצרים עלולים להקפיא את המצב בראשי הגשר. הזמן נראה כאוזל והיה חשש שמועצת הביטחון עלולה להחליט על הפסקת אש, לפני שצה"ל ישיג הישג מכריע (כזכור, סבר מזכיר המדינה של ארצות הברית שיוכל להשהות הפסקת אש לכל היותר עד ליל 13-14 באוקטובר). עד אז כבדה המלחמה והחמיר המצב הלוגיסטי. השפעת רכבת האוויר הסובייטית ניכרה בחידוש ירי טילי הקרקע-אוויר. לעומת זאת, על אף ההבטחה מארצות הברית מ-10 באוקטובר, עדיין לא התקבל ממנה כל סיוע לוגיסטי, שיביא לפחות לידי איזון במעורבות המעצמות ויקל מעט על חיל האוויר בהשלמת אבידותיו. מפקד חיל האוויר הבהיר אז שהחיל מתקרב למינימום הקריטי, ל"קו האדום", בו לא יוכל עוד לסייע למתקפות ובה בעת לאבטח את שמי המדינה.

בנסיבות אלו העריך הרמטכ"ל שהמצב הצבאי עלול להחמיר כבר ב-14 באוקטובר, בעיקר בגלל קשיי חיל האוויר ואבידותיו בצוותי אוויר ובמטוסים, ובייחוד ב"פנטומים". הרמטכ"ל הגיע למסקנה שעל צה"ל לבצע צליחת נגד, כדי להגדיל הסיכוי להשיג הפסקת אש בהקדם, ובדיונים על הצליחה חזר והדגיש לשר הביטחון ול"קבינט המלחמה" את הצורך בהפסקת אש. הדיונים חשפו חילוקי דעות במטכ"ל, וכן בין הרמטכ"ל לשר הביטחון. הקבינט סירב לכרוך את הצליחה, כמבצע צבאי, עם הסיכוי להפסקת אש. הידיעה על החצייה הצפויה של דיוויזיות

השריון המצריות התקבלה בהקלה: אם צה"ל יכריע את השריון המצרי בקרבות שריון בשריון בסיני, ישתפרו סיכויי צליחת הנגד. הקבינט קיבל, לפיכך, החלטת ביניים – להמתין לשריון המצרי שיתקוף.

לאחר הדיון בקבינט הודיעה הממשלה לארצות הברית על הסכמתה להפעלת ה"תרחיש" להפסקת אש במקום הימצאות הכוחות. בממשלה לא האמינו אמנם שהמערכה תיעצר ולו באחת מן החזיתות, ורצו לוודא בראש וראשונה תיאום עמדות עם ארצות הברית, כדי להמשיך לקבל תמיכה שלה, ובעיקר אספקה צבאית. אבל השיקולים התכסיסיים לא הובהרו בהנחיית ראש הממשלה לשגריר בווישינגטון, בה הדגישה דווקא את הקשיים הצבאיים. מזכיר המדינה קיסינג'ר קיבל את ההודעה היזומה מישראל כ"בקשה" הנובעת ממצוקה צבאית.

בשעות אחר הצהריים של 12 באוקטובר נודע שהעיראקים הפתיעו בגולן, ואחר כך התקדרה התמונה עוד: נדמה היה שכרית המועצות עלולה להגביר את מעורבותה. בחצות הלילה, בתשובה לשאלות הבהרה מארצות הברית, חזרה הממשלה על נכונותה להפסקת אש.

עד בוקר המחרת חלף המשבר בגולן, וכבר ב־11:30 הוברק לארצות הברית שהעיראקים הוכו בהתקפת נגד וכי מתחדשת ההתקדמות לעבר דמשק. הצלחה מקומית זאת לא היה בה כדי לשכך את הדאגה העמוקה שבה קיבל מזכיר המדינה של ארצות הברית את הודעתה החוזרת של הממשלה מ־12 בחודש בדבר נכונותה להפסקת אש. הוא אמר לשגריר דיניץ בערב, כי אסור להתחיל ב"תרחיש" המדיני בצל איום סובייטי, והועיד פגישה אתו לשעה מוקדמת בבוקר יום המחרת.

עד אז חשו השגריר שמחה דיניץ והנספח הצבאי אלוף מרדכי (מוטה) גור שהם נתקלים בקשיים ובעיכובים ביורוקרטיים בניסיונותיהם לזרז את משלוחי הנשק (קיסינג'ר עצמו התלונן באוזני דיניץ על "בירוקרטיה"). עדיין עסקו אז בחיפוש דרכים להעביר משלוחים במטוסים אזרחיים, ועוד לא הוסדרה חניית ביניים של מטוסי האספקה האמריקאיים באיים האזוריים. גם "פנטומים" במספר מוגדל טרם הועברו, כמובטח, מאירופה, אף כי לא נזקקו לחניית ביניים. אנשי הפנטגון גרסו שהכמויות המבוקשות על ידי ישראל הן מוגזמות, ובארץ הכירו בעקבות כך בצורך לתדרך את הנספחים הצבאיים האמריקאיים על היקף האבידות במטוסים ובטנקים.⁷¹

משהועמד קיסינג'ר על חומרת מצבה הצבאי של ישראל, לא ראה עוד מקום להיסוס. עד אז ציפתה ארצות הברית להצלחה מכרעת של ישראל, ולו בחזית הסורית, כדי לאזן את ההצלחות הראשונות של מצרים, אך עתה הלך והופר המאזן הבין־מעצמתי. ברית המועצות שיגרה רכבות אוויר למדינות ערב ואיימה להגביר

את מעורבותה. לעומת זאת, ארצות הברית עדיין לא קיימה את דברה לישראל על משלוחי האוויר. במגעים בליל 12-13 באוקטובר בין מזכיר המדינה לבין הבית הלבן ומזכיר ההגנה, הוחלט לשגר רכבת אוויר ללא דיחוי, ולאחר חצות הוזמן האלוף גור לפנטגון לעיבוד רשימת הפריטים וסדרי ההפעלה. בערך בשעה 01:00 (07:00 שעות ישראל) הודיע קיסנינג'ר לדיניץ: "הנשיא הורה על רכבת האוויר ועל משלוח עשרה 'פנטומים'. אתם – המשיכו ותקפו!". בשעה 09:25 יכול היה רב-אלוף (מיל.) צור להודיע למצפ"ה, שמטוסי "גלאקסי" (בעלי תפוסה של כ-100 טונות) ייצאו בו ביום.⁷²

לקראת הפגישה עם מזכיר המדינה קיבלו הנציגים הישראליים בארצות הברית הנחיות ששיקפו את התמורה במצב ובהערכתו: אין לנקוט יוזמה לשינויים בתסריט המדיני; בלחימה בגולן הושג "קלף למיקוח"; אין זה סביר שמצרים תסכים להפסקת אש; לצה"ל דרוש זמן למערכה במצרים.

בפגישה שנערכה בבוקר יום השבת, 13 באוקטובר, הציגו שר החוץ אבן והשגריר דיניץ בפני קיסנינג'ר את קשייה של ישראל. במהלך השיחה נודע מהבריטים שסאדאת אינו רוצה הפסקת אש בשעה זאת, ולכן הם לא יעלו הצעה בנושא זה במועצת הביטחון. בהמשך אותו הבוקר נועד הנשיא ניקסון עם קיסנינג'ר ושר ההגנה שליזינגר, והורה לזרז את הפעלת רכבת האוויר האמריקאית. הוא הבהיר לאנשי הממשל, כדבריו לאחר זמן, ש"אם נגזר לעשות זאת, נעשה זאת חזק, היטב ומהיר". כבר ב-15:30 (שעות וושינגטון) הודיע עוזרו הצבאי של קיסנינג'ר שמטוסי "גלאקסי" ממריאים (עד אז הוטסה אספקה רק במטוסי "אל על", כ-15 טיסות, הראשונות שבהן נחתו בארץ ב-11 באוקטובר).⁷³

הכרעת הממשל האמריקאי על רכבת אוויר מאסיבית במטוסי חיל האוויר של ארצות הברית נבעה, בעיקרו של דבר, מן ההחלטה להתייצב מול האתגר הסובייטי ולהגיב במשלוחים שיעלו בהיקפם ומשקלם על מה ששלחה ברית המועצות. האיזמים שהשמיעו הסובייטים ב-12 באוקטובר, והבנת הממשל למצוקתה של ישראל זירזו את ההכרעה. קיסנינג'ר כתב שהשיחה עם דיניץ בליל 12-13 באוקטובר הטילה את הממשל לאחד "העיוותים המכריעים" עם ברית המועצות, שהוביל להחלטה על "רכבת אוויר צבאית בכל הכוח" (all-out military airlift). ההחלטה נפלה גם על רקע ידיעות שהמצרים עומדים לתקוף, אך לפני שנודע שסאדאת דוחה את הפסקת האש המוצעת. למרות זאת, בעת שהמריאו המטוסים, אמר קיסנינג'ר לשגריר הבריטי קרומר, שהרכבת הופעלה עקב כישלון הניסיון להשיג הפסקת אש. נראה שניקסון וקיסנינג'ר היו נכונים להסתכן עתה אפילו בחרם נפט ערבי, וציפו שישראל תהפוך את הקערה על פיה.⁷⁴

בינתיים הוקל ב־13 באוקטובר המצב בחזיתות. מכת הנגד לעיראקים סילקה את האיום המידי ב"חזית השנייה", בעת שהכוחות בדרום נערכו למתקפה המצרית. ישראל דיווחה מיד לארצות הברית על הפגיעה בעיראקים ועל חידוש ההתקדמות לעבר דמשק, אך ביקשה ממנה לעכב את הירדנים. כאשר הזכיר שר החוץ אבא אבן את עיכובי האספקה עד אז והביע ציפייה שמעתה האספקה תהיה ממשית, אמר קיסינג'ר גלויות ש"מדיניות החוץ האמריקאית הייתה תלויה בכך שישראל תהיה במצב שתוכל לפעול צבאית לפי רצונה". כשהעיר אבן ש"העיכוב באספקה מנע מישראל פעולה כזאת, וכך סיכל את מדיניותה של ארצות הברית", הגיב קיסינג'ר שהעיכוב היה "מקרה ברור של חבלה".⁷⁵

ב־14 באוקטובר נשברו מתקפות המצרים, וכאשר ריכו המטכ"ל את המאמצים בחזית התעלה הרחוקה, יכול היה כבר לבטוח שהצפון יעמוד איתן, אפילו כאשר הסורים מרכזים שם כוחות עם חילות משלוח. באותו הערב נחת מטוס תובלה אמריקאי ראשון – אות מעודד ליתר איזון במעורבות המעצמות ופתיחת סיכוי להקלה לוגיסטית על צה"ל. "כאשר שמעתי שהמטוס נחת בלוד, בכיתי בפעם הראשונה מאז תחילת המלחמה..." כתבה גולדה מאיר.⁷⁶

בגולן נע בינתיים הכוח הירדני משייח' מסכין לנוא, ובפיקוד הצפון העריכו שיתקדם עד נחל רוקאד. עתה הצטברו בגולן כוחות משלוש מדינות ערביות. למעשה, כבר עם הופעת הכוחות העיראקיים, ב־12 באוקטובר, חלה התפנית במערכה. להופעתם שם ולקרבות שניהלו עם צה"ל ב־12 וב־13 באוקטובר נודעה משמעות אופרטיבית ככרת משקל, שפן הם הופיעו בחזית הלחימה ברגע קריטי, בו נמצאו הכוחות הסוריים על סף התמוטטות, לפחות בגזרת הלחימה הצפונית. הופעת כוחות עיראקיים גדולים – עייפים אמנם מהמסע הארוך מעיראק, אך רעננים בהשוואה לכוחות צה"ל שמאחוריהם שבעה ימי לחימה – הביאה לשינוי של ממש ביחסי הכוחות לרעת צה"ל. תנופת המתקפה שלו נבלמה והסורים הצליחו לייצב את הקווים שלהם, להתארגן מחדש ולהיערך במערכים חפורים ומבוצרים היטב להגנת בירתם. חיל האוויר הסורי איבד עד אז כ־100 מטוסים ו־70 מסוקים. נראה היה שתקיפות עתידיות שלו על כוחות הקרקע של צה"ל יהיו מוגבלות מאוד, וכי הוא ירכז מעתה את פעילותו בסיורים ובהגנת שדות התעופה. נודע שהסורים מארגנים מחדש ומעבים את מערך ההגנה האווירית שנפגע חלקית, ובכלל זה קידום סוללות אס־אי־6.

הצי הסורי איבד עד אז כשני שלישים מכוחו (שישה־שבעה סטיליים מתוך תשעה). הושגו תוצאות טובות בהתקפת מטרות חוף, ובעיקר נפגעו מתקני נפט. הסורים חששו מאוד לאבטחת השיט, המביא אספקה צבאית ואזרחית.

לפי ההערכה, חשו הסורים שבעזרת הציוד שהגיע מברית המועצות והתגבורת העיראקית והירדנית, הם יוכלו להמשיך בלחימה ולעמוד בפני הכוחות המצומצמים של פיקוד הצפון. במצב זה, מגמת המטכ"ל הייתה שלא להניח לצבאות האויב להתגבר ולהתכונן, אלא להקדים ולתקוף, אף כי מספר הטנקים בפיקוד הצפון ירד מ־300. ההערכה הייתה שאם חזית הדרום תהיה איתנה עד כדי כך שצה"ל יוכל לרכז מאמץ בגולן, יתקוף הפיקוד את הדיוויזיה העיראקית כדי לחסל את יחידותיה המוכות לפני שתגיע התגבורת. על הפיקוד הוטל גם לתכנן את כיבוש מוצבי החרמון, ונמסר לו שלצורך זה תועבר לצפון מפקדת קצין חי"ר וצנחנים ראשי וכי יוקצו לו אחת או שתי חטיבות צנחנים, וכן מסוקים.

בקד"ם, שנערך ב־15 באוקטובר בכוקר, יוחסה החשיבות העיקרית למצב בחזית התעלה, שבה התכוננו כוחות צה"ל בקדחתנות לצליחה, תוך חשש שהם עלולים להיתקף שוב. סיכום המודיעין אמר:

- במתקפה ב־14 באוקטובר השתתפו כל העוצבות המצריות. יש בסיני 830 טנקים מצריים כשירים (מאז 6 באוקטובר זיהו המפענחים 370 טנקים שרופים).
- אין עדיין סיכום אבידות החי"ר של המצרים (הרמטכ"ל החשיב מאוד את ההערכה על אבידות ביחידות רגליות ושיבושן, בגלל האיום של נשק הנ"ט).
- הכוחות שנותרו ממערב לתעלה, לרבות בפורט סעיד ובדרום מצרים, מונים כ־700 טנקים – כ־190 מהם בקרבת התעלה: דיוויזיית השריון המוקטנת 4, עם כ־125 טנקים; הדיוויזיה הממוכנת המוקטנת 23, עם כ־62 טנקים בשתי חטיבות ממוכנות.
- שתי חטיבות שריון, מלוב ומאלג'יריה, נמצאות בדרך לקהיר. מועד בואן אינו ידוע (החטיבה האלג'ירית הגיעה כנראה לא לפני 19–20 באוקטובר).
- ממזרח לתעלה מצויות 12 סוללות אס־איי־2, ארבע סוללות אס־איי־3 ושש סוללות אס־איי־6 – שלוש מהן בציר גידי ושלוש בציר מיתלה. ממערב לתעלה יש כ־40 סוללות (בדיעבד נודע שחצו 14 סוללות בסך הכל).
- חיל האוויר המצרי איבד עד אז 170 מטוסים, לרבות מטוסי תובלה ומסוקים (בדיעבד הוברר שאיבד 145 מטוסים). להערכת מחלקת המודיעין של חיל אוויר, אבידות אלו לא גרעו באופן ממשי מכוחו, אך גרמו לכך שהוא לא יוכל להפריע ממשית לכוחות צה"ל.
- בהתקפותיו השמיד חיל הים ארבעה סטי"לים מתוך 12, והצי המצרי הוצא במידת מה משיווי משקל. התחבורה הימית למצרים מתנהלת לאורך החוף מלוב. כוחות צה"ל שולטים במפרץ סואץ, ומדרום לשרם א־שיח', המצרים נזהרים מעימות עם סיווינו, לאחר פעילות חיל הים.

הערות לשער החמישי

- 1 ארכיון המחלקה להיסטוריה (הרמטכ"ל אמר לאלוף הפיקוד ב-12 באוקטובר בשעה 00:10, שיש לפיקוד עוד יום "שלם" להכריע את הסורים "מחר"). השוו: דדו, כרך ב', עמ' 164.
- 2 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אלוף הפיקוד אמר לרמטכ"ל, בליל 10-11 באוקטובר, שמגמת אוגדה 36 היא סעסע. פקודת המבצע המטכ"לית חזרה על נוסח פקודת מבצע מספר 6 של הפיקוד. רפאל איתן אמר לאחר זמן, שהיה רקע פסיכולוגי להימנעות מהגדרה שרירותית של יעדים: ריבוי אבידות ואי-הוודאות לגבי העומק שיושג בהבקעה (שם).
- 3 שם. לפי הדוקטרינה הסובייטית במקורה, היו דיוויזיות השריון עוברות דרך דיוויזיות החי"ר מיד אחרי השגת יעדיהן, ברצף אופרטיבי ולפני ייצוב "ראש גשר". ראל בר-לב חזר ואמר גם למחרת היום במטכ"ל, שהמצרים היו אמורים להשלים את שלב הצליחה וביסוס ראשי הגשר בשישה ימים (שם).
- 4 שם. מספרה של חטיבה ממוכנת 21 שונה זמן קצר לפני המלחמה, ובדוחות מודיעין עדיין כונתה במספרה הקודם – 15.
- 5 בר, עמ' 93.
- 6 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אלוף הפיקוד מסר התראה לאוגדה ב-12:00, אך נענה ש"כוח נתי' עוד לא מגיע". ב-12:41 הוא הורה לפעול, בלי לחכות (שם).
- 7 לפי מחקר על חיל המשלוח העיראקי, הגיעה חטיבה 12 לפקיע, מדרום לצנמין, כבר ב-11 באוקטובר בבוקר (צבא עיראק, עמ' 110). לפי הנאמר במחקר, מפקד דיוויזיה 9 הסורית הטיל על החטיבה העיראקית לפעול כבר בליל 11-12 בחודש, אך מאוחר יותר קובע המחקר שפקודת הסורים לחטיבה לפעול ניתנה ב-12 באוקטובר ב-14:30 (שם, עמ' 112). נראה, אפוא, שאין לקבל את בוקר ה-11 באוקטובר כמועד הגעתה של חטיבה 12 לחזית. ייתכן שהתאריך "הוקדם" במגמה להדגיש את מהירות ההתערבות העיראקית.
- 8 השגריר שמחה דיניץ העיר להנרי קסינג'ר שחסיין מבקש "מלחמה עם כל הנוחיות". לאחר זמן כתב קסינג'ר שבקשת "ביטוח" כמו זאת של הירדנים תיתכן רק במזרח התיכון (קסינג'ר ב', עמ' 506); ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 9 שם; במקורות אין אָזכור לביקור דיין באוגדה 36. לעומת זאת ראו: רפול, חייל, עמ' 138-137. זה היה ביקורו הראשון של שר הביטחון באוגדה.
- 10 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 11 שם; במחקר ערבי נאמר על אוגדה 146 שהייתה אמורה לפרוץ לעבר כביש צנמין-דמשק. המחקר שיבח את דיוויזיית חי"ר 5 הסורית, וטען כי בעמידתה העקשנית בלמה את האוגדה (צבא עיראק, עמ' 102-104, 220-221).
- 12 רפול, חייל, עמ' 139.
- 13 שר הביטחון רצה שיירו על שדה התעופה אל-מזה. בליל 12-13 באוקטובר שוב ניתן אישור להפגיו (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 14 הנחיות סותרות ניתנו לאוגדה 36: שר הביטחון דחק להתקדם לסעסע, אולם אלוף הפיקוד הזהיר את האוגדה מהתקדמות לציר "אמריקה" (שם).
- 15 שם. בדוחות אחרים צוינו הטנקים כ"צנטוריונים", ולכן היו מי שהסיקו כי הכוח היה ירדני (שם).

- 16 מטוסי חיל האוויר תקפו בשוגג גם את חטיבה 679 (שם).
- 17 פרטים על היתקלות חטיבה 205 בכוח העיראקי – שם; על העברת חטיבה 205 לפיקודה של אוגדה 210 ועל הכניסה לקרב – ראו: פלד, עמ' 177-179; חוקר ערבי טוען שהכוח הישראלי נטש 20 טנקים (צבא עיראק, עמ' 125). במהלך ההיתקלות "אָבד" הכוח העיראקי וסטה לעבר תל בוק, ועקב כך נעצר להתארגן (שם, עמ' 126).
- 18 רפול, חייל, עמ' 139.
- 19 צבא עיראק, עמ' 111, 127, 184, 187; חטיבה ממוכנת 8 הגיעה לחזית בלי גרוד הטנקים שלה. פלוגותיו של הגרוד הגיעו על מובילים ב-15-16 באוקטובר (שם, עמ' 187-188). על ההיסע של חטיבה 8, על כניסתה למערכה בלי גרוד הטנקים שלה ועל היערכותה להגנה – שם, עמ' 183-185; פרטים על התכנון והתיאום הסורי-עיראקי – שם, עמ' 110-111; על קשיי התמצאות בשטח – שם, עמ' 126, 130.
- 20 ארכיון המחלקה להיסטוריה; "במחנה", 6 באוקטובר 1981, עמ' 18. מלכתחילה תוכננה פשיטה מוטסת על התעבורה הסורית בציר חומס-דמשק. משהוחלט לפשוט על ההיסע העיראקי, תכננו לפעול בג'יפי תול"ר, אבל אז התעורר ספק שמא מסוק לא יוכל ליטול שני ג'יפים. לבסוף פשטו רגלית בלי תול"רים, אולם מהפשיטה הסיקו שמוטב היה לבצע את האמנעה בכוח רכוב (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 21 שם; משה בר-כוכבא, "המערכה נגד העיראקים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 259-258 (להלן: בר-כוכבא, המערכה נגד העיראקים), עמ' 4-5; סא"ל אבי-שי (עורך), "חיל המשלוח העיראקי", שם, שם (להלן: אבי-שי, חיל המשלוח העיראקי), עמ' 14; חוקר ערבי טוען, שב-13 באוקטובר ערכו העיראקים התקפת נגד וכבשו מחדש את כפר נסג (צבא עיראק, עמ' 141-143). נראה שמדובר בתיאור מוטעה של מה שאירע לאחר חשכה ב-12 באוקטובר: חטיבה 679 פינתה את כפר נסג' כדי להיערך מדרום-מזרח לתל שער.
- 22 ארכיון המחלקה להיסטוריה; הרמטכ"ל קיבל מידע ראשון על התערבות חיל המשלוח מעיראק כנראה בשעה 16:42, ועודכן שוב בשעה 21:30 בערך (השוו: דדו, כרך ב', עמ' 193-194); הרמטכ"ל שוחח עם אלוף חופי וביקשו לפעול נגד העיראקים ב-13 באוקטובר בשעה 01:30 (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 23 שם; צבא עיראק, עמ' 151, 193.
- 24 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סגן הרמטכ"ל וראש אמ"ן סברו שהירי אינו רצוי. לדברי האלוף טל, הוא התנגד לירי על אל-מזה אחרי שקיבל מידע מראש אמ"ן, לפיו טייסים ישראלים שבויים מוחזקים שם; בראון טוען שניתן אישור מדיני להפגזה, אלא שאלוף הפיקוד שכנע את הרמטכ"ל שלא לירות (בראון, עמ' 183).
- 25 ארכיון המחלקה להיסטוריה. מרשם נשק נ"ט במוצבי ח'אן ארנבה – ראו: מערכות, 277-276, עמ' 48.
- 26 דברי תא"ל (דאז) אורי אור – ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 27 אלוף לנר ואל"ם בר-מסדה אמרו שהמידע על העיראקים לא הועבר לאוגדה 210. לעומת זאת, כבר ב-12 באוקטובר בבוקר הודיעה ישראל לארצות הברית על כניסתם הצפויה של העיראקים, ואחר הצהריים של אותו יום דיווחו לה על עוצמת הכוח העיראקי שנכנס לפעולה. המידע נזכר גם בדיוני הממשלה (שם); אלוף אלי זעירא, ראש אמ"ן במלחמה, בדבריו הקצרים על פעולת המודיעין במהלכה, אינו מזכיר את אי-ידיוע הפיקוד והאוגדה על הכניסה הצפויה של העיראקים למערכה (זעירא, עמ' 166).
- 28 ארכיון המחלקה להיסטוריה; השוו: דדו, כרך ב', עמ' 194, 198-199, 208, 212, 222. שר הביטחון התרשם, שהפיקוד הבכיר עייף ולא תוקפני דיו (דיין, עמ' 637). דבריו על אלוף חופי – שם, עמ' 619. בספרו מסיים דיין את תיאור המערכה בצפון בפעולות ה-13-14 באוקטובר וחוזר לפעולות בחזית זו רק לתיאור כיבוש החרמון (שם, עמ' 637, 661-662).

- 29 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 30 במחקר ערבי צוינו גורמים שמנעו את התמוטטות צבא סוריה אחרי ההבקעה: עמידתן הנחושה של דיוויזיות החי"ר הסוריות; התקפת הנגד של חטיבת הטנקים העיראקית ה-12; מערך הטק"א הסורי; תנאי השטח הקשים לאורך ציר קונייטרה-סעע-דמשק (צבא עיראק, עמ' 220-221).
- 31 מספר הטנקים באוגדות הגיע לכ-550: "כוח קלמן" – כ-80; אוגדה 162 – כ-160 טנקים; אוגדה 143 – כ-170 טנקים; אוגדה 252 – כ-140 טנקים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 32 שם; אבירי הלב, עמ' 25.
- 33 לפי ארן, עמ' 136, היה זה הביקור הראשון של מפקד בכיר בגזרתו.
- 34 מג"ד 100 היה סא"ל אהוד ברק, שבפרוץ המלחמה מיהר לשוב מארצות הברית. אחד המ"פים (לימים אלוף) היה משה עברי (סוקניק). ראו: בן כספית ואילן כפיר, ברק – חייל מספר 1, תל אביב, 1998 (להלן: ברק), עמ' 135-138.
- 35 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אבירי הלב, עמ' 47, 63.
- 36 ארכיון המחלקה להיסטוריה; לפי אורי דן, ראש הגשר, תל אביב, 1975 (להלן: דן), עמ' 115, נפגעו 48 איש.
- 37 ארכיון המחלקה להיסטוריה; מספר הטנקים – לפי רס"ן דורון אברוצקי, "קרב ה-14 באוקטובר בגזרת ואדי מבעוק", מערכות, 266, עמ' 24.
- 38 ארכיון המחלקה להיסטוריה; לפי מקורות מצריים, נהרג מפקד גדוד הטנקים מחטיבה 25 ונפגעו שבעה מהטנקים שלו. ראו: סא"ל יוסף, סא"ל אילן וסא"ל יוסף, "הקרב ליד הטריז" (להלן: חטיבה 25), מערכות, 289-290, עמ' 80.
- 39 להערכת סא"ל בנדמן, היו כ-10 אחוזים מהטנקים המצריים בלתי שמישים בפרוץ המלחמה. פענוח תצלומי אוויר אחרי המלחמה גילה טנקים נוספים על אלה שנמנו במהלכה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 40 שם; השוו: דדו, כרך ב', עמ' 170-172, 177, 182; אלוף פיקוד הדרום הציע, ב-11 באוקטובר בערב, לצלוח בליל המחרת בדוורסואר ומצפון לקנטרה, בג'סר אל-חרש, (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 41 שם; על הדינאמיקה במטכ"ל (וכן אצל ראש הממשלה) ב-12 באוקטובר ראו גם: סא"ל שמעון גולן, 12.10.73 – עמדות הרמטכ"ל והדרג המדיני: צליחת התעלה, הצורך בהפסקת אש והדרך להשיגה" (להלן: גולן, 12.10), מערכות, 327, עמ' 2-11.
- 42 שם, עמ' 5; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 43 גולן, 12.10, עמ' 6-7; ארכיון המחלקה להיסטוריה; ברטוב מצניע את לחצו של הרמטכ"ל ב-12 באוקטובר להשיג הפסקת אש קרובה (ראו: דדו, כרך ב', עמ' 180-181, 187-188).
- 44 ארכיון המחלקה להיסטוריה; גולן; מדיני-צבאי, עמ' 14.
- 45 ארכיון המחלקה להיסטוריה; גולן, 12.10, עמ' 7-8; גם בושינגטון עמדו על התכונה לקראת התקפה בצבא מצרים, אולם הנרי קיסינג'ר עצמו לא האמין שהמצרים יגיחו אל מחוץ למטריית הטילים (קיסינג'ר ב', עמ' 511, 516).
- 46 ארכיון המחלקה להיסטוריה; קיסינג'ר ב', עמ' 504.
- 47 מברק זה הודיע שמוסס ימריאו אחר הצהריים וכי ישוגרו 15-20 מטוסים ליום. הובעה הערכה, לפיה לחצה ארצות הברית על ישראל להסכים להפסקת אש, בין השאר כדי להימנע מהצורך לפתוח באספקה אווירית מסיבית (קורדובה, ארצות הברית, עמ' 68).
- לוקסינג'ר עצמו ראה את הטענה כלפיו כהשמצה. בישראל לא חשו שהממשל מונע סיוע לוגיסטי כדרך ללחוץ להסכמה להפסקת אש ונטו להבין את הקשיים הלוגיסטיים של ארצות הברית (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 48 שם; גולן, 12.10, עמ' 8-11; בליל 11-12 באוקטובר גרסה ראש הממשלה, שאי-הסכמת

- באוקטובר להתבצר הגנתית בראשי הגשר, ולמחרת שינה דעתו בגלל המצב בסוריה (אל"ם אברהם איילון, "סאדאת – מלחמה ושלוש", מפקדת קצין חינוך ראשי, דפי הסבר למפקד, ספטמבר 1979, עמ' 60-61); מחקר ירדני טוען שהסורים וברז'נייב תבעו מהמצרים לתקוף, אלא שהפיקוד המצרי סירב להפסיק את "העצירה האופרטיבית" (אדרוז, עמ' 516-517); לפי דוח מ'9-10 באוקטובר, הודאגו המצרים פן לא יחזיקו הסורים מעמד יותר מעוד יום-יומיים. הרמטכ"ל וראש אמ"ן סברו שהמצרים יתקפו כדי לסייע לסורים (ארכיון המחלקה להיסטוריה); גם קיסניג'ר גרס בזיכרונותיו שסאדאת תקף כדי לסייע לסורים (קיסניג'ר ב', עמ' 522); לפי הייכל, שגריר בריטניה מסר לסאדאת כי ישראל כבר "אולצה להסכים" (קורדובה, ארצות הברית, עמ' 77); לפי המקורות המצריים העריך שמואל בר, שסאדאת חשש מהפסקת אש קרובה וכי רצה לנצל את ריתוקו של צה"ל בגולן כדי להוסיף הישג טריטוריאלי משלו, לפני שתיכפה הפסקת אש (בר, עמ' 57-58). ארכיון המחלקה להיסטוריה. הגרסה הרשמית של מצרים טענה שמטרות המתקפה היו מוגבלות יותר: לשלול מצה"ל את השימוש בכביש הרוחב (בר, עמ' 56).
- 58 שמישי, עמ' 42-46.
- 59 ארכיון המחלקה להיסטוריה; בהמשך הבוקר התרשמו בפיקוד, כאילו מפקד אוגדה 143 תוקף, בניגוד לכוונה "למשוך" את המצרים פנימה (שם).
- 60 על פעולות האוגדה ב-14 באוקטובר ראו: שרון, לוחם, עמ' 310.
- 61 שאזלי, עמ' 176, 183; על הביקורת המצרית – ראו: בר, עמ' 54-59; כן ראו: אל"ם א' איילון, "יום ה-14 באוקטובר 1973 – מדוע נמחק מן ההיסטוריה בספר זיכרונותיו של סאדאת?", מערכות, 266, עמ' 9-10.
- 62 ארכיון המחלקה להיסטוריה. דברי רא"ל בר-לב – ראו: דדו, כרך ב', עמ' 220-221; דברי הרמטכ"ל – ראו: שם, עמ' 223.
- 63 ארכיון המחלקה להיסטוריה; המטוסים תקפו את עיון מוסא ב'11, ב'12 וב'14 באוקטובר, ואת ראס מסלה ב'13 וב'14 בו.
- 64 שם. הרמטכ"ל הנחה "שלא לשחוק את חיל האוויר ללא הכרח".
- 65 נציג אמ"ן הציג ב'12 באוקטובר בבוקר הערכה של האמריקאים, לפיה צפויה מעורבות של הסובייטים אם ישראל תעשה מאמץ "מרוכז" לאמנע את רכבת האוויר ותפגע במטוסים באוויר ועל הקרקע (שם).
- 66 צבא עיראק, עמ' 129.
- 67 במחקר על צבא עיראק לא הוזכרה תקיפת הסוללה. עם זאת צוין, שהופלו בסך הכל שמונה מטוסי "הנטר" של הכנף, ועוד שבעה נפגעו קשה, אך חזרו לבסיס (צבא עיראק, עמ' 235).
- 68 האוניה שהוטבעה הייתה "איליה מיצ'ניקוב" (איסראליאן, עמ' 68); ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 69 אלדר, עמ' 485-488.
- 70 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על הבירורים והעיכובים בממשל – ראו: ניקסון, עמ' 924; קיסניג'ר ב', עמ' 496, 501-502; הערכתו המסכמת של מזכיר המדינה – ראו: שם, עמ' 515; על הקצב האיטי של משלוח ה"פנטומים" משיקול מדיני – ראו: דאוטי, עמ' 263.
- 71 על הדיון של קיסניג'ר עם דיניץ בליל 12-13 באוקטובר, שבמהלכו החליט לשגר משלוחים גם במטוסי חיל האוויר האמריקאי – ראו: קיסניג'ר ב', עמ' 512-513; על מתן התימוכין של הנשיא ניקסון – ראו: ניקסון, עמ' 926-927.
- 72 דברי ניקסון – בראיון עם דויד פרוסט ("דיעות אחרונות", 24 בפברואר 1979, עמ' 12); בזיכרונותיו כתב ניקסון: "ממילא 'נחטוף' על משלוח שלושה מטוסים כאילו שלחנו שלושים" (ניקסון, עמ' 927); קיסניג'ר כתב "שלוש מאות" (קיסניג'ר ב', עמ' 515); על

- המגעים עם מזכיר המדינה ב־13 באוקטובר – ראו גם: אבן, עמ' 516-517; קיסינג'ר התרשם שאבן לא עודכן בפרטים (קיסינג'ר ב', עמ' 513); על האספקה במטוסי "אל על" – ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 74 הדברים על הרכבת האווירית כתגובה על האתגר הסובייטי – ראו: קיסינג'ר ב', עמ' 498-499; על ההשפעה המזרזת של האיומים הסובייטיים – ראו: שם, עמ' 512. הדברים לשגריר בריטניה על הזיקה בין הרכבת האווירית לכישלון הפסקת האש – ראו: שם, עמ' 520; השוו: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 61-67; דאוטי, עמ' 249, 251.
- 75 אחרי המלחמה התרעם קיסינג'ר על ה"השמצה", כאילו עיכבה ארצות הברית את הרכבת האווירית כדי ללחוץ על ישראל (קיסינג'ר ב', עמ' 501, 515), אך הכיר בעיכובים שנגרמו לדבריו מצד משרד ההגנה ומשרד התחבורה (שם, עמ' 501-502).
- 76 גולדה מאיר, חי, ירושלים ותל אביב, 1975 (להלן: מאיר), עמ' 313.
- 77 בליל 9-10 באוקטובר הוחלט במטכ"ל שלא לפרסם מספרי אבידות לפני יום א', 14 בחודש (11 באוקטובר, היה א' של סוכות) (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 78 ב־13 באוקטובר בערב דיווח ראש אג"א, אלוף נחמיה קין, על הסיכוי לקבל תחמושת לטנקים במטוסים הראשונים: עד אז הגיעו 8,000 פגזים (במטוסים ישראלים), ואילו שלושה מטוסי "גאלאקסי" אמורים היו להביא עוד כ־7,000 פגזים. ב־15 באוקטובר בערב דיווח אלוף קין לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת על מחסור קריטי בתחמושת טנקים ועל מחסור "קריטי ביותר" בתחמושת ארטילרית 155 מ"מ (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 79 שם; הרמטכ"ל ציפה ל"דיווידנדים" מהצליחה, אם תגרום להתמוטטות הצבא המצרי. על הדיון בממשלה – ראו גם: גולן, מטרות, עמ' 114-115.

שער שישי

**צליחת התעלה וייצוב הטריז בגולן -
18-15 באוקטובר**

פרק י"ח

לקראת מבצע "אבירי לב"

"ארץ גושן"

צליחת התעלה והפריצה מראש הגשר הביאו את צה"ל למרחב שגבולו הצפוני היה תעלת המים המתוקים מן הדלתה לאסמעאיליה, וכדרום הגיע עד מצוקי ג'בל עתקה ועד עדביה לחוף מפרץ סואץ. מרחב זה זכה, במהלך המלחמה ואחריה, לכינויים "ארץ גושן", ו"אפריקה".

שדה המערכה ממערב לתעלה היה שונה לחלוטין מזה שבגדה המזרחית שלה. בקרבת התעלה והאגמים ציפה לצולחים מערבה שדה קרב סגור ומשופע במכשולים ובשטחים בנויים. ככל שהתרחקו מהתעלה ומהאגמים מערבה, הלך שדה המערכה ונפתח לתנועה ולתמרון בכל הכיוונים.

המרחב המדובר כולל שלוש רצועות רוחב, מן התעלה והאגמים מערבה:

- החיץ החקלאי, המשתרע לאורך השלוחה של תעלת המים המתוקים, הנמשכת מאסמעאיליה דרומה, עד סואץ.
- אזור המחנות שהקימו הבריטים במישור הפתוח, הצמוד לחיץ החקלאי ממערב.
- העורף המדברי הפתוח, ממערב לאזור המחנות, אזור שמצפון הוא מישורי, במרכז גבעי ובדרום הררי.

החיץ החקלאי הוא שטח מיושב ומעובד, המושקה מתעלת המים המתוקים ומשלוחותיה. השטח סגור, משופע כולו צמחייה ומשובץ חלקות שדה קטנות ותעלות, המסתעפות מתעלת המים המתוקים הזורמת בפאתו המערבית של החיץ. השטח קשה למעבר שריון ונוח ללוחמת נ"ט של חי"ר. כביש התעלה (ציר "טסט") עובר לאורך התעלה ושפת האגמים, וכביש צר (ציר "מסכה") צמוד לתעלת המים המתוקים ממזרח.

אזור המחנות משתרע משני עברי "כביש האמנה" (ציר "חבית"), החוצה את המישור הפתוח, במרחק של כשמונה ק"מ מהתעלה וכשלושה עד חמישה ק"מ

מחופי האגמים. המחנות משתרעים מפאיד ומשרדה התעופה שלה ("סנסון") עד העיר סואץ. ליד רכס ג'ניפה מתכווץ אזור המחנות בין החיץ החקלאי ובין מצוקי הרכס, והוא מתרחב שוב ככל שמדרימים אל מפרץ סואץ.

העיר סואץ עצמה היא הגדולה בערי התעלה, ובה מרכזי מסחר ורבעים מודרניים, לצד שכונות עוני ואזור תעשייה נרחב, הכולל בית זיקוק גדול ומפעל פטרוכימי שהופעל חלקית. אוכלוסיית העיר, רובה ככולה, נפגעה מסגירת התעלה במלחמת ששת הימים ובמלחמת ההתשה, ונטשה אותה. פעילות צבאית באזור כרוכה בלחימה בשטח בנוי, במרחבי המחנות והמתקנים, ובכיבוש העיר סואץ.

העורף המדברי משתרע מאזור המחנות בכעין משולש שקודקודו במבואות קהיר, ותחומו הצפוני הוא תעלת המים המתוקים, הקרויה גם "תעלת הספנות", הנמשכת מהדלתה לאסמעאיליה (להלן החיץ הצפוני).

מן החיץ הצפוני עד פאיד משתרע מישור מדברי, ומדרום נמשכים רכסי ג'ניפה, בכיוון כללי מצפון-מערב לדרום-מזרח. בגזרת העורף המדברי שבה פעל "צה"ל, עוברת דרך רוחב סלולה בחלקה (ציר "ודאות"), מן החיץ הצפוני עד כביש קהיר-סואץ, המגיע למסעף שממזרח לג'בל עויבר.

הרכסים המבותרים מסתיימים במצוק בשפתם המזרחית, והעבירות בהם מוגבלת, אך המעבר מצפון לדרום וממערב למזרח אפשרי באפיקי הנחלים הרחבים החוצים את הרכסים. ברכסים אלה הוכשרה רשת של דרכי עפר, כדי לשרת את מערכת סוללות הטק"א המצריות.

העורף המדברי נתחם מדרום לכביש סואץ-קהיר ברכסים תלולים ומצוקיים, וכולט בהם ג'בל עתקה, שבמרומיו הוצבו מתקנים אלקטרוניים. ההר נעדר ציר גישה קרקעי.

רשת סוללות טק"א נפרסה בכל אזור התעלה, במערך שנועד לחיפוי הרדי על האגפים והעומק.

דרכי האורך, היוצאות מאזור התעלה מערבה, מתנקזות מרביתן לקהיר. מגזרת הצליחה, מצפון לאגם המר, יוצאים שני כבישים מערבה: מסרפאום – ציר "ורדית", ומדוורסואר – ציר "סקרנות".

בחיץ החקלאי חוצות דרכי אורך מקומיות, ובהן גישות, גשרים ודרכים לרק"ם, שהכשירו המצרים לקראת המלחמה. במוצאי החיץ מערבה ובצמתי "כביש האמנה" הקימו המצרים מערכי הגנה מוכנים לתפיסה על ידי כוחות תגבורת:

- על ציר "ורדית" – שטחי "אורחה" ו"גשירה".
- בדרך "חיפה", היוצאת ממחנות אבו סולטאן – שטח "ערל".
- על ציר "סקרנות" – שטחי "אורי" ו"צח".

- מצפון לגזרת הצליחה וממזרח לה מוליכים לקהיר צירי האורך העיקריים האלה:
- "כביש המדבר", היוצא מאסמעאיליה וחוצה את תעלת המים המתוקים בנפישה – ציר "ארזל".
 - דרכים מפאיד ופנרה – צירי "עובדה" ו"ויטמין".
 - "הכביש הקצר" מג'ניפה לקהיר – ציר "עשור".
 - דרך לאורך מסילת הברזל מסואץ לקהיר – ציר "ראי".
 - כביש סואץ-קהיר – ציר "סרג".
 - דרך מעבדיה העוברת בוואדי חגול – ציר "הברחה".

הכוח המצרי בשתי הגדות

לאחר מתקפת השריון המצרית ב־14 באוקטובר, שהסתיימה באוכדן טנקים מצריים רבים, נותרו למצרים, לפי הערכות שונות, כ־800 או אף פחות מכך בסיני, ובגזרת הצליחה עצמה – כ־200 טנקים בדיוויזיית השריון 21 ובדיוויזיית החי"ר 16 יחד (ועוד כ־140 טנקים פגועים). ההערכה דיברה על אפשרות שיגיעו לגזרה כוחות תגבורת, ובעיקר מהארמיה השלישית.¹

מ־15 באוקטובר בבוקר צומצמה הפעילות ההתקפית של המצרים למאמצים מקומיים, ומרבית כוחותיהם עברו למגננה: התבצרו, הניחו חגורות מוקשים ודיפנו עמדות רק"ם. עוצבות הדרג האופרטיבי השני, שלא חצו את התעלה עד 14 באוקטובר, נשארו ממערב לה, וסוללות טק"א הוחזרו לגדה המערבית מליל 15-16 בחודש.

הגדה המערבית דולדלה כדי מחצית הטנקים שלה, אחרי קידום עוצבות השריון למתקפה המצרית. ב־12 באוקטובר החזיקו בה המצרים כ־450 טנקים, ולאחר המתקפה נותרו שם 225 טנקים בלבד.

בגזרת הארמיה השנייה חנתה הדיוויזיה הממוכנת המוקטנת 23 (חטיבת הטנקים 24 שלה פעלה מתחילת המלחמה ת"פ דיוויזיית חי"ר 2 בגזרת פירדאן). ייתכן שאחת מחטיבותיה, חטיבה ממוכנת 116, הועברה אל מדרום לחיץ והוצבה במישור רידן אל-חמה, כאשר דיוויזיה משוריינת 21 יצאה לחצות את התעלה לסיני.

בגזרת הארמיה השלישית חנו דיוויזיה משוריינת 4 (פחות חטיבת טנקים 3 שהייתה בסיני), שנפרסה באזור שמתחנת ג'פרא ומזרחה (מצפון לג'בל עויבד); חטיבת חי"ר פלסטינית וגדוד מכוויית שהיו באזור פאיד-ג'ניפה, וחטיבה ממוכנת 113 (מדיוויזיה ממוכנת 6) חנתה בכיר עדיב, במוצא ואדי חגול. בקהיר ובמבואותיה נותרו חטיבת טנקים של משמר הרפובליקה ועוד שניים

או שלושה גדודי טנקים של בית הספר לשריון, שנפרסו לאבטחת יעדים חיוניים למשטר. חטיבת הטנקים העצמאית 35 (שכללה רק גדוד אחד של 31 טנקי טי-34) קודמה כ-35 ק"מ מזרחה, בכביש הצפוני לסואץ. במחנה אינשאץ חנו שלוש חטיבות צנחנים, וכן נותר בעיר אגד (מג'מועה) קומנדו מוגבר. חטיבות הדיוויזיה הממוכנת 3, זו מריכוזי הקבע שלהן – החטיבה הממוכנת 10 הועברה לארמיה 2 ואוכנה בתל סביטה, אך מקום הריכוז של חטיבה ממוכנת 114 לא אוכן עד סוף המלחמה. כמו כן, לא נודע מקומה של חטיבת הטנקים העצמאית 45 (אחרי המלחמה התברר שהחטיבה הייתה בשלבי הקמה, ועדיין לא צוידה בטנקים).

לפי ההערכה, עמדו כוחות מקהיר לתפוס קו עצירה במרחב שבין תחנת רוביקי במסילת הרכבת סואץ-קהיר ובין אינשאץ, על כביש הדלתה לאסמעאיליה. כן ציפו להופעת יחידות מקהיר בעומק גזרת הצליחה.

פקודת המבצע הפיקודית

בליל 13-14 באוקטובר עמד פיקוד הדרום לזמן את קבוצת הפקודות למחרת בבוקר, בשעה 05:00. כשהתקבלו ידיעות על מתקפת השריון המצרית, נדחתה קבוצת הפקודות וכונסה לבסוף בשעה 22:40. עיקרי פקודת המבצע הפיקודית הגדירו את הכוונה בקווים אלה:

- הפיקוד יצלח בשתי אוגדות בדרורסואר, ישתלט על המרחב שבין החיץ הצפוני לג'בל עתקה, המגיע מערבה עד ג'בל עויבד, ישמיד את כוחות האויב במרחב ויכבוש את העיר סואץ (רוחב הגזרה כ-70 ק"מ, והעומק מהתעלה מערבה כ-20 ק"מ בצפון ו-50 ק"מ בדרום).
- הכוחות ייכוננו לפרוץ לעבר קהיר.
- הפיקוד ימנע התפשטות הכוחות המצריים בסיני וישמידם ממזרח לתעלה.

מפקדת הפיקוד לא בנתה את תוכניתה על שיתוף פעולה הדוק עם חיל האוויר, אולם ידעה שהחיל ילווה את המערכה ב"מאמץ מרוכז מאוד" – כדברי הרמטכ"ל בקד"ם שנערך בבוקר ה-15 באוקטובר. מפקד חיל האוויר הדגיש בשעתו, שהחיל לא יוכל לסייע לכוחות הצולחים, אלא לאחר שישמיד את סוללות הטק"א (וקיווה שהמצרים ייטשו סוללות בהתקרב כוחות היבשה). על הצולחים הוטל להקדים ולפשוט על הסוללות סביב ראש הגשר, ובימים שלאחר מכן חזרו ונשנו הוראות לפגוע בכל הסוללות בנתיבי התנועה ובאגפים, בידיעה שמקצתן "דוממות" (כשהזרם במכ"ם מופסק), ומקצתן סוללות סרק.

שעת ה"ש" למבצע הוגדרה כשעת תחילת הצליחה ("סירות למים") ונקבעה

הצליחה ולארגון ההכנות והאימונים לקראתה, לרבות ההיסעים המנהלתיים אל אזור הצליחה. מפקד האוגדה עצמו הנחה את הצוות, אולם התרכז בפקוד על הדרג הלוחם.

ב-15 באוקטובר ריכזה אוגדה 143 את כוחותיה בטסה, ולאורך ציר "עכביש", והשאירה רק גדוד אחד מחטיבה 421 ב"ציונה". גדוד זה הוחלף לפנות ערב בגדוד מחטיבה 500. האוגדה תוגברה בחטיבת חיר"ם 247, שהגיעה במשך היום ממעבר המיתלה והייתה מיועדת לצלוח בסירות גומי, לתפוס מאחז ולהרחיבו כבסיס לראש הגשר. החטיבה תכננה את המשימה לפני המלחמה והתאמנה לקראתה. עתה, ביום הצליחה, היה עליה להגיע מגזרת המיתלה ולהצטייד בזחל"מים ובסירות הגומי בדרכה למשימתה.

שלושה גדודי חי"ר מוקטנים מוסעים, שקובצו אל אוגדה 143, הועברו תחת פיקודה של חטיבה 14:

- גדוד 424 (סיירת "שקד"), שמנה שתי פלוגות סיירים ופלוגת צוערים מבה"ד 1.
- גדוד סיור נ"ט 582 מחטיבה 317 ("כוח שונרי", בפיקוד רס"ן נתן שונרי), שהגיע מן המיתלה ב-15 באוקטובר לפנות ערב.
- "כוח שמוליק" – שתי פלוגות צנחנים סדירים (מגדודי חיר"ם 890 ו-202) – שהוצא מהחטיבה ב-11 באוקטובר בפקודת אוגדה 143, הוחזר עתה אליה.

לקראת המבצע רוכזו באוגדה כוחות הנדסיים בהיקף חסר תקדים בצה"ל. על גדוד השדה האוגדתי (גדוד 229) הוטלה בעיקר המשימה של הכשרת צירי התנועה ופריצת סוללות התעלה בנקודות הצליחה והגישור. תחילה נוספו לאוגדה שני גדודי גישור, ובהמשך פיתוחו של אזור הצליחה גדל הכוח הייעודי עד כדי "אגד צליחה" מאולתר. המשימות לגדודיו הוקצו כך:

- גדוד 630 – השטת הצנחנים ב-60 סירות גומי, השטת דוברות "יוניפלוט" מניודות להעברת רק"ם וחיבורן לגשר לפי פקודה.
- גדוד 634 – השטת דוברות "תמסח" ("ג'לואה") – (בסך הכל 16 דוברות כשירות).
- גדוד 605 – גרירת גשר הגלילים לנקודת הגישור בכוח טנקים שיאומן לכך, וגישור סער.

עוד בטרם התאפשר לגדודי הגישור לפעול, נתבע מאמץ גדול להשלים את הרכבתם של פונטונים לדוברות ולהעביר את הדוברות הגמלוניות בצירי התנועה העמוסים, מרפידים מערבה ומבלוזה דרומה. בימים 13-15 באוקטובר נמשכו פעולות הכנה

מרוכזות ומאומצות, ובכלל זה הסעת ה"תמסחים" וגרירת הדוברות בטנקים לחניונים קדמיים. הדוברות מבלוזה נגררו דרומה ב־15 באוקטובר, והתעכבו בגלל קשיים של טנקי "מגח" בגרירה (מקצת הטנקים הגוררים הוחלפו ב"שוטים" פגועים, שהיו במצב נסיעה). בצהריים נשלחו טנקים מגדוד 264 של חטיבה 421 לגרור את הדוברות שהמתינו בציר "פדוי". באותו זמן הוצא גדוד טנקים מחטיבה 421 להתאמן בגרירת גשר הגלילים שהורכב באזור "יוקון", כעשרה ק"מ ממזרח לציר "טרטור" (הציר היחיד בגזרה שהותאם לגרירתו עד התעלה). ממציא הגשר לא העלו על דעתם שתידרש גרירתו גם בדרך-לא-דרך בחולות, וכי מרחק הגרירה יגיע למעשה עד ל־18 ק"מ בקו אוויר.

"זה הלילה!"

הקד"ם במצפ"ה, ב־15 באוקטובר בבוקר, עמד בסימן המפנה שיחול במלחמה עם מערכת הצליחה. הרמטכ"ל אמר שם, כי הוכחה נכונות ההחלטה לדחות את הצליחה עד שהמצרים יפתחו בהתקפה, והצביע על השינוי ביחסי הכוחות שהושג בהשמדת 200 טנקים לעומת אבדות מזעריות של צה"ל (למעשה נפגעו כ־25 טנקים ישראלים). לדבריו, סיכויי ההצלחה גדלו, כי לאחר חציית דיוויזיות השריון המצריות נותר בגדה המערבית כוח מצומצם יחסית.

מכאן עבר הרמטכ"ל לדון במשמעות המערכה הנפתחת: אם יצליח פיקוד הדרום לעשות את הכנותיו באותו היום, יעברו כוחותיו למתקפה, שנועדה להיפך למהלך מכריע שישנה את יחסי הכוחות ואת המצב בסיני. הוא הדגיש, כי חשוב להשיג בה יותר מכיבוש שטח והשמדת כוחות וכי בפריצה לעומק יש לחולל מהומה בצבא המצרי ולהביא לאובדן שליטה ולהתפוררות מסוימת, כתוצאה מצטברת של אפקט המתקפה.

הרמטכ"ל לא ציפה שמערכת הצליחה תשיג תוצאות מכריעות מיד, והנחה את המטכ"ל להתכונן להתמשכות המלחמה, תוך שהוא מנחה את האגפים, החילות והזרועות לעשות הן את הנדרש מידית והן את הדברים החיוניים לבניית הכוח: החזרת ציוד לחימה לכשירות, ציוות טנקים, הכשרת כוח אדם, החזרה לחזית של פצועים שהחלימו והזרמת תגבורת.

בתדריכו הורה הרמטכ"ל לקצין החי"ר והצנחנים הראשי להכין תוכנית לכיבוש ג'בל עתקה ולתכנן את כיבוש פורט פואד, כדי לפתוח אופציה לכיבוש פורט סעיד ולנוע משם בגדה המערבית דרומה (ההוראה בדבר הנחתת כוחות על ג'בל עתקה בוטלה מאוחר יותר, באותו ערב). בצהריים נכחו הרמטכ"ל ומפקד החזית באישורי תוכניות באוגדה 143 ובאוגדה 162.

בינתיים התבררה התחזית של אפשרות התחדשותה של המתקפה המצרית הכללית. ב־15 באוקטובר בבוקר תקפו המצרים כְּעוצמה רק בגזרה אחת – גזרת "הברגה" ו"זרקור" של חטיבה 274. כן ניסו המצרים פעם נוספת לכבוש את מעוז "בודפסט".

שני גדודי טנקים של אוגדה 162, שעוכבו בגזרה כעתודה לחטיבה 274, יצאו בצהריים דרומה לשטח ההמתנה האוגדתי. בשעה זאת כבר שקקו הצירים מתעבורה לוגיסטית לקראת הצליחה, וזו פרצה את מערכת פיקוח התנועה של הפיקוד.² מסעם של הכוחות הנחפזים לשטחי הריכוז החמיר עוד את העומס בכביש הרחוב ובסוכת טסה, והתקלות בצירים הפריעו לקידום של אמצעי הצליחה. בצהריים הוברר שמחצית הדוברות שיצאו מבלוזה תקועות בדרך (חלקן נדחפו מהכביש ושקעו בחולות). טנקים יצאו להביא את הדוברות מציר "פדוי", ולמפקד אוגדה 143 התברר שלא יוכלו להגיע לשטחי הריכוז במועד. למעשה, הוחל בגרירת הדוברות ב־15:00 בערך, ועם ערב הן הגיעו לפקקים בכניסה לסוכת טסה. אלוף שרון חשש, שכל איחור בתחילת המבצע יגרור אחריו שינויי היערכות בצבא מצרים, שיסכנו את האוגדה. לפיכך גמר אומר לצלוח בגשר הגלילים ובדוברות "תמסח" שכבר נמצאו תחת ידו. בשעה 15:00 לערך קיבל מפקד החזית את המלצתו ואישר: "זה הלילה".

אלוף שרון כינס את קבוצת הפקודות האוגדתית לשעה 06:00, אך נאלץ לרחות אותה בשעה בגלל התקפת אוויר מצרית. התוכניות החטיבתיות אושרו סמוך לצהריים. השיקול העיקרי בתוכניתו של מפקד האוגדה היה להימנע מלהבקיע לתעלה דרך מערכי האויב, מחשש שהבקעה חזיתית קשה ואיטית תגרור את המצרים לתגבר מיד את הגדה המערבית שממול. כוונתו הייתה לנצל את התפר החשוף מדרום כדי להפתיע, להחדיר דרכו את הכוחות לגדה הקרובה, ולצלוח עוד בלילה הראשון, בטרם יעמדו המצרים על הנעשה. לכן הדגיש שיש לעבור לצד השני עוד בטרם יפוננו וייפתחו הדרכים אחורה.

צמתי ציר "לקסיקון" היו נקודות המפתח המבצעיות, מה גם שחטיבה 14 התנסתה בהיתקלויות בצומת "טרטור" ומצפוננו כבר בלילה הראשון למלחמה. תצלומי האוויר נבדקו מדי יום, כדי לחפש סימנים להתבצרות בדרום המערך המצרי, אך לא העלו דבר. רק אחרי המלחמה, כשנערכה בדיקת תצלומי אוויר מוגדלים, נמצא שב-13 וב-14 באוקטובר היו שוחות אישיות ועמדות של שלושה טנקים בצומת "טרטור", וכן שוחות ועמדות לעוד עשרה טנקים לאורך ציר "טרטור" והתעלות החרבות שמזרחה לצומת.

על חטיבה 600, שגודר 407 עוד לא חזר אליה, הוטל לפתוח במאמץ הטעיה בגזרת "טלוויזיה"- "מיסורי". בכך היא נועדה לסייע לחטיבה 14, שאמורה הייתה לחדור כעבור שעה לשטח הפתוח מדרום למעוז "לקקן", ולפרוץ במפתיע צפונה לעורף האויב, תוך התפרסות בין התעלה לציר "לקסיקון". מכאן נועדה חטיבה 14 להגיע בגדה הקרובה עד ציר "אושה" ולתפוס ממזרח לכביש התעלה את "אמיר" (המבנים החרבים של "החוה") ואת המרחב הגדול "מיסורי" שמצפון ל"חוה". שעת היציאה לחטיבה 14 מציר "כספי" נקבעה ל-18:00, כדי לנוע בחשכה גמורה עד זריחת הירח בשעה 20:00. תחילה אף ציפו שתשלט על מרחבה כבר עד השעה 18:00-19:00.

על חטיבה 14 הוטל לפתוח ממערב למזרח את הצירים "עכביש" ו"טרטור", בד בבד עם התקפה על מערכי האויב מעורפם. לצורך זה הוכפף לה גודר 407 מחטיבה 600, שחזר מאוגדה 252 בשעה 16:00, והיה אמור לשוב לחטיבתו אחרי שיפתח את הצירים (למעשה, הגדוד נפגע בלחימה, ושרידיו נותרו בחטיבה 14). לפתיחת הצירים המתנינו חטיבת חיר"ם 247 שאמורה הייתה לנוע ב"עכביש" ולצלוח ב"מצמד" בסירות סער, וחטיבת טנקים 421 שנועדה לגרור את הדוברות ב"עכביש" ואת גשר הגלילים מ"יוקון" בשטח החולות, והלאה משם – בציר "טרטור".

אוגדה 143 מנתה עתה כ-230 טנקים, אך 50 מתוכם, של חטיבה 421, רותקו לגרירת הדוברות והגשר. חטיבה 14 מנתה 97 טנקים בארבעת הגדודים (מהם 29

שנעו בציר תנועה יחיד עד מסעף "נחלה". מכאן היה על גרס"ר 87 לשלוח כוחות צפון-מערבה אל "מצמד" ואל גדת התעלה על ציר "שיק". גדוד הטנקים 79 נועד להמשיך לנוע ב"לקסיקון" צפונה, עד ציר "שיק", ומשם להתקדם לאזור הגישור המצרי ליד ציר "אושה". גדוד הטנקים 184 תוכנן לפנות צפונה-מזרחה במסעף "שיק", לנוע כדי לתפוס את "סגול 105" ואת "סגול 167" במרכז "מיסורי" ולאבטח כלפי צפון-מזרח. גדוד הטנקים הרביעי, גדוד 407, פוצל לפלוגות – שתיים מהן לפתיחת הצירים והשלישית פוצלה לשתי יחידות חרמ"ש, לפי משימותיהן.

גדוד הסיור עבר את צמתי "עכביש" ו"נחלה", ובהגיעו לצומת "טרטור" החל להפנות פלוגות מערבה להתפרס בקו המים מ"מצמד" צפונה. פלוגה אחת שלו המשיכה ב"לקסיקון" עד צומת "שיק", ופנתה בו. חפ"ק המח"ט נע בעקבותיה עד אותו צומת. גדוד 79 הגיע אחריו לציר "שיק", התפרס ונע לצפון-מערב. כאן חדר אל בין הדרגים המנהלתיים של שתי הדיוויזיות המצריות ופגע בחיילים מצריים רבים, שהתרוצצו ולא הצליחו להתארגן להגנה, אך מדי פעם פגעו בטנק. לעתים נתקל הגדוד ברכב רך ובטנקים מצריים מעטים מטווח קרוב, שהספיקו לירות בטרם חוסלו. לאחר שגבר על ההתנגדות הבלתי מאורגנת, הגיע הגדוד עם מחצית הטנקים שלו עד קרבת ציר "אושה".

אחרי גדוד 79 נע גדוד 184, ופלוגה שלו חצתה את צומת "טרטור". לפתע, בשעה 21:20, ניתכה על השדרה הגדודית אש טנקים, טילים ומרנ"טים מטווח אפס. היה זה כוח מצרי שהיה ממוקם בצומת – עיקרו ממזרח לכביש וטנקים אחדים שלו ממערבו. הכוח, שנשאר דומם עד אז, התעורר לחיים ופגע בגדוד הטנקים. הגדוד נפגע קשות והטנקים החלו נחלצים, מהם צפונה ומהם דרומה, במאמץ להשיב אש ולחלץ נפגעים.

המח"ט הבין עתה שחטיבתו פוצלה – מרבית הטנקים היו מצפון לצומת "טרטור", ויתרם, עם החרמ"ש, מדרומו. כאשר שמע על ההיתקלות בצומת "טרטור", כבר עמדו כוחות הטנקים הקדמיים בפני התנגדות גוברת והולכת. מידיעות האזנה נדמה היה שצפויה התקפת נגד מצרית מצפון. אל"ם רשף החליט להסיג את יתרת גדוד 79 עד ציר "שיק" ולערכו ממערב לעשרת הטנקים שנותרו לגדוד 184. אלה נלחמו בטנקים מצריים מחופרים ב"מיסורי" ונערכו לצד ציר "לקסיקון", מצפון לבתי "החוה". בעת שנסוג גדוד 79 לעמדות החדשות, נפצע המג"ד וסגנו החליפו. 16 הטנקים שנותרו לגדוד 79 ולגדוד 184 ייצבו עתה את הקו מצפון לאזור הצליחה.

בעקבות המידע הראשוני שהגיע מחטיבה 14, דחק אלוף שרון במח"ט 600 שיתקדם ב"מיסורי" מערבה. עד מהרה הסתבר שגדוד 410 של החטיבה לא ניתן

עוד להפעלה. בערב יצא הגדוד מ"סגול 104", הגיע עד קרבת תעוז "טלוויזיה" והכריח מאות רגלים מצריים, אך בשעה 21:40 עלה על שדה מוקשים ואיבד שישה טנקים. החלצות הגדוד נמשכה עד סמוך לחצות, מדרום ל"טלוויזיה" ובחזרה לאזור "חמדיה". אותה עת עמד לרשות מח"ט 600 רק גדוד 409, שהיה ערוך ב"סגול 194" וגם אבטח את "חמדיה". בשעה 23:00 לערך שוב הורה מפקד האוגדה למח"ט 600 לקדם כוח מערבה, ואז הוצא גדוד 409 קדימה.

מח"ט 14, שהגיע עם החפ"ק שלו לצומת "שיק"–"לקסיקון" עוד לפני ההיתקלות בצומת "טרטור", עסק מאז בהתארגנות הכוחות הכשירים להמשך הלחימה. במקביל, עסקו הכוחות שנתקלו במצרים בחילוץ נפגעים ובפניוים. שעתיים וחצי עברו מאז ההיתקלות. הדחיפות לפתוח את צומת "טרטור" גברה. אותה שעה כבר קרבו הצנחנים בציר "עכביש", בדרכם לתעלה.

צליחת חטיבת חיר"ם 247³

תוכניתו של אלוף שרון התבססה כאמור על תפיסת המאחז ממערב לתעלה מוקדם ככל האפשר (בלוח הזמנים המשוער נקבע שסירות הגומי יהיו במים משעה 20:00–20:30). למעשה, היה על חטיבה 247 לעבור מסלול מכשולים בדרכה לאזור הצליחה. ב־15 באוקטובר בבוקר יצאה החטיבה מהמיתלה לרפידיים ונסעה בכביש המרכזי לשטח המתנה אחורי ב"פונדק 76", במרחק 30 ק"מ ממזרח לטסה, מקום שם ציפתה לקבל את סירות הסער, אך התברר לה שאלו המתניו בציר "עכביש". החטיבה התקדמה, לאחר השעה 16:00, ברכב שקיבצה בדרכה. היה עליה לקבל זחל"מים בבלוזה – משימה בלתי אפשרית למעשה – ואחד מקציניה לקח "במשיכה" 30 זחל"מים מרפידיים. ב־16:30 יצאה החטיבה ב־60 זחל"מים עמוסים וגרושים מדי ובאוטובוסים, עקפה סתמים בציר והגיעה כעבור שלוש שעות לסובת טסה. בהמשך דרכה על ציר "עכביש" הצר והסתום קיבלה את הסירות וציוותה אותן, ובשעה 22:30 המשיכה בתנועתה. על קציני מפקדת האוגדה היה לפלס מעבר לשדרה החטיבתית בציר הסתום, כדי לאפשר לצנחנים להגיע לצומת "עכביש"–"כספיי" ("עכביש 53"). עד שהגיעו הצנחנים לצומת דרך החת"ם, כבר סרקה פלוגת טנקים מגדוד 407 את הציר מצומת "לקקן", דיווחה שהציר פתוח, וב־23:00 יצאה בחזרה מערבה, ובעקבותיה פלוגת טנקים מאבטחת של חטיבה 421 ושדרת הצנחנים.

הכוח המשיך בדרכו כשהוא נתקל באש נק"ל בלתי יעילה מצפון. לעתים נחתו לידו מטחי ארטילריה. שתי סירות נפגעו מרסיסים. התרשמותו של מח"ט 247, אל"ם דני מט, מן המידע מהאוגדה ומהנעשה מצפוננו, הביאה אותו להחליט

הטנקים שלה נפגעו במשך הלילה והיא יצאה מכלל פעולה. סיירת "שקד" נפגעה בעת שנעה בציר "נחלה" בעקבות הגדס"ר, והייתה עסוקה עתה בחילוץ נפגעים, אגב חילופי אש מטווחים קצרים בלילה שהיה מואר במדורות של רק"ם.

כוח הטנקים הכשיר היחיד שנותר למח"ט מדרום לצומת היה גדוד 407, שפלוגה א' שלו כבר שבה מסריקת ציר "עכביש"; פלוגתו השנייה, בפיקוד המג"ד, נועדה לטהר את ציר "טרטור"; והפלוגה השלישית פוצלה לפעול תחת פיקוד סיירת "שקד" ו"כוח שמוליק". כן נשאר מדרום לצומת גדוד סיור נ"ט 582 מחטיבת חיר"ם 317 ("כוח שונרי"). המג"ד הגיע לחטיבה 14 בצהרי היום, קיבל פקודותיו בחטף, והגדוד הציב בערב את פלוגת התול"רים שלו מדרום ל"לקקן".

מח"ט 14 ראה הכרח לתקוף בצומת ללא דיחוי, כדי לפתוח את ציר "טרטור" ולאפשר את קידום גשר הגלילים. סמוך לחצות הוא הכפיף את פלוגה ב' של גדוד 407 לגדס"ר נ"ט 582 ונתן למג"ד הוראה לפרוץ צפונה. הטנקים תקפו ופגעו בשריון מצרי שניצב בין השיחים שבקרבת הצומת. שניים מהטנקים עלו על ציר "טרטור" מזרחה, אולם מרבית הטנקים נפגעו, ובהם השניים הפורצים, שנעצרו באש כשהגיעו לתעלת "החוה" ב"טרטור 42". לאחר הכישלון של ניסיון זה תכנן המח"ט לתקוף ממערב. כוח מגדס"ר 87, בפיקוד המג"ד, שוגר מ"טרטור 50" לעבר הצומת לאחר שעה 03:00. הכוח הגיע עד הצומת, אך שם נהרג המג"ד, והכוח נפגע ונסוג מערבה.

בהתקפות אלו נפגעו מרביתם של כ-15 הטנקים המצריים שהחזיקו בצומת, והבלתי פגועים החלו חומקים צפונה. בצומת עצמו ובתעלות ממזרחו נשארו חיילים מצריים, מצוידים במטולים ובטילי נ"ט. נגד אלה נשלח לפנות בוקר "כוח שונרי", עם קומץ טנקים שקיבץ מגדוד 407. כוונת המח"ט הייתה לפעולה רגלית של הצנחנים, אך הכוח הגיע רכוב לצומת. מקצת זחל"מיו נפגעו, ובתנופת התנועה יצאו יתרים ב"טרטור" מזרחה. מרבית הזחל"מים הנותרים נפגעו לאורך הציר, במעברי תעלות "החוה" הרחבות ב"טרטור 43", מאש חי"ר שתפס עמדות קרובות לציר בתעלות. רק שניים מהזחל"מים יצאו מזרחה באחת התעלות, והציר נסגר שוב מאחוריהם.

בעוד הצנחנים מתאמצים להציל ולחלץ את נפגעים, עשו טנקים אחדים של גדוד 407 עוד ניסיון להגיע לצומת ולחפות בכך גם על החילוץ. הטנקים, עיקרם מפלוגה א' (שחזרה מטיהור ציר "עכביש"), פעלו בפיקוד הסמח"ט בשעה 05:15 והגיעו עד הצומת מדרום, אך נסוגו לאחר ששניים מהטנקים נפגעו. ערפילי בוקר כבדים עוד כיסו את האזור, והמח"ט ביקש ממפקד האוגדה לתת לו כוח שיחלץ את אנשי שונרי, ולתגברו בטנקים מן החטיבות האחרות, כדי לפתוח את הציר והצומת

בהתקפה ממערב וממזרח, כשיימוגו הערפילים. סמוך לחצות הסביר מפקד האוגדה למפקד החזית, שהוא מקווה לגבור על ההתנגדות המצרית בגזרתה של חטיבה 14 בעזרת לחץ של חטיבה 600 ממזרח. גרוד 409, שנשלח על ידי מח"ט 600 מ"חמדיה" ומ"סגול 194" מערבה, נועד לנוע מ"סגול 104" לכיוון מערב-צפון-מערב. למעשה, הגיע הגדוד עד מעט מערבה ודרומה מ"סגול 104", ושם נשאר במגע אש עם שריון מצרי ממערבו. לקראת בוקר מצא המג"ד שעמדותיו אינן יהיו נוחות ללחימה ביום, והחזיר את הגדוד ל"סגול 194". ניסיונותיה של חטיבה 600 לקדם גדודים ל"מיסורי" לא הקלו על חטיבה 14, למרות שאלה פגעו במערכי חי"ר מצריים, משכו אש וגם גררו ירי הדדי בין המערכים המצריים.

הפעילות בציר "עכביש" וקידום ה"תמסחים"

בציר "עכביש" השתבשה התעבורה בליל 15-16 באוקטובר. צוות המטה של אל"ם אבן, עליו הוטלה האחריות לתעבורה בצירים האוגדתיים מטסה קדימה, תכנן מערכת נקודות פיקוח (נפ"קים), התכונן לטפל בנפגעי תאונות, הפצצות והפגזות, והפקיד כוח בפתח ציר "עכביש". השליטה בצירים הפיקודיים המתמקדים אל טסה התגלתה כלקויה, ומערכת הפיקוח האוגדתית נפרצה בלחצם של הכוחות ושל הדרגים שנדחקו להיכנס מכיכר טסה לציר הצר, החוצה בחולות. צוות המטה עמל קשות להסדיר את קידום הכוחות, הארטילריה ואמצעי הצליחה לשטחי הריכוז שלהם לאורך הצירים "עכביש" ו"כספי". סתימת הציר עוררה דילמות קשות, שתבעו החלטות נחרצות. שתי הראשונות בהן היו, כאמור, המלצת אלוף שרון להתחיל במבצע בכל זאת במועד שנקבע ועם הכוחות שהיו בידו, ואישורו של מפקד החזית לכך.

חטיבה 421 נערכה בציר "עכביש" באיגוד כוחות מתואם להתקדמות אל התעלה בשני צירים: גשר הגלילים אמור היה להיגרר בציר "טרטור", אליו יגיע במסלול שתוכנן מראש. הדוברות אמורות היו לנוע בציר "עכביש". המח"ט, אל"ם ארז, העריך שהגשר עשוי להקדים את הדוברות בדרך לתעלה ותדרך את המג"ד המופקד על הדוברות להיכון לצלוח בגשר הגלילים, אם יושק ראשון.

שני גדודים הוקצו לגרירה – גדוד 257 לגשר הגלילים וגדוד 264 לדוברות. למעשה, כמחצית מהדוברות התעכבו בדרך וטנקים אחדים "התפנו". גדוד 599 הגיע לפנות ערב מעמדותיו ב"ציונה", ומיד סופחה אחת הפלוגות שלו לחטיבת חיר"ם 247. הגדוד המוקטן הוקצה לאבטח מצפון את גשר הגלילים בתנועתו ולהיכון לצלוח ראשון. לחטיבה גם סופחו צוות ניווט מסיירת "שקד" ופלוגת חרמ"ש.

בשעה 19:00 בערך החל גדוד 257 לגרור את גשר הגלילים מ"יוקון" בציר "עכביש", וירד מהכביש אחרי "עכביש 55", כדי לגלוש במדרונות הדרומיים של "חמדיה" אל "טרטור 40". בגלל קשיי המסלול תוגבר כוח הגרירה עד 18 טנקים (לעומת עשרה עד 12 בתרגילים), אך באחד המדרונות ניתק הגשר. הכוח אורגן מחדש והמשיך בגרירה, אבל הפעם נשבר אחד מחיבורי הגלילים.⁴ מפקדת האוגדה הקדימה רפואה למכה, אלתרה ופעלה. לאחר שאל"ם אבן נואש מהגעת הדוברות בזמן והתריע שגשר הגלילים מתעכב, הוא הודיע שה"תמסחים" נמצאים אצלו. אותה שעה היה צומת "טרטור" חסום, והצנחנים עוד לא הגיעו לתעלה. אלוף הפיקוד ומפקד האוגדה היו נחוישים בדעתם לדבוק במשימה על אף הכל. אלוף גונן הציע לאלוף שרון שלא לסמוך רק על גשר הגלילים ולתת קדימה לקידום דוברות. מפקד האוגדה שקל והורה לסגנו לקדם מיד את ה"תמסחים" עם מחצית גדוד 264.

מג"ד 264 התייצב בחפ"ק האוגדה, קיבל תדריך אישי מאלוף שרון ויצא קדימה עם 16 ה"תמסחים" הגבוהים והפגיעים. מפקד האוגדה עצמו הגיע עם החפ"ק ל"חצר" סמוך לשעה 03:00, הראה למג"ד הגישור היכן הוכנה סוללת התעלה לפריצה מהירה וציפה עמו לבוא ציוד הגישור החיוני.⁵ כאשר הגיעו ה"תמסחים" ל"חצר" בחסות הלילה, כבר נפרצו הפרצות להשקתם, וכשהתפרק גשר הגלילים, עמדו ה"תמסחים" לגלוש למים.

בעלות השחר של 16 באוקטובר היה מישור התעלה מכוסה בערפילים סמיכים, שעוד עיבו את "ערפל הקרב". המצרים עדיין לא עמדו על עוצמת הטריז שננעץ בעורפם ולא ידעו שהצנחנים צלחו בסירות גומי מ"מצמד" לגדה המערבית וכי משיקים עתה את ה"תמסחים" לתעלה. גם לצה"ל הייתה תמונה מעורפלת בלבד על מצב האויב שנגדו לחמה אוגדה 143. לפי סיכומי המודיעין היומיים של פיקוד הדרום, מ-14 ומ-15 באוקטובר, הדיוויזיה המשורינת ה-21 נשאה באחריות לגזרה ופרסה את חטיבותיה בחזיתה הדרומית, אך לא היה ברור אם כוחות מחטיבות החי"ר של דיוויזיה 16 הועברו צפונה, או שולבו במערך "החוה". בסיכומים אלה גם לא הוזכרו מערכי אויב בתשבץ התעלות שמדרום לבנייני "החוה", בקרבת ציר "טרטור", עליו התבססה התוכנית המבצעית לחדירת האוגדה ולקידום הגשרים.

בקרבות הלילה סבלה אוגדה 143 אבירות כבדות: בחטיבה 14 בלבד נהרגו יותר מ-120 לוחמים ואבדו יותר מ-50 טנקים, מרביתם בצומת ובניסיונות לפרוץ ב"טרטור". לדברי האלוף שרון, "השחר עלה על המראה הנורא ביותר שראיתי מימי". בצומת היו מוטלים הרוגים ישראלים ומצריים וטנקים שרופים ופגועים בערבוביה.⁶

דבקותם של הצנחנים במשימתם באה לידי ביטוי באותו לילה באלתורי ההצטיידות תוך המסע, בהמשך ההיסע בקרבה בלתי אמצעית לאויב ובהיערכות המהירה בגדה המערבית. על אף כל התקלות והשיבושים בגדה המזרחית, הם קבעו את ההישג הממשי והחיוני לפיתוח המבצע – בכך שצלחו בלילה הראשון. כל שיקולי הפיקוד סבבו מעתה על הישג זה ועל ביסוסו.

שר הביטחון והרמטכ"ל יצאו בצהרי 15 באוקטובר לחזית הדרום, נכחו בעת אישור התוכניות למפקדי האוגדות ועקבו אחרי המבצע מחפ"ק "דבלה". בעקבות העיכובים עורר משה דיין בשעה 22:30 את השאלה מה ניתן לעשות אם הכוחות לא יספיקו לגשר בלילה. לדעתו, במקרה זה יש להחזיק את המאחז בגדה הקרובה ולהרחיבו כלפי צפון, וכן להשקיע במאמץ גם את אוגדה 162.

לפנות בוקר עדיין לא ידע הרמטכ"ל שחטיבה 14 נפגעה קשה, והביע את כוונתו שאלוף שרון "יכניס את שלוש חטיבותיו לקרב... וינקה את השטח צפונה", כדי לאבטח את הפעלת הדוברות ולכנות גשר. כן הציע שהצנחנים יתקדמו בגדה המערבית "כדי לתפוס גשר מצרי, ולפחות למנוע את המצרים משימוש בגשר".⁷ עם בוקר, לאחר השקת ה"תמסחים", הורה מפקד החזית לאוגדה 143 לתגבר את חטיבת חיר"ם 247 בטנקים ו"לעלות על הטילים" בכוח טנקים. הציפייה הייתה למאמץ מרבי בכל הכוחות ובשתי הגדות.

לאחר צליחת הצנחנים עקבו הכל בדריכות אחר מסע ה"תמסחים" והעברת הטנקים. בבוקר דיווח שר הביטחון לראש הממשלה על שהושג עד אז והסביר לה איך עומדים להמשיך במבצע. לפני צאת הרמטכ"ל צפונה סוכם, כי לפי שעה יועברו כ-25 טנקים לגדה המערבית, כדי לסייע בהגנה ולפשוט על סוללות טק"א.

חטיבה 421 ו"כוח המשימה" פועלים ממערב לתעלה (מפה 24)

עד הבוקר של 16 באוקטובר נמצאו בגדה המערבית רק צנחנים, שנערכו לקדם אויב וציפו לגשרים ולמעבר השריון. כאשר הוחלט בחצות ליל 15-16 באוקטובר לצלוח ב"תמסחים", הוחל בריכוז 16 הדוברות המתנייעות, ועימן יצא מג"ד 264 עם חצי הגדוד – עשרה טנקים. הדוברות היטיבו לנוע על הציר ובשטחים החוליים בשוליו, ורוכזו במסעף "עכביש"–"טרטור". מכאן נסעו ב"עכביש" ללא תקלה, והגיעו ל"מצמד" עד שעה 04:00. מפקד האוגדה ומג"ד הגישור כבר סיירו בנקודות הפריצה בסוללות ובנקודות ההטענה, והוחל בהכשרת הפרצות והגישות באמצעות "יעה" אופני של כח ההנדסה. ה"תמסחים" הראשונים הושקו בשעה 06:30 וחוברו לשתי דוברות ששייה להעברת רק"ם (שני טנקים בסבב) ולדוברת שלשה אחת.

עוד לפני 07:00 הוחל בהעברת הטנק הראשון. פלוגת טנקים הועברה מיד תחת פיקודו של מח"ט 247, אל"ם מט, ורוכזה בשדה התעופה דוורסואר ("כר"), ומחלקה אחת נערכה על כביש "סטט" כלפי דרום. הצנחנים במחסומים ובעמדות ב"יורק א'" (הקילומטר ה-94), בצפון המאחז, כבר החלו פועלים, מדי פעם, נגד כוחות קטנים שהגיעו מצפון וממערב. אלה הופתעו והוממו: נגמ"ש מצרי, שחלף בכביש התעלה, חוסל בידי בזוקה ב"יורק ב'" (הקילומטר ה-95) ושבע משאיות עמוסות חיילים מצריים הושמדו. לפנות שחר גם קודמו הצנחנים מערכה עד מעברי תעלת המים המתוקים, ואליהם הצטרפו טנקים שהועברו בבוקר. כאן הם השמידו ג"פ ונגמ"שים מצריים, שהגיעו אל שדה התעופה דוורסואר ממערב. בכללו היה זה יום רגוע יחסית לצנחנים. במשך היום חברו אליהם כוחות מהחטיבה, עם מספר ג"פי תול"ר, וכן יותר מ-30 זחל"מים ו-16 נ"נים, שהועברו ב"תמסחים". הצנחנים חשו עתה בטוחים ביכולתם לאבטח את בסיס ראש הגשר מעמדותיהם בחיץ.

מאז חצות התלבטו במפקדות האוגדה והחזית אם להשקיע גם את יתרת חטיבה 421 בלחימה על הגישות לתעלה, או לתגבר בה את המאחז בגדה הרחוקה. כל החלטה לכאן או לכאן הייתה מחייבת להתיר טנקים שהיו רתומים לדוברות ולגשר הגלילים. הדילמה נקטעה עם שחר, כאשר ניתקו חיבורי גשר הגלילים. מפקד האוגדה החליט להטיל את גרוד האבטחה, גרוד 599, למערכת הפרוזדור, ולהתיר את גרוד 257 מגשר הגלילים, כדי לקדמו לקראת צליחה. באותו זמן כבר החליט מפקד החזית שאוגדה 162 תקדם כוח משלה לצליחה ותיכון להשקיע גם היא כוח לפתיחת הפרוזדור.

מח"ט 421, אל"ם ארו, יצא ל"מצמד" בציר "עכביש" עם גרוד הטנקים ובעקבותיו כח מחטיבה 247, על זחל"מים. כן יצאו ארבעה טנקי דחפור (טד"חים), שנועדו להכשיר את שולי הכביש למעבר הדוברות. כאשר נעה השדרה בין "עכביש 52" ל"עכביש 50", היא הופתעה מירי טילים מונחים נגד טנקים (טמנ"טים), שפגעו בארבעה טנקים ופצעו, בין השאר, את המג"ד ואת אחד המ"פים. טד"ח אחד הוצת והנותרים תפסו מחסה בתעלות "החוזה" ליד הכביש. המח"ט סטה עם השדרה שמאלה, למישור החולי והמתועל מדרום לכביש. הוא הורה לצנחנים לשוב על עקבותיהם, למורת רוחו של המג"ד, וזאת כדי למנוע פגיעה בזחל"מים הפגיעים והמוגבלים בניידותם. הטנקים ונגמ"שי החרמ"ש המשיכו, חלפו בציר "נחלה" בעת שהתחולל הקרב בצומת "טרטור" הסמוך, והגיעו ל"חצר" בשעה 07:00 בערך, בכוח של 17 טנקים ושבעה נגמ"שים. כאן קיבל המח"ט ידיעות על מספר טנקים מצריים באזור הפתוח שממערב לחיץ וניתנה לו משימה לפגוע במספר בסיסי טילים ולתפוס מחפורת אחת, שבה קיוו למצוא טילי אס-איי-6.

חפ"ק אוגדה 162 עלה ל"כישוף", ובהימוג ערפילי הבוקר ראה כיצד נפגעה השדרה של מח"ט 421 בציר "עכביש". בשעה 08:20 ניתנה פקודה לחטיבה 460 לפעול בגדוד אחד נגד חי"ר מצרי, שהתגלה מצפון-מערב לצומת "עכביש"-"טרטור", ולשלוח גדוד ל"מצמד". החטיבה התקדמה עד קרבת ציר "כספי", וחטיבה 217 קודמה בעקבותיה. אלוף אדן עדיין ראה במשימתו הראשונה לצלוח, אף אם יהיה צריך לעקוף מדרום את הצירים הסגורים.

המצרים המשיכו באחיזתם העקשנית והיעילה ומנעו את פתיחת ציר "טרטור". לעומת זאת, הם לא הצליחו להסיג את הכוחות הקטנים הנוותרים של חטיבה 14 שהחזיקה באזור הצליחה, מציר "לקסיקון" ומערבה. לאחר שליפת שרידי גדוד 79 להתארגנות, ניצב עד הצהריים רק קומץ טנקים של גדוד 184 מדרום לציר "שיק". הטנקים תפסו עמדות בין "סגול 111" ל"סגול 112", ופעלו נגד כלי רק"ם מצרי, שניסו להגיע מבין כלי הרכב הפגועים הרבים שנותרו מאז התקדמותו של גדוד 79 בלילה. המצרים פעלו בכוחות פלוגתיים, והמג"ד התרשם שלא הצליחו לאכז את עמדותיו.

בשעה 11:00 לערך הגיע ל"מצמד" גדוד 198 מחטיבה 460, ובו 17 טנקים, כדי לחצות ב"תמסחים". אז כבר נאסר על אלוף שרון להעביר טנקים נוספים, ולכן הוא ביקש מאלוף אדן לקבל את הגדוד ונענה מיד בחיוב. גדוד 198 הוכפף, אפוא, לחטיבה 14 והוצא צפונה להחליף את גדוד 184. בצהריים נכנס הגדוד לעמדותיו ובלם ניסיונות חוזרים של רק"ם מצרי לנוע דרומה. אף שפעל תחת פיקודה של חטיבה 14, עמד הגדוד גם בקשר עם החפ"ק של חטיבה 460, שהפעיל לסיועו את הארטילריה של אוגדה 162.

אוגדה 162 נותרה עד אז במעקב ובהמתנה, לפי פקודות ההתראה, אולם בשעה שגדוד 198 הוכנס לפעולה ליד התעלה, ניתנה משימה למפקד האוגדה: בשעה 11:00 הגיע אלוף גונן לחפ"ק של אלוף אדן, הסביר לו את המצב בצירים ובאוגדה השכנה, והורה לו "לנקות את 'טרטור' ו'עכביש', ולהביא דוכרות".¹⁰

מפקד האוגדה, שכבר הורה לחטיבה 460 לתפוס עמדות כלפי מסעף "עכביש"-"טרטור" בגדוד אחד (גדוד 100), הורה עתה לדלג את הגדוד ל"חמדיה" ולהעסיק באש כל אויב שיתגלה מצפון לצירים. באותו זמן ניתנה הוראה לחטיבה 217 לשלוח גדוד אחד לציר "פוטון", שיתקדם משם לניקוי הצירים, בחיפוי גדוד 100. גדוד 126 של החטיבה הגיע לקו ההתחלה בשעה 12:30, החל להתקדם מערבה בין "עכביש" ל"טרטור", וכמה מהטנקים שלו ספגו פגיעות טמנ"טים. בעוד הגדוד מתקשה לאכז את מקורות האש ואת עמדות החי"ר באזור המישורי אך המתועל, הובחנה בשעה 13:25 תנועת שריון אויב מ"מיסורי" ומ"טלוויזיה" דרומה, ומפקד

האוגדה הורה לתפוס עמדות המתנה. הטנקים המצריים נהדפו במכות אש יעילות של גדודיו ושל גדוד 409 מחטיבה 600. מעתה נמשכו כל אחרי הצהריים לסירוגין ניסיונות של גדוד 126 להתקדם מערבה והתפרסויות למתן אש ארוכת טווח נגד טנקים מצריים שניסו שוב להתקדם דרומה. שישה טנקים של הגדוד נפגעו, בלי שחל עד אז שינוי במצב בצירים. בשעה 16:00 הסיק אלוף ארן שלא יצליח לפתוח את הצירים באור יום ובטנקים בלבד, והציע למפקדת הפיקוד להכניס בלילה כוח חיר"ם לטיהור האויב שבמעדות. ההצעה נשקלה, והוחלט להכניס לפעולה את גדוד חיר"ם 890 מחטיבה 35.

עם ערב התכנסה חטיבה 460 בצומת "עכביש"- "כספי", לאבטח את הדוכרות ואת הדרכים בציר. חטיבה 217 הוצאה להיערך כלפי דרום ב"כישוף" וב"כספי 56-57", בעקבות התרעת הפיקוד בשעה 18:00 מפני התקדמות של חטיבת טנקי טי" 62 מגזרת ארמיה 3.

כאשר הוטל על אוגדה 162 לפתוח את הצירים, התרכז מפקד אוגדה 143, בפיקוד מ"מצמד" על כוחותיו בשתי הגדות ושיפר את פריסת הכוחות והדרגים המתנקזים אל "החצר" הצפופה, כדי לאבטח את המשך הצליחה מפני הפצצות והרעשות. במהלך היום הגיעו אליו שלושה דחפורים של גדוד ההנדסה האוגדתי 229 והחלו לסייע לכוחות. ואכן, מטוסים מצריים החלו לתקוף את המתחם מהצהריים. שניים מהם הופלו באש סוללת נ"מ מגדוד נ"מ 208 שנפרסה בבוקר (סוללה נוספת נפרסה בערב).

ממזרח לציר החת"ם המשיכו הפלסים, שהוטרוו מדי פעם באש ארטילרית, לתקן את גשר הגלילים ולרכז את הדוכרות הנגררות. לקראת צהרי ה-16 באוקטובר גברה הציפייה לפתיחת הצירים, ובינתיים תוקן גשר הגלילים. גדוד 410, שרותק עד אז ל"חמדיה", נקרא להיכון לגרירת הגשר – מלאכה שטרם אומן בה. 12 טנקים נרתמו לגשר והצליחו לקדמו כשני ק"מ, עד לפני מעבר ציר "פוטון", וכאן עוכב בהמתנה לפתיחת הציר, באזור שהופגז מדי פעם. הטנקים נשארו רתומים, אך ברדת הלילה הותרו כדי לשוב ולהחזיק את רכס "חמדיה", לאבטחת הריכוזים לאורך ציר "עכביש".

הצנחנים, שהיו אמורים לפתוח את הצירים בלילה, לא הגיעו לטסה עד חשכה. גדוד חיר"ם 890 הוחלף בליל 15-16 באוקטובר בעמדותיו בראס מלעב, מצפון לאבו רודס, רוכז בא-טור ב-16 באוקטובר בבוקר והוטס בצהריים לרפידים. מכיוון שלגדוד לא היה ידוע שוואדי סודר נפתח לתנועה ביום הקודם הוא שלח את כל הציוד שלא נישא על הגב בכלי רכב בדרך העוקפת הארוכה מאילת. לפנות ערב

הגיעו לרפידים אוטובוסים שהסיעו את הגדוד לטסה. כשהגיעו הצנחנים לטסה בלילה, הם רוכזו במנחת, שם ניתן למ"פים תדריך של המח"ט, אל"ם יאירי, לפי מה ששמע ממפקד החזית (מכיוון שלא יכול היה להגיע אל מפקד האוגדה). במקביל, החלו הצנחנים מתכוננים להובלה במסוקים לאזור "עכביש" - "כספי".

הכוחות שנפגעו בליל 15-16 באוקטובר עשו בינתיים כל שיכלו להתארגן מחדש באזור "לקקן". לאחר האש על גרוד 257 נסגר ציר "עכביש" לתעבורה מנהלתית, ורק בליל 16-17 באוקטובר התאפשר להביא אספקה חיונית אל שפת האגם. זחל"מים ורכב רב-מינוע רוכזו בציר "כספי", ובניווט של סירת "שקר" גלשו בחולות מדרום ל"כישוף".

עקב השיבושים בתוכנית ובלוח הזמנים, השתרר מאז בוקר 16 באוקטובר מתח בין מפקדת החזית לאלוף שרון. כאשר מפקד אוגדה 143 תבע להשקיע את אוגדה 162 בפתיחת הצירים, דרש ממנו אלוף הפיקוד שיטיל תחילה את כל כוחות חטיבה 421 לביצוע משימתו. אלוף שרון העדיף לצלוח ולפרוץ לעומק מצרים, בעוד שרבי-אלוף בר-לב ואלוף גונן תבעו שיפתח קודם כל את הצירים ויאבטח את הפרוודור.¹¹

איום מצרי (מפה 25)

בערב 16 באוקטובר התהווה רפיון מסוכן בשטח: אוגדה 143 לא יכלה לתקוף, ואוגדה 162 עוד לא הוטלה להתקפה בכוח מרוכז. היעדר מגע פנים אל פנים של מפקד החזית או של אלוף הפיקוד עם מפקד אוגדה 143 במרוצת היום היה בין הגורמים שהביאו להתגברות חילוקי הדעות ולפגיעה באמון ההדדי. בשעה שנעצרה התנופה של מתקפת צה"ל, גברה הסכנה שהמצרים יגיבו על איום הצליחה במרוכז ובמתואם. כוחותיהם, מדיוויזיית חי"ר 16 ומשרידי דיוויזיית שריון 21, ניהלו בליל 15-16 באוקטובר קרב הגנה עקשני במרחבי "מיסורי" ו"החוה", לרבות ציר "טרטור", אך נראה שלחמו להגנת מערכיהם יותר מאשר למניעת הגישה אל גדת התעלה מדרום לריכוזיהם.¹²

ההפתעה הטקטית אבדה לאחר ההיתקלות בצומת "טרטור". עם זאת, הושגה הפתעה אופרטיבית, שכן המצרים עמדו אך במאחר על המגמות המבצעיות של הכוח התוקף. כשהתברר להם, בשעות הבוקר של ה-16 באוקטובר, שכוחות צה"ל צלחו את התעלה, הם תיארו את הכוח הצולח כאילו כלל ארבעה או חמישה טנקים אמפיביים, ששטו בחלקו הצפוני של האגם המר ונחתו בדוורסואר. בצהריים הם כבר איכנו בגדה המערבית צנחנים ו-23 טנקים, אך עד שעות אחר הצהריים המוקדמות ראו בכך פעולה מקומית, שמטרתה להשמיד סוללות טק"א. הקושי שלהם לקבל מידע על הנעשה בשטח נבע מדלילות כוחותיהם בגזרה. בתוכניות ההגנה הם

הועידו כוח עתודה למקום, משום שהעריכו את הגזרה כאחת הגזרות המועדות לצליחה של כוח ישראלי, אולם מרבית הכוח הוצא מזרחה, לקראת מתקפתם ב־14 באוקטובר.¹³

מעדויות שלאחר המלחמה מתברר, כי למצרים הייתה לכל היותר תמונה חלקית של המצב. משעה 11:00 בקירוב דרשה מפקדת ארמיה 2 סיוע אוויר דחוף וקיבלה מספר גדול יחסית של גיחות סיוע. על הפגיעות בסוללות הטק"א נודע כנראה רק בצהריים (הרמטכ"ל המצרי כתב בזיכרונותיו, שהדוח הראשון מארמיה 2 הגיע ב"חצי הבוקר", וכי הידיעות הראשונות מסוללות טק"א מותקפות הגיעו בצהריים). נראה, שהנשיא סאדאת ושר המלחמה שלו הועמדו על הנעשה רק בשבועם מהדיון במועצת העם. סאדאת הורה לראש המטה של הכוחות המזוינים, פריק שאזלי, לצאת אישית לשטח, כדי לעדכן את קהיר בנעשה בחזית וכדי לתאם את מערכת שתי הארמיות נגד כוחות צה"ל באזור הצליחה. יתכן ששיגור ראש המטה לחזית נבע גם מהיעדר מפקד לארמיה השנייה, לאחר שמפקדה, הליווא מאמון, לקה בהתקף לב ב־13 באוקטובר.¹⁴

הצורך המצרי במידע אמין מהחזית גבר לפנות ערב, לאחר שבשעה 17:30 הגיע לקהיר ראש ממשלת ברית המועצות, אלכסיי קוסיגין, בכוונה לשכנע את סאדאת להסכים להפסקת אש בהקדם.¹⁵

בעת שנשלח ראש מטה הצבא המצרי לחזית, הורה שר המלחמה אישית למפקד דיוויזיה 16 לתקוף בליל 16-17 באוקטובר בגזרתו, בתיאום עם דיוויזיה משורייתת 21, כדי לסתום את הפרצה ולהשמיד את כוחות צה"ל.

בין הערביים של 16 באוקטובר ניתנו לעוצבות מצריות נוספות פקודות לפעול, גם מדרום, נגד האיום המתפתח בראש הגשר:

- חטיבת טנקים עצמאית 25 קיבלה בשעה 16:00 בערך פקודה לנוע ממרחב ארמיה 3 אל אזור הצליחה, ממזרח לאגמים. ההתרעה על חטיבת השריון הועברה לכווחות צה"ל בשעה 18:00 בערך.
- כוח בעוצמה של עד 50 טנקים מדיוויזיה משורייתת 4 (כנראה מחטיבת טנקים 2) נשלח לעבר דוורסואר ממערב לאגמים.
- הכוחות הפלסטיניים שהיו מרוכזים בפאיד הצטוו לתפוס מערכי נ"ט ולחסום את התנועה דרומה באזור התעלה.

מהידיעות שהצטברו בידי צה"ל הסתמנה מגמה של המצרים להנחית את המאמץ העיקרי ממזרח לתעלה, במטרה לנתק את הפרוזדור הצר, מצפון ומדרום, ולהכין בינתיים את ראש הגשר בכווחות שיתקבצו בגדה המערבית. בצמרת הצבא המצרי

פרק כ'

ראש הגשר - 16-19 באוקטובר

קרב הצנחנים ב"חווה הסינית" (מפה 25)

בליל 15-16 באוקטובר נגררו הדוברות לחולות שבצידי כביש "עכביש" והטנקים הגוררים נותקו, כדי לאבטח את הציר מצפון. כבוקר, כאשר מפקד החזית הטיל על אוגדה 162 לעשות לקידום הדוברות, נטל עימו סגן מפקד האוגדה, תת-אלוף תמרי, מספר קציני מטה ופלוגת ג'יפים, וטיפל בחילוץ הדוברות מן החולות ובגרירתן לאורך הציר הסתום עד צומת החת"ם, כדי להמתין לפתיחת ציר "עכביש"²¹. מפקד האוגדה, אלוף אדן, ציפה לצנחנים, אך אלה התעכבו במסעם. רק בשעה 22:00 החלו מסוקים מנחיתים את החפ"ק החטיבתי ואת גדוד 890 ב"עכביש 55", בלי הנשק המסייע הגדודי.

מפקד האוגדה לא זיהה במשך היום מערכי הגנה מצריים מאורגנים ולא יעד מוגדר לכיבוש. הוא העריך, עם זאת, שהמצרים שיגרו חוליות רבות של ציידים טנקים להסתנן אל רשת תעלות ההשקיה החרכות של "החווה". הערכה זו התבססה גם על המידע שהגיע לחפ"ק האוגדה על פעילותה של אוגדה 143, ממנו התקבלה תמונה של חוליות מצריות מסתננות ושל שריון המגיח לעיתים. עד אז הצביעו הידיעות על ירי טילים מ"סגול 185" ועל היתקלות של גדס"ר נ"ט 582 וגדוד 599 בטנקים מצפון לתעלות ב"טרטור 43" וב"טרטור 42", וכן בלוחמים מצרים משני צידי הציר.²²

מפקד האוגדה ומח"ט 35, אל"ם יאירי, תיאמו על תצ"א תוכנית לסריקה רגלית שקטה. בשלב זה לא עלתה על הפרק שאלת ליווי טנקים או נגמ"שים למרות סיכום הרמטכ"ל שקבע כי הגדוד יסרוק לאורך הצירים ממזרח למערב, מהלך שבעה ק"מ, ברצועה שמ"עכביש" עד מצפון ל"טרטור", וינזע כאשר הוא פרוס לרוחב, עם עתודה מאחור להפעלה בהיתקלות. בנוסף, אגב תנועתו מערבה, יפרוס מחלקות מצפון ל"טרטור", כדי לאבטח את הציר ולמנוע הסתננות ציידים טנקים דרומה. במפגש בין אדן ליאירי תואם גם סיוע ארטילרי, אלא שמח"ט 35 שהגיע ללא קצין

קישור ארטילרי (קש"א), מיהר להתחיל בסריקת הציר כדי להשלימה עד הבוקר, והעדיף לא להמתין להצמדת קש"א מהאוגדה. לפיכך סוכם, שבשעת הצורך הוא יזמין סיוע ברשת הפיקוד. כשהגיע מג"ד 890 לשטח, הוא נקרא להצטרף למח"ט. קצין האג"ם האוגדתי תדרך גם אותו בדבר המשימה. מפקד האוגדה הדגיש את הצורך במהירות.²³

ב-17 באוקטובר בשעה 00:30, יצא גדוד 890 למשימתו מצומת "עכביש"-טרטור ("עכביש 52"). הוא עבר כשליש המרחק ללא היתקלות. ההתקדמות השקטה עוררה באלוף ארן תקווה שניתן יהיה לקדם את הדוברות בציר "טרטור", כדי לקצר את הדרך ולהימנע מהתפנית החדה בצומת "לקקן". לאחר שעה 02:00 הוא הוציא את פלוגת הסיור של חטיבה 460 לסרוק בנגמ"שים לאורך "עכביש" עד "לקקן", ולברוק אם הציר כשיר ופנוי למעבר דוברות. מעט לפני שעה 02:30 דיווח לפיקוד ש"בינתיים שקט".

בשעה 02:45 בערך הגיע גדוד 890 בסריקה לתעלת ההשקיה, והסורקים שנעו באגפו הימני, מעבר ל"טרטור" צפונה, נתקלו במצרים מדרום ל"סגול 185". ההיתקלות אירעה מטווח קרוב, ואפילו מח"ט 35, שנע מעט מאחורי הגדוד, סבר תחילה שאנשיו נתקלו בכוח קטן. הצנחנים החלו מנסים לאגוף, אך מצאו שהמצרים מחזיקים בעמדות בקו מוארך משני עברי הכוח. אש נק"ל וארטילריה מצרית הסבה אבידות רבות לפלוגות שניסו להסתער, בעוד שהצנחנים התקשו להפעיל את הארטילריה האוגדתית, מחשש לפגיעה בעצמם.

בעת שגדוד 890 פעל על "טרטור", חזרו הנגמ"שים של חטיבה 460 מ"לקקן". אלוף ארן הודיע לאל"ם אבן, סגן מפקד אוגדה 143, שהוא שולח מערבה את גדוד גישור 630, והורה לתת-אלוף תמרי לפקד על מסע הדוברות לתעלה. אלו יצאו באבטחת הפלס"ר ובעקבות טנקי דחפור וציוד מכני הנדסי, שפינו את הציר מרק"ם פגוע ושיפרוהו למעברן של גוררות הדוברות. עד השעה 04:00 כבר עברו הדוברות את "עכביש 52" והחלו חולפות מדרום למקום שבו נתקלו הצנחנים ונלחמו, כשני ק"מ צפונה משם. נראה שהצנחנים ריתקו אליהם את עיקר אש האויב, והדוברות הנוחות להיפגע הצליחו לעבור בלילה הבהיר והגיעו סמוך לשעה 05:00 ל"עכביש 49". לאחר סילוק טנקים פגועים ומילוי מכתש גדול שנפער מהתפוצצות של משאית תחמושת, הגיעו הדוברות לסכוב "לקקן". כאן כבר שופר המעבר בסכוב, ובשעה 06:00 התקבל ממפקד אוגדה 143 האישור לקדם את הדוברות עד "חצר" הצליחה.

אוגדה 162 הועמדה על חומרת מצבם של הצנחנים באיחור מה, ואז שלחה נגמ"שים לחלץ נפגעים. בשעה 04:25 ניתנה פקודה למג"ד 100 לצאת לעזרתם

בפלוגת טנקים עם נגמ"שים. באותו זמן ניתנה הוראה לחטיבה 217 לקדם גרוד מ"כישוף", כדי לאבטח את התנועה בציר "עכביש". מג"ד 100, סא"ל אהוד ברק, יצא לעזרת גרוד 890 בערפילים שבטרם שחר. כוונתו הראשונה הייתה לאגוף את אזור המערך המצרי מצפון ולחבור אל הצנחנים מעורפם של המצרים ובסיוע ארטילריה, אך בגלל קוצר הזמן החליט לצאת בדרך המהירה ביותר, כדי לסייע לצנחנים לכבוש את עמדות האויב ולעזור בחילוץ נפגעים. לפיכך, יצא בפלוגת טנקים ובפלוגת חרמ"ש, בחיפוי פלוגת טנקים שנייה, כדי לחבור אל הצנחנים ממערב. לאחר ניווט בעזרת רימון עשן, עלה היישר על מאות חיילים מצריים שהתמקמו בתעלות ונכנס לקרב עם טנקים שהיו פרוסים כ-800 מטרים מאחור. שני המג"דים, סא"ל אהוד ברק וסא"ל יצחק מרדכי, התכוונו לקבץ צנחנים לטיהור התעלות בסיוע הטנקים, אולם מיד הוברר להם שמספר הלוחמים שלא נפגעו הינו קטן, וכי נותרה אך מעט תחמושת. בינתיים החלו המצרים בכרי טילים מהאגף, ממרחק של כ-2,000 מטרים, ותוך זמן קצר נפגעו ארבעה טנקים ושני נגמ"שים. בערך ב-07:00 נאלץ מג"ד הטנקים להסיג את כוחותיו אחורה, ושוב נותרו הצנחנים לכרם בעמדותיהם המאולתרות, בקרבת הקו המצרי. קש"א מגרוד 100, שנפגע ונשאר צמוד למג"ד 890, סייע לו עתה בהפעלה יעילה של הסיוע הארטילרי, והנגמ"שים החלו מפנים את נפגעי הצנחנים והשריונאים.

גרוד 142 מחטיבה 217, שנשלח לפנות בוקר לאבטח את "עכביש", הצטרף לקרב סמוך לשעה 07:00. הגרוד התקדם מ"עכביש 51" צפונה, תפס עמדות ממערב לגרוד 100, והצליח לפגוע במספר טנקים מצריים ולחפות על הצנחנים הנחלצים. מאז ההיתקלות הראשונה המשיכו הצנחנים בלחימתם, שבו ונתקלו בכוחות מצריים, והתאמצו לחלץ את הנפגעים שמספרם גדל, ולהביאם אל התעלות ששימשו מסתור. מרבית הצנחנים חולצו לתעלות הרדודות. מח"ט 35 דיווח על מצב כוחו הפגוע, ומפקד האוגדה הציע לפיקוד לשלוח אותו מהמקום, אולם למפקדת הפיקוד נדמה היה שגרוד 890 עדיין פועל מצפון ל"עכביש", ומפקד החזית הורה להשאירו במקומו. כל הבוקר נותרו, אפוא, מג"ד הצנחנים ולוחמיו הכשירים המעטים בעיקול של תעלת ההשקיה, מעט מדרום לציר "טרטור". הוצאתו משם אושרה רק סמוך לצהריים, ואחרוני הנפגעים והלכודים הוצאו עד שעה 15:00.

בקרב ובחילוץ נהרגו כ-40 ונפצעו כ-60 מחיילי גרוד 890. כן נהרגו או נעדרו כעשרה שריונאים ונפצעו כ-20. לחימת ההקרבה העקשנית ב"טרטור" ריתקה את האויב ואפשרה מעבר הדוברות בציר "עכביש". פתיחת המעבר חילצה את הצליחה מן המשבר ואיפשרה מפנה במערכה. מח"ט 35 יצא מהקרב במועקת כישלון, אולם למפקד האוגדה ולסגנו לא היה ספק שלחימת הצנחנים חוללה את התמורה. לעומת

זאת, האלוף שרון סבר, כי אין לקביעתם זו על מה לסמוך. לדעתו, לחימתם של כוחות אוגדתו – חטיבה 600 וכוחות חטיבה 14 – השפיעה על מיטוט מתחמי "אמיר" ו"טרטור" הרבה יותר מלחימת הצנחנים.²⁴

מבוקר ה-17 באוקטובר תיאם מח"ט 460 את הנחתת האש הארטילרית ופרס את הגדודים 19 ו-196 מצפון ל"כישוף". כן נעשו הכנות לפרוס פלוגות טנקים, למסך ולקדם זחל"מים כדי להוציא חוליות אחרונות מהשטח. הפעולה עוכבה מדי פעם, כאשר הארטילריה הופעלה למטרות אחרות.

בעוד הפעילות להדיפת המצרים צפונה נמשכה בגזרת "עכביש"–"טרטור", הוסבה תשומת ליבו של מפקד אוגדה 162 להתראה כפולה שניתנה לו: להתכונן להינתק עם כוחותיו מהצירים ולהפנותם דרומה נגד חטיבת טנקים מצרית שהחלה לנוע ממזרח לאגמים, או להעביר חלק מעוצבתו לגדה המערבית, כאשר יורכב גשר הדוכרות. בו בזמן גילו התצפיות כוחות שריון מצריים מתרכזים ב"מיסורי", ואלוף אדן הציע שתוכפף אליו חטיבה 600, כדי לסייע בהדיפתם מהאגף המזרחי. לאחר שעה 07:00 הודיע אלוף הפיקוד למפקד אוגדה 143, אלוף שרון, שחטיבה 600 לא תצלח את התעלה וכי אוגדה 162 קיבלה את החטיבה תחת פיקודה. הסייג שהוטל היה שהחטיבה תופעל רק מעמדותיה, כדי שתישאר בכוננות לגרור את גשר הגלילים.

עד אחרי הצהריים נמשכו חילופי אש מעמדות כוחות צה"ל, שהתקדמו לאט מדרום לציר "טרטור". גדוד 100 הועבר לאגף המזרחי, חטיבה 600 שוב קידמה את גדוד 409 שלה לעבר ה"סגולים" 104 ו-105, פגעה באחד מהטנקים המצריים שניסו להתקדם מ"מיסורי" ומצפון ל"חוה", ויחד עם גדוד 100 הדפה ניסיונות חוזרים של כוחות טנקים להתקדם דרומה.

שיפור העמדות צפונה ומערבה איפשר לפתוח את ציר "עכביש" לתנועה. כבר בבוקר עבר עליו גדוד "רוב לבן" שהגיע לתגבר את חטיבה 14. בשעה 11:00 לערך הודיע מח"ט 460, אל"ם עמיר, שניתן להעביר גם רכב רך בציר, והחלו לקדם בו דרגים. בטרם ייפתח ציר "עכביש" לתנועה חופשית ביום, עברה עוד שעת משבר על הקצה המערבי של הפרוזדור הצר.

באזור הצליחה ובחיץ (מפה 26)

דעתו של מפקד אוגדה 143 הייתה נתונה מאז הבוקר לנעשה בגדה המערבית, במיוחד מעת שהגיעו הדוכרות הנגררות ל"מצמד". עד אז כבר צוינו בסיסים נוספים של טילי קרקע-אוויר לטיפולו של "כוח המשימה", והשכם בבוקר הוחל בתגבור חטיבה 421 בטנקים מגדוד 599, שהגיעו כלילה ל"לקקן". כשנודעה

העברת הטנקים למפקדת הפיקוד, ניתנה הוראה לאוגדה שלא להעביר טנק נוסף בלי אישור מפורש. במקביל, ניתנה הוראה ישירה למח"ט 14 שלא יחצה את התעלה בלי אישור הפיקוד. מפקד האוגדה העיד על עצמו, כי הספיק "להגניב" רק עשרה טנקים אל מעבר לתעלה.²⁵

מפקדת הפיקוד המשיכה לראות את השלמתו של גשר הדוברות כתנאי מוקדם להעברת עוד כוחות שריון מערבה. הדוברות הגיעו למתחם "מצמד" בשעה 06:45, אך כשהחלו להשיקן כעבור כמחצית השעה בפירצה, בסוללה שיצרו הדחפורים, נפלו מטחי ארטילריה ראשונים על אזור הצליחה, ומפקד האוגדה אף נפצע במצחו. הגושרים נכנסו למרוץ נגד הזמן תחת האש, שכוונה בעילות גוברת נגד המתחם השוקק ופגעה גם בדוברות. סביב אזור הצליחה והפרוזדור ריכזו המצרים 144 קנים - 21 סוללות שדה, חמש סוללות בינוניות ושלוש כבדות - מקצתם מעבר לטווח האש נגד סוללות הישראלית.

חטיבה 14 עשתה מאמצים רבים לארגן מחדש את כוחותיה מדרום ל"לקקן", והסתייעה באספקה ובחלפים שהחלו להגיע בליל 16-17 באוקטובר. גודר 184 נשלח ל"כספי 56" כדי לזרז את התארגנותו, עם שרידי גס"ר 87. גודר 79 קלט את תשעת הטנקים שנותרו מגודר 407. בצפון אזור הצליחה נותר גודר 198 עם 12 טנקים. כבר מאור ראשון הוא הדף התקפת חי"ר מצרית, ואחריה התקפות שריון חוזרות לאורך ציר "לקסיקון" דרומה. לזמן מה תפס הגודר את "סגול 139" ממזרח לציר, בעקבות התרעה שטנקים נעים במרחב "החוזה" מערבה. בשעה 08:30 הוכפפה לו פלוגה מגודר 599, ובה שמונה טנקים, שהגיעה בלילה עם הדוברות ומוקמה בין "סגול 199" ל"סגול 139". כאן השתתפה בכלימת התקפות האויב מצפון.

בעיצומן של התקפות אלו התעורר החשש, שרק"ם ורגלים מצריים יתקדמו באזור המתועל ממזרח ל"לקסיקון", לעבר צומת "טרטור". בשעה 09:30 דיווח אלוף שרון על כוח המאיים לחסום באש את ציר "נחלה" ודרש מהפיקוד להחליף את הפלוגה המאבטחת מדרום ל"לקקן", כדי שתצא לצומת. לקריאתו השיב אלוף הפיקוד שיסתדר בכוחות חטיבה 14. בינתיים הגיע מח"ט 14 עם שני טנקים ופתח באש לעבר התנועה ממזרח, וכעבור דקות מספר הודיע מפקד האוגדה שהמצרים נהדפו.

לפני הצהריים הגיע ל"לקקן" כוח תגבורת טרי קטן ממרש"ל: גודר 88 ("דוב לבן"), מצויד ברק"ם אמפיבי משלל מלחמת ששת הימים, שכלל חמישה טנקים ותשעה נגמ"שים. בכוקר הוא עבר בציר "עכביש" ללא פגיעה, אף כי הבחין בשריון מצרי שנע מצפון לציר. הוא עוכב בתנועתו בעת שהמצרים איימו על צומת

"טרטור". לאחר הדיפתם משם הגיע הגדוד ל"לקקן" ב-11:00 והתמקם בעורפם של הטנקים המאבטחים דרומה. במקביל, קודמה פלוגה מגדוד 79 ל"סגול 139", לאבטח את צומת "טרטור" מצפון, אך הדבר לא היה דרוש, לאחר שהאיום על הצומת הוסט. גרוד 198 הדף את כל הניסיונות לפרוץ דרומה ופגע לפי דיווחו בכ-50 טנקים וברק"ם. בצהריים הוא הוחלף בגדוד 184 ששב מהתארגנותו, ולו 18 טנקים.

מעבר לתעלה לא ניתן היה לפשוט עדיין על בסיסי טילים, כפי שהנחה הרמטכ"ל. כבוקר של ה-17 באוקטובר רצה מח"ט 421 לצאת שוב ממעברי תעלת המים המתוקים מערבה לפשיטות משורינות, מתוגבר בעשרה טנקים של גדוד 599. הפעם הוטל עליו "לקטוף פרחים" (כלומר, להשמיד בסיסי טילים) מדרום לציר "סקרנות", במבואות פאיד, אלא שהמצרים הקדימוהו. כוחות מצריים, שהגיעו במשך הלילה ממערב למערבים שלאורך ציר "חבית", החלו לסגור מבוקר על מוצאי החיץ – גשר האבן שעל ציר "סקרנות", ליד תחנת הרכבת אבו סולטאן, וגשר ביילי ביציאה משדה התעופה דוורסואר. טנקים ונגמ"שים מצריים פעלו ממערב, וחי"ר מצרי התקדם והתמקם בפאת החיץ באזור תחנת הרכבת, ובחיץ מדרום ל"סקרנות". גדוד 599, שנערך באזור גשר הביילי, הדף את ההתקפה בגזרתו, ואף הגיח מדי פעם מן החיץ מערבה, לעבר צומת "אורי", והשמיד מספר טנקים מצריים. לפנות ערב הועברו לחיץ שתי פלוגות צנחנים מגדס"ר נ"ט 582, כדי לאבטח את השריון במעברי תעלת המים המתוקים מפני התקפות לילה רגליות.

היתקלות בסרפאום

הצנחנים של חטיבה 247 הדפו את לחצי המצרים שפעלו בחיץ מצפון, אך מבוקר ה-17 באוקטובר הם סבלו יותר מבעבר מהארטילריה המצרית שגילתה את ראש הגשר וטיווחה אותו. מאז המטח הראשון בשעה 06:30 לא נפסקה האש, ויעילותה גברה בגלל התרסקות הפגזים בצמרות העצים ואפקט הריסוס כלפי מטה. עד שקיבלה החטיבה נגמ"שים בנוסף לזחל"מים הפתוחים, היא תפסה חמישה נגמ"שים מצריים שמישים, ונעזרה בהם לפינוי נפגעים ולחלוקת אספקה בשטחים המוכים. בגבור ההרעשה הארטילרית המצרית שקל מפקד האוגדה להוציא מספר טנקים אל מחוץ לחיץ, כדי לפשוט על הארטילריה המצרית. הוא הורה למח"ט 247, לסרוק בחיץ צפונה כדי לפגוע בתצפיות ארטילריות ובכל מקור של "יציאות" (של ירי ארטילרי). בשעה 09:00 הורה המח"ט למג"ד 565 לצאת צפונה בגזרת תעלת המים המתוקים, עם פלוגה רכובה בזחל"מים ושני טנקים, במגמה להגיע

עד "מסכה 29", מצפון לציר "ורדית" ולכפר סרפאום. כאשר התקדם מג"ד 565 ממסעף "שיק"-מסכה" ליעדו הבא - מתקן "אדום 6322" - הוא נתקל לפתע באש מטווח קרוב, לרבות אש תותחים שירו בכיוון ישיר ממתחם "אורחה". הסיור פוצל בשל האש, עיקר הכוח נותר מדרום למקום ההיתקלות, ו-14 איש עם המג"ד כותרו בכפר עצמו, מול תחנת הרכבת של הכפר סרפאום מצפון לציר "ורדית". כארבע שעות, עד אחרי 17:00, נלחמו הצנחנים בחי"ר ובשריון מצרי, עד שהצליחו לחלצם דרומה באמצעות שני כוחות שהגיעו מדרום וממזרח. 12 צנחנים נהרגו ו-22 נפצעו בקרב הקשה.

במשך היום נבלמו כל ניסיונות המצרים לחדור לבסיס ראש הגשר, אך לעומת זאת הם הצליחו "להכיל" את "כוח המשימה" של חטיבה 421, מנעו גיחות שריון מהחזית וצברו כוח מול מוצאיו. הם לא ריכזו לפי שעה כוחות גדולים בגדה המערבית, ואת עוצבותיהם הטילו למתקפת נגד ממזרח לתעלה.

מפגש המפקדים ב"כישוף" - צהרי 17 באוקטובר

ההפגזות על חצר "מצמד" מבוקר ה-17 באוקטובר סימנו את התחזקות התגובות של המצרים. בלילה אמנם לא התממשה ההתקפה שעליה הורה שר המלחמה המצרי, אבל המצרים נלחמו בהחלטיות על ציר "טרטור", ונראה שתגברו בטנקים מחטיבה 14 את חטיבת טנקים 1, שהייתה משולבת במערכי החי"ר בדרום "מיסורי". לאחר פציעת מפקד דיוויזיית חי"ר 16, פיקד מפקד הדיוויזיה המשורינית 21 על המרחב הדיוויזיוני המוגן, ובבוקר 17 בחודש עוד הביע ביטחון שיעלה בידו לסתום את הפרצה בכוחותיו בעזרת חטיבת הטנקים שהחלה מתקדמת מציר הגידי צפונה. לקראת הצהריים החריפו הבעיות המבצעיות והתעוררו תהיות האם יעלה בידי הפלסים להשלים את גשר הדוכרות תחת ההפגזה הטורדת; האם יעלה בידי המצרים להנחית מתקפת מלקחיים מתואמת מצפון ומדרום, ולנתק את הציר היחיד שנפתח זה עתה; ומהם הכוחות שניתן להעביר מערבה, כאשר שתי האוגדות כבר השקיעו את כוחותיהם בגדה הקרובה. על רקע זה נפגשו המפקדים הבכירים, כשמטרתם היא לגבש הערכת מצב משותפת שתשמש בסיס לפקודות שיחרצו את גורל הצליחה והמערכה על אדמת מצרים.

לפני הצהריים הגיע שר הביטחון, משה דיין, בלוויית מפקד החזית, רב-אלוף חיים בר-לב, אל החפ"ק של אלוף אדן ב"כישוף". השר שוכנע שמוטב לזמן לשם גם את אלוף שרון. מפקד אוגדה 143 הגיע מ"החצר" ב-12:30, והרמטכ"ל, רב-אלוף אלעזר, הצטרף ב-13:00. כאשר נפתח הדיון, הוא התמקד בשאלה איזו אוגדה תחצה ראשונה, כשיורכב הגשר ותסוכל התקפת הנגד המצרית מדרום. לנוכחים

נמסר, כי חיבור הדוברות לגשר החל כבר בשעה 09:30, וכי לפני צאתו של שרון מ"החצר" נאמר לו שמקווים להשלימו עד שעה 16:00. אשר לאימים על אזור הצליחה מצפון, נראה היה שכוחות משתי האוגדות הודפים את הטנקים המצריים ממערב ל"חוה" וממזרחה באבידות כבדות. כאשר לחטיבת הטנקים המצרית המתקדמת מדרום, בטח אדן ביכולתו לגבור עליה באמצעות חטיבה 217, ובעזרת חטיבה 500, שהוכפפה לו וכבר יצאה לקראתו.²⁶

אלוף שרון, שהגיע לדיון במצח חבוש אחרי פציעה מרסיס, לא התקבל לדבריו ברוח טובה. כאשר רב־אלוף בר־לב העיר שיש פער בין הציפיות ובין המצב, חרה לו עד כדי כך, שאך בקושי התאפק מלהכותו בפניו. באווירה של ציפייה להצלחה הציע שרון להשאיר את אוגדה 162 אחראית לגדה המזרחית ולהעביר את כל אוגדתו מערבה. כן תבע להעביר מיד את הטנקים ב"תמסחים" ולא להמתין עד לגמר הרכבת הגשר. גם שר הביטחון רצה בכך. לעומתו, הציע אדן לדבוק בתוכנית שהטילה על אוגדה 143 להחזיק באזור הצליחה ולהרחיבו בשתי הגדות. לפיכך הציע שאוגדתו תחצה ראשונה, וביקש לשחרר את חטיבה 460 לחצייה בהקדם. בר־לב שוב עמד על הקמת גשר כתנאי להעברת עוצבות שריון. באין גשר הסכים לכל היותר ל־50 טנקים בגדה המערבית, והניח שהקרב עם החטיבה המצרית ייגמר עד שיורכב הגשר. הוא גם היה מוכן שכל אוגדה תעביר חטיבה או יותר לגדה המערבית ותשאיר כוחות לאבטחת הפרוזדור, בפיקוד הסגנים. הרמטכ"ל קיבל את עמדת בר־לב שיש לחכות לבניין הגשר, אך שלל "פשרה", ופסק שאוגדה 143 תחזיק בראש הגשר ואוגדה 162 תחצה כולה.²⁷

משמעות ההחלטה הייתה, שלא יחולו שינויים בכפיות ובהיערכות בעיצומה של המערכה, לאחר שאוגדה 143 כבר נפרסה בשתי הגדות, ביססה את אזור הצליחה ואבטחה אותו. בנוסף לשיקול מידי זה, הייתה הכוונה להניח בידי מפקדת אוגדה אחת אחריות מלאה ובלתי מפוצלת לגישור ולתפעול אזור הגשרים. האלוף שרון סבר, גם ממרחק של שנים, כי "המשמעות האמיתית הייתה גרימת עיכוב ושיבוש נוספים ומיותרים בניצול הצליחה והחמצה סופית של ההזדמנות למוטט את הצבא המצרי, על ידי התקדמות מהירה בעורף שתי הארמיות שלו, או אחת מהן, בטרם יצטברו שם הכוחות שבהם נתקלו אחר כך".²⁸

מארב לחטיבת טנקים מצרית

דיון המפקדים הסתיים סמוך לשעה 14:00. משם יצא אלוף אדן דרומה, ל"כספי 59" שמדרום ל"אדרה", לפקוד על אוגדתו בקרב השריון שהחל מתלקח ברצועת המישור שממזרח לאגם המר.

המטה התרחבו בהדרגה, עד שהקיפו גם פינוי רכב וציוד פגוע, שיטור ופיקוח על התעבורה, התבצרות, וכן פינוי של נפגעים ושל שבויים וחללים.

מתחילת המבצע פוצלה אוגדה 143 בין שתי הגדות, ובגדה המזרחית פוצלה גם בין שני קצות הפרוודור. ב־17 באוקטובר החלה להתלכד מחדש עם פתיחת הציור והרכבת הגשר. אוגדה 162 הופעלה רק חלקית ב־16 באוקטובר, אך מבוקר ה־17 בו הטילה את מלוא כוחה למערכה.

שר הביטחון נלווה אל אלוף שרון כאשר זה חזר מדיון המפקדים לאזור הצליחה, ועבר עימו לגדה המערבית. הוא היה שותף להתרגשות הגוברת לקראת השלמת הגשר, עד כדי דיווח על פתיחתו בטרם עת. למעשה, ההרכבה הסתיימה רק בשעה 16:30, ולרשות הפיקוד עמד עתה גשר יחיד – לעומת שניים לפחות שנכללו בתוכנית – אותו ראה כתנאי מינימלי להעברת האוגדות ולפיתוח המתקפה מעבר לתעלה.³³

ב"חצר" ציפו מעתה בקוצר רוח לטנקים שיתחילו לעבור, אך אלה בוששו לבוא. מפקדת אוגדה 162, שנועדה לחצות ראשונה, טיפלה מאז הבוקר בקידום דרגים, אך הרכב המנהלתי התקשה לעבור בציר "עכביש" החסום והמופגז מדי פעם, ואגד התחזוקה קיבל הוראות להעביר אורחות קטנות של מספר כלי רכב, וברוח של 100 מטרים ביניהם, כדי לרכז דרגים באזור "כספי 56–57". עד הצהריים תודלקו רק שני הגדודים מחטיבה 460, שהיו ערוכים ב"כישוף".

כאשר יצא מפקד האוגדה, אלוף אדן, מדיון המפקדים דרומה, אל כוחותיו, הוא הסביר למח"ט 460, אל"ם עמיר, שכוונתו שהחטיבה תיכון לצלוח ראשונה בשלמותה, והורה לו להוציא יחידות משנה לתדלק ולהתמלא, בציפייה להחלפה קרובה. בינתיים רפה לחץ המצרים מצפון על גדודי חטיבות 600 ו־460 ב"סגול 104" ומצפון ל"עכביש", וגדוד 100 עסק בעיקר בפינוי אחרוני הצנחנים שנפגעו.

כשנע החפ"ק האוגדתי ל"אדרה", קיבל אלוף אדן הודעה ממח"ט 600, אל"ם רביב, שאוגדה 143 מטילה עליו להעביר חרמ"ש ל"מצמד", וביקש אישור. אדן, שראה בהודעה אות ראשון להחלפה של כוחותיו בקו "עכביש" בידי אוגדה 143, אישר למח"ט 600 לבצע, והודיע לו שחטיבה 460 מתארגנת למעבר התעלה, אולם לאחר זמן שמע ממח"ט 460 שחטיבה 600 נוסעת ל"לקקן". בעוד קרב ההשמדה לחוף האגם נמשך, הודיע על כך אדן לאלוף הפיקוד. לאמיתו של דבר, זומן מח"ט 600 לבדו, ב־15:30 לערך, לקבוצת פקודות אוגדתית. בשעה 16:22 התקשר אלוף הפיקוד ישירות למח"ט ובשומעו שהוא בדרכו ל"לקקן", סבר שכל החטיבה נעה עימו והורה לרמ"ט אוגדה 143 להחזירה מיד ולא לחשוף את "חמדיה". כאשר השיג אלוף גונן קשר עם מפקד האוגדה, התערב גם הרמטכ"ל בדיון האלוטי

והדגיש שוב כי משימת אוגדה 143 נשארה לאבטח את "עכביש" ולפתוח גם את "טרטור".³⁴

הגשר הושלם בעת שהקרב לחוף האגם הגיע לסופו, ואלוף אדן תבע מאלוף הפיקוד לשחרר ללא דיחוי את שני גרודי חטיבה 460: גרוד 198 הכפוף לאוגדה 143, וגרוד 100 שניצב עשרות מטרים מצפון לציר "עכביש" ואבטח אותו. אדן עמד על דעתו שיעבור מערכה בשתי חטיבות שלמות, לאחר מילוי ותדלוק, וכי יתחיל בחטיבה 460, שגרודיה ניצבו על הצירים, ושניים מהם היו מוכנים וזקוקים רק למילוי חלקי. אלוף גונן הגיב שיטפל בהחלפה, אך תבע מאלוף אדן לצאת מיד עם כל הכוחות שבידו. זה לא רצה לחצות ב"בטן ריקה", מה גם שחטיבה 217 עדיין נעה בחולות מעמדות הקרב שלה וחייבת הייתה להתכונן לתנועה. לבסוף הוא הורה למח"ט 460 להניע תחילה את גרוד 19 ואת "כוח לפידות", ולמח"ט 217 – לתספק ולתדלק ככל שיספיק עד שעה 21:00, ואז לצאת לדרך.

בשעה 17:25 הורה אלוף הפיקוד למפקד אוגדה 143 לשחרר את חטיבה 460 מ"עכביש", והאלוף שרון הורה למח"ט 600 להחליפה שם. מחלקת טנקים של החטיבה הושארה על "חמדיה", ושני גרודים יצאו מיד, בחשכה היורדת, לעבר גרוד 100. עד שהספיקו להגיע, מעט אחרי 18:00, מצאו את גרוד 100 כשהוא יורה על חיילים מצריים שהחלו מתקדמים שוב בתעלות בין הערביים. חטיבה 500, שאחד מגרודיה עדיין עסק בחילוץ נפגעיו ליד "בוצר", חזרה להיות עתודת הפיקוד והוצבה בציר "כספיי", במקום חטיבה 217.

ההתארגנות התמשכה יותר מן המצופה עקב האיחור בהחלפת גרוד 100 ובגלל הסתמים בצירים והתספוק בחשכה. לבסוף יצאו החטיבות אל הגשר לאחר מילוי חלקי, וגרוד חרמ"ש 86 הושאר מאחור, בציר הרוחב. חפ"ק האוגדה יצא קדימה ועבר לגדה המערבית לפני שעה 23:00. חטיבה 460 נעה בעקבותיו לגשר והחלה לעבור לפני חצות, עת הפגזה מתחדשת. מיד כשהחלו הטנקים של גרוד 19 לעבור, נפגעה אחת מדוברות גשר. החטיבה המשיכה במעבר על גבי דוברות "תמסח" במשך שעה וחצי, עד שתוקן הגשר באמצעות טנק גישור שהוחזר מן הגדה המערבית והונח על הדוברת הפגועה. חטיבה 217 חיכתה בשטח המתנה באזור "לקקן" ויצאה לחצייה בעקבות חטיבה 460. שתי החטיבות הספיקו לחצות עוד בלילה, מלבד גרוד 198 מחטיבה 460, אותו שחררה אוגדה 143 רק לפנות בוקר. בשעה 05:30 עבר גם הוא, אחרי סוללת גד"ב 899, שהוכפפה לאגד הארטילרי של האוגדה.

באותו לילה, בעוד כוחות השריון נערכים בראש הגשר, בוצעה פשיטה מוטסת שנייה לג'בל עתקה. שני תותחי 105 מ"מ יבילי אוויר הוטסו במסוקים והפגזו את מוצב המכ"ם המצרי בהר וריכוזי רכב למרגלותיו.

לקראת הבקעה מן החיץ (מפה 27)

מצהרי 17 באוקטובר שוב נשקלו במצפ"ה האפשרויות לפיתוח המבצע לפי מטרות המלחמה. בעקבות הנחיית הרמטכ"ל זימן סגנו, אלוף טל, דיון לקראת הערכת המצב על השלב הבא במלחמה, ושיתף בו גם אחדים מן הרמטכ"לים לשעבר. הוא הציג את הדרכים האפשריות לערעורו של הצבא המצרי ולשיבוש מהלכיו. נוסף על המתקפה העיקרית במרכז, שנועדה להשמיד כוחות ולהביא להפסקת המלחמה, נדונו הצעות לפעילות נגד יעדים קרקעיים באגפים, שיסייעו להכרעה, יעניקו לישראל הישגים למיקוח ויביאו לעליית יוקרתו של צה"ל – כגון כיבוש פורט סעיד והנחתת כוח פשיטה משוריין בראס זעפרנה שבמפרץ סואץ ("אור ירוק").

בחצות ליל 17-18 באוקטובר, לאחר שבירת התקפות הנגד המצריות בגדה הקרובה ותחילת התנועה של אוגדה 162 לראש הגשר, נדונו המגמות המבצעיות בקד"ם הרמטכ"ל. תמונת האויב הוצגה כלהלן:

- מצהרי 17 באוקטובר ואילך התברר לפיקוד המצרי הבכיר היקפה של המתקפה הישראלית, וכנראה גם עמד על מטרותיה, במיוחד לאחר שנודע לו כי דיוויזיית חי"ר 16 ודיוויזיית שריון 21 נלחצות, וכי חטיבת טנקים 25 הושמדה.
- במצרים התגבשה ההערכה, כי התמוטטות המערך המצרי באזור תפתח לפני צה"ל את האופציה לצלוח את התעלה בכוחות גדולים. לכן סאדאת ושר המלחמה נתנו הוראות מפורשות למפקד ארמיה 2, לחסל בכל מחיר את כוחות צה"ל המרוכזים באזור ההבקעה ממזרח לתעלה, ואת הכוחות שצלחו מערבה. ארמיה 2 תוגברה בחטיבת טנקים מדיוויזיה ממוכנת 3 ובחטיבת צנחנים 150, שנמנו עם כוחות העתודה של המפקדה הכללית, וקודמו בערב מקהיר. בתצ"א משעה 14:30, נראו כ-70 טנקים מצריים ממערב לתעלה באזור הצליחה.³⁵

לפי המידע על כוחות צה"ל, שנמסר בקד"ם, הטנקים חוצים את התעלה על אף התקלה הזמנית בגשר, וחטיבה 35 תנסה שוב להשתלט על "החווה", הפעם תחת פיקודה של אוגדה 143, כדי לפתוח דרך לגשר הגלילים. המח"ט, אל"ם יאירי, שקיבל הוראה ברוח זו, התייצב אצל אלוף שרון, אך זה הודיעו שמכל מקום לא יצא למשימה באותו לילה.

סיכומו של הרמטכ"ל התרכז במשימות שניתנו לשתי האוגדות – לבסס את אזור הצליחה ולהרחיב את ראש הגשר: במשך הלילה יעברו כוחות, כך שעם בוקר תימצא בעבר המערבי אוגדה 162 עם שתי חטיבות. בנוסף, יש צורך בהרחבת ראש הגשר. לצורך זה תפרוץ אוגדה 162 עם בוקר בשני מאמצים, בעיקר בשריון, תוך תמרון שמטרתו להיכנס לקרב שריון בשריון ולהימנע מלחימה בחי"ר ובנשק נ"ט:

שוב נפגע הגדוד ממוקשים ומאש נ"ט, והפעם אף מהפצצה, אך עד חשכה הגיע לקצה המזרחי של בתי "החוה". גדוד יחיד זה החזיק עתה בגזרה מ"לקסיקון" מזרחה עד דרך החת"ם ושטח "חמדיה".

מח"ט 14, אל"ם רשף, ציפה מהבוקר לשעת הכושר לתקוף את בתי "החוה" מעמדותיו שבצפון אזור הצליחה, עמדות בהן החזיק גדוד 184 מאז צהרי 17 באוקטובר. לאחר פתיחת ציר "טרטור", כשנראו סימנים לכך שההתנגדות נחלשת והמצרים מפנים עמדות, החלה החטיבה לפתח התקפה על "החוה" מדרום וממערב, כאשר גדוד 184 מאבטח כלפי צפון, ומימינו כוח מגדוד 79 ב"סגול 111". אחר הצהריים תפס כוח מגדוד 424 את בתי המשאבות של "החוה" ב"לקסיקון 254", ובשעה 17:00 לערך התקדם גדוד 88 ("דוב לבן") מעמדותיו ב"סגול 139" וכבש את בתי "החוה" ללא התנגדות. לאחר הכיבוש התאפשר לשני הגדודים, 79 ו-184 להתקדם אל מעבר לציר "שיק", לקו "סגולים 107-134".

בבוקר הגיע שר הביטחון לחפ"ק פיקוד הדרום, והעלה את האפשרות לשגר לגדה המערבית כוח מאוגדה 252, ולהשלים את החסר בכוח שנשלח ממרש"ל צפונה. אלוף גונן קיבל את הרעיון והמליץ לרמטכ"ל להעביר את אוגדה 252 עם 80 טנקים. רב-אלוף אלעזר אישר את ההצעה סמוך לצהריים, לאחר שנפתח ציר "טרטור" והתבררו קשיי הפריצה מראש הגשר. כן אושרה הכפפת חטיבה 500, שנותרה בעתודת הפיקוד, לאוגדה 162. החטיבה חנתה בציר "כספי" באזור התעוז "חורבה" לאחר הקרב נגד חטיבת הטנקים המצרית 25, וב-18 באוקטובר הוחזרה ל"מבדיל 73", בכביש "עכביש", כשהיא נעה נגד זרם של התנועה הצפונית מערבה. אך הגיעה לחניון, נקראה לתדלק מיד, כדי לצאת לגשרים.⁴⁰

מפקד אוגדה 143 ציפה להתמוטטות המערך המצרי המוכה בגדה המזרחית וביקש לעבור מערבה עם חטיבה 14, כך שרק חטיבה 600 תאבטח את הגישה לגשרים ממזרח לתעלה. מפקדת הפיקוד סברה שטרם הגיעה העת לכך, והורתה לו להישאר אישית בגדה המזרחית ולקדם את גשר הגלילים ואת אמצעי הגישור האחרים. בשעות אחרי הצהריים הגיע משה דיין למתחם הגישור, חצה את התעלה עם אלוף שרון ונפגש עם מפקדים בראש הגשר. משם חזר לסייר עם אלוף שרון ועם אל"ם רשף בשדה הקרב של "החוה". בשיחה עם מפקד האוגדה עודד אותו "לרוץ קדימה" ו"לדחוף צפונה" (אף עד קנטרה), לפי המנדט שניתן לו מהפיקוד.⁴¹

אל"ם אבן, מפקד אזור הצליחה, נרתם מהצהריים לגרירת גשר הגלילים, במסע הכרוך בניווט, בהכשרת הציר ובאבטחת הגשר מפני התקפה מצפון ומפני התקפות אוויר. גדוד 410 החל גורר וכוח הנדסי סורק לפניו, מפנה מוקשים ומכשיר

את הנתיב המורחב. צוות ניווט, ובראשו מפקד ההנדסה הפיקודי, סא"ל אהרון (ג'וני) טנא, כבר יצא לקבוע ולסמן את הנתיב המדויק בין שטחי הביצה שממערב ל"לקסיקון". הפגזות פקדו לעתים את מסע הגשר, ופעמיים הותקפה הכבודה מן האוויר. צוות הניווט עצמו נפגע כשתפס מחסה מהפצצה ונתקל מקרוב בחוליית קת"ק מצרי שחסתה בסמוך, וסא"ל טנא נהרג. אל"ם אבן הצטרף לטנק של מג"ד 410 ויצא עמו לסמן את הנתיב לגשר בין האזורים הביצתיים. בשוב הטנק מהתעלה נמשך מסעו של הגשר מערבה. זמן קצר אחרי שעה 18:00 הגיע הגשר לגדה והוחל בפריצת הסוללה להשקתו. לאחר המתנה לאישור מכוח האבטחה של הצנחנים בגדה הרחוקה, הושלמה השקת הגשר לאחר חצות. טנקים החלו לעבור ב־19 באוקטובר בשעה 04:15, אך כדי להכשיר את הגשר גם לרכב גלגלי עוד היה צורך לשפר את הגישות, ולמתן את השיפועים.

בליל 18-19 באוקטובר, עוד לפני הכשרת גשר הגלילים לתנועה, הועברה חטיבה 500 בגשר הדוברות וב"תמסחים", כדי לתגבר את אוגדה 162. עם בוקר חצה גם אלוף מגן לגדה המערבית, עם חטיבה ראשונה מאוגדה 252.

כאשר הושק גשר הגלילים, הושג סוף-סוף המינימום ההכרחי לפעולת שתיים או שלוש אוגדות ממערב לתעלה. חיוניותו של הגשר הנוסף הייתה עתה רבה עוד יותר, נוכח העובדה שבמשך הלילה פגעה הפגזה בדוברת שישייה של "תמסחים" והטביעה אותם, על שני טנקים של חטיבה 500 שהיו עליהם, ונותר רק גשר הדוברות, שגם הוא כזכור ניזוק בהפגזה.

לגשר הדוברות נוסף ב־20 באוקטובר גשר "צנע", שהורכב למעשה מחלקות מצופים באורך 70 מטרים ומדוברות אחדות. אחרי הפסקת האש נוסף עוד גשר דוברות, ויחד עם גשר הגלילים שימשו הגשרים את היסעי עוצבות השריון ואת התעבורה המנהלתית שבועות ארוכים, עד שנבנה במקום "גשר יבשתי".

צה"ל פיתח מגוון של אמצעי גישור, כל אחד על מעלותיו ומגבלותיו, מבלי לתת עדיפות מוחלטת לאחד מהם, הגיוון שנוצר במאפייניהם איפשר מתן מענה שונה בשלבים השונים של מבצע הצליחה.

השתתפות חיל האוויר במערכת הצליחה (מפה 29)

המצרים התמידו כל עת הצליחה בניסיונותיהם לשגר מטוסים לתקיפת ראש הגשר, וב־18 באוקטובר אף שלחו מסוקים להטיל נפלים על הגשרים. חיל האוויר, שזכה לחופש טיסה בשמי ראש הגשר מאז 16 באוקטובר, מנע פגיעות של ממש בכוחות הקרקע ובגשרים. בין 16-18 באוקטובר הופלו 36 מטוסים ושבעה מסוקים מצריים, מתוך אלה 31 מטוסים ומסוק אחד הופלו על ידי הטייסים. רבים מהמטוסים

ב־16 באוקטובר הוחזר גרוד 89, שהיה ערוך ב"עכברוש", לחטיבה 875 ונערך באזור "סנטימנט". הגרוד קיבל תחת פיקודו 12 טנקי "שרמן" מגרוד 129 והעביר אליו פלוגת חרמ"ש, במסגרת הכנות לקראת התקפה בגזרת המעוז "ליטוף" (אם תובחן יציאת שריון מצרי מערבה לתעלה). ההתקפה בוטלה, אך הכוחות שכבר יצאו לשטחי היערכות ספגו אבידות מהפגזה מצרית.

בשעה 20:00 באותו היום קיבלה אוגדה 252 תחת פיקודה את גרוד "טירנים" 225, ובו כ־20 טנקי "טירן" ופלוגת "שוטים" (מאילת) מפיקוד מרש"ל (אוגדה 440), בפיקוד אל"ם אריה איילון (ויינברג). הגרוד, שהגיע ממרש"ל, היה ערוך בכביש החוף מצפון לראס סודר, במטרה לסייע לכוחות האוגדה לכבוש את ראס מסלה ואת עיון מוסא.

ב־17 באוקטובר בשעה 07:20 זיהתה חטיבה 164 את יציאתה של חטיבת הטנקים המצרית 25 מ"עפרה" צפונה, לאזור הצליחה. גרוד 106 של החטיבה הושאר במקומו, וגרוד 183 ועוד פלוגת חרמ"ש יצאו לעבר ציר "לקסיקון" לתקוף את החטיבה המצרית. הגרוד עלה בציר "כרוניקה", חצה בחולות בכיוון "לקסיקון" 289, הגיע למגע עם המאסף המצרי והשמיד מספר טנקים, נגמ"שים ומשאיות. כשיצאה חטיבת הטנקים 25 צפונה, תקף כוח חי"ר מצרי בעקשנות את עמדות גרוד 106. המצרים הסתננו ל"ברקן 64", תקפו את העמדות ב"סגול 318" מדרום ל"סנטימנט" ופגעו בשישה טנקים. ההתקפה נהדפה בצהריים באש הטנקים והארטילריה.

אחרי הצהריים סייעה אוגדה 252, באש של גרוד מכמ"ת 160 מ"מ, לאוגדה 162, כאשר זו השמידה את חטיבה 25 במארב לחוף האגם המר.

ב־17 באוקטובר שבה אוגדה 252 לעסוק גם בתכנונים ללחוף לעבר עיון מוסא בדרום ולעבר "עפרה" בצפון. ההתקפות בוטלו עקב יוזמת מצרים בגזרת "סנטימנט" ובשל הוראות הפיקוד לפעול בזהירות ולהימנע מאבידות בהתקדמות מדרום.

ב־17 באוקטובר לפני הצהריים הגיעו גרוד 225 ופלוגת ה"שוטים" ממרש"ל שצורפה אליו – "כוח איילון" – לצומת "סקטים" בכביש החוף היוצא מראס סודר (ציר "פגישה"). חטיבה 401 הייתה אמורה לתקוף באותו היום בשני גרודים מציר "יורה", ולהשתתף עם "כוח איילון" בהתקפה על עיון מוסא, על תעוז "צידר" ועל עמדת התותחים "מבדד", אך מפקד האוגדה החליט לדחות את ההתקפה עד תגבור "כוח איילון" בחי"ר. בליל 17-18 באוקטובר התקדם גרוד 225 לתפוס את צומת "פגישה" – "זאבה", ואגב כך חבר אל פלוגת צנחנים מגרוד 890, שפעלה עד אז תחת פיקודה של אוגדה 252 וקודמה לקראתו בציר "זאבה".

הפעילות הלילית בגולן, ביוזמת כוחות צה"ל, הייתה מצומצמת. בליל 15-16 באוקטובר הניחה חטיבה 1 מארב ממזרח לכפר ערנה, אך לא יצרה מגע. באותו לילה ובליל המחרת חדרו סיורים של החטיבה עד צומת חינה וטיווחו ארטילריה על מערכים סוריים. בליל 17-18 באוקטובר הורחבה הפעילות, אך בתוצאות מעטות: חטיבת חיר"ם 317 הציבה שני מארבים מדרום לכנכר וממזרחה, ואחד מהם פגע בגי"פ. כוח שיצא לפשוט על סוללת תותחים גילה שהסוללה דיילגה. במקביל, הציבה חטיבה 1 שלושה מארבים בגזרת מזרעת בית ג'ן. אחד מהם חיבל בשוכו בטנק סורי נטוש. המצפה חזר ופקד להציב תצפית של סיירת מטכ"ל בחרמון, אך חלו עיכובים במילוי הפקודה, והתצפית הוצבה מאוחר יותר (בליל 20-21 באוקטובר).

בגזרת לבנון, המשיכו באותה עת המחבלים בפעילותם, שכללה, בין השאר, הרעשה במטל"רים. בין האירועים העיקריים:

- בליל 15-16 באוקטובר נתקל כוח "מרב"ל במחבלים, בדרכו למקום המארב. שוטר משמר הגבול נהרג ושניים נפצעו. באותו לילה, ליד מצפה פאר, פתח מארב "מרב"ל באש על מחבלים והרג שלושה מהם. שלוש פצצות בזוקה נורו לעבר זרעית, ואזרח נפצע קל.
- בליל 16-17 באוקטובר נורו כ-18 פצצות מטל"ר על קריית שמונה. אזרח נפצע.
- בלילה 17-18 באוקטובר שוב נורו 20 פצצות מטל"ר לעבר קריית שמונה. כן נורו שתי פצצות על שלומי, ואזרח נפצע שם. מארב "מרב"ל בהר צפיה פתח באש והרג שני מחבלים.

שינויי היערכות

לפיקוד הצפון ניתנה הוראה לעבד תוכנית להתארגנות מחדש – להחזיק את החזית בשתי אוגדות ולהוציא את מפקדת האוגדה השלישית, כדי לשקם את החטיבות שנפגעו קשה – 179 ו-188. למחרת נדון הנושא בקד"ם סגן הרמטכ"ל וסוכם כי: שתי אוגדות יישארו ברמת הגולן – האחת להחזקת הטריז והאחרת מאחור; אוגדה 146 תוצא מהקו ותשוקם בכוח אדם וברק"ם, כדי שתשוב להוות עתורת מטכ"ל. למעשה, לא התאפשר להוציא את האוגדה מהגולן. לפיכך, בפקודת אג"ם-מבצעים מ-17 באוקטובר לפנות ערב נקבע, שפיקוד הצפון יוציא, בליל 17-18 באוקטובר, מפקדת אוגדה ועוד שלוש חטיבות טנקים להתארגנות מחדש במרחב העורפי של הגולן. על פי פקודה זאת, אוגדה 146 אמורה הייתה להישאר בגזרה המרכזית של רמת הגולן (ותחת פיקודה חטיבות 4, 19 ו-205 – סך הכל 151 טנקים), ואוגדה 210 נועדה להתארגן מחדש בעורף. אוגדה 146, שנועדה לשוב לתפקידה הראשוני

בארבעת הימים ביצע חיל האוויר כ־1,790 גיחות בשתי החזיתות – יותר מ־40 אחוזים מהן למשימות פטרול ויירוט.

חילות האוויר הערביים השקיעו ב־15–18 באוקטובר את מרבית גיחותיהם בהגנה ומיעטו לתקוף: מתוך סך הכל של יותר מ־2,900 גיחות, ערכו המצרים כ־1,470 גיחות, אך רק 80 מהן להתקפה; הסורים ערכו כ־1,460 גיחות, ורק כ־95 מהן להתקפה. למצרים אבדו בתקופה זו 42 מטוסים ושבעה מסוקים, ולסורים – 18 מטוסים (חמישה מהם "מיג-21"). לחיל האוויר אבדו בארבעת הימים 16 מטוסים (13 בדרום ושלושה בצפון) ומסוק אחד.

חיל האוויר נמצא עתה בשלב של הכנות להגביר את שליטתו באוויר ואת פעילותו ההתקפית, לקראת המשימות שהיו צפויות לו בימים הבאים – לסייע לפריצה בדרום ולכיבוש החרמון בצפון. מטוסי הקרב ומטוסי התובלה, שהגיעו ברכבת האוויר מארצות הברית, כבר החלו משתלבים בפעילות המבצעית, אף כי החיל חש עדיין במחסור בצוותים למטוסי "פנטום", וכן למטוסי התובלה הכבדים מסוג "הרקולס".⁶⁷

הפעילות הימית

כ־15 באוקטובר כבר הייתה ידו של חיל הים על העליונה בים התיכון ובמפרץ סואץ. מעתה הייתה משימתו לרתק את ציי האויב לנמליהם ולמנוע במידת האפשר את השיט האזרחי אליהם ומהם.

בים התיכון השיג חיל הים שליטה מלאה בצפון הזירה. לצי הסורי נותרו 19 ספינות כשירות, ובהן רק שניים או ארבעה סטי"לים שהסתגרו בנמליהם (שניים מאלה נפגעו, ואולי טובעו). זוג סטי"לים ישראליים, שיצא בליל 15–16 באוקטובר לסייר באזור טרטוס, כדי לאכזן ולהשמיד כלי שיט סוריים, חזר ללא היתקלות.

מאז ראשית המלחמה תגברה ברית המועצות את השייטות שלה בים התיכון, שהתמקמו ליד כרתים וממזרח לקפריסין. ב־14 באוקטובר נכנסו לים התיכון שני נט"קים, שהובילו טנקים לנמל לאטקיה, וב־17 בחודש באו לשם עוד ארבעה נט"קים סובייטיים (בעלי כושר הובלה כולל של כ־80 טנקים). לחיל הים ניתנה הוראה להימנע מעימות עם כלי השיט הסובייטיים.

בדרום הזירה הצליח חיל הים לכלוא בנמלי הים התיכון את הצי המצרי, שמספר כלי השיט שלו היה עדיף עדיין על אלה של חיל הים. עם זאת, נותרו לצי המצרי שמונה סטי"לים בלבד, לאחר שארבעה הוטבעו בקרבות קודמים. חיל הים הוסיף לאבטח את השיט האזרחי לנמלי ישראל מפני פגיעה מצד מצרים, וכן מפני פגיעה אפשרית מצד לוב.

בליל 15-16 באוקטובר יצאו שישה סטי"לים של חיל הים להפגיו מטרות חוף משני עברי אלכסנדריה, בתקווה לגרור כלי שיט מצריים לקרב. ארבע ספינות, בפיקוד מש"ט 3, אל"ם ברקאי, הגיעו מצפון לעבר פְּלָטִים, הפגיוזו מחנה ופנו מערבה אל כף רוזטה. ספינות מצריות, שחסו במפרץ אבו קיר, ירו שבעה טילי "סטיקס", אבל כולם החטיאו. באחד הסטי"לים המצריים פרצה דלקה תוך כדי שיגור הטילים, אך הוא הצליח לחזור לבסיסו באלכסנדריה.

הסטי"לים "רשף" ו"קשת", בפיקוד מפל"ג 35, סא"ל רהב, יצאו אל מטרות ממזרח למרסה מטרחה, הגיעו לרס-קנאיס וחסלו תחנת מכ"ם אוויר בירי תותחים, פנו מזרחה לראס אל-דבה, ירו גם כאן על מכ"ם אוויר, וכנראה פגעו גם בו. בתגובה על ידיעות, לפיהן המצרים עשויים לפשוט שוב על השרטון בעורפו של מעוז "בודפסט", הוצא עוד זוג "דבורים" למעגן חיל הים בימת ברדוויל, לתגבר זוג "דבורים" ונט"ק שעגנו שם.

בליל 16-17 באוקטובר יצאו צוללני שייטת 13 לתקוף את כלי השיט המצריים שהסתגרו בתוך נמל פורט סעיד. שני זוגות צוללנים הובלו ב"חזירים" באבטחת סטי"לים, והצליחו לחדור לנמל על אף רשת המגן שבפתח, ואף שהמצרים נהגו להטיל תכופות מטענים נגד צוללנים. בפעולתם הטביעו הצוללנים נט"ק, פגעו בסטי"ל "אוסא" והוציאוהו משימוש, וכן פגעו בסט"ר מסוג פי-183. זוג צוללנים לא שב מהפעולה.

בלילה הבא, 17-18 באוקטובר, יצאו שישה סטי"לים, בפיקוד מש"ט 3, להפגיו מוצבים מצריים בשרטון בין פורט פואד למעוז "בודפסט". כלי שיט מצריים לא יצאו נגד הסטי"לים, אך אל הכוח נורו שני טילים (כנראה מדגם אס-איי-2) ואש תותחי חוף 130 מ"מ מבוקרי מכ"ם. הכוח לא נפגע ולא נגרם לו נזק.

בזירת ים סוף, עליה פיקד אל"ם זאב אלמוג, נמשכה הפעילות ההתקפית של חיל הים במפרץ סואץ. המצרים תקפו שם פעם אחת בלבד: ב-15 באוקטובר הגיחו ספינות מצריות, ואחרי חשכה ירו אל מרסה ברכה ואל ראס מוחמד ארבעה טילי מטל"ר, שנפלו באזור שומם.

בליל 16-17 באוקטובר יצא כוח של שלושה "דבורים" ושתי "סנוניות" למארב ולהתרעת מכ"ם אל מדרום לאי שדואן, אך חזר לבסיסו במפרץ שלמה מבלי לאכן אויב.

בליל המחרת, 17-18 באוקטובר, הוצא נט"ק, ועליו זחל"ם מרגמה 81 מ"מ, להפגיו בפצצות זרחן ריכוז של סירות דיג במעגן תלמת (מדרום לראס זעפרנה). הנט"ק הפליג עם שלושה "דבורים", שנועדו לאבטחו ולארום לסד"גים שינסו להימלט מן המעגן. בגלל השרטונים התת-מימיים, שהפריעו לפעולת ה"דבורים"

במפרץ זה בליל 6-7 באוקטובר, לא ניסו הפעם ה"דבורים" לחדור לתוך המפרץ. ההפגזה נמשכה חצי שעה. נראו דליקות, אך הנזק לא נודע. כל העת לא יצאה ספינה מצרית אחת מן המעגן ולא נוצר מגע. המצרים הסתפקו באש בלתי מדויקת של תותחי חוף שנורתה אל הכוח. בפעולות אלו ביסס חיל הים את שליטתו במרכז מפרץ סואץ. בלילות הבאים הועתקה הפעילות הימית לדרום המפרץ, לעבר הבסיס הימי המצרי בע'רדקה.

סגן הרמטכ"ל, אלוף טל, ציין בדיון את הצורך לשקול את מטרות המלחמה, לאור יחסי הכוחות שהתהוו: לצה"ל נגרמו אבידות כבדות יחסית; המעצמות מספקות לשני הצדדים את מחסורם בצידוד; יקשה על צה"ל לשפר את יחסי הכוחות בקרוב. במצב זה הוא לא יוכל להכריע את המלחמה, ולכן יש לקצרה, לשאוף להפסקת אש או להפוגה כדי להתארגן. כמטרה מקסימלית מידית ראה אלוף טל את שבירת ארמיה 3, וכמטרה מינימלית – החזקה בראש גשר גדול ויציב. כן הציע לכבוש את פורט פואד ולערוך את מבצע "אור ירוק". לדבריו, בראשית המלחמה נלחמה ישראל על עצם קיומה, אבל עתה המטרה היא להשיב לעצמה את כושר ההרתעה.⁶⁹

על הערות אלו של סגנו הגיב הרמטכ"ל בדברי הסיכום שלו לדיון. לעומת הספק של אלוף טל אם אפשר וצריך לשאוף להכריע את הצבא המצרי, דבק רב-אלוף אלעזר בהכרעה, ולא ראה טעם לסטות עתה ממטרות המלחמה, כפי שהוגדרו בעבר: למנוע מהאויב כל הישג צבאי או פוליטי; להשמיד כוחות אויב רבים ככל האפשר; לסיים את המלחמה במצב צבאי או פוליטי טוב יותר מזה שלפניה.⁷⁰

להערכתו, כבר הושגו כל המטרות בסוריה, ועדיין יש סיכוי להשיגן במצרים. לפיכך, צריך להתרכז במאמץ להשמדה מרבית של הכוחות המצריים. כך ימנע צה"ל הישג ממצרים ויסיים את המלחמה במצב טוב יותר מזה שהתחיל בו. הרמטכ"ל הוסיף, כי צה"ל חייב לשאוף להכרעת הצבא המצרי, כדי שלא להיקלע למלחמת התשה ממושכת, כמו בסוריה. לדעתו, הסורים אינם מעוניינים בהפסקת אש, למרות שאיבדו טריטוריה, ועודם מאמינים בכוחם להמשיך במלחמה. מדינות ערב האחרות עלולות לתרום להמשך עמידתן של מצרים ושל סוריה. לפיכך, יש להתמקד בהצלחות במאמצים האופרטיביים שבפריצה מראש הגשר ולהנחית את המאמץ העיקרי בדרום. אם יהיה צורך, ניתן יהיה להוסיף על כך מאמצים אסטרטגיים, לרבות הפצצות בעומק. אשר לתוכניות לפתוח במאמצים אופרטיביים בגזרות משניות, סיכם הרמטכ"ל שדבר זה ייעשה רק אם יתרום במישרין לחזית העיקרית ולא יגרום להחלשת הכוחות בפריצה.⁷¹

אחרי הצהריים הוצגו לרמטכ"ל התוכניות למבצעים "בן חיל" ו"אור ירוק". רב-אלוף אלעזר הסתפק בסיכום, לפיו פיקוד הדרום צריך להתכונן לשני המבצעים בתוך 48 שעות ממתן הפקודה. מגמתו הייתה לאשר את הפעולה בפורט פואד, ("בן חיל"), אם תיראה כדאית, ולא לאשר לפי שעה את "אור ירוק".⁷²

בבוקר ה-18 באוקטובר ביקר שר הביטחון במפקדת החזית. הוא אמר למפקד החזית, רב-אלוף בר-לב, שיש להחליט, בתוך 48 שעות, "איך אנו מסיימים את המלחמה" ולאילו יעדים יש להגיע לשם כך. משם יצא דיין אל מפקדי האוגדות בראש הגשר והתרשם מן הנעשה ממערב לתעלה.⁷³

בהמשך היום הובררו הקשיים בראש הגשר, שאילצו לרחות את הפריצה לעומק עד לבוקר המחרת, ותשומת הלב הוסבה יותר ליחסי הכוחות ולסכנות שבאבידות ובשחיקת ציוד הלחימה. שר הביטחון דיבר ברוח זאת בחזית התעלה לפנות ערב, כאשר הבהיר שהציוד עלול לאזול לפני סוף המלחמה, ועל כן יש לקבוע "קו אדום" לשחיקה, שמוכנים להסתכן בה. סגן הרמטכ"ל הגיב שצה"ל לא יוכל לעמוד בקצב השחיקה הנוכחי יותר מארבעה או חמישה ימים. השר הסיק מכך שיש להגדיר את הכוונות המבצעיות לאור שיקול זה ולקבוע את הקו שיוכל הצבא להחזיק לזמן רב. הוא הדגיש שאין כוונה להגיע לקהיר. בשובו לתל אביב שוחח דיין טלפונית עם השגריר דיניץ בוושינגטון, וביקש ממנו, בין השאר, למסור למזכיר המדינה של ארצות הברית, קיסינג'ר, את הערכתו, לפיה "בעוד יומיים יהיה מצבם של המצרים כזה, שיבקשו מאתנו להסכים להפסקת אש".⁷⁴

ביום ה-13 למלחמה כָּבדה מועקת האבידות. דוח האבידות, מעודכן ל-17 באוקטובר בשעה 20:00, מנה 890 הרוגים, 72 שבויים, 252 נעדרים וכ-3,000 פצועים. לפי הסיכומים שלאחר המלחמה היו האבידות באותו שלב ככרות בהרבה מן הדוח החלקי: מספר ההרוגים עד 18 באוקטובר עלה על 1,750 (בכלל זה מי שנרשמו במלחמה כנעדרים), מספר השבויים היה 275, ומספר הפצועים הגיע ליותר מ-4,000. בארבעת הימים של הצליחה היו האבידות בשתי החזיתות, וכן באוויר ובים, 475 הרוגים, עשרה שבויים ויותר מ-1,200 פצועים. מאלה נהרגו בחזית הדרום יותר מ-400 לוחמים ונפצעו יותר מ-800. מרבית האבידות בדרום הוסבו, כך נראה, במערכת הצליחה עצמה.

במצב האבידות שנוצר התקשה המטכ"ל לתגבר את עוצבות השדה. ב-18 באוקטובר נעשו, לפיכך, רק שינויי היערכות קלים ביחידות חי"ר וחרמ"ש:

- גדוד חיר"ם 48 מחטיבת הבקעה (חטיבה 63), ושתי מחלקות פלסים, הוקצו לפיקוד מרש"ל (בהמשך הועברו לפיקוד הדרום).
- גדוד חיר"ם 50 מחטיבה 35, שהועבר ב-17 באוקטובר מהגולן, להתארגן בבסיסו בבית סחור, ניתן ב-18 בחודש לפיקוד המרכז וב-19 בו הועבר לחזית התעלה.
- סוכם שפלוגת חרמ"ש תועבר תחת פיקודה של חטיבת שריון 7 ברמת הגולן.

במקביל נעשו סידורים לקליטת רכש חדש, ובעיקר טנקי "מגח", ונקבעו שלוש דרגות קדימה בציוות טנקים: תחילה ציוות לכ-100 טנקי "מגח"; אחר כך ציוות לטנקים שהוחזרו לכשירות; ולבסוף ציוות לטנקי שלל שמישים. לפי נתוני המטכ"ל, מספר הטנקים עמד בבוקר 19 באוקטובר על כ-1,160. לפי

היה חשש שייווצר מחסור בתחמושת ארטילרית לקראת 20 באוקטובר, אם לא יחול שינוי בקצב הצריכה והאספקה. ב־19 באוקטובר ביקש המטכ"ל להפסיק הטסת טנקים ולפנות את הנפח במטוסי "גלאקסי" לתחמושת. עד אז הספיקו להגיע בדרך האוויר ארבעה טנקים. כל השאר הועברו בדרך הים.⁷⁷

בבוקר 19 באוקטובר שוב נערך דיון בראשות הרמטכ"ל על המגמות המבצעיות, לנוכח קשיי הפריצה ביום הקודם והחמרת הלחצים הלוגיסטיים. בסיכום הדיון ראה רב־אלוף אלעזר צורף להבהיר את עמדתו בדבר מגמות המערכה במצרים, בהמשך לדבריו יום לפני כן. עתה הסתייג מקביעת מטרות. לדבריו, המטרות מותנות למעשה במידת ההצלחה שתושג בשדה וביחסי הכוחות. לכן יש להשקיע מאמץ מרבי בהפקת "דיווידנדים" רבים ככל האפשר מהלחץ המושקע בגזרת ההבקעה.

בשלב זה לא היה ידוע למטכ"ל איך הסתיימה שליחותו של ראש ממשלת ברית המועצות, אלכסיי קוסיגין, בקהיר. ב־18 באוקטובר גרס שר הביטחון שקוסיגין בא לשם כדי לברר איך מצרים יכולה להקל על סוריה. הוא גם הביע דעתו, שאין כל ביטחון בכך שמצרים רוצה בהפסקת אש. ראש אמ"ן שיער שקוסיגין בא בדבר הפסקת אש, אך ציין שאין בידיו ידיעות על כך. בדיון במטכ"ל נאמר שהסורים חוששים פן "המצרים עלולים לסדר אותם" – רמז אפשרי לכך שכבר הכירו במפלה הצבאית המצרית כתוצאה מהצליחה, וייתכן שגם הודאגו מנאום סאדאת ב־16 באוקטובר, שבו העלה אפשרות של הסדר שלום.

קוסיגין, ששהה בקהיר מאז 16 באוקטובר בערב, נאלץ לשוב למוסקבה מאוחר בליל 19–20 באוקטובר, בלי שקיבל הסכמה מסאדאת לחידוש מגעים בין־מעצמתיים להפסקת האש. זאת, למרות שב־18 באוקטובר עמד סאדאת על חומרת מצבו של הצבא המצרי, כשעקב אחרי כישלון מתקפות הנגד של שתי הארמיות.⁷⁸ בינתיים ניסה גנרל שאזלי לארגן מחדש את מערך הכוחות ואת מערכת הפיקוד בארמיה השנייה, ובשובו מהחזית, בליל 19–20 באוקטובר המליץ להסיג את הכוחות המצריים מראשי הגשר בסיני ולהיערך להגנה בכיוון הדלתה ומרחב קהיר. שאזלי טען בזיכרונו, שגם בשלב זה חזר על המלצתו הקודמת – להחזיר רק את עוצבות השריון. מכל מקום, סמוך לחצות של 19 באוקטובר נקרא סאדאת למוצב הפיקוד והוצגה לו הערכת המצב. נראה שהסכים עם ההערכה בעיקרה, אך דחה את המסקנה – לסגת מראשי הגשר – והורה להחזיק בהם. להחלטה זו נודעה משמעות רבה הן להמשך המלחמה והן לתוצאותיה המדיניות.⁷⁹

החלטתו של סאדאת אימתה בדיעבד את ההערכה שהדריכה את רב־אלוף אלעזר ב־12 באוקטובר, כאשר המליץ על הצליחה כדי לקדם הפסקת אש, בניגוד לעמדת הממשלה, שהדגישה שהשיקול של הצליחה הוא צבאי בלבד. למעשה,

כשהחלו הכוחות פורצים מראש הגשר, כבר היה גורם הזמן לאילוץ הקובע, מוקדם מכפי ששיער שר הביטחון, ומאחורי הקלעים כבר החל החול אוזל ב"שעון החול" המדיני.

כאשר נכשל הניסיון הראשון לכונן הפסקת אש, אמר מזכיר המדינה האמריקאי לשגריר ברית המועצות בווינגטון, כי יש לעקוב אחרי המאורעות בשלושת ארבעת הימים הבאים. לשגריר דיניץ חזר קיסינג'ר ואמר, שישראל חייבת להכות, ועם זאת להיכון להפסיק אש בתוך 48 שעות מהעלאת הצעה במועצת הביטחון. בספר זיכרונותיו כתב קיסינג'ר, שעד בוקר ה-19 באוקטובר, ובייחוד מאז צליחת ישראל וטיסת קוסיגין לקהיר, הוא חשש פן ינקטו הסובייטים יוזמה חד-צדדית, וכי משום כך קיבל בהקלה את הצעת מנהיג ברית המועצות, ברז'נייב, לבוא למוסקבה.⁸⁰ למעשה היה זה סאדאת שמנע עד אז יוזמה של ברית המועצות באו"ם, בעכבו את קוסיגין במצרים, אולם מוסקבה החלה במגעים מחודשים להפסקת אש עוד לפני שובו של ראש ממשלתה מקהיר. בליל 18-19 באוקטובר הדגיש קיסינג'ר לדיניץ, שהשפעה מכרעת תהיה למה שייעשה בשטח, ובעיקר להשמדת עיקר הצבא המצרי. לדבריו, בינתיים הוא יעשה "להרוויח זמן". דומה שממשלת ישראל עדיין לא חשה בתחילת התאוצה המדינית ולא העמידה את הרמטכ"ל על כך.⁸¹ בנסיבות אלו, שיקפו דברי הרמטכ"ל בבוקר 19 באוקטובר תחזית ריאלית למדי: לא מטרת המלחמה של ישראל יקבעו, אלא היקף הפריצה והשחיקה ההדרית. הוא לא ידע שנותר אך זמן קצר למלאכה המרובה, וככל שירבו הישגי צה"ל בפריצה, כן ידחקו המעצמות לקצר את זמן הלחימה.

הערות לשער השישי

- 1 בסיכום מודיעין יומי של פיקוד הדרום מ-15 באוקטובר בשעה 19:00 צוינו 770 טנקים כשירים, ו-438 פגועים; לעומת זאת, במפה שנתלוותה לסיכום היו 806 טנקים כשירים ו-313 מושמדים. נראה שהמספרים השתבשו בסיכום המודיעין: לפי לקט מודיעין משעה 02:40, נספרו 787 טנקים. מפת סיכום המודיעין מראה בגזרת הצליחה 225 טנקים פעילים, וכ-140 פגועים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 2 בנספח המנהלה לפקודת "אבירי לב" נקבע הציר "פונדק"-פוטון"-טרטור", עד קו המים, כציר אספקה ופינוי פיקודי, וארגון הנפ"קים (נקודות פיקוח) הוטל על אל"ם אורי בר רצון. בסיכום האפסנאות צוינו האמצעים הבלתי מתאימים של מערכת הנפ"קים (שם). אלוף שרון תבע מהפיקוד ליטול אחריות על הסדרת התנועה (שרון, לוחם, עמ' 313, 318).
- 3 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אבירי הלב, עמ' 27-29, 32-33.
- 4 לדברי אלוף טל הוא הסביר לרא"ל בר-לב ב-12 באוקטובר שיש לגרור את הגשר בשלושה חלקים, ובצורה ה-16 באוקטובר, בשיחה עם אלוף גונן, תמה מדוע לא נהגו כך. אל"ם דוד לסקוב, שנכח במקום, לא הטיל ספק בצורך לגרור את הגשר כמקשה אחת (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 5 שרון, לוחם, עמ' 315. אזכורים קודמים לסימון בסוללה – שם, עמ' 269, 302, 307.
- 6 ארכיון המחלקה להיסטוריה; שרון, לוחם, עמ' 316.
- 7 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 8 שם.
- 9 שם.
- 10 שם.
- 11 שם; תיאורו של שרון על פעילותו ב-16 באוקטובר ועל תחושתו שמאבדים שעת כושר להעביר שריון אל מערב התעלה – ראו: שרון, לוחם, עמ' 316-317.
- 12 ארכיון המחלקה להיסטוריה; הפיקוד המצרי חשש פן יתקוף צה"ל את האגף הדרומי של ארמיה 2, כדי למוטט את ראש הגשר הארמינוני (בר, עמ' 60).
- 13 שם, עמ' 38.
- 14 ארכיון המחלקה להיסטוריה; להערכת אמ"ן, למדו המצרים על הצליחה לפני השעה 11:00. הרמטכ"ל ושר הביטחון הצטערו על הגילוי של ראש הממשלה בכנסת, מעט אחרי השעה 16:00, בדבר פעולתו של "כוח משימה" ממערב לתעלה, והשר העיר שהודעה תקשה על צה"ל משיקולי יוקרה, אם ייאלץ להחזיר את הכוח (דרו, כרך ב', עמ' 246, 249). לדברי חסנין הייכל, הוא היה האיש שהביא לידיעת סאדאת את דברי גולדה מאיר (הייכל, עמ' 230-231). ליווא (אלוף) סעד א-דין מאמון, מפקד הארמיה השנייה, נפטר ב-14 באוקטובר (דופוי, עמ' 614); גרסת הרמטכ"ל של צבא מצרים – ראו: שאזלי, עמ' 253 ואילך (ובקיצורים – מערכות 276-277, עמ' 72-73).
- 15 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על הדיון בשליחת קוסיגין ועל פעילותו במצרים ב-16-19 באוקטובר ראו: איסראליאן, עמ' 95-114.
- 16 ארכיון המחלקה להיסטוריה; טיעונו של שאזלי בעד התקפת נגד ממערב לתעלה ראו:

- שאזלי, עמ' 254-255 ומפות 3-4 בעמ' 315-316 (ובקיצורים – מערכות, 276-277, עמ' 72-73). ראו גם: ראיון עם שאזלי, אלי' ערבי, 15 באוקטובר 2000; מפקד הארמיה השלישית העדיף גם הוא לפעול נגד ראש הגשר בגדה המערבית (חטיבה 25, עמ' 81).
- 17 אימו של סאדאט – ראו: "מלחמת יום הכיפורים בראי אמצעי התקשורת", מערכות, 232-233 (להלן: מערכות, סיקור), עמ' 97. מפקד חיל האוויר ואנשי מטהו חזרו ואמרו אחרי המלחמה, שמטרות אסטרטגיות לא הותקפו במצרים כדי למנוע אסקלציה וירי "סקאדים". על פי המידע, בליל 8-9 באוקטובר עדיין ביטל ראש אמ"ן את החשש וטען שה"סקאדים" אינם שמישים, ומכל מקום מעטים, וכי הם מיועדים לגמול על התקפת העיר פורט סעיד. בליל המחרת אמר שהמצרים עלולים להגיב ב"סקאד", אם חיל האוויר יפציץ מטרות בקהיר. ב-12 בחודש הזהירה ישראל את ארצות הברית שהמצרים עלולים להסתייע בסובייטים ולשגר טק"קים, וחזרה על כך ב-19 באוקטובר. ב-15 בחודש מסר שר הביטחון בפיקוד הדרום, ששקל הפניית מכליות של דלק מזוקק סביב אפריקה, בגלל הסכנה שטק"קים מצריים יפגעו בבתי הזיקוק. במידע שהועבר ב-21 באוקטובר עבור קיסנינג'ר, בשהותו במוסקבה, נמסר שבידי המצרים יש מאות טילי "סקאד", והובע חשש שיפעילו אותם. באותו יום שקלו בצה"ל להימנע מהתקפה על פורט פואד, בין השאר מחשש של ירי טילי "סקאד". בפועל, ב-22 באוקטובר, לפני שעת הפסקת האש, אכן נפל "סקאד" ליד אזור הגשרים. בדעיבר נראה, כי המצרים לא היו מוכנים לירי תכליתי של "סקאדים" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 18 שם; שר הביטחון ביקש בליל 15-16 באוקטובר מסגן הרמטכ"ל לטפל בהעברת עוד טנקים. הוא חזר על הצעתו בדיון האלופים ב-17 בחודש (שם).
- 19 שם.
- 20 שם; וראו: זאב שיף, רעידת אדמה באוקטובר, תל אביב, 1974, עמ' 188. בהמשך הלילה חזר שר הביטחון והרגיש שצריך להמשיך ולתספק את הכוח שבראש הגשר, ואמר זאת גם לראש הממשלה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 21 שם; על תפקידו של תא"ל תמרי בבוקר ה-16 באוקטובר – ראו גם: אדן, עמ' 201, 203.
- 22 אלוף גונן אמר בהרצאה בפו"ם אחרי המלחמה, שכבר בבוקר 16 באוקטובר ראה עם תא"ל תמרי מערך גדודי עם טנקים ב"טרטור 42". סא"ל שונרי אמר שסיפר אישית לקצין אג"ם של חטיבה 35 על מתחם מצפון ל"טרטור". מידע זה לא בא לידי ביטוי בתוכנית שסוכמה בלילה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 23 שם; לתיאור מתן הפקודה – ראו: אדן, עמ' 211-212.
- 24 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ב-21 באוקטובר בצהריים אמר רא"ל בר-לב לאל"ם יאירי, כי בפעולתו פתח את הציר, אולם הלה ייחס את ההישג לשריון, והעיר שהיה שמח יותר אילו יכול היה לומר שהצנחנים פתחוהו (שם); ראו גם: דיין, עמ' 658; בראון, עמ' 271; ביקורתו של שרון על הפעילות בציר "טרטור" – ראו: שרון, לוחם, עמ' 324-325.
- 25 תיאורו של שרון על פעילותו ב"חצר" בבוקר ה-17 באוקטובר – ראו: שם, עמ' 323-324; על טנקים ש"הגניב" לגדה המערבית – שם, עמ' 328.
- 26 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ראו גם: אדן, עמ' 218-219.
- 27 ארכיון המחלקה להיסטוריה; שרון, לוחם, עמ' 323, 326; דיין, עמ' 646-649; דדו, כרך ב', עמ' 257-259.
- 28 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 29 שם; סא"ל (מיל') ד"ר ז' איתן, "הקרב על יד האגמים המרים", מערכות, 247-248 (להלן: איתן, הקרב על יד האגמים), עמ' 14-21; שאזלי, עמ' 260; חטיבה 25 הייתה אמורה לנוע כבר בליל 16-17 באוקטובר (חטיבה 25, עמ' 82).
- 30 איתן, הקרב על יד האגמים, עמ' 19, 21; המח"ט הסביר את המיקום של גדוד 126 בצורך

- לאבטח את ציר "כספיי" מדרום (ארכיון המחלקה להיסטוריה); שיקול זה התבטל למעשה עם כניסת חטיבה 500: מפקד האוגדה הרגיש את השיקול הטקטי של מארב שריון "מזנק" (ראו: אדן, עמ' 219-220, 246).
- 31 שמש, עמ' 56-57, ומפה בעמ' 54; על פעולת הגרוד במארב – שם, עמ' 51-55.
- 32 שאולי, עמ' 189.
- 33 שרון, לוחם, עמ' 328; דיין, עמ' 649-651; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 34 מהשיחה עם אלוף שרון למד אלוף גונן לראשונה, שרק המח"ט יצא ל"לקון" (שם).
- 35 שם. לפי המקורות המצריים, הוכנסה לגזרה גם חטיבת הצנחנים 182 של הארמיה השנייה (דופוי, עמ' 528).
- 36 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 37 אדן, עמ' 228.
- 38 משה דיין כתב בספרו, שהציע לאלוף שרון לקחת את ה"רמפות" מעורפן (דיין, עמ' 651-650); ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 39 חטיבת טנקים 24 הועברה ב-17 באוקטובר אחר הצהריים מגזרת דיוויזיה 2 (פירדאן) לאזור הצליחה. לא ברור אם ומתי נכנסו כוחותיה לפעולה: לפי סיכום המודיעין הגיעו עד בוקר 18 בחודש רק כעשרה טנקים של החטיבה, וכנראה נועדו להגיע שני גדודים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 40 על מסע חטיבה 500 – ראו: שמש, עמ' 58-60.
- 41 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 42 שם; דיין, עמ' 652, 741.
- 43 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דדו, כרך ב', עמ' 264, 268.
- 44 דדו, כרך ב', עמ' 276-278. אלוף גונן קבל בפני הרמטכ"ל שמפקד אוגדה 143 לא קיים פקודות להתקדם צפונה בגדה המזרחית. שרון גורס, כי לאבטחת הפרוזדור לא היה צורך בכל התקדמות צפונה ממזרח לתעלה וכי ההתקדמות מאזור "החווה הסינית" צפונה הותנתה בעיקר על ידי ההתקדמות המקבילה של כוחות אוגדה 143 בגדה המערבית. לדבריו: "התקשורת הרמטכ"ל והפיקוד שאמשיך את ההתקפות החזיתיות על 'מיסורי' הולידה רק אבידות נוספות בלתי נחוצות, ועיכבה והחלישה עוד יותר את סיכויי ההכרעה ממערב לתעלה" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 45 שם. בנוסח המקורי של הפקודה נפלו שיבושים. לצורך הפשיטה על גזרת "סמף" ניתן ל"כוח נמר" חצי גדוד 88 ("דוב לבן"). הגרוד הגיע לטסה רק ב-16 באוקטובר וכאן המתין לו נציג הכוח. אחרי בירור חוזר בפיקוד הועבר כל הגרוד לאוגדה 143. בינתיים בוטלה משימת הפשיטה, כי התגלה מיקוש רב בגזרת האי אל-בלח (שם).
- 46 שם. נשקל מינויו של הקחצ"ר לסגן מפקד האוגדה. ב-20 באוקטובר נמסר לארצות הברית ששוקלים את תפיסת שדה הנפט מורגן וביקשו את חוות דעתו של קיסניג'ר על כך (שם).
- 47 לפי נתוני טנקים ל-15 באוקטובר בשעה 22:30, היו לאוגדה אז 162 טנקים (שם).
- 48 שם. בליל 15-16 באוקטובר תדרך הרמטכ"ל את אלוף הפיקוד לשקול התקפת לילה על תל חרה.
- 49 חטיבה 679 הגיעה לטווח טמנ"טים של מערכי חטיבה ממוכנת 8. ראו: צבא עיראק, עמ' 188.
- 50 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 51 ארכיון המחלקה להיסטוריה; צבא עיראק, עמ' 151, 193.
- 52 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ישראל המשיכה במגעים לצמצם את מעורבות ירדן, ובליל 17-16 באוקטובר ביקש שגריר ישראל בוויינגטון מגנרל סקורופוט שממשלת ארצות

- הברית תפעל למנוע פתיחת חזית ירדנית נוספת (שם).
- 53 צבא עיראק, עמ' 153; ארכיון המחלקה להיסטוריה; ראו גם: בר-כוכבא, המערכה נגד העיראקים; אבי-שי, חיל המשלוח העיראקי.
- 54 המודיעין הפיקודי התריע לאוגדות ב־16 באוקטובר לפני השעה 02:00 על פעילות צפויה של ירדן, ובין השעות 06:00-07:00 נמסר מהאוגדה לחטיבות מידע על ציר ההתקדמות של הירדנים.
- 55 לפני שהוברר שהכוח הוא ירדני, היו שסברו שאולי אוגדה 146 הבקיעה מדרום, וכי טנקי "שוט" שלה הם המופיעים משם (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 56 שם; גרסת המח"ט הירדני – ראו: אדרוז, עמ' 524-523.
- 57 על עמידת חטיבה 205 – ראו: רס"ן אלכסנדר [לוי], "ארבעה ימים – ארבעה קרבות", מערכות, 234-235, עמ' 33-37.
- 58 על כניסת חטיבת חי"ר 20 למערכה ב־16 באוקטובר – ראו: צבא עיראק, עמ' 193-194.
- 59 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סגן הרמטכ"ל הורה למפקד חיל האוויר להימנע מלתקוף את הירדנים מהאוויר, כדי שלא לסכן מטוסים.
- 60 לפי נתונים משלימים הושמדו 25 טנקים סוריים בתל שמש ו־12 במזרעת בית ג'ן. הפיקוד דיווח שהתקפות הסורים בוצעו במתכונת ובצירים של היום הקודם (שם).
- 61 שם. לפי הוראת שהב"ט לא פורסם שצה"ל פגע בטנקים ירדניים. פורסם רק מספר הטנקים הכולל של כוחות האויב שנפגעו במשך היום.
- 62 שם. מחקר ערבי מתאר את האירוע כפשיטת קומנדו על המערך במרגלות תל אל-מל. הידיעה מופרכת, אך אולי מקורה בפשיטה על תל ענתר (צבא עיראק, עמ' 208-210).
- 63 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על התקפות הסורים על מזרעת בית ג'ן ב־15 באוקטובר – ראו: ברקים ברמה, עמ' 26-27.
- 64 ארכיון המחלקה להיסטוריה; השוו: דדו, כרך ב', עמ' 271, 287. בעקבות הביקורת על פעולת חיל האוויר נגד הסוללות בקנטרה, בא הרמטכ"ל ב־18 באוקטובר בערב למשל"ט חיל האוויר, כדי לתדרך בדבר הקדימות שלו להפעלת החיל.
- 65 צבא עיראק, עמ' 239.
- 66 ארכיון המחלקה להיסטוריה. ב־22 באוקטובר הצביע ראש אמ"ן על החשיבות שבהפצצה חוזרת של חרסא, אולם הדבר לא נעשה עד סוף המלחמה.
- 67 ב־15 באוקטובר דיווח מפקד חיל האוויר, שבשבוע המתחיל ב־20 באוקטובר הוא יוכל להפעיל שישה מטוסי תובלה "הרקולס", ועוד שישה כעבור שבוע, והעיר שחסרים צוותי "פנטום" וכן צוותים למטוסי תובלה כבדים. למחרת דיווח אלוף בני פלד שמתחילים להכניס לפעילות מטוסי קרב שהגיעו מארצות הברית. ב־18 באוקטובר העיר, שיש 72 צוותים ל"פנטומים", והיה רוצה לפחות 100 צוותים (שם).
- 68 שאזלי, עמ' 183.
- 69 בדברו על מלחמת קיום בתחילת המלחמה, השתמש סגן הרמטכ"ל במילה survival – הישרדות (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 70 הרמטכ"ל חזר לנוסחו השגור, ודיבר על מניעת הישג "צבאי או פוליטי". למעשה הדגיש שר הביטחון לפני המלחמה שמוטל על צה"ל למנוע הישג צבאי (שם). על הדיון – ראו גם: שמעון גולן, "מטרות המלחמה: קביעתן טרם המלחמה וקביעתן מטרות ביניים במהלכה, מלחמת יום הכיפורים כמקרה דגם", בתוך: הגי גולן, שאול שי (עורכים), "מלחמה היום" חקרי מלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 2003, עמ' 116.
- 71 שם, עמ' 116-117; בממשלה נשאל הרמטכ"ל באותו ערב, אם יש לצה"ל אמצעי נגד למקרה שהמצרים יירו טילי "סקאר", והשיב בשלילה. לדעתו, האיום של צה"ל עשוי להרתיעם (ארכיון המחלקה להיסטוריה).

- 72 שם. גם לפני פתיחת מערכת הצליחה התנגד הרמטכ"ל להצעות החוזרות ונשנות לבצע פעולות אגפיות לתפיסת יעדים קרקעיים.
- 73 דיין, עמ' 650, 741; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 74 דיין, עמ' 652-654.
- 75 קיסניג'ר ב', עמ' 522, 525-526, 531.
- 76 ארכיון המחלקה להיסטוריה. שגריר ישראל בווינגטון ביקש לכלול טנקי אם-60 במשלוח האווירי.
- 77 שם. ראו גם: דרו, כרך ב', עמ' 285-286.
- 78 ויקטור איסראליאן מתאר את שליחותו של קוסיגין בהרחבה – איסראליאן, עמ' 103 ואילך. על הפגישה השלישית והאחרונה של קוסיגין בקהיר, ב-18 באוקטובר בערב, ראו: שם, עמ' 108-109. לדברי איסראליאן, סאדאת התנה את הסכמתו להפסקת אש במתן ערבות בין-מעצמתית להסדר מדיני במזרח התיכון; באותו שלב הוא עדיין המעיט בערך הצליחה, וטען שלא תשפיע בהרבה על מהלך המלחמה. איסראליאן מתאר את שיבת קוסיגין למוסקבה בפסקה שכותרתה: "השיבה נטולת התהילה למוסקבה" (עמ' 110-114). הוא גם מספר שמטוסי מיג 25 צילמו את הכוחות שצלחו, אבל הוא אינו מציין את המועדים של טיסות צילום אלו (שם, עמ' 113).
- 79 חסנין הייכל כתב בספרו, כי קוסיגין הראה לסאדאת תצלומי אוויר שהציגו את עוצמת הכוח הישראלי המשוריין בראש הגשר ב-18 באוקטובר, ואילו שאזלי חזר למפקדה והציג את נתוניו והערכותיו בליל 19-20 בחודש (הייכל, עמ' 235-237, 245-248); גרסת הרמטכ"ל המצרי – ראו: שאזלי, עמ' 265-267 (השוו: מערכות, 276-277, עמ' 74-73). שאזלי כמו הייכל, קובע את מועד העימות עם סאדאת במועד שובו מהחזית, ליל 19-20 באוקטובר. גם אדרוז כותב שהדיון המכריע נערך ב-20 בחודש (אדרוז, עמ' 115); גרסת נשיא מצרים – ראו: סאדאת, עמ' 195. הוא כותב שהודיע על הסכמתו להצעה הסובייטית ב-20 באוקטובר. שר ההגנה הסורי, טלאס, טען שהמצרים הודיעו לסורים רק ב-21 באוקטובר על הסכמתם להפסקת אש ("תשרין", עמ' 12; ראו עוד: בנדמן, מצרים, עמ' 64-65).
- 80 על דברי קיסניג'ר ב-13 באוקטובר לדוברינין בדבר המתנה של שלושה־ארבעה ימים – ראו: קיסניג'ר ב', עמ' 521; הודעות לדיניץ להכות, אולם להיכון להפסיק אש – ראו: שם, עמ' 519, 526, 538-539, 557.
- 81 על מגעים בין ברית המועצות לארצות הברית בדבר הפסקת אש ב-17 באוקטובר – ראו שם, עמ' 532-534; על הצעתו של ברז'נייב בדבר יוזמה משותפת באו"ם – ראו: שם, עמ' 539-540; על מגעי ברית המועצות־ארצות הברית בימים 17-18 באוקטובר – ראו גם: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 100-108; גרסאות סובייטיות על המגעים בימים 19-16 בחודש – ראו: Anatoly Dobrynin, *In Confidence*, New York, 1995 (להלן: דוברינין), עמ' 291-292; איסראליאן, עמ' 115-123; על מגעי דיין־קיסניג'ר ב-18-19 באוקטובר – ראו: דיין, עמ' 652.

שער שביעי

**הפריצה למרחב גושן, ההתבססות
בגולן וכיבוש החרמון -
19-22 באוקטובר**

פרק כ"ד

הפריצה לרכסי ג'ניפה – 19-20 באוקטובר

פעולות ב-19 באוקטובר (מפה 30)

לקראת הפריצה מן החיץ ב-18 באוקטובר, חזר הרמטכ"ל על מטרות המלחמה כפי שהוגדרו לפני שפרצה והדגיש שהן תקפות גם עתה: למנוע מהאויב הישגים, להשמיד את כוחותיו וליצור מצב משופר מזה ששרר לפני המלחמה. למחרת, בקד"ם של בוקר ה-19 באוקטובר, הוא ציפה להצלחת הפריצה והזכיר כי השגת המטרות מותנית בתוצאות ההבקעה מראש הגשר וב"דיוידנדים" שצה"ל יפיק ממנה, בעיקר מן הפריצה דרומה: "אם יילך לנו טוב מאוד ממש, וחיל האוויר יעשה עבודה גדולה... נרד לכיוון הצירים האלה [סואץ-קהיר] ונשתדל לבוא מאחור, לרתק את כוחות הארמיה השלישית ולחסל אותם". כן דיבר הרמטכ"ל על מהלכים בכיוון צפון החזית המצרית – "ניקוי התעלה" בגדה המערבית, "השמדה שיטתית" של כוחות ארמיה 2 שמצפון לפרוודור בגדה המזרחית, ואולי גם בראש הגשר הצפוני. כדי להשיג מטרה זאת הוא ביקש לנסות ללחוץ ב"כוח נמר", בסיוע אווירי, ממסעף "חמוטל" לכיוון קו המים. עם זאת, הוא מצא לנכון לנקוט נימה מסויגת: "יכול להיות שלא נגיע להשמדה, אלא לפגיעה רצינית בארמיה השלישית, ונראה מה ילך..."¹

הספקות שהביע הרמטכ"ל בסיום דבריו נבעו, כנראה, מהמידע שקיבל באותו בוקר משר הביטחון, לפיו התכנון עומד עתה בסימן של לחץ זמן, נוכח תחילת המגעים בין המעצמות הגדולות, וההנחה שהאש תיפסק בתוך ימים אחדים. כאשר הרמטכ"ל התווה מגמות אלו ב-18 באוקטובר, עוד לא הוברר מה יהיו המגמות ההגנתיות של המצרים – האם יקדמו כוחות למגע או ייערכו להגנת מבואות קהיר. ראש אמ"ן, שראה את המפתח להשגת המטרות במתן חופש פעולה לחיל האוויר, המליץ לפעול בכוחות שריון קטנים נגד 20 סוללות הטק"א שבין החיץ הצפוני לסואץ. הוא גם הזהיר שלא יהיה קל להשמיד את הכוחות המצריים המצויים מזרחית לתעלה; אמנם, מספרם של הטנקים המצריים השרופים בסיני

רב ממספר הכשירים (בתצלומי אוויר של גזרת ההבקעה נמצאו כ־18 באוקטובר בצהריים 300 טנקים שרופים), אך עדיין ישנם טנקים פעילים בהגנה. בפקודת אג"ם-מבצעים "אשור 15" תורגמו המגמות שהתווה הרמטכ"ל למשימות לפיקוד הדרום: השמדת סוללות טילים בגזרתו; תקיפה והשמדה של הצבא המצרי מדרום לחיץ החקלאי; השמדת הצבא המצרי ממזרח וממערב לתעלה בגזרת הצליחה.

על אוגדה 162 הוטל להגיע ל"מקצרה" (תוך עקיפת "צח") ולהמשיך לרכסי ג'ניפה. פיקוד הדרום הטיל על האוגדה, לפני חצות של ליל 18-19 באוקטובר, להוציא עוד באותו הלילה כוח שיתפוס שטח שולט מדרום לצייר "עוברדה", למרגלות הרכסים (ג'בל א-שהבי). הדבר לא בוצע במועד שנקבע, נוכח העומס בדרגים המופגזים, שעייב תגבור ותספוק. חטיבה 500 גמרה את החצייה, אך הדרגים לחטיבות התעכבו, והרמטכ"ל אף שקל אספקה בהיטס לאוגדה.²

בבוקר ה־19 באוקטובר הורה מפקד האוגדה, אלוף אדן, למח"טים לצאת מיד קדימה, ולו גם במדורג, בכוחות שטרם השלימו את המילוי. חטיבה 217 נתנה קדימה לתדלוק גדוד 142 ושיגרה אותו לעבר "מקצרה", והגדודים האחרים יצאו בעקבותיו בגמר המילוי. בהתקדמותו חלף הגדוד מצפון לכסיס הטילים "פרח 6218" ואיכן שריון מצרי ומערך ארטילרי מחופר. המח"ט, אל"ם נתקה ניר, התקדם לצפות על הכוח המצרי, ואגב כך פגש את מח"ט 401 (מאוגדה 252), אל"ם דן שומרון, שחטיבתו יצאה מ"ערל" מערבה. שני המח"טים הספיקו לתאם סיוע אש של חטיבה 401 להתקפה של חטיבה 217, ואז נפגע הטנק של אל"ם ניר. הוא התאושש, והכוח תקף ושטף את השריון והארטילריה המצריים, שתותחניהם המשיכו ללחום מעמדותיהם בירי בכינון ישיר. מ"מקצרה" פנתה חטיבה 217 דרומה-מערבה, כדי להתרכז בצומת "ודאות"-סקרנות.

חטיבה 460 יצאה מהחיץ דרום-מערבה, ועקפה את "צח" ממזרח, בנתיב שבו פשט גדוד 198 ביום הקודם. גדודי החטיבה נפרסו בהדרגה, שטפו את ה"פרחים" במרחב שמצפון לשדה התעופה פאיד, פגעו ב"פרח 5718" על רכס א-שהבי ונעו מצפונה לצומת "ודאות"-ויטמין". עוד בטרם עלתה החטיבה לרכסי ג'ניפה, היא באה במגע עם כ־30 טנקים מצריים מחטיבה 2, שנערכו בדרום מרחב "מצנפת". החטיבה נערכה לאבטח את הצומת ופגעה בכמה טנקים מצריים.³

כאשר הגיעה חטיבה 500 מן הגשר, היא יצאה בעקבות חטיבה 460 לעבר "חושני", התקדמה ופגעה ב"פרח 6017", ואז הופנתה דרומה. לקראת הצהריים תכנן מפקד האוגדה לתקוף את השריון המצרי ב"מצנפת"

ממזרח ומצפון, אולם הפיקוד העביר את הגזרה שממערב לציר "ודאות" לאוגדה 252. לפיכך, נותרה חטיבה 460 בעמדותיה, בצומת "ויטמין"-"ודאות", והחפ"ק האוגדתי התמקם ליד "פרח 5717". על חטיבות 217 ו-500 הוטל לעקוף מאחוריה (ממזרח) ולעלות בציר "עברה" על הרכס הראשון. חטיבה 217 המתינה לכוח מחליף מאוגדה 252 עד סמוך לשעה 16:00 והגיעה לקראת לילה לחניון "ויטמין 47". בין הערביים הגיע גודד חרמ"ש 86 וחבר לחטיבה 460 מצפון לשדה התעופה בפאיד. ריכוזי התחזוקה הקדמיים (רת"קים) שוגרו בלילה עד "חבית 42", ומשם ניווטו קדימה אל החניונים החטיבתיים.

חטיבה 460 קיימה בינתיים מגע אש עם האויב המצרי, שפתח בהפגזה מדויקת, מעמדותיה בקרבת צומת "ויטמין"-"ודאות". האש המצרית הופסקה כאשר הטנקים הצליחו לאכן את הקת"קים ולהשתיקים. כוח סיור, ששוגר במעלה רכס א-שהבי, אימת את השמדת הסוללה המצרית ב"פרח 5718" (שבדיעבד הוברר שהייתה סוללה "חיה").

ב-19 באוקטובר נמשכה תנועתה האיטית של האוגדה, בשל האיחור בהגעת האספקה. איחור זה נבע הן מהקדימה שניתנה בגשרים למעבר כוחות לוחמים והן מההפגזות הכבדות של המצרים על אזור הגשרים. נוסף לכך, רכב 2x4 התקשה לעבור בקרקע הרכה והכתושה שבגישות לגשרים. כמות קטנה של אספקה הגיעה לבסוף ל"עובדה 40", מצפון לג'בל א-שהבי, בשעה 03:00 של 20 באוקטובר. האוגדה גם קיבלה מעט אספקה בהיטס: שני מסוקים הביאו לה שמונה טונות דלק.

אוגדה 252 הגיעה לראש הגשר בבוקר 19 באוקטובר, בהרכב שתי חטיבות מוקטנות: חטיבה 401 (גדודים 46 ו-195 עם 36 טנקי "מגח"); חטיבה ממוכנת 164 (גדודים 106 ו-183 עם 40 טנקי "שוט"). כן הוכפף לאוגדה גודד תותחים בינוניים מוקטן, שהתפרס במחנות אבו סולטאן עד ערב ה-19 באוקטובר. בנוסף, נעה עם האוגדה פלוגת שדה מגדוד ההנדסה האגדתי 601.

האוגדה המוקטנת נעה ל"ערל", ומשם נשלחה חטיבה 401 לכבוש את "מקצרה" מצפון לדרום, כאשר חטיבה 217 נעה בדרום "מקצרה". מח"ט 401, שחשש שהטנקים שלו ייפגעו מאש כוחות החטיבה השכנה, יצא כאמור לפגוש את מח"ט 217. בעקבות פגישה זו הפסיק אל"ם שומרון את תנועת כוחותיו דרומה וסייע באש להתקפת חטיבה 217 מערבה.⁴ אחר הצהריים הוצא גודד 46 מערבה נגד "פרח 6115", נתקל בטנקים מחופרים בקרבתו, השמיד אחדים מהם, אך איבד ארבעה טנקים, בפגיעות מטווח 1,000-1,200 מטרים.

חטיבה 164 המתינה לסיוע אוויר נגד מתחם "צח", שניתן עד סמוך לשעה

09:00. המח"ט, תא"ל ברוך (פינקו) הראל, קידם את גרוד 106 בציר "חבית" דרומה, וגרוד 183 פעל בטנקים ובחרמ"ש מעורף המתחם – ממערב למזרח. הגרוד כבש את היעד עד שדה המוקשים בפאתו המזרחית, החל לטהרו ופתח את צומת "כביש האמנה" ("סקרנות"-"חבית"). לקראת ערב יצאה החטיבה מערבה, לאבטח את צומת "סקרנות"-"ודאות".

לאחר כיבוש "מקצרה" ו"צח" הוטל על האוגדה לאבטח את מרחב גושן ממערב: להחליף את כוחות אוגדה 162 מצפון ל"מצנפת" ובציר "חבית", מצפון לשדה התעופה פאיד, בעוד אוגדה 162 נשארת בגזרה שמדרום לציר "סקרנות" וממזרח לציר "ודאות".

אוגדה 143 נועדה מלכתחילה לפרוץ בעקבות אוגדה 162, כפי שסוכם בפיקוד בערב 18 באוקטובר (במקרה זה הייתה אוגדה 252 נשארת לאבטח את ראש הגשר). אז גם נשקלה האפשרות לחלק את האוגדה לכוח נייד, בפיקוד אלוף שרון, ול"כוח ג'קי", בפיקוד סגנו, אל"ם אבן, שיפקד על אזור הגשרים ויאבטח אותו. לאחר שיקול נוסף גרס מפקד האוגדה שמוטב להשאיר את אוגדתו המופחתת מרוכזת בשתי הגדות. לפי דרישת הרמטכ"ל, קבעה מפקדת החזית שחטיבות 14 ו-600 יישארו ממזרח לתעלה, כדי להרחיב את הפרוזדור צפונה בפעולה נגד "מיסורי" מדרום וממערב, סמוך לתעלה.⁵

בבוקר ה-19 באוקטובר, לאחר פריצת אוגדות 162 ו-252 מציר "חבית" מערבה, חזר אלוף שרון וביקש מאלוף הפיקוד להעביר עוד טנקים אל ממערב לתעלה. אלוף גונן השיב שהדבר יאושר רק אם יתאפשר, והדגיש את הצורך בלחץ צפונה בגזרת "מיסורי". מפקד האוגדה, שרצה להתקדם בשתי הגדות, ראה שיחה זו כהיתר ופקד על חטיבה 14 לחצות מערבה (כבר ב-08:00 הוא הורה למח"ט, אל"ם רשף, להיכונן לחצות משעה 10:00).⁶ העברתה של חטיבה 14 ותגבור האוגדה בעוד כוחות, ב-19-20 באוקטובר, גרמו לריכוז עיקר כוחה בגדה המערבית, בה פעלו עד אז במסגרתה חטיבת טנקים מוקטנת 421 וחטיבת חיר"ם 247. בהתקדמות האוגדה צפונה בגדה המערבית היא ניצבה עתה בפני כוחות חטיבת הצנחנים המצרית 150, שנערכו בחיץ מאז 18 באוקטובר.

חטיבת הטנקים המוקטנת 14 חצתה את התעלה בהרכב שלהלן:

- גרוד טנקים 79 (17 טנקים).
- גרוד 88 – "דוב לבן" (חמישה טנקי פי"טי-76; תשעה נגמ"שי בי"טי-אר-50).
- יחידת סיור 424 (שלוש פלוגות חי"ר).
- "כוח שמוליק" (שתי פלוגות חיר"ם).

גרוד 184 - גרוד הטנקים הנותר של החטיבה - וכו 11 טנקים, הושאר להתארגן ב"לקקן" וחצה בבוקר ה־20 באוקטובר.

חטיבה 14 חצתה את התעלה לפני הצהריים, כאשר הרק"ם נע על גשר הגלילים והרכב האחר - על גשר הדוברות. משימתה הראשונה הייתה כיבוש מתחם "אורחה" וטיהור החיץ מאזור ה"צינורות" (צינורות המים המצריים לאזור ה"חוויה הסינית") ב"טיב ג" וצפונה. המח"ט תכנן לתקוף את היעד ממערב, הניע את הכוחות בצירים "חיפה"-חבית"-ורדית", ופתח בהתקפה בשעה 14:30. גרוד "דוב לבן" עבר גשר על פלג תעלת המים המתוקים ליד מסעף "ורדית"-נורה" והתפצל לשניים: הכוח המזרחי עבר על "ורדית" והגיע לכפר סרפאום ללא תקלה. הכוח המערבי, לעומת זאת, נתקל בהתנגדות עיקשת של כוח מצרי - כמסתבר, מחטיבת צנחנים 150 - בגבעה שמצפון ל"ורדית", סביב סוללת נ"מ 57 מ"מ דו־תכליתית שהייתה ממוקמת מצפון־מערב לכית הקברות. הכוח המזרחי ניסה לסייע ועלה על המתחם ממזרח, אך המצרים לא נעקרו ממקומם למרות הפגיעות בהם, והסבו לגדוד אבידות כבדות בנפש וברק"ם. גרוד 424, שהופנה לעזרת "דוב לבן", כבש עד חשכה בפעולה רגלית את המערך המצרי, באמצעות התגבורות שקיבל מבה"ד 1 ו"מכח שמוליק". החטיבה התבססה על ציר "ורדית" מחוץ לחיץ, וכאן חזר אליה גדס"ר נ"ט 582 "כוח שונרי".⁷

בחיץ עצמו פעלו הצנחנים: חטיבת חיר"ם המוקטנת 35 פעלה עם גרוד 890 שהתארגן מחדש ועם כוח דו־פלוגתי מגדוד 564, בפיקוד הסמג"ד. אחרי הקרב הקשה ב"חוויה הסינית", בליל 16-17 באוקטובר ובבוקר המחרת, אורגן גרוד 890 בטסה בשלוש פלוגות רובאיות מופחתות. לפנות בוקר ה־18 באוקטובר הוא הוחזר במסוקים ל"עכביש 55", ונאמר לו "לתפוס" רק"ם ולהגיע למסעף "עכביש"-לקסיקון". כאן נוספו לו פלוגת ההנדסה החטיבתית ופלוגת מ"כים של גרוד 50, שהגיעה מבסיס האימונים. בהרכב זה יצא הגדוד לעבור את הגשרים, ובדרך נפגע מאש מטוסים וארטילריה מצריים. בבוקר ה־19 באוקטובר הוא התקדם מאזור הגשרים אל "מסכה 30" והחל בהכנות להתקדם בחיץ. כל אותה עת פעל הגדוד למעשה ללא הדרג המנהלתי ואלתר אספקה דלה ברכב שהחריס לעצמו. במקביל, קידמה מפקדת חטיבה 35 את יתרת כוחה לאורך דרך תעלת המים המתוקים צפונה עד "מסכה 30", ממזרח למתחם "אורחה" ומדרום לכפר סרפאום (שבו לחם גרוד 565 יומיים לפני כן). חטיבה 247 אָבטחה את דרום ראש הגשר, לרבות גשר האבן על תעלת המים המתוקים ("סקרנות"-טסט"), וקידמה בליל 19-20 באוקטובר את גרוד 890, שהוכפף לפיקודה ללילה, לתפיסת הסוללה "זר סגול" שבמערך "טיב".

ממערב לחיץ קידמה חטיבה 421 את גדוד טנקים 264 עד צומת "נורה"-"חבית".
אגב כך השמיד הגדוד את "פרח 6620" ואת "פרח 6617". עוד כוח הוצא בציר
"ורדית" מערבה, עד "מתג 37".
החשש מהתקדמות כוחות צה"ל לצפון-מערב אילץ את המצרים להשבית באותו
יום את תעבורתם בכביש המדברי הישיר מאסמעאיליה לקהיר (ציר "ארזל").

ממזרח לתעלה קיבלה חטיבה 600 בבוקר ה-19 באוקטובר אחריות לכל צפון הפרוזדור
והחלה מתקדמת מ"החוזה" צפונה. היא נתקלה בהתנגדות חזקה בעיקר באזור ציר
"לקסיקון" וממזרח לו. גדוד 409 התקדם רק קילומטר אחד ונעצר, לאחר ששני טנקים
שלו, שאבטחו לעבר "טלוויזיה", נפגעו. גדוד 410 נע בקרבת התעלה, התקדם עד
"סגול 136", שני ק"מ מצפון לציר "שיק", ונעצר בירי טמנ"טים, כשניסה להתקדם
עוד. בעת ההתקדמות הציתו הגדודים רכב מצרי נטוש, כמסך עשן להתקדמותם.
החטיבה גם הפעילה ביעילות אש ארטילרית נגד רכב מצרי מסוגים שונים.

"כוח נמר" קיבל מ-19 באוקטובר אחריות גם לגזרת הכביש המרכזי, וערך בה
שלוש חטיבות מצפון לדרום: חטיבה 204, חטיבה 11 וחטיבה 274 מתוגברת בגדוד
429 מחטיבה 500. עד הצהריים שקלו האוגדה והפיקוד את האפשרות לתקוף את
קנטרה, אך בשעה 14:00 הנחה הרמטכ"ל את הפיקוד שרק ינסה "ללחוץ בזהירות"
ככיוון זה. ברוח זאת הורה הפיקוד ל"כוח נמר" לכבוש את צפון "חמוטל" (מסעף
"טליסמן"-"פוטון"), ובה בעת תבע מאוגדה 143 לטהר גם בגזרתה צפונה. המשימה
הוטלה על גדוד 429. כשתפס זה את הצומת, הרחיקה פלוגה אחת שלו עד מרכזו
של המתחם המוארך, אבל הוחזרה עם חשכה כדי להתבסס בצומת. כאן החליפה
חטיבה 274 את הגדוד. גדוד 429 קיבל פקודה לחצות למחרת ולחבור אל חטיבת
האם שלו באזור ג'ניפה (עתה הוא מנה 22 טנקים ושמונה נגמ"שים).

ב"כוח גרנית" נשארו חטיבה מוקטנת 875, גדוד טנקים 52 מחטיבה 401, פלוגת
טנקים מחטיבה 164, גדוד חיר"ם 202, כוחות חי"ר במעברים ועיקרו של האגד
הארטילרי: גדוד מוקטן של תותחים כבדים, שני גדודי תותחים בינוניים, גדוד
מרגמות בינוניות 160 מ"מ וגדוד מרגמות כבדות 120 מ"מ.

גזרת הכוח הורחבה עד מצפון לתעוז "חורבה", וכוחותיו נערכו (מצפון לדרום)
כלהלן:

- פלוגת סיור ועוד שישה טנקי "שרמן", בסיוע סוללת 160 מ"מ – בין תעוז
"חורבה" לג'יבל כביר.
- "כוח יהודה", על שם מפקדו רס"ן יהודה דקל, בהרכב מחלקת טנקים, פלוגת
חרמ"ש ושתי כיתות 81 מ"מ – באזור "צחצוח", מצפון ל"בוצר".

להערכת אמ"ן, נותרו כ-350 עד 400 טנקים מצריים בגדה המזרחית, לעומת כ-560 ביום הקודם. 40 אחוזים מהטנקים המצריים נמצאו במזרח וכ-60 אחוזים במערב. אמ"ן הדגיש, כי יש להתחשב בהתעצמות האויב בגולן ובהתקפות הנגד שערכו הסורים, העיראקים והירדנים באותו יום.

כוחות צה"ל בדרום קיבלו ב-20 באוקטובר תגבורות: כ-60 טנקים מסוגים שונים (כמחציתם "שרמנים" "לכוח נמר"), ושני גדודי צנחנים מפיקוד המרכז – גדוד חיר"ם 48 מחטיבת הבקעה וגדוד 50 שנלחם בגולן בפרוץ המלחמה והוחזר להתארגנות שניהם יועדו לחטיבה 35. בפועל, הועברו לחטיבה 35 גדוד חיר"ם 48 וגדוד חיר"ם 469 מחטיבה 317, שהתארגן ב-19 אוקטובר ב"לקקן" לנוע ברכב שלל וחצה ב-20 באוקטובר בבוקר. גדוד 50 מוקטן הועבר לאוגדה 162, ללא אחת מפלוגותיו, שכבר הועברה לגדוד 890 כשחצה לגדה המערבית.

מפקד חיל האוויר ציין בדיון כי יש עלייה במצבת המטוסים הכשירים של החיל: מגיעים מטוסי רכש ופחתו האבידות, וב-19 באוקטובר לא אבדו מטוסים כלל. כן הזכיר את אספקתן של פצצות מתוחכמות.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון בקד"ם בהנחיות ליום המחרת, והתווה מגמות להמשך המערכות בשתי החזיתות. אשר לחזית המצרית, הוא ציין כי בגדה המערבית תימשך הפריצה בשני מאמצים אוגדתיים, כאשר חיל האוויר יסייע להתקדמות באמנעה על הצירים אסמעאליה-קהיר וסואץ-קהיר:

- אוגדה 143 תמשיך בניסיון לנקות את אזור התעלה בכיוון צפון, עד אגם תמסח (בשתי הגדות), כדי להרחיב את ראש הגשר.
- אוגדה 162 תנסה לעלות על ראס ג'ניפה, להשמיד את סוללות הטילים שעליו, להציב ארטילריה ולאיים על הצירים.
- אוגדה 252 תישאר בגזרה המרכזית, כדי לאבטח מפני התקפת נגד של דיוויזיה 4 וכדי לשמש עתודה שתאפשר דירוג בהפעלת האוגדות במערכה המתמשכת.

אשר לגדה המזרחית, אמר רב-אלוף אלעזר כי לאחר ההתקפות האוויריות המאסיביות באזור קנטרה ב-18 באוקטובר ואחרי החזרת כוחות מצריים לגדה המערבית, ייתכן ש"כוח ששון" יוכל לתפוס את האזור וליצור מאחז על התעלה. הדבר מותנה בכך שיקבל סיוע אוויר מאסיבי ולא ייתקל בהתנגדות של ממש. בהתווית את המגמות להמשך המערכה, ניתח הרמטכ"ל את חזית התעלה לקטעיה:

- הקטע שבין האגם המר הגדול לאגם תמסח – אם כוחות צה"ל ישתלטו עליו ביום המחרת, תיפתר לחלוטין הבעיה בשני צידי התעלה.

מה הזמן שנותר לישראל לפעול, סיכמה את הערכתה שהלחימה תיפסק בתום שלושה ימים, בערוב ה-22 בחודש, או לכל המאוחר ב-23 בו. לפני חצות העביר שר הביטחון הערכה זו לרב-אלוף חיים בר-לב, ושניהם דנו אם יספיקו להגיע עד אז לעיר סואץ. המסקנה המעשית הייתה שיש להמשיך בפעולה לפי המגמות הקודמות. במפקדת פיקוד הדרום נתנו עתה קדימה להשמדת סוללות טילים, כדי שניתן יהיה לקבל סיוע אוויר מקסימלי להתקדמות הכוחות.¹⁰

בזיכרונותיו הרהר קיסנינג'ר שמא נחפו מדי כשיצא למוסקבה, אם כי בימים 18-19 באוקטובר הוא חשש פן יפנו הסובייטים לברם למועצת הביטחון. כנקודת מוצא להסדר ראה קיסנינג'ר את החלטת מועצת הביטחון 242, והתרעם על טענת גולדה מאיר שעבר זמנה של אותה החלטה אחרי התקפת הפתע המצרית-סורית. כאשר קיבל את הזמנת ברז'נייב רווח לו, כי זו הרגיעה את החשש ממהלך סובייטי חד-צדדי, ונתנה לו עוד רווח זמן.¹¹

המצרים הספיקו בינתיים לחזק את מערך הבלימה, שנועד למנוע פריצה שתאיים ישירות על קהיר וכיתור מלא של שתי הארמיות. כוונתם הייתה לסגור את כוחות צה"ל ב"כיס" שיוקף על ידי כוחות השריון שלהם, להמשיך בהרעשה אינטנסיבית של ראש הגשר, להטריד ולהשהות בקומנדו ובצידי טנקים בחיץ, בשטחים המבותרים של רכסי ג'ניפה ובמוצאיהם לאזור התעלה ולצירי סואץ-קהיר. לכוחות שפעלו במרחב נוספו תגבורות שהגיעו מקהיר. הארמיה השלישית החזירה מערבה את חטיבת הטנקים המוכה והמופחתת 3 מדיוויזיה משורינית 4 ואת החטיבה הממוכנת המוקטנת 1 מדיוויזיה ממוכנת 6.

בחיץ המשיכו כוחות מצריים מחטיבת צנחנים 150, שנפגעו קשה מאז כניסתם לגזרה, בפעולת השהיה. בעורפם נערך אגד קומנדו 131 במעברי תעלת המים המתוקים מאסמעאיליה עד אבו צוויר. חטיבה ממוכנת 118 מדיוויזיה ממוכנת 23 נשארה ערוכה באסמעאיליה ומצפון לתעלת המים המתוקים.

באזור המחנות ובחיץ שמדרום לראש הגשר פעלו החטיבה הפלסטינית, גדוד חי"ר מכווית (וייתכן שגם שרידי גדוד טנקים 207 מחטיבה 2), ואליהם חברה חטיבת הטנקים המופחתת 3, שנועדה לייצב קו הגנה במחנות ג'ניפה.

הכוחות שנפגעו ב-19 באוקטובר, במערכי "צח", "מקצרה" ו"חושני", נסוגו לרידן אל-חמה (למערכי "מצלמה"-"ראמה"). כאן נערכו חטיבת טנקים 23 מדיוויזיה ממוכנת 3, וכנראה גם חטיבה ממוכנת 116 מדיוויזיה 23 וחטיבת הטנקים העצמאית 35, שהייתה מצוידת בטנקי טי-34.

מערכ לרכסי ג'ניפה ומדרום להם נערכו כוחות מדיוויזיה משורינית 4 ומדיוויזיה ממוכנת 6:

- דיוויזיה 4 ערכה את חטיבת הטנקים המוקטנת 2 ב"מצנפת", והחטיבה הממוכנת 6 פעלה ב"בולוניה", ואחר כך נסוגה דרומה עד ציר "סרג" (כאמור, פעלה חטיבת הטנקים המוקטנת 3 של הדיוויזיה בנפרד במחנות התעלה, מאז שהוחזרה ב-19 באוקטובר).
- דיוויזיה ממוכנת 6 ערכה את חטיבה ממוכנת 1 (שהוחזרה מערבה), במרחב אל-עגרו ("סרוב"), ואת החטיבה הממוכנת המוקטנת 113 (שהועברה מוואדי חגול והשאירה שם רק גרוד אחד) מדרום-מערב לג'בל עויבד.

כוחות צה"ל בדרום ראש הגשר, שקיבלו את התחמושת והדלק רק לפנות בוקר, נחפזו להתכונן להתקדמות בגבעות ג'ניפה. ב-20 באוקטובר עם שחר הגדיר מפקד אוגדה 162 את כוונתו לחסום את הצירים מג'ניפה ומסואץ לקהיר (צירי "עשור" ו"סרג"), ואם אפשר – לכבוש את סואץ. מהבוקר חידשה האוגדה את התקדמותה ברכסי ג'ניפה דרומה ומזרחה.

חטיבות 217 ו-500 התקדמו בציר "עריש" דרומה, ובצירים "סריה" ו"עברה" מזרחה. חטיבה 217 הגיעה בציר "עריש" עד "פרח 5121" (סוללה פעילה) וחסמה את כביש ג'ניפה-קהיר (ציר "עשור") ואת מסילת הברזל סואץ-קהיר (ציר "ראי"). חטיבה 500 השמידה את ה"פרחים" שבנתיב התקדמותה, לרבות הסוללה הפעילה 5323, עד שנבלמה מול כוחות מחטיבת טנקים 3, שהחזיקו במורד הדרום-מזרחי של רכס ג'ניפה ("מצילה") ובמוצא למרחב המחנות ("עודדה"). בעקבות החטיבות דילג אגד ארטילרי 215 מוקטן (שני גד"בים ועוד סוללת גד"ב 899), עלה לרכסים והתפרס לפני הצהריים באזור "עברה 60".

בהמשך הבוקר תדרך הפיקוד את מפקד האוגדה להימנע מהבקעות נוספות, והורה לו להתמקד בהתקדמות מזרחה, כדי לרדת מן הרכסים לעבר דרום האגמים ("ליטוף") וחצי האי כברית ("ג'ולייט"). כאשר התבררה הצלחת חטיבה 217 בהתקדמות דרומה, ניתנה לה הוראה להמשיך לעבר "סרג" (כביש סואץ-קהיר). היה זה סמוך לצהריים, ואלוף הפיקוד הודיע למפקדי האוגדות 162 ו-252 שהפיקוד רואה בהתקדמות דרומה את המאמץ העיקרי. בהתאם קיבלה אוגדה 252 הוראה לכבוש את שדה התעופה פאיד ("סנסון") ולהחליף את חטיבה 460 בעמדותיה מול "מצנפת". עד אז אבטחה חטיבה 460 את ציר "ודאות" והוציאה את גדוד 100 לפשוט על "פרח 5416" ועל "פרח 5317" באזור "בולוניה". המשימה בוצעה אגב היתקלויות בכוחות טנקים קטנים. הגדוד גם השמיד מצבור תחמושת. כאשר הוחלפה החטיבה אחר הצהריים, הפנה אותה מפקד האוגדה לתפוס את צומת "ויטמין"-חבית", כדי לפתוח ציר אספקה אמין.

אחרי הצהריים ניתנה לאוגדה הנחיה נוספת – לטהר את ציר "חבית" דרומה, באזור המחנות הגדולים שממזרח למצוקי ג'ניפה, מקום בו המצוקים קרובים לחיץ ולאגם ויוצרים מְצַר נוח לחסימה, כעין "צוואר בקבוק" או "פקק". חטיבה 460 פנתה מזרחה, כדי לפתוח את צומת "חבית"–"ויטמין". למרות סיוע מהאוויר שקיבלה, נעצרו כוחותיה ב"ויטמין 40", במעבר בין הגבעות. ניסיון של גדוד 198 להגיח למחנות "בלמוס" במורד התלול של ציר "למפה", נהדף בפגיעות בטנקים. אוגדה 252 הרחיבה, כאמור, את גזרת האבטחה שלה דרומה, ערכה את חטיבה 401 מול "מצנפת" ו"בולוניה", וקיימה מגע אש עם טנקים מצריים שהופיעו ממערב. בנוסף לכך, השמידה סוללת טק"א מצפון-מערב ל"מצנפת", בירי ארטילרי מְבוֹקָר מן החפ"ק.

חטיבה 164 התקדמה בציר "חבית" דרומה וכבשה את שדה התעופה פאיד בכוח פלוגתי מגדוד 106 עם פלוגת צנחנים מגדוד 50. הפלוגה חזרה בלילה לחטיבתה, אולם ארבעה טנקים נשארו בשדה התעופה ועברו למחרת תחת פיקודה של חטיבה 460 ("כוח כהל"). גדוד 183 נערך לאבטח ממערב, ב"ודאות 48". גדוד נח"ל 908 הועבר מרפידים לאבטח את שדה התעופה פאיד.

הפיקוד רצה שאוגדה 143 תתפוס בבוקר ה-20 באוקטובר את הרמפות המצריות בגדה המערבית. מפקד האוגדה הסביר, לעומת זאת, שחטיבה 600 כבר התקדמה בגדה המזרחית צפונה. מגמת אלוף שרון הייתה לתפוס את הרמפות מ"פוקסטרוט ג'" וצפונה ולהתרכז בהתקדמות בחיץ בפאתו המערבית דווקא, בציר "מסכה" הקרוב לתעלת המים המתוקים, כדי לסלק את הארטילריה שפעלה נגד ראש הגשר מאזור "דרגש" וצפונה. במרחב הפתוח הוא רצה לתפוס את מעברי החיץ הצפוני באזור אבו צוויר ("פגר 38"). מפקד החזית, רב-אלוף בר-לב, הורה לו לא לנוע לשם עדיין, מחשש להסתבכות, והתיר רק סיור. בשעה 11:00 הגיע לחפ"ק האוגדתי שר הביטחון, שמע מאלוף שרון שכוונתו לעבור מעבר לחיץ צפונה, והעיר שלדעתו די לייצב קו מאסמעאיליה (והחיץ הצפוני) עד ג'בל עתקה. בצאת שר הביטחון להמשך סיורו, ליווה אותו מפקד האוגדה ואמר לו שהוא "הולך לתפוס את המעברים" בחיץ הצפוני.¹²

חטיבה 14 נכנסה מאזור "אורחה" לחיץ, וגדוד 79 שלה תפס את הרמפות ב"טיב א'", כדי לסייע לחטיבה 600 בגדה המזרחית. גדוד 424 התקדם ל"פרח 6521", ומשם לרמפה ב"פוקסטרוט א'", אגב היתקלויות. באותו זמן טיהר "כוח שמוליק" את פאתי הכפר סרפאום ואת מתקן "אדום 6322". גדוד 184, שהגיע בבוקר מ"לקקן" (עתי עם 25 טנקים), נטל תחת פיקודו את "דוב לבן" ושוגר לאורך ציר "חבית" לתפוס את הגשרים על שלושת פלגי תעלת המים המתוקים מ"חבית 29"

עד "חבית 27". הגדוד הספיק לכבוש רק את שני הגשרים שב"חבית 29" וקילומטר מצפוננו, והמשיך עד "פרח 6620".

חטיבה 35 התקדמה בחיץ, בציר "מסכה" ולאורך מסילת הברזל, והפעילה כוח אחד ממזרח ל"מסכה". לפנות ערב היא הגיעה עד מצפון ל"מסכה 24", לאורך הצייר והמסילה, כשהיא מטהרת את שטח החיץ ואת הרמפות שבגזרתה. לאחר תגבור נוסף מנתה החטיבה את גדוד 890, את גדוד 469 מחטיבה 317 שהועבר מהגולן, את גדוד 48 מחטיבה 63 (חטיבת הבקעה), וכוח דו-פלוגתי מגדוד 564 מחטיבה 247. חטיבה 247 הגבירה את אבטחת אזור הגשרים מפני קומנדו מצרי והתקדמה צפונה לתפוס שטחים שמהם יצאה חטיבה 35.

חטיבה 421 הרחיבה באותו יום את שליטת האוגדה מערבה עד ציר "ודאות": צומת "מקצרה" נתפס בידי גדוד טנקים 599, וצומת "ארזל"- "ודאות" נתפס בידי גדוד טנקים 264.

הכוחות בגדה המערבית של התעלה הסתייעו במטוסי חיל האוויר והתקדמו ברצף, אולם עדיין לא קרבו אל מעברי החיץ הצפוני. במקביל, הושלם באזור הצליחה בערב ה-20 באוקטובר, עוד גשר - גשר "צנע", שהורכב ממצופי "יוניפלוט" ומחמש דוברות.

בגדה המזרחית המשיכה חטיבה 600 בהתקדמות איטית, שהרחיבה את הפרוודור לאזור הגשרים. גדוד 409 קיים מגע אש מעמדותיו, צפונה ומזרחה; גדוד 410 התקדם, כשהוא נעזר באש ממערב, והגיע עד מצפון ל"סגול 106", אל עמדות שמהן שלט באש על רכב אויב שנע בציר "אושה", כנראה בתקווה למצוא גשר מערבה.

בגזרת "כוח נמר" לא התקיימה פעילות, פרט להתארגנות בגזרה המורחבת של חטיבה 274, שכללה (מ-19 באוקטובר) את הכביש המרכזי. במשך היום ולמחרת נקלט גדוד טנקי "שרמן" 268 של חטיבה 670, ובו 36 טנקים, שהועבר מפיקוד המרכז, במגמה לשחרר כוחות להעברה לגדה המערבית. כמו כן, הגיעו עשרה טנקי "שוט-מטאור" והועברו לשמש עתודה אוגדתית בגזרת חטיבה 204.

בגזרת "כוח גרנית" סגרו כוחות קטנים על "בורצ" מצפון ומזרחה, לקראת התקפת הטעייה לעבר "עפרה", אם תתגלה נקודת תורפה באגף הצפוני של ארמיה 3. מ-20 באוקטובר עסקה מפקדת קצין חי"ר וצנחנים ראשי בתכנון ובהכנה למבצע לכיבוש פורט פואד. חטיבת חיר"ם 9100 הועברה לצורך זה מפיקוד המרכז והוטסה לגזרה.

לקראת הפסקת אש קרובה (מפה 31)

הדיונים במטכ"ל לקראת הערב של 20 באוקטובר נערכו בתחושה שנסיעת קיסנינג'ר למוסקבה מבשרת הפסקת אש קרובה. שר הביטחון אף הביע חשש פן יאחר צה"ל את ההזדמנות לכבוש את החרמון, אם מזג אוויר גרוע ידחה פעולה מוטסת.¹³

סגן הרמטכ"ל, אלוף טל, אמר אחרי הצהריים לאלוף פיקוד הצפון, יצחק חופי, שהפסקת האש המתקרבת היא עתה השיקול העיקרי, המכתיב תפיסת קווים קלים להגנה בכוחות קטנים. לפנות ערב סיכם שר הביטחון עם סגן הרמטכ"ל, שבדרום לא יבוצע "אור ירוק", ולפי שעה תידחה ההתקפה על פורט פואד ל-24 שעות נוספות (לליל 22-23 באוקטובר), בתנאי שתתאפשר הכנה אווירית שיטתית (פקודת היכון ל"אור ירוק" חודשה בכוקר המחרת). לעומת ביטול המבצעים בדרום, אושר המבצע לכיבוש החרמון. גם בדיונים אלה נשקלו בראש ובראשונה הנימוקים המדיניים.

בקד"ם שהחל בשעה 23:30, נמסרה הערכת אמ"ן על צבא מצרים:

- לדברי המצרים, פרצו בגדה המערבית שתי חטיבות שריון וחטיבה ממוכנת של צה"ל, הפועלות בצוותי קרב של טנקים, נגמ"שים וטיילי נ"ט, במשימה להשמיד את סוללות הטילים במרחב.
- העוצבות העיקריות מול הטריז הישראלי המתרחב הן שתי הדיוויזיות הממוכנות – דיוויזיית שריון 4 ודיוויזיה ממוכנת 6 – ומספר הטנקים המצריים בגדה המערבית הוא כ-200.
- ארמיה 3 חוששת שתנותק, החלה להחזיר כוחות, ומנסה ליצור מרחב הגנה שישען על ואדי חגול, מתחם "מצילה" והאגמים.
- המשימה העיקרית של ארמיה 2 היא לאבטח את מעברי החיץ הצפוני.
- בגלל העליונות האווירית של ישראל, ישתדל צבא מצרים לרכז את המאמצים בשתי הגדות בלילה.
- בגדה המזרחית יש יותר מ-500 טנקים: בארמיה 3 – יותר מ-250; בארמיה 2 – באזור אסמעאיליה-מיסורי" כ-160 טנקים ובאזור קנטרה – 110.

אשר לכוחות צה"ל צוין בקד"ם כי בלילה עמדו להעביר לגדה המערבית עוד יחידות קטנות ולשפר את האספקה לכוחות המתקדמים. כן תוכנן להפעיל את שדה התעופה בפאיד, ולהעביר לפיקוד הדרום עוד 80 טנקים ביום המחרת, כך שמספרם יגיע לכ-580 – כ-250 מהם בגושן.

מפקד חיל האוויר, אלוף בני פלד, הדגיש שיוכל להגדיל בשליש את מספר הגיחות ביום המחרת, וכי עתה אין לו כבר מגבלות חימוש. הוא הדגיש כי חיוני למקם תצפיות קדמיות, כדי להפיק את המרב מכל גיחה.

הרמטכ"ל יצא מן ההנחה ש"צפויים כל מיני מהלכים פוליטיים ביום המחרת", ואם הישראלים או הסורים יחושו ש"מתקרבת הפסקת אש תוך יומיים-שלושה", הם ירצו לעשות עוד דברים אחדים לקראתה. את המגמות המבצעיות ליום הבא בחזית התעלה הוא סיכם כלהלן:

- אוגדה 162 תרד מרכסי ג'ניפה לעבר האגמים, כדי לכתר כוחות ולהשמדם. הארטילריה תשמיד טילי קרקע-אוויר בטיוח ממטוסי "עיט" (סקייהוק). אם יושמדו הסוללות, ייכנס חיל האוויר, במתואם עם פיקוד הדרום, ל"הכאת" תאי שטח קטנים, לפני כניסת כוחות הקרקע.
- אם יתאפשר, ירוכזו מקצת "כוח גרנית" ללחוף על ארמיה 3 ממזרח. ייתכן שהארמיה תמוטט בלחץ מאסיבי.
- נוכח הצורך לחסוך בכוח, יש להתרכז בהשמדת האויב, בעיקר בגדה המזרחית (מצפון לאגם המר), ופחות מכך בהשמדה בגדה המערבית ובכיתור ארמיה 3. אין לשים עוד דגש על תפיסת שטחים ממערב לתעלה. אם אוגדה 143 תצליח להתקדם לעבר החיץ הצפוני הוא לא יעצור בעדה, אך הוא מסופק אם אכן תצליח בכך.
- יש להפעיל את חיל האוויר ואת הארטילריה להשמדה בגדה המזרחית, בסיוע מכוון ליעדים מסוימים (בניגוד להכאת שטחים), ומיד לאחר הפגיעה ביעדים – לבצע פריצה מהירה של כוחות הקרקע.

בהנחיות אלו התכוון הרמטכ"ל להעתיק את הדגש מתפיסת שטחים ממערב לתעלה אל התקפת ראשי הגשר ממזרח לה: "אם נוכל לרכז את המאמץ רק לכוח המשלוח שבסיני, זה נראה לי עדיף, כי אם נגמור במצב שקו הפסקת האש הוא התעלה, המובלעת [ממערב לתעלה] ועוד פעם התעלה – נקודה" (כלומר, גם מצב זה יהיה לטובה).¹⁴

העדיפות שייחס הרמטכ"ל למאמץ בגדה המזרחית אינה מוצאת משום מה ביטוי חדר-משמעי בפקודת "אשור 17" שהוציא אג"ס-מבצעים אחרי הקד"ס. יתר על כן, פקודה זאת אינה משנה כמעט דבר מנוסח הפקודה הקודמת. היא פותחת שוב במשימות הטריז, ואף מוסיפה משימה – להתקדם עד החיץ הצפוני ואף לחצותו צפונה. רק אחר כך מפורטות המשימות בגדה המזרחית, בלא כל ציון הקדימות וריכוז המאמץ לגדה זאת ככלל, ול"מיסורי" בפרט. לפי המשימות בפקודה, פיקוד הדרום:

1. ישמיד סוללות טילים בגזרתו ע"י הכוחות התוקפים וע"י ירי ארטילרי המטווח בסיוע חיל האוויר.

2. יתקוף וישמיד את הצבא המצרי ממערב לתעלה, תוך התקדמות דרומה לאורך

- התעלה ותוך התקדמות צפונה ומעבר החיץ החקלאי (הצפוני).
3. יתקוף וישמיד את הצבא המצרי ממזרח לתעלה ע"י בלימה ותקיפה מצפון בגזרה הדרומית, וע"י תקיפת אזור קנטרה בגזרה הצפונית.
4. ימשיך לתקוף ולהשמיד את הצבא המצרי בגזרת הצליחה".¹⁵

העוצבות בדרום התכוננו, אפוא, לפעול לפי פקודות ששיקפו את המגמות הקודמות. במהלכיהן ביום המחרת השתקפה אי-הוודאות באשר לקדימויות המבצעיות החדשות.

פרק כ"ה

"קביעת עובדות" והפסקת אש בדרום – 21-22 באוקטובר (מפה 31)

הפעילות ב-21 באוקטובר

סמוך לחצות של ליל 20-21 באוקטובר הגדיר פיקוד הדרום לאוגדות את המגמות לבוקר. אלו עדיין שמו דגש על הפעילות ממערב לתעלה דרומה:

- אוגדה 143 – תגן בקו "מקצרה", לא תעבור את החיץ הצפוני ותשים דגש מיוחד על "מיסורי". לצורך זה יינתן לה סיוע אוויר של ממש. הפיקוד אכן ביקש מחיל האוויר "טיפול אווירי" מרוכז ב"מיסורי".
- אוגדה 162 – המאמץ העיקרי שלה הוא לנסות לפרוץ מזרחה מ"מצילה" לאזור התעלה ולפתוח את ה"פקק" בציר "חבית" ליד פאיד. נוסף על כך, מוטל עליה לחסום את ציר "עשור" ולהשמיד מספר רב ככל האפשר של בסיסי טילים.
- אוגדה 252 – תישאר במקומה ובמשימתה, בכוננות לסייע לאוגדה 162 לפתוח את ציר "חבית", או להשמיד בסיסי טילים.

לכוחות האוגדתיים שממזרח לתעלה ניתנו הוראות לפעילות מקומית מוגבלת: "כוח נמר" הונחה לבלום בכל הגזרה ולהפעיל "לחץ קל בדרום" ו"כוח גרנית" הונחה להמשיך בבלימה, לרבות בהגנה על "לקסיקון 269" (מדרום לעמדות התותחים), ולשקול לחץ בטנקים לכיוון "ליטוף".

אוגדה 162 נערכה בבוקר לבלימת התקפות נגד והייתה בכוננות לתקוף לפי פקודה, בעמדותיה שבציר "ויטמין 40" וברכסי ג'ניפה. כוחותיה החלו לנוע משעה 07:00. חטיבה 217 וחטיבה 500 נתקלו בהתנגדות מצרית, הדפו התקפות והשמידו טנקים, והתקדמו אך מעט בתנועה ובאש כשטח הגבעי. חטיבה 500 נעצרה על ציר "עגון" באזור "פרח 5323". חטיבה 217 נערכה מדרום לציר "עשור" ובלמה התקפות נגד של חטיבה ממוכנת 113 על "פרח 5121" השולט על הצירים "עשור" ו"ראי".

החטיבה גם פגעה ב"פרח 5122", ממזרח, ובריכוזי שריון ורכב על ציר "ראי". רב-אלוף בר-לב הגיע לחפ"ק האוגדה אחרי 10:00 והבהיר למפקדה, אלוף אדן, שהוא רואה עתה בקדימות ראשונה את הפריצה מזרחה למישור התעלה, לעומת המגמה להמשיך דרומה עד ציר "סרג".¹⁶ קצב ההתקדמות הואט עתה, כיוון שמפקד האוגדה נמנע מלהורות על הסתערויות, בהתאם למדיניות שלא לסכן לוחמים וטנקים בייחוד כל עוד לא חוסלו כל סוללות הטק"א.

בדרום גברה התנגדות צבא מצרים. בשעות אחרי הצהריים שוב תקפו המצרים את "פרח 5121" ברק"ם וברגלים. אלה הגיעו כמעט עד הטנקים, ושם נהדפו בידי הדדי של המקלעים בהשתתפות גדוד 19 מחטיבה 460 (שהוכפף ת"פ ב-20 בחודש), ובסיוע אוויר.

חטיבה 460 התקדמה בציר "חבית" דרומה, כדי לחלוץ את ה"פקק" למרגלות מצוקי ג'ניפה, והסתייעה בחיל האוויר ובטנקים שצלפו ממרום המצוקים. החטיבה קיבלה תחת פיקודה את גדוד 429 מחטיבה 500, שהגיע מהגדה המזרחית וסייע לפתוח את הכביש מ"סנסון" דרומה. ב-20 באוקטובר בערב קיבל גדוד חרמ"ש 86 תחת פיקודו את "כוח כהל", ובו ארבעה טנקים מגדוד 106, וב-21 בחודש קיבלה החטיבה את גדוד חיר"ם המוקטן 50 (שלוש פלוגות) לטיהור החיץ.

עד הערב הגיעה החטיבה ל"חבית 49" ופתחה לדרגים את הציר "חבית" – "ויטמין". לקראת הלילה צורף לה גדוד ההנדסה האוגדתי (גדוד שדה חה"ן 271), לפינוי מוקשים ולמשימות חרמ"ש. כמו כן, הוטלה על הגדוד משימה מטכ"לית – להטות את מי תעלת המים המתוקים לאגם ב"טסט 50", כדי למנוע מים מארמיה 3. על קשיי הלחימה מעידות האבידות שספגה החטיבה: מג"ד 429, רס"ן אריה ארצי (שהחליף את סא"ל דן ספיר והועלה לדרגת סא"ל לאחר מותו), נהרג, ובערוב היום נותר טנק כשיר יחיד ב"כוח כהל".

בעת הפעולות ברכסי ג'ניפה המשיכו תצפיות האוגדה לכוון את האש של גדודי הארטילריה, שנפרסו בחוף המזרחי של האגם המר, נגד סוללות טילים מצפון לסואץ. לפחות סוללה אחת, "פרח 5627", הושמדה באש זאת. כ-50 טנקים מצריים הושמדו במשך היום. אחר הצהריים יכול היה מפקד האוגדה להודיע לכל המח"טים כי השטח האווירי שמעליהם פנוי מאיום טק"א.

אוגדה 252 נשארה ב-21 באוקטובר בהגנה מול "מצנפת" ו"פרח 5615" (ג'בל אום כתוב). חטיבה 401 קיימה רק מגע אש בטווחים ארוכים, ואחת מפלוגות גדוד 195 דיווחה על פגיעות ב-18 טנקים מצריים. חטיבה 164 הפעילה גדוד אחד נגד "פרח 5615", ותקפה את מרחב "מצנפת" מצפון: תחילה תפסה את "פרח 5914" ואחר כך המשיכה דרום-מערבה, תוך שהיא מנהלת גם קרב שריון בשריון.

אוגדה 143 המשיכה לקדם באיטיות כוחות בתוך החיץ, ובדרכה השתלטה על רמפות וניצלה אותם לפגיעה בכוחות הארמיה השנייה שבגדה המזרחית. בעוד חטיבה 421 מאבטחת במערב, פעלה חטיבה 14, בטנקים ובחי"ר שהוכפף לה – לרכות גרוד חיר"ם 48 ופלוגת צוערים שהגיעה באותו יום – כדי לכבוש את הרמפות ב"פוקסטרות א" באור יום, ואת "פוקסטרות ב" בלילה. הצנחנים של חטיבה 247 השלימו את הטיהור בעקבות הטנקים, והחליפו את חטיבה 35.

במשך הבוקר הוברר למפקד האוגדה שהפיקוד והמטכ"ל רואים בהתקדמות ממערב לתעלה מאמץ משני, לעומת ההתקפה על "מיסורי" בגדה המזרחית. לפני 09:00, כאשר אלוף שרון ביקש תגבור ארטילרי, הודיע לו אלוף הפיקוד שלא יחול שינוי בסדר הכוחות של האגד. הוא גם הדגיש, שיש לתפוס את "מיסורי" במשך היום אף אם הדבר יעלה בקורבנות, אולם עדיין הניח למפקד האוגדה מידה של חופש פעולה מבצעי: "תקבע לך עדיפויות ותלך על העיר אסמעאליה, או על 'מיסורי'. אני מעוניין יותר ב'מיסורי'".¹⁷ לאחר השעה 09:30 התקשר הרמטכ"ל לחמ"ל הפיקודי, ובעקבות כך נאמר למפקד האוגדה שהכוונה היא להתקפת לפיתה בכוחות משתי אוגדות בגדה המזרחית: על אוגדה 143 לתקוף את "מיסורי" בעת התקפת "כוח נמר" ב"חמוטל", והיא תקבל לכך סיוע אוויר מרוכז. עוד נאמר לו שבמערב לא יתקדם צפונה מ"דרגש", וכי עליו לעשות "הכל לכבוש את 'מיסורי'". אלוף שרון הגיב על הפקודה במורת רוח, וכאשר שב רב-אלוף בר-לב מאוגדה 162, הוא יצא אל שרון במסוק, כדי להבהיר לו שהרחבת הפרוודור בגדה המזרחית חיונית לקראת הפסקת אש.¹⁸

מפקד האוגדה החליט שיתקוף את "מיסורי" רק בחטיבה 600 שבגדה המזרחית וכי יסייע לה באש טנקים מהרמפות שבגדה המערבית. מן הבוקר המשיכה החטיבה לגשש קדימה, והגדוד הקרוב לתעלה הגיע עד אזור "מפרש", מצפון לציר "אושה", ועד "סגול 104" מדרום ל"טלוויזיה". המח"ט, אל"ם רביב, הביע באוזני מפקד האוגדה ספק ביכולתו לפרוץ בטנקים לעומק מערכי החי"ר והעדיף להמשיך ב"כרסום" שיטתי, כבימים הקודמים. לחטיבה הובטח סיוע אוויר מרוכז, אך זה נדחה (חיל האוויר תקף את "מיסורי" ב-69 גיחות עד שעה 15:00, אך לא בגזרת ההתקפה), וההמתנה למטוסים הביאה גם לדחיית ההתקפה – תחילה משעה 13:00 ל-14:00, ושוב ל-15:15. לבסוף תקפה החטיבה, כשהיא מסתייעת רק במספר גיחות ריקוט ובארטילריה המבוקרת בעילות מתצפיות בגדה המערבית. גרוד 409, שנע באגף המזרחי, נעצר בשדה מוקשים, אך פגע בכ-20 טנקים מצריים בקרב שריון-בשריון. גרוד 410 נפגע מטמנ"טים בהתקדמו מציר "אושה" צפון-מזרחה, כשחדר למתחמי חי"ר ב"סגול 225" וב"סגול 226". מרבית הטנקים של הגדוד נפגעו. מ-41

טנקים שבהם תקפה החטיבה נותרו 19 – פחות ממחצית. האבידות בצוותי החטיבה היו כבדות: 24 הרוגים ונעדרים, שמונה מהם קצינים.

בגמר ההתקפה החזיקה החטיבה במסעף "לקסיקון" – "אושה"¹⁹. לפני השעה 10:00 הוטלה על "כוח נמר" המשימה לסגור על כיס "מיסורי" מצפון-מזרח ולתקוף את "חמוטל", במגמה להגיע לקו המים (כלומר, לנוע לעבר צפון "מיסורי" ו"מפרש", בד בבד עם התקפת אוגדה 143). מפקד הכוח הטיל את המשימה על מח"ט 274, אל"ם יואל גונן, וזה הטילה על כוח "עצלות" – גדוד מוקטן שהורכב בחטיבה, כדי להחליף את גדוד 429 מחטיבה 500 שיצא לגדה המערבית. בהתבסס על דוח של טייס, לפיו לא הבחין בחי"ר מצרי ב"חמוטל", המשימה הייתה לתפוס את "חמוטל" ואת "מכשיר". כוח "עצלות", שמנה שתי פלוגות טנקים מופחתות ופלוגת חרמ"ש, החל להתקדם בשעה 15:00, ואף כי גילה כוחות חי"ר גדולים ביעד, המשיך ל"חמוטל" – מערב, עד שנגמ"שים שלו נפגעו ממוקשים ומטילים, בהגיעם ל"אדום 6725". כאשר נעצר הכוח סמוך לחשכה, הוא נפגע גם מארטילריה מצרית שהסתייעה בתאורה. הכוח נאלץ לסגת ל"חמוטל" – מזרח וקיבל ממפקדת הפיקוד הוראה להחזיק בו ולהיכון לתקוף שוב למחרת – דרומה, לעבר "מכשיר", וצפונה-מערבה – לעבר "חלוץ" ו"נוזל".

האבידות הכבדות של חטיבה 600 הביאו לפריצת מחלוקת חריפה נוספת בין מפקד אוגדה 143, שהתנגד להתקפה מאז הבוקר, ובין מפקד החזית, שתבע מלכתחילה ריכוז מאמץ אוגדתי בגדה המזרחית. עתה תבע רב-אלוף בר-לב מאלוף שרון שימשיך ללחוף ב"מיסורי" גם בלילה ויעביר לשם כך כוחות מן המערב. לאחר חצות פנה אלוף שרון במישרין אל שר הביטחון וביקשו להתערב ולבטל את הפקודה. אז התקשר דיין לסגן הרמטכ"ל וביקש שהוא, או הרמטכ"ל, יבדקו את העניין. לדבריו, "אין להתעלם מפנייתו של אריק", ואם יהיה צורך בדבר – יתערב גם הוא.²⁰

למעשה, התבדו הנחות הפיקוד שניתן יהיה למוטט את המצרים בגדה המזרחית ללא קשיים מיוחדים, בכוחות הקטנים המצויים בה, אם יינתן להם סיוע אווירי וארטילרי מרוכז. אף כי המצרים נותקו מן הגדה המערבית בעורפם הקרוב ונפגעו מן האש שנורתה ממערב, הם הגנו בעקשנות על עמדותיהם. למרות הניתוק מהעורף הדיוויזיוני, נותר להם קשר לארמיה 2, בציר "לקסיקון" צפונה (לגזרת דיוויזיה 2 מצפון לאגם תמסח), ובליל 21-22 באוקטובר הם החלו לפנות לגדה המערבית את היחידות המוכות של דיוויזיה 16 ודיוויזיה 21, כדי לשקמן.

גם בגזרת "כוח גרנית" נעשה ניסיון לחסל "כיס" – המעוז "בוצר", ש"כוח יהודה" מחטיבה 875 כבר סגר עליו מצפון וממזרח ב־20 באוקטובר. מח"ט 875,

אל"ם ברעם, הטיל את המשימה על "כוח אגמון" (על שם מפקדו, סא"ל יעקב אגמון), שכלל פלוגת חרמ"ש (של צוערי חי"ר; מפקדת הפיקוד הזהירה שאין לסכן צוערים בקרב מגע), פלס"ר, ארבעה טנקי "שוט" ושלושה טנקי "שרמן". לפנות ערב הפציצה רביעיית מטוסים את המעוז, והכוח תקף לאחר חשכה ללא סיוע ארטילרי. הרק"ם הגיע עד פאתי המעוז, אך כאן נפגעו שלושה נושאי גייסות ממוקשים ומאש. כשרצה המפקד לפרוץ ברגל, החזירו המח"ט, בכוונה לחדש את ההתקפה למחרת. גרוד התותחים הכבדים של "כוח גרנית" ירה באותו יום על שתי סוללות טק"א מצפון לסואץ, לפי הכוונת מטוסים, ופגע בהן.

החלטת מועצת הביטחון 338

עוד ב־21 באוקטובר בצהריים הביע אמ"ן ספק בהסכמת המצרים להפסקת אש. להערכת אמ"ן, המצרים לא גילו סימני התמוטטות וכוונתם הייתה להמשיך ולהחזיק בחלק מסיני; הם יסכימו להפסיק את האש רק אם יובסו, ובכל מקרה ברית המועצות לא תכפה עליהם הפסקת אש. למרות הערכה זו, שב והשתרר מתח במפקדות במשך ליל 21-22 באוקטובר, לנוכח הידיעה שהזמן אוזל ויש למהר ולקבוע עובדות בשטח, תום ציפייה למאמצים אחרונים של האויב.

בפיקוד הדרום העריכו שהמצרים עשויים לתקוף נגד בכוח של עד שלוש חטיבות טנקים, אם יפעלו שתי הארמיות במתואם. בחצות נמסרה לאוגדות התרעה על התרכזות כוח מצרי במרחב המדברי, באזורי "מצנפת" ו"ראמה", ובו עד 200 טנקים, בכוונה לפרוץ מזרחה, וכן על פעולה אפשרית של קומנדו מצרי בחיץ, מ"דרגש" דרומה. לאוגדות ממזרח לתעלה נמסרה התרעה לפעול נגד כל מסוק, מחשש פן ינחיתו המצרים כוחות ניכרים במעברים.

עד חצות הלילה המשיך אלוף גונן לתבוע מאלוף שרון לתקוף את "מיסורי". אחרי חצות, בעקבות בקשתו של שר הביטחון, שוחח סגן הרמטכ"ל עם שרון, ושמע ממנו שהוא חושש מאבידות כבודות. בהמשך לכך בירר אלוף טל עם אלוף גונן את שיקולי מפקדת החזית בתביעתה לתקוף את "מיסורי". לפנות בוקר דיווח אלוף טל לרמטכ"ל על שיחתו עם אלוף שרון, ובאישורו של רב-אלוף אלעזר הורה לבטל את הפקודה. עתה הנחתה מפקדת החזית את האוגדה: "כיבוש 'מיסורי' בשום אופן לא בכל מחיר. לנסות לגשש, ולאחר התקיפה האווירית הכיבוש יהיה לשיקול דעתו של מפקד האוגדה".²¹ בו בזמן בוטלו ההוראות הקודמות ל"כוח נמר" בדבר התקדמות מ"חמוטל", וניתנה למפקדו הוראה להתכונן ולפעול בקדימות ראשונה לעבר פורט פואד, אם יתאפשר שם "מחטף".

ב־21 באוקטובר, עוד לפני התלקחות החיכוכים בדבר "מיסורי", חש שר

הביטחון שהיחסים בין אלוף שרון לבין הדרגים שמעליו "הגיעו עד חוסר אמון הדדי, עד שפל ללא נשוא". דיין הגיע לחפ"ק באום חשיבה סמוך לשעה 15:30, כדי לשוחח בעניין זה עם רב-אלוף בר-לב. באותה שעה עצמה יצאו כוחותיו של אלוף שרון ושל תת-אלוף ששון יצחק להתקפותיהם על "מיסוריי" ועל "חמוטל". כאשר דיין ובר-לב החלו בשיחה – שתחילה נכחו בה גם האלוף גונן וסא"ל בראון, שלישי השר – הם התרכזו למעשה במגמות המבצעיות המידיות. שר הביטחון ציין את הצורך לתת קדימות לשלוש משימות: פעילות נגד הארמיה השלישית ממזרח לעיר סואץ ומדרום לאגם המר; פעילות נגד כוחות הארמיה השנייה מדרום לאגם תמסח; חציית החיץ הצפוני ועקיפת אסמעייליה ממערב, לפי הצעת אלוף שרון.

שר הביטחון הוסיף, כי מפקד האוגדה גורס שרצוי לסלק את המצרים מהגדה המזרחית, אבל הוא עצמו סבור שזוהי פעולה קשה שתהיה כרוכה באבידות. דיין הוסיף שהוא נוטה להתיר לאוגדה 143 להגיע עד מעברי החיץ, אבל מתנגד להעמקת הטריז הישראלי צפונה משם. לדעתו, ניתן להוציא את הכוחות המאבטחים עדיין את מעברי המיתלה והגידי, כדי להתחבר לאוגדה 162 ולהקים גשר נוסף מדרום לאגמים. רב-אלוף בר-לב ואלוף גונן סברו שניתן לחסל את המאחז המצרי ב"מיסוריי" תוך ריכוז מאמץ, כדי לייצב את הפרוזדור לגשרים לקראת הפסקת אש, וכי באותו הזמן יש לרכז את הכוח האווירי כדי לסייע לאוגדות 162 ו-252 להתקדם דרומה. אלוף הפיקוד העדיף להמשיך באיגוף העמוק דרומה, ואף העלה את האפשרות להדרים לאורך מפרץ סואץ עד שדות הנפט המצריים באזור מורגן.

הרמטכ"ל הגיע לחפ"ק באמצע הדיון. הוא ראה צורך להתרכז עתה רק במה שניתן לעשות מהר, בעזרת "מכבשים" אוויריים. לכן תמך בהפניית אוגדה 162 למחנות התעלה, לאורך האגמים, במקום להמשיך באיגוף העמוק יותר, אל ציר "סרג" ואל העיר סואץ.²²

בעת שנערך הדיון באום חשיבה, עדיין ציפו בפיקוד לתוצאות ההתקפות של אוגדה 143 ושל "כוח נמר" בגדה המזרחית, והוצע להחליט על מגמות הפעולה בצפון הטריז רק אחר כך. בעקבות התוצאות המאכזבות של התקפות אלו, שוב היה על חזית הדרום לבחון מה תוכל עוד להספיק ב-22 באוקטובר לפי שיקוליה שלה, מאחר שהמצפ"ה לא הטיל עליה משימות מעודכנות. התרעת המודיעין לפנות בוקר על מאמצים גדולים של המצרים נגד טריז גושן ממערב, אילצה את מפקד החזית להשלים עם הפסקת הלחץ בגדה המזרחית ולהיערך לקראת האיום החדש. לכן, נותרה בפניו עתה האפשרות לפעול בגדה המערבית רק במגמת "מחטפים". במצב זה הוטל המאמץ העיקרי על אוגדה 162. היה עליה לפרוץ מהרכסים בצירים "עגון", "עברה" ו"עשור", ולהגיע עד מוצאי התעלה מהאגם הקטן באזור

וסמוך לשעה 12:00 היא התקרבה למוצאי הרכסים מדרום ל"עורדה" (מסעף "עשור"- "עקל").

מהבוקר היה האגד הארטיילרי מוכן ב"עברה 60" לסייע לחיל האוויר לתקוף את סוללות הטק"א האחרונות ששרדו מצפון לעיר סואץ, אך תנאי מזג האוויר עיכבו את ההתקפה עד השעה 09:00. אז הושמד המערך, והאוגדה זכתה לסיוע אוויר מלא, שהגביר את קצב התקדמותה. האגד, שהתכוונן לסייע להמשך ההתקדמות מזרחה, הקדים ודילג, ונפרס עתה בעמדות מדרום ל"עגון 65-66", שעה שאחדים מהטנקים של חטיבה 500 עדיין פעלו ממערב לו.

חטיבה 217 הותקפה בבוקר בעמדות ב"פרח 5121", שבהן החזיק גדוד 113. לאחר שהדפה את המצרים בסיוע יעיל של הארטילריה האוגדתית, החלה מתקדמת דרומה, בעוד אוגדה 252 מדלגת ומחליפה אותה. בתנועתה דרומה על ציר "ראי" פגעה החטיבה ברכ"ם ובכוחות מצריים גדולים לאורך מסילת הברזל סואץ-קהיר, גברה על כוח מצרי שפעל מ"סגול 205" (מדרום-מזרח ל"פרח 5121"), והתקדמה מזרחה אל "פרח 5122". כאשר נערכה אוגדה 252 בגזרת "עשור", המשיכו כוחות חטיבה 217 דרומה, וגדוד 142 שלה הגיע בצהריים עד "עריש 69", לעמדות שולטות על ציר "סרג". כאן הוא החל משבש את תנועתם של מאות כלי רכב בכביש סואץ-קהיר.

בינתיים הוברר שחטיבה 217 לא תוכל לפרוץ במהירות ב"סרג" מזרחה, בגלל ריבוי הכוחות המצריים בכביש זה ובציר "ראי". כבר בצהרי 21 באוקטובר הנחה מפקד החזית את מפקד האוגדה להפסיק את ההתקדמות דרומה ולהטיל את כל חטיבותיו מזרחה בצירים "עשור" ו"ראי", אולם אלוף אדן עמד על דעתו שתנועת חטיבה 217 דרומה תיתן לו "מנוף" לרופף את ההתנגדות ולהרחיב את חזית הפריצה מזרחה. סמוך לשעה 12:00 התקשר רב-אלוף בר-לב ותבע מאלוף אדן להפנות את חטיבה 217 ל"עורדה", כי נותרו רק חמש שעות אור. עתה דיווח גם המח"ט שיוכל לחסום את "סרג", אם כי יתקשה לפרוץ בכביש מזרחה. לא נותר למפקד האוגדה אלא להורות למח"ט להחזיר את כוחותיו לציר "עשור" ולצאת מזרחה בעקבות חטיבה 500.²⁶

לחטיבה 460 היה זה בוקר של התקדמות זהירה, בתנועה ובאש, לאורך ציר "חבית" ובחיץ (בצירים "מסכה" ו"סטט"). "כוח לפידות" (גדוד 196), גדוד חרמ"ש 86 עם "כוח כהל" (שמנה לאחר תיקונים חמישה כלים) וגדוד חיר"ם 50 התקדמו דרומה, ובתוך כך גברו על חי"ר (לרבות החטיבה הפלסטינית) שניסה להתנגד בחיץ ועל ירי נ"ט מתוך המחנות. גדוד 196 גבר על טנקי אויב מחופרים ועל מכשולים ומוקשים, ופרץ בצהריים עד "חבית 51", אך שוב נעצר לפני "חבית 52", באש של כוח אויב

שהיה ערוך מאחורי שדה מוקשים בציר "למפה". גרוד 100 וגרוד 198, שפעלו ברכסים, תפסו את אזור "הפרחים" הדוממים 5323 ו-5423, אבל המח"ט, אל"ם עמיר, ויתר על ניסיון לרדת למישור בציר "מצוק", שנראה תלול ומצוקי מדי. הגרודים התקדמו בציר "עגון", תקפו בחרמ"ש את ה"פרח" הדומם 5324, עברו בצהריים את מתקן "אדום 5224" והתקרבו למוצא אל המישור במסעף "עגון"-"חבית".

משעה 07:30 ניצח החפ"ק האוגדתי על התקדמות החטיבות מ"פרח 5423". בצהריים, כשהושגה שליטה במוצאי הרכסים, הורה אלוף אדן על התקדמות מזרחה מזרחה במישור. בפקודותיו הראשונות, בשעה 14:15, התכוון אדן להפנות את חטיבה 460 צפונה, למחנות "ראם" ו"בליון", את חטיבה 500 לאגם המר הקטן (לעבר "טנגניקה") ואת חטיבה 217 לגזרת "ליטוף", אבל כדי לזרז את ההתקדמות ולהרחיב את מרחב התמרון לחטיבות, הסיט את הגזרות דרומה: חטיבה 500 הופנתה לציר "פח" ולעבר "ליטוף", וחטיבה 217 – אל מדרום לציר "חבית", לגזרת "לוקה"-"מינה".

בעת ההתקדמות המהירה מזרחה, הועברה לכוחות פקודת אג"ם-מבצעים להמשיך בלחימה עד לקבלת פקודה מפורשת להפסיק את האש. הפקודה הוצאה במטכ"ל בשעה 14:25, משנודע שהפיקוד המצרי הורה לכוחות השדה על הפסקת האש.²⁷ גרודי חטיבה 460, שהגיהו בציר "עגון", גברו על מתחם נ"ט במסעף "חבית" ועל כוחות מצריים באזור "ראם", כבשו עד חשכה את "מחנה האנטנות" ממזרח לציר "חבית" ("סגול 243") ונערכו בחניון ב"חבית 68" (מסעף "עגון"). הכוח, שהתקדם בציר "חבית" דרומה ונבלם לפני מחנות "בלמוס", חיכה להפצצת המחנה. המטוסים התוקפים התעכבו זמן מה בגלל קרבות אוויר, עד אחרי חיסול מטוסי היירוט המצריים. אז הונחתו הפצצה והפגזה, ובעקבותיהן ניתן לגרוד 196 לפרוץ עד "חבית 56". אחריו הגיע גרוד חרמ"ש 86, שטיהר את המחנות בין הציר למסילת הברזל. אותה שעה טיהר גרוד 50 בחיץ, ברגל, בחיפוי הזחל"מים שלו, והגיע עד לפני "סירקוז". עם חשכה פרץ גרוד 196 דרומה, חבר לחטיבה והתמקם בחניון לילה במסעף "חבית 64". כל הציר נפתח לתנועה וגרוד שדה חה"ן 271 החל לפנות מוקשים ולחלץ כלי רכב שנפגעו מהם.

פלוגה של עשרה טנקים מחטיבה 179, שנקלעה לתוך חטיבה 460 בדרכה ל"מצילה", סייעה לה לתפוס את שדה התעופה כספרית. כלילה נשלחה הפלוגה חזרה לחטיבתה, אך נעצרה מצפון ל"חבית 64", כדי להימנע מהיתקלות בכוחות אחרים של צה"ל. שם היא המתינה לבוקר.

חטיבה 500 פנתה בשדרה חטיבתית מ"עורדה" מזרחה, לאורך צירי "חבית"-"פח", והגיעה לפנות ערב אל פאת החיץ במרחב "ליטוף". גרוד 430

שוגר לתוך החיץ בציר "פח", כדי לתפוס את הרמפות ב"צידון", הותקף באש אויב בהגיעו למסעף "פח"-"טסט", ופנה צפון-מערבה להיערך בחניון ב"טסט 74". כאן הותקף לאחר חשכה מטווח קצר באש נק"ל ונ"ט של ריכוזי חי"ר מצרי שלא התגלו עד אז, ואשר התעלמו מהפסקת האש. הגרוד נלחם להיחלץ ולפרוץ בציר "טסט" צפונה והגיע מהחיץ במעבר תת-מימי של תעלת המים המתוקים כקילומטר מצפון לחניון. הגרוד סבל מפגיעות מעטות באדם, אבל תשעה טנקים וחמישה נגמ"שים שלו אבדו מפגיעות ומשקיעה בקרקע בוצית. לפנות בוקר חזר הגרוד אל חטיבתו ב"צידון ה'".²⁸

חטיבה 217 פנתה בשעה 13:30 בערך מגזרתה בקרבת ציר "עריש", הגיעה בעקבות חטיבה 500 לצומת "חבית"-"פח", ובשעה 16:00 בערך נכנסה לגזרתה ותפסה את רמת שלופה המישורית, השולטת על החיץ. גרוד 126 תפס את שטח "לוקה", וגרוד 142 – את שטח "מינה". הניסיונות להחדיר נגמ"שים לחיץ ולתפוס רמפות סוכלו בין הערכיים באש מצרית, והמח"ט החליט לרחות את טיהור החיץ לבוקר.

אוגדה 252 דילגה מהבוקר כוחות לדרום, בציר "עריש", כדי לחסום את צירי סואץ-קהיר. מדי פעם תבע אלוף מגן שתוטל עליו גם משימת התקדמות, ואחרי הצהריים קיבל אישור להשאיר כוחות חסימה קטנים במערב ולרכז את עיקר כוחו במסעף "עשור"-"עקל".

האוגדה מנתה עתה כ-60 טנקים בלבד (חטיבה 401 מנתה כ-25 טנקים; חטיבה 164 – כ-35 טנקים). כל משימה התקפית חייבה את מפקד האוגדה לרכז את חטיבה 164 ואת חטיבה 179, שהגיעה מהגולן, בשל הצורך להשאיר את חטיבה 401 ערוכה בגזרתה מדרום ל"מצנפת". חטיבה 401 החזיקה בג'בל אום כתיב ("פרח 5615") ובעמדות מדרומו, וירתה אש ארטילרית ואש טנקים ארוכת טווח, כדי למנוע ניסיונות התקדמות של האויב.

חטיבה 164 נעה בציר "עברה"-"עריש" ושחררה את חטיבה 217 להתקדמות מזרחה. היא עצמה פנתה בכביש "עשור" וכבשה את השטח "עווית", ובכלל זה "פרח 5321" המושמד ו"פרח 5320" הדומם. התקדמותה נעצרה ב"עשור 59", כאשר קיבלה התראה לחסום בכוחות קטנים את הכביש הזה ואת הכביש הראשי – ציר "סרג" – ולהיכון לתנועה מזרחה. בציר "עשור" ובציר "סרג" הושאר כוח של שתי מחלקות טנקים, מחלקת חרמ"ש ומרגמת 81 מ"מ אחת. לקראת ערב התרכזו החטיבה באזור "עשור 61", ממערב לציר "עריש".

מפקדת חטיבה 179 יצאה מהגולן עם גרוד 96, וכו 30 טנקים. החטיבה זכתה לייחוד משלה במלחמה: בקרבות הגולן היא לחמה נגד כל אחד משלושת צבאות

ערב שבאותה חזית, ועתה נותר לה עוד להספיק ללחום בצבא רביעי – צבא מצרים. פקודת התזווה ניתנה לחטיבה בשבת, 20 באוקטובר, אחר הצהריים, בהימצאה ליד נפח. משעה 21:00 היא החלה בהעמסה על מובילים, ולאחר פחות מ־36 שעות – ב־22 באוקטובר בשעה 05:30 – חצתה את התעלה (המח"ט, אל"ם שריג, הקדים וטס דרומה ותיאם קבלת קציני קישור בהטסה; השהיית מה נגרמה באזור הגשרים, בהיעדר הכוונה). במשך היום נעה החטיבה דרומה ואחר כך מערבה, בציר "חבית"–"ויטימין", הופנתה להמשיך בציר "סריה", ובתנועתה כמעט נתקלה בטנקים של חטיבה 401 שפעלו ברכסים מדרום-מערב לה. לאחר מגע אש עם טנקים מצריים שהתגלו בין "עריש 58" לצומת "עריש"–"עשור", הופנתה החטיבה מזרחה בצירים "עשור" ו"עברה": "מג"ד עם עשרה טנקים נע ב"עברה", ועיקר החטיבה (20 טנקים) – בציר "עשור". עם חשכה הגיע כוח המח"ט למסעף "עקל"–"חבית" ואבטחו, אך עשרת הטנקים תעו והצטרפו לחטיבה 460. בכוקר המחרת הם הגיעו ל"מצילה".

במשך יום ה־22 באוקטובר חבר לאוגדה 252 גם עיקר גדוד החה"ן שלה, גדוד 601, לאחר שפלוגה ראשונה שלו חצתה את התעלה עם חטיבה 164 כבר ב־19 באוקטובר. פלוגה נוספת מהגדוד נשארה ב"כוח גרנית".

אוגדה 143 קיבלה במשך יום ה־22 באוקטובר התראות חוזרות, ברוח הנחיית מפקד החזית משעה 09:15, לאבטח את הגזרה המערבית, משדה התעופה "סנסון" צפונה, מפני מהלך של צבא מצרים ברגע האחרון.

אבטחת הגזרה המערבית הפתוחה והרחבה הוטלה על חטיבה 421, שפרסה את שני גדודיה מ"מצנפת" עד החיץ הצפוני. בדרום החזיק גדוד 599 ב"מצנפת 2", ב"עובדה 48", ב"פרח 5914", ב"סקרנות 46" וב"פרח 6214". צפונה משם החזיק גדוד 264 פלוגה שלו בצומת "ארזל"–"ורדית"; פלוגה נוספת בגישות לחיץ באבו צוויר – ב"פרח 6615" וב"עיצוב 36", ופלוגה נוספת – ב"ארזל 33". במשך היום לא היו חילופי אש עם המצרים, והפסקת אש יוצבה בקו עמדותיה של החטיבה.

כאשר הוברר שהמצרים אינם לוחצים ממערב, החל אלוף שרון לקדם כוחות צפונה, אל גשרי נפישה. חטיבת חיר"ם 35 נעה בחיץ, ובעקבותיה חצי חטיבה 14 בפיקוד המח"ט, בעוד החצי האחר שלה נע במקביל בכביש "חבית". על חטיבה 35 הוטל להשתלט על גשר הכביש ("מסכה 16") ועל גשר המסילה הסמוך, במבואות אסמעאיליה. גדודי החטיבה החלו להתקדם משעה 10:00, מול כוחות קומנדו מצריים שפעלו בחיץ המתרחב והולך צפונה. בשעה 16:00 נתקלה החטיבה בכוח חוסם במעבר תעלת המים המתוקים ב"מסכה 20", מדרום למפעל הביוב של אסמעאיליה. עד השעה 17:00 נכבש הגשר בידי גדוד חיר"ם 564, מתוגבר

בפלוגה מגדוד 890. כעבור מחצית השעה טוהרה החורשה שמצפון לגשר ונתפס עיקול כביש "מסכה", ביציאה אל השטח הפתוח של מכון הטיהור. עתה הועבר גדוד חיר"ם 48 קדימה עם טנקים מגדוד 79, וסמוך לשעה 19:00 הגיע לכתים שמצפון למפעל (חצי ק"מ מדרום ל"מסכה 18"). כאן נפגעו כלי הרכב המצטופפים בשדה ממכת אש ארטילרית ומירי נ"ט מעמדות הקומנדו המצרי. הושמדו נגמ"שים ושלושה טנקים. בגלל סוללות הטק"א באסמעאיליה לא הוכנסו מטוסים לסייע לשיתוק העמדות המצריות, אולם מפקד החזית הורה שלא לנתק מגע, אלא לשתק את מקורות האש המצריים באש טנקים. הגדוד נאלץ לסגת לפאת החורשה שמדרום למכון, ולשם פונו נפגעיו.

כאשר נעצרו הצנחנים, הורה מפקד האוגדה למח"ט 14 להיכון ליטול את כוחותיו - גדוד טנקים 79 (שנותרו לו 14 טנקים) וקומץ הכלים האמפיביים של גדוד 88 - ולפרוץ בציר "מסכה" ודרך אסמעאיליה לשטחים השולטים על העיר מצפון-מערב. לנוכח השגותיו של המח"ט, סיכם אלוף שרון שהחטיבה תתקדם רק אם יהיה בכך הכרח לחילוץ נפגעים של חטיבה 35. בשעה 19:30 פקד מפקד האוגדה להפסיק את האש. אבידות הצנחנים מנו שני הרוגים, ארבעה נעדרים ו-43 פצועים. בגמר הלחימה ייצבה חטיבה 35 את עמדותיה. בנוסף לכך, היא תפסה את "סגול 355", ממערב לתעלת המים המתוקים, ליד כביש "חבית".

החצי השני של חטיבה 14 היה אמור להתקדם לגשרי נפשה, במגמה לחצות את החיץ ולתפוס שטחים שולטים מצפון-מערב לאסמעאיליה (בצמתים שב"אדום 6918"). כבר בשעה 07:00 ניתנה פקודה לגדוד 184 (שמנה 18 טנקים) להתקדם בציר "חבית" ולטהר את "סגול 355", אך לאחר שינוי בפקודה הוגבלה ההתקדמות עד "פרח 6620". מכאן שלט הגדוד באש על גשר תעלת המים המתוקים ב"חבית 27". כאשר ניתנה פקודת האוגדה להבקיע אל מצפון לחיץ, התקדם הגדוד והגיע בערב עד מתקני הדלק בנפשה ("סגול 578"). לכאן הגיע גם גדוד חיר"ם 469 מחטיבה 317, שהוכפף לחטיבה 14 כדי לתפוס את הגשרים. הצנחנים הגיעו במשאיות עד "חבית 27" והחלו נעים ברגל צפונה בשעה 18:00, אלא שהוחזרו עקב הכוונה לבצע מאמץ אוגדתי יחיד בציר "מסכה". מאמץ זה לא מומש נוכח הפסקת האש.

כאשר נעצרו הכוחות, הם ניצבו בתוך החיץ ומדרום למעברי תעלת המים המתוקים. קו עמדותיהם בחיץ התארך ונמשך באלכסון, מנפשה בצפון-מערב לתעלת המים באזור "ורשה", ומשם דרומה עד אזור "מפרש", על תעלת סואץ בדרום-מזרח. בגזרת ציר "מסכה", מ"מתג 24" מזרחה עד "פוקסטרוט", החזיקה עתה חטיבת חיר"ם 247, לאחר ששחררה את חטיבה 35 להתקדמות צפונה.

ממזרח לתעלה עבר יום שקט יחסית על חטיבה 600, לאחר ביטול פקודת ההתקפה. הגדודים גיששו בזהירות קדימה, אך שני טנקים של גדוד 409 אבדו כשעלו על מוקשים, ולא ניתן היה לפנותם. ארבעה מחיילי הגדוד נהרגו בהתקפת מטוסי חיל האוויר. המח"ט טען, כי התקפות האוויר על "מיסורי" (67 גיחות) לא הונחתו ברציפות ובאינטנסיביות ולא אילצו את המצרים לנטוש עמדות, ובנסיבות אלו לא התאפשרה התקדמות צפונה בכוח המופחת.

בדקות האחרונות שלפני מועד הפסקת האש הגבירו המצרים את האש. שבעה חיילים מחטיבה 600 נהרגו כשטיל "סקאד" פגע בריכוז משאיות תחמושת. היה זה הירי הראשון של טיל קרקע-קרקע ארוך טווח, שאולי בא לתת תוקף לאיומו של סאדאת מ-16 באוקטובר. ירי ה"סקאד" היה כמעט בד בבד עם ביטול התקפת צה"ל על פורט פואד, שאחד השיקולים שמאחוריו היה חששו של שר הביטחון מתגובה בירי של טילי "סקאד" על פגיעה בעיר. בנוסף לירי הטק"ק על חטיבה 600 נחת מטח מדויק של רקטות בגשרים ופגע בעשרות מאנשי המפקדה העיקרית של אוגדה 162 שחצתה באותו זמן, בדלגה לרכסי ג'ניפה.

גזרת המלחות מצפון לכביש קנטרה, שהייתה בשליטת "כוח נמר", הוחזרה עתה לחטמ"ר 275. חטיבה 204, שתוגברה בגדוד טנקי "שרמן" 268, נערכה בגזרה שמתעוז "מרתף" עד ציר "מאדים". חטיבה 11 רוכזה לפעולה מדרום לציר "טלטול", בגזרה שנטלה מחטיבה 274. לאחר תצפית ב-21 באוקטובר לפנות ערב, תקף גדוד חרמ"ש 54 מוקטן את תעוז "מרור" בהתקפה רגלית בלילה, ולכד בו חוליית קת"ק מצרית. "כוח וילנר" (גדוד טנקים 4) התקדם עתה בציר "ציון" ותפס ממערב לתעוז את גבעת "סגול 135" מדרום לציר ואת גבעת "סגול 158" מצפונה. בגבעות אלו, ששלטו על כביש התעלה (ציר "לקסיקון"), הותקף "כוח וילנר" בירי טמנ"טים מצפון, מ"סגול 41". בנוסף לכך, נפגעו מטילים טנק ונגמ"ש בחפ"ק החטיבתי, שעמד ליד "מרור". כוח חרמ"ש של גדוד 54 תקף את המצרים בחיפוי טנקי "שרמן" מ"כוח וילנר" וכבש את "סגול 111" בהסתערות רגלית, כשהוא לוכד שני טנקי טי-34 ותותחי נ"ט. הכוח נשאר בעמדותיו בשלוש הגבעות כל היום, כשהוא נתון להפגזה כבדה. ארבעה מאנשיו נהרגו, בהם שלושה מקציני החפ"ק, ו-22 נפגעו בהתקפה. באותו ערב נשלח גדוד 226 אל הגשרים, כדי לחצות למרחב גושן. בגזרת "חמוטל" בלמה חטיבה 274, באש ארטילריה וטנקים, ניסיון של צבא מצרים להרוף אותה מ"חמוטל"-מזרח.

ביטול המתקפה לכיבוש פורט פואד בא לאחר שהצנחנים של חטיבה 9100 יצאו לדרך. עתה הם הוחזרו, והוחלט להעבירם במסוקים לגדה המערבית. ההטסה במסוקים בוטלה עם תחילתה, בגלל ערפילים והפגזה על בלוזה. "כוח גרנית" לא קיבל פקודות התקפה עד הצהריים. אחר הצהריים שוב ניסתה

חטיבה 875 לכבוש את "בוצר" לאחר הכנה מרוכזת של שעתיים – בהתקפות אוויר, בהרעשה ובירי טנקים. בתום ההכנה קרבו שתי פלוגות טנקים קטנות ("שוטים" ו"שרמנים") כדי לתפוס עמדות ירי לקראת הסתערות חרמ"ש, אך נפגעו ממטח טילים מ"אורנג" (שלא נפגע באש החיפוי). המח"ט עצר את ההתקפה לאחר ששלושה מהטנקים נפגעו מאש טנקים וטילים. מפקדת הפיקוד החליטה להסתפק בלחץ מקרוב על המצרים ולהציע להם כניעה.

הפסקת האש והתבטלותה

בעוד מזכיר המדינה של ארצות הברית שוהה במוסקבה, הוא קיבל את הסכמתה של ממשלת ישראל להפסקת אש. משם הוא יצא ארצה, כדי להסביר את ההתפתחויות המדיניות לממשלה וכדי לתאם עמדות לקראת ביצוע החלטת מועצת הביטחון. עוד לפני צאתו מושינגטון דן קיסינג'ר עם שגריר ישראל באפשרות שיבוא ארצה לפני שיסוכם הסדר עם הסובייטים, אך כאמור, שתי המעצמות מיהרו להגיע להסכם, והגעתו לישראל הייתה לאחר שהסכם זה הפך לעובדה מוגמרת. גם הבטחתו להודיע לישראל אם יסתמן הסדר במוסקבה לא קוימה, לדבריו בשל תקלת תקשורת במטוסו, שייתכן שנעשתה במזיד על ידי הסובייטים.

קיסינג'ר הגיע ארצה ב־22 באוקטובר בצהריים ונועד עם ראש הממשלה, ואחר כך גם עם שרים. השיחה נמשכה בנוכחות הרמטכ"ל ואחדים מאלופי המטכ"ל, שהביעו מורת רוח מהפסקת המתקפה בטרם עת. מזכיר המדינה הסביר שמייהר למוסקבה מחשש שהסובייטים עלולים להתערב, והציג את ההישג המדיני שבמשא ומתן הישיר שייפתח אחרי הפסקת האש. ראש הממשלה העירה שישראל לא תכרוך את מצרים וסוריה יחד, ותהיה מוכנה להפסקת האש גם עם מדינה אחת בלבד.

בעת שהותו של קיסינג'ר בארץ נודע שסאדאת קיבל את החלטת מועצת הביטחון, ואג"ם מבצעים הורה על הפסקת האש. מדברי קיסינג'ר הסיקו הנוכחים, שיוכלו להמשיך לפעול לכל היותר בליל 22-23 באוקטובר. נשקלה התקפה על פורט פואד, אך שר הביטחון ביטל אותה, על דעת ראש הממשלה, ב־17:00 בערך.²⁹ לקיסינג'ר היה הביקור בישראל כעין "גמר חתימה", לאחר ההצלחה שהשיג במוסקבה. זה מכבר ידע עד כמה לחוצים המצרים, ובבואו ארצה לא עצר בעד התרגשותו והשתאה מהתאוששותו של צה"ל ממכות ההפתעה. עם זה התרשם שהממשלה והפיקוד הצבאי בישראל עייפו גם הם מהמלחמה. לכן, הוא ראה את המלחמה מסתיימת בו ביום והיה משוכנע שהאש תיפסק לכל המאוחר עד שיעלה השחר ב־23 באוקטובר, לפני שהוא עצמו ינחת בושינגטון.³⁰

פרק כ"ו

הלחימה היבשתית בשאר החזיתות - 18-22 באוקטובר

הלחימה בגולן - 18-19 באוקטובר (מפה 32)

מאז התקפת הנגד בחזית הגולן, ב-16 באוקטובר, תוגברו כוחות עיראק וירדן בקו וניכרה תכונת אימונים בצבא סוריה. בליל 17-18 באוקטובר תואר מצב האויב בקד"ם הרמטכ"ל כלהלן:

- במשך היום הסתמנה מגמה להפעיל לחץ על כוחותינו באמצעות העיראקים והירדנים שבקו החזית, בעוד הסורים מתארגנים ובונים את הכוחות מחדש, מצטיידים ומתאמנים בחיפזון.
- חטיבה 40 הירדנית עם כ-65 טנקים, וכן גדוד שריוניות סעודי, ערוכים בגזרה הדרומית.
- הכוח העיראקי ערוך בין צנמין לכפר שמש, וכולל את חטיבה ממוכנת 8 ואת חטיבת הטנקים 6, שהגיעה זה עתה. עוצמתו של חיל המשלוח העיראקי מגיעה לשתי חטיבות טנקים וחטיבה ממוכנת (סך הכל כ-300 טנקים שכמחציתם הושמדו).

חיל המשלוח העיראקי כלל את הדיוויזיה המשורינת 3, בהרכב:

- חטיבת טנקים 12 מוקטנת, שנפגעה קשה מאז היתקלותה הראשונה.
- חטיבת טנקים 6, שהחלה להגיע לחזית ב-15 באוקטובר והשלימה היערכותה ב-17 בו.
- חטיבה ממוכנת 8, שכבר נפגעה.
- חטיבת חי"ר 20 וחטיבת הכוחות המיוחדים.
- מפקדת חת"ם עם שלושה גד"בים נגררים (תותחי 122 מ"מ ארוך ו-130 מ"מ) וגדוד תומ"ת (122 מ"מ).

נראה שמאז 12 באוקטובר נפגעו כ־120 מהטנקים העיראקיים.³² הירדנים פעלו עד אז בגולן תחת פיקוד העיראקים, אבל ב־16 באוקטובר התאכזבו מחוסר התיאום ביניהם, שגרם לשיבושים בלוחות הזמנים ואף להנחתת אש ארטילרית עיראקית על הכוח הירדני. המלך חוסיין ביקר ב־18 באוקטובר את חטיבת הטנקים 40, ואחר כך הוסדרה הכפפתה לדיוויזיית חי"ר סורית.³³ כוונת המצפ"ה הייתה להפריע להתארגנות צבא סוריה באמצעות ירי ארטילרי למחנות כיסווה וקטנא, אך הארטילריה הישראלית הועסקה כולה בחזית. בקו החזיקו עתה רק אוגדה 36 ואוגדה 146, בעוד שאוגדה 210 התרכזה והתארגנה בגולן הישראלי.

פיקוד הצפון תכנן פעילות רגלית ענפה לליל 18–19 באוקטובר, ובכלל זה שתי התקפות גדודיות של צנחנים מחטיבת חיר"ם 317 על תל כודנה ועל אום בטנה, בצומת "רונה"–"רביבים". שתי ההתקפות נועדו לשפר את המערך ההגנתי: תפיסת תל כודנה הייתה מייצבת את המערך במבואות רפיד ומעניקה תצפית ארוכת טווח; תפיסת אום בטנה נועדה להרחיב את בסיס הטריז ולפתוח את הציר "פלג"–"רביבים" מדרום לקונייטרה כציר חלופי לציר "אמריקה". אג"ם-מבצעים אישר את התוכניות.

כיבוש אום בטנה, שנמצא בגזרת חטיבה 4 מאוגדה 146, הוטל על גדוד חיר"ם 567, של חטיבה 317, וכיבוש כודנה, בגזרת חטיבה 670, הוטל על גדוד 471 של אותה החטיבה. שעת ה־"ש" הייתה משותפת לשתי הפעולות – 22:00. בשעות אחר הצהריים הציג מח"ט 317, אל"ם נדל, את התוכניות למפקדת אוגדה 146 ולמפקדת חטיבה 670.

גדוד 471 נועד לנוע ברגל לתל כודנה, ולאחר כיבוש השטחים השולטים היו אמורים לחבור אליו כוחות משוריינים שייערכו להגנה. הצנחנים יצאו כמתוכנן, אך כאשר הגיעו ללא תקלה, אם כי באיחור מה, לעמדות היערכות לתקיפת התל, השיגה אותם פקודה לחזור. נראה שהרמטכ"ל התלבט אותו ערב בספקות אם אכן מוצדקות האבידות הכרוכות בהתקפות הלילה בגולן. לבסוף הוא אישר את הפעולה באום בטנה בלבד וביטל את התקפת כודנה (פקודת הביטול ניתנה בשעה 22:20).³⁴ גדוד 567 היה אמור לצאת ברגל מתל כורום דרומה, לכבוש בפלוגה אחת שני מוצבי גבול סוריים ששלטו על ציר "רונה", ולכבוש עם עיקר הגדוד את הכפר אום בטנה ואת המתחמים שמדרום-מזרח לו. שני כוחות ממונעים אמורים היו לנוע בעקבות הצנחנים – האחד בציר "רביבים" מג'בא והאחר בציר "רונה" מח'אן ארנבה. כל כוח אמור היה לכלול ארבעה או חמישה טנקים (פלוגה מגדוד 61, בפיקוד המג"ד), חיר"ם ופלסים בזחל"מים, והיה עליהם לפתוח את שני הצירים

עד הכפר ולהמשיך ב"רביבים" דרומה-מערבה, עד מוצב 109 ב"קו הסגול". חטיבה 4 בנתה גדוד חרמ"ש מאולתר - "כוח סלט" - שאמור היה להחליף את הצנחנים בגמר הכיבוש ולהתבסס בכפר ומדרום-מזרח לו, משני צדי ציר "רונה". הכוח, בפיקודו של מג"ד חרמ"ש 91, כלל פלוגה מגדודו, פלוגת חרמ"ש מגדוד 42 של חטיבה 4, וכן את פלוגת הטנקים מגדוד 61 (בגמר פעולתה תחת פיקודו של גדוד 567).

שני הכוחות הרגליים פעלו בו זמנית, אך התעכבו: הם התקשו לנוע ברגל בשטח המבוותר, הוטרדו באש ארטילרית של האויב, הוטעו מאי-דיוק בטיווח הארטילרי הראשון של כוחותינו והתקשו בזיהוי יעדיהם (בהמשך הלילה הסתייעו רבות בתאורה ארטילרית).

גדוד 567 חדר לכפר אום בטנה בשקט, אחרי השעה 23:00, ומצא בו כוח סורי בגודל של כפלוגת טנקים. שלושה מהטנקים הסוריים הושמדו, והכפר נכבש ב-19 באוקטובר עד השעה 03:30. עתה הוברר שהמשך הכיבוש מתעכב, וסוכם בין הפיקוד לאוגדה 146 שהגדוד לא ימשיך לתקוף את הרכסים שמדרום-מזרח לכפר. עד עלות השחר פינו הצנחנים את הכפר עם נפגעייהם - שלושה הרוגים וכ-20 פצועים - ועם 16 שבויים סורים.

שני הכוחות הממונעים נעו כמתוכנן וסייעו, תחת הפגזה ארטילרית, בפינוי נפגעי הצנחנים. עקב אי-הבנה יצאו הצנחנים מהכפר לפני שאנשי "כוח סלט" הספיקו להתבסס בעמדות. לפני אור ראשון פתחו הסורים בהרעשה ארטילרית, ופלוגת טנקים תקפה במפתיע מדרום-מזרח, מדרום לציר "רונה". פלוגת החרמ"ש נסוגה אגב נטישת הזחל"מים, ופלוגת הטנקים איבדה ארבעה משמונה הטנקים שלה. חטיבה 4 החישה תגבורת מגדס"ר 288 ומגדוד טנקים 39, וזו הדפה את הסורים. צוות חילוץ ובו שלושה זחל"מים, בפיקוד סמג"ד 42, הצליח בינתיים, בסיוע של אש ארטילרית מרוכזת, להיכנס שלוש פעמים לכפר ולפנות את מרבית הנפגעים ועשרה מהזחל"מים הנטושים. בגמר הקרב נערכו הטנקים של חטיבה 4 בפריסה רחבה מדרום-מזרח לכפר. בקרבות איבדו הסורים כעשרה טנקים, וצה"ל - שבעה.

גדוד טנקים 53 מחטיבה 188, שנועד לנוע לתלי כודנה מיד לאחר כיבושם, קונדם השכם בבוקר בציר "פלג" עד "הקו הסגול", וניצב הכן לתגבר את הכוחות באום בטנה. לבסוף לא עלה צורך לערבו בקרב.

העוצבה הסורית בגזרה, דיוויזיית חי"ר 9, הטילה להתקפת נגד גם את החטיבה הירדנית. חטיבת הטנקים הירדנית 40 תקפה פעמיים לפני הצהריים, בשעות 08:30 ו-11:00, ופעם שלישית מוקדם אחר הצהריים. שני גדודי טנקים ירדניים עם חרמ"ש התקדמו צפונה, אחד מהם בציר "צלבוך" לעבר אי-טיחה, והשני מציר "פלג" צפונה,

התכוונה לכבוש את תל ענתר, ואחריו את תל עלקיה, ולנצל את ההצלחה לפריצה לעומק – לקונייטרה. חטיבת טנקים 6, החטיבה העיראקית הטרייה, הייתה אמורה להיאחז בתל ענתר עם גדוד החרמ"ש שלה, ואחר כך לתפוס את שני התלים, בסיוע אש מטנקים של חטיבת טנקים 12 (שכבר נפגעה), שהוכפפו לפיקוד חטיבה ממוכנת 8. כשנהדף הגל הראשון, נשלחה גם חטיבה 8 להתקפה. לפי הערכות אמ"ן, איבדו העיראקים לפחות 15 טנקים, ועוד רבים נפגעו (אוגדה 146 דיווחה על פגיעות ב-60 טנקים). חוקר ערבי שיבח את התקפת חטיבה 6, על שדמתה לחטיבה 12 בכושר ספיגת האבידות והמשיכה בלחימה עד שנאלצה לחדול בגלל שיעור האבידות הגבוה. מהדברים משתמעת הודאה בשחיקת שתי חטיבות השריון.³⁶

הכוחות העיראקיים חשפו עצמם בשטחי הריגה פתוחים, אך בקשות האוגדה לסיוע אווירי לא נענו, בגלל מערך הטק"א הצפוף של הסורים. בשתי הגזרות הסתייעה האוגדה באגד הארטילרי שלה, 213, שתוגבר בגדודי האגד של אוגדה 210, שהייתה מכוונסת להתארגנות. הסד"כ הארטילרי מנה שלושה גד"בים 155 מ"מ (בסך הכל 21 קנים, לעומת 36 לפי תקן), שני גד"שים 105 מ"מ, שני גדודי מכמ"ת 160 מ"מ ושני גדודי מכמ"ת 120 מ"מ.

אוגדה 146 הגנה בשתיים מגזרותיה, הטילה לפעולה את כל כוחותיה, ו-15 מהטנקים שלה נפגעו במשך היום. חטיבה 205, שנשאה בעיקר הלחץ בתלים, נותרה עם 15 טנקים כשירים בלבד. בליל 19-20 באוקטובר עלתה חטיבה 9 לתלים, וחטיבה 205 יצאה להתארגן באזור ג'בע.³⁷ נראה שהאוגדה הרתיעה בעמידתה את העיראקים ואת הירדנים, ועד הפסקת האש הם לא ניסו לתקוף.

הגולן - 20-22 באוקטובר

בימים 19-22 באוקטובר עוד עמלו העיראקים והירדנים לתגבר את כוחותיהם. בהתקפות ב-19 באוקטובר הושמדו, לפי דיווחי אמ"ן, 40-45 טנקים: כעשרה מתוכם סוריים, כ-20 ירדניים וכ-15 עיראקיים. אז גם הובחנה עייפות בחטיבת הטנקים הירדנית, שהוכתה בשנית, אך נראה היה שהעיראקים מביאים עוד תגבורות. למחרת, ב-20 באוקטובר, פירט אמ"ן את היערכות ומוכנות כוחות האויב בגולן, תוך שהוא מתבסס, בין השאר, על תצלומי האוויר היומיים:

- הירדנים ערוכים בין ג'סם לאל-חרה, עם כ-60 טנקים. יש ידיעות על כוונה להוסיף לחיל המשלוח מפקדה דיוויזיונית ואת חטיבת טנקים 99.
- העיראקים ערוכים במרחב צנמין עם דיוויזיה 3, המונה כ-150 טנקים (בחטיבת טנקים 12 ובחטיבה ממוכנת 8) ושתי חטיבות חי"ר. חטיבת טנקים 30 מדיוויזיה 6 עושה דרכה עם כ-70 טנקים, ועם הגיעה יהיו לעיראקים 220-230 טנקים.

- הסורים ערוכים בקטע מרצועת ההגנה השנייה, מצפון לעיראקים, בקו ח'אן א-שייח'כנכר-ע'בע'ב. הצבא הסורי מתעצם – ממשיך בקליטת טנקים מהאוניות הסובייטיות ובארגון צוותים, ועד כה הורכבו 187 צוותים חדשים לטנקים. לאחר שיקום סד"כ השריון, תוך מספר ימים, יערכו הסורים מתקפה רחבה כדי להדוף את כוחות צה"ל מהטריז, או יעשו מחטף שטח באזור רפיד. הפעילות האווירית שלהם מוגבלת בעיקרה להגנה, לאחר שאיבדו מטוסים וצוותי אוויר רבים.

הערכות אלו של אמ"ן התאמתו בעיקרן: הירדנים תגברו את חטיבה 40 בגדוד טנקים מחטיבה 99 (כנראה ב-19-20 באוקטובר), ואחר כך תוגבר חיל המשלוח הירדני עד כדי דיוויזיה מוקטנת, שכללה ב-22 באוקטובר את מפקדת דיוויזיה משורינית 3, חטיבת טנקים 40 (מוגברת בגדוד), חטיבת טנקים 92, ארטילריה דיוויזיונית (גד"ש וגד"ב מתנייעים, שתי סוללות מגד"ב נגרר וגדוד נ"מ) ויחידות הדיוויזיה. בשיא עוצמתו הגיע חיל המשלוח הירדני ל-160-180 טנקים, לכ-120 נגמ"שים ולכ-40 קנים ארטילריים. נראה כי התגבור נבע בעיקרו משיקולי מגננה: ירדן ראתה סכנה לעצמה בהישגי צה"ל בטריז וגם חששה מריכוז הכוח העיראקי.

חיל המשלוח העיראקי גדל עד הפסקת האש לשתי דיוויזיות. מאחורי דיוויזיה משורינית 3 התכנסה דיוויזיה משורינית 6, שמיקמה את מפקדתה מצפון-מזרח לע'בע'ב. בימים 19-20 באוקטובר הוכנסה חטיבת חי"ר הרדית 5 למערכים שלמרגלות החרמון, ממערב לקטנא, לרבות ערנה. כן הגיעה באותם ימים חטיבת טנקים 30 – הראשונה מדיוויזיה 6. חטיבת טנקים 12, שהוכתה פעמים מספר, קיבלה את גדוד הטנקים השלישי. עוצמת הארטילריה העיראקית תוגברה בו בזמן כדי שני אגדים מוגברים, שהוכפפו למפקדות חת"ם דיוויזיוניות.³⁸

כוחות עיראקיים, ירדניים וסוריים אלה לא נקטו בשלב זה פעולות התקפיות ממשיות. בליל 20-21 באוקטובר הם הפגינו בעוצמה רבה את כוחותינו בגזרת התלים, אך לא הניעו כוחות, למעט ניסיון של הסורים לפעול בכוח גדודי נגד תל מרעי ב-21 באוקטובר – פעולה שבה נפגעו שמונה טנקים סוריים.³⁹

מגמת צה"ל בצפון הייתה, כבעבר, להחזיק בטריז ולהיכון להשיב את החרמון בטרם תופסק האש.

בקד"ם בחצות ליל 19-20 באוקטובר הורה הרמטכ"ל על כוננות הגנתית, לנוכח התכונה בשלושת צבאות ערב לעוד מתקפות, אך הדגיש גם שתי פעולות יזומות לפיקוד הצפון: מבצע "קינח", לכיבוש החרמון הישראלי והסורי; מהלך התקפי

לשיפור המצב בגולן לקראת הפסקת האש שנראתה כבר באופק, באמצעות אוגדה 210 שהתרעננה בעורף ותוכל לתקוף כעבור יום או יומיים עם כ־100 הטנקים שלה. שני כיוונים הוצעו להתקפת האוגדה: צפונה בקו כנכר-סעסע, כדי לאיים על דמשק, או מזרחה, כדי להשמיד את כוח המשלוח העיראקי ולהשתלט על הכביש הראשי משייח' מסכין לדמשק (ציר "לחץ").

אפשרויות מבצעיות אלו נבדקו שוב ב־20 באוקטובר בצהריים, בדיון לאישור תוכניות שכינס סגן הרמטכ"ל, בהשתתפות אלוף פיקוד הצפון. אלוף חופי צידר בהרחבת הטריז מזרחה, נגד העיראקים, ובנוסף לכך רצה לפעול נגד הירדנים, כדי לכבוש את תל חרה. הוא הדגיש שצבא סוריה מתאווש וייתכן שתגיע עוד חטיבה עיראקית טרייה, ולכן חשוב להקדים ולתקוף, כדי לנתק אופרטיבית את הכוחות הבין-ערביים שיישארו מדרום לטריז. לעומת זאת, הוא לא ראה יתרון של ממש בהתקרבות נוספת לדמשק.

סגן הרמטכ"ל, אלוף טל, סיכם את הדיון בהמלצה לתכנן מתקפה לכיבוש כנכר – יעד שממנו ניתן להפגוז בתותחי 175 מ"מ את העיר דמשק. השיקול המכריע בעיניו היה שהפסקת האש קרובה, ולכן אין עוד טעם בקורבנות למען השמדת אויב, אלא יש לשאוף לקווים נוחים להגנה, שניתן להחזיקם בזול ללא אבידות. אשר למועד, הציע טל להמתין להתקפת אויב למחרת, 21 באוקטובר, ואם זו לא תבוא, יתקוף צה"ל ב־22 באוקטובר.

על פיקוד הצפון הוטל להחזיק לפי שעה בקיים ולהקצות כוחות למתקפה בחזית המצרית. ב־20 באוקטובר ניתנה פקודה להעביר למרחב גושן את מפקדת חטיבה 179 ואת גדוד 196, שכאמור הספיקו להיכנס לפעולה נגד המצרים לפני הפסקת האש הראשונה. בפיקוד הצפון נותרו עתה כ־380 טנקים.⁴⁰ כדי להקל על אבטחת כוחות הטנקים ולהגביר את הפעילות הלילית, הוכנס חי"ר מעולה לתלים החיוניים: עיקר גדוד 483 (סיירת "אגוז") הוצב לטהר את תלי ענתר ועלקיה מלוחמים עיראקיים אחרונים, ולהחזיק בהם; גדוד נח"ל 906, מנויד על זחל"מים, הועבר מפיקוד המרכז לגולן ב־21 באוקטובר – וחולק כך: כוח דו-פלוגתי, בפיקוד המג"ד, תחת פיקודה של חטיבה 7 בגורת תל שמס, וכוח דו-פלוגתי, בפיקוד הסמג"ד, הושאר בעתודת הפיקוד.

בקד"ם שנערך בחצות ליל 20-21 באוקטובר שוב הצביע הרמטכ"ל על הצורך לתקוף בחרמון ולהיכונן בה בעת להדוף מתקפת נגד של סוריה בגולן. לדעתו, סביר היה להניח שהסורים יעשו כל מאמץ להנחית מתקפת נגד אחרונה. לקראת אפשרות זאת, הוא הורה להקצות לפיקוד שמונה מחלקות ראשונות של משגרי נ"ט "עורב" (TOW), שיוכשרו לפעולה עד 23 באוקטובר. הוא הנחה, כי לאחר שתיהדף

המתקפה הצפויה של הסורים, יש לנצל את ההצלחה ולעבור למרדף, שייפתח לעבר כנכר בצפון-מזרח, או לעבר תל חרה בדרום-מערב.

מתקפת הנגד הבין-ערבית לא התממשה עד פתיחת מבצע "קינוח" לכיבוש החרמון, ב-21 באוקטובר בצהריים, גם הפעולה ההתקפית של צה"ל נדחתה. בימי רגיעה אלה ברמת הגולן נמשכה הפעילות המיוחדת בשעות הלילה. לליל 18-19 באוקטובר תוכננו שתי פשיטות של סיירת מטכ"ל – אחת על סוללת מרגמות 240 מ"מ, ואחת לתצפית ולחטיפת שבוי מ"מצפה שלגים" בחרמון, הצופה על המוצב הסורי והישראלי. הפשיטות לא השיגו תוצאות. הפושטים מצאו סוללת המרגמות דילגה מעמדתה (ממזרח לבריקה, בגזרת מוצב 110), והיחידה לא הצליחה ללכוד שבוי ב"מצפה שלגים".

פעילות לילית מיוחדת נוספת הייתה של חטיבה 1, עליה הוטל לפשוט בגזרת אוגדה 36. החטיבה הציבה שלושה מארכים בגזרה שמצפון למזרעת בית ג'ן. אחד מהם, שפעל באזור חינה, הרג כעשרה חיילים סוריים ופגע בשישה כלי רכב. בדרכו חזרה שבה שלושה סורים שהשתייכו לחוליות צידי טנקים, שנועדו לפגוע בטנקים של צה"ל באזור מזרעת בית ג'ן. בליל 19-20 באוקטובר הציבה החטיבה עוד ארבעה מארכים, ובאחד מהם נפגע רכב אויב. "כוח קסטל" של החטיבה שלח סיור ממזרח לסעסע, כדי לטווח ארטילריה על מוצב סורי.

בליל המחרת, 20-21 באוקטובר, שוב תוכנן שסיירת מטכ"ל תפשוט על סוללת ארטילריה, הפעם של תותחי 180 מ"מ, ותציב תצפית ב"מצפה שלגים". למעשה, שוגר הכוח הראשון של היחידה ליעד חלופי, לאחר שמתצלומי אוויר הוברר שהסוללה המקורית דילגה ממקומה. הכוח פשט על סוללת תותחי 122 מ"מ ממזרח לעין א-תינה, בגזרת רפיד. במקום הוא מצא תותח והשמידו על צוותו, וכן השמיד משאית תחמושת (שאר הקנים במקום היו קני דמה). באותו לילה גם הוצבה תצפית של היחידה ב"מצפה שלגים".

חטיבה 1 הניחה בליל 20-21 באוקטובר שני מארכים וניסתה לפשוט על חניון, אבל לא נתקלה באויב. סיור מ"כוח קסטל" מיקש את כביש מזרעת בית ג'ן-סעסע (ציר "שדפה"), ובשובו נתקל בסורים והרג שניים מהם.

בצהרי 22 באוקטובר – לאחר כיבוש פסגות החרמון ולקראת הפסקת האש – ביקש הרמטכ"ל להספיק עוד מחטף בתל כודנה, אך הפעם התנגד לכך אלוף הפיקוד בטענה כי היעד מבוצר ומתוגבר בטנקים ומחייב פעולה נגדו של כוח חי"ר מעולה, וכן שיידרש זמן להכנות ועדיף לפעול בלילה, וממילא לא ניתן יהיה לפעול לפני שעת הפסקת האש הצפויה.⁴¹

אחרי הצהריים של ה-22 באוקטובר תקפו הסורים את תל שמש בגדוד טנקים

ובארבעה גדודי חי"ר, בסיוע תותחי 130 מ"מ שהוצבו בפרדסי סעסע וירו בכינון ישיר. ההתקפה נהדפה באש טנקים וארטילריה. כוחות תגבורת של טנקים וחי"ר הוצבו בעורף "כוח קסטל", למקרה שהאויב ינחית מסוקים. עד הלילה לא הודיעו הסורים על הפסקת אש, ובלילה גברה הציפייה ליוזמות שלהם בגולן.

כיבוש החרמון - 21-22 באוקטובר (מפה 33)

מאז נפילת מוצב החרמון ניצלוהו הסורים לתצפית ולטייווח ארטילרי. כוחות צה"ל הנחיתו מדי פעם אש ארטילרית על הגזרה, וניתנה הוראה לטייסי חיל האוויר לשחרר על החרמון כל חימוש עודף שנותר לאחר גיחות בצפון.

עוד בעיצומה של התכונה לצליחת התעלה, בבוקר 15 באוקטובר, הורה הרמטכ"ל לפיקוד הצפון לתכנן את כיבוש החרמון. אז התכוון להכפיף למשימה זאת את מפקדת קחצ"ר, ולהקצות לה חטיבת צנחנים עד שתיים, בסיוע מסוקים. מאז אותו יום נדון המבצע מדי פעם, עד שבחצות ליל 19-20 באוקטובר סוכם שהפיקוד יתקוף כעבור 48 שעות. המטרה הייתה כיבוש בקדימה ראשונה של החרמון הישראלי, ובקדימה שנייה - של החרמון הסורי ושיא החרמון.

תוכניות הפיקוד לכיבוש החרמון הוצגו לאישורו של סגן הרמטכ"ל בצהרי 20 באוקטובר. אלוף הפיקוד התנה את הביצוע בקבלת תוספת מיוחדת של פגזים 155 מ"מ, והועברו לו 1,400 פגזים כאלה.⁴² לפנות ערב הציג סגן הרמטכ"ל את התוכנית לשר הביטחון וקיבל את הסכמתו. בקד"ם שהחל בחצות ליל 20-21 באוקטובר נקבע סופית שהמתקפה תיערך בליל המחרת.

מפקדת הפיקוד הייתה שותפה להערכה, שאין די בשחרור מוצב החרמון הישראלי, אלא יש לתפוס את המוצב הסורי ולהיאחז בשיא ההר. בעקבות הערכת המצב הפיקודית, הוקצו למבצע שתי חטיבות החי"ר המוקטנות של הפיקוד - חטיבה 1 ("גולני") וחטיבת חיר"ם 317. הוקם מטה מבצעי בראשות סגנו של אלוף הפיקוד, תת-אלוף יקותיאל (קותי) אדם, כדי לתכנן ולהכין את המתקפה. כן נעשו מספר גיחות צילום, ובליל 20-21 באוקטובר עלתה חוליית תצפית של שמונה לוחמים מסיירת מטכ"ל מחאדר והתמקמה ב"מצפה שלגים" קילומטר וחצי מצפון-מזרח למוצב הישראלי התפוס.

הערכת הקרקע הצביעה על חיוניותו של מוצב החרמון הסורי, שהיה מרוחק ארבעה ק"מ מהמוצב הישראלי ובגובה כ-200 מטרים מעליו. זאת בשל העובדה ששלט על דרך עפר העולה מהכפר הסורי ערנה אל אוכף בין שיא החרמון למוצב הסורי.

מתחקור שבויים סוריים ומניתוח תצלומי אוויר הסתבר, כי בחרמון הישראלי התבסס גדוד צנחנים 82, מוגבר בפלוגה מגדוד קומנדו 133, שכבש את המוצב והיה ערוך בעמדות השולטות על הדרך העולה אליו מ"עיקול הטנק", דרך הרכבל העליון ועד למוצב עצמו. בחרמון הסורי נערך גדוד קומנדו 83. בדיעבד הוברר, שהמידע על הכוח הסורי בחרמון הישראלי היה מדויק ואילו המידע על הכוח בחרמון הסורי היה נכון בחלקו.

סגן הרמטכ"ל סיכם עם אלוף הפיקוד ב־20 באוקטובר תוכנית לתקוף את שני היעדים בו בזמן, ובלילה.⁴³ לפי התוכנית, הצנחנים יונחתו ממסוקים בשעות אחר הצהריים, ואחר כך תכבוש חטיבת חיר"ם 317 את "מוצב הפיתולים" ואת מוצב החרמון הסורי. חטיבת "גולני" תכבוש את המוצב הישראלי בפעולה קרקעית לילית, בסיוע ארטילרי ואווירי. שתי פלוגות מחטיבה 317 יהיו עתודה.

חטיבת חיר"ם 317 פעלה באותה עת בהרכב דו־גדודי – לאחר העברת גדוד 469 לחזית התעלה. לפי התוכנית, גדוד 471 של החטיבה יכבוש את "מוצב הפיתולים" עם חשכה ויטהר את השטח שעד לפני מוצב החרמון הסורי. גדוד 567 יעבור דרך גדוד 471 ויכבוש את מוצב החרמון הסורי. בו בזמן יונחת כוח קטן סמוך לשיא החרמון וישתלט עליו.

חטיבת "גולני" תכננה לעלות על המוצב הישראלי ברגל בשני צירים מדרום, ולפתוח את הכביש ממג'דל שמש למוצב בשדרת רק"ם. לפי התוכנית, החטיבה אמורה הייתה לכבוש את המוצב ולטהר את עמדות האויב ברכבל העליון והתחתון עד שעת ה"ש" + 12. חטיבת "גולני" וחטיבה 317 נכוננו לסייע זו לזו במקרי תקלה.

הכוחות והמשימות לכיבוש מוצב החרמון הישראלי נקבעו כלהלן:

- גדוד 51 יסרוק ויטהר במעלה שלוחת הרכס מנקודת גובה 1614 לנקודת גובה 1802, יכבוש את "עיקול הטנק", הרכבל העליון, גבעה 16, גבעה 17 ומוצב החרמון.
- חפ"ק המח"ט ינוע בעקבות גדוד 51.
- גדוד 8 – כוח ממונע שהיה מורכב מפלוגה מוקטנת של סגל בסיס האימונים החטיבתי על זחל"מים, פלוגה מוקטנת מגדוד 17 על זחל"מים, שישה טנקים מגדוד 74 בפיקוד הסמג"ד ומחלקת חה"ן על זחל"מים וכלי צמ"ה – יפתח את ציר הכביש, יסייע בכיבוש הרכבל התחתון, הרכבל העליון והמוצב.⁴⁴
- יחידת סיור 69 תכבוש את הרכבל התחתון, תנוע עד אוכף 800, כקילומטר מצפון לרכבל העליון, ותיכון לסייע בכיבושו, וכמו כן תסייע לכיבוש המוצב ולחבירה עם סירת מטכ"ל.

הלילה במטרה לכבוש עמדות בדרך, ואגב כך נתקל בסורים מטווחים קרובים. בהיתקלויות אלו הרג הגדוד 12 סורים. קצין שסופח לכוח נהרג. ב־22 באוקטובר בשעה 03:30 הגיע גדוד 567 אל מוצב החרמון הסורי ומצא אותו נטוש. המוצב, ביצוריו, גדרותיו ושדות המיקוש שסביבו נכבשו ללא ירייה. בכך השלימה חטיבה 317 את משימתה. אבידותיה עד השלב הזה היו הרוג ושני פצועים.⁴⁷

חטיבת "גולני" החלה את דרכה לכיבוש מוצב החרמון הישראלי, כאשר גדוד 51 וחפ"ק המח"ט החלו לעלות ברגל ממגדל שמש בשעה 18:30 בערך. הסיירת יצאה מחניון האוטובוסים לעבר הרכבל התחתון בשעה 19:00 בערך, והטור הממונע יצא ממסעדה בדירוג אחריהם בשעה 20:00 בערך. לחטיבה לא הייתה מפקדת סיוע אורגנית והפיקוד הקצה לה קצין קישור ארטילרי וקציני תצפית קדמיים. אלה הצטרפו ליחידות הלוחמות רק כשלוש שעות לפני היציאה לקרב. מאחר והקש"א והקת"קים לא הספיקו ללמוד את השטח, היו במהלך ההתקדמות של הכוח כמה מקרים של ירי שגוי.

עד שעה 02:30 ב־22 באוקטובר לא היה לכוחות החטיבה כל מגע עם האויב. באותה שעה התקרב גדוד 51 מדרום אל גבעה 16, הטור הממונע התקרב ל"עיקול הטנק" והסיירת הגיעה לנקודת גובה 2012 (מטרה ארטילרית 800). כשמונה דקות לאחר מכן נתקלה פלוגת החוד של גדוד 51 בסורים מחופרים בפאתי גבעה 16, השולטת על הציר ועל כל השטח, שם הם הספיקו להתארגן במערך של עשרות עמדות מחפות הדדית.

מאז הניסיון לכבוש את החרמון ב־8 באוקטובר זוהתה גבעה 16 כיעד העיקרי בדרך למוצב החרמון, אבל דווקא עליה לא הונחתה עתה אש ארטילרית. הייתה זו תוצאה של מקרה ביש: מתחילת התנועה הונחת מסך ארטילרי מתגלגל לפני הגדוד, מגמה אחת קדימה. בשל ירי שגוי, נפלו פגזים בתוך הכוח, והמח"ט הורה להעתיק את האש שתי מגמות קדימה. בעקבות הוראה זו הונחתה האש הישראלית על גבעה 17 ועל המוצב עצמו, אך לא על גבעה 16.

למרות ההיתקלות עם הכוח הסורי, פתח גדוד 51 בהסתערות על גבעה 16, ולפני עלות השחר גם על גבעה 17 שממזרח לה. בקרב הקשה שהתפתח נפגעו עשרות מפקדים ולוחמים. הסיוע הארטילרי על גבעה 17 הופסק לאחר שהקש"א נהרג. בשל האש הסורית היעילה לא הצליח הגדוד לכבוש את שתי הגבעות ונאחז רק בפאתיהן. אחת הפלוגות, שנשלחה לתקוף באיגוף ממערב, טעתה בניווט, לא הגיעה ליעדה וספגה בטעות אש מהטור הממונע.

המח"ט, אל"ם אמיר דרורי, שנע מאחורי גדוד 51 ומצא עצמו תחת אש יעילה,

הורה בשעה 03:20 בערך למפקד הסיירת לכבוש את הרכבל העליון. הוא גם הורה למפקד הטור הממונע להגיע אליו עם פלוגה מוקטנת מגדוד 17 כדי לסייע לגדוד 51. הרכבל העליון נכבש ללא התנגדות. מפקד הסיירת ושניים מלוחמיו נהרגו לאחר שניסו להתקדם דרומה על הכביש.

משהאיר היום גברו הצליפות על הסיירת מעמדות הסורים שעל המורדות המערביים של גבעה 16. בנוסף לכך, ספגה הסיירת בטעות גם אש מכוחות צה"ל שעל מורדות גבעה 16 ומהטור הממונע. מהשלב הזה ועד כמעט תום הקרב פסקה הסיירת להילחם.

עם עלות השחר גברה האש הסורית גם על גדוד 51, המח"ט והמג"ד נפצעו. עוד בטרם נפגע המח"ט, הגיע אליו מפקד הטור הממונע עם הפלוגה מגדוד 17, והוא הורה לו למקם בסיסי אש על המדרון הדרומי של גבעה 16, כדי לחפות על פינוי נפגעי גדוד 51. הפיקוד על הקרב עבר עתה לידי קצין האג"ם החטיבתי. קצין האג"ם הנחית ארטילריה כבדה על גבעה 17, בניסיון לחלץ את נפגעי הפלוגה שהסתערה עליה. ייתכן שבהפגזה זו נפגעו כמה מלוחמי הפלוגה שנותרו על פאתי הגבעה.

הטור הממונע ניסה להתקדם עם שחר מ"עיקול הטנק" לעבר הרכבל העליון, אך נבלם כ-600 מטרים מצפון לו בשל מחרוזות מוקשים ואש נ"ט מדויקת שנורתה מכוח החסימה הסורי שהיה ממוקם מדרום לרכבל העליון. ההנחתה הארטילרית הרצופה על גבעה 17 ועל השטח שבינה ובין גבעה 16, והתעקשות לוחמי גדוד 51 לאחוז בפאתי הגבעות, מוטטו את התנגדות הסורים, ובשעה 07:30 בערך פסקה האש והחלה בריחה שלהם צפונה ומזרחה.

משעה 08:15 בערך החלו לוחמי גדוד 17 ושרידי גדוד 51 להתקדם מזרחה לעבר המוצב, תוך מיקום רתקים וסריקת הגבעות באש. בדרכם הם שבו סורים רבים. הכניסה לחצר המוצב עוכבה עד לשעה 10:30 בערך בפקודת סגן אלוף הפיקוד, מחשש למלכודים. הסיירת הצליחה להתגבר על כוח החסימה הסורי רק בשעה 09:30, וציר הכביש נפתח לתנועה רגלית בלבד.

כאשר התקשתה החטיבה להתקדם מדרום, הורה תת-אלוף אדם, בשעה 05:42 בערך, למח"ט 317, אל"ם נדל, לשלוח שתי פלוגות צנחנים כדי לסייע לכיבוש המוצב הישראלי. מג"ד 567 יצא בראש הכוח דרומה. בעת פריצת שדה המוקשים שהקיף את המוצב הסורי נפצעו שני לוחמים מפלוגת החז"ן החטיבית. הכוח התקדם דרומה בסיוע ארטילרי ונתקל בסורים שברחו מכתף החרמון.

בשעה 10:00 בערך התברר שלוחמי "גולני" הגיעו ליעד והצנחנים קיבלו פקודה לשוב לחרמון הסורי. בדרכם חזרה הם המשיכו לפעול בתיאום עם הכוח של סיירת

מטכ"ל נגד הסורים הנסוגים. עד השעה 16:00 בערך חזרו הצנחנים למוצב הסורי, כשהם נושאים אתם לוחם שנהרג, ועוד 17 שבויים סוריים. כוח העתודה הפיקודי, בפיקוד סמח"ט 317, קיבל בשעה 06:08 פקודה לטוס לרכבל התחתון עם מסוקים ממחניים. הוא הגיע לחרמון, אך לא נדרש להיכנס לפעולה. בתום הקרב הועברה השליטה על כתף החרמון לפיקוד סמח"ט 317. כיבוש כתף החרמון, החרמון הסורי ושיא החרמון, ממש לקראת הפסקת האש הצפויה ב־22 באוקטובר, הוציא מידי הסורים את מאחזם האחרון בתחום "הקו הסגול" ונתן לצה"ל עמדות תצפית שולטות על מערכי האויב, עד למבואות דמשק. בקרב על החרמון נהרגו 56 לוחמים מחטיבת "גולני", ו־79 נפצעו.

גבול לבנון

בעת הלחימה על הגולן והחרמון, הלכה ונחלשה פעולת המחבלים בגבול לבנון. הם המשיכו לפעול בעיקר בירי מטל"רים מעבר לגבול ונתקלו במארבים של כוחות צה"ל.

ב־18 באוקטובר בשעה 20:20 פתח מארב בטן באזור אדמית באש על ארבעה מחבלים והרג שלושה מהם. באותו ערב, בשעה 21:00 הרג מארב באזור עין טובול שני מחבלים. למחרת לפנות בוקר נפצעו שני אזרחים בברעם מירי מטל"רים, וזמן קצר לאחר מכן נפלו כ־16 פצצות מטל"ר ליד עין זיתים. יממה אחר כך, חמש דקות לאחר חצות של 20 באוקטובר, נורו מספר פצצות מטל"ר לאזור צפת. ב־21 באוקטובר, בשעה 21:20, נתקל כוח שסרק מעבר לגבול באזור עבסיה במספר מחבלים ופתח עליהם באש. מחבל אחד נהרג ואחר נתפס. ב־22 באוקטובר אחרי הצהריים נתפסו שני מחבלים פצועים בוואדי נמר שבאזור חניתה, ובשעה 17:00 באותו יום הסגיר עצמו מחבל פצוע לידי כוחותינו באזור אדמית. באותו ערב, בשעה 21:00, נורו 15 פצצות מטל"ר לקריית שמונה וגרמו שם לשרפות. הפגזת המטל"רים על קריית שמונה המחישה גם לאזרחי הגליל שהסורים והמחבלים טרם קיבלו את הפסקת האש.

פיקוד המרכז

בחזית פיקוד המרכז נמשכה הרגיעה, וב־18 באוקטובר התאפשר להוציא את גדוד חיר"ם 48 ולהטיסו לחזית הדרום. גדוד חיר"ם 50, שהועבר מהגולן ונועד תחילה להחליף את גדוד 48, הוטס לחזית התעלה בליל 19-20 באוקטובר. ב־19 באוקטובר נלקחו גם כ־40 מהטנקים שהיו בפיקוד, ונותרו בו כ־70. מספרם

של אלה ירד ב-21 בחודש ל-60 בלבד. גרוד טנקי "שרמן" 268 מחטיבה ממוכנת 670, שנשאר בפיקוד כאשר יצאה אוגדה 146 צפונית, הועבר לתגבר את "כוח נמר", במקום הטנקים שהוצאו ממנו לגדה המערבית של התעלה. ב-20 באוקטובר הוצא מהפיקוד גם "כוח גדעון", כדי להיכון למבצע כיבושו של פורט פואד.

פיקוד מרש"ל

פיקוד מרש"ל עסק עד 20 באוקטובר בתכנון ובהכנות למבצע "אור ירוק", שנועד לסייע בקביעת עובדות לקראת הפסקת אש. אז סיכם שר הביטחון שהמבצע יבוטל מטעמים מדיניים. למחרת חודשה פקודת ההתראה להיכון למבצע זה, וב-22 באוקטובר לפנות בוקר נאמר לפיקוד, שאם מועצת הביטחון תחליט על ארכה של 24 שעות לכניסת הפסקת אש לתוקף, יבוצע השלב הראשון של המבצע – נחיתה והתבססות באזור ראס ערב. קבוצת הפקודות של אוגדה 440, בפיקודו של אלוף מנחם מרון, נערכה ב-22 באוקטובר בשעה 07:00, אך בינתיים הוברר שהחלטת מועצת הביטחון אינה מותירה זמן למבצע הנחתה לילי.⁴⁸

בסדר הכוחות הפיקודי לא חלו בתקופה זו שינויים. הסד"כ כלל כ-50 טנקים, כמחציתם מדרום לעיון מוסא. על הפיקוד הוטלה משימת הדרכה – להכשיר צוותים לטנקי "טירן" שמישים שנלכדו בגולן.

פרק כ"ז

הלחימה באוויר ובים – 18-22 באוקטובר

הלחימה באוויר

חיל האוויר הגביר את פעילותו בשלב הפריצה מראש הגשר בתעלת סואץ, ובמיוחד ב־21 וב־22 באוקטובר – בעת כיבוש החרמון ולקראת הפסקת האש הראשונה. ממוצע הגיחות היומי בשלב זה עלה לכ־575, כשליש יותר מאשר בשלב הקודם, ו־85 אחוזים מהגיחות הופנו לחזית הדרום. בחזית הצפון הופחת המאמץ האווירי בימים 19-20 באוקטובר למינימום, אבל הוגבר שוב לשם אבטחת המבצע המוטס לחרמון.

עיקר המאמץ האווירי הושקע בסיוע למערכה ביבשה, אולם כשתי חמישיות ממנו עדיין הופנו ללוחמת אוויר – לתקיפת סוללות טילים ושדות תעופה ולמשימות סיור ויירוט, לרבות ליווי המטוסים של רכבת האוויר מארצות הברית. לקראת הפריצה בתעלה ב־19 באוקטובר, ובעקבות הביקורת על המאמץ שהשקיע חיל האוויר בהתקפת הסוללות בקנטרה ב־18 בו, תדרך הרמטכ"ל את ראש מחלקת אוויר, תת־אלוף דוד עברי, בדבר קדימויות הפעלת החיל בדרום. הוא הדגיש את העדיפות שהוא נותן לסיוע לפריצה, וכן את הצורך לסייע למניעת ניתוקו של הפרוודור לאזור הגשרים.

בחזית המצרית ביצעו מטוסי צה"ל ב־19 באוקטובר כ־235 גיחות לאורך כבישי אסמעאיליה־קהיר וסואץ־קהיר, ותקפו במהלכן ריכוזי חי"ר, שריון וארטילריה בפורט סעיד ובקנטרה. 38 גיחות בוצעו באזור "מיסורי". התקפה מתוכננת על שדה התעופה של כותמיה ועל סוללת טילים סמוכה בוטלה, בגלל תנאי מזג אוויר. במקומם הותקפו שדות תעופה אחרים ותחנת מכ"ם בחוף פורט סעיד. סוללת טילים, שהפריעה למטוסים במתן סיוע בגזרת אסמעאיליה־פאיד, הותקפה בלא הצלחה, אבל סיורי מארב של מטוסים מול מערכי הטילים של אסמעאיליה וסואץ הצליחו להשמיד שלוש סוללות טק"א ולפגוע בעוד סוללה. בסך הכל הופנו 57 גיחות נגד שדות תעופה וטילים.

ב־21 באוקטובר כ־760 גיחות, לעומת כ־550 ביום הקודם – עלייה של כ־40 אחוזים – מתוכן כ־470 גיחות בדרום. כ־290 מהגיחות בדרום היו גיחות התקפה לסיוע, שהופנו בעיקר נגד מחנות פאיד ומתחם "מיסורי" (כאן בוצעו 69 גיחות עד השעה 15:00, ועוד גיחות עד הערב). בנוסף, הותקפו סוללות תותחים מצפון לראש הגשר. מטוסים תקפו גם את אספקת המים של המצרים לארמיה 2 ולפורט סעיד מדרום לקנטרה, אך ללא תוצאות ממשיות. שתי סוללות טילים באזור סואץ נפגעו ממארבי מטוסים.

עומק ההתקדמות של כוחות צה"ל עורר את המצרים לניסיונות רבים לתקוף. ב־21 באוקטובר בשעה 11:00 תקפו 16 מטוסים מצריים ריכוזי שריון ומשאיות הובלה ממערב לתעלה. אגב כך טעו שמונה מטוסי "סוחוי-7" ותקפו את כוחותיהם באום כתיב (מדרום ל"מצנפת"). 40 מטוסים מצריים תקפו ממערב לראש הגשר בשעות אחר הצהריים, ושני טילי "קלט" שוגרו פעם נוספת נגד טסה ואום חשיבה, אך החטיאו.

באותו יום אבדו למצרים 19 מטוסים, מהם 11 מטוסי "מיג-21" וארבעה מטוסי "דלפין". לחיל האוויר אבד מטוס "מיראז' אחד.

ב־22 באוקטובר, לקראת הפסקת האש, הגביר חיל האוויר את מאמציו עד לשיא גיחות יומי בחזית אחת – 570 גיחות בדרום. כ־440 מגיחות אלו הושקעו בתקיפות סיוע משני עברי התעלה, וכן בתקיפת שמונה גשרים מצריים ובאמנעה. באותו היום בוצעה התקפה מתוכננת על מערך של חמש סוללות טק"א ניחות באזור שלרפה-סואץ. עד 09:00 פעלו נגדן האגדים הארטילריים של אוגדה 162 ו"כוח גרנית", ואז הוחל בהתקפות אוויריות עליהן. יום קודם לכן כבר נפגעו מספר מהסוללות בהתקפות מהאוויר, ולפחות סוללה אחת הושמדה באש ארטילרית. עתה הושמדו כל הסוללות הנותרות, ולמעשה הושלם טיהורו של מרחב הטריז מסוללות פעילות. מצפון לטריז השמיד מארב מטוסים סוללת טילים ממערב אסמעאיליה.

מפתיחת מערכת הצליחה הושמדו במרחב הטריז ממערב לתעלת סואץ 18 סוללות טילים "חיות": תשע מהן השמידו הטייסים (ארבע מתוכן – בסיוע ארטילרי מרוכז), ותשע הושמדו באש עוצבות השריון (שפגעו לפחות בעוד עשר סוללות דוממות לפני שיתוק המערך הפעיל האחרון).

ב־22 באוקטובר שוב המריאו מספרים גדולים של מטוסים מצריים – כ־250 גיחות להגנה. בשעה 10:30 יורטו 26 מטוסים שניסו לתקוף את כוחות הקרקע של צה"ל שלחמו באזור פאיד, בחיפוי של 26 מטוסי "מיג-21". רק אבידות קלות הוסבו לכוחות הקרקע. כן סוכלו התקפות של מטוסים מצריים נגד כוחות צה"ל בגישות

מוצבי החרמון. לקראתה ביצעו 28 מטוסי "סקייהוק" גיחות התקפה נגד "מוצב הפיתולים" ונגד מוצב החרמון הסורי, ולקראת השעה 14:00 הועלה מטוס "סטרטוקרוזר" לשמש ממסר קשר למבצע המוטס. משעה זאת החלו שישה מסוקי "יסעור" בסבבים של רכבת אוויר. כל מסוק ביצע ארבעה או חמישה סבבים, ובסך הכל 27 גיחות עד שהעלה את כל הכוח לחרמון. ארבעה מטוסי "סער" הטילו פצצות עשן כדי למסך את ההנחתה, ומטוסי "סקייהוק" תקפו את הכוחות הסוריים בעוד כ-30 גיחות (בסך הכל כ-60 גיחות ביום זה). שלושה מסוקי "בל-205" הועמדו הכן לפינוי נפגעים.

לנוכח פעילות צה"ל, ערכו הסורים כ-380 גיחות הגנה. הם שיגרו 24 מטוסי "מיג-17" לתקוף את הנוחתים בחרמון, וכן ניסו להעלות בחמישה מסוקי "מי-8" תגבורת למוצביהם שם. המטוסים הסוריים יורטו, שניים מהמסוקים הופלו, והנותרים חמקו בלא להנחית כוחות. מטוסים סוריים תקפו גם את תל שמש וגדוד נ"מ בח'אן ארנבה, והסבו אבידות קלות.

מטוסי צה"ל שוב תקפו באותו יום בעומק. שמונה מטוסי "פנטום" תקפו את גשרי מסילת הברזל וכביש ליד ערידה, בצירים מהחוף הסורי לחומס, הרסו את גשר הברזל, אך לא פגעו בגשר הכביש.

חיל האוויר ביצע באותו היום בסך הכל כ-75 גיחות לסיור והפיל ארבעה מטוסים סוריים בקרבות אוויר. הסורים איבדו באותו יום שישה מטוסי "מיג-21", שני מטוסי "מיג-17" ושני מסוקים. לחיל האוויר אבדו שני מטוסים – "פנטום" ו"סקייהוק".

בבוקר 22 באוקטובר תקפו מטוסי חיל האוויר שדרת רק"ם סורי בכפר ערנה, במעלה לחרמון, והופנו גם נגד ריכוזי שריון ליד הכפר רימא. ב-12 גיחות התקפה פגעו המטוסים ברק"ם הסורי וסיכלו את ניסיונו לעלות למוצבים. כמו כן, הם פגעו בריכוזים של חטיבת החי"ר ההררית 5 של עיראק.⁵⁰

חיל האוויר הסורי ביצע באותו יום כ-300 גיחות הגנה. שלוש פעמים בשעות הצהריים ניסו מטוסי "מיג-17", בחיפוי מטוסי "מיג-21" לתקוף את כוחות צה"ל על רכס החרמון (בסך הכל 12 גיחות התקפה ו-48 גיחות חיפוי). מטוסי חיל האוויר סיכלו את ההתקפות בכ-70 גיחות יירוט והפילו חמישה מטוסים סוריים, ללא אבידות לעצמם.

בארבעת הימים שבין 19 ל-22 באוקטובר ביצע חיל האוויר כ-2,300 גיחות בשתי החזיתות. ככל שגברה עליונותו באוויר, כן קטן מספר גיחות היירוט והליווי – משתי חמישיות של המאמץ היומי לפחות משליש ממנו. המאמץ היומי הממוצע

פרק כ"ח

לנוכח הפסקת האש המדומה

בארבעת הימים מאז הפריצה מראש הגשר, התמקדה תשומת הלב של צה"ל בהתקדמותם של כוחות השריון במרחבי גושן. התקדמות זו איימה להכות את צבא מצרים ולכתר לפחות את הארמיה השלישית, וקירבה את החלטת מועצת הביטחון על הפסקת אש, בלחץ המעצמות. לכך נוספה העובדה, שמאז נהדפו צבאות ערב בגולן ב־19 באוקטובר, הם לא תקפו יותר, מלבד התקפת צבא סוריה על תל שמש ב־22 באוקטובר אחרי הצהריים. בכך הם לא הקלו על המצרים לעמוד בפני הלחץ הישראלי.

התקדמות צה"ל ממערב לתעלה הייתה איטית מן הצפוי, לא רק לעומת התחזיות של פקודת "אבירי לב", אלא אף לעומת המגמות והמשימות שהותוו מדי יום במטכ"ל ובפיקוד הדרום. קצב המבצעים החל מפגר אחרי המהלכים המדיניים – כדברי משה דיין לאחר זמן: "השעון המדיני החל נע בקצב מזורז, ואילו התקדמות כוחותינו בגדה המערבית של התעלה לא הייתה 'כסכין בחמאה'. בכל יום היו לנו מאות נפגעים"⁵⁴. בכל מקום – הן בגדה המערבית והן בגדה המזרחית – נתקלו הכוחות הפועלים בהתנגדות נמשכת, ובנוסף לכך, ההתקדמות בחיץ, באזור המחנות ואף בעורף הגבעי של מרחב גושן הואטה ככל שרחקו הכוחות מראש הגשר. נראה שהיו אלה לא רק הכוחות המצריים המצטברים מולם שהצליחו לבלום אותם בשטחים נוחים להגנה, אלא גם הקשיים הלוגיסטיים הכרוכים בהתארגנות הקווים. ייתכן שהסיבה העיקרית להאטת ההתקדמות הייתה האש הארטילרית הרצופה על הגשרים וסביבותיהם. זו הסבה אבידות רבות לכוחות ולדרגים המצטופפים שם, עיכבה את התקדמותם, והפריעה לרכב ההובלה הרך וחד־ההינע של דרגי התחזוקה, דבר שגרם לאיחורים בתדלוק ובתחמוש הלילי של הכוחות המתקדמים. הרמטכ"ל המצרי כתב לימים בזיכרונותיו שהמצרים למדו מהאזנה עד כמה גדולה הייתה השפעתן של הרעשותיהם על אזור הצליחה.⁵⁵

מחיל הרגלים. למעשה, המצב בשטח נראה למצרים מסוכן מכפי שהיה. במצפ"ה ובמפקדות החזית לא הוגדרה די הצורך הקדימה המבצעית בימים אחרונים אלה של הלחימה ולא נכפה ריכוז כוחות מרבי במקום ובשעה כלשהם. למעשה, לא הושג ריכוז מספיק בגדה המערבית בכיוון ההתקדמות העיקרי – דרומה – ובגדה המזרחית פעלו כוחות בלתי מספיקים. נראה שהייתה דרושה הכרעה חד-משמעית של הפיקוד, במיוחד בדבר החיוניות והקדימה לפעולות בגדה המזרחית: מתן הקדימה לחיסול "מיסורי", ובייחוד לקראת הפסקת האש, לא לוהה בריכוז די כוח מולו; כשגבר הרצון בהתחברות מדרום לאגמים, לא רוכז כוח מספיק לכבוש את "עפרה" ולהגיע ל"ליטוף", ולעומת זאת החלו לסגור על "בוצר". למעשה, חדלו מהניסיונות להגיע לתעלה, וככלל הועדפה ההתקדמות לתפיסת "קווים זולים" בגדה המערבית.

בבוקר 22 באוקטובר עוכבה התקדמות הכוחות, מחשש שווא (ומוגזם – לאור המידע המאוחר) מפעולה של המצרים. החשש לא התממש בסופו של דבר, ואז גבר, ככל הנראה, הרצון "לתפוס מרובה": כוחות הופעלו במפוצל ובחופזה "לקבוע עובדות", והסתבכו בהיתקלויות של הרגע האחרון.

כאשר חזית הדרום נזקקה לתגבור כדי לקיים את תנופת ההתקדמות, עלה בידי עוצבות צה"ל ברמת הגולן לעמוד במערכות ההגנה בטרזי, בעוד שבקו החזיקו שתי אוגדות בלבד. הצלחת אוגדה 146 בבלימת המתקפות ב-19 באוקטובר המחישה את כושר העמידה של הטרזי ואיפשרה לפיקוד הצפון להחזיק עתודה מרוכזת, להקצות כוח לתגבור הדרום ולערך את המתקפה לכיבוש החרמון.

בישיבת הממשלה ב-22 באוקטובר בערב מסר שר הביטחון על כוונת הפיקוד המצרי לתפוס שטחים לשיפור עמדות והעיר שאם המצרים – היורים כאילו לא הופסקה האש – יוסיפו לירות גם בבוקר, "נרצה להשלים את הפעולה שלא הספקנו להשלים אותה בחלק הדרומי הזה ... [מדרום לאגם], ששם הכוח שלנו הגיע עד למים. אנחנו רוצים להקים פה גשר גם מהצד שלנו ... אנחנו אומרים: או שייקחו עצמם בידיים, או שנשלים את הפעולה בחלק הזה".⁵⁷ ראש הממשלה שאלה את הרמטכ"ל אם הוא מציע "פעולה גדולה", והוא השיב ש"זו תהיה פעולה גדולה" – המשך הפעולה שהתחילו בה, אבל רק בגזרה אחת (הדרומית), באזור בו צה"ל הגיע עד לקו המים. לדברי הרמטכ"ל, "הקווים אינם ברורים וכוחות מצריים נותרו בשטח המוחזק בידי כוחותינו". בהקשר זה הזכיר רב-אלוף אלעזר את התמשכות הלחימה בכמה קטעים לאחר הפסקת האש גם במלחמת ששת הימים.⁵⁸ החלטת הממשלה בעקבות אותה ישיבה הזכירה, בין השאר, את המגמה להמשיך במסע

הכיתור דרומה: "אם המצרים ימשיכו בלחימה, יהיה צה"ל מוסמך, תוך כדי הקרבות, להשלים את פעולת ההתחברות עם התעלה בחלק הדרומי של האגם המר ודרומה ממנו (לכיוון סואץ)".⁵⁹ מכאן עולה, שההחלטה לא היתה חד משמעית לכתר את הארמיה השלישית וכי זו הותנתה למעשה בהתנהגות הצבאית המצרית. סגן הרמטכ"ל גרס, לעומת זאת, בדיון בצה"ל בראשותו, כי המצרים עשויים לדבוק בהפסקת האש, אך לעומת זאת צפויה מתקפה בין-ערבית בגולן. כזכור, הצבאות הערביים לא תקפו שם מאז 19 באוקטובר, אך רבו הסימנים המעידים על כוונות שלהם לתקוף, בייחוד לאחר סילוק הסורים מן החרמון ואי-היענותם להפסקת האש. לפיכך, ציפו בצה"ל למתקפה משולבת, שבה העיראקים והירדנים יעשו יד אחת עם הסורים (הסכמת ירדן להפסקת אש לא חלה על חיל המשלוח שלה, שהוכפף כזכור לפיקוד סורי). על רקע זה העריך סגן הרמטכ"ל, לקראת חצות ה-22 באוקטובר, שהחזית המצרית עשויה להשתתק למחרת בבוקר, אך בחזית הצפונית צפויים מבצעים צבאיים עוד באותו הלילה.

התרעה דומה שמע קיסינג'ר בלונדון, בדרכו מן הארץ. על פי המידע שקיבל מהבריטים, הוא מיהר לפנות לשגרירות ברית המועצות בלונדון בבקשה להניא את הסורים מלתקוף. שגריר ברית המועצות בדמשק התקשה לשכנע את הנשיא אסד להפסיק את האש, אך הסביר לו שאם ימשיך במלחמה אחרי הפסקת אש בחזית המצרית, הוא ייתן בכך לישראל אמתלה לתקוף.⁶⁰

הערות לשער השביעי

- 1 ארכיון המחלקה להיסטוריה. גם בדיון בממשלה בליל 14-15 באוקטובר הביע רא"ל אלעזר ציפיה ל"דיוידנדים" עקב הצליחה (שם).
- 2 כבר אחר הצהריים של 18 באוקטובר תבע אלוף הפיקוד ממפקד האוגדה להוציא כוח לרכסי ג'ניפה, ונענה שאין דלק ותחמושת, וגם לא כוח לעשות זאת בלי חטיבה 500 (שם).
- 3 שם. להערכת סא"ל בנרמן, ייתכן שהטנקים המצריים שנפגעו היו גדוד מחטיבת טנקים 23 של דיוויזיה ממוכנת 3.
- 4 ייתכן שחטיבה 500, שנעה מדרום לצייר "סקרנות", ירתה לעבר חטיבה 401 (שם).
- 5 בחזית הדרום אירעו בליל 18-19 באוקטובר שינויים תכופים ביחס לאוגדה 143. כשחזר סגן הרמטכ"ל מהדרום, הוא מסר שהפיקוד התנגד תחילה לחציית חטיבה 14, ולבסוף אישר להעביר 20 טנקים. בשעה 23:30 ניתן לאוגדה אישור לעבור לגדה המערבית עם "דוב לבן" (שם). ב־19 באוקטובר בשעה 01:35 הודיע הפיקוד לרמטכ"ל שחטיבה 14 לא תעבור (שם; דרו, כרך ב', עמ' 278). פיצול האוגדה בוטל לפנות בוקר. ב־19 באוקטובר בבוקר אמר אלוף שרון שלפני כן הוא לחץ לפרוץ לעומק, אבל עתה הוא רואה את הצורך לנקות את שני צידי התעלה. באותו בוקר דיווח הפיקוד לשר הביטחון שאוגדה 143 מתקדמת צפונה בשתי גדות התעלה. הרמטכ"ל הדגיש בהמשך הבוקר שצריך להציב את האגד הארטילרי האוגדתי כך שיחסל סוללות טק"א באזור איסמאעיליה (ארכיון המחלקה להיסטוריה; אדן, עמ' 253, 307).
- 6 ב־19 באוקטובר בשעה 05:38 הורתה אוגדה 143 לחטיבה 600 להחליף את חטיבה 14. בשעה 08:00 קיבלה חטיבה 14 פקודת התראה להיכונן לחצייה משעה 10:00 (ארכיון המחלקה להיסטוריה). אחר הצהריים הגיע הרמטכ"ל אל אלוף שרון בגדה המערבית, בהיר לו את מגמתו, ושוב הדגיש שהסכנה העיקרית היא מ"מיסוריי" ולכן יש לתקוף שם. הוא הבהיר שהוא מתכוון לתקוף גם מכיוון "חמוטל" (שם; דרו, כרך ב', עמ' 282-281). בשוב הרמטכ"ל שמע ממפקד החזית את הקובלנה שאוגדה 143 אינה מרכזת מאמץ בגזרת "מיסוריי" (ארכיון המחלקה להיסטוריה; דרו, כרך ב', עמ' 283).
- 7 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אבידות החטיבה היו: 18 הרוגים, 43 פצועים. כן נפגעו טנק פי־טי־76 וארבעה נגמ"שי בי־טי־אר־50.
- 8 שם; על פעילותו של שר הביטחון – ראו גם: דיין, עמ' 654; על סיור הרמטכ"ל – ראו גם דרו, כרך ב', עמ' 282.
- 9 סאדאת כותב בספרו, שבליל 19-20 באוקטובר חזר הרמטכ"ל שאזלי מהחזית "ועצביו הרוסים", וכי בעקבות דיון במוצב הפיקוד, שנערך באותו הלילה, הוא (סאדאת) ביקש מהסובייטים לפעול, והודיע על כך לנשיא אסד (סאדאת, עמ' 197-198). גרסת המברק לאסד, המובאת כנספח לספרו של סאדאת, נושאת את התאריך 20 באוקטובר (שם, עמ' 254). לעומת זאת טענו הסורים, שסאדאת הודיעם רק ב־21 בחודש על הסכמתו להפסקת אש: "אל־בעת" פרסם ב־25 בספטמבר 1975 גרסה מקוצרת של המברק וציין כתאריכו את ה־21 באוקטובר, וכן הביא את תשובת אסד "מאותו יום". קטעים מהמברק פרסם הייכל בספרו, (הייכל, עמ' 239-240). לדבריו, הבריק סאדאת לנשיא סוריה ב־20

- באוקטובר, ואסד השיב "למחרת", כלומר ב־21 באוקטובר. לפי איסראליאן, ברז'נייב פנה לניקסון כבר ב־19 באוקטובר (איסראליאן, עמ' 120-121), אך לא קיבל את הסכמת סאדאת למגעים אלא השכם ב־21 בחודש (שם, עמ' 128-130). כיוון שסאדאת השיב לברז'נייב רק השכם ב־21 באוקטובר, סביר להניח שהודיע לאסד באותו יום, כטענת הסורים. מההיבט התעמולתי, נועדה הגרסה המצרית להציג את סאדאת כמי שהקדים להודיע לאסד על הסכמתו (כביכול ב־20 בחודש), לפני שנענה למנהיג הסובייטי.
- 10 ארכיון המחלקה להיסטוריה; קורדובה, ארצות הברית, עמ' 108-114, 125; דיין, עמ' 655, 742.
- 11 קיסינג'ר ב', עמ' 539, 541-542, 544. בליל 18-19 באוקטובר הודיע קיסינג'ר לדוברינין, שארצות הברית תהיה זקוקה ל־48 שעות כדי לשקול הצעה סובייטית (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 12 שם.
- 13 Insight Team of the London Sunday Times, *The Yom Kippur War*, New York, 1974, pp.373, 378 (להלן: סנדי טיימס). ביקורו של קיסינג'ר במוסקבה והמו"ם עם ברז'נייב מתוארים בפירוט אצל איסראליאן, פרק 5, עמ' 115 ואילך; דיין, עמ' 656. בחוגים מדיניים יש שהניחו, כי עדיין רחב הפער בין עמדות המעצמות. ציפו שמסע קיסינג'ר יפחית את מעורבות המעצמות ויתן לישראל שהות של ימים מספר (קורדובה, ארצות הברית, עמ' 110-111).
- 14 ארכיון המחלקה להיסטוריה. ב־21 באוקטובר בבוקר שקל הרמטכ"ל אף את החזרת אוגדה 252 לגדה המזרחית. לתוכן ההנחיות – השוו: דדו, כרך ב', עמ' 296. אין ידיעה על כך שהנחיות הרמטכ"ל הוסברו לרא"ל בר־לב או לאלוף גונן, עד שיחת טלפון אחרי השעה 09:30 ביום המחרת.
- 15 ארכיון המחלקה להיסטוריה. הפקודה נשלחה ב־21 באוקטובר בשעה 06:00. ייתכן שנוסחה לפני תדריך הרמטכ"ל ולא עודכנה אחריו.
- 16 שם. הנחיית רא"ל בר־לב תאמה את מגמת הרמטכ"ל, שגרס בליל 20-21 באוקטובר כי מוטב להניח את ציר "סרג" פתוח ליציאת כוחות מארמיה 3. כאשר הנחה בר־לב את מפקד אוגדה 162 לתת קדימה למסע מזרחה, הוא ציפה להשמדת סוללות הטק"א שמצפון לסואץ כבר באותו יום (אלוף הוד דיווח ב־15:30 בערך שהסוללות הושמדו, אלא שבאותה שעה הן עדיין לא הושמדו). כיוון שבר־לב ייחס קדימה עליונה להשמדת הסוללות, הוא ציין, אחרי ביקורו באוגדה 162, שאם הן לא יושמדו בהתקפות מהאוויר ובאש ארטילרית, תעלה האוגדה על הסוללות מציר "סרג".
- 17 שם.
- 18 שם; השוו: דדו, כרך ב', עמ' 298-302; על ביקור רא"ל בר־לב אצל אלוף שרון – ראו: דדו, כרך ב', עמ' 301. הפיקוד התכוון שאוגדה 143 תחזיר גם כוחות מהגדה המערבית (ארכיון המחלקה להיסטוריה; דדו, כרך ב', עמ' 301-302). שרון לא הזכיר בספרו את ביקורו של בר־לב אצלו. גם בהקשר לפרשת "מיסורי" הוא חזר על טענתו, שבניגוד לשר הביטחון, הפיקוד הצבאי לא בא אליו (שרון, לוחם, עמ' 130).
- 19 מח"ט 600 לא סיפר למג"דים על ערעורו בפני מפקד האוגדה על הוראה לתקוף את "מיסורי". גם שני המג"דים התנגדו להתקפה. רא"ל בר־לב גרס שאוגדה 143 לא הצליחה לכבוש את כל מרחב "מיסורי", משום ש"האלוף שרון תקף בלב ולב" (ארכיון המחלקה להיסטוריה). טענות שרון נגד הצורך בהתקפה על "מיסורי" – ראו: שרון, לוחם, עמ' 328-331. בהקשר זה הוא טען, שבר־לב ואלעזר ייחסו לו שיקולים אנוכיים, וביקר את "השיקולים הפוליטיים" בדג הבכיר (עמ' 330).
- 20 דיין, עמ' 661; השוו: דדו, כרך ב', עמ' 312-313; ראו גם: שרון, לוחם, עמ' 330-331;

- בראון, עמ' 226.
- 21 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סגן הרמטכ"ל דיווח לרמטכ"ל על טיפולו בנושא ב-22 באוקטובר סמוך לשעה 04:00. רא"ל בר-לב מחה על הפקודה בהמשך הבוקר.
- 22 שם; שהב"ט סיפר למקורביו שמפקד החזית מתח לפניו ביקורת על הרמטכ"ל (דיין, עמ' 659-661, 742; וראו: דרו, כרך ב', עמ' 300-302 – בספר חל שיבוש בלוח הזמנים). כבר בליל 16-17 באוקטובר דן הרמטכ"ל עם שר הביטחון באפשרות להחליף את אלוף שרון (ארכיון המחלקה להיסטוריה; דרו, כרך ב', עמ' 251-252). על החיכוך המחריף עם אלוף שרון – ראו עוד: דרו, כרך ב', עמ' 261-262, 281-283.
- 23 על דיון הממשלה והסכמתה להפסקת אש ראו: גולן, מטרות, עמ' 118-119; דיין, עמ' 661, 742; הודעת שהב"ט לרא"ל בר-לב – ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 24 נראה שבעת צאתו של קיסניג'ר למוסקבה עוד לא שררה ציפייה לניצחון ממשמש ובא של ישראל. האמריקאים רצו לנצל את "המשך המומנטום" של ישראל, ולא שיערו עד כמה הוחמרה דאגת הסובייטים, וכי לכן ימהרו להסכים לויתורים (דאוטי, עמ' 253); על היתוותו של ברז'נייב להגיע להפסקת אש, ועל השיחות עם קיסניג'ר ב-21 באוקטובר – ראו: איסראליאן, עמ' 128-138; על המידע ממצרים שהועבר למזכיר המדינה – ראו: קיסניג'ר, עמ' 553; על הסכמת נשיא ארצות הברית להזמנת ברז'נייב – ראו: ניקסון, עמ' 931, 933; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 25 על הסכמת ברית המועצות-ארצות הברית ועל הלוח"ז לפעולה במועצת הביטחון – ראו: קיסניג'ר ב', עמ' 554-555; קורדובה, ארצות הברית, עמ' 121-129; שגריר ישראל באו"ם, יוסף תקוע, הקדים להצביע על כך שהיעדר מנגנון משקיפים "פותח פתח לאפשרויות תמרון רבות" (ארכיון המחלקה להיסטוריה); דאוטי מעיר, שקיסניג'ר לא שם לב ל"מכניקה" של הפסקת האש, וכי משום כך הסיקו הסובייטים שאינו עומד על אכיפתה במועד (דאוטי, עמ' 254).
- 26 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אדן, עמ' 263-264, 266, 269, 273, 276-277.
- 27 ארכיון המחלקה להיסטוריה. שר הביטחון הנחה את רא"ל בר-לב ברוח הפקודה בשעה 14:00.
- 28 שם; ראו פירוט: שמשי, עמ' 90-103, כולל מפה בעמ' 93.
- 29 על כוונת קיסניג'ר להודיע על התקדמות השיחות ועל אפשרות בואו ארצה לפני סיכומן – ארכיון המחלקה להיסטוריה, וכן: קיסניג'ר ב', עמ' 543; על תקלות התקשורת במוסקבה ועל חשדו של קיסניג'ר בהפרעה מצד הסובייטים – שם, עמ' 556-558, וכן קיסניג'ר א', עמ' 1153-1154; על הדיונים עם קיסניג'ר בארץ – ראו: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 135-139 והשוו: דרו, כרך ב', עמ' 315-317; על האפשרות לפעול עוד בליל 22-23 באוקטובר ראו: קיסניג'ר ב', עמ' 568. שהב"ט והרמטכ"ל הבהירו לממשלה שאם לא תיפסק האש, תימשך הפעולה לכיתור הארמיה השלישית. היקף הפעולה יהיה גדול, אולם היא תוגבל לגזרה אחת. כן שקלו לבצע בלילה את ההתקפה לכיבוש פורט פואד, וראש הממשלה נטתה לאשרה. שר הביטחון הבין שקיסניג'ר היה משלים עם הפעולה, אך גרס שלא יהיה זה הוגן כלפיו לפעול, והעיר שפעולה בצפון התעלה עלולה להסיח כוחות מהמאמץ כלפי סואץ. ייתכן שלנגד עיני דיין עמד עוד שיקול: ב-20 באוקטובר הוא הביע ספק אם רצוי לתקוף את פורט פואד, שהיא מטרה אזורית. ההתקפה עליה עשויה לגרום את פינוי פורט סעיד, וסאדאת עלול להגיב בירי טילי "סקאד". מכל מקום, ב-22 באוקטובר אחר הצהריים עדיין נטה דיין ל"מחטף" בפורט פואד, אולם אחרי הדיון עם קיסניג'ר החליט לבטל סופית את הפעולה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 30 על התדרגותו בבואו לישראל – ראו: קיסניג'ר ב', עמ' 560; הערכתו לישראל כבעלת ברית אמינה, המפיקה תועלת מרכבת האוויר והלוחצת במרץ – שם, עמ' 555-558.

- 560-561; הערכותיו על גולדה מאיר, משה דיין ודוד אלעזר – שם, עמ' 652-654.
- 31 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דדו, כרך ב', עמ' 317.
- 32 ארכיון המחלקה להיסטוריה; על השלמת חטיבת טנקים 6 ב-17 באוקטובר ועל תגבור חטיבה 12 – ראו: צבא עיראק, עמ' 170; המידע על חטיבת הכוחות המיוחדים – שם, עמ' 204-206.
- 33 ארכיון המחלקה להיסטוריה. תצפית הבחינה בתנועה מוגברת בגזרה הירדנית, דיווחה על כך והזמינה התקפת אוויר. במצפ"ה העריך רע"ן 2 באמ"ן-מחקר, סא"ל זאב (ביבר) בר-לביא, שהתכונה כרוכה בביקור המלך חוסיין בחטיבה 40, וקיבל את אישור המצפ"ה לביטול ההתקפה (שם).
- 34 שם. נראה שלא היה לרמטכ"ל מידע מוקדם על יוזמת הפיקוד ועל פקודת אג"ם-מבצעים. אלוף זאבי הורה לאלוף חופי לבטל את שתי הפעולות, אבל חופי שכנע אותו להמשיך לפחות באום בטנה. נראה שהרמטכ"ל שקל בעיקר למנוע אבידות, ואת ההתקפה על אום בטנה אישר לאחר שהעריך שהכוח הכובש יוכל להרוף על נקלה התקפת נגד.
- 35 ארכיון המחלקה להיסטוריה; תיאור הקרב, לרבות מידע על צנחנים וחרמ"ש ראו: רס"ן אלכסנדר [לוין], "ארבעה ימים – ארבעה קרבות", מערכות, 234-235, עמ' 37-39; מערכות, 240, עמ' 50; פלד, עמ' 185-187; לפי מח"ט 205, הכוח הרגלי ירד מהתל ללא אישור וללא דיווח (פלד, עמ' 185); על הכוח הפלוגתי "גולן" שתקף מהאגף – ראו: שם, עמ' 181, 187; המח"ט שיבח את פעולת אנשי הפלס"ר בימי הלחימה בתלי ענתר ועלקיה (שם, עמ' 188).
- 36 לפי הערכת המודיעין המאוחרת, הושמדו כ-20 טנקים. אמ"ן גרס שגם חטיבת טנקים 12 שותפה בהתקפה (ארכיון המחלקה להיסטוריה); במחקר ערבי נטען שחטיבה 8 שותפה בהתקפה, וכי רק פלוגת טנקים מחטיבה 12 הוכפפה לחטיבה 6 (צבא עיראק, עמ' 176, 189); על השבחים לחטיבה 6 – צבא עיראק, עמ' 177.
- 37 פלד, עמ' 187-188.
- 38 ארכיון המחלקה להיסטוריה; המידע על דיוויזיה 6 – צבא עיראק, עמ' 219-220; המידע על חטיבת חי"ר 5 – שם, עמ' 197-199.
- 39 ארכיון המחלקה להיסטוריה; קהלני, עמ' 187-188; מחקר עיראקי מתאר פשיטה של פלוגת קומנדו עיראקית על תל קוריין בליל 20-21 באוקטובר (צבא עיראק, עמ' 215-214), אך אין אישור לכך ממקורותינו.
- 40 לפי ארכיון המחלקה להיסטוריה הועברו 20 טנקים למרחב גושן, ונתרו בפיקוד 387, אך למעשה הועברו 30 טנקים. המטכ"ל רצה להעביר 50 טנקים; השוו: דדו, כרך ב', עמ' 280, 287-288, 291.
- 41 ארכיון המחלקה להיסטוריה. בליל 21-22 בחודש העדיף אלוף חופי לתקוף את תל כודנה, ולא את תל חרה. ב-22 באוקטובר בשעה 14:40 הודיע האלוף לרמ"ח מבצעים, כי הוא נאלץ לבטל את ההתקפה על תל כודנה. הסיבה לכך הייתה שהוא ייעד לתקיפה כוח מ"גולני", אך לאחר אבידות החטיבה בכיבוש החרמון לא יוכל להפעילו בליל 22-23 בחודש (שם).
- 42 ב-18 באוקטובר בערב הודיע אלוף הפיקוד לסגן הרמטכ"ל ולאוף זאבי שקבלת תחמושת היא תנאי לביצוע. לפיקוד הועברו 1,400 פגזים 155 מ"מ ו-1,000 פגזים 175 מ"מ. המטכ"ל אישר להקצות 3,000 פגזים (שם).
- 43 לפי המודיעין שהתקבל עד 21 באוקטובר בבוקר, הציע סגן הרמטכ"ל לשנות את התוכנית ולתקוף בדירוג, ואת המוצב הישראלי תחילה. הרמטכ"ל עמד על ביצוע כמתוכנן (שם).
- 44 הסמג"ד והטנקים של גדוד 74 פעלו ת"פ חטיבה 1 מתחילת המלחמה (שם).
- 45 הסד"כ הארטילרי כלל את היחידות הבאות: גד"ב 871; גדודי מכמ"ת 160 מ"מ 313

שער שמיני

**ניתוק הארמיה השלישית
- וייצוב הפסקת האש -
25-22 באוקטובר**

הנוכחים שמעו הערכה ראשונית על הפסקת האש. נאמר בה, כי שר המלחמה המצרי הכריז בפקודת יום השישי להתחיל מיד בארגון מחדש של יחידות הצבא המצרי במקום בו הן נמצאות ולהתכונן לחידוש המלחמה לאלתר, אם ישראל תתקוף. על רקע זה, וכן נוכח העובדה שלא היו למעשה קו חזית מוגדר ומנגנון פיקוח על הפסקת האש, ההערכה היתה שהמצב "בשל" להיתקלויות מקומיות ולהפרות של הפסקת האש, ולא־יציבות. הוצגו גם הערכות של מפקדים בשטח, לפיהן ההפוגה תיפסק בתוך זמן קצר והלחימה תתחדש, וכן ידיעות על כוונות להתקדם, לתפוס שטחים ולשפר עמדות.¹

המצפ"ה הניח תחילה את היוזמה המבצעית לאלופי הפיקודים ואיפשר להם להמשיך ולפעול במקומות שהאש לא פסקה למעשה. לפנות בוקר הורה, אלוף פיקוד הדרום למפקדי האוגדות 162 ו־252 לחדש את הפריצה דרומה, להגיע עד העיר סואץ וחופי המפרץ, לטהר את כל מרחב התעלה ולכלום באותה עת כלפי מערב. משימתה של אוגדה 162 הייתה להחזיק בציר "חבית" ובגזרת "ליטוף", ולהשלים את טיהור המרחב.

עם בוקר ה־23 באוקטובר התברר למצפ"ה שהאש בחזית הדרום לא השתתקה. ראש אמ"ן העיר, שכוונת הפיקוד המצרי הייתה לקיים את הפסקת האש, אלא שאירע ההיפך מזה. דווקא בגולן פרט לפעילות בחרמון שרר שקט. בשעה 07:45 סיכם הרמטכ"ל את רשמיו מדוחות הלילה בהנחיה קצרה להמשיך בלחימה והורה, באישור שר הביטחון, על הפעלה מאסיבית של חיל האוויר בחזית התעלה.

השיקולים המבצעיים במצפ"ה ובשני הפיקודים הושפעו מאופי הפסקת האש, אותו הסביר שר הביטחון בהמשך הבוקר: הסמכות שמאחורי ההחלטה על הפסקת האש היא של שתי המעצמות ולא של האו"ם. מכיוון ששתיהן רוצות בהסדר יציב, הסתיימה למעשה המלחמה, ועתה יש לפתוח את הדרך שלאחריה.²

באותו בוקר פורסמה פקודת יום של הרמטכ"ל על הפסקת האש. נוכח ההערכות שנשמעו במצפ"ה נאמר בה: "עוד אין אנו יודעים את מהותה של הפסקת האש ואת כוונת אויבינו. למודי ניסיון העבר נישאר בכוונות להמשיך הקרב". ואמנם, עד מהרה היה על דובר צה"ל לפרסם הודעה מעודכנת: בשעה 11:20 הוא הודיע על הפרות הפסקת האש מצד המצרים ועל המשך הלחימה.³

אוגדה 162 סוגרת על העיר סואץ (מפה 34)

מאז בוקר 23 באוקטובר חידשו שתי האוגדות שבדרום טריז גושן את פעולתן במלוא כוחן. לאחר התנועה המזורזת של אוגדה 162 במרחב העורפי של צבא מצרים לעבר המחנות, המתקנים והריכוזים הלוגיסטיים, רצה מפקד האוגדה, אלוף

אדן, לטהר את המרחב בין "מינה" ל"ליטוף", ואת מחנות "בליון", ולפנות אחר כך דרומה. בינתיים הנחה הרמטכ"ל את מפקד החזית בדבר הפעולה בדרום בשתי גדות התעלה, וזימן אותו למצפה, לשם הגיע רב־אלוף בר־לב סמוך לשעה 11:00. תוך כדי שיחת מפקד החזית עם הרמטכ"ל התקשר אלוף הפיקוד, ואז סוכם להתקדם דרומה לעבר המפרץ, כדי לסגור על הארמיה השלישית ממערב לעיר סואץ. אלוף גונן ציין את המרחבים "עטרה" ו"מרזח", על ציר "סרג", כיעדים להתקדמות, אך רב־אלוף בר־לב העיר שאינו רוצה "להתעסק עם [העיר] סואץ". אלוף הפיקוד הורה, בסופו של דבר, לאוגדה 252 להתקדם ראשונה לעבר סואץ בתנועה בכביש "סרג" מזרחה, ולאוגדה 162 להמשיך בטיהור, להיות "עתודת הפיקוד דרומה", ולשלוט בגזרה שעד ציר "עברה"⁴.

מאז הבוקר פעלו כל חטיבות אוגדה 162 במשימות טיהור, והמח"טים תבעו עוד ועוד "אדומים" ו"ירוקים" (צנחנים וחי"ר). סגן מפקד האוגדה, תת־אלוף תמרי, שנשלח בליל 22-23 באוקטובר אל חטיבה 500, תיאם את קליטת כוחות החי"ר שהגיעו אל האוגדה והנחה את המח"טים בהפעלתם לטיהור המחנות והחוף. חטיבה 217 קיבלה בצהריים את גדוד חי"ר 50 (שלוש פלוגות מאורגנות בשני כוחות) וטיהרה בגזרת "מינה" ל"לוקה". גדוד 113 נערך בג'בל שלופה ("אדום 5129"), כדי לשלוט באש מזרחה, ושני גדודים נכנסו לחיץ – כל אחד עם פלוגת צנחנים: גדוד 126 פנה לעבר "קילו" וצפונה, וגדוד 142 פנה אל "מינה" ודרומה. החיץ הצר יחסית בגזרה זאת איפשר לגדודים לסרוק אותו בעילות, כשהוא מסתייע בתקיפות מטוסים וירי טנקים מהאגף הפתוח. חיילים מצריים החלו מסגירים עצמם. חטיבה 500 החלה בטיהור המרחב בין "בליון 2" ל"לוקה 1", והקצתה טנקים ליירי על החיץ, בסיוע לחטיבה 217 המטהרת. חטיבה 500 טיהרה גם את החיץ בגזרתה בעזרת צנחני "כוח חסדאי", שהורכב מפלוגה מאולתרת בפיקוד סא"ל יעקב חסדאי, ובה 80 צנחנים וצוערים. החטיבה הקימה מכלאת שבויים משותפת לה ולחטיבה 217 ב"חבית 76".

חטיבה 460 סרקה את מחנות "בליון" ו"ראם" וריכזה שבויים ב"חבית 64". כוחות השריון התקדמו מ"סגול 334" ומ"סגול 335" לשלוט על ציר "חפת", והפלסים של גדוד הנדסה 271 טיהרו לאורך הציור. בצהריים הגיע אל החטיבה גדוד חי"ר 564 מוקטן מחטיבה 247. עד אז פעל גדוד צנחנים זה בגזרת "כוח נמר", ואז נלקחו ממנו פלוגות למשימות שונות והוא נותר בהרכב דו־פלוגתי.⁵ מח"ט 460, אל"ם עמיר, התכוון לנייד את הצנחנים בנגמ"שי "טופז" אמפיביים שנלקחו שלל, והטיל על הפלס"ר לרכז את הכלים ולאמן את נהגי הצנחנים, אבל אלה יכלו להגיע רק בערב. לפיכך, הועברו הצנחנים לגדה המערבית בסבבי מסוקים, שאחדים מהם

נאלצו לחזור משנפתח ירי ארטילרי על נתיב הטיסה. מפקדת הגדוד, פלוגה רובאית ומקצת הפלוגה המסייעת נחתו בשדה התעופה פאיד ומכאן הועברו ברכב תובלה דרומה, והופנו מיד לטהר ב"סירקוז".

כל כוחות האוגדה עסקו עתה בטיהור. למרות זאת, הבין אלוף אדן שהמשימה לא תושלם עד הערב, מה גם שטרם הוחל בסריקת חצי האי כברית.⁶ בינתיים גם הוברר לו שאוגדה 252 לא התפנתה מאבטחת מערב הטריז, משום שעדיין לא הגיעו התגבורות האמורות להחזיק בקו. לקראת הצהריים שקל אדן אם לשלוח את כוחות הטנקים מפעולות הטיהור ולרכזם למתקפה דרומה, אל סואץ העיר והמפרץ, כדי להשלים את כיתור הארמיה השלישית, לפי המגמה המקורית של "אבירי לב". הוא תיאם עם אלוף הפיקוד ועם אלוף מגן שאוגדה 162 תנוע ראשונה דרומה ותגיע עד שטח "מתת", החולש ממערב על בתי הזיקוק ועל אזור התעשייה של העיר סואץ. בעקבות זאת שונו הגזרות האוגדתיות, כדי לאפשר לאוגדה 252 לנוע דרומה למרגלות ג'בל עתקה, במקביל לכיוון התנועה של אוגדה 162.

אלוף אדן השאיר את חטיבה 217 להמשיך במשימת הטיהור ואיגד את הכוחות הרגליים של חטיבה 460 ל"כוח דוביק", בפיקוד סגנו תת-אלוף תמרי, כדי להמשיך ולטהר בגזרת חטיבה 460 וחטיבה 500. התארגנות שתי החטיבות הסתיימה בשעה 14:00, בעוד חטיבה 217 מרחיבה את גזרתה. הטנקים הראשונים חדרו לחיץ בערך בשעה 16:00, במטרה לתפוס עמדות בסוללות שלאורך התעלה. בשעה 16:40 הם דיווחו על גשר רק"ם תקין בקילומטר ה-136 של התעלה (דרומית לתצפית "פינק" שמדרום ל"ליטוף"), אלא שהוברר כי הגשר אינו שמיש. עד שהתברר מצב הגשר כבר הורה מפקד האוגדה למח"ט 217, אל"ם ניר, להתכונן לתפוס ראש גשר ממזרח לתעלה ו"לנקות" אותו למחרת.

בין הערביים הגיע לחטיבה גדוד 484 (סיירת "חרוב") בהרכב של שלוש פלוגות קטנות רכובות על נגמ"שי בי-טי-אר גלגליים. הגדוד הופנה לטהר את החיץ בלילה בתנועה רגלית, בחיפוי הנגמ"שים, מאזור "מינה" עד משושה התעלות "לסת", מצפון לעיר סואץ. לוחמי "חרוב" הספיקו לטהר דרומה עד תצפית האו"ם הנושאה "רד". גדודי הטנקים חנו בלילה ממערב לחיץ: גדוד 126 – ב"פרח 5228", ליד ציר "פח"; גדוד 142 – ב"פרח מינה כ"; וגדוד 113 – ב"עבר". צנחני גדוד 50 החזיקו בתצפית "קילו". כוח חרמ"ש פלוגתי – "כוח בננה" – שהגיע בלילה, התמקם בדרום, בין תצפית "רד" ל"עבר". גזרת החטיבה הורחבה צפונה עד "טנגניקה", ודרומה – עד מבואות העיר סואץ, אך עדיין נותר לה לטהר כ-15 ק"מ דרומה. תת-אלוף תמרי הסדיר בצהריים עם מח"ט 460 ועם מח"ט 500 את הפניית גדודי הטנקים דרומה, מיקם את החפ"ק המאולתר של "כוח דוביק" ליד "חבית 64"

ונטל תחת פיקודו את גדוד חרמ"ש 86 מחטיבה 460, כולל "כוח כהל", שמנה עתה חמישה טנקים, וכן את גדוד שדה חה"ן 217 ואת גדוד חיר"ם 564. הכוחות הופעלו לפי תוכנית שהתווה מח"ט 460 בבוקר: הם התקדמו בצירים "חפת" ו"כתב" והשתלטו על חצי האי כברית ועל שדה התעופה שלו ומתקניו. אש טנקים מצריים בשדה התעופה סמוך לשעה 17:00, האטה את התנועה ל"ג'ולייט", לרוע מזלו של "כוח גרנית", שעמד לתקוף באותה שעה את "בוצר" שממול, בסיוע אש טנקים של "כוח דוביק" על המצרים מעורפם.

בלילה הושלמה תפיסת שפת האגמים. גדוד הצנחנים וגדוד הפלסים הושארו ב"כוח דוביק"; וגדוד 86 קיבל התראה להיכון לצאת בעקבות חטיבתו.

מצהרי 23 באוקטובר פקד אלוף אדן מהחפ"ק שלו במצוק ג'ניפה על התקדמות שתי חטיבות הטנקים דרומה: חטיבה 500 רוכזה ב"חבית 78", וארבעת גדודי הטנקים של חטיבה 460 רוכזו ב"חבית 71". גזרת ההתקדמות נתחמה ממערב לקו הצירים "דקוטה"- "מרפק", ומפקד האוגדה הורה לחטיבות לנוע במקביל:

- חטיבה 500 – בציר "ב' של בועז"- "ב' של בבלי"- "טלפון 3"- "פרח 4728"- "סרג 89", ומשם העירה.
- חטיבה 460 – ממערב לחטיבה 500 – בציר "דקוטה"- "סרג", והלאה בציר "מרפק", עד "מתקן 4425" (מפעל הדשנים של סואץ).

בגבור לחץ הזמן, בשעה 15:15, האיץ אלוף אדן במח"טים להגיע ליעדיהם תוך שעה וחצי. חטיבה 500 החלה לנוע במרוכז בשעה 15:30, וגדודי חטיבה 460 החלו להתקדם בדירוג והתפרסו לרוחב תוך כדי תנועה.

חטיבה 500, שנעה ממערב לציר "חבית" כדי להתרחק מפאת החיץ, הוטרדה מדי פעם בטילי נ"ט. בשעה 16:40 היא התקרבה לציר "עברה" ומצאה את "פרח בבלי א" מאויש. עד החשכה היא תפסה את "מתקן 4929" וקיימה מגע אש עם המצרים ב"טלפון 1". ללילה התארגנה על ציר "עברה", כשמונה ק"מ מצפון לכביש "סרג". חטיבה 460 לא נתקלה בהתנגדות מאורגנת, אך מצאה יחידות מצריות ורק"ם מצרי שהתרוצצו בשטח. שלושת גדודי החטיבה שנעו מלפנים – גדוד 198 מימין, גדוד 100 במרכז וגדוד 19 משמאל – וגדוד 196 שנע מאחוריהם סרקו לעבר "פרח 4927" הדומם, אליו הגיעה החטיבה לפני השעה 17:00. המח"ט תודרך בצאתו לדרך למצוא בקרבת "פרח 5925" חפ"ק של הארמיה השלישית, אבל הפלס"ר שהגיע למקום התאכזב למצוא את המתקן נטוש. בשעה 17:30 הגיעה החטיבה ל"סרג 87" ונעצרה לשהות קצרה לזהות אויב ולתאם נוהל אש, כדי למנוע ירי הדדי של כוחות צה"ל באפלה היורדת. אחר כך יצאה דרומה לתפוס

בשעה 13:00 נראה היה שהמצרים עומדים לתקוף בטנקים וברגלים את צומת "ודאות"-ו"יטמין", והתזווה עוככה. אלוף הפיקוד שב וסיכם, שהאוגדה לא תזוז מריכוזיה המזרחיים ב"עודדה" דרומה, עד שתרכזו 30 טנקי "מגח" מחטיבותיה. לפי שעה נמצאו במזרח, באזורי "עודדה" ו"מצילה", רק 30 טנקי "שוט" של חטיבה 179, שמנעו תנועת רגלים ורכב מצריים מערבה.

אלוף מגן גם רצה להוציא מזרחה כמחצית מחטיבה 164 והועיד לכך את גרוד 183 ("כוח שחום"), אלא שזה נתבע לפעול בבוקר בגזרה המערבית, כדי לאבטח את צמתי ציר "עריש". הריכוז החטיבתי חנה ב"עשור 61", ממערב לצומת "עריש"-עשור", וחסימות של גרוד 106 – כל אחת של שתי מחלקות טנקים ומחלקת חרמ"ש – החזיקו ב"עשור 59" ובצומת "עריש"-סרג" ("סרג 72", בקילומטר ה-101 בכביש קהיר-סואץ). עם בוקר תפס גרוד 183 את ה"פרחים" הדוממים 5420 ו-5519 (מדרום ל"עברה 57"), והציב מחלקת טנקים ומחלקת חרמ"ש בכל "פרח", כדי לאבטח את הצירים "עברה" ו"סריה", ולשלוט על ציר "ודאות".

החסימות הקטנות נערכו כשפניהן מערבה, אולם הן היו מודעות לכך שחיילים מצריים רבים נתונים ב"כיסים" ממזרח לאזור, בעיקר במחנות עגרום (שטחי "סירוב"-מרוח") ועלולים לפרוץ לעצמם דרך מפלט משם. ואכן, בשעה 09:00 פתח גרוד חי"ר מצרי בהתקפה ב"סרג 72" וניסה "לשטוף" את החסימה ממערב ומדרום, בסיוע טנקים וארטילריה. החסימה עמדה בהתקפה, אך המפקד, מג"ד 106, נהרג. במקביל, תפסו חיילי רגלים מצריים, עם מספר טנקים וטילי נ"ט, את "פרח 5121", וחסמו את ציר "עריש" לתנועת כוחותינו.

מח"ט 164, תא"ל הראל, הורה עתה לעיקר גרוד 183 (בעוצמה של עשרה טנקים) לפתוח מחדש את ציר "עריש" ולחבור אל החסימה הלחוצה ב"סרג 72". הגדוד, שהתרכז באזור "עווית"-אדום 5220", עלה מזרחה והשיב את "פרח 5121"; משם נע ל"עריש 69", לעזרת החסימה שהתארגנה מצפון למסעף "סרג 72". בינתיים אלתר המח"ט כוח נוסף מפלוגת טנקים של חטיבה 401 ומן החסימות ב"פרחים" הצפוניים, אך אז כבר לא היה צורך להפעילם. עוד כוחות הגיעו בצהריים, והגזרה יוצבה בפיקוד סא"ל יצחק בן-ארי. עיקרה של חטיבה 164 רוכז עתה בכיוון מזרח. גרוד 183, מתוגבר בפלוגה מגרוד 106, נע בשעה 15:00 עם חפ"ק המח"ט בציר "עשור" למסעף "עקש"-עקל", והגיע לשם בשעה 16:30.

חטיבה 401 ציפתה מהבוקר להחלפה בגזרתה – שהשתרעה מצומת "ודאות"-ו"יטמין" בצפון-מערב עד צומת "עריש"-עשור" בדרום-מזרח. גרוד 195 של החטיבה רוכז ב"פרח 5717" והחזיק תצפית ב"פרח 5615", וגרוד 46

המוקטן, עם 11 טנקים, החזיק בצמתי "עשור"–"עריש" ו"עריש"–"סריה". בשעה 13:40 התריע מפקד האוגדה כי ניכרת תכונה בכוח המצרי לתקוף בכיוון צומת "ודאות"–"ויטמין", וכי בשל כך עלולה חטיבה 401 להתעכב ביציאה מזרחה. כעבור שעה הסתבר, שהמצרים רק תופסים עמדות, במטרה לחסום תנועת כוחות ישראלים מערבה.

חטיבה 401 עדיין ציפתה לגדוד טנקים 226 מחטיבה 11, שכלל שלושה טנקי "שוט" ו-20 טנקי "שרמן". ב-22 באוקטובר השתתף גדוד זה בתפיסת תעוז "מרור", ובשעה 17:30 קיבל פקודה לצאת לגשרים. בצאתו עוד לא הוחלט אם עליו להגיע לחטיבה 600 באזור "מיסורי", או לחצות את התעלה. בבוקר 23 באוקטובר הגיע הגדוד לצומת "צח", התעכב שלוש שעות לתדלוק ויצא אחרי 13:00 בציר "סקרנות"–"ודאות". בהתקרבו לעמדות חטיבה 401, סמוך ל-17:00, קיבל המג"ד תדריך אלחוטי חפוז מהמח"ט, אל"ם שומרון, שדרכו אצה לו וכבר יצא דרומה. בלילה נשארו ה"שרמנים" של הגדוד לאבטח את צומת "ודאות"–"ויטמין".

ב-23 באוקטובר, סמוך לשעה 10:00, קיבל אל"ם גרנית פקודה לשלוח את גדוד 52 מיידית לאוגדה 252 ולהציב במקומו "שרמנים". הגדוד השאיר פלוגה בסיני, וכעבור שעה יצא ממבואות המיתלה מערבה, עם סמח"ט 401, בשתי פלוגות טנקים (21 כלים) ופלוגת חרמ"ש, חצה את התעלה בשעה 17:00 והגיע לחניון ב"סגול 413", קרוב לגדוד 226.

שני הגדודים – 52 ו-226 – שנתבעו לצאת בדחיפות כדי להספיק לקבוע עובדות בקווי הפסקת האש, השתהו בדרכם הרבה יותר משיערו במפקדות הפיקוד והעוצבות, ולמעשה נכנסו לפעילות מבצעית בגזרת ציר "עריש" רק למחרת, 24 באוקטובר.⁷

בינתיים דחק אלוף מגן בכוחותיו להתארגן בשעות האור האחרונות לתנועה דרומה מצמתי "עשור"–"עקל", כדי לתקוף את כוחות האויב במחנות "עדיר", "מרזח" ו"סירוב", על הדרכים למפרץ סואץ ולערביה. מפקד האוגדה רצה לקבץ שלושה כוחות למסע זה, אך רק חטיבה 179 נמצאה בקרבת מקום. גדוד 183 מחטיבה 164 וגדוד 46 מחטיבה 401 הגיעו בערך ב-16:30, וחפ"ק מח"ט 401 עם גדוד 195 יצאו מ"ויטמין"–"ודאות" רק אחרי השעה 17:00. מח"ט 164 עם חפ"ק שני הצטרף אליהם למפקדת האוגדה.

בשעה 14:30 הורה מפקד האוגדה למח"ט 179, אל"ם שריג, לנוע. החטיבה יצאה לאחר השעה 15:00 מצומת "עשור"–"עקל" לפעול נגד מתחמי חי"ר מצריים באזור "אדום 5025". בהתקרבה לאזור שגרה את גדוד 183 לתקוף את "פרח מרזח א" הסמוך. החטיבה "שטפה" את המתחם ונעה לדרום-מזרח, בשדרה לאורך ציר

"עקש", חצתה את מחנות "אדום 4925", ובהגיעה לצומת "עקש"- "ראי" המתינה לפקודת תזווה מזרחה. גרוד 183, שהתכוונן לנוע מזרחה תחת פיקודה של חטיבה 401, קיבל ממפקד האוגדה פקודה להמשיך דרומה, לאורך מחנות "מרוזח", והגיע ל"סרג 82". כאן הוטל על הפלוגה מגדוד 106 שתגברה את הגדוד להציב חסימה על "סרג" לכיוון מערב, נגד פריצת כוחות מצריים מאזור "סירוב". חטיבה 401, שהתכנסה עם חשכה במסעף "עקל"- "עקש", עברה גם היא במחנות "מרוזח" ונערכה לנוע מזרחה בכביש "סרג", בראש השדרה האוגדתית.

לאחר שאוגדה 252 עברה דרך חטיבה 460, היא יצאה בתנועה מהירה בציר "סרג", תוך שהיא משמידה בדרכה רכב ורק"ם מצריים, שטעו אולי לראות ברכב המואר של האוגדה תגבורת מקהיר. תחילה נעה חטיבה 401 ואחריה גרוד 183 שהוכפף לה, ובמאסף - חטיבה 179. אגב תנועה הוזהרה האוגדה לנוע רק עד מתחם "מגף 1", קילומטר אחד מצפון ל"פולחן 76", מכיוון שחיל האוויר הטיל באזור זה פצצות זמן (לפיוץ מושהה עד 72 שעות). לפני השעה 23:00 ביקש אלוף מגן מחיל האוויר הנרה על אזור "מגף", ולקראת חצות הגיעו כוחות האוגדה לעיבורי העיירה עדביה ולגבעת ראס עדביה מדרומה, כשהיא נתקלת בהתנגדות קלה בלבד. ההתבססות בנמל עדביה (עתקה) ובעיירה נדחו לבוקר.

כיבוש נמל עדביה שלל מהמצרים את המעגן האחרון בקרבת הארמיה השלישית והידק את ההסגר על העיר סואץ ועל כוחות הארמיה הנצורים בגדה המזרחית.

מצרים וישראל מסכימות להפסקת אש

בערוב 23 באוקטובר, כאשר אוגדות 162 ו-252 אצו דרומה לסגור על העיר סואץ, התקיים קד"ם הרמטכ"ל, כשברקע הידיעה שמועצת הביטחון של האו"ם נקראה להתכנס שוב בניו יורק בשעה 18:00 (חצות 23-24 באוקטובר בישראל). סקירת המודיעין שנמסרה לקד"ם ציינה שאין שינויים בחזית הסורית. אשר לחזית המצרית, נמסר כי מועצת הביטחון אמורה להתכנס לדרישת מצרים, בגלל התקדמות כוחות צה"ל; כי במרחב הפריצה לסואץ לא נותרו כוחות מצריים ניכרים; וכי יש סימנים מובהקים למצוקה בארמיה השלישית, וכי שר המלחמה המצרי החל מתערב אישית במהלכה הטקטיים. בנוסף לכך, חל שינוי מהותי בהסברה של ממשלת מצרים: דובריה הפסיקו להתפאר בהישגי המלחמה ולהציג את התועלת המדינית שתצמח מהסכמת מצרים להפסקת אש; במקום זאת, הם האשימו את ישראל בבוגדנות ובמרמה, בהפרת הפסקת האש ובפגיעה במטרות אורחיות, וזאת לאחר ש"ניצלה" לרבניהם הודות לסיוע של ארצות הברית. עוד נמסר בסקירת המודיעין, כי לשר המלחמה של מצרים יש תוכנית לתקוף עם דיוויזיה 4, אולם עדיין לא ברור אילו

כוחות יתקפו, מתי ומהיכן. כן דווח כי מורל הטייסים במצרים נמוך מאוד וכי הטייסים המנוסים ביותר שותפו בקרבות והופלו.

כאשר נמסר לקד"ם הרמטכ"ל המידע על כוחות צה"ל, עוד לא ניתן היה לקבוע שהארמיה השלישית כותרה. הוחלט שרמת הכוננות תרד ל-48 שעות לביצוע התוכניות "כלי אבן" (כיבוש השרטון ופורט פואד) ו"אור ירוק" ונעשו הכנות לכנס תחת מפקדה אחת את כל כוחות חטיבה 35 שפוזרו בין האוגדות. בנוסף לכך הוטסו מהגולן לפאיר תותחני סוללת 130 מ"מ, כדי לתפעל תותחי שלל, ותוכנן כי בבוקר ה-24 באוקטובר ייתפס ג'בל עתקה במבצע מוטס, ותוצב עליו תצפית ארוכת טווח. בסיכום הקד"ם עמד הרמטכ"ל על שיקולים להמשך הפעולה בחזית המצרית: עדיין לא ברור אם הפסקת האש תיכנס לתוקף; לצה"ל רצוי להמשיך בלחימה, אך הדבר אינו תלוי במועצת הביטחון של האו"ם, אלא בארצות הברית; צה"ל גמר את המלאי מזמן; צה"ל איבד 100 מטוסים, אך קיבל 40 "פנטומים" ו-34 "סקייהוקים". המגמה היא להשלים את כיתור הארמיה השלישית ולמנוע אספקת מים מהים, לאחר שקווי האספקה ביבשה כבר נותקו. פיקוד הדרום לא יתקוף את מתחם "עפרה", ויעשה עוד באותו לילה מאמץ לתקוף את עיון מוסא, ולמחרת – לנצל את ההצלחה לעבר העיר סואץ. כאשר לחיל האוויר, קבע הרמטכ"ל כי ירכז מאמץ נגד הארמיה השלישית, יתקוף בגדה המזרחית ויסייע לאוגדה 162 לתפוס את הרמפות שממערב לתעלה. בהתייחסו לכוחות היבשה אמר רב-אלוף אלעזר, כי אם יימצאו דוברות, תחל עוד באותו הלילה העברת חי"ר וטנקים לגדה המזרחית בה יוקם ראש גשר. להערכתו, המתחמים המצריים מופנים מזרחה, לפי הדוקטרינה הסובייטית, ויתקשו לעמוד בהתקפה מעורפם. עוד קבע הרמטכ"ל, כי יש להעביר בהקדם לפיקוד הדרום כוח של שייטת 13, כדי לחצות את התעלה מזרחה, בגזרת אוגדה 162.

קד"ם הרמטכ"ל הסתיים לפני השעה 20:00, ובינתיים החלה להתברר עוצמת הלחץ המעצמתי להפסיק את האש. מאז נודעו ממדיה והישגיה של פריצת השריון דרומה, התריע הנשיא סאדאת על "הפרה מאסיבית" של הפסקת האש. הוא הזעיק את הסובייטים, תבע מהם לפעול באופן נמרץ ליישום החלטת מועצת הביטחון 338 ודרש שיפנו לארצות הברית. ברית המועצות פנתה מיד לארצות הברית. בגבור מצוקתו, פנה נשיא מצרים גם ישירות לנשיא ארצות הברית והממשל האמריקאי הוצף, כדברי קסינג'ר, ב"מבול של שדרים". הבית הלבן הגיב מיד ללחצים שהופעלו עליו: קסינג'ר הטיל ספק בהסברים שקיבל מישראל ודרש להפסיק את התקדמות כוחות צה"ל. לפני השעה 19:00 דרש הנשיא ניקסון עצמו הפסקת אש מידית, וגנרל סקוקרופט הסביר לישראל שאף אם נמשכת אש המצרים

עליה להפסיק מיד כל פעילות התקפית. הוא מסר שארצות הברית הודיעה לברית המועצות על דרישתה מישראל, כדי שזו תדרוש גם מהמצרים לנצור את האש.⁸ למרות הלחץ, שררה בישראל תחושה שהאש לא תיפסק בקרוב, ולשגריר ישראל בארצות הברית הועברה בשעה 20:30 הודעה, שיש לצה"ל כוונה לפעול עד צהרי יום המחרת, 24 באוקטובר.

בשעה 21:30 שב רב־אלוף אלעזר להתעדכן בחמ"ל והוסיף הנחיות מבצעיות לפעולה בדרום:

- על חטיבה 460 להמשיך ולנוע ממפעל הדשנים של סואץ עד החוף ולחסום את הכביש. יש לחסל את המכ"ם על ג'בל עתקה לקראת הנחתת התצפית שם. על חיל הים להעביר כלי שיט לצפון המפרץ ולמנוע שם תנועה של כלי שיט מצריים.
- יש להכין כוח של חי"ר ושריון, שיסתייע בחיל האוויר, כדי לסכל ניסיון של צבא מצרים לנתק את מעוז "בודפסט".

אחרי חצות הגיעו למצפ"ה ידיעות, כאילו מסוקים מצריים הפעילו גז נגד מעוז "בודפסט" ונגד חטיבה 600 ב"מיסורי". ידיעות אלה התבררו כעבור שעה. עם זאת, נמשכה ההערכה שהמצרים יתקפו עוד לפני שהפסקת אש חדשה תיכנס לתוקף. ההנחה הייתה שדיוויזיית שריון 4 עלולה לפרוץ אל האגם המר כדי לבתר את טריז גושן, או לפרוץ בכביש קהיר-סואץ ולחבור מחדש אל הארמיה השלישית הנצורה. בו בזמן נמשך, ואף הוגבר, הלחץ על ישראל להיעצר ולהפסיק אש, וקיסנינג'ר אף דרש שישראל תפגין רצון טוב בנסיגה טקטית כלשהי – אפילו למרחק של 200-300 מטרים, "בלי לוותר על הישגים אסטרטגיים".⁹

ב־24 באוקטובר, בשעה 01:00, נמסר במהדורת החדשות שמועצת הביטחון החליטה לממש מיד את הפסקת האש וקיבלה את החלטה 339, שאישרה את ההחלטה הקודמת (338) על הפסקת אש מיידית. המועצה "רחקה" בצדדים להחזיר את הכוחות לעמדות בהן שהו כשהתקבלה החלטה 338, כלומר, לעמדות שבהן נעצרו ב־22 באוקטובר בשעה 17:52. הפעם השלימה מועצת הביטחון את שהיה חסר בהחלטה הקודמת, והורתה על הצבת משקיפי או"ם בקווי הפסקת האש.¹⁰ ראש המשקיפים, גנרל סילסוואו, תיאם עם הצדדים שהאש בדרום תיפסק ב־24 באוקטובר בשעה 07:00 – שש שעות בלבד ממועד ההחלטה – והסדיר את כניסת המשקיפים לשטח.

ארצות הברית וברית המועצות הגישו במשותף את נוסח ההחלטה של מועצת הביטחון, מתוך מטרה להקפיא מיד את המצב, כפי שימצאוהו המשקיפים בבואם.

היה זה לאחר שהתברר שאיש לא ציפה שניתן יהיה לשחזר במדויק היכן נמצאו הכוחות ב־22 באוקטובר בשעה 17:52. מנוסח ההחלטה החדשה השתמעה תביעה להסרת הכיתור מהארמיה השלישית, שכן ברור היה שכוחות צה"ל לא הגיעו לסואץ ולעדביה במועד הקודם של הפסקת האש.¹¹

"קבינט המלחמה" הישראלי התכנס ב־24 באוקטובר בשעה 03:30, לדון במשמעות החלטה 339. במקביל נודע שסוריה מקבלת את הפסקת האש וכי מנגנון האו"ם במצרים מתארגן לשלוח משקיפים לחזית.

בשעה 04:00 הנחה פיקוד הדרום להקדים ולתפוס עמדות בצירי התנועה, לקראת בואם הצפוי של המשקיפים. בשעה 05:45 הודיע סילסוואו שהמצרים מוכנים להתחיל את הפסקת האש בשעה 07:00, ומיד הוציא אג"ם מבצעים פקודה על "הפסקת אש בחזית המצרית". הפקודה קבעה:

"א. פיקוד הדרום ייצב קו בכל מקום שנמצאים כוחותינו ויתפוס את כל דרכי הגישה אליהם;

ב. בכל הצירים יש להתקדם עד טווח ביטחון מהכוחות המצריים;

ג. בכל הגזרות ייתפסו שטחים שולטים;

ד. פעילות האש תימשך עד 240700, כולל הפעלת חיל האוויר בסיוע ותקיפות יזומות של מטוסים בגדה המזרחית;

ה. החל בשעה 240700 יהיו בתוקף הפקודות שהוצאו ב־221815:

1. גם אחרי שעה זו יש לפתוח באש על כל מטוס אויב שיטוס במרחב המוחזק על ידי כוחותינו;

2. יש למנוע מן האויב בכוח, לרבות באש, הסתננות לתוך שטחנו;

3. יש להשיב באש על כל אש אויב, ולפעול חופשית בכל גזרה בה האויב אינו מכבד את הפסקת האש;

4. לדווח למצפ"ה מיד על כל הפרה של הפסקת אש;

ו. כוחותינו יטהרו את השטח שבשליטתנו, תוך לקיחת שבויים ושימוש באש לפי הצורך;

ז. יש להשיב באש על כל פתיחת אש של האויב;

ח. בכל היתקלות באש, מותר להשיב בכל האמצעים שברשות הכוח; סיוע אוויר יופעל רק באישור הרמטכ"ל;

ט. בכל מקרה שיתברר, החל בשחר 24 באוקטובר 1973, שכוחות מצריים ביצעו מחטפים או השתלטו על שטחים בשליטתנו, יש לתקוף כוחות אלה ולהשמידם.¹²

עוד תעלת מים עברה ממערב לעיר, בין אזור הדלק למפעל הדשנים. זרימת המים בתעלת המים המתוקים כבר הואטה במהלך המלחמה, אך למרות זאת, התעלות עלולות היו להיות מכשול, אילו היו הגשרים נחסמים או מחובלים.

היזומה לכיבוש העיר סואץ (מפה 35)

היזומה לכיבוש סואץ באה ממפקדת החזית וזו קיבלה את אישור הרמטכ"ל לאחר חצות ליל 23-24 באוקטובר. נראה היה שיש סיכוי להספיק להיכנס לעיר לפני המועד שייקבע להפסקת אש תוך ניצול הישגה של חטיבה 460, שסגרה על העיר ממערב. היזומה הבשילה גם לנוכח אוזלת היד של צבא מצרים: עדכיה נתפסה כמעט ללא התנגדות, ומצהרי ה-23 באוקטובר לא לחצו המצרים על החסימות המערביות ברכסי ג'ניפה ובכבישים לקהיר.¹³

שר הביטחון ראה את הפעולה בעיר סואץ כחלק מהמשך ההשתלטות על המרחב, ולראש הממשלה נמסר עליה כעל אחת הפעולות המקומיות, שיימשכו ב-24 באוקטובר. במפקדת החזית לא ציפו להתנגדות מצרית עקשנית. קיוו להחיש את כניעת המגינים בהפצצה כבדה, שתונחת עד כניסתה של הפסקת האש לתוקף בשעה 07:00.

מח"ט 460, אל"ם עמיר, קיבל תדריך ממפקד האוגדה טרם חצות ועל פיו היה עליו להיכון להיכנס העירה בשעה 05:00 ולהשתלט על רצועת החוף ("פדיון") ועל פורט אבראהים ("טירול"). לפנות בוקר קיבל המח"ט הוראות להדק את הכיתור בכביש "פולחן".

באותו זמן עוד נמצאה חטיבה 500 ב"עברה 81", כעשרה ק"מ מצפון לעיר. בחצות תודרך המח"ט, אל"ם קרן, להתכונן לשתי משימות: להמשיך דרומה, לפי המשימה הקודמת (מ-23 באוקטובר בצהריים), או לפנות לטיהור החיץ דרומה, לאורך ציר "עצה" (באזור משושה התעלות "לסת" ודרומה).

לכל אחת משתי החטיבות היו עתה כ-60 טנקים פעילים, ולכל גדוד טנקים – כפלוגת חרמ"ש בזחל"מים או בנגמ"שים. המפקדים חשו שמסעם עומד להסתיים בטוב: השמיים היו נקיים, חיל האוויר סוכך עליהם, והאויב מתפורר לפניהם, וכדברי מח"ט 500: "... ב-22-23 לחודש היו מעט מאוד נפגעים... השמדנו בלי סוף, היו אלפי שבויים. זה, במידה מסוימת, הרקע לסואץ".¹⁴

לאוגדה לא היו ידיעות של ממש על האויב בעיר סואץ, אך היה ידוע שנסוגו לעברה שרידים משתי החטיבות הממוכנות של דיוויזיה 6 – 1 ו-113 – ועוצמתם הוערכה בכשני גדודים. לפי הידוע, גדוד קומנדרו החזיק בפורט אבראהים. ב-23 באוקטובר התחזק הרושם שכוחות האויב נשברו: רבו המתמסרים, וביניהם קצינים

בכירים, והארטילריה המצרית חדלה לפעול. רק בדיעבד נודע שהתלקטו בעיר כוחות, ובהם הגדודים הנסוגים, פלוגת טילי נ"ט של הדיוויזיה ה-19 ו"המיליציה העממית" – שיכלו להיערך להגנה בפיקודו של המושל. המגינים יכלו גם להסתייע באש ארטילרית מהגדה המזרחית.

אף כי פקודת "אבירי לב" הטילה על האוגדה להיכון להתקפה על העיר, לא נעשו אלא הכנות מודיעין חפוזות, והכוחות חסרו אפילו מפות מפורטות ותצלומי אוויר של השטח הבנוי. גם המודיעין בפיקוד לא עדכן ולא הנחה את האוגדה מבעוד מועד.

ב-24 באוקטובר בשעה 01:30 הגדיר תת-אלוף בן-ארי לאלוף אדן את המשימות: "כיבוש סואץ, בתנאי שזאת לא סטלינגרד". הוא הוסיף, בין השאר: "אם זה באר שבע... אז תכבוש אותה... אם אפשר לכבוש את זה בקלות, אז קדימה, לחסום את מקורות המים של ארמיה 3, לטהר את גזרת האוגדה ולתפוס את הרמפות"¹⁵. סמוך לשעה 06:00 הודיעה מפקדת הפיקוד לאלוף אדן, כי למרות שרק ארבעה מבני מטוסים הספיקו להפציץ את העיר סואץ בגלל ערפילי הבוקר, ההפצצה חייבת להיפסק כמתוכנן בשעה 07:00, כששר הביטחון וסילסוואו ייוועדו לתיאום הצבת המשקיפים.¹⁶

ב-24 באוקטובר בשעה 05:20, כאשר מפקד אוגדה 162 נתן את פקודותיו באלחוט למח"טים, הוא מסר להם שחיל האוויר נמצא בדרכו להפציץ את העיר סואץ. הוא הורה למח"ט 460 להשתלט על אזור התעשייה של העיר ולאורך החוף, עד לפני ציר "זר", ולמח"ט 500 הורה להשתלט על מרכז העיר ולהמשיך משם ולתפוס את פורט אבראהים. ארטילריה הוקצתה בסיוע ישיר לחטיבות. לפי הנחיותיו של אלוף אדן, הטנקים יתקרבו לירות על פאת העיר, וחי"ר ייכנס לטהר לפי פקודה (לאחר המלחמה הסביר אדן שהתכוון לטיהור פאת השטח הבנוי, לפי הטקטיקה השריונית).

עוד לפני חצות ניתנה הוראה לגדוד חרמ"ש 86 להשאיר מחלקת טנקים ומחלקת חרמ"ש ב"חבית 64" ולצאת עם הדרגים כדי לחבור אל חטיבה 460 בצירים "עקל"–"סרג". בעת תנועתו נתקל הגדוד בכוחות חי"ר מצריים בלתי מאורגנים בציר "עקש", ואחד הטנקים שלו עלה על מוקש. גדוד חיר"ם מוקטן 564 קיבל הוראה לעבור תחת פיקוד חטיבה 500 ולחבור אליה. הוא מנה עתה כ-160 איש, שאוגדו בפלוגה בת 80 איש על תשעה נגמ"שי "טופז" אמפיביים ובשתי פלוגות מוקטנות (כ-40 איש בכל אחת) באוטובוסים. "כוח חסדאי", שנשלח לחבור לחטיבה 500, הגיע לפנות בוקר ונע עימה בשני זחל"מים ובשלושה אוטובוסים. חטיבה 460 נערכה במבואות העיר והמתינה לגדוד החרמ"ש 86. בשעה 08:30

דיווח המח"ט שהגדוד מגיע וכי החטיבה עומדת להיכנס: הפלס"ר בראש, אחריו גדודים 100 ו-198, והחרמ"ש יטהר בעקבותיהם, גדוד 19 יחפה מקו צינור הנפט ב"מתת", ו"כוח לפידות" (גדוד 196) יישאר לאבטח את מסעף "סרג" "מרפק". חטיבה 500 יצאה דרומה, במבנה "שניים לפנים", לתפוס את המחנות ואת המתקנים שמצפון לכביש "סרג", ושוב הוטרה בתנועתה מטילי נ"ט שנורו מפאת החיץ. בשעה 08:00 עברה החטיבה את "עקש 82" והמשיכה דרומה. מג"ד חיר"ם 564 הגיע עם הגדוד לשדה התעופה בשלופה, בעת שחטיבה 500 יצאה דרומה, סמוך ל-07:00. המח"ט, אל"ם קרן, נתן פקודת התראה למג"ד לתכנן תפיסת שלושה צמתים בעיר סואץ, לאורך ציר "סרג", והכפיף לו את "כוח חסדאי". בתדריך הסביר המח"ט שמפקד האוגדה התכוון להכניס את הצנחנים העירה בראש, אך הוא עצמו שוקל הכנסתם בעקבות הטנקים, שכבר נעו דרומה. גדוד 429 של החטיבה נע באגף המזרחי, וגדוד 430 כבש עד שעה 08:30 את "פרח 4728", משם פנה לכבוש, בסיוע ארטילרי, את המחנות משני עברי כביש "סרג". בהתקרבו לפאת השיכונים נתקל הגדוד באש של תותחי סער אס"ו-100 ומספר תותחי נ"ט, והשמידם. בשעה 09:30 לערך נערך הגדוד מול פאת השיכון החדש ב"סרג 91" ונפרס משם דרומה לאורך כביש "זר". גדוד 429 הגיע למשולש מסילות הברזל ליד ציר "חבית", חפ"ק המח"ט התמקם ממערב ל"סרג 91", מדרום לכביש.

ניסיון כיבושה של סואץ

חטיבה 460 לא נתקלה בהתנגדות של ממש בהיכנסה לאזור התעשייה של סואץ. הפלס"ר תפס את המעבר המערבי על תעלת המים המתוקים לפני השעה 08:45, וגדודי הטנקים עברו פנימה. בירי הארטילרי הראשון נפגעו מכלי נפט, ומיד ניתנה הוראה להפסיק אש, כדי שהעשן הסמיך לא יפריע לפעולה. גדוד 198 הגיע למסעף "זר"-פולחן שבגבול גזרתו כמעט ללא התנגדות, עבר את בתי הזיקוק, תפס עמדות בשובר הגלים של נמל הנפט והחל יורה אל פורט אבראהים ואל מוצא הסוללה ב"סרג 96". גדוד 100 שטף את שיכון העובדים שליד אזור התעשייה. החרמ"ש המטהר אחריו מצא במקום מחסן של הקומנדרו הימי המצרי. המח"ט ומפקד האוגדה אף שקלו קידום החטיבה מעבר לציר "זר" מזרחה. כאשר ריכז מח"ט 500 את כוחותיו בקרבת "סרג 91", הודיע לו מח"ט 460 על כניסתו הקלה ומקום חטיבתו, ושאל אותו מדוע אינו נכנס עדיין. שאלת מח"ט 460 הגבירה אצל מח"ט 500 את התחושה שהעיר ריקה ו"כמו שעברנו יומיים, כך יעבור היום השלישי".¹⁷ גם מפקד האוגדה זירז את מח"ט 500 להיכנס העירה, וסמוך

ל-09:45 הנחה אותו לעבור דרכה בחיפוי חטיבה 460, ואף תדרך אותו כיצד לעבור את הסוללה לפורט אברהים.

בינתיים התעכבו הצנחנים במעבר מסילת הברזל ברכביהם, וכאשר הגיעו למסעף "מרפק"-סרג" נזקקו לשהות להכנות ולתדריכים (בהיעדר מפות ומערכת קשר לא ניתן היה לתדרך אגב תנועה). לאחר שעה 10:00 דיווח המג"ד כי הספיק לעשות הכנות חפוזות ויצא קדימה, ואז הורה המח"ט למג"ד 433 לעלות לכביש, ולמג"ד 564 – להיצמד לטנקים ולהיכנס בעקבותיהם כשדרה אחת. תוכנית המח"ט, שנמסרה למג"דים בעת כיבוש המחנות, אמרה שגדוד 564 ייצמד לגדוד 433 מאחור ויתפוס את הצמתים. גדוד 430 נועד לחפות על הכניסה מציר "זר", וגדוד 429 אמור היה להימצא בעתודה, מוכן לתקוף את פורט אברהים.

גדוד הארטילריה הבינונית שבסיוע הפגיז צמתים בעומק, וסמוך לשעה 10:15 נכנס גדוד 433 בשדרה של פלוגות, טנקים וחרמ"ש לסירוגין. המג"ד תדרך את אנשיו לירות אגב תנועה במקלעים כדי לאבטח עצמם, ואם תהיה היתקלות – לירות להשמדה, בצידוד הטנקים ימינה ושמאלה לסירוגין. הוא דימה שיעבור את העיר במהלך מהיר אחד. ואכן, עד מעבר תעלת המים המתוקים לא נתקל הגדוד באש, וגם לאחר מכן נתקלה השדרה רק באש פזורה, אלא שאז ניתכה עליה לפתע מכת אש חזקה בצומת מסגד הארבעים ("צומת הארבעים"). המצרים פתחו בבת אחת באש תותחים בכינון ישיר, ירו טילי נ"ט, הטילו צרורות רימונים ממרפסות, ולוחמים מצריים זינקו מפתחי הבתים וירו צרורות מרובי סער. הגדוד נלכד באש המפתיעה והתקשה לתמרן ברחוב בגלל מעקות הבטון של מסילת הברזל העוברת באמצעיתו. האש יצרה "הלם אלחוטי", לאחר שמרבית הקצינים ומפקדי הטנקים נפגעו, כמו גם טענים קשרים בטנקים ולוחמי חרמ"ש בעמדות ירי בסיפוני הכלים. המג"ד, שהטנק שלו התנגש בטנק שנע לפניו, הצליח במאמץ נחוש לחדש את השליטה בגדוד, ובתוך כמחצית השעה גרר ומשך את הרק"ם אחריו. מרבית הטנקים, הנגמ"שים והזחל"מים הבקיעו קדימה ועברו את פרוודור האש עד הכיכר המשולשת בחוף ("סרג 95").

כאשר נפגע הגדוד, היו הצנחנים בתנועה להיכנס בעקבותיו, אלא שבינתיים התפשטה האש המצרית בציר הכניסה העירה. ה"טופזים" הספיקו להיצמד לזנב שדרת השריון, אך הרכב הרך נשאר מאחור, ויושביו ירדו וניסו להתקדם ברגל. מיעוטם של לוחמי גדוד הצנחנים התרכזו תוך לחימה במספר בתים ממערב לכביש "סרג", סביב משטרת "הארבעים".¹⁸ כאן התארגנו לאבטחה בפיקוד אחד המ"מים, בהנחיית המג"ד הפצוע. מרבית הצנחנים נשארו עם "כוח חסדאי", שנעצר לפני

”צומת הארבעים”, ממזרח לתעלת המים המתוקים, ואחרים – ברובע כפר רשד, ממערב לתעלה. כל אלה תפסו בתים לאורך הכביש. נגמ”שי הפלס”ר של חטיבה 500, שנכנסו העירה בעקבות הצנחנים, נפגעו אף הם מהאש. הפלס”ר איבד מפקדים ולוחמים ונחפז לחמוק אחורה. מהידיעות הראשונות שהגיעו והו העריך מח”ט 500 שנפגעו עשרות לוחמים בשלוש היחידות, וכי מקצתם נותרו בתוך הכלים הפגועים, בעת שהאחרים תפסו מחסה או יצאו אל הכיכר המשולשת. תחילה חשב המח”ט להמשיך במשימה, וכאשר מפקד האוגדה שאל אותו אם ברצונו לסגת, כדי לאפשר התקפה במטוסים והנחתת אש ארטילרית, הוא השיב שכל שצריך הוא לתגבר את הכוחות הנלחמים, וקיווה שהצנחנים ישיגו מאחז ב”צומת הארבעים”. כעבור כמחצית השעה הסיק, עם זאת, שהבעיה הפכה מבעיה של כיבוש העיר לבעיה של חילוץ כוחותיו. עבר זמן מה עד שהצטיירה תמונה ברורה יותר במפקדת החטיבה, שכן ניתוקי הקשר והיעדר מפות ותצלומי אוויר גרמו לדיווחים חלקיים. מפקד האוגדה קיבל ידיעה ממשית ראשונה על קשיי החטיבה זמן מה לפני השעה 11:00, בדרכו לחפ”ק מסיוור בגזרת ”ליטוף”. בדיווחו הראשון לפיקוד הוא מסר על התנגדות בפורט אבראהים, כאילו כבר עברה החטיבה את העיר לאורכה ונתקלה רק בהתנגדות הקומנדו לתנועה על המזח. כאשר הוברר לחפ”ק האוגדה שגרוד 433 והצנחנים נקלעו למצב קשה, הורה אלוף אדן למח”ט 460 להתקדם לאורך החוף מציר ”זר” מזרחה. גרוד 100 עבר את האצטדיון והגיע לכיכר העירייה. משעה 10:00 הופעלו מטוסי חיל האוויר נגד הכוח המצרי בפורט אבראהים, והמטוסים המשיכו לתקוף את הקצה הדרומי-מזרחי של סואץ גם כסיוע לגרוד 433.

חילוץ מסואץ

כאשר התרכז מח”ט 500 בהשגת מידע על הכוחות הלכודים ובהכנת פעולה לחילוץ הנפגעים, עדיין לא ויתרו הוא עצמו, וכן מפקד האוגדה ואלוף הפיקוד, על הסיכוי להשתלט על העיר. מפקד האוגדה שקל תחילה להפעיל את חטיבה 460 מן החוף מזרחה וצפונה, לכיוון הצנחנים, או להחדיר כוח מציר ”עצה” לאורך החוף המזרחי. כשהוברר מצבם הקשה של הכוחות בעיר, צומצמה המשימה והפכה לחבירה אל הלכודים כדי להחזיק בשטח שנכבש – אם אפשר – או כדי לחלץ את הכוחות. עד הצהריים סברו בפיקוד כי הוויתור יהיה רק על כיבוש פורט אבראהים. הידיעות על הנעשה בעיר הגיעו אל מפקד האוגדה כאמור סמוך לשעה 11:00, כאשר עמד לרלג את החפ”ק שלו לצומת ”חבית”-”פח”, במטרה להציב ראש גשר מזרחה בגזרת ”ליטוף”. הוא הורה למח”ט 217, אל”ם ניר, לשלוח את גרוד 484

דרומה עד פאתי העיר סואץ ("עצה 88") ולהכפילו למח"ט 500. למח"ט 460, אל"ם עמיר, הורה אלוף אדן להכפיף למח"ט 500 את גדוד חרמ"ש 86, כדי לסייע בחילוץ נפגעים ולחבור אל הצנחנים, בתנועה מהחוף צפונה. סגן מפקד האוגדה נשלח מאזור כברית להצטרף אל מח"ט 500.

בעיר סואץ עצמה יצא מג"ד 100 בצהריים עם חמישה טנקים מכיכר העירייה לכיכר המשולשת, אל גדוד 433. שני המג"דים נועצו ביניהם והסיקו שדי בטנקים של גדוד 433 לאבטח את הכיכר, אבל דרוש כוח חרמ"ש לטהר צלפים מהבתים הסמוכים ולסייע בחילוץ הנפגעים שלאורך הכביש הראשי. עתה הוכפף גדוד 86 למג"ד 433, אך לוחמי החרמ"ש התקשו לפעול בצורה תכליתית, הן משום שלא אומנו בלחימה בשטח בנוי ונרתעו מפעולה רגלית, והן מפני שהמג"ד קיבל פקודות חדשות לפני שהשלים את המשימה הקודמת: תחילה קיבל הוראה להשתלט על מלון "קליאופטרה", העומד בין ה"משולש" לכיכר העירייה, אך אפילו תפיסת הקומות התחתונות של המלון ארכה זמן רב. חלק מלוחמי הגדוד הוצבו לאבטחת הכיכר, ושתי פלוגות רכובות ניסו לטהר את הרחובות המקבילים לצייר "סרג" ממערב. שם הן נתקלו בהתנגדות קשה, ורבים מאנשיהן נפגעו ונאלצו לחמוק מערכה בחזרה לכיכר העירייה. לאחר שהתברר כי לפעולות אלו אין תכלית, החליט מח"ט 500, לפנות ערב, על דעת מפקד האוגדה, להסיג את גדוד 433 בעקבות גדוד 86. כל הכוח נסוג מה"משולש" לאורך החוף ללא פגיעה, עד שעה 17:05. בו בזמן הוסגו גם גדודי חטיבה 460 לפי פקודת האוגדה, ולפני חשכה התמקמה החטיבה בחניון לילה ממערב לעיר.

בגורת הכביש הראשי של סואץ מנע מח"ט 500 פעולות חילוץ חפוזות, כדי לרכז קודם לכן מידע מדויק. בינתיים הוא הסדיר סיוע ארטילרי לכוחות הלכודים, שהמשיכו להתגונן מפני המצרים שסגרו עליהם מבתיים קרובים. בשעות אחרי הצהריים המוקדמות נדְמָה האש לזמן מה, והמח"ט סבר שהתנגדות המצרים עשויה לדעוך. הוא הורה למג"ד 429, רס"ן יצחק רבין, שמונה לאחר שנהרג סא"ל אריה ארצי, (לאחר שסא"ל דן ספיר נהרג), להיכנס עם פלוגה מציר "חבית" ולהתקדם ב"סרג". הכוח לא הרחיק להתקדם מעבר לתעלת המים המתוקים, ואז פגעה אש נ"ט בטנק המג"ד. הוא עצמו נפצע ונאלץ לנטוש את הטנק. בעקבות זאת הורה המח"ט לפלוגה לשוב על עקבותיה.

גדוד 484 (סיירת "חרוב") הגיע בשעה 14:00 בערך, לתעלת המים המתוקים ב"עצה 88", בתשעה נגמ"שים אופניים כשירים ועם חמישה טנקים של חטיבה 217, שהוכפפו לו בבוקר. מח"ט 500 תכנן לחבור בכוח זה אל הצנחנים מ"משטרת הארבעים", והטיל על מג"ד "חרוב" להתקדם לצומת "עצה"-"סתר" ("העניגול

הירוק"), להמשיך ל"צומת הארבעים", ומשם דרומה, כדי לאכן את הצנחנים במדויק, בעזרת כיסאות שישליכו לרחובות. המג"ד, רס"ן חיים (איבן) אורן, השאיר פלוגה עם שני טנקים בחסימה שעל תעלת המים המתוקים ונכנס העירה בשתי פלוגות, בעקבות שלושת הטנקים הנותרים. אש נפתחה על הכוח ב"עיגול הירוק". טנק אחד נשאר בחיפוי ושני האחרים התקדמו, אבל סטו מזרחה ומשכו אחריהם פלוגת נגמ"שים לאורך ציר "עצה". המג"ד, עם הפלוגה השנייה, הצליח להגיע ל"צומת הארבעים" ופנה לאורך ציר "סרג" מערבה. אגב התנועה הבחין המ"פ באנשים מ"כוח חסדאי" ונשאר לידם עם נגמ"שים. המג"ד עצמו הגיע בערך ב-15:45 אל המח"ט באזור "סרג 91". הטנקים והנגמ"שים האחרים סבו לאחור וחזרו כלעומת שבאו, בלא שאיכנו את צנחני גדוד 564.

ב"סרג 91" אורגן כוח נגמ"שים לחילוץ פצועי "כוח חסדאי". מג"ד "חרוב" נכנס שוב עם נגמ"שים ריקים של הפלס"ר, שפרצו במהירות עד "כוח חסדאי", העמיסו את פצועיו וחזרו כעבור זמן קצר עם כ-60 איש. הייתה זאת פעולת החילוץ הרכובה האחרונה באור יום. בינתיים הובחנו ניסיונות בצד המצרי להציב מכשולים על צירי התנועה. נותרה, אפוא, רק האפשרות לחלץ את הצנחנים בלילה, ברגל, בסיוע ארטילריה.

מאז הצהריים וידא סא"ל חסדאי שאנשיו יפסיקו כל אש, כדי להקשות על המצרים לאכן במדויק את המבנים שתפסו. עם ערב, לאחר פינוי נפגעיו, קיבל מהמח"ט אישור לצאת בלילה עם לוחמיו הכשירים, בשיטה שיבחר בה. לאחר שהחשיך, סייר חסדאי מעבר עד תעלת המים המתוקים ברחוב צדדי, ריכז את אנשיו וערך אותם לנוע במכונס (עם כמה פצועים הולכים ושלושה נושאי אלונקות, שנותרו אצלו). בצאתם נורו מטחי ארטילריה להטעיה סביב הבתים המפונים. אנשיו של חסדאי עברו את תעלת המים המתוקים באין מפריע, מהם על הגשר ומהם על צינור עב קוטר שהיה צמוד לו, ואחר כך יצאו צפון-מערבה לאורך קו מסילת הברזל אל עמדות גדוד 429, שהנחה אותם בזרקורים. בשעה 20:30 הם הגיעו בשלום אל הגדוד.

הצנחנים מגדוד 564 לא יצאו על נקלה מהשטח שבו היו מרוכזים. בשעות אחרי הצהריים הצליחו מרביתם להתרכז במשטרה ובסמוך לה, כאשר הם מסתייעים מדי פעם באש ארטילרית. הרופא הגדודי טיפל בכ-20 פצועים. מפקד הכוח העדיף להחזיק בעמדותיו, אך המח"ט שכנע אותו לצאת מהן. הוא העדיף אז להתפצל לחוליות, אלא שאז הגיע סא"ל חסדאי למקום ותדרך אותו לצאת בכוח מרוכז. לקראת חצות חברו לבניין המשטרה קבוצות של לוחמים שהגיעו מבתים סמוכים. אותה שעה התקשר אלוף הפיקוד ישירות עם מפקד הכוח. תחילה הסכים

האלוף גונן שיישאר במקומו, אך חזר בו לשמע השגותיהם של המח"ט, אל"ם קרן, ושל מפקד האוגדה, אלוף אדן. בעזרת תצלומי אוויר למד אלוף הפיקוד את המקום המדויק של הכוח הנצור והציע נתיב יציאה, אך קיבל לבסוף את דעתם של המח"ט ושל תת-אלוף תמרי בדבר הנתיב המועדף.

בינתיים התעורר מעלפוננו מג"ד 429 הפצוע (יצחק רביץ), ולפקודת המח"ט הורה לקציניו להתארגן לתנועה. כ־90 איש יצאו, מהם 23 פצועים (אחדים פצועים קשה ושניים על אלונקות). הם הסתייעו בהנחתה ארטילרית צמודה סביב המשטרה, נעו צפונה במקביל לכביש הראשי, בעוד המג"ד מדדה על רגלו הפגועה קשה. מדי פעם חלפו סמוך לחיילים מצריים שאיישו מחסומים או שנעו ברחובות. בהגיעם לתעלת המים המתוקים, חצו אותה על גשר המסילה, המשיכו לאורכה והגיעו לגדוד 429 בשעה 04:45 לערך.

בפעולת שתי החטיבות, 460 ו-500, נהרגו או הוכרזו כנעדרים 80 לוחמים ונפצעו כ־120. חיי רבים ניצלו בזכות פעולות החילוץ והטיפול של פלוגת הרפואה החטיבתית שהתקדמה עד סמוך ל"סרג 91", ובזכות הפינוי במסוקים, שהסתכנו בנחיתתם. שלושה טנקים ניטשו, וטנק אחד על צוותו נעדר בעיר.

בבוקר המחרת, 25 באוקטובר, הוחזרה חטיבה 460 לעמדותיה בעיר סואץ לאורך החוף, ובקצה שובר הגלים של נמל הנפט. חטיבה 500 התגברה על מגנן נ"ט שהציבו המצרים בלילה והשתלטה שוב על מסעף "סרג"-"חבית". אז הוצאה מהעיר, וחטיבה 460 נטלה אחריות לכל הגזרה העירונית, מול המצרים שהקשיחו עתה את התנגדותם לניסיונות להתקרב למרכז העיר. החטיבה החלה לשפר עמדות, מתוך כוונה לעשות זאת לפני הגעתם של משקיפי האו"ם לקווים. תותחים מתנייעים וחל"מי נ"מ קודמו אל העיר והחלו לטהר ביעילות, בכינון ישיר, עמדות לאורך הכבישים "פולחן" ו"סרג". גם הקווים יוצבו: בחוף, ממזרח לאצטדיון; בכביש הראשי, ממזרח למסעף "סרג"-"חבית"; ובצפון העיר, על תעלת המים המתוקים ב"עצה 88". ניסיון הכיבוש הסתיים, אפוא, בהשתלטות חלקית על מערב העיר וצפונה, כ־24 שעות לאחר מועד הפסקת האש.

ככינוס מפקדים לאחר המלחמה העלה הרמטכ"ל החדש, רב־אלוף מרדכי גור, את השאלה מדוע הייתה פקודה לחילוץ ולא להשלמת הכיבוש? בכינוסי לקחים הוא הבהיר את תפיסתו המבצעית: אם ניתנת פקודה לכבוש יעד, ולו גם תוך נטילת סיכון, או כדי להספיק ולהשלים משימה בטרם תופסק האש, שומה על המפקדים לדבוק במשימת הכיבוש מעל הכול.

דברי רב־אלוף גור על משמעות "הדבקות במשימה" באו על רקע השגות

שהושמעו על שיקולי המטכ"ל והחזית, כשפקדו על המשימה לכיבוש סואץ. גם כיום עולים ספקות לגבי שיקולים אלה, לאור תוצאותיה של יממת הלחימה בעיר. כשהוטל על אוגדה 162 לכבוש את העיר "בתנאי שזאת לא סטלינגרד", כבר כותרה הארמיה השלישית, וכוחות השריון ניצבו במרחב הפתוח ובחוף, בעמדות השולטות על הגישות לסואץ. הפיקוד הישראלי רצה, כמובן, להשלים את המערכה בתפיסת העיר הראשית שלאורך התעלה, לערער עוד את הארמיה השלישית ולשלול ממנה את המים, האספקה והמחסה שבעיר,¹⁹ אלא שעמידתם קשת העורף של המצרים הביאה להדיפת ניסיון ההשתלטות, וגרמה לכך שלאחר יממת לחימה קשה וכבדת אבידות, עמדו עתה כוחותינו במבואות סואץ במצב טוב פחות משהיו לפני שפתחו בלחימה עליה.

ההתקדמות לעבר העיר סואץ, בניגוד לדרישות ארצות הברית ולהחלטת מועצת הביטחון 339, והתפתחותם שם של קרבות בהיקף נרחב, שגררו חידוש הפעילות האווירית וקרבות אוויר, החמירו את הלחצים המדיניים על ישראל.

אלוף מגן הזמין הפצצה על ההיערכות המצרית והורה למח"ט 179 לצאת מערבה ולתקוף את האויב. הוא עצמו נע עם החפ"ק לפקד על ההתקפה. כשקיבלה החטיבה את ההוראה, קרוב לשעה 13:00, היא עמדה להשלים את סריקת המרחב שמדרום לסואץ, ונעה מערבה, מצפון לכביש "סרג". בהגיעה למחנות "מרוח", זמן מה לפני השעה 15:00, קיבלה את פקודת מפקד האוגדה: החטיבה תתקוף ממזרח ומצפון, לאחר הפצצה, בחיפוי גרוד 183 מעמדותיו שמדרום-מזרח ל"סירוב". המטוסים הפציצו בין השעות 13:00-16:00 (וערכו בסך הכל כ-45 גיחות על "סירוב" מאז שעה 11:00). מטוסים מצריים המריאו ליירט אותם. 11 מהמטוסים המצריים הופלו בקרב אוויר (הדוחות הראשוניים נקבו אף במספר גבוה יותר – 15).

הנשיא סאדאת נחפו עתה, ב-24 באוקטובר, להזעיק פעם נוספת את ארצות הברית כדי שתביא את ישראל להפסיק את האש ותתבע ממנה להתיר העברת מזון וציוד רפואי לארמיה השלישית. הנשיא ניקסון השיב פעמיים בשדרים לנשיא מצרים, ובו בזמן פנתה ארצות הברית בתביעות נמרצות לישראל להפסיק את האש מיד.²¹

בינתיים התקדמה חטיבה 179 מערבה, בין הכביש למסילת הברזל ("ראי"), והקצתה פלוגה לאיגוף מצפון ולהתקדמות לאורך ציר "עקל". הטנקים התקדמו בזהירות, ובמשך שלוש שעות פגעו ב-24 טנקים מצריים, ללא אבידות לעצמם. לקראת אור אחרון הם השתלטו על הצומת והציבו אבטחה על "פרח 5022 א", בעוד החיילים המצריים נמלטים מערבה ברכב קרבי משוריין ובמשאיות.

לפנות ערב התגלו טנקים מצריים וחי"ר כשהם מתמרנים מ"טנגו" מזרחה לעבר "סרג 72". באותו הזמן התגלו טנקים ונגמ"שים מצריים כשהם נסוגים מעגרוד, לאחר שניסו לפרוץ מערבה בציר "ראי". סא"ל בן-ארי הזעיק ל"פרח 5020" טנקים מגדס"ר 279, ובסיוע ארטילרי שיבש את השדרה המצרית. החיילים המצריים נטשו את רכבם ונמלטו מערבה בחשכה. כלי רכב אחרים, שנסוגו בכביש "סרג", חמקו בעקפם את הכביש לרגלי ג'בל עתקה.

גרוד 183 שוגר מיד על כביש "סרג", לחבור אל החסימה ב"סרג 72" ולהשלים את השליטה בכביש לכל אורכו, ממבואות סואץ עד הקילומטר ה-101 מקהיר. הגרוד חלף בחשכה על פני הצומת, נתקל מקרוב בטנקים מצריים, אבל הצליח לנתק מגע ללא נפגעים.

בפעולת הטיהור האוגדתית בעגרוד יוצב קו הפסקת האש על הכבישים לקהיר, מן המאחז על ג'בל עתקה וממערב לציר "עריש" (מפה 36).

צפונה משם החלה חטיבה 11 לעלות משעה 10:00 לרכסים מציר "ויטמין" ודרומה. עוד ב-23 באוקטובר בצהריים הטילה מפקדת הפיקוד על תת-אלוף ששון יצחק להוציא את יתרת החטיבה בעקבות גרוד 226, שנשלח מערבה בערב הקודם.

החטיבה קיבלה את הפקודה אחרי שעה 14:00, הספיקה להתרכז ב"לקקן" בשעה 22:00, ובלילה המשיכה לנוע לגושן. הגדוד המוביל, גדוד 4, ובו שני טנקי "שוט", ו-13 טנקי "שרמן", עבר את הגשרים ב-24 באוקטובר בערך בשעה 01:30, וקיבל פקודה לנוע בציר "חבית"-ו"יטמין" עד המעלה לרכסי ג'ניפה ב"ויטמין 44". עם אור ראשון הגיע הגדוד לאזור "פרח 5620", מצפון לציר "עברה".

חפ"ק החטיבה, עם קומץ הטנקים של גדס"ר 279 וגדודי החרמ"ש המוקטנים 54 ו-128, נע בציר "חבית"-ו"עובדה" ותפס אחרי שעה 10:00 את מסעף "ודאות"-ו"עובדה". כאן קיבל תחת פיקודו את גדוד 52, שנמצא עד אז בעתודה פיקודית באזור "סגול 413" (מצפון לצומת "ודאות"-ו"יטמין") ונשלח לסרוק את רכסי ג'ניפה דרומה ולטהר את הרכסים הצפוניים-מזרחיים, לרבות ציר "עשור". סריקות אלו כמעט נתקלו לפנות ערב באש מכוחות חטיבה 179, שהשלימו באותה עת את כיבוש מחנות עגרו. בעת השלמת היערכותה קיבלה חטיבה 11 תחת פיקודה את "כוח בן-ארי", שבכך התבטל קיומו העצמאי.

גזרת כבית-שלופה

אוגדה 162 המשיכה בליל 23-24 באוקטובר וביום המחרת בהשתלטות ובטיהור לאורך התעלה ושפת האגמים, אף כי הקרב שנקלעה אליו בעיר סואץ תבע תגבורות לחטיבות שפעלו שם.

עד בוקר ה-24 באוקטובר נותר מ"כוח דוביק" רק גדוד שדה חה"ן 271, עם אבטחה של מחלקת טנקים וחרמ"ש מגדוד 86. הגזרה רגעה, והפלסים נלקחו מקצתם למשימות הנדסיות: איכון צינורות מים, ניתוק אספקת המים לארמיה השלישית ופגיעה במערכת המתח הגבוה של העיר סואץ.

על כוחות חטיבה 217, הפזורים בחיץ דרומה משם, עבר יום לחימה מתוח. גדוד "חרוב" הוטל בחופזה לפעול שם ב-23 באוקטובר אחרי חשכה, ונועד לתפוס ראש גשר ממזרח לתעלה. כאשר הוברר שגשר הרק"ם פגוע, שונתה הפקודה והוטל עליו לטהר את החיץ בפעולה רגלית מ"קילו" עד משושה התעלות (אזור "לסת"). הגדוד חלף בסריקתו על פני מחפורות ועמדות של המצרים, והמח"ט סבר שכל האזור עד המשושה נסרק.

פלוגת החרמ"ש "בננה", שהגיעה לחטיבה 217 בערב, שוגרה לתפוס את סוללת התעלה באזורים "לימה" ו"רד" (מול כביש המיתלה). המחלקה הצפונית של הפלוגה התמקמה ב"לימה" ללא תקלה, אבל המ"פ עם הכוח הדרומי הותקף ב"רד", שניים מלוחמיו נהרגו ו-15 נפצעו. כוח חרמ"ש מגדוד 113, שחנה עם מפקדת החטיבה בשדה התעופה שלופה ("עבר"), נשלח לחילוצו.

לקראת בוקר הוטל על החטיבה להתבסס בדרום גזרתה וליישר את קו החזית עם החטיבות התוקפות בסואץ. באותו זמן פעל גדוד 126 בגזרת "צידון" ותפס עמדות מבוצרות, וגדוד 142 פעל בגזרת "לוקה"-"מינה". לפעולה דרומה הוטלו גדוד "חרוב" וגדוד 113, שנטל תחת פיקודו את פלוגת החרמ"ש "בננה". תחילה הוטל על גדוד "חרוב" להשלים את טיהור הגזרה מהמשושה צפונה, שם אירעו ההיתקלויות בלילה. הגדוד קיבל לצורך זה חמישה טנקים לחיפוי. אגב הפעולה לטיהור גזרת "לימה" נפגע נגמ"ש על לוחמיו, והושמד מירי של טנק אויב מהסוללה המזרחית. הטנק המצרי היורה הושמד בירי של מטול LAW ("זרזיר"). הגדוד המשיך דרומה, נתקל באויב בגזרת "רד" ועמד לתקוף בסיוע אווירי, כאשר קיבל פקודה לצאת מיד דרומה בכביש אל "עצה 88" ולעבור תחת פיקוד חטיבה 500.

אל אזור "המשושה", שעדיין לא נסרק, נשלח גדוד 113, שהצטמק לפלוגת טנקים ופלוגת חרמ"ש ותוגבר במחלקת צנחנים (מפלוגה 564 הנספחת לחטיבה). הגדוד נכנס לחיץ באזור "רד" והחל סורק בכוח אחד צפונה ובשני דרומה. בגזרה הדרומית נתקלו הסורקים מקרוב בכ־20 טנקים, מתוכם השמידו בוודאות שבעה – ארבעה מהם בפעולה רגלית ובהטלת רימונים. שני טנקים של הגדוד נפגעו בסריקה.

עד הלילה הושלמה ההשתלטות על החיץ, אולם באזור "המשושה" נמשכו סריקות חוזרות, בשטח העבות והמרושת בתעלות מים גם אחרי הפסקת האש. בסריקות אלו נשבו מצרים רבים, על רכבם הקרבי, וכן מי שחמקו מערבה מכביש המיתלה שממול.

השכם בבוקר ה־24 באוקטובר נפגעה מפקדת חטיבה 217 ממשח של נשק נ"ט, שנורה מן הסוללה המערבית. מרבית קציני המטה נפגעו – יום אחד בלבד לאחר פגיעה בזחל"ם המודיעין – ולזמן מה נשאר רק מטה שלדי למח"ט, אל"ם ניר. הפלס"ר נשלח נגד הכוח המצרי היורה והשמיד עשרות חיילים בפעולה רגלית.

גזרת אסמעאיליה-פאיד

גזרת אוגדה 143 רגעה מאז ההיתקלות במכון הביוב של אסמעאיליה וחילוץ הנפגעים ב־22 באוקטובר עם חשכה. אלוף שרון, שעקב אחרי המסע המהיר של אוגדות 162 ו־252 דרומה, תבע ממפקד החזית ב־23 באוקטובר בערב לחדש גם את המתקפה צפונה בנפשיה, ודרש תגבור ארטילרי לשם כך. אולם רב־אלוף בר־לב התנגד לרעיון, בגלל עוצמתו של מערך הארטילריה וסוללות הטק"א באסמעאיליה, ומשום שעיקר המאמץ של צה"ל היה מופנה לדרום. בעקבות כך הוטל על האוגדה לבסס את חסימותיה המערביות: להושיב כוח בצומת "ארזל"-"וראות", למקש

לפניו ולחבל בכביש, וכן להציב חסימות מערבית ככל האפשר, בכביש "סקרנות" ובצומת "וראות"- "עובדה".²²

ב-24 באוקטובר בבוקר, כאשר נודע לאלוף שרון על היערכות אוגדה 162 ללחום על העיר סואץ, הוא חזר על הצעתו לעלות על "שניר" (נפישה), בנימוק שיוכל לסייע לחטיבה 600 להתקדם צפונה, ממזרח לתעלה. הפעולה נאסרה עליו בגלל הפסקת האש ובנימוק שמעתה אין לפעול עוד נגד "כוחות אויב חיצוניים" – בניגוד לפעולה נגד "כוחות פנימיים", שאוגדות 162 ו-252 ממשיכות "לטהרם".²³ כל אותה עת נמשכה הלחימה בדרום החזית, ומפקד אוגדה 143 המשיך לדחוק ולדרוש את חידוש ההתקדמות גם בגזרתו. רב-אלוף בר-לב סיכם לפנות ערב שבגזרה הצפונית של התעלה תשרור רגיעה, אף כי בדרומית נמשכת הלחימה בעיר סואץ ובצומת עגרון: "העניין בטל עקב הפסקת האש. סאדאת ביקש מהאמריקאים לשלוח צבא אמריקאי לעצור את הישראלים. האמריקאים דורשים בכל תוקף להרגיע את החזית. לכן, לא צריך לחמם את הגזרה. שתי הדיוויזיות בדרום [דיוויזיות חי"ר 7 ו-19] לכודות. דברים יזומים אנחנו מפסיקים".²⁴

ב-23 באוקטובר ניסתה חטיבה 14 להרחיב את גזרתה מערבה. החטיבה, שהחזיקה בכביש "חבית" ובמתקני הדלק של נפישה ("סגול 378"), שלחה כוח מגדוד 184 להתקדם מערבה בכביש "נורה". הכוח נע באין מפריע בשטח הפתוח, אך נעצר באש טילי נ"ט, כשהתקרב לשטחי הירק המתועלים ב"נורה 31". שאר כוחות החטיבה נשארו מרוכזים בעיקר בצומת "חבית"- "ורדית". לאחר הפסקת האש יוצבו עמדות החטיבה בקו תעלת המים המתוקים – "חבית 27"- "נורה 30". חטיבה 35 נותרה בימים אלה בעמדותיה בחיץ, בגזרת כביש "מסכה", מדרום למכון הביוב. למחרת הפסקת האש הוחלט לקצר את הקו בו החזיקה החטיבה וליישרו, והעמדות יוצבו מדרום לתעלת המים המתוקים, ב"מסכה 20". עם הפסקת האש, נשארה חטיבה 421 בעמדותיה הקודמות, מ"עצוב 36" בצפון, במבואות החיץ ליד אבו צוויר, ועד מרכז "מצנפת" בדרום.

הפסקת האש יצרה טריז בקווים נוחים יחסית להחזקה. עם זאת, טריז זה גם היה בעייתי בקטעים ארוכים שלו: בצפון היו כוחות אוגדה 143 נתונים בשטחי החיץ שמדרום לאסמעאיליה; בדרום רותקו כוחות ניכרים של אוגדה 162 בשטחים הבנויים של העיר סואץ, והתמודדו עם ניסיונות בלתי פוסקים של חיילי הארמיה השלישית לפרוץ או להסתנן מערבה בגדת התעלה מדרום לאגמים.

פרק ל"ב

ייצוב הפסקת האש בסיני ובגולן – 23–24 באוקטובר

המצב בסיני

ממזרח לתעלה לא חלו שינויים של ממש בין הפסקת האש הראשונה להפסקת האש השנייה.

בגזרת אוגדה 143 החזיקה חטיבה 600 בעמדותיה, וקו הפסקת האש יוצב מ"מפרש" לאורך ציר "אושה", עד צומת "אושה"–"לקסיקון", שבו החזיקה החטיבה. משם הוא פנה בקשת דרומה ל"סגול 218" ולחצי קילומטר מדרום ל"סגול 167" במרכז "מיסורי", ומשם, דרך "סגול 104", ל"סגול 194", ועבר מדרום ל"טלוויזיה" אל "חמדיה".

"כוח נמר" פרס את הכוחות המופחתים שנותרו לו לאחר העברת חטיבה 11 מערבה, בעמדות בקו התעוזים (מדרום לצפון): "חמוטל" מזרח, "הברגה", "זרקור", "מרור" (שכוחות מופחתים החזיקו בו מ־22 באוקטובר) ו"יורם". תשומת לב מיוחדת ניתנה לאבטחת מעוז "בודפסט" מפני מחטף ומפני עוד ניסיון לנתקו מעורפו.

ב־23 באוקטובר לפנות ערב ניסה "כוח גרנית" שוב לגשש באש לעבר המעוז המכותר "בוצר", בשילוב ירי טנקים לעורף המעוז מעמדות בחצי האי כברית.²⁵ לקראת הלילה הורה אלוף הפיקוד לרכז כוח בדרום הגזרה, כדי לתקוף לעבר תעוז "מבדד" ועיון מוסא ("עיתונאי"), בשילוב עם "כוח איילון" וגדוד חיר"ם 202. באותו לילה נמסר לאל"ם גרנית שבנו נפל בקרב, והוא העביר את הפיקוד בגזרה לאלוף מנחם מרון, מפקד אוגדה 440. תחת פיקודו של מרון הוכפפו עתה כל הכוחות שהיו במגע עם הארמיה השלישית ממזרח לתעלה, לרבות "כוח איילון". לפנות בוקר נאמר לאלוף מרון שעליו לפעול ככל שיוכל עד הפסקת האש בשעה 07:00.

בכל הגזרה שמ"בוצר" עד ציר "זאבה" לא נמצאו די כוחות דימתקפה מרוכזת: ל"כוח גרנית" נותרו ב־23 באוקטובר רק 46 טנקים, ו"כוח איילון" מנה 18 טנקים –

בסך הכל 64 טנקים. מתוכניות הלילה ביצע רק "כוח איילון" פעולה כלשהי: גרוד 225 התקדם מדרום לעיון מוסא ושיגר פלוגת טנקים מוקטנת בכביש "פגישה", בחיפוי פלוגת טנקים שתפסה עמדות מצפון-מזרח ל"סגול 437". שני טנקים של הכוח נפגעו ב"פגישה 340". הכוח נעצר מדרום למתחם. מעמדותיו כאן הוא חלש בתצפית וכאש על אזור המעיינות. בעת ההתקדמות נשלחו צנחנים לאייש מחדש את מעוז "אגרופית"²⁶.

במהלך הבוקר נתקל כוח מחטיבה 875 באויב על ציר החת"ם ב"בקרן 55", מצפון לצומת המיתלה. הכוח חולץ בחיפוי ארטילרי, וחרמ"ש נשלח ברגל לתפוס עמדות ממזרח לריכוזים המצריים, שהתבססו על ציר החת"ם ב"מרוכז" וניסו להיאחזו גם ב"סגול 312" מזרחה לשם. מטוסי חיל האוויר פעלו נגד ריכוזי צבא מצריים ודיווחו על תנועת כלי רכב רבים ממזרח, בציר "ריטבון". הכוחות הקטנים של אוגדה 252 פעלו רק כדי להכיל את המאחז המצרי על ציר החת"ם, מ"סגול 305" בדרום עד "סגול 312" בצפון. לצורך זה, הם תפסו את "אדום 5035", את "סגול 312 א'" (מצפון-מזרח ל"סגול 312") ואת "אדום 5133".

המאחז של הארמיה השלישית לא "נלחץ", אפוא, למעשה מאז הצליחה, אלא בקצהו הצפוני, שבו נותק מעוז "בוצר" ממערכי דיוויזיה 7; אבל גם כאן החזיקו המצרים מעמד במגנני המעוז ומאחורי שדות המוקשים שלו, על אף הפצצות, הפגזות והתקפות. נראה שאי-כיבושו של "בוצר" הביא לויתור על ניסיונות להתקדם אל גשרי "ליטוף", בהתאם לכוונה הראשונה של המטכ"ל.

הגולן (מפה 37)

בחזית הגולן ציפו הכוחות, בליל 22-23 באוקטובר, למתקפת שלושת הצבאות הערביים – הסורי, העיראקי והירדני – שעמדה להיפתח בבוקר. שר המלחמה של סוריה אישר לאחר זמן שצבאות אלה אכן נמצאו בעיצומן של הכנות למתקפה, "כדי לחתוך את דרכו של הכוח הישראלי", שנדחק כביכול ל"כיס" צר ביניהם. לפי מחקר ערבי, "מתקפת הנגד האסטרטגית" נועדה לחסל בשלב ראשון את הטריז ("כיס סעסע"), ובשלב שני "לשחרר את הגולן". במתקפה נועדו ליטול חלק שתי דיוויזיות השריון הסוריות, שתי דיוויזיות שריון עיראקיות (אחת מוקטנת), דיוויזיית השריון הירדנית המוקטנת, עוצבות הרגלים הסוריות והעיראקיות, ועוד כוחות. התוכנית קבעה פריצה בשני מאמצים: כוח צפוני שיתקוף דרום-מערבה, וכוח מזרחי שיתקוף צפון-מערבה. בתוכנית שולבה הנחתת כוחות מיוחדים ממסוקים, שבהם ייכללו שני גדודים פלסטיניים.

אסטרטגים סוריים גרסו אחרי המלחמה שהמתקפה בוטלה בגלל הסכמת

סאדאת להפסקת אש. למעשה, הסובייטים לחצו על הסורים שלא לתקוף – כך, מכל מקום, הם הודיעו למזכיר המדינה האמריקאי בתשובה לבקשתו, בעת חנייתו בלונדון.²⁷

אחרי הדריכות בלילה, שרר בבוקר שקט יחסי ברמת הגולן. הסורים ריכזו מאמץ רק בגזרת החרמון, בה התמקדה מעתה הפעילות.

בקד"ם שנפתח במצפ"ה ב-23 באוקטובר בשעה 18:40, לפני שנודעה הסכמת הסורים להפסיק את האש, הוצג מידע על המגמות הרווחות במחנה האויב:

- נשיא סוריה מתלבט אם להיענות להפסקת אש, בשל חוסר אמונו בסובייטים ובמצרים. להערכת אמ"ן, הוא מעוניין בהפסקת אש בגלל מצבו של צבא סוריה. הערכה זו מתחזקת לנוכח ביטול המתקפה שתוכננה ל-23 באוקטובר בשעה 05:00.

- חיל האוויר של סוריה עבר לפעילות הגנתית, והכוח העיראקי בסוריה נסוג מזרחה.

- אסד נתון ללחצם של העיראקים, שהודיעוהו במפורש כי אם יפסיק ללחום, יסיים צבאם בסוריה את תפקידו.²⁸

- גם אלג'יריה ולוב מתנגדות בתוקף להפסקת אש.

הערכת אמ"ן הוסיפה עוד, כי אחר חידוש הפסקת האש במצרים, ובלחץ שותפיה של סוריה, ייתכן שהיא תנסה לתקוף ביום שלמחרת, באחת הדרכים הבאות: מתקפה כללית של כוחות סוריה, עיראק וירדן, בעוצמה של כ-350 טנקים, תוך לחץ של הסורים מכיוון כנכר, או ניסיון של דיוויזיית שריון סורית מוקטנת להפתיע ולתקוף מכיוון רפיד.

לנוכחים בקד"ם נמסר גם, כי חיל האוויר יהיה מוגבל ביכולתו להגיש סיוע נוכח מתקפה סורית אפשרית, כי מדרום לדמשק עדיין פעיל מערך הטילים, הכולל סוללות אס-איי-6.

בגולן נוצרו עתה יחסי כוחות בלתי שווים כמותית, כאשר מול כוחות צה"ל ניצבו שלושה כוחות צבאיים ערביים. לפי הנתונים שנמסרו לקד"ם בליל הפסקת האש, ב-24 באוקטובר בשעה 20:00, נמשכו התארגנות וצבירת כוחות אלה:

- כוח השריון של צבא סוריה גדל בקצב איטי ובהתמדה. תצלומי אוויר מראים זרימת תגבורות שריון, ובחזית כבר מצויים 253 טנקים. 220 טנקים נוספים מחכים לצוותים המתאמנים במרחב סבראני-דמשק.
- לכוח העיראקי שתי דיוויזיות שריון: ארבע חטיבות טנקים – שתיים ממוכנות ושתיים חי"ר; בסך הכל נראו בגולן 330 טנקים עיראקיים. (חטיבת טנקים 16

והחטיבה הממוכנת 25 הגיעו ב־24 באוקטובר והשלימו את דיוויזיית השריון (16).²⁹

- בכוח הירדני יש 168 טנקים.
- כוח סעודי, ובו שריוניות, חי"ר, ואולי גם ארטילריה, מתרכז בסוידא שבהר הדרוזים.

הנשיא אסד קיבל את הפסקת האש למרות לחצה של עיראק, אם כי באיחור של יממה. סוריה הודיעה על הסכמתה העקרונית ב־23 באוקטובר בשעה 15:18, בנוסח שהתיימר לפרש את החלטת מועצת הביטחון 338 כאילו היא מחייבת את ישראל לסגת לגבולות 1967 ולהחזיר לפלסטינים את זכויותיהם. כוחות צה"ל בצפון, שהיו מודעים לכך שהפסקת האש בדרום עדיין לא יוצבה, ציפו לסימנים מעידים בשטח על כוונותיו המעשיות של צבא סוריה, גם אחרי ההסכמה הסורית העקרונית להפסיק את האש.³⁰

בזירת הקרב החזיק פיקוד הצפון ביום הפסקת האש את הטריז באוגדה 36 ובאוגדה 146. באותו היום הוכנסה חטיבה 188 לאגפה הצפונית־מזרחי של גזרת אוגדה 36, באזור תל מרעי ותל ערוס. בגזרת "הקו הסגול", מקונייטרה דרומה, ניצבה חטיבה 670, שכבר קיבלה תחת פיקודה את גש"פ 181. אוגדה 210 התרכזה בעורף הטריז, וחטיבה 1 נזקקה להתארגנות מחדש בחורשת טל, כאשר סא"ל אורי שמחוני, קצין האג"ם של הפיקוד, תופס את מקומו של המח"ט הפצוע, אל"ם אמיר דרורי.

מספר הטנקים בפיקוד עמד ב־23 באוקטובר על 420, מהם 342 טנקי "שוט" ו־78 טנקי "שרמן" (15 מאלה בחטיבה 670).

כוחות צה"ל, שעמדו בגזרת רפיד בכוננות מפני מחטף של צבא סוריה, עסקו בהכנות משלהם לשפר את הקו, על ידי התקפת צנחנים לתפיסת תל כודנה. כזכור, התנה אלוף חופי התקפה זו בקבלת חי"ר מעולה לפעולה לילית. בבוקר 23 באוקטובר הוחל בריכוז הכוח: גרוד מטל"ר הועבר צפונה, ומפקדת חטיבה 9100 ו"גרוד הקצינים" – צנחנים משוחררים, רבים מהם קצינים – הוטסו למחניים מבלוזה (שם רוכזו לפני כן למבצע בשרטון פורט פואד). עיכובים בהיטס מנעו את ביצוע ההתקפה בליל 23-24 באוקטובר, והכוח השלים את הכנותיו לפעולה בליל המחרת. הפסקת האש השנייה הקדימה אותו, בהיותו מכונס בעליקה. ב־27 באוקטובר הוטסה חטיבה 9100 למרחב גושן.

בבוקר 24 באוקטובר, כאשר שוב לא תקפו הכוחות הערביים בגולן, ניתנו לאוגדות שבטריז הוראות לשפר עמדות בטרם תתייצב הפסקת האש. לאוגדה 146

בה ומנעו את התקדמותה. המטוסים הופעלו שוב בשעות 13:30 ו-15:20, וכמו כן למחרת בצהריים. לפי שעה ויתרו הסורים על עוד ניסיונות לתקוף.

חטיבת חיר"ם 317 הייתה ערוכה בחרמונים בשני גדודיה:

- גדוד 567 מוקטן החזיק ב"מוצב הפיתולים" – פלוגה אחת ממנו נמצאה בנקודת גובה 2371, בדרך בינו לבין החרמון הסורי, ושתי פלוגות החזיקו בשיא החרמון.
- גדוד 471 החזיק בחרמון הישראלי וב"מצפה שלגים".

למחרת הפסקת האש צומצמו הכוחות בחרמון לשלוש פלוגות חיר"ם ולפלוגה מסיירת מטכ"ל: פלוגה אחת ב"מוצב הפיתולים", בפיקוד מג"ד חיר"ם; פלוגה אחת בשיא החרמון; פלוגת צנחנים מוגברת ופלוגת הסיירת, בפיקוד מג"ד, בגזרת החרמון הישראלי. שאר הכוחות רוכזו להתארגנות.

מאז 22 באוקטובר עמלו המפעילים של גדוד הציוד המכני הנדסי הפיקודי, גדוד חה"ן 570, בפריצת דרך ממוצב החרמון הישראלי אל המוצב הסורי, בשטח סלעי קשה. העבודה הופסקה לעתים לצורך סריקות אחר סורים שנותרו בשטח. הדרך הושלמה ב-25 באוקטובר אחר הצהריים. עוד לפני כן הוסרו המוקשים הסוריים מדרך החרמון הישראלי להר דוב, והיא נפתחה מחדש.

גבול לבנון

בגבול לבנון בליל 23-24 באוקטובר, כבלילות קודמים, המשיכו מחבלים פלסטיניים להטריד את מושב מרגליות, וניסו לירות אליו מהמדרון הצפוני של הר שנאן, מעבר לגבול. מארב "מרב"ל" הרג ארבעה מחבלים.

נראה שהסורים תבעו מן המחבלים להפסיק את פעילותם מלבנון, כדי שלא להמציא לצה"ל תואנה ליזום את המשך הלחימה. גם ממשלת לבנון דרשה זאת מן המחבלים, אולם אלה קיבלו הוראה ממפעיליהם להמשיך ולפעול.

מאז כיבוש החרמון עסקה מפקדת קצין חיר"ר וצנחנים ראשי בתכנון מבצע "קרחון", במגמה לחדור לבקעת הלבנון מה"פתחלנד", להתייצב על כביש דמשק-ביירות ולאלץ את הסורים להיערך מחדש. אולם בגלל ריתוק החיר"ר המעולה למשימותיו השונות, לא נמצאו כוחות לביצוע מידי של פעולה זאת.³¹

פרק ל"ג

המלחמה באוויר ובים לקראת סיום

המלחמה באוויר – 23-24 באוקטובר

עם התחדשות הלחימה, בליל 22-23 באוקטובר, יצא חיל האוויר למאמץ מרוכז של התקפות סיוע לכוחות היבשה שפעלו בחזית התעלה, ולחיפוי אווירי על הכוחות ועל מטוסי ההתקפה. בד בבד עם הפעילות בשמי מצרים סכך חיל האוויר על כוחות החי"ר שנאחזו בחרמון. יותר מ-90 אחוזים מכל הגיחות של החיל בוצעו בשמי חזית הדרום. כשליש מהגיחות היומיות הופנו לסיור וליירוט.

גיחות ההתקפה של חיל האוויר ב-23 באוקטובר כוונו לעמדות המצרים בחיץ ומזרח לתעלה, לפי דרישת כוחות היבשה – נגד מתחמים בגזרת הפריצה ממחנות ג'ניפה דרומה ונגד מפקדת הארמיה השלישית. בעורף החזית הותקפו מטרות בסואץ ובנמל עדביה, ומכ"ם בג'בל עתקה. נערכו גם גיחות אמנעה בציר סואץ-קהיר – בסך הכל 350 גיחות בחזית ובעומק.

ב-23 באוקטובר נחנך שדה התעופה פאיד – מעתה שדה "נחשון". מטוסי תובלה כבדים החלו נוחתים בו באורח סדיר, הובילו אספקה ותחמושת ב"רכבת חימוש" ופינו פצועים.

מטוסים מצריים כמעט ולא תקפו במשך יום ה-23 באוקטובר, פרט לשתי התקפות נגד ריכוזי שריון ממערב לג'בל שלופה. בנוסף לכך, מטוס "טו-16" ניסה לשגר שני טילי "קלט" לעבר יחידת הבקרה האווירית (יב"א) 511, אך החטיא. חיל האוויר המצרי ריכז ביום זה את מאמציו בהגנה ובניסיונות יירוט, וערך כ-120 גיחות להגנה. בגיחות אלו אבדו למצרים עשרה מטוסים, שמונה מהם "מיג-21". מטוס ישראלי יחיד נפגע מטיל קרקע-אוויר ונחת בשלום בבסיסו.

בבוקר המחרת, 24 באוקטובר, תוכנן שחיל האוויר יפסיק לפעול משעה 07:00. עד אז הוא הספיק לשלוח ארבעה מבני מטוסים להפציץ את העיר סואץ. אבל כאשר נמשכה הלחימה בסואץ, חודשה בשעה 10:00 פעולת המטוסים נגד מרכזי התנגדות של המצרים, ובכלל זה גרוד הקומנדרו בפורט אבראהים, הכוחות בדרום-

גיחות במשימות סיור, יירוט ולידוי להתקפות; כ־1,400 גיחות התקפה נגד שדות תעופה, סוללות טק"א ונ"מ, תחנות מכ"ם ועוד.

מטוסי האויב כמעט שלא עשו במהלך כל המלחמה ניסיונות לחדור לעומק שטח ישראל, ופעולות חריגות שלהם סוכלו באיבן. זאת ועוד, ההתגייסות וההתפרסות של כוחות המילואים נערכו תחת "שמיים נקיים". אף כי ביומיים הקריטיים בתחילת המלחמה נמנעה מחיל האוויר האפשרות לרכז את מאמציו במערכה על העליונות באוויר – המשימה העומדת בראש סולם קדימותו – הוא השיג שליטה באוויר בהמשך המלחמה. מעט יותר ממחצית גיחותיו של החיל בכל המלחמה – כ־5,270 גיחות – היו בסיוע ללוחמת היבשה והים, מרביתן באמנעה ובסיוע בחזית, וכ־130 בתקיפת מטרות אסטרטגיות, כולן בעומק סוריה. חיל האוויר פעל במלחמה באורח התקפי מובהק, שביטויי הבולט היה היחס שבין גיחות ההתקפה לגיחות הסיור: כשתי גיחות התקפה לעומת כל גיחת סיור.

האופי ההתקפי של פעילות חיל האוויר בולט עוד יותר בהשוואה עם פעילות חילות האוויר של מדינות ערב. בתקיפת השרדות בעומק כפה חיל האוויר על האויב, כבר מתחילת המלחמה ועד סיומה, להתרכז בלוחמת אוויר הגנתית. הטייסים הערביים ביצעו אמנם כ־12,600 גיחות (חמש גיחות לעומת כל ארבע של חיל האוויר), אבל רק כ־1,400 מהן היו גיחות להתקפה – כלומר, גיחת התקפה אחת לעומת כל שמונה גיחות אבטחה. קרוב ל־11,200 מהגיחות היו גיחות אבטחה – פי שלושה מגיחות האבטחה של חיל האוויר ויותר מכלל גיחותיו במהלך המלחמה. אף כי מרבית גיחות האויב בוצעו בשמיו, במשימות הגנתיות ובקרב מערכי הנ"מ שלו, איבדו המצרים והסורים מטוס על כל 33 גיחות שלהם.

המצרים ערכו בסך הכל כ־6,150 גיחות במהלך המלחמה, מתוכן כ־600 גיחות התקפה (רק אחת לעומת תשע גיחות אבטחה). מאז מטסי ההתקפה של פתיחת המלחמה, הם נזהרו מלסכן את מטוסייהם וחסו מאחורי טיליהם. כאשר הושמדו הטילים, והמצרים נאלצו לתקוף, כדי לפגוע בראש הגשר ולבלום את כוחות צה"ל הפורצים לתוך מצרים, הם ערכו רק כ־200 גיחות התקפה בחמשת הימים 18–22 באוקטובר (לעומת 1,480 גיחות סיור באותם ימים), וגם בהתקפותיהם אלו סבלו אבידות כבדות.

הסורים ערכו במהלך המלחמה כ־6,450 גיחות (יותר מן המצרים) ותקפו יותר, ובמיוחד ב־9, ב־12 וב־22 באוקטובר. קרוב ל־800 מכלל הגיחות הסוריות היו גיחות התקפה (אחת לכל שבע גיחות אבטחה).

במשך המלחמה הפיל חיל האוויר בשתי החזיתות כ־370 מטוסי קרב (הפלת 20 מהם מוטלת בספק) וכ־50 מסוקים. מן המטוסים שהופלו, כ־210 היו "מיג-21"

וכ-50 – "סוחוי-7". כ-50 מטוסים וכ-15 מסוקים מאלה הופלו בידי מערך הנ"מ הישראלי (שהפיל גם שמונה טילי אוויר-קרקע "קלט"), שתוגבר בחזיתות בעת המלחמה, ובכלל זה בסוללות ה"הוק", שמספרן כמעט הוכפל: בחזית הדרומית נפרסו עד סוף המלחמה שבע סוללות, בהן סוללה שהוצבה בשרה "נחשון" בפאיד ב-23 באוקטובר; ובצפון הוצבה סוללת "הוק" בגולן (ונוספה על הסוללה שבגליל). לחיל האוויר אבדו במהלך המלחמה 102 מטוסי קרב, חמישה מסוקים ושני מטוסים קלים. מבין מטוסי הקרב שאבדו, 32 היו "פנטומים", 53 "סקיי הוקים", 11 "מיראזים" ושישה מטוסי "סער". חיל האוויר הפיל 3.7 מטוסים לעומת כל מטוס שאבד לו, ואיבד מטוס לכל 110 גיחות (מספר נמוך פי שלושה משל אבידות האויב).

עיקר האבידות במטוסי הקרב של חיל האוויר נבעו מפגיעות טילים ונשק נ"מ של האויב: לפחות 50 אחוזים הופלו על ידי טילים, ולפחות 30 אחוזים – באש נ"מ. בולט המספר הקטן של מטוסים – שמונה בלבד – שהופלו על ידי מטוסי אויב. בקרבות אוויר הופלו 258 מטוסי קרב של חילות האוויר של האויב, לעומת 15 מטוסים בלבד של חיל האוויר (רק שבעה מהם מחימוש אוויר-אוויר). יחס ההפלות בחימוש אווירי עמד על 1:37.

כמעט כל סוללות הטילים בחזית התעלה הושמדו עד הפסקת האש, ונותרו רק הסוללות שהוצבו במקום המושמדות, מצפון לחיץ של אסמעאיליה. מערכי הטק"א המצריים הותקפו במבצעים מרוכזים – והעיקריים שבהם בימים 8, 16, 18, 20 ו-22 באוקטובר. הושמדו גם סוללות על ידי מארבי מטוסים נגד טילים. בגורת הטריז הישראלי הושמדו כמחצית הסוללות החיות בפעולת שריון ובסיוע ארטילרי לחיל האוויר. בחזית הגולן, שלא כבחזית התעלה, לא נערכו מתקפות נגד מערכי טק"א מאז 7 ו-11 באוקטובר.

על אף הקושי שבאיכון סוללות טק"א אס-איי-6, השמיד חיל האוויר 47 סוללות "חיות" כאלו, 43 מהן בחזית מצרים.

בניתוח זירתי עולה, כי מרבית הגיחות של חיל האוויר היו בחזית הדרום, שבה נמשכה הלחימה ההתקפית של ישראל זמן רב יותר: קרוב ל-7,500 (כ-2,550 מהן לסיוור), לעומת 3,000 בצפון (כ-1,260 מהן ליירוט), כלומר חמש גיחות בדרום על כל שתיים בצפון. לעומת זאת, שיעור האבידות של חיל האוויר היה גבוה יותר בצפון, בגלל הנסיבות המבצעיות והזירתיות הקשות יותר: בצפון אבדו 45 מטוסים (מטוס על כל 62 גיחות), ובדרום – 57 (מטוס על כל 117 גיחות).

גם בקרבות האוויר בולט הבדל בין הזירות, לפי מהלך המלחמה: עד 13 באוקטובר הופלו 60 מטוסי קרב סוריים – ממוצע של שמונה מטוסים ביום, לפי

פרק ל"ד

עם הפסקת האש

ב-25 באוקטובר, עם עלות השחר, פסקה האש. בכך נסתיימה המלחמה – 19 ימים מפתיחתה. ב-24 באוקטובר עוד נראו שלושת צבאות ערב ברמת הגולן צוברים כוח, והיה חשש ממתקפה משולבת שלהם על הטריז. כחזית מצרים לא הושלם כיבוש סואץ, והארמיה השלישית המנותקת ניצלה, לפי שעה, בזכות הפסקת האש. עם זאת, המצרים היו ערים לכך שמצב הארמיה עלול להחמיר בימים הבאים.

לדברי נציג אמ"ן בקד"ם הרמטכ"ל, שנערך במצפ"ה ב-24 באוקטובר בערב, מבחינה פנימית ומדינית, הצמרת המצרית ניצבה עתה בפני הצורך להסביר לעם המצרי ולעולם כיצד קרה שצה"ל כבש נתח אדמה מצרי ושולט על המרחב שבין תעלת אסמעאיליה למפרץ סואץ. מהבחינה הצבאית, מצבה של הארמיה השלישית המנותקת צפוי להחמיר: יקשה על המצרים לקיים את הכיס המנותק שלה, אך למרות זאת ולמרות מחסור במזון, במים, בתחמושת ובדלק, לא צפויה התמוטטותה בתוך יום או יומיים. ממקורות מודיעין, לרבות חקירת שבויים, נלמד שהוכנו בגדה המזרחית מאגרי מים, דלק, תחמושת ומזון, שיספיקו בצמצום ובקיצוב לימים מספר. עוד נודע שהמצרים בודקים כיצד לתספק את הכוח הנצור במסוקים או בכלי שיט.

אמ"ן מסר באותו מעמד, כי המצרים מתלבטים כיצד לפרוץ את טבעת הכיתור על הארמיה השלישית ולהתחבר אליה. תוכניתם היא להפעיל את דיוויזיית השריון 4 לפתיחת צירים לעבר העיר סואץ, אלא שדיוויזיה זו, שבה 150 טנקים בלבד,³⁴ היא העתודה הממשית האחרונה, והמצרים מתלבטים אם להטילה לקרב על מרחב סואץ – בתקווה שתשנה את תדמית המערכה כולה – מחשש שבסופו של דבר הכף תיטה לחובתם. עוד נמסר בקד"ם הרמטכ"ל, כי בקהיר הולך ומתארגן כוח משלוח בין-ערבי, הכולל חטיבת שריון לובית של 100 טנקים, וכן חטיבת שריון וחטיבה ממוכנת מכוח המשלוח האלג'ירי.

האש שככה ברוב הגזרות, ורק הפעולות לחילוץ הצנחנים מתוך העיר סואץ

מחיר. המחיר ששילמו במלחמה היה יקר מאוד – אבידות כבדות בכוח אדם ובאמצעי לחימה. לפי הערכות אמ"ן וחיל האוויר, אבידות צבאות ערב הסתכמו כלהלן:³⁷

אבידות בכוח אדם

מדינות ערב	הרוגים	פצועים	שבויים
סה"כ	כ־15,600	כ־35,000	כ־8,700
מצרים	כ־11,300 ³⁸	כ־25,000	8,355
סוריה	כ־4,000	כ־10,000	394
עיראק	כ־300 נפגעים ³⁹		13
ירדן	17	כ־60	
מרוקו	כ־20	כ־60	6

אמל"ח עיקרי

מדינות ערב	מטוסי קרב	סוללות טק"א ⁴⁰	טנקים	תותחים
סה"כ	כ־370	47	כ־2,250	כ־570
מצרים	כ־235	43	כ־1,000	כ־300
סוריה	כ־135	4	כ־1,100	כ־250
עיראק	כ־25 (כלולים בתחשיב הנוגע למצרים ולסוריה) ⁴¹		כ־130 ⁴²	20
ירדן			18 (כ־40 פגועים – כלולים בסוריה)	
מרוקו				

חימוש רב שאבד לאויב נפל בידי כוחות צה"ל: שלל הטנקים הגיע ליותר מ־1,500 (כ־1,000 בצפון, וכ־500 בדרום), ובהם יותר מ־200 מדגם טי־62. לפי הערכה ראשונה, היו כ־550 טנקים כשירים וכ־300 נזקקו ל"קליטה עמוקה", שתוכל לשקם עד שני שלישים מהם. נפלו בידי צה"ל גם יותר מ־500 תותחים. למעשה, שוקמו כ־400 טנקים, מהם 72 מדגם טי־62. שוקמו גם 242 תותחים – 78 מהם תותחי שדה בקליבר 122 ו־130 מ"מ.

אבידות צה"ל בנפש ובחימוש כבדו ב־19 ימי הלחימה – בהגנה רבת ההקרבה בימים הראשונים ובמתקפות בשתי החזיתות.

אבידות צה"ל בכוח אדם⁴³

הרוגים	פצועים	שבויים שהוחזרו חיים
2,297	5,596	294, מהם: 230 במצרים, 62 בסוריה; 2 בלבנון

אבידות צה"ל באמל"ח עיקרי

מטוסי קרב	טנקים	תותחים
102	1,064 פגועים בסוף המלחמה, מהם נגרעו מהסד"כ: 365 בזירת מצרים ו-42 בזירת סוריה, בסה"כ – 407 טנקים	25, מהם 17 בזירת מצרים ו-8 בזירת סוריה

ניתוח אבידות צה"ל בנפש, לפי שלבי המלחמה ולפי החזיתות, מצביעה על ריבוי אבידות בחמשת הימים הראשונים למלחמה – בהגנה ובהתקפות הנגד המקומיות – עד שעלה בידי צה"ל לרכז את מאמצו ההתקפי בצפון, ליטול את היוזמה ולקיימה בידיו. בימים 6-10 באוקטובר נפלו קרוב למחצית החללים – יותר מ-950 איש; נשבו למעלה משני שלישים של השבויים – 219; ונפגעו יותר מרבע הפצועים. כובד האבידות בימים הראשונים נפל בעיקר על הלוחמים מהיחידות הסדירות בכוחות היבשה ועל צוותי האוויר בחיל האוויר.

אבידות כבדות הוסבו לצה"ל בארבעת הימים של מערכת הצליחה, בהם התנהלו הקרבות בעיקר בחזית הדרום. בארבעת הימים 15-18 באוקטובר, נפלו יותר מ-475 לוחמים, נשבו עשרה, ונפצעו יותר מ-1,200.

הרגישות הגוברת ללחץ המצטבר של האבידות הגבירה את הציפיות להכרעה מהירה אחרי כיבוש ראשי הגשר, מה גם שהתרבה מספר הפצועים, בעיקר מאש הארטילריה המצרית על אזור הגשרים: בשמונה ימים – מ-15 עד 22 באוקטובר – נפצעו בחזית הדרום כ-1,700 חיילים, יותר ממחציתם – כ-900 – בארבעת הימים שלאחר הפריצה מראש הגשר.

הצטברות האבידות ניתנת להמחשה במספרים לפי שלושת שלבי המלחמה:

הצטברות אבידות צה"ל בכוח אדם

תאריכים	שלב	חללים	פצועים	שבויים
10-6 באוקטובר	הגנה והתקפות נגד מקומיות בשתי החזיתות; מתקפה בגולן ומגננה בתעלה	יותר מ-950	יותר מ-1,500	כ-220
14-11 באוקטובר		כ-325	כ-1,300	כ-45
אבידות מצטברות עד ה-14 באוקטובר				
22-15 באוקטובר	מתקפת הצליחה והפריצה למרחב גושן (עד הפסקת האש הראשונה); מגננה בגולן וכיבוש החרמון	כ-850	כ-2,400	כ-25
אבידות מצטברות עד ה-22 באוקטובר				
24-23 באוקטובר		כ-100	כ-400	כ-290

בחמשת ימי השלב הראשון במלחמה הגיע מספר ההרוגים בצה"ל לממוצע יומי של 190 איש, אך בשלבים הבאים ירד עד מתחת למחצית מזה, ל-91 ליום.⁴⁴ בנייתוח של גורמי הפציעה נמצא, כי כמעט שליש הפציעות (32 אחוזים) נגרמו מאש ארטילרית; כשמינית (13 אחוזים) נגרמו מאש נק"ל; ויותר מרבע (27 אחוזים) – מטילי נ"ט (14 אחוזים) ומנשק נ"ט אחר (13 אחוזים).⁴⁵ הלחץ המורלי של האבידות, ריבוי ההרוגים והנעדרים בימים הראשונים למלחמה, כאשר לוחמי הסדיר והמילואים נשאו בכובד מכות הפתיחה המפתיעות, והקשיים בכירור גורלם של הנעדרים והשבויים – כל אלה הכבידו על העם ועל ההנהגה גם בחודשים הבאים, והוקלו רק עם גמר מערכות ההתשה, חתימת ההסכמים להפרדת הכוחות והשבת השבויים.

תוך כדי לחימה גברו הדרישות לכוח אדם ולציוד לחימה: ב-12 באוקטובר נדמה היה שחיל האוויר עלול להגיע ל"קו אדום" בצוותי אוויר ובמטוסים. מכל מקום, בסוף המלחמה היו לחיל האוויר כשבעים צוותי "פנטום", ומפקד החיל העיר שביכולתם לתפעל 80-100 מטוסים. צוותי האוויר חשו בכובד האבידות, אבל התגברו ואף הגבירו את פעילותם ההתקפית.⁴⁶ בגמר מערכת הצליחה הדאיגה השחיקה בכוח אדם וברק"ם, עד כדי חשש

שעוצבות השדה ייאלצו להיעצר כעבור ימים מספר בעיצומה של ההתקדמות, אם יימשך קצב האבידות כבימים הקודמים (כמחצית מנפגעי צה"ל היו מבין צוותי הטנקים).⁴⁷ הפערים באפסניה הושלמו בזכות התושייה הלוגיסטית של המערך, האצת הייצור והתיקונים בארץ והגעת משלוחי רכש חיוניים באוויר ובים – ובכללם תחמושת שהובאה ברכבת האוויר מארצות הברית. במקביל, קובצו תגבורות כוח אדם לשריון, ובראשן שריונאים שמיהרו לשוב מחו"ל ושובצו בגדודים מאולתרים. כן זורזו האימונים, אך היה קשה לאייש תפקידי פיקוד, ובמיוחד בשריון.⁴⁸

רכבת האוויר האמריקאית הוערכה על ידי ראש הממשלה גולדה מאיר כבעלת משקל מדיני "שאינן שיעור" לו. לדבריה, הסיוע האמריקאי לישראל הבהיר לברית המועצות את עמדת ארצות הברית נוכח המשלוחים המאסיביים של תחמושת סובייטית, בים ובאוויר, לסוריה ולמצרים.⁴⁹

מבחינה כמותית וחימושית, המשלוחים מברית המועצות במלחמה ולאחריה היו גדולים בהרבה מאלה שהעבירה ארצות הברית לישראל. לפי הערכות לא שלמות, היו כ-700 טיסות של מטוסי "אנטונוב-12" (בעלי קיבולת של 20 טונות) וכ-70 טיסות של מטוסי "אנטונוב-22" (בעלי קיבולת של כ-80 טונות), ונשלחו כ-70 אוניות: לסוריה הועברו כ-150 מטוסים (מרביתם מסוג "מיג 21"), סוללות טק"א וטיילי נ"ט, וכ-800 טנקים (לפחות 100 מהם "טי-62"), וכן ארבעה סטי"לים שסופקו עד סוף 1973; למצרים הועברו מטוסים במספר קרוב לאבידותיה, וכן סוללות טק"א, טילי נ"מ ותותחי נ"מ, כ-150 טנקים עד סיום הקרבות, ועוד מאות אחר כך.⁵⁰

לישראל הוטסו עד הפסקת האש כ-11,000 טונות ציוד במטוסים אמריקאיים: עד 25 באוקטובר הגיעו כ-240 טיסות, רבע מהן של מטוסי "גלאקסי" ("סי-5", בעל קיבולת של כ-100 טונות), והשאר של מטוסי "סטארליפטר" ("סי-141", בעל קיבולת של כ-30 טונות). מטוסי "בואינג" 707 ו-747 של "אל-על" ערכו 80 טיסות בימי המלחמה והטיסו כ-2,900 טונות. הסיוע הלוגיסטי המידי והיעקרי התבטא בהטסת תחמושות חיוניות, ובכלל זה 40,000 פגזי טנקים ו-30,000 פגזים 155 מ"מ. מטוסי הקרב שהגיעו בעת המלחמה לא הספיקו כמעט להיכנס לפעולה ("הפנטומים" החדשים ביצעו 200 גיחות וה"סקייהוקים" רק 85 גיחות), אולם איזנו את האבידות. טנקים יחידים הגיעו באוויר, כחלק מהפגנה מדינית ולוגיסטית; מרביתם הגיעו בים, לקראת השיקום וההצטיידות מחדש אחרי הפסקת האש. כ-90 אחוזים מהרכש הביטחוני, שהגיע לישראל אחרי הפסקת האש, הובא בים.⁵¹

כזכור, בבוקר יום הכיפורים מצאה ראש הממשלה לנכון להבהיר לארצות הברית שלא ישראל היא שיזמה את המלחמה. דברים שאמר קיסנינג'ר לדיין, ב-22

באוקטובר, יכלו להצדיק בדיעבד את הזהירות של ישראל. קיסינג'ר התלונן על התנגדות הפנטגון לאספקה, והוסיף שאילו פתחה ישראל במלחמה, לא הייתה מקבלת דבר – "אף לא מסמר"⁵²; אולם, מרגע שהנשיא ניקסון החליט על כך, התכוונה ארצות הברית להדביק את ברית המועצות במירוץ תחרות אווירי, בכעין עימות בין-מעצמתי. קיסינג'ר גם נתן את דעתו לאפשרות, שבהיפסק האש יעברו הערכים להתשה, ולכן הורה לקיים מבעוד מועד את הרציפות הלוגיסטית במשלוחים בים, כשייפסקו המשלוחים באוויר. לאחר זמן נתפס להגזמה, כשגרס שארצות הברית "הצילה" את ישראל ברכבת האוויר ובהתערבותה המדינית השוטפת.⁵³

ראש הממשלה ביטאה את הערכתה למשקלה המדיני של רכבת האוויר, אולם איחור תחילתה, במיוחד נוכח חומרת המערכה הצבאית וקצב הצריכה הלוגיסטי, מאפשר גם להבין את התחושה הקשה ששררה בישראל, בייחוד מעת שהחלו הסובייטים בשיגור הרכבת האווירית שלהם, כ-10 באוקטובר. זאת ועוד, המשלוחים האמריקאיים נפלו בהרבה מבקשותיה של הממשלה: הם כללו פחות ממחצית מטוסי ה"פנטום", כחמישית מהטנקים, כשליש מהתותחים וכרבע ממשגרי "עורב" שביקשה ישראל.⁵⁴

לאחר המלחמה התעוררו ספקות האם הייתה הצדקה לתחושת המחסור בתחמושת: האם הייתה אמיתית, או שמא מדומה ונבעה מאי-דיווח ומליקויי שליטה? למעשה, עוצבות השדה עמדו בגמר המלחמה עם כמויות תחמושת שהיו קרובות למלאי ההתחלתי שלהן. עם זאת, המלאי המטכ"לי עמד לאזול כמעט כליל סמוך ל-20 באוקטובר. כזכור, נוצר פער בכמויות התחמושת בתחילת המלחמה, שנבע הן ממגבלות תקציב הן מאי-קבלת תחמושת מוזמנת. כתוצאה מכך, נדחף המלאי המטכ"לי אל עוצבות השדה, אך היעדר דיווח מהן מנע מהמטכ"ל לעמוד כראוי על צרכיהן הממשיים. הצריכה הגדולה והפערים ההתחלתיים – כלומר, דרישה העולה על המלאי ועל אפשרויות האספקה המקומיות – גרמו למחסור אמיתי בתחמושת, ואלמלא האספקה בהיטס באמצעות הרכבת האווירית מארצות הברית, לא הייתה בשליטת המטכ"ל תחמושת לתקופה האחרונה של המלחמה.

אבירות חיל האוויר במטוסים התאזנו מקצתן עד סוף המלחמה, בעיקר מרכש ומתיקון מטוסים נפגעים, וב-24 באוקטובר עמד מספר מטוסי הקרב השמישים על 259 (לעומת 307 בפרוץ המלחמה). שמונה "פנטומים" ראשונים מארצות הברית הגיעו ב-14 באוקטובר, ועד סוף המלחמה הגיעו בסך הכל 79 מטוסי קרב – 40 "פנטומים" ו-39 "סקייהוקים". כן הגיעו 12 מטוסי תובלה "הרקולס".

בכוחות היבשה גברה במהלך הלחימה תחושת המחסור בתחמושת, שייתכן שנבעה מהאלתורים שנכפו על צה"ל בתנאי פתיחת המלחמה. יתר על כן, צריכת

התחמושת הכבדה עברה בהרבה את הצפוי ואת המצוי במלאי, ומשלוחי התחמושת ברכבת האוויר היו, לפיכך, גורם מאזן של הפער בין הצריכה ובין האספקה המקומית ואיפשרו למטכ"ל לחדש את המלאי החיוני שקרב לאפס בתום המלחמה. מלאי התחלתי של תחמושת עיקרית במתקני מטכ"ל ובעוצבות, לעומת אספקה וצריכה:

מלאי בי 24 באוקטובר			סופק במלחמה			נצרך במלחמה	מלאי התחלתי			
עוצבות	מתקני מטכ"ל	סה"כ	רכבת-האוויר	מקומי	סה"כ		עוצבות	מתקני מטכ"ל	סה"כ	תחמושת
150	44	194	49	15	55	165	173	131	*304	105 טנקים
51	10	61	30	9	39	120	60	82	142	155 'ארט'
4	-	4	6	-	6	25	7	16	23	175 'ארט'

* אלפי פגזים

מהטבלה עולה בברור, כי אלמלא הגיעה תחמושת במהלך המלחמה, אם ברכבת האוויר ואם מייצור מקומי, היה מילוי מחסורן של העוצבות מרוקן את מתקני המטכ"ל, והם היו מגיעים ל"מלאי שלילי".

המחסור שהיה נגרם לולא הגיעה האספקה מארצות הברית ומייצור מקומי

מלאי בי 24 באוקטובר				
תחמושת	מלאי התחלתי	נצרך במלחמה	בעוצבות	מתקני מטכ"ל ללא אספקה במלחמה
105 מ"מ*	304	165	150	-7
155 מ"מ	142	120	51	-29
175 מ"מ	23	25	4	-6

* אלפי פגזים

מלאי תחמושת הטנקים בסוף המלחמה עמד על פחות מהכמות שנצרכה בה ועל פחות ממחצית המלאי ההתחלתי. חמור בהרבה היה המחסור בתחמושת ארטילרית, אולם המצב שופר עקב משלוחי התחמושת באוויר ובים מאז הפסקת האש. בסוף המלחמה נותרו בשטחי האויב 243 טנקים – 229 בדרום ו-14 בצפון. עוד 164 טנקים נגרעו מן המצבה, מבין 820 הטנקים שהיו אז בתיקונים בסדנאות חיל החימוש. קרוב ל-1,100 טנקים היו פגועים בעת הפסקת האש, מהם יותר מ-400 אבודים. מספרים אלה משקפים, ולו במעט, את מלאכתם של אנשי החימוש

בעוצבות, בתיקון הרק"ם הפגוע בשדה, ואת התרומה של מרכזי השיקום העורפיים. טנקים רבים נפגעו ותוקנו ושוב נפגעו ושוב תוקנו, ומספרם של אלה לא נכלל ברשימות שלעיל.

* * *

מבצע "חורב", בשלהי מלחמת העצמאות, נמשך למעלה משבועיים. מאז עמד צה"ל במלחמות קצרות ובעימותים צבאיים ממושכים (כגון מלחמת ההתשה), אך לא במערכות תנועה ממושכות ובלחימה אינטנסיבית רצופה כבימי תשרי תשל"ד – מלחמת יום הכיפורים. לאחר שצה"ל ספג את מהלומות הפתע, הוא התאושש במהירות, הרף בתום היום החמישי למלחמה את הסורים משטחי הגולן, ולמחרת הבקיע לתוך הגולן הסורי. ביום העשירי למלחמה נשא אותה צה"ל ל"אפריקה". בתוך 19 יום עלה בידיו לגבור על צבאות ערב, ולהנחיל להם מכה שהביאה את המעצמות להיענות לבקשת מצרים ולכפות למעשה הפסקת אש באמצעות האו"ם – לה הסכימה סוריה בדיעבד. צבאות ערב אמנם הוכו אך לא הוכרעו; מתקפות צה"ל נעצרו בשתי החזיתות בטרם עת: ההבקעה בחזית הגולן לא הספיקה לגרום להתמוטטות הכוחות הסוריים בעת שנסוגו אל מבואות דמשק בטרם יגיעו כוחות עיראקיים ואחר כך ירדניים. בעזרת כוחות משלוח אלה ייצבו הסורים את רצועת ההגנה ויכלו אף להגיח למתקפות נגד מתואמות; בחזית הדרומית לא אולצו המצרים, בעקבות הצליחה והפריצה למרחב גושן, לסגת מראשי הגשר בסיני, וכוחות צה"ל אף לא הצליחו למוטט את מערכיהם המוכים בגזרת "מיסוריי".

צה"ל לא הצליח להשיג הכרעה צבאית. בגולן נבעה אי-ההכרעה בעיקר מגורמים צבאיים – הכוחות בצפון מיצו את תנופת המתקפה לפני שהגיעו אל יעדי המערכה, בגלל האבידות המצטברות עד ההבקעה ובמהלכה, ובעקבות הופעת חיל המשלוח העיראקי הטרי – אף כי טירון – באגפם. לא היו אלה גורמים מדיניים שמנעו התקדמות נוספת ליעדים המקוריים של המתקפה. לא כן היה הדבר בחזית המצרית. ההלם של הצליחה וההישגים הטריטוריאליים של הפריצה למרחב גושן החישו את התערבות המעצמות והאיצו את התהליכים המדיניים לכפיית הפסקת האש.

לאמיתו של דבר, מיקדו המדינאים את מבטם בחיצים על המפות, שציינו את כוחות השריון המתקדמים בגדה המערבית, ולא ראו את המפה כולה: הכוחות בדרום לא הספיקו לממש את האיום על עורפן של שתי הארמיות המצריות, ולא הצליחו לרכז מאמצים כדי להכריען או לכפות עליהן את פינוי ראשי הגשר, שבהם לחמו היטב. הרמטכ"ל וראש אמ"ן אמרו לקסינג'ר שצבאות ערב היטיבו ללחום

בהרכבה מאשר במלחמת ששת הימים, וכי בניגוד לעבר לא הביאה הבקעת צה"ל להתמוטטותם.

ב-24 באוקטובר בערב העריך הרמטכ"ל שראשי הגשר ממזרח לתעלה הם הישגו העיקרי של נשיא מצרים, וכי "בהישג הזה הוא ינפנף בשביל לחפות על ערוותו".⁵⁵ ואכן, החוקרים המצריים טענו שמערכת הצליחה של ישראל נכשלה אסטרטגית, למרות הישגיה הטקטיים, כי לא השיגה את היעד העיקרי – חיסול ראשי הגשר המצריים והחזרת המצב בתעלה לקדמותו.⁵⁶

אין ספק שהמצרים הִשְׁהוּ את כוחות צה"ל בעמידתם והיו עלולים להכביד ולהאט את השלמת ההכרעה הצבאית; אך בעיקרו של דבר, סוכלה הכרעה זו בידי גורמים מדיניים מעצמתיים, שמשקלם עוד גבר משעה שפסקה האש בגולן ובגושן.⁵⁷

הערות לשער השמיני

- 1 ארכיון המחלקה להיסטוריה; ד"ר, עמ' 664-665.
- 2 שם, עמ' 666; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 3 שם; דרו, כרך ב', עמ' 325-323; מערכות, סיקור עמ' 142.
- 4 אלוף גונן אמר לאחר זמן, שסבר כי עליו ליזום, וכי הדרג המדיני יברך על כך בדיעבד (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 5 אבירי הלב, עמ' 47-50.
- 6 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אדן, עמ' 287-288.
- 7 כאשר נשלח גרוד 226, הודיע הפיקוד לאלוף מגן שהגרוד יוצא בשעה 18:00, יגיע לגשרים בתוך שעה־שעתיים ויעבה את החסימות בציר "עריש" עד הבוקר. האוגרה ציפתה ל"שרמנים" הראשונים לפני הצהריים. לפי אחד המקורות, יצא הגרוד סמוך לשעה 10:00 והגיע לגשרים עם ערב, חצה מול אש ארטילרית דלילה, התעכב באזור "צח" להבהרת פקודות סותרות, ואז יצא למקומו. לפי אלוף סקל, חל עיכוב בהיסע באזור התעוז "מצווה", כתוצאה מהפגזה על כוח ששהה בסמוך לכביש, שגרמה לחסימת המעבר. עיכוב נוסף היה באזור הגשרים, עד שהגרוד הופנה לחצות על גשר הגלילים. (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 8 שם; קורדובה, ארצות הברית, עמ' 145-147; השרד הישיר הראשון מסאדאת לניקסון התקבל בווינגטון ב־23 באוקטובר בשעה 15:15 (21:15 שעות ישראל) – קיסניג'ר ב', עמ' 574-573; על חוסר האמון של שגריר ארצות הברית בישראל, קיטינג, ושל מזכיר המדינה קיסניג'ר בדברי ההסבר של ישראל – שם, עמ' 569, 571.
- 9 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 10 ראש הממשלה אמרה למזכיר המדינה קיסניג'ר, ב־23 באוקטובר, שדרוש מנגנון לפיקוח על הפסקת האש (שם). מתברר שהתפוררות הפסקת האש העמידה את מזכיר המדינה על המחדל שבאי הצבת משקיפים (קיסניג'ר ב', עמ' 569, 576, 579). בנוסח הראשון של החלטה 339 נכללה תביעה לחזור לקווי 22 באוקטובר, וקיסניג'ר זוקף לזכותו את ריכוך הנוסח (שם).
- 11 הרמטכ"ל אמר לקיסניג'ר ב־22 באוקטובר, שכיתור הארמיה השלישית לא יושג ככל הנראה באותו היום. שר הביטחון חשש שהאזנה או תצלומי אוויר סובייטיים יוכלו לגלות שטרם נחסמו הצירים לארמיה השלישית (ארכיון המחלקה להיסטוריה; קיסניג'ר ב', עמ' 561). על החלטת מועבי"ט 339 ומשמעותה – ראו: סנדי טיימס, עמ' 401, 403; ד"ר, עמ' 666-667, 742; דרו, כרך ב', עמ' 333-334.
- 12 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 13 אלוף גונן הודיע לרמטכ"ל, ב־23 באוקטובר בשעה 23:30 על כוונתו, ובכלל זה על כניסה אפשרית לסואץ, אם העיר תימצא ריקה. אחרי שיחה זאת פקד האלוף "לכבוש את סואץ בתנאי שהעיר ריקה", וצייין שהוסדר סיוע אוויר. שהב"ט שוחח על ההתקפה עם אלוף גונן (שם).
- 14 שם.
- 15 אדן, עמ' 290; ארכיון המחלקה להיסטוריה.

- 16 על פגישת דיין-סילסוואו – ראו: בראון, עמ' 243-244.
- 17 ארכיון המחלקה להיסטוריה; תיאור פעולת גדוד 100 – ברק, עמ' 139-142, 146; דיין, עמ' 647-648.
- 18 ארכיון המחלקה להיסטוריה; אבירי הלב, עמ' 51-54.
- 19 משה דיין גרס שכניעת העיר סואץ הייתה גוררת את כניעת הדיוויזיות של הארמיה השלישית (דיין, עמ' 684-685).
- 20 בליל 19-20 באוקטובר התכוונו להנחית כוח על ההר ב-20 בחודש, אלא שהמבצע נדחה, כי נתיבי הגישה למסוקים היו באמ"ט. שר הביטחון דיבר על המגמה עם ראש הממשלה ב-19 באוקטובר בערב (דיין, עמ' 655), והפעולה נדונה במטכ"ל מאז ואילך (ארכיון המחלקה להיסטוריה). דיין דיבר על כך גם עם רא"ל בר-לב ב-22 בחודש בבוקר (שם); דיין, עמ' 662). הרמטכ"ל החליט על הביצוע ב-24 באוקטובר בבוקר, אף כי מפקד החזית גרס שהכוח אינו מוכן כראוי. בליל 24-25 בחודש הזהיר המודיעין שהכוח שהשתלט על ג'בל עתקה בסכנה, והוחלט לפנותו מההר, כדי שלא ייווצר צורך לסייע לו מהאוויר, לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 21 קיסנינג'ר התייחס באי-אמון גלוי להסברים שנתן לו השגריר דינין בשעה 09:30 בערך (15:30 שעת ישראל). מיד אחר כך קיבל קיסנינג'ר שדר של סאדאת לניקסון, ובו שידלו לעמוד בהבטחתו (קיסנינג'ר ב', עמ' 575-576). קיסנינג'ר תבע אז מישראל, בשמו של נשיא ארצות הברית, להפסיק את האש מיד. למעשה, קיסנינג'ר וראש סגל הבית הלבן הייג ניסחו את התביעה בשם ניקסון (שם, עמ' 578). תביעת ארצות הברית נמסרה לישראל בעת דיון של "קבינט המלחמה" אחה"צ (ארכיון המחלקה להיסטוריה; דדו, כרך ב', עמ' 336, 339-340).
- 22 שר הביטחון שמע בצהריים ממפקד אוגדה 143 וממח"ט 35, שהיו רוצים לכבוש את אסמעאיליה, אך לשם כך דרוש סיוע אווירי שיאפשר לעבור בגשר אירי על תעלת המים המתוקים בציר "מסכה". השר ענה שאינו מתנגד, אולם אינו "דרג הנותן פקודות אופרטיביות". כשהזדמן אל מפקדת החזית בשעה שדנו שם בפניית אלוף שרון, קבל דיין על היחס כלפי מפקד האוגדה (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 23 שם.
- 24 שם.
- 25 ב-24 באוקטובר בשעה 06:00 ביקש הרמטכ"ל להשתלט על "בוצר" בבוקר, ולפני הצהריים דרש מחיל האוויר להפציץ את המעוז (שם).
- 26 שם. למעשה רצה הרמטכ"ל להרחיק עוד יותר – להתקדם מעין מוסה בציר "פגישה" לעבר סואץ.
- 27 על הודעת ברית המועצות לארצות הברית – ראו: קיסנינג'ר ב', עמ' 569; הסבריה של סוריה לביטול המתקפה – ראו: אמ"ן/חצב, הליווא טלאס מספר על מלחמת אוקטובר 1973, 25 במארס 1976, עמ' 8; אמ"ן/חצב, סימפוזיון אסטרטגי שח השבועון "תשרין", 12 בנובמבר 1979, עמ' 11; גרסה עיראקית – ראו: צבא עיראק, עמ' 149, 177, 197, 217-228. החוקר העיראקי רומז ללחץ מצד הסובייטים שטענו כי אי-הפסקת אש בצפון עלולה לגרום להמשך הלחימה בדרום ולהחמרת מצבה של הארמיה השלישית, כאשר ברית המועצות מוכנה להטיס כוחות למצרים, כדי לכפות את הפסקת האש על הישראלים (שם, עמ' 227).
- 28 צבא עיראק, עמ' 69-70, 207-208, 256.
- 29 ארכיון המחלקה להיסטוריה; צבא עיראק, עמ' 220.
- 30 ב-24 באוקטובר בערב הסבירה ראש הממשלה לשגריר ארצות הברית קיטינג שישראל מחשיבה את העובדות בשטח – שקט בגולן – יותר מאשר את ההסתה ליוזמות של ממשלת

- 31 סוריה (ארכיון המחלקה להיסטוריה; דייך, עמ' 665).
 ארכיון המחלקה להיסטוריה. ההצעה לפעול ב"פתחלנד" הועלתה כבר ב-10 באוקטובר, ואז נדחתה משיקולים מדיניים.
- 32 לפי הנתונים שרוכזו במפקדת חיל האוויר, רשומות 11,223 גיחות של מטוסי קרב. 736 מהן נרשמו כ"שונות", בכללן 160 גיחות לליווי רכבת האוויר, וכ-300 לצילום, לרבות ליווי (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 33 שם; חיל הים המצרי טען שהצליח לצמצם את השיט הישראלי עד 15 אחוזים מהנפח הרגיל (דופוי, עמ' 562). ההסגר שהטילו המצרים על באב אל-מנרב התאפשר גם בגלל היעדר סיוע אוויר תכליתי. במצב זה, ספק אם סטי"לים יכלו לפרוץ את ההסגר. הפסקת שיט המכליות לא הדאיגה, עם זאת, את ישראל, כי הכינה מראש מלאי דלק לשלושה חודשים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 34 בדיוויזיה 4 נותרו 87 טנקים, אך נראה שקובצו אליה עוד יחידות טנקים (שם).
- 35 שם; הדברים משקפים את הנחיות שר הביטחון; דייך, עמ' 666.
- 36 הנתונים המדויקים של השטחים שנכבשו בידי צה"ל, מעוגלים לקמ"ר: בגולן, שטח ההבקעה הסורית – 384 קמ"ר; הטריז הישראלי – 497 קמ"ר; בחזית התעלה: ראשי הגשר המצריים בשטח המרבי – 1,413 קמ"ר, ובעת הפסקת האש – 1,199 קמ"ר; הטריז הישראלי ב"גושן" – 1,614 קמ"ר (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 37 שם; מקור סובייטי, המתבסס על מיניסטרויון המלחמה של ברית המועצות, קובע את אבידות מצרים וסוריה כדלקמן: 4,902 הרוגים, 14,265 פצועים, 9,854 נעדרים (איסראליאן, עמ' 216). לפי אותו מקור, אבידות מדינות ערב, לרבות עיראק, בכלי טיס היו: 334 מטוסים ו-53 מסוקים.
- 38 בראיון לעיתון, ב-8 באוקטובר 1974, נקב סאדאת מספר של "קצת יותר מ-6,000 חללים" (חצב 10/668, 11 באוקטובר 1974, עמ' 7).
- 39 לפי צבא עיראק, עמ' 259, המספרים גבוהים בהרבה ומתמיהים. כך, למשל, מספר ההרוגים הוא פי שלושה מהפצועים: הרוגים – 835, מהם 11 קצינים; נעדרים – 73, מהם 17 קצינים (בידי ישראל היו 13 שבויים עיראקיים); פצועים – 271, מהם 36 קצינים. לכאורה, המספרים מוגזמים, ואולי נועדו להבליט את קורבנו של צבא עיראק במלחמה, אולם המחקר מסתמך על סקירת הרמטכ"ל של צבא עיראק, ואולי יש במספרים אף המעטה מכוונת. מספר ההרוגים הרב, יחסית לפצועים, עשוי להצביע על תקלות בטיפול הרפואי.
- 40 ארכיון המחלקה להיסטוריה. לפי הערכת אמ"ן, הושמדו 63 סוללות טק"א: 54 במצרים ותשע בסוריה.
- 41 לפי הנתונים העיראקיים הופלו 26 מטוסים, כרבע מהמטוסים העיראקיים שהופעלו במלחמה (צבא עיראק, עמ' 244). מאלה אבדו במצרים שמונה "הנטרים" (שם, עמ' 235), בסוריה הופלו חמישה "מיג-21", 12 "סוחוי-7" ו"מיג-17" אחד (שם, עמ' 238-240). לפי האומדן הישראלי, הופלו כ-15 מטוסים עיראקיים (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 42 לפי צבא עיראק, עמ' 259, הושמדו 111 טנקים ונגמ"שים ונפגעו 249 כלי רכב צבאיים אחרים.
- 43 ארכיון המחלקה להיסטוריה. אומדן סובייטי על אבידות צה"ל: 4,000 הרוגים, 1,200 פצועים, 800 נעדרים (איסראליאן, עמ' 216). לפי אותו מקור סובייטי, אבידות ח"א בכלי טיס היו 252 מטוסים ועשרה מסוקים (שם, עמ' 217).
- 44 להלן נתונים השוואתיים למלחמות אחרות: במלחמת העצמאות, מאז הפלישה הבין-ערבית עד גמר מבצע "חורב", הגיע המספר הממוצע היומי של הרוגי צה"ל לכ-80 בימי הלחימה (להוציא הפוגות). במלחמת ששת הימים עמד הממוצע היומי של הרוגי צה"ל על

- כ"130. ברור שבכל עיון משווה כזה יש לעמוד על ההבדלים גם בגודל הכוחות ובעוצמת האש במלחמות.
- 45 עוד תשעה אחוזים מהפציעות נגרמו מהתקפות אוויר. חמישית מהפציעות נזקפו לכלי נשק אחרים ולא ידועים. ראו: צה"ל בחילו, ספר 12, חיל הקשר והאלקטרוניקה וחיל הרפואה, תל אביב, 1982, עמ' 174.
- 46 מפקד חיל האוויר מסר מידע זה להנרי קיסינג'ר ב"22 באוקטובר. בליל 19-20 באוקטובר הודיע מפקד החיל, שעם קבלת המטוסים מארצות הברית יעלה מספר ה"פנטומים" בשניים על מספר הטייסים. בליל 22-23 בחודש הוא הזכיר, ששבוע לפני כן ירד מספר מטוסי הקרב הכשירים ל-220 – מספר "קריטי למשימות" – ויחס טייסים למטוסים ב"פנטומים" עמד על 9 ל-10. לפיכך, אין השפעה למטוסים המגיעים, "משום שאין טייסים עבורם". להשוואה ציין אלוף פלד, כי בפרוץ המלחמה היו שני טייסי "סקייהוק" לכל מטוס (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 47 דיין, עמ' 677. לפי דוח פעילות של מקשנ"ר (ארכיון המחלקה להיסטוריה), הגיע מספר הנפגעים בצוותי טנקים, עד 23 באוקטובר, לכ-2,000, מהם כ-650 קצינים.
- 48 על המאמץ של מקשנ"ר להקים ולתגבר יחידות ניתן ללמוד מהנתונים הבאים: הכנת רק"ם להקמת יחידות – 223 טנקים, 49 נגמ"שים ו-35 זחל"מים; הכנת רק"ם לתגבור יחידות – 129 טנקים, 46 נגמ"שים ו-50 זחל"מים. כוח אדם להקמת יחידות ולתגבור הסתכם ביותר מ-1,450 קצינים ואנשי צוות, ועוד 2,600 קצינים וחוגרים אחרים. בתקופת המלחמה הוסבו 105 קציני חי"ר לחש"ן ואומנו כ-300 שריונאים במקצועות טנק ובאימוני צוות (ארכיון המחלקה להיסטוריה). מפקד גיסות השריון, אלוף אדן, ששימש כמפקד אוגדה 162 במלחמה, התקשר ב"11 באוקטובר מהשדה לקשנ"ר והדגיש בין הצרכים הדחופים ברק"ם בעיקר את תוספת הנגמ"שים לחרמ"ש ולחי"ר (אדן, עמ' 163).
- 49 דיין, עמ' 626-628; מאיר, עמ' 313.
- 50 ארכיון המחלקה להיסטוריה. ב"25 באוקטובר הועברה לארצות הברית הערכה על המשלוחים הסובייטיים עד גמר המלחמה: לסוריה – 500 טנקים, ו-50 מטוסים (וצפויים עוד 100); למצרים – 150 טנקים (ועוד 250 צפויים). סיכומים סובייטיים, עם רשימת הפריטים – ראו: איסראליאן, עמ' 59-60.
- 51 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סיכום הרכש מארצות הברית ראו: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 187-188.
- 52 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דיין, עמ' 663 (וראו דבריו על שיקוליה המורכבים של ארצות הברית – שם, עמ' 575, 626-628).
- 53 קיסינג'ר ב', עמ' 520, 526-525, 531, 542. בביקורו בארץ הסביר קיסינג'ר שצפוי לחץ להפסקת רכבת האוויר מיד עם הפסקת האש, אבל הביע תקווה שיוכל להסדיר את המשכה לשלושה שבועות נוספים – בעת שתכנן לשהות במזרח הרחוק – וכי תימשך האספקה באוניות (ארכיון המחלקה להיסטוריה). דברי קיסינג'ר על רכבת האוויר כמעשה "הצלחה" – ראו: קיסינג'ר ב', עמ' 620.
- 54 דיין, עמ' 627; אלוף בני פלד, מפקד חיל האוויר, טען אחרי המלחמה שהיה אפשר לעמוד במערכה גם בלעדי רכבת האוויר (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 55 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 56 בר, עמ' 77. במחקר המצרי ניסו להסביר מדוע לא חוסל ראש הגשר הישראלי והצביעו על שגיאות של המצרים (שם, עמ' 74-76). כן טענו, שלא היה בצליחת הנגד כדי לשים גלגל את "הניצחון המצרי" (שם, עמ' 75-77). כעבור שנים התפרסמה תגובה מנוגדת: גנרל אחמד מוחמד צאדק, ששימש במלחמת יום הכיפורים כקצין אג"ם בדיוויזיה 21, גרס כי "האל לברו הציל את מצרים", שכן היא לא הייתה מסוגלת להגן על קהיר כאשר

שער תשיעי

**הפרדת הכוחות וסיום המלחמה -
אוקטובר 1973 - מאי 1974**

ראש הממשלה, שארצות הברית לא תלחץ על ישראל לסגת לקווי 22 באוקטובר, וזה הבטיח שאין לממשל האמריקאי כל כוונה לאכוף דבר על ישראל בצל איום של ברית המועצות.⁴

בליל 24-25 באוקטובר פנתה ברית המועצות לארצות הברית בהצעה לשגר כוח דו־מעצמתי, שיפריד בין הכוחות הלוחמים ויוודא חזרת כוחות צה"ל לקווי 22 באוקטובר, כפי שדרשה החלטת מועצת הביטחון 339. ממשלת ישראל ניסתה להציע לארצות הברית הסדר של "החלפת גדות", כלומר צה"ל ייסוג מהטריז בגושן, ובתמורה ייסוגו המצרים מראשי הגשר בסיני, אך ארצות הברית גרסה שאין סיכוי שברית המועצות או מצרים יסכימו להצעה זו. האמריקאים גם הודיעו שברית המועצות מאיימת בפעולה צבאית חד־צדדית לעזרת הארמיה הנצורה. ואכן, ב־25 באוקטובר בשעה 01:30 (שעון וושינגטון) העמידה ארצות הברית את עוצבותיה באירופה ובארצות הברית עצמה ב"כוננות קרב 3" (מתוך חמש דרגות הכוננות בצבאה), לרבות כוננות גרעינית, ונימקה זאת בפומבי בגילוי סימנים המעידים על הכנות ניכרות של הסובייטים להוביל גייסות מוטסים למזרח התיכון. הממשל האמריקאי ליווה את צעדי הכוננות ב"איתותים" מתוזמנים בקפידה, כדי להעמיד את ברית המועצות על רצינות כוונותיו. במקביל, ביקשה ארצות הברית מישראל להכין הערכת מצב מבצעית לחיסול הארמיה השלישית ולעמידה נוכח כוח סובייטי, בהנחה שהוא עלול לנחות בקהיר, והבהירה כי יש לפעול לפני שכוח זה ישלים את הכנותיו לצאת מזרחה כעבור ארבעה־חמישה ימים.⁵

ארצות הברית ביטלה את הכוננות הגרעינית כבר למחרת היום, שעות ספורות אחרי שברית המועצות הסכימה להצטרף להחלטת מועצת הביטחון 340, שקבעה כי כוח החירום של האו"ם לא יכלול יחידות מן החברות הקבועות במועצה. בהשגת סיכום זה הסתייעו האמריקאים בנכונותו של הנשיא סאדאת לבטל את בקשתו הקודמת לכוח סובייטי־אמריקאי – נכונות בה ראה קיסניג'ר צעד מצרי ראשון להינתקות מברית המועצות.⁶

כאשר פרץ המשבר ביחסי ברית המועצות וארצות הברית הוגבר הלחץ על ממשלת ישראל לסלק כל עילה להתערבות סובייטית, ונאמר לה שארצות הברית לא תיתן להשמיד את הארמיה השלישית המכותרת, להרעיבה או להצמיאה. עוד נאמר לישראל, כי הסובייטים מתכוונים להטיס אספקה וכי יש למנוע אפשרות שהדברים יגיעו לידי כך.

הרמטכ"ל, רב־אלוף אלעזר, סבר, שדרך הפעולה הגרועה מכול עלולה להיות דרישה כללית מצד ארצות הברית, ברית המועצות והאו"ם להעביר אספקה לארמיה השלישית בנתיב ימי, בטיעון שב־22 באוקטובר הארמיה לא הייתה מנותקת מהים.

הוא הורה לחיל הים להטיל הסגר ימי על הארמיה וקיווה שהדבר יאלץ את מצרים לפנות את חיילי הארמיה, לאחר שיניחו את נשקם: "אם נתעקש ונחזיק מעמד עוד שלושה ימים, והם לא יוכלו להחזיק מעמד, נוכל לזכות בפתרון הפשוט - שהכוח הזה יסתלק מכאן".⁷ נשקלה גם האפשרות שהמצרים יחדשו את הלחימה וצה"ל יימצא בעמדות נחותות, עקב ויתור על השטח.

ישראל עמדה בלחצים שהופעלו עליה ולא נסוגה משטחיה ומעמדותיה. היא גם תבעה שהאספקה לארמיה השלישית תוסדר במשא ומתן ישיר, שייפתח לפי החלטה 338. יחד עם זאת, נעתרה ממשלת ישראל לדרישה להעביר ב-25 באוקטובר אספקה רפואית לארמיה באמצעות "הצלב האדום", ואחר כך אולצה להסכים שפתיחת המשא ומתן תהיה כרוכה בהעברת אספקה "הומניטרית" בידי משקיפי האו"ם. שיירת מזון ומים הועברה לראש הגשר הארמיוני ב-28 באוקטובר.⁸ משחלף העימות הבין-מעצמתי הגלוי, חודשו המאמצים להגיע להסדר יציב יותר. למעשה, נטלה ארצות הברית לבדה את היוזמה לפעולה מדינית, וברית המועצות נאלצה להשלים עם אי-השתתפותה בה. ישראל, מצדה, לא יכלה להתעלם מתביעותיה של ארצות הברית, שכן הייתה תלויה עתה יותר מתמיד בסיועה הצבאי, המדיני והכלכלי.⁹

מדינות ערב פתחו במלחמה בניגוד לעצותיה של ברית המועצות. נראה שהפינוי החפוז של משפחות היועצים הסובייטיים ערב המלחמה פגע במעמדה של ברית המועצות והחשיד אותה בעיני הסורים והמצרים. הנשיא סאדאת דחה את ניסיונותיה המוקדמים להפסיק אש, אך בהתמשך המלחמה נזקקו מצרים וסוריה, במידה גוברת, לאספקה צבאית מברית המועצות. מצבה הצבאי ההולך ומחמיר של מצרים שכנע לבסוף את סאדאת להיענות ליוזמה הסובייטית להפסקת האש, וסוריה, שלא רצתה בה, נאלצה אף היא ללכת בעקבות מצרים, מחשש שתהיה צפויה לבידוד צבאי וללחץ מדיני. אולם, מרגע שפסקה האש, נחלש שוב מעמדה של ברית המועצות בארצות חסותה, בעקבות הכישלון של הנשק הסובייטי במלחמה שיזמו. הסובייטים היו חייבים לסייע לערבים בשיקום צבאותיהם כדי להציל את מעמדם במרחב, אף כי מצרים, וסוריה אחריה, פנו אל ארצות הברית וחידשו את היחסים הדיפלומטיים עימה, מתוך הבנה כי רק בידיה הייתה אופציה מדינית. ברית המועצות שילמה את המחיר על אי-האיזון במערכת הדיפלומטית שלה, לאחר שניתקה את יחסיה עם ישראל. גם אי-הצלחתה לסייע בעניין חילופי השבויים, לאחר שארצות הברית ציפתה שתפעיל השפעתה לקדמו, הקלה על דחיקתה למעשה מהמגעים הדיפלומטיים.¹⁰ ארצות הברית, שהצילה למעשה את מצרים מתבוסה, שאפה להטות את מצרים לצדה, וכמובן להרחיקה מברית המועצות ולהבטיח לעצמה,

תמורת סיועה, זרימת נפט ממדינות ערב".¹¹ למעשה, יותר מארצות הברית עצמה, היו אלו בעלות בריתה – מדינות אירופה ויפן – שנזקקו לביטולו המהיר של חרם הנפט שהטילו הערבים במהלך המלחמה.

מדינות ערב, שצבאותיהן הוכו קשה אך לא הוכרעו, חשו כנראה שהפסקת האש נותנת להן מידה של חסינות מפני תגובה מאסיבית של ישראל, ופתחו בפעולות הטרדה (בנוסף תקריות ההתשה), כדי להמחיש את סכנת ההתלקחות המחודשת, להכביד על ישראל במיקוח המדיני, לרתק כוחות לאורך קווים שנמתחו למרחוק ולגרום אבידות באדם ובציוד. גם המחבלים הפלסטיניים, שניסיונותיהם המוגברים בתחילת המלחמה סוכלו כמעט כליל, החלו לחדש את פעילותם מדרום לבנון, תוך שהם מנצלים את הפסקת האש הבלתי יציבה ואת ריתוק הכוחות העיקריים של צה"ל לגזרות רחוקות. המחבלים גם פתחו מחדש בפעולות מעבר לים, הפעילו לחץ פוליטי בתהליכי המשא ומתן והפגינו את תביעות אש"ף בזירה הבינ-ערבית והבין-לאומית. תקופה זאת, שבה הופעלו לחצים מדיניים וצבאיים על ישראל, הייתה רגישה במיוחד בגלל עומק המבוכה והמחאה מבית. המלחמה פרצה בעת מסע בחירות בישראל, וכבר תוך כדי המלחמה סער העורך בהאשמות על "המחדל" שבהפתעה ובכמה ממהלכי המלחמה בימיה הראשונים. לאחר הפסקת האש העמיקה המחלוקת הפנימית, כאשר התחדשה מערכת הבחירות (יום הבחירות נדחה מ־28 באוקטובר ל־31 בדצמבר 1973). סערות המחאה ליוו ושללו את תעמולת הבחירות, שהתנהלה בשעה שרובות של אנשי מילואים עדיין היו מגויסים. בנסיבות אלו רצתה ישראל באחת משתיים: לנצל את הפרות הפסקת האש מצד מצרים כתואנה להנחית מכת בזק על הארמיה השלישית ולכפות הסדר מידי; ואם לא יינתן הדבר – להגיע להסדר שיאפשר לשחרר בהקדם את מערך המילואים ולעבור במהירות לשיקום הסדר באימון ובציוד, תוך שצה"ל מחזיק בכל כיבושיו.¹²

התארגנות תוך כוננות

כבר בתקופת הביניים שלפני הסדרי ההפרדה הפיק צה"ל לקחים דחופים בדבר בניין הסדר כ"שלו, והחל ביישומם, תוך כדי אימון מזורז של תגבורות לדרג הלוחם. לאחר הסדרי ההפרדה נמשכה המלאכה ביתר שאת. מסקנה בסיסית, שנתנה אותותיה בכל האימונים ובבניין הכוחות, קבעה שיש לשפר את הלחימה המשולבת של כוחות היבשה, לחזק את שיתוף הפעולה המבצעי בין כל המרכיבים ולמצות את יכולתם הקרבית, וכן לייצל את השילוב המבצעי של כוחות היבשה וחיל האוויר. בעוצבות השריון נדרש תיאום משופר בין כוחות הטנקים לחרמ"ש והוכר הצורך ביתר תיאום בין עוצבות השריון לעוצבות החי"ר ובין הדרגים המסתער והמסייע. תפיסה זאת

התבטאה במספר שינויי מבנה ביחידות ובעוצבות, בהשלמה מזורזת של פריטי ציוד ובאימונים משולבים.

עיקרי המבנה העוצבתי החדש, לאחר ההתארגנות וההאחדה, היו כלהלן:

- בכל גדוד טנקים נכללה פלוגת חרמ"ש על נגמ"שים.
- חטיבת טנקים הורכבה משלושה גדודי טנקים ומפלס"ר.
- במבנה האוגדה נכללו שתי חטיבות טנקים, חטיבה ממוכנת וגדס"ר.
- לעוצבות החי"ר והחיר"ם ניתנו נגמ"שים זחליים או זחל"מים, לניוד כל הדרג הלווחם. כמו כן זורזו המעבר לנשק קל משופר – רובה הסער (M-16) ונשק נ"ט מחלקתי, גדודי וחטיבתי – "זרזיר ועורב".

המלחמה הוכיחה את הצורך בהפעלה מבצעית מתואמת מקרוב של כוחות גדולים יותר מאוגדה אחת, הן בצפון והן בדרום. כתוצאה מכך הוקמו מפקדות גיס, לפיקוד מבצעי על ריכוזי כוח על-אוגדתיים משימתיים, שיבצעו מאמצים עיקריים בכפיפות לפיקודים המרחביים.

בתחום תורת הלחימה עלתה חשיבותן של מספר דרכי פעולה במגננה ובמתקפה: נלמדה המגננה הגמישה על רקע הסדרי ההפרדה בסיני ונחקרה מתקפת ההבקעה בגזרת פריצה צרה, כדי לגבור על מערכי מגננים עמוקים ומשופעים בנשק נ"ט.

אחת המסקנות היתה כי הסד"כ היבשתי לא הספיק בכמותו ובאיגודיו העוצבתיים וכי לא היה די בהרכבת כוחות על-חטיבתיים מאולתרים. למעשה, נראה צורך דחוף להגדיל את הסד"כ משש לעשר אוגדות (ולשמונה עד אפריל 1974), וכן להוסיף בעתיד חטיבת חי"ר לפחות למקצת האוגדות. כן חוזק מערך ההגנה המרחבית (הגמ"ר) והוקמו מפקדות על-חטיבתיים, שנועדו לשלב את כוחות השדה ואת יישובי ההגמ"ר בגזרות משניות (כעבור זמן תוגברו והפכו לאוגדות מרחביות – אוגמ"רים). בנוסף ל"נתח" הארטילרי שנכלל בעוצבות החדשות, תוגברה הארטילריה במספר הכלים ובטיבם. בתחום הלוגיסטי, הוכר הצורך בתוספת רכב ייעודי מותאם לרופאים ולחובשים, ובעיקר נגמ"שי פינוי.

חיל האוויר קלט בעקבות המלחמה מטוסים ואמצעי לחימה חדישים, לייעול הלחימה נגד טילי קרקע-אוויר. בתחום השילוב הבין-זרועי, השתתף חיל האוויר בשיפור סיוע האוויר ובעדכון תורתו של תפעול גייסות מוטסים במטוסים ובמסוקים, וכמו כן בפיתוח לוחמת נ"ט במסוקי התקפה. חיל הים נטל על עצמו לפתח אמצעים ושיטות לחימה לפעולה בטווחים ארוכים יותר, נגד ניסיונות הסגר בים התיכון ובים סוף.

מאמצי ההדרכה והשיקום הלוגיסטי זורזו ככל הניתן, בעוד שעוצבות השדה היו

כוחות צה"ל השיבו אש לאש המצרית. במיוחד התחממה מדי פעם גזרת אוגדה 143, שהייתה רגישה לתקריות בעמדותיה בחיץ הירוק, במבואות אסמעאיליה. על רקע תקריות האש הוציא שר הביטחון, ב־11 בדצמבר, הנחיה לרמטכ"ל על מדיניות לפתיחה באש בחזית התעלה. ההנחיה קבעה שיש להשיב באש על פתיחת אש מצרית, לבחור לתגובה "מטרות כואבות", ובגזרה הדרומית גם לעכב באש את שיירות האספקה לארמיה השלישית.¹⁵

צה"ל העביר בתחילת נובמבר מהגולן לאזור התעלה את אוגדה מוקטנת 146, ובה חטיבות 205 ו־670. במקביל, הושקעו מאמצים הנדסיים לביסוס הטריז בגושן: הונחו שדות מוקשים באזורים הפתוחים והרחבים במישור המדברי; נבנה "גשר יבשתי" רחב על תעלת סואץ; נפרצה ונסללה דרך, שאורכה 7.5 ק"מ, במעלה המצוקי לראש הר עתקה; הונח קו מים לגדה המערבית.

מדי פעם החרף האיום בהסלמת הפעילות עד למתקפה כללית. הסלמה זו הייתה אם ביוזמת מצרים – בכוחות שפעלו ממרחב קהיר נגד כוחותינו בטריז מרחב התעלה או בכוחות הארמיה השנייה שפעלו נגד ראש הגשר – ואם ביוזמת ישראל, ששאפה להשמיד את הארמיה השלישית במתקפה ממזרח.¹⁶ אחת מתקופות המתח בחזית, במחצית הראשונה של נובמבר, הייתה קשורה בתכונה שניכרה בישראל להעביר אוניית סוחר במצרי באב אל־מנדב, לנוכח ידיעות שהמצרים עלולים לעכבה (אף כי חדלו לפני כן מלהפריע למעבר אוניות בבעלות זרה). לבסוף, בתחילת דצמבר, שוגרה דרומה אוניית הסוחר "באר שבע", והמצרים לא הפריעו למעברה.

חיל האוויר התרכז בתקופה זו במשימות פטרול ויירוט והשתתף בהסגר על הארמיה השלישית. סוללת טילי "הוק", שפונתה לאבו רודס ב־11 בנובמבר, דילגה חזרה לראס סודר ב־25 בו וקודמה עד ראס דהיסה (כעשרה ק"מ מדרום לראס מסלה). בליל 28–29 באוקטובר הפילה הסוללה שלושה מסוקים מצריים, ועוד שניים הופלו באש נ"מ בהמשך יום המחרת. הפעילות ההתקפית של חיל האוויר צומצמה, לעומת זאת, עד למינימום. ב־26 באוקטובר וב־3 בנובמבר תקפו מטוסים גשרים שהקימו המצרים על התעלה מצפון לעיר סואץ. כן אירעו תקריות אוויר תוך כדי גיחות צילום: מטוס "פנטום" הופל ב־9 בנובמבר ומטוס "מיג-21" מצרי הופל ב־6 בדצמבר, כשניסה ליירט מטוס צילום. עד 18 בפברואר 1974 פעל שדה התעופה "נחשון" בפאיד, ושירת את הטריז הישראלי בגושן באספקה, כפינוי ובטיסות לחופשה.

חיל הים השתתף בהסגר על הארמיה השלישית במפרץ סואץ ובאגמים המרים, אך כוחותינו לא הצליחו למנוע כליל מעבר אספקה לארמיה הנצורה ולמעוז "בוצר". חיל הים גם חידש את תנועת המכליות לאבו רודס, שם חודשה שאיבת

הנפט שהופסקה בפרוץ המלחמה. המכלית "סיריוס" יצאה מאילת ב־25 באוקטובר, אך מוקשה במצרי יובל ב־26 בחודש בבוקר. התגלה שהמצרים מיקשו את המצר וסגרו אותו לאוניות גדולות – ובכלל זה לעצמם, מכיוון שכמו ישראל, הם חסרו את הכושר לשלוח את מוקשיהם. המיקוש לא מנע, עם זאת, העברת מכליות לאבו רודס, לאחר שחיל הים הכין נתיב אלטרנטיבי.

ההיקף המוגבר של פעילות חיל הים במפרץ סואץ הביא לתגבור הזירה בעוד שלושה "דבורים" באמצע נובמבר, ומספרם הגיע עתה ל־13.

עד הסדר הפרדת הכוחות עם מצרים נפלו 17 חיילי צה"ל ונפצעו 95 בתקריות אש בחזית המצרית.

הסדר הפרדת הכוחות המצרי־ישראלי עבר מספר גלגולים. ראשיתו בעימות הבין־מעצמתי ובלחצה של ארצות הברית על ישראל להתיר אספקה לארמיה השלישית. כזכור, הופג המתח בעקבות הסתלקותו של סאדאת מבקשתו לכוח סובייטי־אמריקאי, ובעקבות משלוח תרופות מישראל לארמיה השלישית. בימים הבאים הגבירה ארצות הברית את לחצה לפתוח דרך לארמיה השלישית, או לפחות להתיר אספקה של מזון ומים דרך קווי צה"ל. האמריקאים טענו כי ישראל השלימה את הכיתור על הארמיה אחרי הפסקת האש של ה־22 באוקטובר, וראו בהקלת המצור עליה את הסיכוי היחיד להציל את מעמדו של הנשיא סאדאת ולקדם משא ומתן מצרי־ישראלי. לכן הם גרסו שוויתור מצד ישראל בשאלת הארמיה השלישית ישרת גם את האינטרס ארוך־הטווח שלה.¹⁷

ב־26 באוקטובר התלקחה הלחימה מחדש, כאשר המצרים ניסו לחצות מהגדה המזרחית לסבכי החיץ החקלאי וצה"ל הפעיל מטוסים נגד ניסיונות גישור שלהם. הממשל האמריקאי ראה בהתלקחות זו תימוכין לכוונות ישראל להשהות כל סיוע הומניטרי לארמיה השלישית, כדי לאלצה להיכנע מחוסר מים ומזון. על רקע זה תבעו האמריקאים מישראל שתציע הסדר לבעיית האספקה לארמיה, אלא שישראל רצתה שכל הסדר כזה ייכלל במשא ומתן הישיר עם המצרים, שהיה צריך להיפתח זמן קצר לאחר מכן. הלחץ האמריקאי הגיע לשיאו, כשתבע קיסנינג'ר, שעה לפני חצות (שעון וושינגטון) של ליל 26–27 באוקטובר, שישראל תשיב בהצעה משלה לא יאוחר מ־27 באוקטובר בשעה 08:00 (14:00 שעון ישראל), כלומר בתוך תשע שעות. קיסנינג'ר הוסיף, שאם ישראל לא תוכל להציע פתרון לאספקה לא צבאית לארמיה השלישית, תצטרף ארצות הברית להצעת מועצת הביטחון על אכיפת החלטות 338 ו־339. עוד לפני שחלפו תשע השעות הותר הסבך: סאדאת הציע פגישת קצינים מצריים וישראלים, ובלבד שלפני כן תועבר לארמיה השלישית

שיירה אחת בחסות האו"ם.¹⁸ נראה, אפוא, שממשלת ישראל היטיבה להעריך את טיב "הקלפים" שבידיה יותר ממזכיר המדינה של ארצות הברית. אחרי חצות של ליל 27-28 באוקטובר נועדו בראשונה נציגים של מצרים ושל ישראל, בתיווך האו"ם, בקילומטר ה-101 בכביש סואץ-קהיר, ובו ביום עברה שיירת האו"ם הראשונה אל הארמיה השלישית והמשקיפים החלו בסימונם של קווי הפסקת האש.

מעתה החזיקה ארצות הברית במושכות המדיניות. בסוף אוקטובר נשלח לווינגטון שר החוץ של מצרים, אסמאעיל פהמי, וב-1 בנובמבר נפתחו בווינגטון שיחות בין ראש ממשלת ישראל גולדה מאיר לבין הנשיא ניקסון ומזכיר המדינה קיסינג'ר. היו אלה שיחות קשות, בהן הבהיר הנשיא לראש הממשלה כי ארצות הברית לא תיתן לישראל להשמיד את הארמיה השלישית, וקיסינג'ר תבע למעשה מישראל שתסיר את הכיתור מעליה. הוא גם טען, שאם ישראל לא תיעתר ולא תאפשר למצרים לקיים ציר בשליטתם לארמיה הנצורה, "יבואו הרוסים ויעבירו אספקה במסוקים שלהם", ואף איים כי ארצות הברית "תשגר את מסוקיה, טעונים במזון, כדי להושיע את הארמיה השלישית מהכיתור הישראלי". למרות האווירה הקשה, החלו להסתמן בשיחות קווים להסדר צבאי, שאמור היה להתגבש בתיווכו של קיסינג'ר עצמו. בסופו של דבר נאותה גולדה מאיר להתיר מעברה של עוד שיירה אחת לארמיה השלישית לפני שקיסינג'ר יגיע לקהיר.¹⁹

ביקורו של שר החוץ של מצרים בווינגטון וביקורו של מזכיר המדינה של ארצות הברית אצל הנשיא סאדאת המחישו את חידושם של הקשרים הדיפלומטיים הגלויים בין מצרים לארצות הברית – שלב לקראת חידוש היחסים הפורמליים, אחרי הפרדת הכוחות בין מצרים לישראל.

בעקבות ביקור קיסינג'ר במצרים והשיחות בקילומטר ה-101 נחתם, ב-11 בנובמבר, הסכם ראשון בין ישראל למצרים, הוא "הסכם שש הנקודות". במרכזו עמדה הסכמה לפתוח בשיחות על "הינתקות והפרדה" ולהסדיר אספקה בלתי צבאית לעיר סואץ ולארמיה השלישית. עוד נאמר בו, כי משקיפי או"ם יוצבו במקום צה"ל בנקודות ביקורת בכביש קהיר-סואץ, ובעקבות הצבתם יחלו חילופי שבויים.²⁰ מ-15 עד 22 בנובמבר הוחזרו ארצה 230 שבויים (ועמם טייס שנשבה לאחר סיום המלחמה), וישראל החזירה למצרים 8,372 שבויים (99 מהם נשבו אחרי סיום המלחמה).²¹

השיחות בקילומטר ה-101 הצביעו על התמורה החדה שחלה בעמדותיו של הנשיא סאדאת בעקבות המלחמה: בעצם השיחות הישירות הוא נטש את "הלאווים של ח'רטום" – ביניהם לא למשא ומתן עם ישראל – ולמעשה חזר למודל של שיחות

נוסח רודוס מ-1949, כשמצרים אולצה לראשונה להיכנס למשא ומתן על שביתת נשק עם ישראל. מהתכתובת שניהלה מצרים עם הממשל האמריקאי מתבררת גם התזווה שחלה בעמדותיה בסוגיות הפסקת האש וההסדר, לעומת התנאים שהציג סאדאת לפני המלחמה וכימים הראשונים לה.²²

השיחות הישירות בין ישראל למצרים הסתיימו ב-29 בנובמבר. חודש לאחר מכן, בסוף דצמבר, נועדו נציגים דיפלומטיים וצבאיים של שתי המדינות בז'נבה, וחזרו לדיונים בראשית ינואר, אחרי הבחירות בישראל. עתה הגבירה ארצות הברית את לחצה להסדר מהיר, עד שזה הושג בתיווכו של מזכיר המדינה, בשיטת ה"דילוגים" האישיים שלו, ונחתם ב-18 בינואר 1974. ארבעה ימים לאחר מכן אישרה אותו כנסת ישראל.²³

עיקרו של ההסדר הצבאי-קרקעי להפרדת הכוחות בין ישראל למצרים היה שצה"ל ייסוג ממרחב גושן ומגדות התעלה עד כביש הרוחב בסיני (אבל מעוז "בודפסט" שעל השרטון יישאר בידי ישראל). כוח החירום של האו"ם יתפרס ב"אזור הפרדה", שישתרע לאורך ציר החת"ם. הצבא המצרי ישוב להחזיק בגדה המזרחית לכל אורכה, ברצועת כביש התעלה המזרחי (ציר "לקסיקון") (מפה 38). במקביל, הוגבלו הכוחות הצבאיים שמותר לצדדים להחזיק ב"אזורי דילול" משני צדיו של אזור ההפרדה. המצרים לא יכלו להחזיק בסיני אלא 30 טנקים, 36 תותחים ו-7,000 חיילים, ונאסר עליהם להקים עמדות טק"א ממזרח לתעלה ולקרב טילים לגדה המערבית. כן נקבעו הסדרים לפיקוח על ההסכם – על ידי הצדדים וכוח החירום של האו"ם ובאמצעות לוויינים של ארצות הברית. כחלק מההסכם – אך לא בפומבי, אלא בהתחייבות סודית בכתב לארצות הברית – הסירו המצרים גם את ההסגר הימי בבאב אל-מנדב. הסטי"לים "רשף" ו"קשת", שהיו אמורים להפליג סביב אפריקה ב-15 באוקטובר 1973, יצאו לדרכם בסוף פברואר 1974 והגיעו לבסיס מרחב שלמה ב-1 באפריל.

מצרים קיבלה לידיה בחזרה את השליטה בתעלת סואץ, ולדרישת ישראל התחייב סאדאת בפני ארצות הברית שיפתח אותה לשיט וישקם את עריה. ממשלות ישראל וארצות הברית ראו את חידוש הפעילות הכלכלית והחברתית באזור התעלה כצעד של הינתקות מלחימה וכסיכוי לנורמליזציה של החיים במקום, שהיה בעבר קו אש. המצרים, מצדם, הדגישו ששיקום שתי גדות התעלה, לרבות "החוזה הסינית", ממחיש את חידוש הריבונות המצרית בתעלה ובסיני.

במבוא להסכם הפרדת הכוחות נאמר שהוא חורג מהיבטים צבאיים גרידא ומשמעותו המדינית היא היותו "צעד ראשון לקראת שלום". אף כי שלום של ממש נראה באותה עת כחזון רחוק, נתן ההסכם לישראל אפשרות לשחרר מספר ניכר של

חיילי מילואים: בתחילת פברואר ירד מספרם לפחות מ-120,000. ההסדר שירת בנוסף להפסקת האש והפרדת הכוחות בין ישראל למצרים, בעיקר את האינטרס של ארצות הברית. זו עשתה את כל מלאכת התיווך המייגעת וזכתה לשיפור היחסים עם מצרים בפרט ועם העולם הערבי בכלל. ברית המועצות, לעומת זאת, לא יכלה לרשום לזכותה אלא את הצלת מדינות החסות שלה ממפולת צבאית. לכאורה, היא שותפה בהסדר ההפרדה ואף כיהנה, לצד ארצות הברית, כיו"ר התורן של ועידת ז'נבה, ותמכה בפומבי במאמצי ההסדר של ארצות הברית, אך למעשה לא היו לה הישגים ממשיים משותפות זו.

התלקחות בצפון והפרדת כוחות בחרמון ובגולן - אוקטובר 1973-מאי 1974

זכור, הפגינה סוריה מורת רוח מהפסקת האש הראשונה במצרים והשהתה את הצטרפותה להסכם. כאשר פסקה לבסוף האש גם בצפון, נחפזו העיראקים להחזיר את חיל המשלוח מסוריה, תוך הפגנת התנגדותם להסכמה הסורית להפסקת אש. כבר ב-26 באוקטובר החלו עוצבות השריון העיראקיות לסגת, ועד 5 בנובמבר יצאו אחרוני הכוחות העיראקיים מסוריה. מחקר על צבא עיראק במלחמה פירט את השיקולים המדיניים לפינוי חיל המשלוח העיראקי מסוריה: קבלת הפסקת אש, על פי החלטות מועצת הביטחון 242 ו-338, משמעותה ויתור על זכויות הערבים לאדמתם והכרה בזכות הקיום של המדינה הציונית, ואל לה לעיראק להיות מעורבת בכך; הכוח העיראקי אינו דרוש עוד ללחימה, ובהיעדר שביתת נשק של עיראק עם ישראל הוא עלול להיחשף להתקפה ישראלית; כל עוד נלחמו העיראקים בסוריה נמנעו הכורדים העיראקיים מפעולה, אך אחרי הפסקת הקרבות בגולן הם עלולים לנצל את חולשת הכוחות שנותרו בעיראק ולחדש את לחימתם.²⁴

כוח המשלוח הירדני נשאר תחילה ברצועת ההגנה השנייה בגזרת דעיל וואדי חרירי, אך התמשכות השהייה באין מעשה בחורף הקשה בסוריה הגבירה את מורת הרוח בקרב הכוח, והפיקוד הירדני חשש מהשפעת הלכי רוח שמאלניים-בעת'יים. ב-1 בינואר 1974 פונה, אפוא, כוח המשלוח הירדני מסוריה, באמתלה שצה"ל מרכז כוחות בבקעת הירדן.

משעה שפסקה לכאורה האש בגולן הקשיחו הסורים את עמדתם כלפי ישראל ואף הפעילו לחץ סחטני כדי לאלצה לסגת. הם הפכו את שבויי צה"ל לבני ערובה, כאשר לא התירו במשך זמן רב ביקורי "הצלב האדום" אצלם, וסירבו למסור את שמותיהם קודם שתתחייב ישראל לסגת. ישראל מצדה סירבה להתחיל בכל משא ומתן לפני שתקבל את רשימות השבויים. הסורים גם לא השתתפו בוועידת ז'נבה,

על אף לחצה של ברית המועצות. רק בפברואר 1974, מסרה סוריה לקיסנינג'ר רשימה של 65 שבויים חיים שבידיה, וב־1 במארס איפשרה לנציגי "הצלב האדום" לבקרם.²⁵

למעשה האש בגולן לא פסקה, ובדומה לחזית התעלה התנהלה גם בה הטרדה ארטילרית. לאחר מסירת רשימות השבויים, אף נדמה היה לרגע שהסורים עומדים לפתוח במתקפה כללית. המתח שהגיע לשיאו ב־3 במארס, שכך במהרה. רק בחלוף החודשים מארס ואפריל, כאשר ישראל וסוריה גיבשו את עמדותיהן בדבר הסדר בגולן, ראה קיסנינג'ר טעם לסכם הסדר זה במאמץ תיווך אישי משלו. במשך חודש מאי כולו הוא השקיע עצמו ב"דילוגי" המשא ומתן בין ירושלים לרמשק, עד להשגת הסכם.

בינתיים המשיכו הסורים את האש בגולן. כל עוד שרר מזג אוויר חורפי קשה, נשארה פעילותם מוגבלת, אך זו גברה עם שיפור מזג האוויר. מהפסקת האש הפורמלית עד סוף מארס 1974 אירעו 450 תקריות אש בקו הסורי. ב־80 אחוזים מהן הופעל נשק ארטילרי, לרבות מטל"רים. מספר תקריות האש עלה בחודשים אפריל-מאי ל־788 (מהן 700 תקריות ארטילריות). הסורים אף הכריזו שהפסקת האש בטלה, וכי מגמתם המוצהרת היא לכפות על ישראל גיוס מילואים, התשה כלכלית ואבידות. עם זאת, ההסדר בחזית מצרים הביא אותם למתן את פעילותם הצבאית בנימוק שהוא הותירם לבד ב"חזית העימות".

צה"ל הוגבל בתגובותיו לאש הסורית, כדי שלא לגרום ל"חימום" קו ההפרדה עם מצרים, ותגובותיו הצטמצמו להפעלת ארטילריה, לפעילות אווירית מוגברת ולחדירות רגליות.

הפעילות המוגברת בקווי הטריו בגולן בחודשים מארס-מאי 1974 לוותה במאמץ של הסורים להיאחז בשיא החרמון. הצנחנים, ששוגרו לתפוס את השיא, צוידו אך בצויד קל והיו מקושרים לעורף רק באספקה ממסוקים. בתחילת נובמבר 1973 הם נאלצו לפנות את השיא אחרי סופת שלגים קשה ומאז לא החזיק בו כוח קבוע. באביב החלו לפקוד אותו סורים של הצנחנים (מפה 39). כאשר השתפר מזג האוויר בהר, העלו הסורים, ב־2 באפריל, 15 חיילי קומנדו לפסגה, מבלי שהתגלו לכוחות צה"ל. ב־6 באפריל נראו שתי מחלקות חי"ר סוריות בפסגה ובסמוך לה. "כוח ארו", שאומן במיוחד ללוחמת הרים, העפיל לפסגה לאחר הפגזה והתקפות אוויר, לא נתקל באויב ושהה שם בימים 7-8 באפריל. ביום שירד משם נראו מסוקים סוריים ליד הפסגה, וצויד מכני הנדסי סורי התגלה כשהוא פורץ דרך לטנקים מקלעת ג'נדל לאגם העונתי שממזרח לשדרות החרמון, ומשם לשדרה עצמה והלאה, כשני ק"מ מצפון-מזרח לפסגה. מטוסי חיל האוויר והארטילריה של

צה"ל הופעלו נגד הציוד המכני והשריון הסוריים, ובליל 13-14 באפריל עלה כוח מסיירת מטכ"ל לכבוש את השיא. עם שחר פתחו שתי מחלקותיו בהסתערות וכבשו את יעדן. 12 חיילים סוריים נהרגו ו-16 מחיילי הכוח התוקף נפצעו. ב-בזמן החל גרוד צמ"ה של פיקוד הצפון לפרוץ דרך מ"מוצב הפיתולים", וב-15 באפריל הגיע עד שיא החרמון. כל ניסיונות צבא סוריה להמשיך בפריצת הדרך שלו ולהעלות טנקים לעבר הפסגה סוכלו. למרות האש הארטילרית הרצופה שהנחיתו הסורים על השיא ועל הדרך שנפרצה, החזיק כוח צה"ל בחרמון, בנה ביצורים בשיאו, ובפשיטות חוזרות סילק את הסורים ממאחזם הארעי שם.

התקריות האחרונות על החרמון אירעו בתחילת מאי: בליל 1-2 במאי פשט כוח קומנדו סורי על חניון מחלקת טנקים כ-1.5 ק"מ מדרום-מערב לשיא החרמון והצליח להרוג חייל ולשבות שלושה מהטנקאים (אחד נהרג, שניים הוחזרו עם השבויים מהמלחמה). למחרת הגיב צה"ל בירי ארטילרי לעומק, על מחנות קטנא וכיסווה, וחיל האוויר תקף ריכוזי מחבלים במורדות המערביים של החרמון, ששימשו את הפושטים הסוריים. ב-9 במאי תקפו מטוסי חיל האוויר בפעם האחרונה את ריכוזי השריון והצמ"ה בדרך הסורית לשרדת ההר.

בעת המערכה על החרמון הטרידו המחבלים הפלסטיניים – כ-2,000 במספר – את כוחות צה"ל מריכוזיהם שבמורדות המערביים של ההר (שטחי ה"פתחלנד") וב-בזמן החריפה מאוד פעילותם גם בגבול הלבנון. עם זאת, עד אביב 1974 לא עלה בידם להגביר באופן ממשי את פעילותם בגבול הגליל. לעומת זאת, בעת התכונה שקדמה לוועידת ז'נבה, וכן במהלכה, ביצעו המחבלים מספר פיגועי ראויה בחו"ל, כדי להפגין התנגדות לכל משא ומתן ישראלי-ערבי. הפיגוע החמור ביותר אירע בשדה התעופה של רומא ב-17 בדצמבר 1973: 31 נוסעים במטוס אמריקאי נספו, כאשר מחבלים הציתו מטוס על המסלול. חוליית המחבלים מילטה עצמה במטוס חטוף לאתונה, ומשם לכווית.

באפריל 1974 עלה לראשונה בידי חוליית מחבלים לחדור לגליל, לחטוף בני ערובה ("פיגוע מיקוח"), לאלץ את שלטונות ישראל לשאת ולתת בצל איום לרצוח את החטופים ולסחוט שחרור של מחבלים עצורים: בליל 10-11 באפריל חדרו שלושה מחבלים מצפון למשגב עם והגיעו לבית הספר ע"ש קורצ'אק בקרית שמונה, במטרה להשתלט עליו ולהחזיק במאות ילדים. כשגילו לאכזבתם שבית הספר ריק, נכנסו לבית מגורים והחלו לעבור מדירה לדירה, ברוצחם את הדיירים. כוחות שנוזקו למקום צרו עליהם והחלו חילופי אש, עד שהמחבלים נהרגו מהתפוצצות, סמוך לצהריים. 16 אזרחים ושני חיילים נהרגו עד חיסול החוליה, ושבעה אזרחים, שני חיילים ושבעה שוטרים נפצעו.

לחיל האוויר בצפון חמישה מטוסי קרב, שני מסוקים ושלושה מל"טים, מרביתם בעת הלחימה על החרמון.

שבעה חודשים ויותר עברו מסיומה הרשמי של המלחמה בגולן עד שהשתתקה האש למעשה. בתקופה זו הגיעו אבידות צה"ל למאות, ובאביב כבדו גם האבידות באזרחים: עד סוף מארס 1974 נהרגו בגולן 18 חיילים ושני אזרחים ונפצעו 90 חיילים. בגבול הלבנוני נהרגו חייל ואזרח ונפצעו שני חיילים ואזרח. בחודשים אפריל ומאי גדל מספר הנפגעים: בגולן נהרגו 38 חיילים ואזרח אחד ונפצעו 144 חיילים, ובגליל נהרגו ארבעה חיילים ו-46 אזרחים ונפצעו 23 חיילים ו-86 אזרחים. סך כל האבידות בקרב חיילי צה"ל בצפון בשבעת החודשים מאז הפסקת האש, הגיע ל-60 הרוגים ו-257 פצועים.²⁸

הסדרי ההפרדה בין ישראל לסוריה נחתמו לכסוף ב-31 במאי בז'נבה, ואושרו כעבור ימים אחדים בדרג המדיני של שתי המדינות. התמשכות המשא ומתן, ובמיוחד החודש האחרון שלו, ביטאה את הקשיים שבפניהם ניצבה ממשלת ישראל: מכאן לחצה של ארצות הברית, שניסתה לרצות את הסורים, ומכאן הביקורת בישראל על כל ויתור בגולן. בסופו של דבר הממשלה ויתרה בחרמון ובמספר גזרות ברמת הגולן, בעיקר בקונייטרה שהייתה הרוסה מאז 1967 ואשר הסורים ראו בשליטה בה עניין של יוקרה לאומית וטענו שבכוונתם לשקמה. עם זאת, עמדה הממשלה על שלה בשטחים שהצבא ראה אותם חיוניים – בחרמון ובגולן. לדברי משה דיין, היא דבקה בשני עקרונות: "שלא לוותר על קו צבאי, כלומר שלא להיסוג מן הגבעות השולטות על קונייטרה ועל רפיד, ושלא לפגוע ביישובים".²⁹ (מפה 40)

הסכם הפרדת הכוחות עם סוריה קבע, דוגמת ההסדר בסני, אזורי הפרדה ואזורי דילול. כדי לפקח על קיום ההסדר הוקם כוח של "משקיפי ההפרדה" (United Nations Disengagement Observers Force – UNDOF). באזור ההפרדה של האו"ם בחרמון נכללו כל כיבושי ישראל בשדרת ההר – מהמוצב הסורי ו"מוצב הפיתולים" עד השיא. בגולן כלל אזור ההפרדה את השטח העירוני של קונייטרה. דרומה משם קיבל לידיו האו"ם את צומת רפיד.

בעקבות אישור ההסכם על ידי הממשלה, ב-5 ביוני, שבו לישראל 65 שבויים – קלף הסחיטה והמיקוח שבו החזיקו הסורים. שני שבויים החזירה לבנון. ישראל החזירה 391 שבויים לסוריה (חמישה נשבו מאז הפסקת האש), 13 לעיראק ושישה למרוקו.³⁰

ראש הממשלה גולדה מאיר הדגישה בכנסת לאחר חתימת ההסכם, כי ישראל הקפידה להבטיח את הקו הצבאי ואת ביטחון יישוביה בגולן וכי בין שיקוליה

להשגת ההסדר שם היה ביצור ההסכם עם מצרים ו"היענות למגמות ולצרכים של מדינות ידידותיות לישראל". היה בכך גם ביטוי להישג בתחום היחסים עם ארצות הברית: הסדר דו-צדדי שגיבשו מאיר ודיין עם קיסינג'ר להספקת נשק מארצות הברית לישראל למשך עשר שנים – הסכם בעל משמעות אסטרטגית רבה, שנתן מענה לצורך הרחוף בשיקום צה"ל ובחיזוק כוחו.³¹

חילופים בממשלה ובפיקוד העליון של צה"ל

19 יום נמשכה המלחמה בתשרי תשל"ד, מאז פתחו בה מצרים וסוריה בהפתעה כמעט מלאה; 19 יום, שכללו התאוששות של כוחות צה"ל, העברת המערכה אל הגולן הסורי ואל מעבר לתעלת סואץ, בקשה של מצרים להפסיק את האש וכפיית הפסקת אש על ישראל. כחודשיים וחצי נוספים עברו עד להפרדת הכוחות בחזית מצרים, ועוד ארבעה חודשים וחצי – עד להפרדת הכוחות בגולן.

צה"ל השיג ניצחון במערכותיו בגולן ובחזית התעלה, ביבשה, באוויר ובים. למרות זאת, ההצלחה הצבאית לא הטביעה את חותמה בתודעת הציבור, והמלחמה עוררה אותו לחשבון נפש נוקב, "להכות על חטא" ולחפש אשמים בקרבנו. בכל שדרות העם, וכן בממסד האזרחי והצבאי אחזו הלם, או "רעידת אדמה", כשמותיהם של ספרי המלחמה שהופיעו מיד לאחריה. במשך שלוש שנים של הפסקת אש, מ-1970 עד 1973, היה העם שאנן, והנה יצאו הערבים למלחמה, למרות המפלה הנחרצת שנחלו במלחמת ששת הימים וחוסר הצלחתם במלחמת ההתשה. הפסקת האש התמוטטה לפתע, וההרתעה של ישראל הכזיבה. זאת ועוד, ההתרעה התאחרה, ופקודת הגיוס לצבא המילואים התעכבה. במחץ ההפתעה נפל החרמון ונכבשו מעוזים בתעלה, מגיניהם הוכרעו, רבים מהם נשבו והאבידות כבדו מאוד. התנפצו הציפיות שצה"ל "ישבור עצמות" ויגמור את המלחמה במהרה.

חידוש מסע הבחירות לכנסת, שנדחו כזכור לסוף 1973, הביא להתלקחות הביקורת על "המחדל" המדיני-צבאי הגדול ועל תקלות בכוננות, בציוד ובמבצעים. ההיערכות וההחלטות טרם המלחמה, וכן ההיערכות, הכוננות והפעילות של צה"ל עד בלימת האויב, היו עם הפסקת האש לעניינים בעלי חשיבות ציבורית מרכזית. בלחץ דעת הקהל החליטה הממשלה, ב-18 בנובמבר 1973, לכוון ועדת חקירה, בראשות נשיא בית המשפט העליון שמעון אגרנט, לכדיקת האירועים עד לבלימת האויב בימים הראשונים של המלחמה. הציבור תבע להשלים את החקירה לפני הבחירות ולא אבה להמתין עד שהוועדה תגמור את חקירתה ותציג את ממצאיה. השאיפה הייתה למצות את הדין עם ההנהגה המדינית והצבאית ולראות "פנים חדשות" בממשלה ובצמרת צה"ל.

בצמרת הפיקוד של צה"ל חלו חילופי גברי מיד לאחר שוועדת אגרנט הגישה לממשלה את הדוח החלקי שלה, ב־1 באפריל 1974. הוועדה לא מצאה דופי בראש הממשלה גולדה מאיר ובשר הביטחון משה דיין, מבחינת אחריותם האישית. אשר לאחריהם המיניסטריאלית, הוועדה גרסה שאין היא נושא לבדיקה משפטית, אלא להערכה פוליטית־ציבורית. לעומת זאת מצאה הוועדה שהרמטכ"ל רב־אלוף דוד אלעזר נושא באחריות אישית למה שקרה ערב המלחמה, גם בעניין הערכת המצב וגם בעניין כוננותו של צה"ל, והמליצה על סיום כהונתו בגלל השגיאות שייחסה לו. עם זה ראתה הוועדה לציין, ש"למרות המשבר החמור בשלבים הראשונים של הלחימה, הוביל הרמטכ"ל את צה"ל דרך קרבות הבלימה עד לשערי האויב".³² הרמטכ"ל התפטר מיד עם פרסום הדוח החלקי, ואלוף יצחק חופי מונה לשמש ממלא מקומו, עד מינויו של אלוף מרדכי גור לרמטכ"ל באמצע אפריל. הוועדה גם המליצה להעביר מתפקידו את ראש אמ"ן אלוף אלי זעירא ובמקומו מונה האלוף שלמה גזית.

חילופים אחדים בין אלופי צה"ל ברמטכ"ל ובפיקודים המרחביים כבר נעשו מאז הפסקת האש. כזכור, יצא סגן הרמטכ"ל אלוף ישראל טל לפקד על חזית התעלה בראשית נובמבר, ובעת ששהה בדרום התמנה לראש אג"ם אלוף רחבעם זאבי, ששימש במשך המלחמה עוזרו של הרמטכ"ל. זמן מה לאחר בואו של אלוף טל לפיקוד הדרום, ב־20 בנובמבר, הועבר אלוף גונן לרש"ל, ואלוף (מיל') ישעיהו גביש השתחרר משירותו. חילוקי דעות מבצעיים נגלו בין אלוף טל לרמטכ"ל, ואחר כך אף ערער האלוף בפני ראש הממשלה על המדיניות שהתווה שר הביטחון. בסוף דצמבר ביקש טל לשוב לרמטכ"ל, ונימק זאת בכך שחלפה סכנת ההתלקחות של מלחמה כללית. לבסוף בוטל מינויו בדרום ב־15 בינואר, לקראת ביצועו של הסכם ההפרדה עם מצרים, ואלוף אברהם אדן התמנה כמפקד הפיקוד. ביולי 1974 יצא אדן לווינגטון לשמש נספח צבאי, ובמקומו בא לפיקוד הדרום אלוף יקותיאל אדם. בינואר 1974 התמנה אלוף יצחק חופי לראש אג"ם, ובמקומו התמנה אלוף מרדכי גור לאלוף פיקוד הצפון (אלוף גור, ששימש נספח צה"ל בווינגטון עד דצמבר 1973, התמנה עוד קודם לכן לנציג צה"ל בשיחות ז'נבה). כחודשיים כיהן אלוף חופי כראש אג"ם לצדו של סגן הרמטכ"ל, עד לפרישת אלוף טל מצה"ל במאוס 1974. עם מינויו של אלוף גור לרמטכ"ל הסתיימה כהונתו הקצרה של חופי כממלא מקום הרמטכ"ל וגם הוא פרש מצה"ל. מינויו של גור לרמטכ"ל הביא למינויו של רפאל איתן, שקודם לדרגת אלוף ב־29 באוקטובר 1973, לאלוף פיקוד הצפון.³³

חילופי המשמרות בהנהגה המדינית של ישראל חלו בתהליך ממושך ורצוף משברים. לאחר הבחירות של 31 בדצמבר 1973, בהן זכה ה"מערך" ברוב קטן משהיה לו בממשלה היוצאת, הוטלה הרכבת הממשלה שוב על גולדה מאיר. היא התקשתה להרכיב ממשלה יציבה בתנאים שנוצרו בעקבות הבחירות ובאווירה הציבורית הקשה. רק ב־10 במארס 1974 היא הציגה את הממשלה בכנסת וקיבלה את אמונה. לפני כן החליט משה דיין לא להיענות לבקשתה של מאיר לשרת כשר הביטחון גם בממשלתה החדשה, אך חזר בו בליל 5-6 במארס, לדבריו לנוכח ידיעות על כוונת הסורים לפתוח במתקפה.

גולדה מאיר חשה שממשלתה אינה זוכה עוד לאמון מלא בציבור, ואף לא בקרב מפלגתה, במיוחד לאחר פרסום דוח הביניים של ועדת אגרנט, ב־1 באפריל, שהביא להגברת הביקורת על הדרג המדיני ולהתמקדותה בשר הביטחון. אף כי הוועדה ניקתה, כאמור, את אנשי הדרג המדיני מאחריות אישית, טענו המבקרים שהללו נתבעים לשאת באחריות פרלמנטרית-מיניסטריאלית לתקלות שהיו בצבא, שעליהן נתנו את הדין אנשי הצבא, ובראשם הרמטכ"ל. הלחץ והביקורת הציבוריים הביאו לבסוף להתפטרות הממשלה ב־11 באפריל. היא המשיכה לפעול כממשלת מעבר עד 3 ביוני, והשלימה למעשה את ההסדרים להפרדת הכוחות בצפון.³⁴

פרק ל"ו

עם גמר המלחמה

ההקשר המדיני במלחמות ישראל

מלחמת יום הכיפורים נפתחה ב"קו הסגול", שהותווה במלחמת ששת הימים. ניתוח של מלחמת ששת הימים שנעשה על ידי המכון הלונדוני ללימודים אסטרטגיים הבלטי את הניגוד בין ההישג של ישראל ביוני 1967 ובין הכישלון במבצע הצבאי של אנגליה וצרפת בתעלת סואץ ב-1956. הניתוח העלה על נס את השילוב בין השיקולים הצבאיים והמדיניים של ישראל וציין לשבח את העובדה שישראל קיימה במלחמה עיקרון המופיע אך בספרי לימוד צבאיים מעטים, אבל כוחות מזוינים הזונחים אותו מתחייבים בנפשם: עקרונו של קלאוזוביץ בדבר ההקשר המדיני (political context). לפי אותו ניתוח, הפיקוד העליון הישראלי ידע שאינו פועל בחלל פוליטי ריק, ופעל לפי ההנחה שיינתנו לו שלושה ימים להשלים את משימתו בטרם תיכפה הפסקת אש בלחץ מבחוץ. למעשה, ניתנו לו ארבעה ימים, והוא נזקק לחמישה. כאשר התעלמה ישראל מקריאת האו"ם להפסקת אש ופתחה במתקפה נגד סוריה, המחישה מורת הרוח הכללית, שקמה אפילו במערב, עד כמה מוגבלות אפשרויות הפעולה הישראליות.³⁵

תוצאותיה המדיניות הישירות של מלחמת ששת הימים חפפו כביכול את ההישגים הצבאיים. ישראל נשארה בקווי הפסקת האש, ומועצת הביטחון החליטה בנובמבר 1967, בהחלטה 242, שיש לכוון "שלום צודק ובר-קיימא" במזרח התיכון, שבו יוגשמו שני עקרונות: "נסיגת כוחות מזוינים של ישראל משטחים שנתפסו בסכסוך האחרון" ו"סיום התביעות או מצבי המלחמה, וכיבוד והכרה בריבונות, בשלמות הטריטוריאלית ובעצמאות המדינית של כל מדינה באזור, ובזכותה לחיות בשלום בתוך גבולות בטוחים ומוכרים, ללא איומים או שימוש בכוח".³⁶ ישראל קיבלה את החלטת מועצת הביטחון כתואמת את מאווייה לשלום: נסיגה מקווי הפסקת האש תבוא כאשר יחדלו הערבים ממלחמה סדירה וזעירה, מהסגר ומחרם, ובעקבות משא ומתן ישיר שיביא לכריתת הסכמי שלום. אולם ציפיותיה

של ישראל לשלום, ולפחות לאי-לוחמה, נכזבו כאשר הערבים נטלו את הטעם מן ההחלטה וכבר ב-1 בספטמבר 1967 הכריזו על "שלושת הלאוים" של ועידת הפסגה של מנהיגיהם, שנערכה בח'רטום: לא שלום (התפייסות), לא הכרה ולא משא ומתן. אפילו ההישגים הצבאיים המכריעים של מלחמת ששת הימים לא ערערו, אפוא, את מדיניות הלוחמות הערבית.

באין סיכוי קרוב לשלום, ייצבו ההסדרים המדיניים שלאחר מלחמת ששת הימים את ההישג הצבאי: הזירה המבצעית שונתה, וקווי הפסקת האש ביבשה ובים ציירו "מפה חדשה", שנתנה לישראל ביטחון רב יותר ומרחב התרעה אווירי מוגדל.

לא כל מלחמותיה של ישראל הסתיימו במציאות מדינית שביטאה את ההישג הצבאי, כפי שאירע ב-1967. סקירה משווה של המלחמות מצביעה על השוני הרב במידת המתאם בין ההישג הצבאי למציאות המדינית שנוצרה בסיומן.

במלחמת העצמאות, בעיצומו של מבצע "חורב" בדצמבר 1948-ינואר 1949, התערבו בריטניה וארצות הברית כדי למנוע את הכרעתו של הצבא המצרי. כאשר קרבו כוחות צה"ל מאבו עגילה לאל-עריש ועמדו לנתק את חיל המשלוח המצרי מן התעלה, כפו המעצמות על ישראל ויתור על השלמת הניתוק ונסיגה מסיני ומעמדת חסימה חלופית שהספיק צה"ל לתפוס באזור רפיח. ההתערבות המעצמתית הביאה לפתיחת שיחות לשביתת נשק, שישראל ראתה בהן צעד לקראת השלום. אך עד מהרה הסתבר שהערבים עמדו בתוקף על דעתם ששביתת נשק לא תשים קץ ל"לוחמות". התערבות ארצות הברית ובריטניה במלחמת העצמאות הייתה התקדים להתערבות ארצות הברית וברית המועצות להצלת הארמיה השלישית במלחמת יום הכיפורים ודמתה לה בתוצאותיה הצבאיות והמדיניות.

במערכת סיני, באוקטובר-נובמבר 1956, הסירה ישראל את ההסגר הימי שהטילה מצרים מאז 1949 במצרי טיראן ואת ההסגר האווירי שהטילה עליהם ב-1955. צה"ל כבש את חצי האי סיני, פרט לרצועה של עשרה מילין ממזרח לתעלה, אליה נמנע מלהתקדם בהסכמה עם בריטניה וצרפת, שכוחותיהן אמורים היו לתפוס אותה ולהביא לביטול הלאמתה של התעלה. ארצות הברית וברית המועצות שללו בתוקף את פעולת בריטניה וצרפת, וכפו באמצעות האו"ם את פינוי הכוחות הבריטיים והצרפתיים מפורט סעיד ואת נסיגת צה"ל מחצי האי סיני.

תוקפנותו של גמאל עבד אל-נאצר ב-1967 הביאה, לעומת זאת, את ארצות הברית ומדינות המערב לרחות לחץ של ברית המועצות ומדינות ערב לנסיגת ישראל מהשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים בגולן, במערב הירדן, בסיני ועל תעלת סואץ. החלטת מועצת הביטחון 242 שיקפה הקשר מדיני זה, שלא השתנה

מיסודו אף במהלך מלחמת ההתשה, בה פתחו הערבים. ב־1970, כאשר הוסדרה הפסקת אש שסיימה את מלחמת ההתשה, הדגיש הנשיא ניקסון ש"אף חייל ישראלי לא ייסוג מהשטחים הכבושים, עד שלא יושג שלום יציב ובר־קימא, שיספק את רצון ישראל"³⁷. ואכן, עד 1973 לא חל כל שינוי ב"קו הסגול".

ההקשר המדיני קבע גם בפתיחתן של מלחמות ישראל. מערכת סיני נפתחה בהצנחה של כוח גדודי ממזרח למעבר המיתלה. על פי המוסכם עם בריטניה וצרפת, נמנעה ישראל מהפעלת מטוסים ושריון למכה ראשונה, אלא שיוותה למהלך הפתיחה אופי של פעולת גמול גדולה, אשר תאיים על תעלת סואץ ותזמן לשתי המדינות תואנה להתערב. לעומת זאת, מלחמת ששת הימים התחוללה בעקבות יוזמת המצרים, שהכניסו כוחות גדולים לסיני, תבעו את פינוי כוח האו"ם משם ומרצועת עזה וסגרו את מצרי טיראן, דבר שהביא את ישראל לפתוח במתקפת פתע אווירית, ששיתקה את חילות האוויר הערביים. ביום הכיפורים תשל"ד הכריעו שיקולים מדיניים של הממשלה נגד החלטה להנחית מכה אווירית מקדימה, למרות הידיעה המהימנה שהערבים עלולים לפתוח באש בו ביום.

ההקשר המדיני, שהגביל את חופש הפעולה של ישראל ערב מלחמת יום הכיפורים, ניכר ביותר בגמר אותה מלחמה. ב־1967 שיקף ההסדר המדיני את ההכרעה הצבאית שהשיג צה"ל בששת הימים בשלוש החזיתות. גם ב־1973 הגיע צה"ל להישגים כבדי משקל במערכות המרות והממושכות שהתנהלו עד הפסקת האש בשתי החזיתות, אף כי הפעם נבצר ממנו לכפות הכרעה. ההסדרים המדיניים שיקפו עתה לא רק את העדרה של ההכרעה הצבאית, אלא גם את הלחץ המדיני של המעצמות. כך נתגלע פער רחב בין המצב הצבאי בהיפסק האש ובין המציאות המדינית. בהקשר מדיני קשה זה השלימה ישראל עם הסדרים שחוללו תמורה לרעתה, לא רק לעומת המצב בקווי 25 באוקטובר, אלא אף לעומת קווי 6 באוקטובר, קווי הסטטוס קוו שהערבים הפרו בצאתם למלחמה. כאשר הופסקה האש, בהפצרותיו הנואשות של שליט מצרים, קיבלו מדינות ערב את החלטת מועצת הביטחון 338 שתבעה מהן לגשת מיד להגשמתה של החלטת מועצת הביטחון 242 "על כל חלקיה" ולפתוח במשא ומתן ישיר "בחסות נאותה לשם השכנת שלום" (למעשה, ועידה בניהול אמריקאי־סובייטי, בז'נבה).³⁸ התחייבות זו של הערבים לשאת ולתת פנים אל פנים הייתה אולי ההישג המדיני היחיד לישראל; במשא ומתן נמחקו הישגיה הצבאיים, והמפה של שנת 1974 שיקפה הישג מדיני לערבים ויתרון מבצעי לצבאותיהם. כל זאת, למרות שהם נבלמו הרחק מיעדיהם האסטרטגיים, וכוחות צה"ל הבקיעו לעומק מערכיהם, הסבו להם אבידות כבדות ביבשה, באוויר ובים ועמדו לכתר ארמיה מצרית. המלחמה הסתיימה ב"הפרדת כוחות", שאמנם

נלוו לה תנאים שציינו מפנה עתיד, אולם הייתה – כפי שנראתה גם בעיני גולדה מאיר – נסיגה ישראלית חד-צדדית.

החלטת מועצת הביטחון 338 וההסדרים שבאו אחריה מאפשרים לנתח את התוצאות הצבאיות והמדיניות של המלחמה לעומת מטרותיהן של מדינות ערב וישראל ולבחון את משמעותן לגבי המזרח התיכון והמעצמות המעורבות.

מדינות ערב – מטרות ותוצאות

התחזית האסטרטגית של צה"ל לפני מלחמת יום הכיפורים הושתתה על ההנחה שמדינות ערב יפתחו במלחמה כאשר יגיעו להערכה שהן מוכנות וחמושות דיין. תחזית זאת קיבלה ביסוס נוסף בכישלון הערבי לכאורה במלחמת ההתשה. מנהיגי ערב נהגו לדבר בגלוי על ה"שחצנות ללא נשוא" של ישראל, המתבטאת בעמידת צה"ל בקווי הפסקת האש, והכריזו על מחויבותם לשכור את הקיפאון של "לא שלום ולא מלחמה". הם חזרו והדגישו את דבקותם ב"לאווים של ח'רטום", שפירושם למעשה היה מלחמה שתחולל תמורה יסודית. אף שהדברים נראים לאחר מעשה גלויים וברורים, התרחשותם באה כהפתעה. ישראל, ארצות הברית ואפילו ברית המועצות, שיועציה הצבאיים פעלו בקרב צבאות מצרים וסוריה, הופתעו מיציאתן למלחמה בישראל ב-6 באוקטובר 1973.

הנשיאים סאדאת ואסד אמרו להטות את שתי המעצמות לצידם ולהסתייע בהן, למרות התנגדותן לפתיחת האש. לכן הם שקדו להסתיר את כוונותיהם והכנותיהם מן הסובייטים ומן האמריקאים – והצליחו בכך. אף התכונה באביב 1973, שעוררה את ישראל לצעדי כוננות "כחול לבן", לא העמידה את המעצמות על האפשרות של מלחמה קרובה, בוודאי לא ב-1973. ארצות הברית קיימה מגעים עם מצרים, למרות הניתוק הפורמלי של היחסים ביניהן, וכאשר התמנה הנרי קיסינג'ר למזכיר המדינה, באוגוסט 1973, הוא אף החל בהכנות ל"שיחות קרבה" בין שרי החוץ הערביים לשר החוץ הישראלי, שנועדו להיערך בנובמבר, בעת כינוס עצרת האו"ם, ולאחר הבחירות בישראל. בארצות הברית ראו בנכונות מצרים להיכנס לשיחות עם ישראל הגשמת עמדה עצמאית, לעומת התעקשות מדינות ערביות אחרות על "שלושת הלאווים" של ח'רטום.³⁹ בישראל ראו את השיחות כעניין ודאי וציפו ללחצים מצד ארצות הברית במהלכן. המחלוקת הפנימית במערכת הבחירות, וכתוך המפלגות עצמן, נסבה גם על העמדה שתנקוט ישראל בשיחות אלו.⁴⁰

ברית המועצות חזרה ויעצה למצרים לנקוט את "האופציה המדינית", וכל אותה עת המשיכה בחימוש צבאות ערב, לפי "קיצוב" שחושב בקפידה, כך שיספק את תאבונם של נשיאי מצרים וסוריה, אך לא יפתה אותם להסתכן במלחמה.

בסתיו 1973 לא האמינו, אפוא, בארצות הברית ובברית המועצות, ואף לא בישראל, שהערבים מתכוונים למה שהם אומרים, והעריכו שעדיין לא נסגר הפער בין השאיפות הלוחמניות שלהם ובין נכונותם ויכולתם לפתוח באש. המחשה להערכה זאת ניתן לראות בדברים שאמר שר החוץ אבא אבן על שיחתו האחרונה עם הנרי קיסינג'ר לפני פרוץ המלחמה, ב־4 באוקטובר. בשיחה זו דנו השניים רק במצע לשיחות נובמבר!⁴¹

לאמתו של דבר, נואש נשיא מצרים מן האופציה המדינית כבר ב־1972, כאשר הסיק שה"דִּטְנָט" האמריקאי-סובייטי ימנע לחץ מעצמתי על ישראל. משהגיע להכרה זאת, הגביר את שיתוף הפעולה הצבאי עם נשיא סוריה.⁴² באפריל 1973 העריך משה דיין שמצרים בחרה במלחמה, ובמאי גרס שאחרי שובו של שליח הנשיא סאדאת מוויינגטון בידיים ריקות נפתח שלב חדש, שבו רק איום ממשי בחידוש מלחמה יוכל לחולל תזווה מדינית. קיסינג'ר מצטט בזיכרונותיו את סאדאת שאמר לו, שאילו הובטחו לו גבולות 1967 בלי שייאלץ לעשות שלום, היה אמנם נוטל את השטחים, אבל בלא חמדה, כי במתת כזה היה מוצא אך מעט מזור לגאווה הפצועה של מצרים. לכן הוא בחר במלחמה ולא בדיפלומטיה: הוא רצה להשיב למצרים את כבודה וללמד את ישראל לקח, ששלומה לא ייכון על כוחה.⁴³

שליטי ערב הצליחו להונות את המעצמות כאילו פניהם עדיין למשא ומתן. הצלחתם זיכתה אותם בהפתעה כה מלאה, עד שגם כיום קשה לעמוד על מדיניותם ועל מטרות המלחמה האמיתיות שלהם. בחינת דבריהם על מטרות המלחמה מחייבת שורה של הסתייגויות: ראשית, הדברים נאמרו באקלים של ערכים, מושגים ומונחים השונים במשמעותם משלנו; שנית, אין בידינו מקורות ראשוניים ממדינות ערב, ובראשן מצרים וסוריה, המגדירים את המטרות המדיניות שלהן לפני המלחמה ובמהלכה, ומה שפורסם הוא בעיקר הערכות שלאחר מעשה; ושלישית, הידוע לנו מקורו בעיקר במצרים, בעוד שמעט מאוד מידע בידינו על מטרות המלחמה בסוריה.⁴⁴

מנהיגי ערב הכריזו, לאחר שפתחו באש, כי יצאו ל"מלחמה כללית" או "מלחמת שחרור", שמטרותיה – לשחרר לחלוטין את השטחים הערביים ולהשיג לעם הפלסטיני את זכויותיו. דוברים ערביים אחרים חזרו והדגישו אחריהם שהמדובר במלחמה בקנה מידה מלא ובכוונה להכריע את ישראל בכוח הנשק הערבי. עוד ב־15 באוקטובר דיבר הנשיא אסד על "מלחמת שחרור מלאה" והבטיח לשומעיו שעם שחרור "האדמה הכבושה" (משנת 1967)... נמשיך לאחזק מכן עד אשר נשחרר את האדמה כולה", כלומר גם זו שבידי ישראל מאז 1948.⁴⁵

נימה חדשה בדברי מנהיגי ערבי נשמעה בראשונה ב־16 באוקטובר, כשהנשיא

סאדאת הכריז בפרלמנט המצרי שהוא נכון להתחיל בהכשרת תעלת סואץ לשיט, והביע נכונות להשיג יעד זה לאו דווקא בכוח הנשק המצרי, אלא בדרך של הסדר מדיני שיביא לנסיגת ישראל: "אנו נכונים להסכם להפסקת אש על בסיס נסיגת הכוחות הישראליים מכל האדמות הכבושות לאלתר, אל הקווים שמלפני ה-5 ביוני 1967, וזאת תחת פיקוח בין-לאומי".⁴⁶ בדברי סאדאת ניכרה, אפוא, הבחנה בין המטרה המדינית מרחיקת הראות לבין ההישג הצבאי.

מה היה תפקידם של הצבאות במדיניות הערבית? שר המלחמה של מצרים אסמאעיל עלי אמר גם אחרי המלחמה, כי הוטל עליו להנחית על האויב את המכה החזקה ביותר שבכוחו להנחית. סאדאת, לעומת זה, המעיט בערך השיקולים הטריטוריאליים המנחים את המטרות המדיניות והצבאיות של המלחמה. את מטרותיה האסטרטגיות הוא נטה להדגיש במושגי התשה רבתי לישראל: לאלץ אותה להילחם ברוזמנית בשתי חזיתות, להסב אבידות חסרות תקדים לצה"ל, שישראל לא תוכל לשאתן, ולהאריך את המלחמה כדי להתיש את משאבי הכלכלה וכוח האדם שלה. סאדאת גם הדגיש, כי בעצם המעשה המלחמתי הוא רצה לחזק את הסולידריות הערבית, כדי להפעיל, בפעם הראשונה הלכה למעשה, את מלוא עוצמתן הצבאית והכלכלית של מדינות ערב.⁴⁷

במצרים רווחה נטייה להציג את מטרות המלחמה גם במונחים אידיאולוגיים: כבר לפני מלחמת ששת הימים הובעה שאיפה לשבור את "דוקטרינת הביטחון" של ישראל. בהנחייה מ-1 באוקטובר 1973 תבע סאדאת משר המלחמה שלו "לערער את תורת הביטחון הישראלית", ובשבוע השני למלחמה הכריז שזאת נותצה לרסיסים. חסנין הייכל, שטען מאז 1967 כי יש לשבור את דוקטרינת הביטחון של ישראל, פיתח טיעון זה במאמריו בעת מלחמת יום הכיפורים, והקפּה לדון בו גם לאחריה.⁴⁸ מטרות המלחמה של מצרים תוארו והוצגו בראיונות רבים עם נשיא מצרים ועם הקצונה הבכירה של צבאה ופורסמו בזכרונות של סאדאת, גמאסי ושאזלי.⁴⁹ קיימת ביניהם כמעט תמימות דעים כי מטרות המלחמה היו מוגבלות מלכתחילה לכיבוש הגדה המזרחית של תעלת סואץ, עד לעומק של כעשרה ק"מ ממזרח לתעלה. שאזלי זוקף תפיסה זו לזכותו וטוען כי שרי המלחמה של מצרים, אחמד צאדק ומחליפו אחמד איסמאעיל עלי, צידדו בתוכנית יומרנית יותר, שנועדה להגיע עד קו המעברים. לדבריו, צידד סאדאת בעמדתו שלו (בהקשר זה הוא מדגיש את התמיהות וסימני השאלה לגבי הוראתו של סאדאת לצאת למתקפה ב-14 באוקטובר). אחד המרכיבים החדשניים בתיאורו של שאזלי הוא הטענה שהמצרים הסתירו מהסורים, בהכנות שלפני המלחמה, את היעדים האמיתיים של מתקפתם והציגו בפניהם את תוכנית "גרניט" היומרנית יותר. זאת, למרות שלכל מקבלי ההחלטות במצרים היה

ברור כי אין כוונה לממשה. אם נכונה טענתו זו של שאזלי, לא נותר אלא להעלות תמיהה שלפי שעה לא ניתן לתת לה מענה: האם ידיעה ברורה של הסורים את מטרותיה האמיתיות של מצרים הייתה משפיעה על תוכניותיהם, ואולי אף על עצם נכונותם לצאת למלחמה?

במוקד הפולמוס בפרסומים של אנשי הצמרת המדינית-ביטחונית של מצרים אחרי המלחמה עומדת ההחלטה לתקוף ב־14 באוקטובר – לצאת מראשי הגשר שתפסו הכוחות המצריים ולהתקדם מזרחה. סאדאת וגמאסי טוענים, כי ההחלטה לעשות זאת התקבלה בשל הלחץ שהפעילו הסורים על המצרים שיתקפו כדי לנסות להקל את הלחץ של צה"ל על סוריה. שאזלי מאשר שזה היה אכן הנימוק לפקודה, אולם מביא שורה של טיעונים שנועדו להפריך את ההיגיון המבצעי העומד מאחוריה. בין היתר הוא טוען, כי ב־14 באוקטובר, אחרי הגעת שתי דיוויזיות עיראקיות ושתי חטיבות ירדניות לסוריה, נטו כבר יחסי הכוחות בחזית הסורית לטובת הצד הערבי, ובהשוואה לסדר הכוחות של הצבאות הערביים בחזית הסורית נמצאה מצרים במצב נחות; צבא מצרים היה אמנם מסוגל לשמר את הישגיו בסיני ולהדוף התקפות נגד של צה"ל ולהסב לו אבידות, אולם פיתוח המתקפה בסיני מזרחה היה מעבר ליכולתו, נועד מלכתחילה לכישלון והעמיד בסימן שאלה גם את ההישגים שהשיג עד אז, כפי שהוכח בהמשך. לטעות הגורלית של היציאה להתקפה ב־14 באוקטובר נוספה, לדברי שאזלי, טעות חמורה לא פחות – איסורו של סאדאת להחזיר את כוחות העתודה המצריים לגדה המערבית. דבר זה איפשר, לטענתו, את צליחת כוחות צה"ל לגדה זו, ובהמשך – את כיתור הארמיה השלישית. שאזלי אף מנסה לרמוז על קיומה של "קנוניה" בין סאדאת לקיסנינג'ר, שנועדה לדעתו לסלול את הדרך למהלך מדיני, על גבם של עמה של מצרים וצבאה.

על חילוקי הדעות בין שאזלי לסאדאת כותב פרופ' שמעון שמיר בהקדמה לתרגום ספרו של שאזלי לעברית:⁵⁰

סאדאת הולך כאן בדרכם של חדשנים רבים לפניו (לא רק במדיניות, אלא גם במדע ובכל שטח פעולה אנושי אחר) והוא חותר לפריצת דרך על ידי כך שהוא מציג שאלה, אשר עם כל פשטותה לא עלה על דעת איש לשואלה. הוא רוצה בעצם לברר אם אפשר להשיג את המטרה המדינית באמצעות מלחמה, גם כאשר חסרים הנתונים שיאפשרו לנצח בה, וגם טרם נוצרה האפשרות לנטרל את כוחה המרתיע של ישראל (ובעיקר את עליונותה האווירית)! לשון אחר, האם בין "האופציה המדינית" ו"האופציה הצבאית", אשר כל הצמרת המצרית הייתה שקועה בהתלבטות ביניהן, יכולה להתקיים דרך שלישית? עצם הצגת השאלה כבר היה בו כדי להוליך את סאדאת אל הפתרון של המלחמה המוגבלת שעמדה

ביסוד הישגיו במלחמת יום הכיפורים (ובאותה הדרך ניתן לומר, כי עצם אי-הצגת השאלה בצד שלנו עומדת ביסוד הטעות בקונספציה ובהערכת המצב הישראלית).

תשובתו של שאזלי לשאלה זו של סאדאת, כפי שהוא עצמו מוסר אותה בספר, נשארת תחומה לעניינים צבאיים קונוונציונאליים ואין הוא חש בעומק הפער הקונספטואלי המפריד בינו לבין קברניטו. לא ייפלא, אפוא, כי ברגע הקריטי במלחמה, עם התגלות הצליחה הנגדית הישראלית, מציע שאזלי פתרון צבאי מובהק ואינו יורד לסוף דעתו של סאדאת, המסרב להחזיר מן הגדה המזרחית "אף לא חייל אחד או רובה אחד". ההחזקה בגדה המזרחית הייתה חשובה לסאדאת יותר מכל, שהרי לכך יוחסה היכולת לשבור את הקיפאון המדיני; סאדאת לא היה נכון להשמיט הישג זה מידו, אפילו יידרש לשלם מחיר כבד בחזית הצבאית. במבט לאחור, הוא ראה החלטה זו כהחלטתו החשובה ביותר במלחמה כולה, ואילו שאזלי ראה אותה כמעשה איוולת, כהפקרת חי החיילים וכ"חוסר אחריות ציני". לדידו של סאדאת, השיגה המלחמה את יעדיה האמיתיים בצורה מזהירה, ואילו לדברי שאזלי, "הנשיא בזבז את הצבא האדיר ביותר שקם אי פעם למצרים, הוא בזבז את המאמץ המשותף הכביר שהושג על ידי העולם הערבי מזה דור".

אין לקבל את ההגדרות המבקשות להמעיט ממשקלו של המאמץ הצבאי במדיניות הערבית ויש לדחות גרסות שלאחר מעשה, המשקפות צרכים תעמולתיים ואפולוגטיים, הנובעים מן הפער שבין המטרות הצבאיות ובין ההישגים. הנשיאים סאדאת ואסד יזמו את מלחמתם, בנוקטם מדיניות הכורכת יחד מאמץ צבאי, לחץ כלכלי ותמרון דיפלומטי, לאחר שלפי דבריהם, הם נואשו מ"הפשרת הקיפאון" בלי מלחמה. ואכן, בפקודת המבצע מ-5 באוקטובר 1973 דובר על שימת קץ ל"מבוי הסתום הצבאי" (military deadlock), להבדיל מקיפאון סתם, או מקיפאון מדיני.⁵¹ כשהחליטו המנהיגים הערביים להפר את הפסקת האש, הם לא חששו שיגנו אותם כ"תוקפנים", כפי שגונה נאצר ב-1967. ב-16 באוקטובר אף התיימר סאדאת שהוא לוחם ברוח מגילת האו"ם ומכבד את החלטות מועצת הביטחון והעצרת הכללית נגד הציונות, שאינה אלא "מהדורה חיוורת של הפאשיזם והנאציזם".⁵² לכן, הוא ציפה שאיש לא יגנה אותו על שהפר את הפסקת האש ולא יכפה עליו לסגת משטחים שיכבוש, מה גם שראה אותם כחלק מאדמת מצרים וציפה להבנה בין-לאומית לטיעונו. הוא אף ציפה ל"בונוס" מדיני על מהלכו הצבאי, הן מכוח התבוסה הצבאית שינחיל לישראל – הבקעת "גבולות הביטחון", פריצה לעומק

לביטחונה, לקיומה ולריבונותה של ישראל".⁵⁸ ואכן, הישגים צבאיים כמו אלה שתכננו המצרים והסורים היו מנחילים מפלה קשה לישראל. משה דיין הרהר אחרי המלחמה מה היו התוצאות המדיניות, אילו השיגו מצרים וסוריה את מטרותיהן הצבאיות: "אילו ניצחו הערבים, אילו הצליחו להביס את צה"ל ולכבוש את רמת הגולן ואת מערב סיני – היו מנחיתים על ישראל מכה כבדה מאוד. איני יודע מה דמותה הצבאית של אחריות ארצות הברית לקיומה של ישראל; אך גם לו באה לנו הצלחה מידי חיילי ארצות הברית, מבחינה לאומית ומדינית היינו בכל רע".⁵⁹

מה השיגו צבאות ערב למעשה? את הישגיהם המערכתיים הם השיגו בעיקר במהלכי הפתיחה של המלחמה: הם הצליחו בהונאה המדינית ובהפתעה הצבאית, ובפתיחת המערכה הפגינו כושר תכנון ויכולת ביצוע. כמו כן, הפעילו מערכות חימוש שהפתיעו בעצם טיבן ובהיקף השימוש בהן.

צבאות ערב לא אבו להסתפק בהישגי הפתיחה. עם זאת, הייתה זו ההנהגה המדינית של מצרים שכפתה על הפיקוד הצבאי לפתוח במתקפה לעומק ורחתה הצעות להפסקת אש "במקום" גם לאחר שצה"ל בלם, הכיל את ראשי הגשר המצריים ועבר למתקפת הבקעה בגולן הסורי. בסופו של דבר נאלצה מצרים לבקש הפסקת אש, וסוריה נאלצה לענות אחריה "אמן", ובכל זאת הן הצליחו להציל הישגים מדיניים אפילו מן המצב הקשה שנקלעו אליו, וידעו להפיק תועלת מן העימות בין המעצמות, שהחריף בעת הפסקת האש. הנשיא סאדאת ראה אפילו בתוצאות אלו הצדקה למלחמה ולקורבנותיה: היציאה למלחמה החזירה לערבים את כבודם העצמי, לאחר ה"כניעה" שבהשלמה מאונס עם הסטטוס קוו ששרר מאז אוגוסט 1970, שבהתמשכותו ראה סאדאת "חידלון הכבוד והקיום הערבי". הוא טען ששקל והחליט שאף אם לא יצליח בקרב, תימשך המערכה אחריו, "ויהיו אשר יהיו התוצאות, ההישגים יהיו בכל מקרה לטובתנו".⁶⁰

קווי הפרדת הכוחות שיקפו הישג מדיני, שיש הרואים בו "ניצחון" של הערבים. אכן, ההישג הצבאי והמדיני היה ממשי, במיוחד אם משווים אותו לתוצאות מלחמת ההתשה, שהערבים נאלצו להפסיקה באוגוסט 1970 בגלל אבידותיהם וצה"ל לא זז "אף שעל".

כדי להעמיד את הסדר ה-1974 באור ובממדים נכונים, אף מנקודת המבט הערבית, ראוי להציגם מול הישגו המדיני של גמאל עבד אל-נאצר מ-1957, לאחר מבצע סיני והפלישה האנגלו-צרפתית לאזור התעלה. הכוח האנגלו-צרפתי נחת אז בפורט סעיד, כבש את העיר ותפס קטע מהתעלה, וצה"ל כבש כמעט את כל סיני. אולם, לאחר המלחמה אילץ לחץ המעצמות את ה"תוקפנים" לפנות את כל כיבושיהם, וצה"ל יצא מכל סיני ומרצועת עזה.

עצמה בלטה אפסות משקלם של הפלסטינים בלוחמה זעירה, בעיקר מגבול לבנון. קיסינג'ר חשף בזיכרונותיו גישושים של אש"ף כלפי הממשל האמריקאי, וקיום מגעי סתר של נציגים אמריקאיים עם הארגון לפני המלחמה, במהלכה ואחריה. הפלסטינים העלו במגעים אלה הצעות בלתי קבילות, וגילו את כוונותיהם העוינות כלפי חוסיין. מזכיר המדינה הסביר לימים, שבמגעים אלה רצתה ארצות הברית לנטרל, ולפחות למתן, הפרעות מצד אש"ף למשא ומתן ערבי-ישראלי.⁷⁰ הנשיא סאדאת, מצדו, שרצה בתמיכת הפלסטינים לפני המלחמה, גמר אומר אחריה שלא יניח להם לסכל פתרון מדיני.⁷¹

המעצמות – בין מעורבות להתערבות

שתי המעצמות הגדולות – ארצות הברית וברית המועצות – היו מעורבות משכבר בעימות הישראלי-ערבי, לנוכח האינטרסים המנוגדים שלהן באזור. שני המחנות המקומיים – ישראל ומדינות ערב – היו מודעים למידת תלותם במעצמות, וישראל הייתה רגישה במיוחד לסייגים שמעורבותן כפתה על פעילותה הצבאית. התוכניות האופרטיביות של צה"ל, כפי שעובדו ועודכנו מאז אביב 1973 ועד מלחמת יום הכיפורים, שיקפו סייגים אלה: חוסר אפשרות לפתוח מלחמה במתקפה מקדימה, צפי שמשך המלחמה יקוצר אם ישראל תשיג הישגים צבאיים, וצפי ללחצים במשא ומתן שלאחר הפסקת אש. ערב המלחמה הטילה ממשלת ישראל עוד הגבלות מדיניות על המתכננים המבצעיים, ושעות מעטות לפני פרוץ המלחמה חזר שר הביטחון והזהיר את הרמטכ"ל לכל ירחיב כיבושים, כי "איננו פופולריים בענייני שטחים".⁷² דבריו ביטאו את הכרסום שחל במעמדה של ישראל עקב התמשכות השליטה בשטחים מהם המאוכלסים ביישוב ערבי צפוף, ועקב הטרור והתעמולה של ארגוני המחבלים הפלסטיניים, בתמיכתן של מדינות ערב ובלחצן הכלכלי הגובר עם עליית כוחו של קרטל הנפט של אופ"ק. בהערכות מצב, כאשר נדונו מהלכים לעבר בירות ערב ובקרבת מבואותיהן, נשקלה במיוחד תגובת המעצמות. מאז נודע לברית המועצות, ואחר כך לארצות הברית, שמלחמה במזרח התיכון עומדת לפרוץ, הן נגררו למעורבות גוברת והולכת בה. שתיהן לא רצו בה, כל אחת משיקוליה, ואף על פי כן הן נאלצו להגיב עליה, אם כי בחיפזון ובעל כורחן. ברית המועצות פינתה את משפחות היועצים שלה מהאזור עוד בטרם פרצה המלחמה, ולאחר ארבעה ימי לחימה החלה בשיגור רכבת אוויר למצרים וסוריה. ארצות הברית הגיבה ברכבת אוויר משלה. בימים הראשונים למלחמה נדחו יוזמותיהן של שתי המעצמות להפסיק את האש, ורק כאשר מצרים חששה פן תוכרע, התאפשר להן להסדיר הפסקת אש. מיד אחר כך כמעט נקלעו שתי המעצמות עצמן לעימות ישיר

ביניהן – כך לפחות נראה הדבר בימי המשבר של 24–25 באוקטובר, שבהם הגיע לשיאו הלחץ להפסיק את האש ולהציל את הארמיה המצרית השלישית. משפסקה הלחימה, יכלו המעצמות לנצל את השפעתן על המדינות הלוחמות, התלויות בהן. עתה הייתה יד ארצות הברית על העליונה והיא ניווטה את ישראל ואת מדינות ערב אל הפרדת הכוחות (ובחזית הדרום המשיכה בכך עד הסכם הביניים בספטמבר 1975). האו"ם לא השפיע כלל על הנעשה. המשקיפים מטעמו לא התריעו בעוד מועד על תכונת המלחמה, ובמשך המלחמה היה הארגון הבין-לאומי מנוטרל למעשה, ומעמדו לא היה אלא של אמצעי מדיני למימוש מדיניותן המוסכמת של המעצמות. זו התבטאה באכיפתה של הפסקת האש ובהפעלת מנגנון האו"ם בשיחות שנערכו בשטח ובז'נבה.

"שעון החול הפוליטי" שוב הופעל נגד ישראל, אלא שלחץ המעצמות קיצר הפעם את משך הזמן בין ההחלטה על הפסקת האש ובין שעת כניסתה לתוקף. במלחמת ששת הימים תבעה מועצת הביטחון להפסיק את האש בתוך יממה מן ההחלטה. במלחמת יום הכיפורים קיצרה החלטה 338 את הזמן ל-12 שעות, ובעקבות החלטה 339 הוסדר שהפסקת האש תיכנס לתוקף שש שעות אחריה. ייתכן שבעתיד עלול "שעון החול המדיני" לאזול במהירות מואצת אף יותר, אם שוב יתערבו המעצמות לטובת מדינה ערבית לנוכח הצלחה של ישראל, ומרחב התמרון המדיני והצבאי של ישראל עלול להצטמצם עוד.

ישראל – מטרות ותוצאות

מאז מלחמת יום הכיפורים מרבים לדון במה שהשיגה ישראל במלחמה ובמה שלא עלה בידה להשיג. לדעת הנרי קיסינג'ר, השיגה ישראל "ניצחון צבאי", ובניסוח אחר סייג עצמו ואמר שהשיגה ניצחון "טקטי" אך רק "תיקו אסטרטגי", וכי נעלמה הילת האומה שלא יוכלו לה.⁷³

דיון במטרות ישראל במלחמה ובמה שהשיגה בה למעשה מחייב לבחון תחילה את מדיניותה ומטרותיה בטרם מלחמה – מאז הפסקת האש של 1970 ועד שפתחו המצרים והסורים באש ב-6 באוקטובר 1973.

נתנאל לורך הגדיר את תולדות העימות הערבי-יהודי מאז תל חי ואת שרשרת המלחמות שנכפו על ישראל כ"מלחמה ארוכה אחת".⁷⁴ הרמטכ"ל רב-אלוף אלעזר ראה לפניו "מטרת אב" אחת של ישראל בעימות הנמשך – להביא את מדינות ערב לידי הכרה בהכרח של דו-קיום בשלום עם מדינת ישראל. בדיון אחר ציין ש"מטרות המלחמה נגזרות מתפיסה כוללת של המלחמה הגדולה שאנו מנהלים מזה 25 שנה (ממלחמת העצמאות)... מתוך אופטימיות שאפשר להגיע עם הערבים למצב שיכירו

בהכרח הדו־קיום". לדעתו, אפשר יהיה להרתיע את הערבים משאיפות ההשמדה, רק אם ישראל תנחיל להם בכל מלחמה מפלה כבדה ותביאם להכרה ש"אין [להם] אופציה צבאית"⁷⁵.

מהדיונים שנוהלו בצה"ל באביב 1973, עת נבחנו בפעם האחרונה לפני מלחמת יום הכיפורים מטרות המלחמה של ישראל והדרכים להשגתן, נובע שהרמטכ"ל ראה כמטרתה הראשונה של מדיניות הביטחון של ישראל מניעת התלקחות מלחמתית: "מלחמה אינה נחוצה למדינת ישראל ויש למנעה". באותו הקשר פירט סגן הרמטכ"ל, אלוף טל, את הערכתו שלו לתוצאות הפגיעה בסטטוס קוו, הערכה הראויה להיזכר לנוכח תוצאות המלחמה: "זעזוע בסטטוס קוו עלול להרע את מצבה של מדינת ישראל במישור הבין־לאומי, מעצם העובדה שהכוח הכלכלי המצוי בידי הערבים והעוצמה המדינית הנובעת ממנו ומגורמים נוספים, עלולים לגרום לכידוד רב יותר של מדינת ישראל. כן עלול שינוי בסטטוס קוו לפגוע במצב הפנימי, על ידי החרפת הוויכוחים הפנימיים לגבי יעדיה של המדינה והדרכים להשגתם"⁷⁶.

במאי 1973 אמר הרמטכ"ל ש"במצב הנוכחי צריך לעשות הכל כדי להרתיע, למנוע את המלחמה...", וגרס שלשם כך יש לקיים איזון בין כוונות להרתעה. בהזדמנות אחרת פירט את דבריו על צעדי ההרתעה: "אני בעד להגיד שאנחנו מתייחסים לזה ברצינות, ולתת להם הרגשה שאין להם הפתעה ולהצביע על כוונות ועל הכנות, כדי להוציא להם את החשק להתחיל"⁷⁷.

ההנהגה הישראלית הייתה ערה לכך שהישג טריטוריאלי מקומי כלשהו לערבים עלול לחולל שינוי יסודי בסטטוס קוו. כאשר הזהיר משה דיין את הרמטכ"ל מפני מלחמה אפשרית, הוא טען שהערבים רוצים "שינוי מעמיק", וראה אף בתוצאות המדיניות של תפיסת ראשי גשר בגזרת התעלה משום שינוי כזה – אם המצרים יצליחו להחזיק בראשי הגשר שיתפסו.⁷⁸

מהערכות אלו משתמע לכאורה, שאין בכוונות כשהיא לעצמה כדי למנוע מלחמה, וכי יש צורך בצעדים נוספים כדי להרתיע אויבים ולמנוע מישראל נזקים הכרוכים בהפרת הסטטוס קוו. אלא שמאז תקופת "כחול לבן", ובשבועות של המתח הגובר מאז ספטמבר 1973, לא ננקטו פעולות הרתעה של ממש: מאז האביב שופרו רק אמצעי הכוונות, ומספטמבר שקלו בדיונים שוב ושוב מהו כוח הכוונות המינימלי שיוכל לעמוד בפני פעילות צבאית ערבית, שנחשבה ל"סבירה" במידה כלשהי. עד הרגע האחרון שלפני פרוץ המלחמה לא שקלו בישראל פעולות שמטרתן המודעת היתה להרתיע ולמנוע התלקחות, ולו גם מוגבלת בזירתה ובעוצמתה. למעשה, עד 5 באוקטובר העריכו שדי בצעדי כוונות, לרבות תגבור, ומגמת ההרתעה בוטאה רק באזהרות מילוליות גלויות או דיפלומטיות. אפילו ביום הכיפורים עצמו, כאשר

פעלו בישראל בהנחה שמלחמה עומדת לפרוץ, היו כאלה שעדיין ביקשו לעשות למניעתה, קיוו לאפקט מרתיע מאזהרה דיפלומטית באמצעות ארצות הברית, ואף נזהרו מהפגנת יתר של כוננות, פן תביא להידרדרות מקרית או יזומה.

בדיונים האסטרטגיים שנערכו במטכ"ל באפריל-מאי, ושוב בספטמבר 1973, חזרה ועלתה ההערכה בדבר יכולת ההרתעה של ישראל, וזו השפיעה על התגבשות תפיסה, לפיה מלחמה כללית אינה צפויה לפני השנים 1975-1976. חברי המטכ"ל סברו שעיקר הכוח המרתיע מצוי בעליונות ישראל באוויר, והעריכו שהמחליטים במדינות ערב מודעים לה. נראה, אפוא, שרוב קובעי המדיניות האזרחית והצבאית בישראל ראו בהרתעה נתון יציב יחסית, לפחות לשנים מספר, הנגזר ממכלול יחסי הכוחות באיכות ובכמות.

מנהיגי ערב עשו את המעשה ה"בלתי סביר", וכבר בעצם החלטתם להילחם הפריכו את תורת הביטחון של ישראל שהסתמכה על ההרתעה. חסנין הייכל התפאר בעת המלחמה שהערבים ניפצו את "דוקטרינת הביטחון" של ישראל, תוך שהוא מייחס משקל רב לחשיבות ההרתעה בעיני ישראל.⁷⁹

נגד טענה זו של דוברי הערכים ניצבת העובדה שההרתעה של ישראל באה בכל זאת לביטוי בדחייתה של המלחמה בחצי שנה: כיום ידוע שבאביב 1973 דחו מנהיגי ערב את מועד המלחמה לסתיו, כדי לקבל פריטי ציוד חיוניים (אלא שבדחייה זו הם נתנו לצה"ל, בלי משים, שהות להכין את ציוד הצליחה, שבלעדיו לא הייתה צליחת הנגד אפשרית). עוצמת ההרתעה של ישראל הייתה גם בין השיקולים שמנעו את ירדן מלהיכנס למלחמה בימיה הראשונים, ואחר כך צמצמה את מעורבותה בהיקף הכוח ובגזרת פעולתו. יחד עם זאת, המלחמה נדחתה אך לא נמנעה, ובכך לא השיגה ההרתעה הישראלית את מטרתה.

לצדה של מטרת מניעת המלחמה, הוגדרו לצה"ל מטרות למלחמה, אם תפרוץ: "למנוע מהאויב כל הישג צבאי ולהנחיל לו מפלה צבאית, המבוססת על השמדה מרבית של כוחות ושל תשתית צבאית, כדי להקנות לישראל יתרונות צבאיים על מצרים וסוריה, הן ביחסי כוחות למספר שנים והן בקווי הפסקת אש". בעת הדיון במטרות המלחמה הטעים שר הביטחון שישראל לא תפתח במלחמה כדי לשפר קווים, אולם יש לזכור שאם האויב הוא שיפתח במלחמה, הריהו מבטל את תוקפם של קווי הפסקת האש.⁸⁰

מטרות המלחמה של ישראל נשארו, אפוא, אופי דפנסיבי. רב-אלוף אלעזר הדגיש בדיון המטכ"ל הראשון שניהל בכניסתו לתפקיד, ב-24 בינואר 1972, ש"מטרת המלחמה שלנו היא ביסודה הגנתית", והדגיש שגם האסטרטגיה תהיה הגנתית, אף כי תוגשם במהלכים מערכתיים התקפיים: "המטרה היא הגנתית. אני חושב שניהול

המלחמה צריך להיות התקפי".⁸¹ ואכן, המתקפות היו בעלות אופי מוגבל ונגזרו ממדיניות הביטחון ומהערכת המצב האסטרטגית.

ההנחה המקובלת בצה"ל הייתה אמנם שאם תפרוץ מלחמה, יהיו אלה הערבים שיפתחו בה. למרות זאת, המגננה מול מתקפה כזו שלהם לא נדונה כמצב יסוד אסטרטגי או כמערכה, אלא כמענה טקטי קצר בזמן, המשמש שלב מקדים למתקפה ומוביל אליה באופן מידי. המתקפה נותרה, אפוא, כפותרת כל. כך, למשל, אמר אריאל שרון, אלוף פיקוד הדרום עד אמצע יולי 1973, כאשר הציג באביב אותה שנה את תוכניות המגננה של הפיקוד לרמטכ"ל: "אם אין כוונה לצלוח את התעלה, אין צורך להחזיק את מערך 'סלע'. אנחנו לא מציגים את 'סלע' בכלל ובמסגרת הצגת תוכניות המגננה, כי יש לנו 'סלע' חופף בתוכנית ההתקפית המרבית".⁸² תוכנית המגננה "סלע" לא נתפסה בעיני האלוף שרון כתוכנית בפני עצמה, אלא כשלב בארגון הכוחות למתקפה.

הגישה שראתה את המתקפה כחזות הכל הביאה לכך ששאלת המגננה בפיקוד הדרום לא לובנה עד תומה. כידוע, היו חילוקי דעות בצמרת צה"ל בין הגישה שגרסה החזקה בקו המים על ידי כוחות רגליים ומשוריינים, לבין גישה שדגלה בהחזקת הכוחות במרחק מהתעלה. אחת מתוצאות הלוחמה של חילוקי דעות אלה היה תהליך של דילול מעוזים מזה והחייאת מעוזים מזה – בהתאם לעמדתו של אלוף הפיקוד. הרמטכ"לים בר-לב ואלעזר הכריעו, בעצה אחת עם הצמרת המדינית, בעד גישה של "אף שעל", למרות היותה מנוגדת לתורה ולהיגיון הצבאיים, השוללים זהות בין קו המגע לקו העצירה. אולם למעשה, הדיון בשאלה כיצד תיבלם מתקפת האויב לא מוצה עד תום. כך, למשל, שררה אי־בהירות לגבי השאלה מה הוא הכוח האמור לבלום מתקפת אויב: האם מערך "שובך יונים", כלומר האוגדה הסדירה, הוא מערך הבלמה, או שמא מערך "סלע", כלומר שלוש אוגדות; האפשרות הראשונה נתפסה כסבירה יותר וכמספקת.

אותה אי־בהירות הביאה לאי־ליבונה עד הסוף של שאלת שילובו של חיל האוויר במגננה, במיוחד בהתרעה קצרה. האפשרות שהאויב יפתח במתקפה בהתרעה קצרה לא נשללה אמנם לחלוטין, אולם משמעויותיה לא בוררו דיין. חיל האוויר הבהיר כי יידרשו לו 48 שעות להשגת עליונות אווירית, אולם מההתבטאויות בצמרת הביטחונית, במטכ"ל ובכוחות היבשה עולה שאזהרה זו לא הופנמה: שר הביטחון הבין שבמקרה של הפתעה יצטרכו כוחות היבשה שבקווים לבלום בכוחות עצמם את האויב התוקף, וחיל האוויר יצטרף במלוא עוצמתו רק כעבור כ-48 שעות, לאחר שיסיים את מלחמתו להשגת עליונות אווירית. מדברי מפקדים בכוחות היבשה במטכ"ל ובפיקוד הדרום עולה, לעומת זאת, שהם ציפו שבמקרה של מתקפת פתע

מצרית-סורית יהיה חיל האוויר המרכיב המרכזי במגננה וגורם שיסייע לכוחות הקרקע שבקווים לבלום את מתקפת האויב עד להגעת כוחות המילואים. יתר על כן, ההסתמכות על עוצמתו של חיל האוויר והוורסטיליות שלו הביאו גורמים בכוחות היבשה של צה"ל להעריך שלא יהיה צורך לגייס מילואים למגננה, ואלה אף העלו את האפשרות, שלמרות שהאויב הוא שיפתח במלחמה, חלק מהכוחות הסדירים יוכלו לצאת למהלכים התקפיים מצומצמים עוד לפני הגעתם של כוחות המילואים. לפי אותה הערכה, האחרונים דרושים לפיתוח מתקפה רבת היקף מעבר לתעלת סואץ.⁸³ המתכננים בצה"ל שאפו לקצר ככל האפשר את משך המערכות. הרמטכ"ל הציג לפני ראש הממשלה הערכת זמן למלחמה והבחין בין שני שלבים: מן ההתרעה ועד השלמת ההיערכות למתקפות – 5-7 יממות; התקפות בוזמניות בשתי החזיתות – 4-5 יממות. להערכתו, משך המלחמה יסתכם ב-9-12 יממות, והיא תתקצר ככל שתוקדם ההתרעה וככל שצה"ל יספיק להתגייס ולהיערך עוד לפני פתיחת אש של האויב. התרעה של 48 שעות תביא לכך שהמלחמה תימשך כ-20 ימים. גולדה מאיר הגיבה באזהרה: "קח בחשבון שלא יתנו לנו ליהנות ממלחמה שנמשכת עשרה ימים. השאלה היא איך מגיעים לאיזה מקום בזמן הקצר ביותר, ושנעמוד שם יפה".⁸⁴ להערכת ישראל שהמלחמה תתקצר, הן משיקוליה שלה והן בגלל התערבות מבחוץ, הייתה משמעות מגבילה בתחום יחסי הכוחות: ככל שתקצר המערכה הצבאית, תצומצם האפשרות להשמיד את מרכיבי העוצמה של צבאות ערב ואת התשתית הצבאית-לוגיסטית שלהם. למעשה, ישראל נקלעה במהלך המלחמה למשברים חמורים, והמלחמה הפכה, כדברי האלוף טל, "כמעט למלחמת קיום".⁸⁵ בסופו של דבר, המדינה וצה"ל נחלצו מן המשברים, ובהפסקת האש אף הגיעו להישגים.

הערכה פשטנית של תוצאות כל מלחמה מבוססת על השוואת המצבים לפנייה ואחריה. גם במקרה כזה ראוי להבחין בין תוצאות צבאיות לתוצאות מדיניות ולשקול לכמה זמן תשפיע תוצאת המלחמה בנסיבות ההולכות ומשתנות.⁸⁶ התוצאות הצבאיות הישירות של מלחמת יום הכיפורים ברגע הפסקת האש ביטאו הישג חלקי בלבד של מטרות המלחמה, כפי שהוגדרו לפנייה:

- בגולן בוטלו כל ההישגים הקרקעיים של הסורים בשלב הראשון של המלחמה, אבל בסיני לא חוסלו ראשי הגשר שקבע הצבא המצרי ולא ניתן לצה"ל לממש את האיום על ראש הגשר המכותר של הארמיה השלישית.
- אבירות חומריות ניכרות הוסבו למצרים ולסורים במטוסים, בסטי"לים ובטנקים, וחמורה מכך הייתה הפגיעה בכוח אדם מעולה – טייסים, לוחמי קומנדו וצוותי שריון (וכנראה גם בין צוותי הסטי"לים וסוללות הטק"א).

- בגולן החזיק צה"ל בטרזו עמוק ומוצק, חזר לחרמון ואף תפס את שיאו. בחזית מצרים החזיק צה"ל בטרזו נרחב בגושן ותפס את פסגת ג'בל עתקה.

השריונאים הישראליים הוכיחו, כבעבר, את עליונותם הקרבית על שריונאי האויב, ועם זאת הופתעו מהלחימה העקשנית ומכושר העמידה של לוחמים רגליים, שהיו משופעים בנשק נ"ט. טייסי חיל האוויר התמידו ותקפו אזורים מוגני טילים, באומץ וסיעו רבות בבלימת האויב ובמתקפות-הנגד. אולם עקב הנסיבות שבהן הופעלו המטוסים מפתיחת המלחמה, הם התקשו לתקוף בדיוקנות גבוהה ולהשיג "כתישה" מלאה, כפי שציפו בצה"ל לפני המלחמה ובמהלכה. למעשה, נבצר מצה"ל להגיע להכרעה חד-משמעית, בצפון או בדרום, אם מגורמים צבאיים ואם מגורמים מדיניים. על כל הישגי מלחמת יום הכיפורים מעיב הכישלון של אי-מניעתה – כישלון של ההרתעה הישראלית וכישלון של התרעת המודיעין.

הכישלון במניעת המלחמה, בגלל הכוננות הבלתי מספקת לקראתה ומפני מחץ ההפתעה בפתיחתה, פגם ביכולתו של צה"ל וגרע מהניצחונות שהושגו ביבשה, באוויר ובים ב-19 ימי המלחמה. הכישלון גבה קורבנות, גרם לאבידות במטוסים וברק"ם, והביא לכך שנדרשו מספר ימי לחימה עד שנבלמו מתקפות האויב. צה"ל הצליח לשוב לשיווי משקל בתוך ימים מספר, אך עד שנטל את היוזמה ועבר למתקפה, כבר נפגע כושר ההכרעה שלו.⁸⁷

ההכרעה שהושגה הייתה חלקית בלבד, ובשתי החזיתות התלקחה עד מהרה מלחמת התשה. כתוצאה מכך, כוחות מילואים בהיקף נרחב נשארו מגויסים במשך שבועות ואף חודשים, והתאפשר לשחררם רק כאשר הושגו הסדרים לפינויים חלקיים ולהפסקת אש ולרגיעה, תחילה בדרום ולבסוף גם בצפון. הביטויים לאופי החלקי של ההכרעה היה המשך השירות הפעיל של רבבות אנשי המילואים – עד להחזרת יחידות המילואים לפעילות בסדרי גודל שגרתיים.

העדרה הכרעה והתמשכות המלחמה הביאו להתגברות החששות במטכ"ל שמא לא יעמוד לישראל "אורך הנשימה" הלוגיסטי. ההכנות הלוגיסטיות הותאמו לעשרה ימי לחימה,⁸⁸ והתמשכותה ל-19 יום גרמה לקצב צריכה אינטנסיבי של תחמושת ודלק, ול"שחיקה" במטוסים וברק"ם. תחושת המחסור הוחמרה עוד נוכח ליקויים בשליטה האפסנאית בצה"ל. כל אלה המחישו את התלות במעצמה מספקת החימוש, תלות שהייתה בין הגורמים שהניעו את ישראל ואת יריבותיה להסכים לויתורים שנתבעו מהן בהסדרי ההפרדה. עם זאת, כדברי משה דיין, הנסיבות המדיניות ששררו אז הטו את כפות המאזניים לרעת ישראל, עקב הלחצים הבין-לאומיים וצמצום המקורות להצטיידות.⁸⁹

פרק ל"ז

מלחמת יום הכיפורים במבט לאחור

מלחמת יום הכיפורים העלתה על סדר היום מספר סוגיות מרכזיות, שהמשיכו להעסיק את ישראל גם לאחריה. הציבור בישראל לא התברך בהישגים הצבאיים שהושגו במלחמה, אלא שקע במועקה ובמחלוקות צבאיות ומדיניות: הוא הוקיע מחרלים, הביא להדחת מצביאים והפיל ממשלה. המלחמה הותירה אצלו משקע של אשליות מנופצות וכרסמה באמונו בכוחות הביטחון.

בכאב על העבר אין תשובה לבעיות ההווה, ואין הכנה לצפוי בעתיד. משה דיין, שר הביטחון בעת המלחמה, חש במציאות החדשה שהתפתחה בעקבותיה ואף הביע חשש מן הזעזוע שיבוא, כאשר תגבר ההכרה בשינויים שחלו וכאשר תידרש הסתגלות אל "המציאות המדינית העוינת שאנו חיים בה ונאבקים בה".⁹⁰

אף כי ישראל הכתה את תוקפיה, נגלה בעליל כוחם הצבאי, המדיני והכלכלי המתעצם של הערבים. לאחר כישלונן הצבאי של מדינות ערב, הן הצליחו לנצל לטובתן את תחרות המעצמות במזרח התיכון: הן פתחו במרוץ חימוש חדש בהיקף מוגבר ופנו לא רק לברית המועצות, אלא גם למקורות אספקה במערב. שם הן מצאו עתה יותר נכונות מבעבר למכור להן מערכות נשק עיקריות (מדינות אירופה ראו במערכות נשק אלו אמצעי תשלום עבור הדלק המתייקר). זאת ועוד, לחץ הערבים הרחיק מישראל מדינות רבות: עוד לפני המלחמה ניתקו כמה ממדינות אפריקה את יחסיהן עם ישראל, ובהן מדינות שנהנו בעבר מסיוע אזרחי ואף ביטחוני. עתה התנכרו לישראל וניתקו יחסיהן מדינות נוספות שהרבו להסתייע בה, כגון אתיופיה.

בעצרת האו"ם הייתה ישראל אחרי מלחמת יום הכיפורים מבודדת יותר מבעבר, ובמועצת הביטחון היא חסתה לא אחת בצל ה"וטו" של ארצות הברית לברדה. נגלו אף ספקות בדבר המשך התמיכה של ארצות הברית, בעת שכל מדינות המערב ויפן הפכו לרגישות להספקת הדלק המזרח התיכוני ולרמת מחיריו, ובעת שרכו האינטרסים של ארצות הברית במדינות ערב. מנהיגי ארצות הברית אכן החלו

מדברים על הצורך במדיניות "מאוזנת", ופעלו כדי לקרב מדינות ערביות, אותן הגדירו כ"מתונות".

נראה היה, אפוא, שבנסיבות של בידוד מדיני ושל ספקות ומגבלות בקבלת סיוע אף ממדינות ידידות, כוחה של ישראל עלול להצטמצם, בעת שחזית העימות הערבית מתרחבת ומתעצמים המשאבים שבידיה. היו גם מי שצפו התלקחות מלחמות נוספות במחזוריות ללא סוף. לעומת זאת, הסדרי ההפרדה והמשך ה"מומנטום" המדיני ביוזמת ארצות הברית ובהסכמת מדינות ערב, נשאו עימם סיכוי לדו-קיום ללא אש, מתוך התפכחות של מדינות ערב מהשאיפה להכריע את ישראל, לאחר כישלונם במלחמה.

הממשלה והמטכ"ל ביקשו להימנע ממלחמה לפני אוקטובר 1973; על אחת כמה וכמה נטתה מדיניות הביטחון אחריה להימנעות מעוד מלחמה. יוזמת המלחמה הושארה, אפוא, ככלל בידי מדינות ערב, אם כי מדיניות ההימנעות ממנה לא היה בה, כשלעצמה, למנוע אסטרטגיה של מתקפה מקדימה, במקרה של צפי ליוזמת מלחמה ערבית. במדיניות ביטחון זו גבר העניין בסוגיה כיצד להרתיע את מנהיגי ערב מלצאת למלחמה בישראל.

כזכור, נכזבה ישראל מן ההרתעה במאי 1967, כאשר הכניס נאצר את צבאו לסיני. גם ב-1973 הכזיבה ההרתעה, שסמכה על הכוננות ועל יחסי הכוחות, ובעיקר על יחסי הכוחות באוויר. מלחמת יום הכיפורים הוכיחה, שאין די בהסתמכות על מודיעין, על כוננות ועל יחסי כוחות מרתיעים, אם מנהיגים ערביים יגמרו אומר ליטול סיכון, כאשר יראו במלחמה אינטרס לאומי עליון המצדיק מחיר גבוה ויפעלו למרות הכול. אבא אבן העיר, בהקשר זה, שהחלטת סאדאת לצאת למתקפה על ישראל מחייבת לערוך שינוי בעצם תורת ההרתעה: זאת התבססה על ההנחה שמדינה לא תפתח במלחמה, אלא אם כן תהיה לה תקווה לניצחון אפשרי. לעומת זאת, סאדאת פתח במלחמה שידע כי לא ינצח בה, אך בידעה שהיא תשרת את מטרתו, בלי שים לב לתוצאותיה הצבאיות.⁹¹ השאלה שעמדה על הפרק עתה הייתה, אפוא, כיצד להרתיע אויב "בלתי שקול" ולהניאו מלממש כוונות והחלטות תוקפניות – "להוציא לו את החשק", כדברי רב-אלוף אלעזר.

ניתן להבחין בין דרגות שונות של הרתעה. הדרגה הראשונה מושגת כל עוד האויב נמנע ממלחמה בגלל הערכת נתונים יציבים יחסית, כמו יחסי כוחות ורמות כוננות. הרתעה כזו ניתן לכנות הרתעה "סטטית" או "פוטנציאלית". אם מעריכים שהאויב עלול להחליט, או כבר החליט ללחום, דרגת ההרתעה הנדרשת היא "דינאמית" או "אקטואלית". אז יש לנקוט מכלול של פעולות, המיועדות להמחיש בעליל ערנות ונכונות לפעול מבעוד מועד בכוח עדיף. הרתעה פעילה

כזאת חורגת מתגובות של כוננות, כי הכוננות סבילה מעיקרה וממתינה לאויב, אם וכאשר יתקוף, ואילו ההרתעה שואפת למנעו מלתקוף בכלל. ניתן גם לדבר על הרתעה במושגים יחסיים – כגון משך השפעתה – לעומת בחינתה בערכים מוחלטים – האם היא פועלת או לא. באביב 1973 דחו סאדאת ואסד את המלחמה בשל הצורך שחשו להשלים את הצטיידות צבאותיהם כתוצאה מהדימוי המרתיע של צה"ל.

בסתיו 1973 הכזיבה ההרתעה, וחמור מזאת – התאחרה ההתרעה. ועדת אגרנט הסיקה מחקירתה, שראש אמ"ן ועוזרו למחקר "נכשלו במתן התרעה בלתי מספקת לחלוטין".⁹² למעשה, אמ"ן סיפק מידע מתריע בשפע, אך נכשל בהערכתו. אלא שהעניין אינו מסתיים במסירת התרעה אמ"ן לקברניטים; המשמעות המעשית של מסירת התרעה לקברניטים היא נכונותם לקבל אותה ככזאת. מחקרים בסוגיית ההתרעה מצביעים על הצורך לכחון שוב את מהותה של התרעה המודיעין, וקודם לכל לא לקבלה כעניין מוחלט או ודאי שאין להרהר אחריו, אלא לראותה כמסקנה מהערכה על יכולת האויב ועל כוונותיו.

אלוף שלמה גזית הצביע על השוני בטיבה של הערכת המצב הלאומית לפני מלחמה, לעומת הערכות המצב תוך כדי מלחמה. בטרם מלחמה ניצבת בפני מערכי המצב קודם כל השאלה האם עלול האויב לפעול? במהותה זאת שאלת "כן או לא", התובעת מן המשיב להחליט, כשהוא נוטל "סיכון מחושב". לעומת זאת, בהערכות מצב תוך כדי מלחמה שוקלים דרכי פעולה אפשריות של האויב ושל כוחותינו, ואפשר למיין את דרכי הפעולה של האויב לפי הסבירות או לפי הסכנה (כלומר, כאשר שוקלים מה עלול האויב לעשות, ואיך). הנרי קיסינג'ר מתאר במפורט את הערכת המצב הלאומית של "קבוצת וושינגטון לפעולות מיוחדות", נוכח לחץ האיום הסובייטי מ-24 באוקטובר 1973. תיאורו מאיר את הערכת הנתונים ואת שקילת דרכי הפעולה האפשריות, ועומד בפירוט על הצעדים המידיים שנקטה ארצות הברית, לרבות ה"איתותים" לברית המועצות, שנועדו להעמידה על רצינות כוונותיה של ארצות הברית, כדי להרתיעה ממעשים שאין מהם חזרה.⁹³

באמ"ן נהגו לסכם את הערכות המצב בדירוג "דרכי הפעולה האפשריות" של האויב לפי הסבירות שיוחסה להן. כאמור, השתרשה באמ"ן התפיסה שהיכולת המבצעית של צבאות ערב נחותה במידה כזאת, שאין זה סביר שיוכלו לטפח כוונה מלחמתית. בדיעבד מתברר, שבדרג הקברניטים היו מי שהזהירו שכוונת מלחמתיות של מנהיגים ערביים עלולות לפתות אותם לפעול גם בניגוד למגבלות יכולתם, אלא שאמ"ן המשיך לבסס את הערכותיו על ההנחה שהשיקולים של מנהיגים אלה יהיו רציונליים (דהיינו שיקוף עלות/תועלת). יש גם כאלה שגרסו שבישראל לא

עמדו על הדימוי העצמי של האויב, כלומר כיצד הוא מעריך את מגבלותיו, וכיצד הוא עלול לפעול כדי להתגבר עליהן, וכדי לנסות לשלול מצה"ל את יתרונותיו.⁹⁴ נראה, שבמעקב האיסופי השוטף אחרי האימונים, התמרונים והפעילות המבצעית של צבאות ערב, לא העריכו בישראל נכונה היבטים אחדים של היכולת ונטו לבטל את עצם האפשרות שהאויב בכלל ומצרים בפרט יחליטו לצאת למלחמה למרות הכל.

כזכור, עד 5 באוקטובר 1973 ביטל אמ"ן את ערכו של כל המידע המצטבר על היכולת ההתקפית הגוברת של האויב, כיוון שהעריך שאין לו כוונה מלחמתית, ולכן קבע שאין סבירות למלחמה. אך הפינוי החפוז והבלתי מוסבר של משפחות היועצים הסובייטיים הביא את אמ"ן להכיר בפעם הראשונה בכך שמלחמה אפשרית, אף כי סייג זאת בכך ש"הסבירות נמוכה". מכל מקום, הפינוי הניע את הרמטכ"ל לפעול עוד באותו בוקר, מתוך שראה אפשרות שמלחמה עלולה לפרוץ כמעט ללא התרעה מספיקה, או אף ללא התרעה כלל. לכן הוא הורה להיכון לאפשרות הנגזרת יותר מן היכולת של האויב ומסכנתה הרבה, מאשר מן הסבירות הנמוכה שייחס לה אמ"ן.⁹⁵ אשר להערכת היכולת, גרסו באמ"ן שיש לצבאות ערב יכולת "טכנית" לפתוח במלחמה בתוך זמן קצר, בהיותם כוחות סדירים וערוכים בחזיתות. לפיכך, נתבע המודיעין האיסופי להבחין במעבר מהיכולת "הפוטנציאלית" הנתונה של צבא ערבי אל היכולת "האקטואלית" לפעול, אחרי החלטה על מלחמה ומתן פקודה לכוחות. אחרי המלחמה ביקשו אנשי מודיעין לבחון אפשרויות של הנהגת שינויים במערכת המודיעינית ובמעשה האיסופי והמחקרי, ויש שביקשו לתהות על עצם התהליך המקובל של גיבוש הערכת המודיעין, כפי שהוצגה בהערכות מצב לאומיות של הדרג המדיני-צבאי המחליט. אנשי המודיעין חזרו להתלבט גם בסוגיה הקיימת ועומדת בניתוח המחקרי – איזה משקל יש לייחס ל"יכולת" של היריב ואיזה משקל יש לייחס ל"כוונתו".

אחת המסקנות מן הביקורת על תפקודו של המודיעין ערב מלחמת יום הכיפורים הייתה, שיש להביע בהערכות ובהמלצות של אמ"ן גם דעות החולקות על העמדות הרשמיות שהתגבשו במערכת. מסקנה נוספת הייתה, כי יש לשפר את השילוב הבין-זרועי בניתוח המחקרי ולהרחיב את סמכויות המודיעין במפקדות הפיקודים המרחביים.⁹⁶

משקל ההתרעה במדיניות הביטחון היה כידוע רב מאוד, שכן היא הייתה תנאי מוקדם לתגבור המהיר של החזיתות מתוך המערך הסדיר, ובעיקר לגיוס המילואים. ואכן, לפני פרוץ המלחמה ביסס אמ"ן את הערכתו ואת ביטחונו ביכולת להתריע בעוד מועד, על הסיכוי לקבל מידע מהימן על כוונות האויב. אין ספק

אין אילוצים מדיניים לקצר את המלחמה וכאילו יכולה ישראל לפעול יותר מעשרת הימים שצפתה גולדה מאיר. אך לבסוף שוב קוצרה המלחמה שלא בטובתה של ישראל אלא לפי המצב בשטח, כפי שנראה בעיני מצרים והמעצמות, וכפי שאלו הציגוהו.

סוגיית הזמן קשורה גם לשאיפה לקצר בזמן ההכנות למבצעים ובמשכי ביצועם. אלא שאז עולה הצורך להיזהר מפני אופטימיות יתירה בעת שמעריכים זמן הדרוש לנוהל קרב מערכתי, "זמן ומרחב" של הכנות והיסעים וזמנים של שלבי מבצעים. די לציין, בהקשר זה, את לוח הזמנים הבלתי מציאותי לנוהל הקרב, להכנות ולמהלכים המבצעיים של המתקפה המדורגת בדרום, ב־8 באוקטובר 1973, או ההערכה כאילו מתקפת הנגד בגולן עשויה למוטט את הסורים בתוך יום או יומיים. גם לוח הזמנים של תוכנית "אבירי לב", כפי שעובד בעת המלחמה – כיבוש השטח שבגדה המערבית של תעלת סואץ, ובתוך זה העיר סואץ, בתוך 48 שעות – התגלה כבלתי מציאותי.

הרמטכ"ל העריך, שלאחר התרעה במועד, צה"ל יוכל לפתוח במתקפות בו־זמניות בשתי חזיתות, או לתקוף במדרג ולהעתיק אוגדות מחזית לחזית. למעשה, במלחמת יום הכיפורים הוטלה אוגדת העתודה המטכ"לית מיד למערכה, ומאז לא ניתן היה עוד להקים כוח עתודה מטכ"לי. גם הדרג הפיקודי התקשה לקיים עתודות משלו, אף בעמדו במגננה, וקשיי הלחימה של כוחות השדה אילצו את המטכ"ל להטיל את חיל האוויר לסייע, בטרם יוכל להשיג עליונות אווירית. בנסיבות המלחמה גם לא התאפשר להעתיק כוח אוגדתי מהצפון כדי לתגבר את הפריצה לאחר הצליחה בתעלה, והועברה רק חטיבה מוקטנת אחת. היה בכך פער בין הציפיות לבין המציאות בהערכת הסד"כ הדרוש ויכולתו המבצעית. המאמצים המזורזים להגדלת הסד"כ הבלוטי את הטעויות בהערכת יחסי הכוחות ובבניין הסד"כ לפני המלחמה. גם המצרים עמדו על כך: גנרל גמאסי טען, שהוכחה עדיפותה של הפעולה בקווים חיצוניים. הוא ציין את הפעולה המצרית־הסורית המתואמת, והצביע על גודל השטח שהיה בשליטת ישראל, שהכביד עליה להעביר כוחות בין החזיתות.⁹⁸

מערכות הקשר במלחמה עמדו היטב בלחצים שנבעו מהמרחבים הרחוקים, אך דווקא יעילותה הטכנית של התקשורת הבלוטי תקלות בדיווח, שגרמו להצגת נתונים לקויים עקב אי־דיווח עדכני, טעויות והגזמות. מערכת הקשר לא יכלה לבטל את הצורך בקשרי "פנים־אל־פנים" בכל דרגי הפיקוד והמטה: לאחר היעדר מגע ישיר של מפקדים בדרג הבכיר במערכת הצליחה ב־16 באוקטובר, חודש התיאום המבצעי בפגישת האלופים ב־17 בחודש. זאת ועוד, ביקוריו התכופים של

שר הביטחון בדרגים הקדמיים ופגישותיו עם המפקדים בשטח הניבו מספר החלטות מבצעיות מידיות, שבין הכוללות שבהן ניתן לציין את סיוע האוויר לגולן ב־7 באוקטובר; את תגבור אוגדה 210 ב־12 בחודש; ואת שיגור אוגדה 252 המוקטנת לגדה המערבית של תעלת סואץ ב־18 באוקטובר.⁹⁹

במהלך המלחמה נשקלו מדי פעם מאמצים משניים, לפי תיקי התכנון המצויים. כך, למשל, חזרו ודנו בהשתלטות על פורט פואד ועל פורט סעיד ומבצע "אור ירוק" לפשיטה במערב מפרץ סואץ. אלא שדיונים אלה לא עלו בקנה אחד עם הסדר"כ בפועל ויכולותיו, שהיו שונים מן המתארים שהתוו המתכננים. פער זה המחיש את הצורך לעיין מחדש בהנחות יסוד ובמתארי מלחמה של התכנון המבצעי.

סוגיית תכנון חדשה הרבתה להעסיק את הממשלה ואת המצפ"ה מ־18 באוקטובר: איך לסיים את המלחמה, ולמעשה איך למצות הישגים בזמן האוהל, מה להספיק ו"לחטוף" עוד, והיכן לייצב קווים "חסכוניים", שיקלו על התארגנות הגנתית ועל שחרור מזורז של מילואים. לעומת המגמה המבצעית לקצר את המלחמה, עלה צורך לוגיסטי להיכון למלחמה העלולה להתארך. כמו כן נראה היה שהבעיה תחריף, נוכח הצהרות האויב על כוונתו לגרום לאבידות רבות. ההערכה הייתה שהתארכות מלחמה גם תציב דרישות חדשות בתחום כוח האדם, ובכלל זה אימון מזורז של תגבורות לתפקידי מפתח קרביים, החזרת נפגעים ומנותקים ליחידותיהם ומיצוי מקורות כוח אדם שלא נוצלו בעבר.

המלחמה חשפה ליקויים בשילוב הבין־זרועי, ובעיקר בשילוב האוויר־יבשתי. חיל האוויר תכנן לפני המלחמה מערכה אווירית, שיגבר בה על חילות האוויר ועל מערכי הטילים של מדינות ערב בשתי היממות הראשונות. במטכ"ל ובפיקודים ציפו שהמאבק על העליונות באוויר יהיה קצר מזה, וכי הטייסים יספיקו לסייע בבלימה ואחר כך יתרמו רבות למתקפות. אולם מצהרי 6 באוקטובר נבצר מחיל האוויר ללחום עליונות באוויר. ב־7 בחודש, כאשר יצאו הטייסים לתקוף את השדות והטילים במצרים, גרמו הדרישות הבהולות מהחזיתות להסטת המאמצים האוויריים מחזית לחזית, וחיל האוויר עשה רק "חצאי דברים", כלשון מפקדו אלוף בני פלד. בנסיבות אלו פגע חיל האוויר אך מעט באויב האווירי ונפגע בעצמו במידה שהכבידה עליו עד סוף המלחמה: מאבק ממושך נדרש להשגת עליונות באוויר; הסיוע ההכרחי לכוחות היבשה ניתן בתנאי אמ"ט; חופש מטילי קרקע־אוויר הושג בדרום רק אחרי הצליחה; ובגולן הושג רק חופש טיסה מקומי. כוחות היבשה חשו בפער בין ציפיותיהם ובין סיוע האוויר שקיבלו בפועל בלחימתם הכבדה והמתמשכת: מטוסי חיל האוויר לא ערכו התקפות אמנעה על ההיסע המדברי של חיל המשלוח העיראקי, אף כי זה חשש מאוד מהתקפות כאלו וכן מפני

מארבים של כוחות מוטסים,¹⁰⁰ במערכות אחדות לא התאפשר סיוע אוויר, או לא אושר מלכתחילה, ובאחרות לא ניתן בזמן, במקום ובעוצמה המצופה. נראה, שסיוע האוויר לקה גם בגלל תקלות בהזרמת מודיעין עדכני.¹⁰¹ לקח הנובע מתיפקודו של חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים הוא, שדווקא עוצמתו האדירה, והגמישות והוורסטטיליות שלו בהעתקת מאמציו, מחייבות להכריע על אופן הפעלת עיקר כוחו לפי שיקול המבוסס על מידע בדוק, לפי קדימה מוכרת ומקובלת, ולאור מגבלותיו באלתור מאמצים מאסיביים בלחץ זמן. תורת השילוב הבין-זרועי דרשה, אפוא, בחינה עיונית ומעשית אחרי מלחמת יום הכיפורים, הן בתכנונים והן בתרגילים, כדי למצות את העוצמה וההישגים המרביים מפעולה משולבת של שלוש זרועות צה"ל – היבשה, האוויר והים.

לעומת חיל האוויר, שפר חלקו של חיל הים במלחמה: ניתנה לו יד חופשית ללחום לעליונות בשתי הזירות הימיות – המצרית והסורית – לפי התפיסה המבצעית שפיתח.

במלחמה תקפו חיל האוויר וחיל הים מטרות אסטרטגיות בעומק סוריה ובחוף הסורי, ונשקלו גם הפצצות אסטרטגיות במצרים, אך הוחלט להימנע מהן. אין ספק שהכנסת טילי קרקע-קרקע לזירה הגדילה את חשיבותן של מטרות אלו. מחקר של כמאה הגיחות שערך חיל האוויר והשפעת פגיעותיו במטרות הנתקפות הראה, כי רק במספר קטן של גיחות הושגה פגיעה ממשית במטרות רגישות, אלא שבתוספת גיחות מעטות לפגיעה חוזרת במטרות אפשר היה לחזק בהרבה את ההצלחה. עוד הוברר, שיש לדקדק בבחירת המטרות הרגישות במיוחד (כגון דלק מוטסים, לעומת דלק סתם) ולשקול את כדאיות המאמץ לפגוע במטרות קשות לפגיעה, כגון גשרי כבישים (בתקיפת הגשרים בסוריה לא נגרם נזק ממשי). מפקד חיל האוויר הסיק, שדרושות "החלטות מדיניות מוקדמות" על הפעלת החיל למשימות אלו.¹⁰²

לאחר המלחמה רווחה הנטייה להתרכז במחקר המבצעי של ההבקעה בגזרה צרה, כדרך להכרעה אופרטיבית מהירה בשדה המערכה, שלכל רוחב חזיתו נפרסים כוחות גדולים שאינם מותרים מרחבים ואגפים פתוחים לאיגוף, ולנוכח האילוצים המדיניים. ואולם, כל מערכת הבקעה, לא כל שכן בגזרה צרה, כרוכה בריכוז כוח מאסיבי המקשה על השגת הפתעה. במלחמת יום הכיפורים עלה בידי כוחות אויב קטנים יחסית להסב אבידות כבדות לכוחות צה"ל שהבקיעו או חדרו בחזית צרה, עד כדי פגיעה בעצם יכולתם להמשיך בביצוע המשימה. כך, למשל, בהבקעת יום בח'אן ארנבה, אחרי הכנה אווירית וארטילרית לא מרוכזת דיה בגזרה זאת, עלה בידי רגלים סוריים מעטים יחסית לפגוע פגיעה קשה בשריון הישראלי המבקיע. גם כאשר חדרה שדרת שריון של צה"ל לעורף המצרי במעבר צר בליל הצליחה, היא

ספגה אבידות כבדות מאוד בצומת "טרטור".

חומרת הפגיעות, ביחסי הכוחות הנתונים, מצביעה על ליקויים בהרכב הכוחות התוקפים ובשיטת פעולתם. נראה, שלא די בפיתוח טקטיקה וטכניקה משופרות כדי לגבור על האויב בגזרת ההבקעה הנבחרת, בפעולה משולבת של שריונאים, רגלים ופלסים, ובסיוע מרוכז ומדויק. תגבור עוצבות החי"ר הערביות בשריון, בנשק נ"ט ובנשק נ"מ גרם להקשחת עמידתם של מגננים באגפיהן של גזרות ההבקעה. אם בעבר הבקעה גררה התמוטטות של חזית ערבית, נראה שבעתיד ייתבעו הכוחות לתקוף מערכים אגפיים ולהמשיך בגלילת מערכי החזית בעת ובעונה אחת עם הפריצה לעומק בגזרת ההבקעה. נוסף על כך, לקחי מלחמת יום הכיפורים מחייבים לשקול היטב את הצרכים המערכתיים הכרוכים בהחלטה על הבקעה ועל בחירתן של גזרות ההבקעה, ולבחון את אפשרויות ההטעיה והעלמת הכוונות. יש לבחון גם דרכי פעולה אחרות לחדירה אל עומק מרחב האויב, כדי לצמצם ככל האפשר את הצורך להבקיע מגננים מבוצרים ומוכנים על צירי הבקעה צפויים.

פינוי היישובים מרמת הגולן, בליל 6-7 באוקטובר, ערער את תפיסת ההגנה המרחבית (הגמ"ר). מאז מלחמת העצמאות פותחה מערכת ההגמ"ר הן כדי להשתלב בפעילות הביטחון השוטף בעיתות רגיעה והן למגננה במלחמה – כדי לעמוד בגזרות הגנה ארוכות, כשהיישובים מתוגברים בכוח מגויס מזערי, וכדי לאפשר לעוצבות השדה להתרכז בגזרות התקפה נבחרות. לפי תפיסה זאת, יישובים לא נועדו לעמוד לבדם בפני מאמצי התקפה עיקריים של האויב, כפי שנאלצו ללחום נוכח הפלישה הבין-ערבית במלחמת העצמאות. הפינוי בגולן באוקטובר 1973 נעשה, לעומת זאת, בלחץ ההבקעה הסורית, בד בבד עם פינוי מוצבי צה"ל ועם נסיגת כוחות השדה והיערכותם בעומק. לאחר המלחמה גרס רפאל איתן, שלא נעשה די להכין ולחמש את יישובי ההגמ"ר למלחמה.¹⁰³

לעומת הפינוי מהגולן, עמדה מערכת ההגמ"ר במשימותיה בגזרות אחרות: בגבול לבנון עמדו היישובים מול המאמץ המוגבר של המחבלים הפלסטיניים, ובבקעת הירדן עמדו המתיישבים הכן ללחום, לצד מעט הכוח הצבאי, אם ינסו הירדנים לחצות את הנהר. הקמת מפקדות על-חטיבתיות הצביעה על מגמה לחזק את המערכת ולשפר את שילובם של היישובים בלוחמת עוצבות השדה במגננה ובהיערכות למתקפה – מגמה שהגיעה לשיאה לימים באיגוד כוחות ההגמ"ר באוגדות מרחביות (אוגמ"רים).

מצהרי יום הכיפורים עמדה ישראל במערכה הכבדה עד שניצחה בשתי החזיתות כמעט באין עוזר. גם במאבקים המדיניים מאז הפסקת האש עמדה ישראל בכדידות

הערות לשער התשיעי

- 1 ב-26 באוקטובר הסכימו ראש הממשלה והרמטכ"ל להצעת שר הביטחון ל"הסדר רדיקלי", תמורת ויתור של ממש מצד המצרים: נסיגה הדדית והקמת אזור מפורז, שבו יחנה כוח חירום של האו"ם. במקרה זה תסכים ישראל לפינוי חיילי הארמיה השלישית על נשקם. דיין הציע לדבר עם קסינג'ר על "קווים חדשים" ולכנות את הסדר "הפרדת כוחות" (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
- 2 שם; קסינג'ר ב', עמ' 569, 572.
- 3 קורדובה, ארצות הברית, עמ' 149.
- 4 ארכיון המחלקה להיסטוריה; קסינג'ר ב', עמ' 571-572, 590 (והשוו עמ' 620); ניקסון, עמ' 936-937; דרו, כרך ב', עמ' 332-333, 336-337, 339-340; דיין, עמ' 671.
- 5 איסראליאן מתאר את התגובה בקרמלין על צעדי ארצות הברית כהפתעה גמורה ורואה בהם "תגובת יתר" (איסראליאן, עמ' 173-174). הוא מבטל את האפשרות של התערבות צבאית סובייטית ומדבר על הפגת המשבר הבינ-לאומי (שם, עמ' 177-198). דוברינין תיאר פעולות של חיל האוויר הסובייטי להגברת הלחץ, אך טוען שלא היו לארצות הברית ראיות של ממש לפעילות סובייטית קרובה (דוברינין, עמ' 295-301). העימות מנקודת ראותה של ארצות הברית – ראו: קסינג'ר ב', עמ' 575-600. ניקסון, עמ' 937-941. על הזמנת הערכת-מצב מישראל למקרה של פעולה סובייטית – ארכיון המחלקה להיסטוריה וכן קסינג'ר ב', עמ' 590, 602; קורדובה, ארצות הברית, עמ' 150-166. מידת הריאליות שבאיום הסובייטי הוטלה בספק במחקרים שונים. ראו, למשל: Nadav Safran, *Israel – The Embattled Ally*, Cambridge, Mass. And London, 1978, pp. 493-495. האמריקאי שביכולת הסובייטים להתערב, מה גם שדי לצורך כך ב"כוח סמלי", וכי הזמן המתאים לכך הוא חצות הלילה (דאוטי, עמ' 257, 273-275). הערכה כאילו נוצלה הכוננות הגרעינית כדי ללחוץ על ישראל – ראו: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 113-116, 120-122.
- 6 דיין, עמ' 672. לדעת קסינג'ר, נתלה האיום הסובייטי בבקשת מצרים לכוח דו-מעצמתי. ביטול הבקשה המצרית השמיט את הקרקע מתחת לאיום הסובייטי ומהווה ביטוי חשוב להינתקות מצרים מברית המועצות (קסינג'ר ב', עמ' 579, 583-584, 592).
- 7 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 8 עמדת ממשלת ישראל התגבשה בדיון שהחל ב-25 באוקטובר בשעות הבוקר. ראש הממשלה התרשמה מטיעוני הרמטכ"ל (שם, והשוו: דרו, כרך ב', עמ' 346-348). משה דיין ציין בדיון, שישראל הסכימה לשיירה, והדגיש שהמעצמות לא הצליחו להסיגה לקווי 22 באוקטובר (דיין, עמ' 672-674).
- 9 על אי-השפעת ברית המועצות ראו: קסינג'ר ב', עמ' 555, 615. על תלות ישראל בארצות הברית – ראו: דיין, עמ' 682, 685.
- 10 על אי-יכולתה של ברית המועצות לתווך בהיעדר יחסים עם ישראל ועל דחיקתה מתהליך ההסדרים המדיניים – ראו: *Abba Eban, The New Diplomacy – International Affairs in the Modern Age*, New York, 1983 (להלן: אבן, דיפלומטיה), עמ' 210-211. כאשר הוסדרה הפסקת האש שקלה ארצות הברית מתן חסות אמריקאית-סובייטית משותפת למשא ומתן, אך השהתה את ההחלטה עד שיוברר אם הסובייטים מצליחים להביא לידי החלפת

- שבויים מידית (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
 11 דיין, עמ' 682-683.
 12 שם, עמ' 706.
 13 דיין, עמ' 706-707.
 14 ארכיון המחלקה להיסטוריה. סגן הרמטכ"ל העיר כבר ב-23 באוקטובר, שהמצרים יוכלו להסתגל לעמידה בנוסח כיס פלוג'ה (שם).
 15 שם; דיין, עמ' 705; בראון, עמ' 341.
 16 דיין, עמ' 705-706.
 17 על הפרשה בהרחבה – קיסינג'ר ב', עמ' 598-611.
 18 קיסינג'ר ב', עמ' 592, 598, 602-611, 620. קיסינג'ר לא האמין שסאדאת יענה לתביעת ישראל להיכנס למשא ומתן כדי להיחלץ ממצוקתו (ארכיון המחלקה להיסטוריה).
 19 קיסינג'ר ב', עמ' 614-624, 632; מאיר, עמ' 320-321; ניקסון, עמ' 942-943; רס"ן ישי קורדובה וסא"ל אבי"שי, "האיום הגרעיני הסובייטי בשלהי מלחמת יום הכיפורים", מערכות, 266, עמ' 41.
 20 קיסינג'ר ב', עמ' 632-644, 652; ברנרד רייך וארנון גוטפלד, ארצות הברית והסכסוך הישראלי-ערבי, תל אביב 1977 (להלן: ארצות הברית והסכסוך), עמ' 79, 200; על שיחות הק"מ ה-101 ראו: דיין, עמ' 674-676;
 21 חילופי השבויים ומספריהם – ארכיון המחלקה להיסטוריה (וכן דיין, עמ' 704); במספרים שבספר זה נכללו רק חיילים שנשבו בתקופת המלחמה ואחריה. נוסף על כך הוחזרו לישראל שני אזרחים שנשבו במלחמה, וכן שמונה חיילים ושני אזרחים שנשבו בעת מלחמת ההתשה, לפני אוגוסט 1970. למצרים הוחזרו גם 28 אזרחים, שלושה מהחיילים העיראקיים שנשבו (מתוך 13), ועוד 56 חיילים מצריים שנשבו במלחמת ההתשה.
 22 מסתבר שקיסינג'ר לא היה מודע לתקדים של שיחות רודס ב-1949 (קיסינג'ר ב', עמ' 540, 610). על תנאים קודמים של סאדאת להסדר, כפי שנמסרו לממשל האמריקאי: שם, עמ' 482-481 (7 באוקטובר), 499-500 (10 באוקטובר), 527 (15 באוקטובר).
 23 על ועידת ז'נבה ראו: קיסינג'ר ב', פרק 17. על מסע הדילוגים ראו: קיסינג'ר ב', פרק 18. דאוטי גורס, שקיסינג'ר לחץ על ישראל להאט את השיחות בק"מ ה-101 כדי להשאיר את הדיון בהפרדת הכוחות לוועידת ז'נבה (דאוטי, עמ' 279, 297-300); ארצות הברית והסכסוך, עמ' 79-80. על מצבה של מצרים – דיין, עמ' 674.
 24 ארכיון המחלקה להיסטוריה; צבא עיראק, עמ' 256-257.
 25 דיין, עמ' 709. מספר השבויים בסוריה ניתן לקיסינג'ר ב' 7 בפברואר, והוא פרסמו ב-27 בחודש, לפני צאתו למסע דילוגים ראשון לדמשק ולירושלים (קיסינג'ר ב', עמ' 939-940).
 26 ארכיון המחלקה להיסטוריה. שר הביטחון, משה דיין, שהגיע למקום, מתח בספרו ביקורת על עמדת הממשלה ועל פעולת הכוח הפורץ (דיין, עמ' 719-722).
 27 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
 28 שם.
 29 דיין, עמ' 714; ארצות הברית והסכסוך, עמ' 80-81.
 30 מספר השבויים – לפי ארכיון המחלקה להיסטוריה. במספרים שבספר זה ניתנו חיילים בלבד, שנשבו בתקופת המלחמה ואחריה. נוסף על כך הוחזרו לישראל שלושה אזרחים בדואים, וישראל החזירה לסוריה שלושה כפריים ושבוני שנלקח לפני המלחמה.
 31 מרכז ההסברה "דע" מס' 37, יוני 1974: הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל לסוריה, עמ' 5-6. על המו"ם על הסכם ההפרדה הסורי-ישראלי ראו: קיסינג'ר ב', פרקים 21, 23.
 32 דוח ועדת אגרנט, תל אביב, 1975, עמ' 38-39, 44-45. שיקולי הוועדה, שהבחינה בין אחריות אישית למיניסטריואלית, הוסברו לאחר שנים בדברי חבר הוועדה יגאל ידין ("דיעות

- אחרונות", 13 באפריל 1981, עמ' 7). יצחק רבין, שכיחן כשר העבודה בממשלתה החדשה של גולדה מאיר, הציע להחזיר את הרוח לוועדה. לדעתו, שגתה הוועדה בכך שלא דנה באחריות הדרג המדיני, כפי שדנה באחריותם של הדרגים הצבאיים: יצחק רבין, פנקס שירות, תל אביב, 1979 (להלן: פנקס שירות), כרך ב', עמ' 412-414, 416; דפי אלעזר 1, תל אביב, 1980, עמ' 59-58. ראו גם השגתו של רא"ל דוד אלעזר על הוועדה, בדבר סמכות שר הביטחון והאחריות האישית של הרמטכ"ל, בתזכירו לראש הממשלה יצחק רבין: תזכיר בעניין דוח ועדת החקירה – מלחמת יום הכיפורים, מאי 1975, עמ' 20-22. כאשר כתבה גולדה מאיר על ממצאי הוועדה, העירה שבמלחמה עצמה הנהיג דוד את צה"ל "באופן מזהיר ולמעלה מכל דופי": מאיר, עמ' 331 (ראו גם: דרו, כרך ב', עמ' 53, 69).
- 33 ארכיון המחלקה להיסטוריה; דיין, עמ' 706-707; רפול, חייל, עמ' 143.
- 34 על שאלת האחריות הפרלמנטרית, תביעת השר יעקב שמשון שפירא כי דיין יתפטר (שפירא עצמו התפטר, כאשר גולדה מאיר דחתה את דרישתו) ועל הקמת ממשלה חדשה והתפטרותה – דיין, עמ' 726-727, 730-735; על רצונו של דיין להתפטר – ראו: בראון, עמ' 347. מאיר גרסה, שלו התפטר דיין יחד עם הרמטכ"ל, אולי היה מקיים משהו מהכריזומה שלו (מאיר, עמ' 328, 330-331).
- 35 Michael Howard and Robert Hunter, *Israel and the Arab World: the Crisis of 1967*, London 1967, pp. 39-41.
- 36 נוסח החלטת 242 – ארצות הברית והסכסוך, עמ' 150.
- 37 פנקס שירות, כרך א', עמ' 269; ראו גם: דיין, עמ' 521.
- 38 ארצות הברית והסכסוך, עמ' 195.
- 39 על מגעים מוקדמים של קיסנינג'ר עם חאפז אסמאעיל ועל הצעות מצרים בטרם מלחמה – ראו: קיסנינג'ר ב', עמ' 215-216, 297-298. דיון ממצה של דיפלומט ישראלי על השיחות ועל ויתורים של ממשלת ישראל כדי לקדמן – ראו: מרדכי גזית, תהליך השלום (1969-1973), תל אביב, 1984 (להלן: גזית, תהליך השלום), עמ' 131-141.
- 40 Sh. Slonim, *U.S. Israel Relations 1967-1973*, Jerusalem 1974, pp. 33-34; Walter Laquer, *Confrontation*, London 1974, pp. 64-68; ארצות הברית והסכסוך, עמ' 72-75; דיין, עמ' 529, 553-560.
- 41 ארכיון המחלקה להיסטוריה. על דיון של מזכיר המדינה האמריקאי עם שר החוץ המצרי ב-5 באוקטובר, בנוגע להתחלת השיחות – ראו: קיסנינג'ר ב', עמ' 453. בדיעבד הרהר קיסנינג'ר, שמא דווקא המועד הקרוב של השיחות החיש את פרוץ המלחמה, כי היה על סאדאת להמחיש שיש לו כוח (שם, עמ' 461).
- 42 ארכיון המחלקה להיסטוריה; איילון, סיבות, עמ' 75-77.
- 43 קיסנינג'ר ב', עמ' 226, 460-461, 637-638.
- 44 על השערת קיסנינג'ר ששליחות חאפז אסמאעיל שימשה להסוות את כוונותיו המלחמתיות של סאדאת – ראו: קיסנינג'ר ב', עמ' 212-213. את סוריה לא הזכיר קיסנינג'ר בזיכרונו עד התייחסותו להפסקת האש, פרט לציון עובדתי, שעד אז לא שמע ישירות ממנה (שם, עמ' 481, 502, 519).
- 45 דוגמות להכרזות כאלו במצרים: איגרת הנשיא סאדאת למועצה העולמית למען השלום במוסקבה באוקטובר 1973, *Statements and Documents*, Ministry of Foreign Affairs, *on the October 1973 War*, Jerusalem 1973 (להלן: תעודות אוקטובר), עמ' 24, וכן דובר צבא מצרים ב-9 באוקטובר, שם; עבד אל-קדוס ב-8 באוקטובר: "מלחמה בקנה מידה מלא". שם, עמ' 23. הכרזות בסוריה ראו: הודעת נציג סוריה בלונדון ב-11 באוקטובר, שם, עמ' 26, וכן הכרזת הנשיא אסד ב-15 באוקטובר, שם, עמ' 27.
- 46 מערכות 232-233, חוברת מוקדשת למלחמת יום הכיפורים בראי אמצעי התקשורת (להלן:

- מערכות, סיקור), עמ' 96-98.
- 47 בנדמן, מצרים, עמ' 16-17.
- 48 מערכות, סיקור, עמ' 96; בנדמן, מצרים, עמ' 17, 34 (הערה 13); בר, עמ' 29-30, 32, 71-72. ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 49 סאדאת, עמ' 178-187; שאולי, עמ' 17-28; גמאסי, עמ' 153-164.
- 50 שאולי, הקדמה, עמ' י"ב.
- 51 סאדאת, נספח ג', עמ' 253.
- 52 מערכות, סיקור, עמ' 97.
- 53 בר, עמ' 79.
- 54 השונו הריון בסוגיית לחץ הערבים על המעצמות, ובעיקר על ארצות הברית, אצל בנדמן, מצרים, עמ' 16. הערכת משה דיין את מגמותיהן המדיניות של מצרים וסוריה ראו: דיין, עמ' 679.
- 55 מערכות, סיקור, עמ' 133.
- 56 בנדמן, מצרים, עמ' 17. הדברים חזרו בנוסח דומה בהנחיה האסטרטגית מ-5 באוקטובר.
- 57 לאחר השבוע הראשון של המלחמה קבע הייכל, שהסבת אבידות כבדות ביותר הייתה אסטרטגית הפיקוד הכללי והיא בוצעה "בכישרון ובהחלטיות" וכי "תפתח את השער למטרות הגדולות..." (ארכיון המחלקה להיסטוריה). ראו גם פקודת יום שפרסם שר המלחמה של מצרים ב 11 באוקטובר: "...לכל טיפת דם [מצרית]... יקדם שטף דם של אויבינו" (תעודות אוקטובר, עמ' 24). השונו: מערכות, סיקור, עמ' 43.
- 58 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 59 דיין, עמ' 688.
- 60 בנדמן, מצרים, עמ' 16. באפריל 1973 התבטאו עוזריו של סאדאת בסגנון זה בשיחות עם העיתונאי דה-בורשגריב: אפילו תובס מצרים, תהיה זאת מפלה צבאית וניצחון מדיני.
- 61 ארכיון המחלקה להיסטוריה. קיסינג'ר מציינו, שסאדאת עִיין את חוסיין ורצה לזכות בתמיכת הפלסטינים (קיסינג'ר ב', עמ' 219).
- 62 "הארץ", 31 אוקטובר 1985, עמ' 1.
- 63 ארכיון המחלקה להיסטוריה. אלוף שלמה גזית גרס, שהמודיעין נכשל באימתן התרעה אקטואלית על הפעלת נשק הנפט (גזית, מודיעין, עמ' 3). ראו עמ' 421-422.
- 64 רקע להטלת חרם הנפט – ראו: קורדובה, ארצות הברית, עמ' 115-116. קיסינג'ר ציין ששרי הנפט הערביים זומנו לדיון לפני המראת רכבת האוויר האמריקאית לישראל (קיסינג'ר ב', עמ' 528-529, 536).
- 65 קיסינג'ר הזהיר את הנשיא ניקסון שהערה משלו עלולה להצדיק את תקוות הערבים, כאילו ארצות הברית תלחץ על ישראל כדי לזכות שוב בדלק (קיסינג'ר ב', עמ' 634, 881). על הזיקה בין הסדרי ההפרדה ובין הסיכוי לבטל את החרם, וכן על הסרתו, ראו: שם, עמ' 874-872, 876, 893-894, 949-951, 975-976, 978; דאוטי, עמ' 249, 269; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 66 פגישת התיאום של שרי הרלק הערביים להתחלת הקיצוב ולהפעלת החרם התכנסה רק ב-17 באוקטובר. על הרקע להפעלת נשק הנפט – ראו: הייכל, עמ' 269-270, 273. ייתכן שהערבים המתינו עד שיתגלע קרע בשותפות האטלנטית בעקבות הפעלת רכבת האוויר האמריקאית לישראל. ראו: Harvey Sicherman, *The Yom-Kippur War, End of Illusion?*, London, 1976, pp. 49-51. לאחר המלחמה טען סאדאת שלא הסכים להפסקת אש מוקדמת, כי רצה לאפשר לערבים להפעיל את נשק הנפט (שם, עמ' 75). הערכה שנשק הנפט נכשל מבחינה מדינית וכלכלית ראו: Roy E. Licklider, "The Failure of the Arab Oil Weapon, 1973-1974", *Comparative Strategy*, vol. 3 (1982) No. 4, pp. 365-380.

- 67 קורדובה, ארצות הברית, עמ' 126.
- 68 ;Israel Information Center, **Information Briefing No. 25**, Jerusalem, June 1974
- קיסינג'ר ב', עמ' 226.
- 69 בר, עמ' 99-100. כידוע נמנעה עיראק מהסדר שביתת נשק עם ישראל ב-1949 והייתה מעורבת במלחמות עם ישראל ב-1967, בהתשה שלאחריה וב-1973.
- 70 קיסינג'ר ב', עמ' 503, 624-629. על פעולות אש"ף מחוץ לישראל ומעבר לים ועל הרווח וההפסד לאש"ף מהן ראו: אריאל מררי ושלומי אלעד, **פח"ע חו"ל – טרור פלשתינאי בחו"ל, 1968-1986**, תל אביב, 1986, עמ' 130-139.
- 71 לפי מקורות מצריים ופלסטיניים, תודרך יאסר ערפאת חודשים אחדים לפני פרוץ המלחמה, והעיתוי נמסר לו שלושה ימים לפני הצליחה (בר, עמ' 48). בסוף אוקטובר 1973 הגיע לוושינגטון אסמאעיל פהמי, שר החוץ של מצרים, והודיע שהנשיא סאדאת לא יניח לפלסטינים לסכל פתרון מדיני (קיסינג'ר ב', עמ' 618).
- 72 דיין, עמ' 578; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 73 קיסינג'ר ב', עמ' 561, 619.
- 74 נתנאל לורך קרא לספרו (שפורסם בירושלים, בשנת 1976): **One Long War – Arabs versus Jews since 1920**.
- 75 ארכיון המחלקה להיסטוריה; גולן, מטרות.
- 76 גולן, שם; ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 77 שם. הדברים עשויים להלום את צעדי הכוננות "כחול לבן" שננקטו באותה עת.
- 78 השוו דברי סאדאת בעת מלחמת ההתשה, שאפילו "עשרה ס"מ ממזרח לתעלה יספיקו לנו" (שמעון גולן, "צבא כמכשיר במדיניות חוץ: מצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 338, עמ' 21).
- 79 מערכות, סיקור, עמ' 45, 112.
- 80 ארכיון המחלקה להיסטוריה; גולן, מטרות.
- 81 ארכיון המחלקה להיסטוריה.
- 82 שם.
- 83 שם.
- 84 שם.
- 85 טל, עמ' 191.
- 86 על אפשרויות לבחינת תוצאות המלחמה ראו: סא"ל שמעון גולן "מטרות מלחמה", מערכות, 289-290, עמ' 2-4.
- 87 ד"ר אבי קובר גרס, שצה"ל נכשל במימוש הכרעה "אסטרטגית". לדעתו, לא רק התנאים הקשים שבהם התנהלה המערכה השפיעו על תוצאותיה, אלא גם "קיפאון מחשבתי ברמת הפיקוד העליון הישראלי" (אבי קובר, הכרעה, תל אביב, מהדורה ג', 1996, עמ' 396). הוא מצא דו־סטריות בהכרעה: במידה שישראל השיגה הכרעה, היא הייתה רק אופרטיבית – בדרום – ואילו בגולן לא הושגה הכרעה (שם, עמ' 394).
- 88 התוכניות הלוגיסטיות קבעו להכין מלאי לעשרה ימי לחימה בתחמושת ובחלפים, ול-90 יום במזון ובדלק. תאודור דרייפר כתב, מפי מארק מושביץ, שתוכניות החירום של ישראל הותאמו למלחמה של 12 יום: Theodor Draper, "The U.S. and Israel", **Commentary**, April 1975, p. 40.
- 89 דיין, עמ' 683-685.
- 90 שם, עמ' 687-688. סקירה ביקורתית על התפיסות המבצעיות ועל בניין הכוח לפני המלחמה ראו: אלוף משה בר־כוכבא, "תפיסת הביטחון ומרכיבי הכוננות של צה"ל במבחן מלחמת יום הכיפורים", מערכות, 315-316, עמ' 6-11, 63.

- 91 אבן, דיפלומטיה, עמ' 227.
- 92 דוח אגרנט, עמ' 10, 18. הוועדה המליצה על ארגון מחדש של מודיעין השדה וייצוגו הראוי במטכ"ל (שם, עמ' 33). לפי דעתה, נכשל המודיעין בהערכת המצב ובאי-ההתרעה בגלל דבקותו ב"קונספציה", שלפיה המלחמה לא הייתה סבירה: מצרים לא תצא למלחמה כל עוד אינה יכולה לפגוע בבסיסי חיל האוויר, וסוריה לא תצא למתקפה רבתי, אלא אם כן גם מצרים תצא למלחמה בעת ובעונה אחת. בגלל הקונספציה הזאת לא העריכו נכונה "ידיעות מתריעות למכביר", וראש אמ"ן הפריז בזהירותו ולא הפעיל עוד אמצעים ש"עמדו לרשותו ושהיו עשויים לגלות מידע משלים חשוב" (שם, עמ' 19-20). אלוף שלמה גזית גרס, שהמודיעין נכשל באימתן התרעה על שתי סכנות אסטרטגיות: האחת, שדובר בה לרוב – אפשרות המתקפה הבין-ערבית; והאחרת, שמשום מה לא האשימו בה את המודיעין – "אי מתן התרעה על ההפעלה הצפויה של נשק הנפט בידי הערבים, כלחץ פוליטי-אסטרטגי שנלווה למלחמה" (גזית, מודיעין, עמ' 3).
- 93 על הערכת המצב הלאומית והאיתותים לברית המועצות ראו: קיסניג'ר ב', עמ' 585-589, 591. ניתוח בסוגיית הערכת המצב הלאומית – ראו: אלוף שלמה גזית, "הערכה מול חיזוי בעבודת המודיעין", מערכות 270-271, עמ' 56. אבא אבן סקר את המקרים התכופים של הפתעה, ובסיכומו ראה לנכון להזהיר את מעריכי המודיעין המדיני והצבאי מפני שתי רעות – ההסתמכות על הניסיון והנטייה לבקש אחרי אנלוגיות הלקוחות מניסיון העבר (אבן, דיפלומטיה, עמ' 389-391).
- 94 דיון בהערכה העצמית של האויב והערה על אי-אבחנת אמ"ן בשינויים שחלו בהערכה עצמית זו – ראו: אפרים קם, מתקפת פתע, תל אביב, 1990 (להלן: קם, מתקפת פתע), עמ' 112-111. דיון בהערכה המצרית על היתרונות והמגבלות של צה"ל, ובמסקנות כיצד לנטרל את היתרונות – ראו: בנדמן, מצרים, עמ' 17.
- 95 מאז הפסקת האש ב-1970 חזרו ושקלו את המגבלות המבצעיות של הערבים, שלפי ההיגיון הישראלי מנעו אותם מלצאת למלחמה. בסוף 1972 אמרה ההערכה, שיש לסוריה "יכולת טכנית" לפתוח במערכה, אך היא לא תפעל בגלל תלותה במצרים. אלא שהערכה זאת לא גררה את המסקנה להגדיל את הכיסוי המודיעיני על הנעשה בחזית מצרים, בעת שנערך שם תמרון כללי שראוי היה בלאו הכי למעקב מוגבר. לעניין זה העיר אלוף שלמה גזית, שהתמרון נערך לכאורה במתכונת המוכרת של תרגיל "תחריר 41", אולם למעשה חלה בו סטייה שהייתה עשויה לחשוף סימנים מעידים (גזית, מודיעין, עמ' 15). ועדת אגרנט מתחה ביקורת על אמ"ן, על שהקונספציה הקשוחה פגעה בפתיחותו וגרמה יחס מבטל כלפי משמעותן של ידיעות על תגבור המערך המצרי "באופן מאיים והתרעתי" (דוח אגרנט, עמ' 34, 38). אחרי המלחמה הרבו ראשי אמ"ן וקצינים בכירים לדון בסוגיות ההתרעה והערכת המצב. יצוינו הקובץ מודיעין וביטחון לאומי, שפרסמה הוצאת "מערכות" ב-1987, ובמיוחד המאמרים הבאים המופיעים בו: מאמרו של רא"ל ח' בר-לב – מנקודת הראות של קברניט והמאמרים של האלופים אהוד ברק, שלמה גזית ואביעזר יערי, של התא"לים אברהם איילון, יואל בן-פורת ועמוס גלבוץ ושל האל"מים יצחק ואפרים. כן יצוינו מאמרו של תא"ל אהרון לברן, "הפתעה והתרעה" (מערכות, 276-277) ומאמרו של תא"ל יואל בן-פורת, "הבעייתיות של הערכת המודיעין" (מערכות, 296) ו"המציאות והערכת המודיעין" (מערכות, 309).
- 96 היו בקהילת המודיעין שגרסו, כי מאז 1967 גברו יחסי האמון ההדדי בין אישים בדרג המדיני ובפיקוד העליון ובין בכירי אמ"ן, במידה שעלולה הייתה לפגום בהערכות. על סוגיית יחסי הגומלין בין קברניטים לחוקרי מודיעין בכלל ובישראל בפרט – ראו: קם, מתקפת פתע, עמ' 200-204, 238-240, 261.
- 97 משה דיין, "מעריב", 8 באוקטובר 1965, עמ' 5.
- 98 ביקורת על סד"כ צה"ל לפני המלחמה – ראו מאמרו של אלוף משה בר-כוכבא (הערה 90

- לעיל), עמ' 8-10. על הערכת גנרל גמאסי – ראו: בר, עמ' 78.
- 99 לעומת ביקוריו התכופים של משה דיין בחפ"קים, מתח רפאל איתן ביקורת על מיעוט ביקורי הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד – ראו: רפול, חיי, עמ' 135-136.
- 100 צבא עיראק, עמ' 79, 82-83.
- 101 ביקורת על האפקטיביות הלקויה של סיוע האוויר – ארכיון המחלקה להיסטוריה. על הליקויים בהספקת מודיעין לצורך סיוע האוויר – ראו: אלוף בני פלד, "לוחמת אוויר-שטח", מערכות, 270-271, עמ' 71.
- 102 ארכיון המחלקה להיסטוריה. תא"ל לברן גורס שהושג הישג חלקי בהפצצת מטרות אסטרטגיות, כי במרבית המקרים לא בוצעו הפצצות חוזרות על מטרות אלו – ראו: אהרון לברן, "הפצצות אוויר אסטרטגיות: המודל הסורי במלחמת יום הכיפורים", הרהורים וערעורים, חוברת 4, יולי 1979, עמ' 12-13.
- 103 רפול, חיי, עמ' 139.
- 104 גולן, מטרות, עמ' 38.
- 105 ברכה חבס (עורכת), ספר מאורעות תרצ"ו, תל אביב, 1973, עמ' 260.

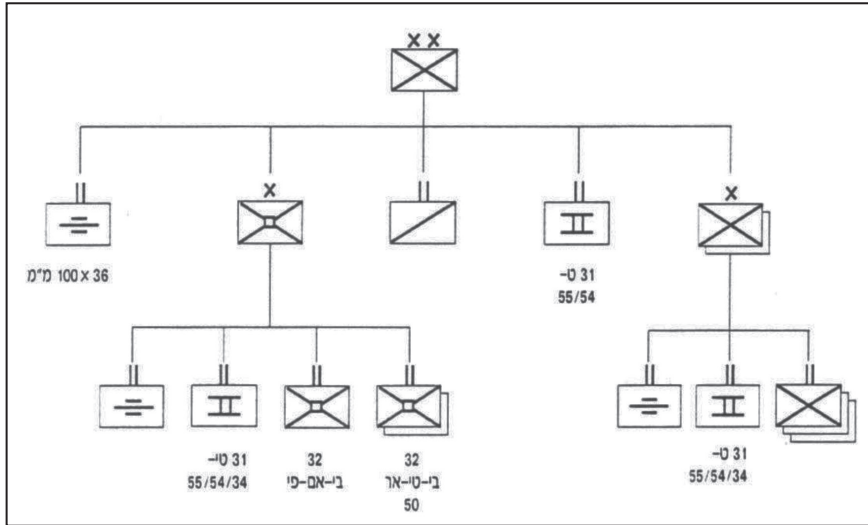
נספחים

נספח א

סד"כ צבא מצרים בעוצבות עיקריות

עוצבות שריון		עוצבות ממוכנות		עוצבות חי"ר		עוצבות ארמיות
א. דיוויזיות						ארמיה 2
חטיבה טנקים 1 טנקים 14 ממוכנת 18	דיוויזיה 21	חטיבה ממוכנת 116 ממוכנת 118 טנקים 24	דיוויזיה 23	חטיבה חי"ר 4 חי"ר 120 ממוכנת 117 חי"ר 16 חי"ר 112 ממוכנת 3 חי"ר 90 חי"ר 134 ממוכנת 136	דיוויזיה 2 16 18	
ב. חטיבות עצמאיות וכוחות מיוחדים						
חטיבת טנקים 15				חטיבת חי"ר 135 אגד קומנדו 129		
א. דיוויזיות						ארמיה 3
חטיבה טנקים 2 טנקים 3 ממוכנת 6	דיוויזיה 4	חטיבה (ללא ממוכנת 1) ממוכנת 113 טנקים 22	דיוויזיה 6	חטיבה חי"ר 11 חי"ר 12 ממוכנת 8 חי"ר 5 חי"ר 7 ממוכנת 2	דיוויזיה 7 19	

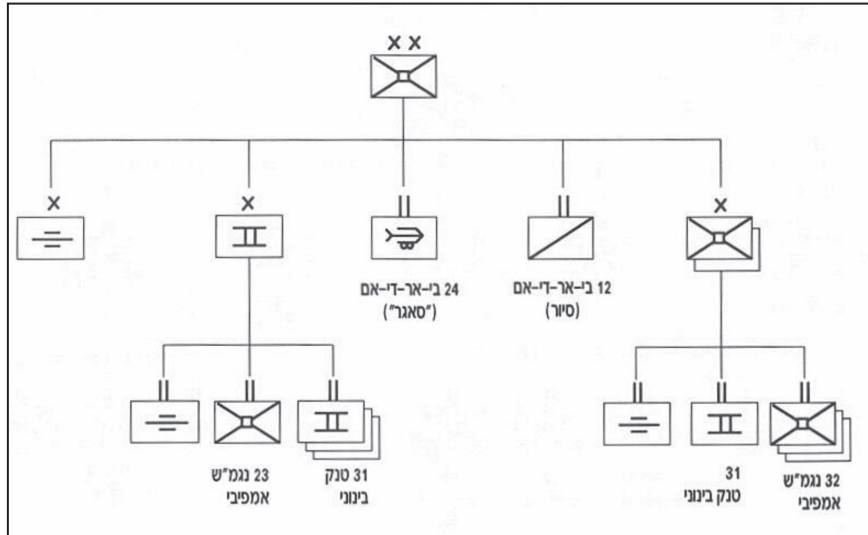
מרשם מבנה: דיוויזיית חי"ר מצרית - עוצבות ויחידות עיקריות

עוצמת צל"ם עיקרי (לפי תקן)

		טנקים
	נשק נ"ט	124
	משגר טילי נ"ט "סאגר" מהקרקע	72
	משגר טילי נ"ט "סאגר"	32
	מנגמ"ש ביי-אם-פי	79
	תול"ר ב-10	155
	תול"ר ב-11	48
	מרנ"ט אר-פי-גי	כ-450
		36
		36
		42
		54
		תותח 122 מ"מ קצר
		תותח 100 מ"מ
		מרגמה 120 מ"מ
		מרגמה 82 מ"מ

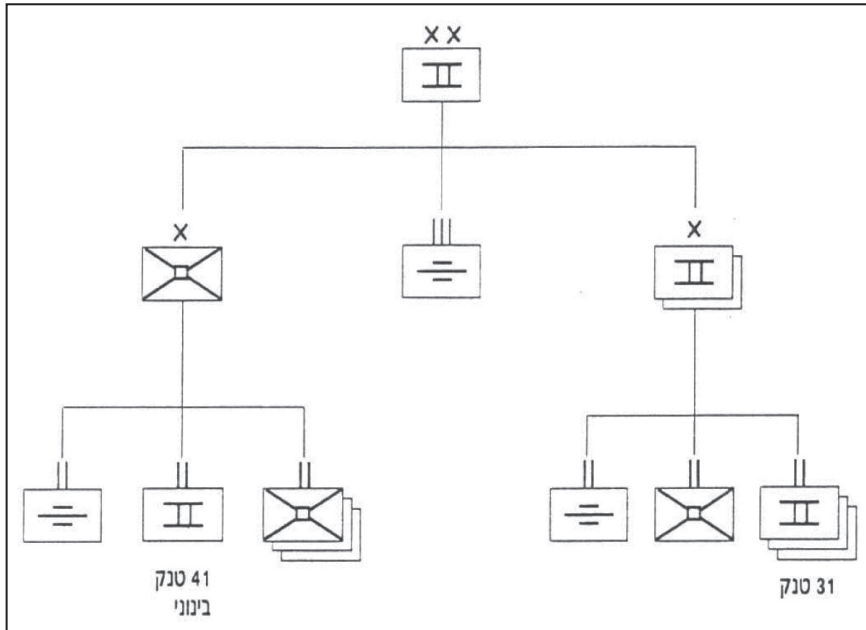
מרשם מבנה: דיוויזיה ממוכנת מצרית – עוצבות ויחידות עיקריות

עוצמת צל"ם עיקרי (לפי תקן)

	ארטילריה	טנקים	רק"ם אחר
36	תותח 122 מ"מ קצר	156	נגמ"ש אמפיבי
36	תותח 122 מ"מ די-30	254	נגמ"ש לא אמפיבי
18	מרגמה 120 מ"מ	143	שריונית בי-אר-די-אם ("סאגר")
46	מרגמה 82 מ"מ	24	שריונית בי-אר-די-אם (סיר)
		12	

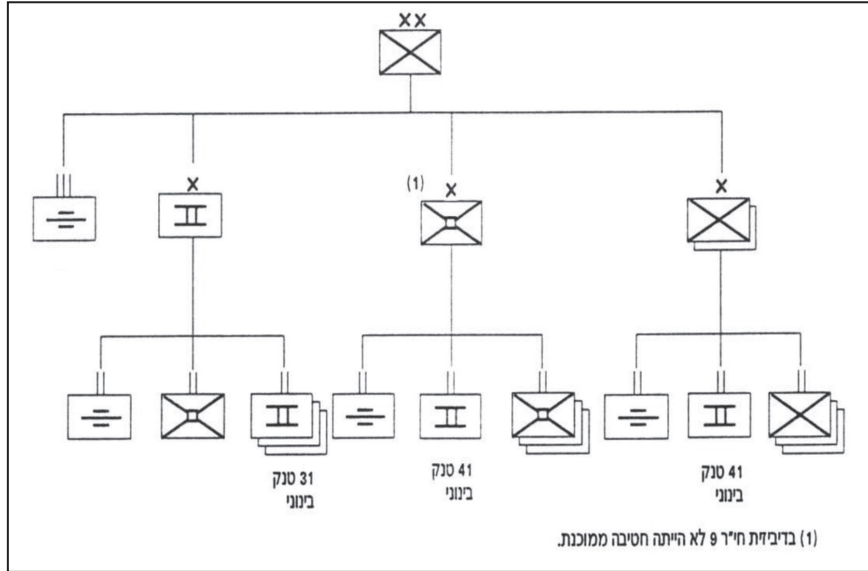
מרשם מבנה: דיוויזיית שריון סורית - עוצבות ויחידות עיקריות

עוצמת צל"ם עיקרי (לפי תקן)

	ארטילריה	234	טנקים בינוניים
54 (122 מ"מ ארוך,	תותח בינוני	180	נגמ"שים
130 מ"מ או 152 מ"מ)			
54 (122 מ"מ)	תותח שדה		
6	מרגמה 160 מ"מ		
18	מרגמה 120 מ"מ		

מרשם מבנה: דיוויזיית חי"ר סורית - עוצבות ויחידות עיקריות

עוצמת צל"ם עיקרי (לפי תקן)

	<u>ארטילריה</u>	218	<u>טנקים</u>
54 (122 מ"מ ארוך,	תותח בינוני	400	<u>נגמ"שים</u>
130 מ"מ או 152 מ"מ)			
72 (122 מ"מ)	תותח שדה		
18	מרגמה 160 מ"מ		
54	מרגמה 120 מ"מ		

נספח ה

**צה"ל – סד"כ עיקרי – כוחות היבשה בחלוקה זירתית
(ללא כוחות מאולתרים)**

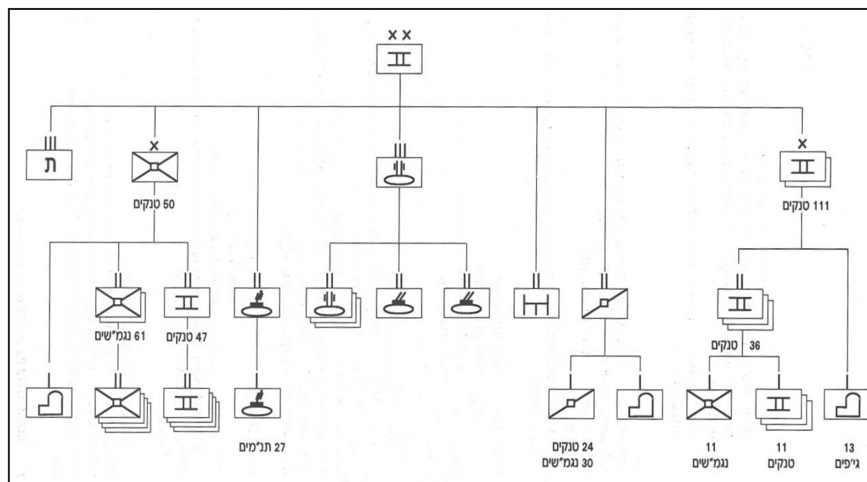
עוצבות חי"ר	חטיבות שריון באוגדות	אוגדות שריון	פיקוד
חטמ"ר 275 (צפון התעלה) ³	טנקים 401; טנקים 164; ממוכנת 875	אוגדה 252	דרום
חיר"ם 435; חיר"ם 247 ⁵	טנקים 114 ¹ ; טנקים 421; טנקים 600	אוגדה 143	
"כוח בישוף" (מבה"ד 1)	טנקים 217; טנקים 460; טנקים 500	אוגדה 162	
	טנקים 274 ² ; ממוכנת 11; ממוכנת 204	"כוח נמר"	

- 1 בפרוץ המלחמה ת"פ אוגדה 252, מ-7 באוקטובר באוגדה 143.
- 2 מ-13 באוקטובר ת"פ אוגדה 162, מ-15 באוקטובר ת"פ "כוח נמר".
- 3 בפרוץ המלחמה ת"פ אוגדה 252, מ-6 אוקטובר בערב ב"כוח נמר".
- 4 עיקרה במרש"ל. למערכת הצליחה ת"פ אוגדה 162, מ-18 באוקטובר באוגדה 143.
- 5 ממערכת הצליחה באוגדה 143.
- 6 פיקוד מרחבי מ-9 באוקטובר.
- 7 מפקדה משימתית. הוקצו לפיקודה כוחות גדודיים.

מ"רש"ל ⁶	מפקדה מבצעית ⁷ 440	חטמ"ר 72 (מרש"ל)
מרכז	"כוח משה" ⁸	חי"ר 5 (שריון-שומרון) חטמ"ר 63 (הבקעה) חטמ"ר 16 (ירושלים) חטמ"ר 612 (בית שאן) ⁹ מחוז הנגב ¹⁰ מחוז אילת ¹¹
צפון	אוגדה 36 אוגדה 210 אוגדה 12146	חי"ר 181 חיר"ם 19317 חטמ"ר 820 (גולן) חטמ"ר מירון
	טנקים 7; טנקים 13188 טנקים 14179; טנקים 679 טנקים 15205; ממוכנת 4; ממוכנת 169; ממוכנת 17670	

- 8 כוח מאולתר. כ-30 טנקי "שרמן", בפיקוד אל"ם משה יוסף.
- 9 ת"פ פיקוד המרכז, מאז שהורחבה גזרת הפיקוד צפונה ב-7 באוקטובר.
- 10 ת"פ פיקוד המרכז, מאז שהורחבה גזרת הפיקוד דרומה בהדרגה ב-7-9 באוקטובר.
- 11 ת"פ פיקוד המרכז, מאז שהורחבה גזרת הפיקוד דרומה בהדרגה ב-7-9 באוקטובר.
- 12 עתודת מטכ"ל, הועברה ת"פ צפון ב-7 באוקטובר.
- 13 שרידי החטיבה השתלבו מ-9 באוקטובר בכוחות חטיבה 7. החטיבה שוקמה, החל ב-13 בחודש.
- 14 הועברה דרומה בסוף המלחמה (מפח"ט ועוד גדוד), מ-22 באוקטובר ת"פ אוגדה 252.
- 15 בהבקעה לגולן הסורי הועברה ת"פ אוגדה 210.
- 16 בהבקעה לגולן הסורי הועברה ת"פ אוגדה 210.
- 17 לאחר ההבקעה, ת"פ הפיקוד, בגזרת דרום הגולן.
- 18 ת"פ אוגדה 36 בהבקעה לגולן הסורי, עד לפני כיבוש החרמון.
- 19 עתודת הפיקוד, עיקרה ת"פ אוגדה 36 בהבקעה לגולן הסורי.

מרשם מבנה: אוגדת חש"ן - עוצבות ויחידות עיקריות

עוצמת צל"ם עיקרי (לפי תקן)

	ארטילריה	טנקים	זחל"ם/נגמ"ש
36	תומ"ת 155 מ"מ	296	530
12	מכמ"ת 160 מ"מ		
27	תנ"מ 20 מ"מ		

נספח ו

שמות מפקדי צה"ל במלחמה

הרשימה כוללת שמות מפקדים וסגני מפקדים של פיקודים, זרועות ועוצבות, בדרגות אל"ם ומעלה, ראשי אגפים במטכ"ל ורמ"חים במטכ"ל-אג"ם. בחיל הים פורטו גם מפקדי שיטות, פלגות ובסיסים בדרגת סא"ל.

מטכ"ל

הרמטכ"ל – רב-אלוף דוד אלעזר.

סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם – אלוף ישראל טל (טליק). התמנה לסגן הרמטכ"ל ביוני 1973.

עוזרי הרמטכ"ל בפועל – אלוף רחבעם (גנדי) זאבי; מ-6 באוקטובר – אלוף אהרן יריב.

עוזר סגן הרמטכ"ל בפועל – אלוף עמוס חורב.

עוזרי ראש אג"ם וראשי מחלקות אג"ם

עוזר ראש אג"ם – תא"ל אריה לוי.

עוזר ראש אג"ם לתכנון – תא"ל אברהם טמיר (יצא לאוגדה 143, נלווה למפקד).

ראש אג"ם-מבצעים – תא"ל יעקב שטרן.

ראש אג"ם-תוא"ר – תא"ל דוד הגואל.

ראש אג"ם-מה"ד – אלוף מנחם (מנדי) מרון (יצא למפקדה 440), אלוף מאיר זורע (זר).

ראשי אגפים ועוזריהם

ראש אמ"ן – אלוף אליהו זעירא.

עוזר ראש אמ"ן למחקר – תא"ל אריה שלו.

ראש אכ"א – אלוף הרצל שפיר.

ראש אג"א – אלוף נחמיה קין.

סגן לאלוף הפיקוד – תא"ל יקותיאל (קותי) אדם.
ראש המטה – תא"ל אורי בר-און.

אוגדה 36

מפקד האוגדה – תא"ל רפאל (רפול) איתן.
סגן מפקד האוגדה – תא"ל מנחם (מֶן) אבירם.
מפקד חטיבת טנקים 7 – אל"ם אביגדור (ינוש) בן-גל.
מפקד חטיבת טנקים 188 – אל"ם יצחק בן-שוהם (נפל ב-7 באוקטובר); אל"ם דן ורדי (משיקום החטיבה, החל מ-13 באוקטובר).
מפקד "כוח קסטל" (הוקם ב-17 באוקטובר) – אל"ם יוסף קסטל.

אוגדה 210

מפקד האוגדה – אלוף דן לנר.
סגן מפקד האוגדה – תא"ל משה בר-כוכבא (בריל).
מפקד חטיבת טנקים 179 – אל"ם רן שריג.
מפקד חטיבת טנקים 679 – אל"ם אורי אור.

אוגדה 146

מפקד האוגדה – תא"ל משה (מוסה) פלד.
סגן מפקד האוגדה – אל"ם אברהם רותם.
מפקד חטיבת טנקים 205 – אל"ם יוסי פלד.
מפקד חטיבה ממוכנת 4 – אל"ם יעקב הדר (פֶּפֶר).
מפקד חטיבה ממוכנת 9 – אל"ם מרדכי (מוטקה) בן-פורת.
מפקד חטיבה ממוכנת 670 – אל"ם גדעון (גידי) גורדון.

מפקד חטיבת חי"ר 1 – אל"ם אמיר דרורי (נפצע בליל 21-22 באוקטובר); סא"ל אורי שמחוני.

מפקד חטיבת חי"ר 317 – אל"ם חיים נדל.
מפקד חטמ"ר 820 – אל"ם צבי בר (ברזני).
מפקד חטמ"ר מירון – אל"ם צורי שגיא.

חיל האוויר

- מפקד החיל – אלוף בנימין (בני) פלד.
- ראש מחלקת אוויר – תא"ל דוד עברי.
- רמ"ח מבצעים אוויר – אל"ם גיורא פורמן (עד 23 באוקטובר); אל"ם עמוס עמיר.
- מפקד כנף – אל"ם ארלוזור לב (נהרג ב-9 באוקטובר); אל"ם יעקב אגסי.
- מפקד כנף – אל"ם עמוס לפידות.
- מפקד כנף – אל"ם עמיחי שמואלי.
- מפקד בח"א – אל"ם רן רונן.
- מפקד כנף – אל"ם אהרון (יאלו) שביט.
- מפקד בח"א – אל"ם אמיתי חסון.
- מפקד בח"א – אל"ם מנחם זהבי.

חיל הים

- מפקד החיל – אלוף בנימין (ביני) תלם.
- רמ"ח ים – תא"ל צבי (הרשלה) תירוש.
- רע"ן מבצעים – סא"ל יצחק דוידי.

זירת הים התיכון (זי"ת)

- מפקד השייטת – אל"ם מיכאל (יומי) ברקאי.
- מפקד פלגה 31 – סא"ל גדעון רז.
- מפקד פלגה 32 – סא"ל יעקב ניצן.
- מפקד פלגה 33 – סא"ל מיכה לצרוס.
- מפקד פלגה 35 – סא"ל אלי רהב.
- מפקד בסיס חיפה – אל"ם אורי פז.
- מפקד בסיס אשדוד – סא"ל איתן ליפשיץ.

זירת ים סוף (זי"ס)

- מפקד זי"ס – אל"ם זאב אלמוג.
- מפקד שייטת 13 – סא"ל שאול זיו.

נספח ז

עיטורים

לאחר המלחמה אישר הרמטכ"ל, רב-אלוף מרדכי גור, את המלצות ועדת העיטורים, שבראשה עמד אלוף מנחם מרון, ראש אג"ס-מה"ד. הוענקו 272 עיטורים על מעשים שעשו חיילי צה"ל במלחמה: שמונה עיטורי הגבורה; 91 עיטורי העוז; 173 עיטורי המופת.

87 ממקבלי העיטורים נפלו חלל ואחד נעדר.

מתוך 272 העיטורים, 95 הוענקו ללוחמים בצפון, 168 ללוחמים בדרום, ארבעה ללוחמי חיל האוויר וחמישה ללוחמי חיל הים.

הרמטכ"ל העניק ציונים לשבח ל-101 חיילים, מהם 43 בצפון, 52 בדרום, שניים בחיל האוויר ושניים בחיל הים, וכן לשתי קצינות שצוינו על עבודתן המסורה בתפקידי שלישות בעוצבות.

בפקודת היום לרגל הענקת העיטורים קבע הרמטכ"ל:

מפקדים וחיילים בצה"ל מחמירים בשיפוטם ומדקדקים בהערכת מעשי גבורה. במלחמה נוצרים מצבים מסובכים, הקשים לניתוח ולבחנה מדויקים. רבים ממעשי הגבורה, מבצעייהם והעדים להם אינם בין החיים. צה"ל מניח, כי תוך כדי המלחמה נעשו מעשי גבורה נוספים, הזכאים לציון ולמופת, ואשר טרם יצאו לאור ועדיין לא קיבלו את מלוא ביטויים.

עיטורים אחדים, שהוענקו לטייסים, ללוחמי הקומנדו הימי ולאנשי מודיעין, לא פורסמו (הפרסום הותר רק כשהעיטור הוענק לאחר המוות).

עיטורים נוספים הוענקו ע"י מפקדים בדרג אלוף, מפקד אוגדה, מח"ט.

נספח ח

אבידות צה"ל

בנסיבות המלחמה הדיווח על האבידות היה מקוטע והמידע המלא התקבל למעשה רק לאחר הפסקת האש. המספרים המפורטים להלן נלקחו מנתונים שהוגשו לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת בינואר 1977.

חללים ונפטרים

א. במלחמה – 24-6 באוקטובר 1973:

לפי הנסיבות		לפי הזירה		חללים ונפטרים	
לא קרביות	קרביות	אחרת	סוריה	מצרים	סה"כ
75	2,222	26	783	1,488	2,297

ב. מהפסקת האש להפרדת הכוחות – 25 באוקטובר 1973 – 31 במאי 1974:
 חללים ונפטרים – 392
 (בין הנפטרים בנסיבות לא קרביות – 29 חיילים שנפטרו ממחלה).

ג. סה"כ חללים ונפטרים (6 אוקטובר 1973 – 31 מאי 1974): 2,689.

פצועים בנסיבות קרביות – מפרוץ המלחמה עד הפרדת הכוחות²⁰

לפי דרגת הפציעה			לפי התקופה		לפי הזירה		סה"כ פצועים בנסיבות קרביות
קל	בינוני	קשה	אחרי המלחמה	מלחמה	סוריה	מצרים	
5,509	1,337	405	1,655	5,596	3,007	4,244	7,251

גורמי פציעה – באחוזים ובחתך זירתי

ממוצע	סוריה	מצרים	גורם פציעה כללי
13	13	12	נק"ל
32	37	29	ארטילריה
14	9	18	טילי נ"ט
13	15	12	נשק נ"ט אחר
9	4	11	התקפות מהאוויר
19	22	18	אחר/לא ידוע

שבויים

לפי התקופה	בלבנון	בסוריה	במצרים	סה"כ שבויים
במלחמה	2	2162	231	295
אחרי המלחמה	2	3	1	6
סה"כ לפי "הארץ"	4	65	232	301

20 כולל רק פצועים שאושפזו במערך האשפוז העורפי, בבית חולים. אינו כולל חולים.

21 אינו כולל שלושה אזרחים בדואים.

נעדרים

מצבת הנעדרים במועד נתון מושפעת ממשך הזמן החולף מרגע שהשלישות הראשית מכריזה על נעדר, עד בירור גורלו והכרזה על היותו שבוי, או על היותו חלל שמקום קבורתו לא נודע. בסך הכל הוכרזו 1,085 חיילים נעדרים.

במועדים שונים מנתה מצבת הנעדרים:

- ב־25 באוקטובר 1973 – 417.
- ב־13 בנובמבר 1973 – 907.
- ב־16 בנובמבר 1973 – 741 (לאחר קבלת המידע על השבויים במצרים).
- ב־15 בינואר 1974 – 215.
- ב־9 באפריל 1974 – 110 (לאחר קבלת המידע על השבויים בסוריה).
- ב־27 בינואר 1977 נותרו 34 חיילים נעדרים, והוכרזו חללים שמקום קבורתם לא נודע.
- ב־8 במארס 1992 נותרו 16 נעדרים: חמישה מצוותי אוויר, שני לוחמי הקומנדו הימי ו־9 שריונאים.

נספח ט

לוח אירועים עיקריים בטרם מלחמה

[] – מציין מידע, שפרטיו או משמעותו נודעו לאחר מעשה

- פברואר-מארס 1973 - ברית המועצות ומצרים הסדירו עסקת חימוש רב-שנתית חדשה.
- אפריל 1973 - למטכ"ל הגיעו ידיעות על כוונת מצרים וסוריה לפתוח במלחמה במאי.
- הוצאה פקודת "כחול לבן".
- סאדאת ואסד נועדו באלכסנדריה [נראה, שעתה החליטו על מלחמה בסתיו].
- מתחילת מאי - עודכנו התוכניות האופרטיביות במטכ"ל, בפיקודים ובוזרועות. שופרו סדרי כוננות, ובכלל זה הוצבו עוד טנקים בסיני (כדי להשלים את מספרם ל-300, לפי תוכניות הכוננות). הורחבו ביצורי נ"ט בגולן והואצה השלמתו של מערך הצליחה.
- 21 במאי - בדיון מטכ"ל הזהיר שר הביטחון משה דיין, בשם הממשלה, להיכון לאפשרות שמצרים וסוריה יפתחו במלחמה מסוף הקיץ ואילך.
- מתחילת יוני - חלה הרפיה הדרגתית של פקודת "כחול לבן" (בוטלה בתחילת אוגוסט).
- 18-25 ביוני - ברז'נייב וניקסון נועדו לוועידת פסגה בושינגטון, בסימן הידוק ה"דטנט".
- [ביולי הגיעו למצרים טילי קרקע-קרקע "סקאד"].
- 13 באוגוסט - בתקרית ימית במפרץ סואץ פגעו שני "דבורים" בסמ"ר מצרי מדגם "דה קסטרו".
- 22-26 באוגוסט - [המועצה העליונה המשותפת של הכוחות

המזוינים" של מצרים ושל סוריה נועדה באלכסנדריה, תיאמה תוכניות וקבעה מועדים חלופיים למלחמה].

- סאדאת ביקר בסעודיה ב־23-24 בחודש [קיבל הסכמה עקרונית מהמלך פייצל להפעיל את הנפט כנשק כשתפרוץ מלחמה, ובתנאי שתהיה זו מלחמה ממושכת]; משם יצא לקטר, וב־25-27 בחודש נועד עם אסד בדמשק [השניים החליטו לפתוח יחד במלחמה, ב־6 באוקטובר].

27-23 באוגוסט
- הסורים השלימו פריסת מערך טק"א, שהכניס את מרבית רמת הגולן לאמ"ט (מערך הטק"א בגולן תוגבר מאוגוסט 1973. משמעות המערך נדונה במטכ"ל ב־20 בחודש).

סוף אוגוסט
- הובחנה התעצמות המערך הסורי בחזית.

מתחילת ספטמבר
- נערך דיון מטכ"ל על מגמות ההתעצמות של מדינות האויב.

3 בספטמבר
- סאדאת, אסד והמלך חוסיין נועדו בקהיר; בסיום הפגישה הודיעו מצרים וירדן על חידוש היחסים הדיפלומטיים, אותם ניתקה מצרים ב־12 במארס 1972, בתגובה על תוכנית ירדנית לפדרציה ירדנית-פלסטינית. [הפגישה נועדה לברר את עמדתו ותגובתו של מלך ירדן במקרה שמצרים וסוריה יפתחו במלחמה].

10-12 בספטמבר
- בתקרית אווירית בשמי צפון-מערב סוריה הופלו 12 מטוסי "מיג-21" סוריים ומטוס "מיראז" ישראלי.

13 בספטמבר
- בדיון מטכ"ל נדונה התחזית האסטרטגית לשנים הקרובות. ההערכה: אפשרית התלקחות מלחמה מסוף 1975.

17 בספטמבר
- אג"ם-מבצעים הורה על הגברת כוננות לקראת החגים.

21 בספטמבר
- נמשך דיון מטכ"ל על התחזית האסטרטגית. אלוף יצחק חופי התרה מפני יכולת סוריה לתקוף לפתע (וללא התרעה מספקת), בכוחות הגדולים

24 בספטמבר

נספח י

לוח אירועים סינכרוני מפרוץ המלחמה עד הפסקת האש

(זמן האירוע ניתן בכל עמדה. פעולות אויב סומנו במלה **אויב**, או בהדגשת העוצבה בקו למטה: חטיבה 25).

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום	תאריך
			לילה	
<p>14:05 – האויב מרעיש מעוזים ובעומק הקו. חטיבות 401 ו-460 קודמו לכביש הרחב.</p> <p>14:24 – האויב צולח לכל אורך התעלה. מעוז "בודפסט" (בשרטון החוף) הודף התקפה. (בערב נחת קומנדו מצרי בעורפו וחסם את השרטון).</p> <p>16:00 – הערכת האלוף: הצליחה כללית, התורפה בצפון. חט' 460 הופנתה צפונה, חט' 401 – דרומה.</p> <p>17:15 – גדוד טנקים מחט' 401 נתקל על ציר גידי בשריון אמפיבי מצרי וחסלו.</p> <p>ערב – מגדוד 9 בגזרה הצפונית נותרו טנקים אחרונים; גד' 52 בגזרה הדרומית נפגע.</p> <p>20:00 – אויב. טנקים החלו חוצים ליד מעוז "חיזיון" (פירדן). שלוש חטיבות פועלות בקו: "כוח קלמן", עם חט' 460; חט' 14; חט' 401. חט' 460 השתתפה צליחה בגזרת "מפרקת", נפגעה בכניסה לקנטרה ויצאה לתעוז "יורם". חט' 14 איבדה טנקים במארבי אויב ב"מיסורי" ובמשטחי ירי. חט' 401 נפגעה בפריצות אל הסוללה והמעוזים, והשתתפה גישור.</p>	<p>14:00 – מטוסי אויב תקפו מטרות בסיני ובגולן.</p> <p>14:30 – האויב נכשל בשילוח טילי "קלט" למטרות בישראל. ח"א תוקף כוחות יבשה של האויב, במאמץ עיקרי בדרום.</p> <p>בין הערביים – ח"א השמיד 16 מטוקי קומנדו מ-5, סיכל הנחתה (עוד 2 הופלו מהקרקע).</p>	<p>המטכ"ל²² אלתר כדי לזרוז את פריסת המילואים, קידם שריון על זחלים.</p>		6 באוק'
			לילה	

22 בהנחיית סגן הרמטכ"ל, אלוף ישראל טל.

רקע בינלאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>20:00 – השגריר הסובייטי פנה לסאדאת עם הצעה להפסקת אש על פי "יוזמה" של סוריה.</p>	<p>14:00 – 2 זוגות סטי"לים יצאו לפטרל בים התיכון, צפונה ודרומה.</p> <p>16:30 – עוד שלושה סטי"לים יצאו צפונה, ו־2 דרומה.</p>	<p>14:05 – האויב פתח בהרעשה בכל חזית הגולן; מסוקים תקפו את מוצב החרמון.</p> <p>14:45 – קצין האג"ם הפיקודי הפנה את חט' 7 המוקטנת למבוא קונייטרה, גד' 82 הופנה לגזרה הדרומית.</p> <p>15:00 – האויב פתח בהתקפות ונבלם, הסורים חצו את תעלת הנ"ט במספר נקודות; חדרו למוצב החרמון.</p> <p>בין הערביים – האויב תקף בחטיבות שריון, הסתמן לחץ עיקרי בדרום.</p>	<p>מתקני מרש"ל הותקפו מהאוויר (2 מטוסי "פנטום" הפילו 7 מטוסי אויב).</p> <p>במרכז שקט, הגשרים פתוחים. אוגדה 146 (עתורת מטכ"ל) מתגייסת במרחב הפיקוד.</p>
		<p>18:00 – הגולן חולק לגזרות חטיבתיות של חטיבות 7, ו־188.</p>	
	<p>לפני חצות: קרב סטי"לים ליד לאטקיה. ח"י הטביע שלושה סטי"לים, סט"ר ומקשת, ללא אבדות לעצמו.</p>	<p>21:00 – הגיחו מקצת ממגיני החרמון (מעטים הגיעו לקווי צה"ל). אויב – שריון חדר במשך הלילה מכודנה ובציר הנפט עד חושנייה; כוח קדמי הגיע לרמת מגשימים.</p> <p>חצות – טנקי מיל' ראשונים (מגדוד 266/חטיבה 179) נכנסו לקרב מדרום לנפח. המוצבים ברמה עומדים; 2 סוללות תותחים נפגעו בדילוג.</p>	

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל		
			יום לילה	תאריך
<p>02:00 – חפ"ק פיקודי הוקם באום חשיבה. ההערכה: חברו למעוזים, בולמים על הסוללה; החלטה: לא יפוגו מעוזים.</p> <p>04:00 – קומנדרו אויב מנע פתיחת הצייר ל"בודפסט".</p> <p>לפנות בוקר – משבר: נודע שלאוגדה 252 נותרו רק 100 טנקים (מ-300); ההערכה: האיוב עלול לפרוץ לעומק.</p> <p>06:30 – חפ"ק אוג' 162 הגיע לבלוזה, נטל פיקוד בגזרה הצפונית.</p> <p>07:00 (ועד 11:00) – דיווח על שריון מצרי בגדמ"ז בקנטרה, בפירדן ובמוצאים של צירי הגידי והמתלה.</p> <p>08:00 – חט' 217 נתקלה במארב בקומנדרו ממערב לרומני (המארב הושמד, והכביש נפתח סמוך לצהריים).</p> <p>11:45 – שהב"ט בחפ"ק דרום, הציע לסגת למעברים. חשש מפריצת שריון מצרי לעומק.</p> <p>13:00 – האלוף: נתרכז בכביש הרוחב, נחזיק בציר החת"ם.</p>	<p>05:30 – ח"א תקף שריון סורי בגולן.</p> <p>06:45 – מטס הכנה של ח"א במצרים נגד סוללות טק"א ונ"מ.</p> <p>07:20 – מתקפה אווירית נגד 7 שדות תעופה במצרים.</p> <p>11:30 – ח"א תקף סוללות טק"א בגולן בפגיעות מעטות. איבד 6 מטוסים.</p>	<p>00:25 – דיווח מהצפון על הבקעת הסורים לעומק. מהפך בהערכת המצב: בגולן חמור מבסיני.</p> <p>04:00 – שהב"ט יצא לצפון.</p> <p>05:30 – לפי דוח מהצפון, החליט הרמטכ"ל לתת סיוע אוויר מקסימלי לגולן. דיון בחמ"ל: אוג' 146 – לצפון. ח"א, לאחר גל התקפה בדרום יעתיק מאמץ צפונה.</p> <p>07:25 – הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום: תכנן קו הגנה שני.</p> <p>09:25 – הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום: פנה מעוזים לחוצים.</p> <p>שהב"ט חזר מהצפון, המשיך לדרום.</p> <p>12:07 – הרמטכ"ל למפקד ח"א: סיוע אוויר בהול לדרום! (אח"כ: לחלק מאמץ בין זירות).</p>	<p>לילה</p>	<p>7 באוק'</p>

רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
	<p>01:00 – קרב סטי"לים מצפון לחוף מצרים; מטוס "פנטום" הטביע סטי"ל מצרי. במפרץ סואץ השמיד זוג "דבורים" שייטת סד"גים להנחתת קומנדו.</p> <p>11:40 – צוללת מצרית ירתה טורפדות אל המכלית "סמסון" בים סוף והחטיאה.</p>	<p>01:00 – הפיקוד בגולן ניתן למפקד אוג' 23³⁶</p> <p>לפנות בוקר – מוצבים בדרום הגולן התפנו לפי פקודה. חפ"ק 188 יצא מערבה.²⁴</p> <p>משחר – חט' 7 הרפה אויב בגזרת חרמונית-קוניטרה. חט' 179 נתקלה בשריון בקצביה ועד הצהריים הרפה אותו לדרך קק"ל. בדרום הגולן התקדם האויב עד לפני נח"ל אל-על ומזרעת קוניטרה. חט' 679 עלתה וייצבה את הקו מדרום לקוניטרה.</p> <p>09:30 – מח"ט 188 קיבץ כוחות לבלום מדרום לנפח.</p> <p>10:00 – טנקים ראשונים (גרוד מוקטן 278) הגיעו לנח"ל אל-על. הרפו שריון סורי.</p> <p>צהריים – שריון סורי לחץ על נפח מדרום, מפקד אוג' 36 החזיר נגדו את חט' 679.</p> <p>13:00 – חטיבות 188 ו-679 הרפו את האויב מנפח. חפ"ק 188 הושמד בקרב.²⁵</p>	<p>10:00 – פיקוד המרכז קיבל ת"פ את חטמ"ר בית שאן ומחוז הנגב.</p>

23 חפ"ק אלוף הפיקוד – להר כנען.

24 חזר לנפח, נכנס שם לקרב.

25 שרידי חט' 188 התאגדו ל"כוח בן-חנן".

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>עד הערב – האויב התבסס על ציר התעלה, העביר כ־400 טנקים. מעוז "בורפסט" מכותר, אך עומד איתן; מעוזים אחרים בצפון פונו או נכבשו, במרכז ובדרום כותרו; אוג' 143 הגיעה לגזרה המרכזית. החזית חולקה ל־3 גזרות אוגרה. בחזית – כ־500 טנקים.²⁶</p> <p>19:45 – הרמטכ"ל בחפ"ק דרום: נתקוף ראשי הגשר מאגפם הצפוני; בבוקר – אוג' 162 נגד ארמיה 2; אחה"צ – אוג' 143 נגד ארמיה 3.</p>	<p>אחה"צ – ח"א תקף גשרים במצרים.</p>	<p>16:00 – נשקלו מתקפות נגד בגולן ובסיני ביום המחרת.</p> <p>17:00 – רא"ל ברי"ב יצא כמסקיף לצפון.</p> <p>ח"א המשיך לתקוף גשרים בלילה (ההערכה: 7 הושמדו, עוד 6-9 נפגעו). אבידות ח"א עד כה: 28 מטוסים.</p>	<p>לילה</p>	<p>7 באוק' (המשך)</p>
<p>02:00 – פקודת המרשם למתקפה כללה גם חילוץ ממעוזים וכוננות לצלוח על גשרים מצריים ב"מצמד" ומצפון לסואץ.</p> <p>08:00 – פקודה לאוג' 162 לתקוף דרומה.</p>	<p>ח"א ביצע 2/3 הגיחות בדרום, תקף אזורי גיזור. בצפון תקף 4 תחנות מכ"ם ו־5 שדות תעופה.</p>	<p>00:30 – מגמות הרמטכ"ל: מתקפות נגד פיקודיות. אוגרות 146 ו־210 בגולן; אוגרות 162 ו־143 בדירוג בסיני (בין כביש החת"ם לכביש התעלה).</p> <p>06:05 – הרמטכ"ל אישר פקודת פיקוד הדרום למתקפה.</p>	<p>לילה</p>	<p>8 באוק'</p>

26 האומדן בפיקוד ובמטכ"ל גבוה יותר.

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בינלאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>אחה"צ – ראס סודר הוכפפה ת"פ מרש"ל.</p>	<p>15:00 – האלוף לאוג' 146: לבלום בפאת הרמה, או לתקוף- נגד מדרום. אויב: חטיבת טנקים עיראקית על מובילים יצאה לסוריה (חטיבה ממוכנת יצאה כבר בליל 6-7 באוקטובר).</p> <p>20:20 – פקודות לאלוף מוסה פלד: מתקפות נגד מדרום, באוגרות 146 ו-210.</p> <p>בלילה – חט' 7 הדפה התקפות; גד' 53 (חט' 188) התפנה מהר פרס, יצא במורד גמלא.</p> <p>לפני שחר – חט' 4 (אוג' 146) עלתה לראש מעלה גמלא והתקדמה מזרחה (הגיעה ב-07:00 למזרעת קונייטרה).</p> <p>08:30 – אוג' 146 תקפה- נגד בציר נח"ל אל-על-גבעת אורחה (ג'וחדר).</p>	<p>סטי"לים ארכו בחוף המצרי, אוניות אויב חמקו ממגע. סטי"ל עלה על שרטון בחוף ברדוויל (חולץ עד הצהריים).</p> <p>"דבורים" הועברו לים סוף; הוחל בהתקנת מרנ"ט "קנגרו" על "דבורים".</p>	<p>אחה"צ – פנייה חוזרת של שגריר בריה"מ במצרים לסאדאת: הצעה להפסקת אש על פי "יוזמה" של סוריה (?)</p>

דרום	אוויר	מצפה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>10:30 – לפקודת הפיקוד תקפה חט' 460 מערבה, אל "חיזיון", נהרפה באבידות כבודות; חט' 217 נעה מקנטרה דרומה.</p> <p>10:45 – אוג' 143 נשלחה דרומה והוחזרה אחה"צ לגזרתה (בינתיים תקף האויב את "חמוטל" ואת "מכשיר").</p> <p>14:00 – גד' 429 (4 טנקים) מחטיבה 500 עלה ל"חמוטל".</p> <p>14:30 – חטיבות 217 ו-460 תקפו אל "חיזיון" ונהדרפו באבידות כבודות לחט' 217.</p> <p>15:30 – חט' 500 נהרפה מ"חמוטל".</p> <p>16:00 – אוג' 162 הדפה התקפת-נגד של צבא מצרים אל "הברגה".</p> <p>לפני חשכה – חט' 500 תקפה-נגד ב"חמוטל"-"מכשיר", נתקלה בחי"ר רב על היעדים, ועד חשכה הוסגה ל"ציונה" (כ-45 טנקים אבדו לאוג' 162; מרביתם נשארו בשטח האויב). "כוח נמר" פגע בכ-30 טנקים בקרב שב"ש הגנתי. אוג' 252 – לעמדות הגנה בציר החת"ם. מעוז "מפצח" נפל.</p> <p>אחרי חצות – האלוף: להיערך לבלאימה ללא תקיפה, כי-4 גזרות: "נמר", 162, 143, 252.</p> <p>02:00 – מעוז "בוצר" פונה.</p>				8 באוק' (המשך)
		<p>ערב – מרש"ל יופרד מפיקוד הדרום.</p> <p>חצות – שהב"ט והרמטכ"ל בדרום: לבלום, לצבור כוח.</p> <p>03:35 – האויב שיגר 6 טילי "פרוג", פגעו ברמת דוד ובגבת.</p> <p>אויב – סוללות טק"א סוריות שותקות (כמסתבר, ממחסור בטילים).</p>	לילה	9 באוק'

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בין-לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>מועבי"ט התכנסה – דחתה הצעת ארה"ב להפסקת אש ולחזרה לקווים הקודמים.</p>	<p>ח"י ריכזו 10 סטי"לים למארב מצפון לדמייט.</p> <p>חצות – שני "דבורים" פגעו בסמ"ר בזי"ס, ליד ראס זעפרנה.</p> <p>אחרי חצות – סטי"לי ח"י טיבעו 3 מ-4 סטי"לים מצריים ללא אבידות לעצמם, בקרב דמייט.</p>	<p>לפנה"צ – אוג' 36 בלמה בחרמונית ומדרום לנפח.</p> <p>צהריים – אוג' 146 עברה אל תל א-סקי.</p> <p>גברים חזרו ליישובי דרום הרמה.²⁷</p> <p>16:00 – חט' "גולני" תקפה במעלה החרמון, כבשה את נ"ג 1614, נעצרה ונסוגה לפנות ערב.</p> <p>עד חשכה – אוג' 146 הגיעה לציר הנפט לפני חושנייה ועד גבעת אורחה. אוג' 210 – לפני ציר הנפט בכביש מיהודיה.</p>	<p>מסוקי קומנדרו של האויב יורטו בחוף מפרץ טואץ, בין ראס מלעב לאבו זנימה.</p> <p>01:45 – התרעה לפיקוד המרכז: ייתכן שירדן תצטרף; להכין "צידי טנקים".</p>

27 ומ-9 באוקטובר – ליישובים הצפוניים.

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום	תאריך
			לילה	9 באוק' (המשך)
<p>לפנה"צ – "כוח נמר" נבלם בניסיון לחבור ל"בודפסט"; אוג' 162 הדפה התקפות בצומת "מאדים"-חזיונית", ב"הברגה" וב"זרקור"; אוג' 143 תקפה את "חמוטל" ו"מכשיר" ונהדפה, חילצה את אנשי מעוז "פולחן" והדפה התקפה על "חמדיה"; אוג' 252 בלמה, אך האויב תפס את קרת מורה ("פוליון"); מעוז "ניסן" נפל.</p> <p>אחה"צ – אוג' 162 הדפה גלי התקפה בצהריים ובערב (חט) 500 פעלה נגד "נוזל"; אוג' 143 תקפה את "טלוויזיה"; חט' 600 נפגעה ונסוגה; גדס"ר 87 הגיע לפנות ערב לחוף האגם המר מדרום ל"מצמד" (באוג' 143 נפגעו כ-50 טנקים, כ-20 מהם נשארו בשטח אויב).</p> <p>לפקודת האלוף הוחזר גד' 87 מחוף האגם</p>	<p>20 גיחות נגד המטכ"ל ומפקדת ח"א בדמשק, נגד בית זיקוק ותחנת כוח בחומס ונגד מטרות אחרות. בדרום סייע ח"א ותקף שדות תעופה; תקף כוח מצרי שנבלם מדרום לעיון מוסא. הגיחות בדרום עדיין כפליים מבצפון.</p> <p>הרמטכ"ל למפקד ח"א: קְרִימָה לַצְפוֹן.</p>	<p>מגמות המטכ"ל: לשבור את הסורים במתקפת הנגד ובהפצצות-עומק; בדרום – רק לבלום.</p> <p>09:00 – ראש הממשלה אישרה הפצצות עומק.</p>		
				21:30 – הרמטכ"ל תדרך את רא"ל בר-לב, שיצא כנציגו לדרום.

<p>"כוח נמר" – לאחר שהקומנדרו המצרי חמק, חבר הכוח ל"בורפסט" לפנה"צ. אוג' 162 הדפה 5 גלי התקפה של המצרים על "הברגה" ו"זרקור", מהבוקר עד לפנות ערב ("יום הסינים"). כוח מאוג' 143 פשט על "חמוטל" עם שחר, לְפָנוֹת חללים ורק"ם, ונהדף.</p>	<p>ח"א יירט מטוסים סוריים (הפיל 18), תקף בעומק. אויב – סוללות טק"א שוב פעילות בסוריה. בדרום – ח"א סייע, תקף שדות (היעילות בצפון כמעט שווה לזאת שבדרום).</p>	<p>חצות – המגמה: מתקפה לתוך סוריה ב־11 בחודש.</p>	<p>לילה</p>	<p>10 באוק'</p>
--	---	---	-------------	-----------------

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>בפיקוד המרכז 3 חטיבות חי"ר (5, חטמ"ח 16, חטמ"ר 612), חט' שריון 63 (טנקי "שרמן"). גבול הפיקוד הורחב עד מדרום לאילת.</p> <p>12:00 – מרש"ל הפך לפיקוד עצמאי, ראס סודר בגזרתו.</p> <p>14:00 – חט' חיר"ם 35 הרפה התקפת שריון מדרום לראס מסלה.</p>	<p>לפנה"צ – אוג' 146 תפסה את גבעת אורחה, התקדמה למסעף רפיד ונתקלה במתקפת נגד סורית. חט' 7 הרפה התקפה סורית בחרמונית, שאיימה להבקיע; "כוח בין־חנן" תגבר ברגע המשבר. סיירת חט' 7 נפגעה בהיתקלות בבוקעתא.</p> <p>אחה"צ – אוג' 146 תפסה את חושניה והר פרס; אוג' 210 תפסה את רמתניה.</p> <p>הערכה – לאויב נותרו 600 טנקים מ־1,300.</p> <p>חצות – הערכה: 250 טנקים כשירים מ־600. המגמה: להגיע לקו הסגול ולכבוש את תלי כורנה.</p>	<p>קומנדו ימי נכשל בניסיון לפשוט בס"גים על מעגן ע'רדקה.</p>	<p>איגרת מברז'נייב לבומדיין, הקוראת לאלג'יריה לסייע למדינות העימות. הצעה שלישית של בריה"מ למצרים לכוונן הפסקת אש, לנוכח המצב החמור לסורים בגולן.</p> <p>מטוסים של רכבת האוויר מבריה"מ נחתו בסוריה.</p>

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
שני מסוקים הנחיתו תותחי 105 מ"מ בג'בל עתקה; הופגזו מטרות בכביש סואץ-קהיר.		חצות – ניתן אישור למתקפה בגולן. הרמטכ"ל: פיקוד הצפון יבקיע בשתי אוגדות, בסיוע מסיבי של ח"א.	לילה	10 באוק' (המשך)
<p>"כוח נמר": חרמ"ש השמיד קומנדרו מצרי ממערב לבלוזה. אוג' 162 הרפה בבוקר התקפה על צומת "מאדים" – "חזיונית", ובמשך היום שלוש התקפות על מערכי "זרקור" – "הברגה". סדנת שדה של חט' 217 נפגעה בהתקפת מטוסי אויב. אוג' 143 השמידה טנקים שחדרו מצפון ל"חלוקי".</p> <p>אוג' 252 – כוח חרמ"ש מוקם ב"עכברוש", וחיר"ם – במסעף "נווה" – "יורה" (לאבטחת האגף שמדרום לציר המתלה). בוואדי סודר נתקל "כוח אסף" בקומנדרו מצרי, ונפגע (הציר נחסם עד 15 באוקטובר).</p>	<p>המאמץ העיקרי של ח"א – לגולן, לימים 11-13 באוקטובר. 220 גיחות התקפה בוצעו בסיוע להתקפה. במצרים בוצעו 50 גיחות לתקיפת שדות.</p> <p>אויב: המצרים שיגרו 4 טילי "קלט" (ללא נזק).</p>	<p>10:00 – לסגן הרמטכ"ל מרא"ל בר"לב: תיתכן הבקעת דיוויזיות השריון המצריות עוד היום.</p>		11 באוק'

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בין-לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
	<p>09:00 – אוג' 210 תפסה את תל עכשה; אוג' 146 הגיעה לגבול, התקפותיה נבלמו מדרום לתל כודנה ובצידא, התבססה בקו הסגול; אוג' 36 סרקה את קוניטרה וחזרה לקו הסגול.</p> <p>אויב – פעילות מחבלים בגבול לבנון (שגברה מפרוץ המלחמה, לרבות ירי מטל"ר) צומצמה מהיום.</p> <p>אויב: חטיבת הטנקים המוקטנת העיראקית, מס' 12, הגיעה לדמשק.</p>	<p>16:00 – 7 סטי"לים הפליגו להפגיו בחוף הסורי.</p> <p>01:20 – סטי"לים הפגיו מכלי דלק בחוף לאטקיה, פגעו בשני סטי"לים סוריים.</p>	<p>ארה"ב: נספק צרכים מידיים ללא הגבלה. ישראל דחתה הצעה של בריה"מ (באמצעות ארה"ב) להפסקת אש "באתר".²⁸</p>
<p>מרכז – ככוננות להתערבות ירדן. פריסת 114 טנקי "שרמן": חמדיה – 22; נערך – 33; מלחה (י-ם) – 38; אילת – 20.</p>	<p>שחר – הרמטכ"ל בתדריך: שעת ה"ש" נדחית ל-11:00, כדי להוסיף זמן להכנה האווירית.²⁹</p> <p>אויב: חט' שריון ירדנית בדרך.</p> <p>11:15 – אוג' 36 חצתה את הקו בגזרת ג'ובתא אל-חשב, הבקיעה בצהריים.</p> <p>12:30 – התרעת שהב"ט לאלוף: ח"א יועתק אולי לדרום; האלוף לאוג' 210³⁰: שעת ה"ש" לאוגדה – 13:00.</p> <p>13:00 – חט' 179 (אוג' 210) פרצה בכביש לח'אן ארנבה, ונפגעה</p>		<p>ארה"ב: קיסינג'ר רוצה לעכב דיון במועבי"ט עד ליל 12-13 בחודש.³¹</p>

28 ישראל לארה"ב: צריכים עוד 48 שעות.

29 בהכנה הארטילרית 8,400 פגז.

30 באוג' 210 – חטיבות 179, 679.

31 הסכמה אמריקנית-סובייטית שבריטניה תעלה הצעה להפסקת אש והמעצמות יימנעו מהצבעה.

רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>ארה"ב: קיסינג'ר מקווה להשהות את דיון מועצת הביטחון עד ליל 13-14 בחורש.</p>	<p>23:15 – קומנדו ימי הוחזר, כשהופגז בניסיון לחלץ את מגיני מעוז המזח.</p> <p>חצות – 4 סטי"לים במשימת הפגזה, פגעו ב־2 סטי"לים סוריים³³ (ולא הפגיו).</p> <p>אחרי חצות – קומנדו ימי השמיד סטי"ל במוקש בע'רדקה (חדר למעגן ב־20:30).</p>	<p>15:00 – חט' 679 (אוג' 210) התקרמה לח'אן ארנבה. חט' 9 הועברה מאוג' 146 לאוג' 210.</p> <p>16:00 – חט' 7 (אוג' 36) בכביש "שבתאי" לחלס. אוג' 210 לצומת "אמריקה"–"שבתאי". עם חשכה – חט' 7 לפני מזרעת בית ג'ן.</p> <p>19:45 – חט' 9 כבשה את תל כורום, נעה בציר "רביד" עד צומת מעץ.</p> <p>בלילה – שני גודדי חי"ר ביערו את ח'אן ארנבה. אוג' 210 חילצה טנקים פגועים.³²</p> <p>מגמת הפיקוד: לחדור באוג' 146 – מרפיד לעבר שייח' מסכין.</p>	<p>חט' חיר"ם 35 נתקלה בחי"ר מצרי בגזרת ציר "זאבה" (מדרום לעיון מוסא).</p>

32 כ־40 טנקים נפגעו.

33 נפגעה אונייה סובייטית בטרטוס.

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>אוג' 162 – חט' טנקים 274 ("טירנים") נכנסה לגזרתה.</p> <p>אויב: חצו הכוחות העיקריים של דיוויזיית שריון 21.</p>	<p>אויב: מטוסים סוריים תקפו כוחות בטריז, איכדו 16. ח"א ביצע כ־180 גיחות התקפה בגולן, 42 נגד שדות תעופה; בדרום תקף ח"א שריון מצרי מדרום לעיון מוסא; בהתקפה שלישית על מערך טק"א בפורט סעיד הושמדו סופית שלוש הסוללות שנותרו.</p> <p>מ־16:00 ח"א תקף את הריכוזים העיראקיים בעקרבה.</p>	<p>הרמטכ"ל ומפקד ח"א דנו במצב האווירי.</p> <p>09:30 – רא"ל ברי"ל הציג תוכנית לצליחה.</p> <p>13:00 – שהב"ט נקרא מהגולן, הצטרף לדיון על הצליחה.³⁴</p> <p>14:30 – דיון אצל ראה"מ; הופסק לאור מידע על מתקפה מצרית ("אולי עוד הלילה"). סוכם: לבלום, אח"כ לצלוח.</p> <p>מגמת הרמטכ"ל – לכנכר (טווח לדמשק); להרחיב מזרחה ודרומה לתל חרה.</p>	<p>יום לילה</p>	<p>12 באוק' (המשך)</p>
			<p>יום לילה</p>	<p>13 באוק'</p>

34 חילוקי דעות על העיתוי: מיד? להמתין למתקפה מצרית?

רקע בין-לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>הופעלה רכבת האוויר הסובייטית למצרים.</p> <p>בריה"מ הוזהרה את ישראל: היא תיענש על תוקפנותה (סובייטים נפגעו בדמשק ובטרטוס). קיסינג'ר רמו, שמא אין בריה"מ נוהגת ברוח ה"דטנט".</p> <p>17:30 – ישראל לארה"ב: מוכנה להפסקת אש באתר ללא דיחוי נוסף.</p> <p>לפנות בוקר – סאדאת דחה את הצעת שגריר בריטניה (בשם בריה"מ וארה"ב) להפסקת אש במקום.</p>		<p>08:00 – לפקודת שהב"ט נעצרה אוג' 146 בגזרת רפיד-כודנה. מהבוקר – אוג' 36 נלחמה במזרעת בית ג'ן, השתלטה עד 14:00 וטיהרה את חדר ואת מוצבי הקו הסוריים (ציר "צין" נפתח עד הערב).</p> <p>09:00 – אוג' 210 התקדמה מתל שער לכפר נסג' בצירים "יאיר" ו"ציריך".</p> <p>10:40 – פקודה לחט' 205 (אוג' 146) לעבור לאוגדה 210.</p> <p>11:00 – חט' 7 נבלמה בציר "אמריקה" לפני תל שמש.</p> <p>13:00 – כוחות אוג' 210 המשיכו מכפר נסג' לכנכר.</p> <p>15:30 – "כוח בן-חנן" (אוג' 36) הסתער מהלג'ה על תל שמש ונפגע (הנפגעים פונו אחרי חשכה). כוחות אוג' 210 עברו את תל מרעי. אויב: תצפיות אוג' 210 גילו כוח עיראקי גדול מתקדם מע'בע'ב.³⁵</p> <p>16:10 – אוג' 210 בלמה עיראקים ממזרח לכפר נסג', הפנתה את חט' 205 לתלי מסחרה ואל-מל; זו נתקלה בעיראקים וניתקה מגע עד 18:00.</p> <p>בלילה – אוג' 210 הסיגה כוחות ל"ארגז", מדרום לתל שער. אויב – חט' ממוכנת 8 (עיראק) הגיעה לחזית. מארב מוטס ב"סעור" בכביש מצפון-מזרח לדמשק.</p> <p>03:00 – העיראקים התקדמו אל תל שער.</p>	<p>חט' 35 במערך "סקטים" בלמה שריון מצרי שהתקדם מעיון מוסא.</p>

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>אויב: מטוסים עיראקיים השמידו סוללות גד"כ 175 מ"מ מצפון ל"כישוף".</p> <p>אוג' 252: חט' 164 הדפה התקפות אויב בציר הגדי.</p> <p>בצהריים נהרג כאן אלוף אברהם מנדלר, מפקד האוגדה. במקומו התמנה אלוף קלמן מגן (מ"כוח "נמר")³⁶.</p> <p>תא"ל ששון יצחק החליף את אלוף מגן בראש "כוח נמר".</p> <p>מעוז המזח "מסרק" נכנע בצהריים לצלב האדום.</p> <p>סיוור ג'פים הוטס לוואדי חגול, הוחזר לאחר עיכובים בתנועתו.</p> <p>אויב: חצתה חט' טנקים 3 (דיוויזיה 4). קומנדו (כ"100 איש) – במסוקים ל"אלתרן".</p> <p>מהבוקר – מתקפה כללית מצרית מזרחה.</p> <p>לפנה"צ – מ"06:30 הדף "כוח נמר" התקפות על "יורם" ו"מרתף"; מ"08:45 הדף גם בציר "טלטול" והשמיד כ"30 טנקים.</p> <p>אוג' 162 – חט' מתוגברת 274 בלמה עד הצהריים בציר "מאדים" וב"זרקור" – "הברגה" (השמדה כ"25 טנקים).</p> <p>אוג' 143 – חיסלה בבוקר קומנדו מצרי ב"אלתרן". חט' 14 שכרה התקפה של חט' טנקים מצרית 1 בגזרת "חמדיה" (השמדה כ"40 טנקים); חט' 421 שכרה עד הצהריים התקפת חט' טנקים מצרית 14 בגזרת "ציונה" (השמדה כ"30 טנקים).</p>	<p>ח"א תקף את העיראקים. המאמץ האווירי היומי הופחת כ"1/3 (מ"650 גיחות בממוצע יומי ל"425).</p> <p>ח"א העתיק את המאמץ העיקרי דרומה – 237 גיחות נגד כוחות קרקע, 69 מהן נגד חט' 3 המצרית בוואדי מבעוק.</p>	<p>קד"ם הרמטכ"ל – מגמות: להשמיר את הכוחות העיראקים, להתבסס למגננה, לכבוש את תל שמש.</p> <p>מ"19:45 – קד"ם הרמטכ"ל: צפון – חט' ירדנית נכנסה לסוריה. צפויה עוד דיוויזיה עיראקית. המגמה – לעבוד למגננה, רצוי להגיע לכנכר.</p> <p>דרום – דיוויזיות שריון מצריות חוצות, ניתנו הנחיות לבלאימה.</p>	<p>13 באוק' (המשך)</p> <p>לילה</p> <p>14 באוק'</p>	

רקע בינלאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>18:00 – ארה"ב: הנשיא ניקסון הורה לזרז את רכבת האוויר לישראל.³⁷</p> <p>בומדיין, מנהיג אלג'ריה, ביקר בכריה"מ.</p>	<p>15:00 – 8 סטי"לים יצאו לארוב בחוף המצרי.</p> <p>חצות – הסטי"לים משכו אש חוף, אוניות מצריות חמקו (סט"ר מצרי נפגע מאש חוף).</p>	<p>משחר – אוג' 210 קידמה את פני העיראקים; מ-07:00 – הדפה אותם דרומה בסיוע מהאוויר. עד 10:00 כבשה את תל מסחרה וחזרה לכפר נסג'.</p> <p>צהריים – אוג' 210 התבססה בתלים מרעי-קריין-אל-מל. (העיראקים נטשו כ-40 טנקים).</p> <p>אויב: חט' הטנקים 40 הירדנית חונה בדרעא.</p> <p>23:00 – תותחים 175 מ"מ דילגו קדימה בציר "צין", ירו על אל-מזה 20 פגזים וחזרו. חצות – חט' חיר"ם 317 (אוג' 36) תקפה רגלית את תל שמש והתבססה עד 04:00.</p> <p>אויב: תקף במזרעת בית ג'ן ונבלם.</p>	<p>חט' 35 השמידה מארב אויב במסעף "חניבעל" (על כביש הרוחב לראס סודר).</p> <p>במרש"ל כ-90 טנקים.</p>

37 הודעה ראשונה על יציאת הרכבת מסר קיסינג'ר בשעה 121640 (שעון ישראל), אך חל עיכוב. מטוסים ראשונים המריאו ב-132130.

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>אוג' 252 – חט' 14 הדפה מ-08:00 התקפת חט' טנקים 25 (השמירה כ-15 טנקים); כוחות האוגדה הדפו מ-09:00 את חט' טנקים 3 בוואדי מבעוק, וגדוד חיר"ם 202 הדף טנקים בציר "יורה" (הושמדו כ-50 טנקים, בסיוע ח"א).</p> <p>אחה"צ – חט' 274 (אוג' 162) הדפה התקפה על "זרקור"; אוג' 143: חט' 421 פגעה ב-10 טנקים ליד "חמוטל"; חט' 600 התקדמה להחליף את חט' 14; חפ"ק האוגדה יצא ל"אדרה" לתכנן את הצליחה.</p> <p>לאויב נותרו כ-770 טנקים בסיני, 115-140 בגזרת הצליחה.</p> <p>22:00 – קב' פקודות לצליחה, מבצע "אבירי לב". שעת ה"ש": 151900 ("סירות למים"). סד"כ לצליחה: אוג' 143 – חטיבות שריון 14, 421, 600; חט' חיר"ם 247 ו-3 גד' חיר"ר; 230 טנקים (50 מרותקים לדוברות ולגשר הגלילים). אוג' 162 – חטיבות טנקים 217, 460; 140 טנקים.</p>				14 באוק' (המשך)
		חצות – אישור הממשלה לצליחה.	לילה	15 באוק'
<p>05:00 – מעוז "בודפסט" הדף התקפת קומנדו. משחר – חט' 274 ביערה קומנדו מ"הברגה" והדפה שריון, עד הצהריים. 06:30 – כוחות מחטיבות 11 ו-204, וכוחות מגדוד חיר"ם 564 תקפו וחסלו את מארב הקומנדו ממזרח ל"בודפסט". 07:00 – קבוצת פקודות לצליחה באוג' 143. צהריים – "פקקים" בצירים, רק מחצית הדוברות עברו את סובת טסה. 15:00 – אישור רא"ל ברי"לב למפקד אוג' 143: "זה הלילה". 16:00 – חט' חיר"ם 247 יצאה מ"פונדק 76" למשימת הצליחה.</p>	<p>המאמץ העיקרי של ח"א בדרום – 80% מהגיחות.</p> <p>ח"א תקף במצרים ריכוזי שריון וארטילריה, שדות תעופה וסוללות טק"א (71 גיחות לעומק); בחוף הסורי תקף מכלי דלק.</p>			

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>גדס"ר אמפיבי "דב לבן" (גד' 88) מא־טור לראס סודר.</p>	<p>ערב – האויב הפגיוז את יישובי החולה.</p> <p>לפני חצות – בוטל ירי ארטילרי על דרום דמשק.</p>	<p>22:00 – 5 "דבורים" הטביעו כ־20 סד"גים במעגן ראס ערב במפרץ סואץ.</p>	<p>אחה"צ – הגיע מטוס הספקה אמריקאי ראשון.</p>
<p>מרש"ל – מפקדת כוח 440³⁸</p>	<p>13:00 – אוג' 210 (180) טנקים)³⁹ פשטה על העיראקים בגורת כפר שמס־דיר אל־עדס; חט' 9 תפסה אגב כך את תלי ענתר ועלקיה.</p>		

38 מפקדה משימתית על־חטיבתית.

39 הרכב האוגדה: חטיבות 179, 679, 9, 205.

דרום	אוויר	מצפה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>17:00 – חט' 600 בהטעיה, מ"חמדיה" ל"מיסוריי"; חט' 14 גלשה עם חשכה מציר "כספי" לחוף האגם המר ופנתה בציר התעלה צפונה.</p> <p>20:00 – גד' 410 (חט' 600) נע מ"סגול 104" צפונה, לעורף "טלוויזיה".</p> <p>21:20 – שני גדודי חט' 14 העמיקו לחדור צפונה, ואל דוורסואר ("מצמד"): גד' 79 התקרב ל"אושה" ולגשרים המצריים, גד' 184 – עד מצפון ל"אמיר" (בנייני "החוה הסינית"); מחצית גד' 184 הותקלה בצומת "טרטור" – "לקסיקון", באבידות כבדות.</p> <p>21:30 – גד' 410 בשדה מוקשים (נחלין ל"חמדיה" עד 23:00).</p> <p>22:30 – חט' 247 הצטיידה בס"גים בציר "עכביש" (באזור "ענוש") ויצאה קדימה.⁴⁰</p> <p>23:00 – גד' 409 (חט' 600) יצא מ"חמדיה" ל"סגול 104", ללחוף מערבה.</p> <p>23:30 – חט' 247 יצאה מ"עכביש" – "כספי" ל"לקקן".</p> <p>עד 24:00 – גד' 79 מופחת וגד' 184 מוקטן הוחזרו לעמדות ליד ציר "שיק", בכתף הצפונית של אזור הצליחה.</p> <p>חצות – התרעה: גשר הגלילים מתעכב בתנועה. החלטת האלוף שרון: "תמסחים" ל"מצמד".</p> <p>00:15 – מח"ט 14 תקף את צומת "טרטור" בגדס"ר נ"ט 582 ובטנקים מגד' 407; הכוחות התוקפים נהדפו.</p> <p>00:20 חט' 247 יצאה בציר "נחלה" ל"מצמד".</p> <p>01:00 – אוג' 162 התקדמה מכביש הרוחב בציר "רביכה".</p> <p>01:25 – חט' 247 – סירות למים;</p> <p>01:35 – היאחזות בגדה המערבית. הכוח המתוכנן – כ"2 גדודים ויחידות החט' – צלחו עד 03:00 (כ"760 איש).</p> <p>03:00 – גדס"ר 87 תקף את צומת "טרטור" ממערב, נפגע ונהדף.</p> <p>חפ"ק אוג' 143 – ל"חצר" ליד "מצמד"⁴¹</p> <p>04:00 – אוג' 162 באזור "רביכה" – "כספי".</p> <p>לפנות בוקר – גדס"ר נ"ט 582 וטנקים תקפו את צומת "טרטור", הצנחנים חלפו מזרחה, נפגעו ב"טרטור" 41-42.</p> <p>05:00 – ניסיון של טנקים מגד' 407 לתקוף את צומת "טרטור". בגשר הגלילים אירע ניתוק (תיקון יארך לפחות 12 שעות).</p>				15 באוק' (המשך)
			לילה	16 באוק'

40 ציר "עכביש" סתום.

41 ב"חצר" רוכזו פעולות הצליחה והחצייה.

רקע בינלאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
	<p>זוג סטי"לים סייר באזור טרטוס, חזר ללא היתקלות.</p>	<p>נאום אסד: נילחם "עד אשר נשחרר את האדמה כולה".</p> <p>הופגזו מחנות כסווה. אויב: חט' טנקים 6 וחט' חי"ר 20 נשלחו לתגבור חיל המשלוח העיראקי.</p> <p>אויב: הכנות למתקפת נגד בין- ערבית.</p>	

<p>סאדאת במועצת העם: נילחם עד שנגיע למטרה. הוריתי להתחיל בניקוי התעלה לשיט.</p> <p>12:30 – גד' 126 (חט' 217) בחיפוי גד' 100 (חט' 460) ניסה לפתוח את "טרטור".</p> <p>13:25 – תפס עמדות מול טנקי אויב שנעו מ"מיסורי".</p> <p>16:00 – אלוף אדן (אוג' 162) ביקש צנחנים לסריקת הצירים "עכביש" ו"טרטור" בלילה.</p> <p>לפנות ערב – אויב: סאדאת שיגר את הרמטכ"ל שאולי לארמיה 2; פקד לתקוף נגד את ראש הגשר ואת ה"פרוזדור" אליו, מצפון ומדרום (18:00 – התרעה לכוחותינו).</p>		<p>ראש הממשלה בכנסת: "כוח משימה" של צה"ל פועל במצרים.</p> <p>שהב"ט בפיקוד הדרום: האם יוחזרו הצנחנים אם לא יוקם הלילה גשר? עמדת המפקדים: "התחלנו – נמשיך!"</p>		
--	--	---	--	--

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בין-לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>17:30 – קוסיגין הגיע לקהיר.</p>	<p>07:00 – כוח עיראקי התקדם מכפר שמס.</p> <p>09:00 – אוג' 210 איכנה חט' טנקים ירדנית מדרום לתל אל-מל.</p> <p>10:00 – הירדנים נבלמו מדרום לתלי אל-מל ומסחרה. עיראקים – נבלמו בתלי ענתר ועלקיה (הקרב נמשך אחה"צ). במשך היום – הסורים נהדפו במזרעת בית ג'ן ובתל שמס.</p> <p>אחה"צ – גר' 71 (חט' 7, אוג' 36) הופנה מתל מרעי נגר דיר אל-ערס; ההתקפה העיראקית נשברה ב-16:00 (קרוב ל-100 טנקי אויב נפגעו במשך היום).</p>		

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע ביוגרפי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>מרכז: פל' טנקים לבית שאן (סה"כ 140 טנקים בפיקוד).</p>	<p>אויב: מחבלים הרעישו את קריית שמונה ב-18 הפצצות מטל"ר. הופגזו מחנות קטנא וערטוז. לפני שחר – חט' 205 (אוג' 210) הרפה התקפת קומנדו בתל ענתר. הוקם "כוח קסטל" – גד' חי"ר וגד' טנקים, להחזקה בתל שמש. חט' 1 תפסה את בית ג'ן ואת הרכס מצפונה (נ"ג 1381).</p>	<p>קומנדו ימי חדר לנמל פורט סעיד, פגע בסטי"ל ובסט"ר והטביע נט"ק (מבצע "לידי").</p>	<p>הסובייטים הדליפו תוכנית שלום (באמצעות העיתונאי קרל טאלר).</p>

רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>חרם הנפט: מדינות ערב החליטו להגביל את התפוקה. החרם הוחמר ב־20 באוקטובר.</p>	<p>נט"ק הפציף במרג' 81 מ"מ סד"גים במרסה תלמת (מפרץ סואץ). 6 סטי"לים סיירו מול החוף המצרי, נתקלו רק באש חוף.</p> <p>הגוררת "שי" הפליגה מאילת לבאב אל-מנדב.</p>	<p>אויב: מחבלים הרעישו את קריית שמונה ב־20 פצצות מטל"ר.</p> <p>אוגדות 36 ו־146 בחזית הטריז, אוג' 210 בהתארגנות. הרכבן: אוג' 36 – חט' טנקים 7, חט' חי"ר 1; אוג' 146 – חטיבות טנקים 4, 9, 205; אוג' 210 – חטיבות טנקים 179, 679.</p>	<p>גד' טנקים 225 (מ"כוח איילון") התקדם ממרש"ל עד צומת "פגישה"–"זאבה" (מדרום לעיון מוסא), עבר ת"פ אוג' 252.</p>

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>08:00 – פל' חיר"ם (חט' 247) ופלס"ר 460 מהתמ"ם, חסלו חסימה וכבשו את "אורי".</p> <p>חט' 460 הגיחה, הדפה מדרום והשמידה גד' טנקים (כנראה גד' 207 מדיוויזיה 4); התקדמה לפנה"צ אל "צח" ונבלמה.</p> <p>חט' 217 הגיחה וכבשה את "ערל", אך גרוריה נהדפו בציר "חיפה". הדפה בעזרת גד' 599 (חט' 421).</p> <p>חט' 421 התקדמה, שטפה מערך ארטילרי מצפון לאבו סולטן ותפסה את "גשירה".</p> <p>11:00 – חט' 600 פינתה את ציר "טרטור" לתנועה.</p> <p>12:00 – אוג' 162 ניסתה לתקוף את "צח" ממזרח ומצפון, ונבלמה. חט' 600 גררה את גשר הגלילים בציר "טרטור".</p> <p>אחה"צ – גד' 126 (חט' 217) וגד' 198 (חט' 460) פשטו על "פרחים" ושבו לפנות ערב; האוגדה נכנסה לחניונים בחיץ והחזיקה ב"אורי".</p> <p>אוג' 143: חטיבות 14 ו-600 התקרמו בגדמ"ז צפונה, "אמיר" נתפס אחרי 17:00.</p> <p>מחצית אוג' 252 (חטיבות טנקים 164, 401; 80 טנקים) יצאה לראש הגשר; השאר אוגד ב"כוח גרנית".</p>	<p>ח"א חיפה על הצליחה, תקף בעומק ואילץ את האויב להתגונן; פרץ את רשת הטק"א המצרית, לקראת הפריצה מראש הגשר; יירט בגולן והמשיך לתקוף בעומק סוריה.</p>	<p>לפנה"צ – מגמות הרמטכ"ל: לאור מטרות המלחמה, יש להתרכז בהשמדה בחזית המצרית.</p> <p>שהב"ט לרא"ל בר"לב: בתוך 48 שעות יש להחליט כיצד מסיימים את המלחמה ולאלו יעדים יש להניע.</p> <p>סיכום: לצה"ל כ-1,150 טנקים פעילים, מהם 390 בצפון, 560 בדרום (חצי – בגדמ"ע). מורגש מחסור בתחמושת 155 מ"מ.</p>		<p>18 באוק' (המשך)</p>

<p>אחרי חשיכה: חט' 217, בעזרת צנחנים, ביערה את האויב מציר "חיפה" ופרצה חסימה מצפון ל"צח".</p> <p>בלילה – בהפגזה טובעה דוברת-שישייה של "תמסחים". אויב: רמטכ"ל צבא מצרים המליץ לסגת מראשי הגשר; סאדאת סירב, הסכים לתיווך בריה"מ להפסקת אש.</p> <p>00:45 – גשר הגלילים הושק (הגיע לתעלה ב-181800).</p> <p>04:00 – טנקים ראשונים עברו על גשר הגלילים; חט' 500 חצתה מערבה בלילה.</p>			<p>לילה</p>	<p>19 באוק'</p>
---	--	--	-------------	-----------------

רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>02:00 – קוסיגין קיבל מסאדאת ייפוי כוח להסדיר הפסקת אש.</p>	<p>ציי האויב נסגרו אל נמליהם. ח"י ביסס שליטתו במרכז מפרץ סואץ.</p> <p>פעולה נגד צוללות ממערב לחיפה, ללא מגע.</p>	<p>גרוד חיר"ם 471 יצא לכבוש את תל כודנה. לפקודת הרמטכ"ל, הוחזר מעמדות היערכות ב־22:00.</p> <p>גרוד חיר"ם 567 כבש את אום בטנה עד 03:30, הוחלף לפנות בוקר בכוח חרמ"ש וטנקים מחט' 4.</p>	

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>מעלות השחר – אוג' 252 חוצה. לפנה"צ – אוגדות 162 ו-252 הגיוחו מראש הגשר: 162 ל"מקצרה", ודרומה לעבר רכסי ג'ניפה, עד צומת "ודאות" – "ויטמין"; 252 – ל"מקצרה" (צפון), ונערכה לתקוף את "צח" ממערב; אוג' 143 העבירה את חט' 14 לגדמ"ע.</p> <p>אחה"צ – אוג' 162 העלתה את חט' 500 לרכס ג'ניפה; חטיבות 217 ו-460 למרגלותיו. אוג' 252 כבשה את "צח" ונערכה לאבטח את ראש הגשר ממערב לציר "ודאות". אוג' 143: חט' 14 כבשה את מתחם "אורחה"; חט' 421 התקדמה עד "נורה" – "חבית" ו"ורדית 37". "כוח נמר": גד' 429 (חט' 500) התקדם ב"חמוטל", לפנות ערב הוחזר לקצה המזרחי (מסעף "טליסמן" – "פוטון").</p> <p>23:20 – שהב"ט הנחה את רא"ל בר"ב. אויב: נערך להכיל את ה"כיס", בפריסת כוחות ברידן אל-חמה והיערכות דרומה-מערבה מרכסי ג'ניפה.</p> <p>אוג' 162 – התקדמה דרומה – מזרחה ברכסי ג'ניפה בצירים "סריה" – "עברה" ו"עריש"; השמידה סוללות טק"א; חסמה למצרים את ציר "עשור" (כביש ג'ניפה – קהיר) ו"ראי" (מסילת הברזל סואץ-קהיר). אחה"צ ניסתה חט' 460 לתפוס ממערב את צומת "ויטמין" – "חבית", ונבלמה.</p>	<p>ח"א הגביר את קצב הגיחות, סייע לפריצה מראש הגשר, יירט מטוסים מצריים (23) הופלו, 20 מהם בקרבות אוויר).</p> <p>ח"א פגע בשדה התעופה כותמיה, השמיד שתי סוללות טק"א; השמיד סוללות טק"א גם באסמעאיליה.</p>	<p>הרמטכ"ל: להשקיע מאמץ מקסימלי, כדי להפיק "דיווידנדים" מן הפריצה מראש הגשר.</p> <p>21:00 – ראה"מ לשהב"ט: קיסינג'ר יוצא למוסקבה; תיתכן הפסקת אש ב-22 בערב או ב-23.</p> <p>חצות – המגמות: בדרום – להמשיך בהתקדמות בגדמ"ע, בעוד אוג' 252 מאבטחת במרכז ראש הגשר; בגולן – מגננה, עם כיבוש החרמון וכוננות למתקפה ברמה.</p>	<p>19 באוק' (המשך)</p> <p>לילה</p> <p>20 באוק'</p>	

<p>אוג' 252 – אבטחה ממערב את אוג' 162, כבשה את שדה התעופה פאיד ("סנסון"). אוג' 143 – התקדמה בחיץ, לאזור "פוקסטרוט א'" ול"מסכה 22", ובציר "חבית" עד "פרה 6620" (מצפון לגשרי "חבית 29"). חט' 600 תפסה בגדמ"ז עמדות אש החולשות על ציר "אושה".</p>		<p>17:00 – שהב"ט: אל נאחר בחרמון.</p>		
--	--	---	--	--

<p>מורש"ל ומרכז</p>	<p>צפון</p>	<p>ים</p>	<p>רקע בין-לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)</p>
<p>09:00 – קוסיגין יצא מקהיר.</p> <p>ניקסון הודיע על מענק של 2.2 מיליארד דולר לישראל.</p> <p>16:45 – פורסם שובו של קוסיגין למוסקבה.</p> <p>07:00 (שעון ישראל) – קיסינג'ר יצא למוסקבה.</p> <p>מדינות הנפט הטילו אמברגו מוחלט על אספקת דלק לארה"ב.</p>	<p>אוג' 146 הרפה התקפות נגד של הסורים, הירדנים והעיראקים.</p> <p>אויב: הסורים תקפו-נגד באום בטנה והפתיעו את החרמ"ש. חט' 4 הרפה ונערכה מדרום וממזרח לכפר; הרפה שלוש התקפות של חט' ירדנית 40 (עד אחה"צ).</p> <p>אויב: העיראקים תפסו עם שחר בחי"ר את תל ענתר. חט' 205 תקפה-נגד, השתלטה מחדש על תל ענתר ועלקיה עד 07:00; בעזרת חט' 9 וגד' 71 (אוג' 36) הרפה שתי התקפות של העיראקים על התלים עד הצהריים.</p> <p>פעילות פטרולים לילית של כוחות צה"ל עד הפסקת האש.</p> <p>00:05 – מטל"רים פגעו באזור צפת.</p> <p>דיון סגן הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הצפון על מגמות התקפה בצפון: לעבר דמשק? נגד העיראקים?</p>	<p>סטי"לים ארכו בחוף הסורי והמצרי, ללא מגע. קומנדו חדר לע'רדקה; פצחנים נורו והחטיאו.</p>	

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>אוג' 162 – התקדמות באיטיות, אגב השמדת טנקים והדיפת התקפות-נגד (בייחוד ב"פרח 4121"). חט' 460 פתחה את צומת "ויטמין"-חבית" להספקה.</p> <p>אוג' 252 – תפסה את מרחב "מצנפת", אגב אבטחה במערב גושן. אוג' 143 – הרמטכ"ל הטיל עליה (בשעה 09:00) לרכו כוח לתקיפת "מיסורי"; ב-15:15 תקפה בחט' 600 (40 טנקים), בסיוע אוויר מועט. התקדמה מעט, למסעף "לקסיקון"-אושה", מחצית הטנקים נפגעו.</p> <p>"כוח נמר" – הרמטכ"ל הטיל עליו (בשעה 10:00) לתקוף את "חמוטל" ולהתקדם לתעלה. גודד מוקטן עלה למרכז "חמוטל", נפגע מטילים וחזר ל"חמוטל"-מזרח".</p> <p>"כוח גרנית" – נהדף בניסיון לכבוש את מעוז "בוצר".</p> <p>אויב: בלילה החל לפנות יחידות מוכות של דיוויזיות חי"ר 16 ושריון 21.</p> <p>חצות – התרעת מודיעין: המצרים עלולים לפרוץ מרידן אל-חמה מזרחה ב-200 טנקים.</p> <p>לפנות בוקר – חט' 500 (אוג' 162) שברה התקפת חרמ"ש ב"פרח 5323".</p>	<p>אויב: עד כה הושמדו יותר מ-200 מטוסים מצריים ו-120 סוריים, ניכר חוסר טייסים.</p> <p>ח"א יירט בדרום גלי התקפה מצריים (הפיל 19 מטוסים); המאמץ העיקרי – סיוע לכיבוש החרמון בתקיפה ויירוט; 27 גיחות מסוקים בסבבים, במשך שלוש שעות, להטסת הצנחנים.</p>	לילה	21 באוק'	
		<p>15:30 – שהב"ט, הרמטכ"ל, רא"ל בר-לב, אלוף גונן, דיון על מגמות. סיכום הרמטכ"ל: אוג' 162 לא ל"סרג", אל"א לנקות את אזור התעלה לאורך האגמים.</p>	לילה	22 באוק'

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
<p>גדוד טנקים 268 ("שרמן") מפיקוד המרכז לדרום – ל"כוח נמר".</p>	<p>לכיבוש החרמון – חטיבות חיר"ם 317 וחיר"ר 1, בסיוע ארטילרי מרוכז, ת"פ תא"ל יקותיאל אדם.</p> <p>14:00 – חט' 317 הוטסה לאזור נחיתה מצפון ל"מוצב הפיתולים" הסורי, מתחת לשיא החרמון.</p> <p>18:20 – כוח קטן תפס את שיא החרמון.</p> <p>19:00 – נכבש "מוצב הפיתולים". הצנחנים התקדמו למוצב החרמון הסורי. הרגלים של חט' 1 החלו לטפס על החרמון.</p> <p>02:00 – גד' 51 נתקל בסורים בגבעה 16 (נ"ג 2072) ונפגע (בגלל שיבוש, לא שיתקה הארטילריה את היעד).</p> <p>03:00 – הצנחנים כבשו את החרמון הסורי.</p> <p>04:00 – קומנדרו ימי חדר לע'דרקה ב"סנוניות" והטביע סטי"ל במטל"ר.</p>	<p>21:00 – החלו שיחות קסינג'ר במוסקבה (מזכיר המדינה לא עדכן את ממשלת ישראל על התקדמות השיחות).</p> <p>הסכמה אמריקנית־סובייטית בדבר הפסקת אש.</p>	

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>לפנה"צ – אוג' 162 קיבלה סיוע אוויר מ-09:00, התקדמה מזרחה ודרומה, הגיעה עד צהריים ל"עורדה" ולמסעף "סרג"- "עריש" ("ק"מ 101"). הופנתה ל"עשור", לנוע מזרחה לעבר התעלה ב"ליטוף"; באזור המחנות הגיעה חט' 460 ל"חבית 51".</p> <p>אוג' 252 – התפרסה דרומה, כדי לשחרר את אוג' 162 להתקדם מזרחה (ב-08:45 חצו מפח"ט 179 וגרוד אחד, שהגיעו מהגולן, בדרך לאוג' 252).</p> <p>אוג' 143 – בכוננות נגד מתקפה מצרית, נערכה להתקדם לגשרי נפישה.</p> <p>"כוח נמר" – כבש את תעוז "מרור" ואת העמדות השולטות על כביש התעלה.</p> <p>אחה"צ – אוג' 162 פרצה ב-3 חטיבות מזרחה, הגיעה לפנות ערב בחט' 217 לרכס שלופה, בחט' 500 לגזרת "ליטוף" (גד' 430 בתוך החיץ). חט' 460 הגיעה למחנות "ראם"- "בליון" ופתחה את ציר "חבית".</p> <p>אוג' 252 – כיוונה את חט' 179 לאזור "מצילה".</p> <p>אוג' 143 – קידמה את חט' 35 בחיץ, נתקלה בקומנדרו והופגזה קשה ב"מסכה 18" (מכון הביוב של אסמעאיליה); שריון של חט' 14 הגיע בציר "חבית" ל"סגול 378" (מתקני הדלק בנפישה).</p> <p>"כוח גרנית" – ניסה לתקוף את "בוצר".</p> <p>אויב: לפני הפסקת האש ירה מטח מטל"רים על ראש הגשר. טיל "סקאר" נחת ליד הגשרים.</p> <p>אחרי חשיכה – גרוד 430 הותקף מקרוב בחניון מצפון ל"ליטוף", נחלץ מן הלחץ בקרב, איבד 9 טנקים (חזר לחטיבה 500 מחוץ לחיץ לפני שחר).</p>	<p>מטוסי ח"א תקפו ריכוזי שריון סוריים במעלה לחרמון ועצרו אותם; ירטו מטוסים סוריים (11 מטוסים הופלו ב-21-22 באוקטובר).</p> <p>מטוסים ותותחים השמידו 5 סוללות טק"א מצפון לסואץ. הופלו 9 מטוסים מצריים.</p> <p>מטוסי תובלה נוחתים בש"ת פאיר ("נחשון"). מאותו יום ואילך לא אבד כל מטוס של ח"א – יש לו מעל 260 מטוסי קרב כשירים.</p> <p>אויב: למצרים לא נותרו סוללות טק"א בחזית, מדרום לחיץ אסמעאיליה.</p>	<p>צהריים – הרמטכ"ל רצה "מחטף" על כודנה; ביטל לנוכח התנגדות אלוף חופי.⁴⁴</p>	<p>22 באוק' (המשך)</p>	<p>לילה</p>

44 בגלל היעדר חי"ר ולחץ זמן.

רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>07:00 – החלטת מועבי"ט 338: הפסקת אש משעה 221752.</p> <p>לפנה"צ – קיסנינג'ר הגיע ממוסקבה לישראל. יצא ב־17:30.</p>		<p>עם שחר – סיירת חט' 1 כבשה את "הרכבל העליון"; תגבורת איפשהו חילוץ נפגעי גד' 51; ההרעשה שיתקה את הסורים.</p> <p>09:00 – חט' 1 הגיעה למוצב החרמון (נכנסה בשעה 10:30). הצנחנים סרקו עד הערב במרחב שבין המוצב הסורי למוצב הישראלי.</p> <p>אויב: הסורים תקפו את תל שמש בחי"ד וטנקים, עם ארטילריה בכינון ישיר, ונהדפו.</p> <p>כוחותינו – כ־380 טנקים. אויב: חיל המשלוח הירדני הוגבר עד דיוויזיה מוקטנת 3: חטיבות טנקים 40, 92. חיל המשלוח העיראקי הוגבר עד שתי דיוויזיות השריון 3, 6.</p> <p>21:00 – 15 פצצות מטל"ר פגעו בקריית שמונה, גרמו שריפות.</p>	

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
בחזית התעלה 630 טנקים, מהם 360 בגושן, 270 בסיני.		חצות – הערכת סגן הרמטכ"ל: חזית מצרים תשתתק, חזית סוריה תתלקח עוד הלילה.		
<p>05:00 – אלוף הפיקוד לאוגדות 162, 252: להתקדם דרומה, להגיע למפרץ סואץ.</p> <p>לפנה"צ – אוג' 162 ביערה במרחב המחנות ובהיץ, מגזרת "מינה" ו"לוקה" צפונה.</p> <p>אוג' 252 – ריכוזה כ-90 טנקים על ציר "עקל", המתינה לתגבורות שיגיעו לחסימותיה במערב; חסימה בק"מ 101 עמדה ב-09:00 בהתקפה כבדה; ציר "עריש" נחסם בידי אויב, נפתח מחדש עד הצהריים. תגבורות חי"ר וחיר"ם הגיעו לאוגדות לביעור בחיץ ובמחנות, ולאבטחה.</p> <p>אחה"צ – אוג' 162 השאירה את חט' 217 וכוחות חי"ר וחרמ"ש, בפיקוד הסגן ("כוח דוביק"), לבער בחיץ ובמחנות; הכוח השלים את ביעור חצי האי כברית עד הערב. גדודי הטנקים של חטיבות 460 ו-500 רוכזו לפרוץ דרומה: חט' 500 התקדמה במזרח, הגיעה עם חשכה ל"מתקן 4929" והתארגנה ללילה על ציר "עברה". חט' 460 הרחיקה להתקדם עד 17:30 למסעף "סרג"-"מרפק" ממערב לסואץ.</p>	<p>מטוסי ח"א פגעו בשריון סורי במעלה החרמון בשעות 05:30, 13:30, 15:00. בוצעו 23 גיחות מסוקים לתגבור ותספוק לחרמון. ח"א סייע בדרום לפי דרישה, למצרים אכדו 10 מטוסים.</p>	<p>07:45 – שהב"ט לנוכח הפרות הפסקת האש בדרום: "צריך להמשיך".</p>		23 באוק'

<p>20:00 – אוג' 252 ביערה את מרחב מחנות "מרזח" והתארגנה על ציר "סרג" לנוע לעדביה. חט' 460 הגיעה למפעל הרשנים ("מתקן 4425"), ליד מפרץ סואץ.</p> <p>20:30 – אוג' 252 יצאה באורות דולקים בצירי "סרג"- "מרפק", עברה ב-23:00 את חט' 460, התבססה אחרי חצות בעדביה.</p>		<p>21:30 – הרמטכ"ל הנחה להשלים את כיתור סואץ והארמיה השלישית.</p>	<p>לילה</p>	
--	--	---	-------------	--

מרש"ל ומרכז	צפון	ים	רקע בינלאומי (מעצמות, או"ם, נפט)
			<p>04:00 – התגלו ריכוזי שריון סוריים במעלה מכפר עדנה לחרמון; הופעל ח"א.</p>
<p>הופחת קיבול המטוסים של רכבת האוויר הסובייטית: למצרים – עד 1/3 (350 טונות לעומת 1000 ב־21 בחודש); לסוריה – עד 1/2 (270 טונות לעומת 480 ב־22 בחודש).</p> <p>18:10 – בריה"מ הזהירה מפני תוצאות "חמורות ביותר לישראל", אם תמשיך ב"תוקפנות".</p>	<p>15:00 – הגוררת "שי" הגיעה למגע מכ"ם עם אוניות אויב בבאב אל-מנדב (קיבלה פקודה שלא לפעול, והחזרה).</p> <p>אויב: 18:15 – סוריה קיבלה את החלטת מועבי"ט 338.</p> <p>עיכובים בהיטס מנעו התקפת כוח חיר"ם על כודנה בליל 23-24.</p>	<p>15:00 – הגוררת "שי" הגיעה למגע מכ"ם עם אוניות אויב בבאב אל-מנדב (קיבלה פקודה שלא לפעול, והחזרה).</p> <p>סטי"לים הפגיוו בחוף הסורי, משכו אש חוף, לא נפגעו.</p>	

דרום	אוויר	מצפ"ה ומטכ"ל	זמן	
			יום לילה	תאריך
<p>01:30 – פקודות לאוג' 162 (מסגן אלוף הפיקוד): "כיבוש סואץ בתנאי שזאת לא סטלינגרד... טיהור הגזרה ותפיסת הרמפות". להמשיך גם אחרי 07:00, נגד כוחות שכותרו.</p> <p>בלילה – כוח במסוקים לתפיסת ג"בל עתקה.</p> <p>לפנות בוקר – חט' 460 הציבה חסימה על כביש החוף ("פולחן 83"); בפעולות הלילה כותרו למעשה העיר סואץ וארמיה 3.</p> <p>05:20 – פקודות אוג' 162 לחט' 500 – להיכנס לסואץ בציר "סרג", לכבוש גם את פורט אבראהים; לחט' 460 – להיכנס בכביש החוף עד נמל הנפט; לחט' 217 – לבער בחיץ דרומה עד העיר.</p> <p>09:30 – חט' 460 ביצעה את משימתה; חט' 500 התקדמה למבואות העיר ב"סרג 91", התארגנה להחזיר שדרת טנקים וצנחנים.</p> <p>אחרי 10:00 – גד' טנקים 433, ואחרי גד' חיר"ם מוקטן 564, נכנסו העירה, נפגעו ממכת אש במרכז העיר ("צומת הארבעים"). הצנחנים נלכדו בעיר, תפסו בתים.⁴⁵</p> <p>חט' 217 – ביערה את החיץ בלחימה עזה, בסיוע אוויר; אחה"צ נתקלה בשריון באזור ה"משושה" ("לסת") והגיעה לצפון העיר סואץ.</p> <p>אוג' 252 – החסימות עמדו נוכח ניסיונות פריצה של כוחות מצריים מערבה; חטיבות 64 ו-179 סרקו מעדביה וצפונה; גד' 183 (חט' 164) ב"סרג 80" היה במגע עם כוח מצרי בכיס שבמסעף עגרווד ("סירוב").</p>	<p>ח"א הפציץ את סואץ עד 07:00.</p> <p>מטוסי ח"א יירטו מטוסים מצריים, הפילו 11.</p> <p>13 מטוסי ח"א פגעו בריכוזי שריון סוריים במעלה החרמון.</p>	<p>06:00 – שהב"ט הנחה את מפקד אוגדה 162 ברבר סואץ.</p>	<p>לילה</p>	<p>24 באוק'</p>

<p>מצהררים – בסואץ: ניסיונות אוג' 162 לחלץ, ולחבור לכוחות שבעיר. חט' 460 חברה אל גד' 433 בסואץ (ב"כיכר המשולש"). מקצת גד' חיר"ם 564 היה לכוד ב"משטרת רובע ארבעים", ומקצתו ממערב ל"צומת הארבעים".</p> <p>15:00 – אוג' 252 תקפה בסיוע ח"א, כבשה וביערה את "סירוב" עד חשיכה.</p> <p>אחה"צ – כוח תצפית מוטס במסוק תפס עמדה בג'בל עתקה.</p> <p>אוג' 143 הרחיבה את גורתה מערבה, עד "נורה 30".</p> <p>"כוח גרנית" – התקדם עד "פגישה 340" מדרום לעיון מוסא.</p>	<p>16:30 – ח"א הפסיק לתקוף את "סירוב".</p>			
---	--	--	--	--

רקע בין־לאומי (מעצמות, או"ם, נפט)	ים	צפון	מרש"ל ומרכז
<p>01:00 – מועבי"ט הורתה שוב על הפסקת אש (החלטה 339), גנרל טילסוואו תיאם עם מצרים וישראל את 07:00 כשעת הפסקת האש.</p> <p>פעם ראשונה מהפעלת רכבת האוויר לא הגיעו כל מטוסי תובלה סובייטיים למצרים ולסוריה.</p> <p>ארה"ב תבעה להפסיק אש.</p>	<p>טנקים בערביה הטביעו סמ"ר "דה קסטרו", שניסה להימלט מהנמל.</p>	<p>בוצע ניסוי בירי קרבי של טמנ"טי "עורב" מתלי ענתר ועלקיה 3) פגיעות ודאיות בטנקים עיראקיים).</p>	

נספח י"ב

רשימת מפקדים שרואיינו ו/או הגיבו לטיוטת הספר

(בסדר א"ב של שם המשפחה. ציון הדרגה – לפי מועד התגובה)

1. תא"ל גדעון אבידור – מכתב; ראיונות.
2. אל"ם דני אבידר – ראיון.
3. תא"ל יעקב (ג'קי) אבן – ראיונות.
4. אלוף אברהם אדן – מכתב; ראיונות.
5. תא"ל אורי אור – ראיון.
6. אל"ם אברהם איילון – שיחות.
7. אל"ם שמואל אלבק – ראיונות.
8. אלוף זאב אלמוג – ראיון.
9. תא"ל מאיר אלרן – ראיון.
10. אל"ם יצחק בן-ארי – ראיון.
11. תא"ל מרדכי בן-פורת – מכתב; ראיון.
12. תא"ל אריה בראון – ראיונות.
13. תא"ל אברהם בר-דוד – מכתב.
14. תא"ל משה בר-כוכבא – ראיונות.
15. רב-אלוף חיים בר-לב – מכתב; ראיון.
16. אל"ם יהושע בר-מסדה – ראיון.
17. אלוף שמואל גונן – ראיונות.
18. אל"ם אהוד גרוס – ראיון.
19. תא"ל ישראל גרנית – ראיון.
20. אלוף אמיר דרורי – ראיון.
21. תא"ל יעקב הדר – ראיון.
22. אל"ם אבי זוהר – מכתב.
23. אלוף אלי זעירא – ראיון.
24. אלוף יצחק חופי – ראיון.
25. אל"ם חיים טייטלבוים – מכתב.
26. אלוף ישראל טל – שיחות.

27. תא"ל ששון יצחק – ראיון.
28. אל"ם מרדכי כץ – ראיון.
29. תא"ל פנחס להב – ראיון.
30. תא"ל ישראל ליאור – ראיונות.
31. אלוף דן לנר – ראיון.
32. תא"ל אשר לוי – מכתב.
33. אל"ם גבריאל מגל – ראיון.
34. סא"ל יקותיאל מור – ראיון.
35. תא"ל דני מט – מכתב.
36. אל"ם יצחק מרדכי – ראיון.
37. אלוף מנחם מרון – ראיון.
38. תא"ל נתן ניר – ראיון.
39. סרן פלטיאל ניר (חה"ן) – שיחה על השקת גשר הגלילים.
40. אל"ם זאב עופר – הערות.
41. תא"ל גבריאל עמיר – מכתב.
42. תא"ל גיורא פורמן – מכתב.
43. תא"ל אהרון פלד – מכתב.
44. אלוף מוסה פלד – הערות; ראיון.
45. אל"ם שמואל פרסבורגר – מכתב.
46. אל"ם טוביה רביב – ראיון.
47. אל"ם יצחק רבין – ראיון.
48. תא"ל דניאל רוטשילד – ראיון.
49. אל"ם צבי רם – הערות; ראיון.
50. תא"ל יהושע שגיא – מכתב.
51. אל"ם נפתלי שגיא – ראיון.
52. תא"ל אבנר שלו – דיונים על כתב היד של הספר.
53. אלוף אורי שמחוני – ראיון.
54. סגן יהונתן שמיר – מכתב.
55. אל"ם אלישיב שמשי – ראיונות.
56. אל"ם שמואל שפיר – הערות; ראיון.
57. אלוף אריאל שרון, מכתב.
58. אל"ם רן שריג – ראיון.
59. אלוף בנימין תלם – ראיונות.

סא"ל ד"ר אלחנן אורן ז"ל (1924-2007)*

עם גרשון ריבלין הוא ערך את יומני המלחמה של דוד בן-גוריון ובכך הניח תשתית למחקר מלחמת העצמאות. במלחמת יום הכיפורים הצטרף אורן כאיש מילואים של מחלקת היסטוריה למפקדתו של האלוף אברהם אדן (ברן) ותיעד את מהלכי המלחמה ביסודיות רבה. לאחר המלחמה הצטרף מיד למחלקת היסטוריה, והחל לכתוב מחקר אינטגרטיבי על המלחמה שהתבסס על מחקרים של צוותי המחלקה "ממעוף הציפור". המחקר שימש להדרכה בצה"ל במשך שנים רבות ופרסומו לציבור נדחה עד עתה.* במסגרת המחלקה כתב מחקרים שונים, שחלקם התבססו על המחקר הזה.

* מסתמך על אורי דרומי, "ההיסטוריון הצבאי שלא הניח לברדל מידע לחמוק מעיניו", סא"ל (בדימוס) ד"ר אלחנן אורן, מחבר המחקר הרשמי של מלחמת יום כיפור, 1924-2007, הארץ, 2007. רשימת הפרסומים הוכנה על ידי ד"ר ישראל בן דור.

מאמרים

מערכות

- "אלכסנדריה 1915: ראשית ההתנדבות הצבאית בישראל", 250 (1976) עמ' 44-51
 "ההתיישבות, יעודה ויעדיה – והביטחון", 270-271 (1979) עמ' 109-125
 "המאבק לעצמאות (1945-1947)", 230 (1973) עמ' 36-55
 "המערכה במבואות ירושלים, אפריל 1948", 243-244 (1975) עמ' 34-42
 "מטרות ותוצאות במלחמת העצמאות", 279/280 (1981) עמ' 12-22; 281
 (1982) עמ' 50-54, 56
 "עסקה דה פקטו? מדיניות ומבצעים במרכז הארץ, סתיו 1948", 311 (1988)
 עמ' 39-44
 "35 שנים לסיום מלחמת העצמאות ולחתימת הסכמי הנשק", 294-295 (1984)

מאמרים בקבצים ובכתבי עת אחרים

- "באר שבע במערכות הנגב, תרצ"ח-תש"ט", יהודה גרדוס ואליהו שטרן (עורכים)
 ספר באר שבע (1979), עמ' 119-161
 "דוד בן גוריון במלחמת העצמאות", סקירה חודשית 33, 1 (1986) עמ' 19-35
 "האסטרטגיה היישובית בנגב בעת המאבק לעצמאות, תש"ז (1946-1947)",
 שלם ב (1976) עמ' 327-348
 "הלקח החי של תל-חי", בטאון חיל האוויר 2-1 (1979) עמ' 49-62
 "המערכה על ירושלים ועל הדרך אליה והכרעתה במלחמת העצמאות",
 ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית (1989) עמ' 341-376
 "המערכות על הגליל במלחמת העצמאות", ארצות הגליל (1983) עמ' 819-851
 "הנגב במרי, במאבק ובמלחמת העצמאות, משנת 1939 עד שנת 1949", ארץ
 הנגב א (1979) עמ' 380-413
 "ההתיישבות ב"אצבע הגליל", 1936-1947, "אצבע הגליל 1900-1967" (1992)
 עמ' 125-143
 "ההתיישבות במלחמת העצמאות", המרכז לתולדות כוח המגן "ההגנה": סדרת
 חוברות ימי עיון ו (1988)
 "ההתיישבות ותרומתה למאבק העצמאות, 1945-1947", המאבק להקמת
 המדינה (1992) עמ' 99-117
 "ההפוגה שבטרם עצמאות: משמר העמק, 5-8 באפריל 1948 – דוח של קצין
 בריטי שתיווך בהשגת ההפוגה", עלי זית וחרב ה (2004) עמ' 157-167

ביבליוגרפיה

(ברשימה הביבליוגרפית נכללו פרסומים גלויים בלבד. לא נכללו מקורות מסווגים ומקורות שלא שימשו להסתמכות ישירה)

כללי

1. אגרנט, דוח ועדת- תל אביב, 1975.
2. אורי אור, אלה האחים שלי, תל אביב, 2003.
3. דורון אלמוג, "לקחי מש"י כמשבר בהתפתחות תורת הלחימה", מערכות, 354 (נובמבר 1997), עמ' 2-10.
4. יואל בן-פורת. "הערכות מצב [מודיעיניות] – מדוע הן קורסות?", מערכות, 289-290 (אוקטובר 1983), עמ' 29-38.
5. יואל בן-פורת, "מלחמת יום הכיפורים – טעות במאי והפתעה באוקטובר", מערכות, 299 (יולי-אוגוסט 1985), עמ' 2-9; השלמות – מערכות, 302-303 (מארס-אפריל 1986), עמ' 55.
6. יואל בן-פורת, נעילה – סיפור ההפתעה של מלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 1991.
7. אריה בראון, "מלחמת יום הכיפורים – 'כישלון' או 'ניצחון'", מערכות, 277-276 (אוקטובר-נובמבר 1980), עמ' 35.
8. אריה בראון, משה דיין במלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 1992.
9. אורי בר-יוסף, הצופה שנרדם – הפתעת מלחמת יום הכיפורים ומקורותיה, לוד, 2001.
10. משה בר-כוכבא, "תפיסת הביטחון ומרכיבי הכוננות של צה"ל במבחן מלחמת יום הכיפורים", מערכות, 315-316 (מאי-יוני 1989), עמ' 6-11, 63.
11. חיים בר-לב, "המלחמה ומטרותיה על רקע מלחמות צה"ל", מערכות, 266 (אוקטובר-נובמבר 1978), עמ' 2-8.
12. חגי גולן, שאול שי (עורכים), "מלחמה היום" – חקרי מלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 2003.
13. שמעון גולן, "מלחמת יום הכיפורים – היחסים בין הדרג הצבאי לדרג המדיני", זמנים, 84 (סתיו 2003), עמ' 4-16.
14. שמעון גולן, "מטרות המלחמה: קביעתן טרם המלחמה וקביעת מטרות ביניים

- 35 . אל"ם ש', "הכשלים המחשבתיים בהתרעה למלחמת יום הכיפורים ומה ניתן ללמוד מהם?", מערכות, 338 (אוקטובר-נובמבר 1994), עמ' 10-15.
- 36 . Anatoly Dobrynin, **In Confidence**, New York, 1995.
- 37 . Trevor N. Dupuy, **Elusive Victory, The Arab-Israeli Wars, 1947-1974**, London, 1978.
- 38 . Abba Eban, **The New Diplomacy – International Affairs in the Modern Age**, New York, 1983.
- 39 . J. Glassman, **Arms to Arabs – the Soviet War in the Middle East**, Baltimore & London, 1975.
- 40 . Michael I. Handel, **Diplomacy of Surprise: Hitler, Nixon, Sadat**, Harvard University Press, 1981.
- 41 . Michael Howard and Robert Hunter, **Israel and the Arab World: The Crisis of 1967**, London, 1967.
- 43 . Victor Israelyan, **Inside the Kremlin During the Yom Kippur War**, Pennsylvania, 1995.
- 43 . Walter Laqueur, **Confrontation**, London, 1974.
- 44 . Ministry for Foreign Affairs, **Statements and Documents on the October 1973 War**, Jerusalem, 1973.
- 45 . Harvey Sicherman, **The Yom Kippur War: End of Illusion?**, London, 1976.
- 46 . Sunday Times, London, Insight Team, **The Yom Kippur War**, New York, 1974.

אישים ומפקדים בישראל

- 47 . אברהם (ברן) אדן, על שתי גדות הסואץ, ירושלים, 1979.
- 48 . רפאל איתן (עם דב גולדשטיין), רפול – סיפורו של חייל, תל אביב, 1985.
- 49 . חנוך ברטוב, דדו – 48 שנה ועוד 20 יום, תל אביב, 1978.
- 50 . כרמית גיא, ברילב, תל אביב, 1998.
- 51 . משה דיין, אנני דרך, ירושלים ותל אביב, 1976.
- 52 . אלי זעירא, מלחמת יום כיפור – מיתוס מול מציאות, תל אביב, 1993.
- 53 . בן כספית ואילן כפיר, ברק – חייל מספר 1, תל אביב, 1998.
- 54 . גולדה מאיר, חיי, ירושלים ותל אביב, 1975.
- 55 . יוסי פלד (עם רונית ורדי), איש צבא, תל אביב, 1992.

56. אביגדור קהלני, עוז 77, ירושלים ותל אביב, 1975.
57. יצחק רבין, פנקס שירות, תל אביב, 1979.
58. אלישיב שמשי, סערה באוקטובר, תל אביב, 1986.
59. Abba Eban, *An Autobiography*, Tel Aviv, 1977.
60. Ariel Sharon (with David Chanoff), *Warrior*, New York, 1989.

מדינות ערב

61. אברהם איילון, "סיבות מלחמת יום הכיפורים בעיני סאדאת", סקירה חודשית, ספטמבר-אוקטובר 1978, עמ' 61-80.
62. אברהם איילון, "סאדאת – מלחמה ושלוה", מפקדת קח"ר, דברי הסבר למפקד, ספטמבר 1979.
63. דני אשר, "נ"ט כמענה – תכנון הפעלת האמצעים נ"ט ע"י המצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 346 (פברואר 1996), עמ' 6-10.
64. דני אשר, מלחמה כוללת מוגבלת בממדיה – המענה התורתי-צבאי מצרי לבעיות שהציבה מערכת ההגנה הישראלית בחזית סיני ערב מלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 2002.
65. יונה בנדמן, "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית המתקפה", מערכות, 250 (יולי 1976).
66. יונה בנדמן, "ארמיה 3 חוצה את תעלת סואץ, 6-8 באוקטובר 1973", מערכות, 296 (דצמבר 1984), עמ' 26-30.
67. שמואל בר, מלחמת יום הכיפורים בעיני הערבים, תל אביב, 1986.
68. שמעון גולן, "צבא כמכשיר במדיניות חוץ: מצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 338 (אוקטובר-נובמבר 1994), עמ' 16-27.
69. סא"ל דוד [ענבר], "צבא ירדן במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 266 (אוקטובר-נובמבר 1978), עמ' 28-36.
70. סא"ל יוסף, סא"ל אילן וסא"ל יוסף, "הקרב [של חטיבה 25] ליד הטריז", מערכות, 289-290 (אוקטובר 1983), עמ' 50-56.
71. אריאל מררי ושלומי אלעד, פח"ע חו"ל – טרור פלשתינאי בחו"ל, 1986-1968, תל אביב, 1986.
72. אנואר אל-סאדאת. סיפור חיי (תרגום א' אמיר), ירושלים, 1978.
73. צבי עופר (עורך), צבא עיראק במלחמת יום הכיפורים, תל אביב, 1986.
74. פריק סעד אל-דין אל-שאולי, "הלהסיג את כוחות הצליחה...?", מערכות, 276-277 (אוקטובר-נובמבר 1980), עמ' 71-74.

93. אורה גיסין ואחרים (עורכים), נערים בסיירת [סיירת חטיבה 7], תל אביב, 1974.
94. רס"ן זלמן ורס"ן דן, "צנחנים בעורף החרמון", מערכות, 289-290 (אוקטובר 1983), עמ' 77-78.
95. מרדכי יעקבוביץ (עורך), ברקים ברמה – סיפור חייהם ונפילתם של 22 חיילים ומפקדים של גדוד "ברק" במלחמת יום הכיפורים ואחריה, תל אביב, 1977.
96. אהרן לברן, "הפתעה והתרעה", מערכות, חוב' 276-277 (אוקטובר-נובמבר 1980), עמ' 17-21.
97. "מבצעי חיל הים במלחמת יום הכיפורים" (ללא שם המחבר), מערכות, 252-251 (אוקטובר 1976), עמ' 49-53.
98. בני פלד, "לוחמת אוויר-שטח", מערכות, 270-271 (אוקטובר 1979), עמ' 69-71.
99. ב"ז קידר, אוקטובר 1973 – סיפורו של גדוד "מחץ" [599], תל אביב, 1975.
100. תא"ל אלי רהב, "ספינות גבריאלי...", מערכות, 296 (דצמבר 1984), עמ' 40-31.
101. אמנון רשף (עורך), חטיבה 14 במלחמת יום הכיפורים, 1975.

אירועים ספציפיים

102. רס"ן דורון אברוצקי, "קרב ה-14 באוקטובר – בגזרת ואדי מבעוק", מערכות, 266 (אוקטובר-נובמבר 1978), עמ' 20-27.
103. אלחנן אורן, "מבלימה לצליחת-נגד יום הכיפורים, תשרי תשל"ד (אוקטובר 1973)" בתוך: גדליהו גבירצמן, אבשלום שמואלי, יהודה גרדוס ואחרים (עורכים), ספר סיני ב', תל אביב, 1987.
104. אברהם איילון, "יום ה-14 באוקטובר 1973 – מדוע נמחק מן ההיסטוריה בספר זיכרונותיו של סאדאת?", מערכות, 266 (אוקטובר-נובמבר 1978), עמ' 9-19.
105. זאב איתן, "הקרב על-יד האגמים המרים", מערכות, 247-248 (נובמבר-דצמבר 1975), עמ' 14-21.
106. רס"ן אלכסנדר לוין, "ארבעה ימים – ארבעה קרבות" [בגולן], 15-18 (אוקטובר), מערכות, 234-235 (ינואר-פברואר 1974), עמ' 32-39.
107. משה בר-כוכבא, "המערכה נגד העיראקים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, חוב' 258-259 (אוקטובר-נובמבר 1977), עמ' 2-7.
108. אורי דן, ראשיהגשר, תל אביב, 1975.